

170 / 2
1967

საისტორიო მოკვება

ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

21 — 22

თბილისი

1967

საქ. სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველო
АРХИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ГРУЗИНСКОЙ ССР

საისტორიო მოკვება

ИСТОРИЧЕСКИЙ ВЕСТНИК

21 — 22

10977

თბილისი

1967

დაიბეჭდა საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს დადგენილებით

პ/ მგ. რედაქტორი ბ. თაყაიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:

ი. ანთელავა, ა. იოვიძე, ა. კელენჯერიძე, ს. მაღლაკელიძე, ვ. მერკვილაძე,
ბ. პირაძე, შ. ჩხეტი, ქ. ჭიჭინაძე (მდივანი).

ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი

„თქვენ გმირი ხართ, მოქალაქე!“ — აღტაცებით მიმართა საერთაშორისო სოციალისტური მოძრაობის გამოჩენილმა მოღვაწემ ჟან ჟორესმა ვ. ა. სტაროსელსკის პარიზში მასთან ერთერთი შეხვედრისას 1908 წლის ივნისში. ვ. ა. სტაროსელსკიმ, როგორც ამას ქვემოთ დავინახავთ, უანგარო შრომით, სოციალური და პოლიტიკური ჩაგვრის წინააღმდეგ ბრძოლით აღმდგარი მშრომელი ხალხის ინტერესებისათვის ჭეშმარიტად რაინდული თავგანწირვით დაიმსახურა ეს შეფასება, მაგრამ თავისი პიროვნებისაკენ მიმართულ ამ ხოტბას მაინც მისთვის ჩვეული მოკრძალებით უპასუხა: „არა, მე გმირი არა ვარ, მხოლოდ დიდი ხანია ვხედავდი, რომ აჯანყება უნდა დაწყებულიყო დაჩაგრულ ქვეყანაში (საქართველოში. — ს. მ.) და უბრალო სამართლიანობა მოითხოვდა დავმდგარიყავ დაჩაგრულთა მხარეს“. „დიახ, — შეესიტყვა ჟან ჟორესი, — მე მესმის ეგ. მაგრამ ჩვენი პრეფექტები ასეთ ნაბიჯს არასდროს არ გადადგამენ, უწინარეს-ყოვლისა ისინი იცავენ თავიანთ კარიერას“.¹

ბურჟუაზიული საფრანგეთის მართლაც არც ერთ პრეფექტს, ისევე როგორც თვითმპყრობელური რუსეთის რომელიმე მაღალჩინოსანს, არასდროს არ შეუწირავს კარიერა ჩაგრულთა ინტერესებისათვის, მაგრამ ვ. ა. სტაროსელსკიმ სრული შეგნებით და მედგრად გადადგა ეს სახიფათო ნაბიჯი, როცა რუსეთის პირველი რევოლუციის მძლავრი აღმავლობის ხანაში, მისთვის მოულოდნელად, შეცდომით თუ გაუგებრობით, ქუთაისის გუბერნატორის პოსტი ჰქონდა მინდობილი.

სიყრმიდანვე პროგრესულ იდეებზე ნაზიარები, ჩაგრული ხალხის ბედით გულდამწვარი დემოკრატი-გუბერნატორი ამ დროს თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მებრძოლთა სახელოვან რიგებში აღმოჩნდა და, რევოლუციის დროებით დამარცხების გამო, თავისი იდეური ძმების ბედი გაიზიარა, მაღალი კარიერაც, უზრუნველყოფილი მდგომარეობაც და, ბოლოს, საკუთარი სიცოცხლეც ჩაგრულთა განთავისუფლებისათვის ბრძოლის დიად საქმეს შესწირა.

ვ. ა. სტაროსელსკი ხანგრძლივად მოღვაწეობდა საქართველოში, მუდამ მშრომელ ხალხში ტრიალებდა, შეესისხლებოდა მის იდეებს, ქართველი ხალხის ეროვნულ თავისებურებებს და თავისი უანგარო და თავდადებული შრომით უდიდესი ამაგი დასდო ჩვენი ქვეყნის როგორც სამეურნეო და კულტურული

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი. გლეხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში, თბ., 1928 წ., გვ. 1.

აღორძინების, ისე მისი სოციალურ-პოლიტიკური და ეროვნული ჩაგვრის უღლისაგან განთავისუფლების საქმეს, რითაც საუკუნოდ დაიმკვიდრა ქართველი ხალხის უსაზღვრო მადლობისა და ჭეშმარიტად ძმური სიყვარულის გრძნობა.

ამავე დროს, მიუხედავად იმისა, რომ ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალებიდან ნახევარ საუკუნემ განვლო, ამ კეთილშობილი და ღვაწლმოსილი ადამიანის ცხოვრება და მოღვაწეობა დღემდე არ იყო ჯეროვნად შესწავლილი. არც ქართულ, არც რუსულ ენებზე არ გამოცემულა არავითარი ნარკვევი ან მონოგრაფია მის შესახებ. ცალკეულ საგანზეთო სტატიებს კი, რომლებიც როგორც რევოლუციამდელ, ისე საბჭოურ პრესაში გამოქვეყნებულა სხვადასხვა დროს, სრულიადაც არ შეეძლოთ შეეცნოთ ეს ხარვეზი, მით უმეტეს, რომ ბევრ მათგანში მრავალი უზუსტობა, ხოლო ზოგში უხეში შეცდომებიც კია დაშვებული.

ამ გარემოებამ ჯერ კიდევ 1954-1955 წლებში, კრებულის „Революция 1905-1907 годов в Грузии“ შედგენის პროცესში გვიკარნახა მოგვეკიდა ხელი ვ. ა. სტაროსელსკის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის საფუძვლიანად შესწავლისათვის. ცდას შედეგიც არ დაუყოვნებია. მართალია, მან თითქმის ათი წლის შრომა მოითხოვა, მაგრამ საქართველოს, მოსკოვის, ლენინგრადის, კრასნოდარის სახელმწიფო არქივთსაცავებში, ვ. ა. სტაროსელსკის ქალიშვილების — თამარა (ტატიანა) ვლადიმერის ასულ სტაროსელსკაია-უსატოვასა და ადა ვლადიმერის ასულ სტაროსელსკაია-ბაკლიცაიას, ძმისშვილის ეკატერინე იულის ასულ სტაროსელსკაია-დემუროვას პირად არქივებსა და რუსულ და ქართულ პერიოდიკაში გამოვლინდა მდიდარი მასალა, რამაც შუქი მოჰფინა ვ. ა. სტაროსელსკის ცხოვრებისა და მრავალმხრივი მოღვაწეობის თითქმის ყველა დეტალს.

წინამდებარე პუბლიკაციაში ამ მასალებიდან, მათი დიდი მოცულობის გამო, მხოლოდ ერთი, მეტნაკლებად უფრო საყურადღებო ნაწილის მოთავსება გახდა შესაძლებელი, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ დასახული მიზანი ამითაც შეიძლება მივიჩნიოთ გადაჭრილად.

* * *

ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი დაიბადა 1860 წელს ჩერნიგოველი უმაღლო, ღარიბი აზნაურის ოჯახში. მისი მამა ალექსანდრე სიმონის ძე სტაროსელსკი 1850 წლამდე სამხედრო სამსახურში იმყოფებოდა, შემდეგ, სხვადასხვა დროს, სასამართლო ორგანოებში მუშაობდა დაბალ მოხელედ პოდოლსკისა და მოგილიოვის გუბერნიებში, დაღესტანში, სომხეთსა და საქართველოში, ხოლო 1870 წლიდან გარდაცვალებამდე (1874 წ.) ყუბანის ოლქის მაიკოპის მაზრის მომრიგებელ მოსამართლედ ითვლებოდა და განთქმული იყო პატიოსნებითა და შრომისმოყვარეობით. ის ძმა იყო თადეოზ გურამიშვილის სიძისა და ილია ჭავჭავაძის ქვისლის დიმიტრი სიმონის ძე სტარო-

სელსკისა¹ და მასთან ერთად მთელი ოჯახით, ზშირი სტუმარი იყო ილიასთან საგურამოში.

ამ გარემოებამ სიყრმიდანვე დააკავშირა ვ. ა. სტაროსელსკი ქართველ საზოგადოებრიობას, რამაც, სხვა ფაქტორებთან ერთად, ხელი შეუწყო მასში ქართველი ხალხისადმი ფაქიზი სიყვარულისა და უნაგარო მეგობრული გრძნობის ჩამოყალიბებას, გრძნობისა, რომლისთვისაც მას სიკვდილამდე აღარ უღალატნია.

მამის გარდაცვალების შემდეგ სტაროსელსკის ოჯახი მაიკოპიდან სტავროპოლს გადასახლდა და მეტად ზეღმოკლედ ცხოვრობდა. პატარა ვალოდია (ასე ეძახდნენ მას ბავშვობისას) სწავლასთან ერთად არავითარ შრომას არ თაკილობდა, რათა ორიოდე გროში ეშოვნა და ამით დედას დახმარებოდა ერთადერთი დისა და უმცროსი ძმის იულის აღზრდაში, რომელიც შემდეგ მისი ერთგული მეგობარი და თანაშემწე გახდა.

მოკრძალებული სხეულის მიმართ, სასტიკი მომთხოვნი თავის თავისადმი, შრომისმოყვარე, უშიშარი, მუდამ მოძრავი და ენერგიული — ამ თვისებებით გამოირჩეოდა ვ. ა. სტაროსელსკი სიყრმიდანვე. სტავროპოლის გიმნაზიაში, სადაც ის სწავლობდა, თავი გამოიჩინა არა მარტო წარჩინებული სწავლით, არამედ ორგანიზატორული ნიჭითაც, მოსწავლეთა თვითგანვითარებისა და სხვა საგანმანათლებლო წრეების დაარსებითა და მათში სამაგალითო მუშაობით. „იგი წინ მიგვიძღოდა, ჩვენი სული და გული იყო, და ყველა მას მივსდევდით“², იგონებდა ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ მისი ყოფილი თანაგიმნაზიელი ექიმი ნ. ნ. დისლერი.

სტავროპოლის გიმნაზიის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ ვ. ა. სტაროსელსკიმ მოსკოვის სატყეო და სამიწათმოქმედო — ახლანდელ ტიმირიაზევის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიაში განაგრძო სწავლა და დაამთავრა მისი კურსი 1885 წელს.

აქედან დაიწყო ახალი პერიოდი ვ. ა. სტაროსელსკის ცხოვრებაში, პერიოდი მჩქეფარე შრომისა და თვალსაჩინო წარმატებებისა სამეცნიერო-აგრონომიული და ორგანიზატორულ-პოლიტიკური მოღვაწეობის ასპარეზზე. ამ პერიოდმა უფრო მკიდროდ დააკავშირა ის დაჩაგრულ მშრომელთა მასებს და საბოლოოდ ჩააყენა იგი მის სამსახურში.

აკადემიის დამთავრებისთანავე ვ. ა. სტაროსელსკი შავი ზღვის ოლქში გაამწესეს, სადაც იმავეთვე მიიქცია ყურადღება ფართე მეცნიერული ერუდიციით და ორგანიზატორული ნიჭით.

¹ დიმიტრი სიმონის ძე სტაროსელსკი (1832-1884), ვ. ა. სტაროსელსკის ბიძა, ი. ჯავჭავაძის ცოლისდის ეკატერინეს მეუღლე, 1872-1876 წლებში ბაქოს გუბერნატორი, 1877-1884 წლებში კავკასიის მეფისნაცვლის მოადგილის თანამდებობას ასრულებდა, იყო მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს უფროსი, სენატორი. დაახლოებული იყო ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან, მან ხელი შეუწყო „ქართველთა შორის წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წესდების დამტკიცების საკითხის გადაწყვეტას.

² ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 2.

1888 წელს ვ. ა. სტაროსელსკი მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს კავკასიის სამმართველოს უფროს აგრონომად გადმოიყვანეს თბილისში. ეს ის დრო იყო, როცა დასავლეთიდან შემოჭრილი ვაზის სენი — ფილოქსერა ინტენსიურად ვრცელდებოდა ჩვენი ქვეყნის მევენახეობის რაიონებში და განადგურებით ემუქრებოდა სოფლის მეურნეობის ამ წამყვან დარგს.

ვ. ა. სტაროსელსკი იმთავითვე იქნა შეყვანილი კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტში, რომლის შემადგენლობაშიც, გარდა იმ დროისათვის ბევრი ცნობილი სპეციალისტისა, გაერთიანებული იყვნენ ისეთი გამოჩენილი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწეები, როგორიც იყვნენ მ. ცხაკაია, ფ. მახარაძე, ე. ნიწიშვილი და სხვა.

პირველი კერები ვაზის ფილოქსერით დაავადებისა აღმოჩენილ იქნა 1881 წელს აფხაზეთში, მაგრამ შემდეგ, ერთი ათეული წლის მანძილზე, ის სწრაფად გავრცელდა და მოიცვა არამარტო მთელი საქართველო, არამედ მისი მეზობელი რაიონებიც.

კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტი, მისი საფილოქსერო პარტიების ფართე ქსელის მეშვეობით, მრავალ ღონისძიებას ახორციელებდა დაავადებული ზონების ლოკალიზაციისა და დაზიანებული ზვრების მკურნალობის ეფექტური საშუალებების დასადგენად, მაგრამ არცერთ მათგანს დადებითი შედეგი არ მოჰყოლია. არსებითად უშედეგო აღმოჩნდა როგორც ფართოდ პროპაგანდირებული ე. წ. რადიკალური, ისე ინსექტისიდებითა და ზვრების დატბორვის მეთოდებიც.

რაც შეეხება ვაზის ამერიკულ საძირეზე გადაყვანის იდეას, რომელიც პირველად წამოაყენა ვ. ა. სტაროსელსკიმ, მას სრული უიმედობით უყურებდა როგორც ბევრი სხვა სპეციალისტი, ისე მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროც. ამ უიმედობას ანმტკიცებდა ფრანგი პროფესორის მორიონის, უნგრელი მეცნიერის ჰორვატის, რუსი პროფესორის კოვალევსკისა და სხვა გამოჩენილი სპეციალისტების ასევე უარყოფითი შეხედულებანი ამ საკითხზე. მათ ადგილზე დაათვალიერეს ზემო იმერეთის რაიონებში ფილოქსერით დაავადებული ვენახები და კატეგორიულად უარყვეს მათი აღდგენის ყოველგვარი შესაძლებლობანი.

ვ. ა. სტაროსელსკიმ გადაჭრით გაილაშქრა ამ პესიმიზმის წინააღმდეგ და სრული რწმენით ამტკიცებდა ვენახების ამერიკული ვაზის საძირეზე გადაყვანის აუცილებლობას და დიდ პერსპექტივებს.

1890 წელს ვ. ა. სტაროსელსკის დაეკისრა ქუთაისის გუბერნიის საფილოქსერო პარტიის მთავარი ექსპერტის მოვალეობა. ვენახების მასივები ამ დროისათვის ყველაზე მეტად სწორედ ქუთაისის გუბერნიაში იყო ფილოქსერით დაზიანებული. თვალდათვალ ისპობოდა და ნადგურდებოდა აქაური გლეხობის ნაშრომ-ნაამაგარი, მისი შემოსავლის უმთავრესი წყარო. სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი გლეხობა მშველელს ელოდა და მანაც არ დააყოვნა.

ვ. ა. სტაროსელსკი მისთვის ჩვეული ენერგიით შეუდგა საქმეს და მოკლე დროში ჰემპარიტად ბრწყინვალე წარმატებებსაც მიაღწია. მისმა ნიჭმა, თავ-

დადებულმა შრომამ და დაუშრეტელმა ენერგიამ არა მარტო დაიმორჩილა ვაზის მრისხანე მტერი, არამედ მნიშვნელოვნადაც შეუწყო ხელი მევენახეობის კულტურის შემდგომ საერთო აღმავლობას და მისი პროდუქტიულობის საგრძნობ ზრდას.

1890 წელსვე ვ. ა. სტაროსელსკის ინიციატივით და მისივე მეთაურობით მოეწყო სოფ. საქარაში (ქ. ზესტაფონის ახლოს) ამერიკული ვაზის საცდელი სანერგე, რომელიც მოკლე დროში გაფართოვდა, გაძლიერდა და მევენახეობა-მელვინეობის დარგში მეცნიერული კვლევისა და მისი შედეგების პროპაგანდა-პოპულარიზაციისა და პრაქტიკაში დანერგვის მძლავრ კერად იქცა.

5-6 წლის განმავლობაში ამერიკული ვაზის საქარის სანერგე 2.000 კვ. მეტრიდან 18 ჰექტარამდე გაიზარდა, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა მისი სანერგე მასალით უზრუნველყოფის საქმეც, ხოლო მისი ფუძემდებელი ვ. ა. სტაროსელსკი ევროპის მევენახეობის ქვეყნებში — საფრანგეთში, შვეიცარია-სა და ავსტრია-უნგრეთში იქნა მივლინებული, სადაც ის საფუძვლიანად გაეცნო მევენახეობა-მელვინეობის იმ დროის საპრობლემო საკითხებს, ვაზის დაავადებათა წინააღმდეგ ბრძოლის როგორც უკვე დანერგილ, ისე გამოცდის სტადიაში მყოფ მეთოდებს და საბოლოოდ დარწმუნდა ვაზის ამერიკულ საძირეზე გადაყვანის აშკარა უპირატესობასა და დიდ მომავალში.

ვ. ა. სტაროსელსკის მეცადინეობით 1891 წელს საქარის ამერიკული ვაზის სანერგესთან მოეწყო იმ დროისათვის კარგად აღჭურვილი ქიმიური ლაბორატორია, მიკოლოგიური კაბინეტი, მეტეოროლოგიური სადგური და დეკორაციული ბაღი, 1898 წელს ვაზის მყნობის შემსწავლელთა კურსები და 1900 წელს ღვინის სანიმუშო სარდაფი. სანერგეში ფართოდ გაიშალა სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა, შეიქმნა ვაზის ამერიკული სადედე, ადგილობრივი, ევროპული და ჰიბრიდული ჯიშების დიდი კოლექცია.

ვაზის მყნობის კურსები შემდეგში მევენახეობა-მებაღეობის სკოლად გადაკეთდა, რომელმაც მრავალი მცოდნე სპეციალისტი მისცა ჩვენს სოფლის მეურნეობას.

ამერიკული ვაზის სადედით მოსახლეობის უკეთ უზრუნველყოფისა და მისი მოვლა-მოშენების ცოდნის ხალხში ფართოდ გავრცელების მიზნით 1891-1892 წლებში ქუთაისის გუბერნიის სხვადასხვა პუნქტში მოეწყო აგრეთვე 20-მდე მცირე საცდელ-საჩვენებელი სანერგე, ხოლო 1898-1899 წლებში 50 ჰექტარზე გაიმართა ასეთი სანერგე სენაკის მაზრაში. მასიურად ეწყობოდა ამერიკული ვაზის სანერგეები სოფლის სასწავლებლებთან და გლეხთა საკარმიდამო ნაკვეთებზე. ვ. ა. სტაროსელსკი და მისი თანამშრომლები მათი ხშირი სტუმრები იყვნენ და საოცარი ენთუზიაზმით ნერგავდნენ ხალხში, მოსწავლე ახალგაზრდობაში ვაზის მყნობისა და მოვლა-პატრონობის მოწინავე მეთოდებს. გაზეთი „ივერია“ შემდეგ ცნობას აქვეყნებდა ამის შესახებ 1899 წელს:

„წელს საქარის სანერგის მმართველის ბ-ნის სტაროსელსკის თაოსნობით და კავკასიის სამოსწავლო ოლქის უფროსის ნებართვით ქუთაისის გუბერნიაში საერო განათლების სამინისტროს მრავალ სკოლასთან გაშენებულ იქმნა ამე-

რიკულ ვაზის ვენახები იმ აზრით, რომ სკოლების მოსწავლენი გასცნობოდნენ ამ ვენახების გაშენების პირობებს. ასეთი ვენახი გაშენებულ იქმნა... ხონის სამასწავლებლო სემინარიასთან, ოზურგეთის სასწავლებელთან, ძველ სენაკის სათავადაზნაურო სკოლასთან, დიდ-ჯიხაიშის სასწავლებელთან, ნიგოთის ერთკლასიან და ორ-კლასიან სასწავლებლებთან, ფიცხინისა¹ და ზუნევის სასწავლებლებთან“².

მისივე მეცადინეობით პირველად დაინერგა და გავრცელდა ვაზის მწკრივად გაშენება პლანტაჟის წესით დამუშავებულ ნიადაგებზე, სოკოვან და სხვა დაავადებათა მკურნალობის ხერხები და სხვა, რამაც მნიშვნელოვნად აამაღლა ყურძნის მოსავლიანობა და გააუმჯობესა მისი ხარისხი.

90-იან წლებში ქუთაისის გუბერნიიდან ფილოქსერა გავრცელდა თბილისის გუბერნიაშიც და თანდათან მიიწევდა აღმოსავლეთისაკენ. ამასთან დაკავშირებით აქაც მოეწყო ამერიკული ვაზის საცდელ-საჩვენებელი სანერგეები. 1896-1898 წელს ასეთი დიდი სანერგეები შეიქმნა თელავის მაზრასა და ნოღათის ველის ქვიშნარ ნიადაგებზეც. ყოველ საცდელ-საჩვენებელ სანერგეს გამოცდილი სპეციალისტი ედვა სათავეში, მაგრამ მათდამი საერთო მეცნიერულ და ორგანიზაციულ ხელმძღვანელობას, მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს დავალებით, ვ. ა. სტაროსელსკი ახორციელებდა.

მიმოიხილადა რა ფილოქსერის დაძლევისა და საქართველოში მევენახეობის აღორძინების საქმეში ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ გაწეულ შრომას, გაზ. „ახალი სოფელი“ 1927 წელს წერდა:

„ყველა მევენახეს საქართველოში, ვინც ფილოქსერის მავნებლობა და ამერიკული ვაზის საარგებლობა იცის, უთუოდ გაუგონია აგრონომ სტაროსელსკის მოღვაწეობა.

როცა დასავლეთ საქართველოში... ფილოქსერა აღმოაჩინეს და ამ დაუნდობელმა მწერმა მშრომელი ხალხის მრავალი წლობით ნაშრომი ვენახები გააჩანავა, სწორედ ამ წელში დაინიშნა იმერეთში აგრონომი ვლადიმერ სტაროსელსკი, რომელიც გულმოდგინეთ შეუდგა აქაურ ვენახების კვლევა-ძიებას და შესწავლას...

რუსეთის მიწადმოქმედების სამინისტრომ ევროპიდან მოიწვია მეცნიერი-სპეციალისტები, რომლებსაც ადგილობრივ უნდა ენახათ და დაეთვალიერებიათ ფილოქსერისაგან განადგურებული ვენახები და თავისი დასკვნა გამოეტანათ.

მათ დათვალიერეს იმერეთის ვენახები და ის აზრი გამოიტანეს, რომ ვენახების აღდგენას იმერეთში აღარაფერი არ ეშველება, ეს უნდა მოისპოს და მის ნაცვლად სხვა კულტურა უნდა იქნეს შემოღებული და სხვა.

სტაროსელსკი არ იზიარებდა ამ აზრს და უმტკიცებდა ჩვენი ქვეყნისათვის ამერიკული ვაზის მოშენების აუცილებელ საჭიროებას.

ამ მიზნით მან დააარსა და თანდათან გააფართოვა საქარის ამერიკული ვაზის სანერგე და მისი განყოფილებები.

¹ ასეა საბუთში. ჩვენის აზრით, უნდა იყოს — კიცხის.

² დოკ. № 12.

1895 წელში დასავლეთ საქართველოში ათამდე ადგილი არსებობდა, სადაც ხალხს მცნობას და ნამყენების მოვლა-მოშენებას ასწავლიდნენ.

სტაროსელსკი შეუდგა ნიადაგების გამოკვლევას. გახსნა საქარაში მე-ბაღე-მუშების მოსამზადებელი პრაქტიკული სკოლა.

1895 წლიდან 1904 წლამდე იზრდებოდა და ფართოდებოდა საქარის სანერგე, ათასი და ათიათასი მეურნე-მევენახე ლეზულობდა ვაზის ნამყენების ნერგს, სწავლობდა მის მოვლა-მოშენებას, მდიდრდებოდა ახალი ცოდნით.

მან თავისი მუშაობით დაამტკიცა ამერიკული ვაზის სარგებლიანობა.

სტაროსელსკის დაწყებული საქმე განვითარდა, საქარის სანერგემ თავის მიზანს მიაღწია, მშრომელმა ხალხმა შეისწავლა ვაზის დამყნა, მოვლა-მოშენება...

ვლადიმერ სტაროსელსკი ანდამატივით იზიდავდა თავისკენ მომუშავე ახალგაზრდობას, აგრონომებს და საზოგადო მოღვაწეებს. ყველას უწევდა ხელმძღვანელობას, აძლევდა მათ სამუშაოთ ფართე ასპარეზს.

ამნაირად, 17 წლის განმავლობაში ვლადიმერ სტაროსელსკი შრომობდა და მოღვაწეობდა იმერეთში და დიდი სამსახური მიუძღვის მას მშრომელი გლეხობის წინაშე...¹

სოფლის მეურნეობის დარგში ორი ათეული წლის მანძილზე თვალსაჩინო პრაქტიკულ და ორგანიზატორულ საქმიანობასთან ერთად ვ. ა. სტაროსელსკი ეწეოდა ნაყოფიერ მეცნიერულ-კვლევით მუშაობასაც. ცემდა საქარის ამერიკული ვაზის სანერგის ლაბორატორიის შრომებს თავისი ორიგინალური სტატიებითა და ნარკვევებით, სისტემატურად იბეჭდებოდა მისი სტატიები და მეცნიერული კვლევის ანგარიშები კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტის შრომებსა და კავკასიის სასოფლო სამეურნეო საზოგადოების გამოცემებში. ორჯერ გამოიქცა მისი პოპულარული ნაშრომი «Краткое наставление по культуре американских лоз в Кутаисской губернии». მისივე კალამს ეკუთვნის ამიერკავკასიის ამპელოგრაფიის პირველი ნაწილიც, რომელიც 1893 წელს გამოიცა თბილისში.

იფლებოდა რა კავკასიის სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების, კავკასიის მეღვინე-მევენახეთა საზოგადოებისა და კახეთის მეღვინე-მევენახეთა საზოგადოების მუდმივ წევრად, ვ. ა. სტაროსელსკი სისტემატურად კითხულობდა საჯარო ლექციებს ამ საზოგადოებათა ხაზით, თითქმის უცვლელად თავმჯდომარეობდა მათ ყრილობებს და ყურადღებას იქცევდა თავისი ერუდირებული, მეცნიერულად ღრმად დასაბუთებული გამოსვლებით. ამავე პერიოდში თარგმნა და გამოსცა მან ფრანგი მეცნიერის ლ. რეჟიეს შრომა „Практическое руководство виноделия“.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის დიდი შრომა, რაც 1892-1893 წლებში გასწია ვ. ა. სტაროსელსკიმ ქუთაისის გუბერნიის, კერძოდ, შორაპნის მაზრის სამეურნეო-ბუნებრივი პირობებისა და გლეხთა სოციალურ-ეკონომიური მდგომარეობის მეცნიერული შესწავლის საქმეში. ჩატარებული შრომის

შედგად დაგროვილი დიდძალი ფაქტობრივი მასალა, სათანადო დამუშავების, სისტემატიზაციისა და ანალიზის შემდეგ, ვ. ა. სტაროსელსკის განზრახული ჰქონდა გამოეცა 7 ტომისაგან შემდგარ ერთი საერთო სახელწოდების სერიად «Описание Шорапанского уезда Кутаисской губернии в естественно-историческом, сельскохозяйственно-статистическом и экономическом отношении»¹.

შრომში გაშუქებული იყო: მაზრის ნიადაგების დახასიათება, კლიმატური პირობები, მცენარეულობა, მოსახლეობა, მისი შემადგენლობა, წერაკითხვის მცოდნეობა, სიკვდილიანობა და ზრდა; გლეხთა მიწების რაოდენობა, მიწათმფლობელობის ფორმები, მიწების ყიდვა-გაყიდვა; გლეხთა საარსებო წყაროები: მიწათმოქმედება, მებოსტნეობა, ტყეების ექსპლოატაცია, მესაქონლეობა, მეაბრეშუმეობა, მეფუტკრეობა, მებაღეობა, მეხილეობა, მევენახეობა-მელვინეობა, შინამრეწველობა, საგადასახადო სისტემა და სხვ.

სამწუხაროდ, ამ საყურადღებო შრომის განზრახული სახით გამოცემა არ განხორციელებულა.² მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს კავკასიის რწმუნებულის სამმართველომ გამოსცა მისი მხოლოდ ერთი ნაწილი, მარტო ციფრობრივი მასალა სათაურით — «Статистическое исследование быта крестьян Шорапанского уезда, Кутаисской губернии»³.

მდაბიო, უბრალო მშრომელ ხალხთან მუდმივმა კავშირ-ურთიერთობამ, მათი სოციალ-ეკონომიური და უფლებო პოლიტიკური მდგომარეობის მეცნიერულმა ანალიზმა, იმთავითვე დაარწმუნა ვ. ა. სტაროსელსკი არსებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობილების უკუღმართობაში და საბოლოოდ ჩააყინა იგი თვითმპყრობელური რეჟიმის წინააღმდეგ მებრძოლთა სახელოვან რიგებში. ამერიკული ვაზის საქარის სანერგესა და საფილოქსერო პარტიებში თავს უყრიდა ის მშრომელი ხალხის გულშემატკივარ, პროგრესულ ადამიანებს და მათთან ერთად ეწეოდა ფართო პროპაგანდას თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. საქარის სანერგეში იყვნენ მიწვეულნი იმ დროისათვის პოლიტიკურად არასაიმედოდ აღიარებულნი და პოლიციის ფარული ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი აგრონომი კ. ნ. ჯორაევი, მ. თ. კალინინი, ა. ა. დოლგუშინი, ქიმიკოსი ნ. ნ. პროსტოსერდოვი და სხვ.

ა. ა. დოლგუშინი, მაგალითად, 1892 წელს გარიცხული იყო ყაზანის უნივერსიტეტიდან და დაპატიმრებული ყაზანის მუშათა მარქსისტული წრეების მუშაობაში აქტიური მონაწილეობისათვის. პატიმრობიდან განთავისუფლების შემდეგ, 1894-1896 წლებში, ის იმყოფებოდა პოლიციის ჯერ ღია, ზოლო შემდეგ ფარულ ზედამხედველობაში. სწორედ ამ ნიშნის მიხედვით შეარჩია ის სტაროსელსკიმ და 1896 წელს მიიწვია სამუშაოდ სანერგის ლაბორატორიაში. ნ. პროსტოსერდოვი ჯერ კიდევ 1897 წელს იყო დაპატიმრებული რევოლუციური პროპაგანდისათვის პეტერბურგში და შემდეგ, ჯანმრთელობის მდგომა-

¹ დოკ. № 8.

² შრომა ხელნაწერის სახითაც, როგორც ჩანს, არ შემონახულა.

³ დოკ. № 15.

რეობის გამო, პატიმრობა პოლიციის ზედამხედველობით ქონდა შეცვლილი. 1901, 1902 და 1904 წლებში იგი სამჯერ იყო შეპყრობილი თბილისისა და ბაქოს მუშათა სოციალ-დემოკრატიულ წრეებში აქტიური მონაწილეობის, ბაქოში არალეგალური სტამბის მოწყობისა და რევოლუციური ლიტერატურის გავრცელებისათვის. 1905 წელს პროსტოსერდოვი შორაპნის მაზრაში გამოდიოდა ზალხმრავალ მიტინგებზე და აქტიურად მონაწილეობდა ქუთაისის გუბერნიის მშრომელთა რევოლუციურ მოძრაობაში.

საქარის ამერიკული ვაზის სანერგის ქიმიურ ლაბორატორიაში ნ. პროსტოსერდოვი, ვ. ა. სტაროსელსკის ხელშეწყობით, ამზადებდა ფეთქებად მასალებს და ხელყუმბარებს, რომლითაც ამარაგებდა რევოლუციურ ორგანიზაციებს.¹

საფილოქსერო პარტიებში მუშაობდნენ პოლიტიკურად არასაიმედოდ აღიარებული და ამიტომ პოლიციის ფარული ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი ვ. ი. პეროვი, ნ. ი. მორევი, ა. ა. ლომაკინი, ვ. ა. სტაროსელსკის უმცროსი ძმა იული ვლადიმერის ძე სტაროსელსკი და მრავალი სხვა.

იული სტაროსელსკი 1889, ხოლო მისი მეუღლე ნინო მიხეილის ასული სტაროსელსკაია 1891 წლიდან ირიცხებოდნენ პოლიციის ფარული ზედამხედველობის ქვეშ, ხშირად იყვნენ ვ. ა. სტაროსელსკისთან და ასრულებდნენ მის დავალებებს.² თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს ერთ-ერთ დოკუმენტში ნათქვამია, რომ ი. ა. სტაროსელსკი ახლო ურთიერთობაშია პოლიციის ფარულ ზედამხედველობაში მყოფ პირებთან და მფარველობას უწევს ასეთებს ფილოქსერის პარტიაში.³

ამერიკული ვაზის საქარის სანერგესა და საფილოქსერო პარტიებში პოლიტიკურად არასაიმედო პირთა ასეთმა თავმოყრამ იმთავითვე მიიქცია პოლიციისა და ქანდარმერიის ორგანოების ყურადღება. 1896 წლის 13 ოქტომბერს ქუთაისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველომ სპეციალური მოხსენებით მიმართა ამის შესახებ შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტს, რომელშიც დასძენდა რომ: «Такое сосредоточение лиц, состоящих под негласным надзором полиции, в Сакарском питомнике невольно наводит на мысль, что это не может быть случайностью»⁴.

ქუთაისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს ასეთი დასკვნა, რასაკვირველია, საფუძველს მოკლებული არ ყოფილა. პროგრესული, რევოლუციური ელემენტების ასეთი თავმოყრა საფილოქსერო პარტიებსა და ამერიკული ვაზის საქარის სანერგეში, სანერგეში, რომელიც რევოლუციური პროპაგანდის თვალსაჩინო კერად გადაიქცა შორაპნის მაზრასა და მის მეზობელ რაიონებში, ამავე სანერგის გამგისა და საფილოქსერო პარტიის მთავარი ექსპერტის ვ. ა. სტაროსელსკის საქმე იყო. ამაზე ნათლად მეტყველებენ წინამდებარე პუბლიკაციაში წარმოდგენილი დოკუმენტები.

¹ ცსა (თბ.), ფონ. 2ს, საქ. 2364, ფურც. 1-10.

² ცსა (თბ.), ფონ. 153, საქ. 198, ფურც. 1-115.

³ იქვე, ფურც. 20.

⁴ დოკ. № 9.

ასე, მაგალითად, ქუთაისის გუბერნიის გლეხთა საკრებულოს წევრი პრინცი მეფისნაცვლის თანაშემწის სენატორ მიცკევიჩის თავმჯდომარეობით ვ. ა. სტაროსელსკის საქმის გამოსაძიებლად სპეციალურად შექმნილ კომისიას უჩვენებდა, რომ «Всем было известно, что Сакарский питомник, которым заведовал Старосельский, был очагом и рассадником революционной пропаганды»¹.

ამაზე უფრო ხაზგასმით მიუთითებდა თავის ჩვენებაში იმავე კომისიისადმი ა/კ რკინიგზის ქანდარმთა სამმართველოს ქუთაისის განყოფილების უფროსი პოდპოლკოვნიკი გამყრელიძე. იგი დასძენდა, რომ «Старосельский был известен как человек политически неблагонадежный. Сакарский питомник, которым он заведовал, был приютом неблагонадежных лиц. В питомнике три раза производились жандармские обыски. Старосельский был на стороне движения в губернии»².

საქარის სანერგეში შექმნილ ვითარებასა და თვით ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ კიდევ მეტი ცნობები მოიტანა თავის გამოსვლაში სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატმა ლადომირსკიმ სათათბიროს ერთ-ერთ სხდომაზე 1909 წლის თებერვალში: «Старосельский, — ამბობდა იგი — стоял во главе Сакарского питомника американских лоз; вверенное ему казенное учреждение он превратил в очаг революционной пропаганды. Революционная деятельность личного состава питомника... задолго еще до этого освободительного движения, была настолько сильна и опасна, что при проезде в конце 90-х годов государыни — императрицы Марии Федоровны через Кутаисскую губернию представитель министерства земледелия Медведев предупреждал Кавказскую администрацию о необходимости иметь неустанное наблюдение, как за самим Старосельским, так и за личным составом питомника. Там даже заготавливались бомбы»³.

სახელმწიფო სათათბიროს იმავე სხდომაზე დეპუტატი მარკოვი მე-2 ამბობდა, რომ გუბერნატორად დანიშვნამდე აგრონომი ვ. ა. სტაროსელსკი ოთხჯერ იყო გაჩხრეკილი პოლიციის მიერ.⁴

მთელი სიმკაცრით ესხმოდა თავს ვ. ა. სტაროსელსკის ცნობილი მონარქისტი პოდპოლსკი თავის სტატიაში „გუბერნატორი-რევოლუციონერი“, რომელიც 1909 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ «Исторический Вестник»-ში. «Не избег революционной пропаганды и т. н. Сакарский питомник американских лоз — совершенно не долженствующее иметь ничего общего с политикой, учреждение... —

წერდა ის ამ სტატიაში. — Но лицо, поставленное во главе его, агроном Старосельский слишком легко увлекся политикой... Здесь постоянно находили себе приют прогрессивные элементы... занимая при питомнике различные должности. Субстратом для широкого развития влияния их на население явилась статистика... Прогрессивные элементы вели надлежащую пропаганду, и разбитое революционными органи-

¹ დოკ. № 55.

² დოკ. № 57.

³ დოკ. № 123.

⁴ დოკ. № 124.

зациями на десятки и сотни население начало смотреть на Сакарский питомник и его личный состав, как на своих. Единение с революционными организациями и создало молву необыкновенной популярности Старосельского среди населения Кутаисской губернии»¹.

ვ. ა. სტაროსელსკის ასეთივე შეფასებაა მოცემული შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტის მიერ 1909 წელს შედგენილ ცნობაში, რომელშიც ნათქვამია: «Старосельский до назначения на пост губернатора... был очень популярен среди населения. В то же время, будучи издавна социал-демократом большевиком, Старосельский принимал деятельное участие в работе местного комитета и, хотя стоял вне партии, но это, ввиду его служебного положения, не только не мешало, а способствовало ведению им самой интенсивной пропаганды и агитации среди населения, с коим, по условиям службы, приходилось постоянно соприкасаться»².

ეს და წინამდებარე პუბლიკაციაში მოტანილი სხვა დოკუმენტები ეჭვსაც არ ტოვებენ, რომ ვ. ა. სტაროსელსკი გაბედულად იდგა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მებრძოლთა რიგებში და არამარტო თანაუგრძნობდა ბოლშევიკური სოციალ-დემოკრატიის იდეებს, არამედ აქტიურადაც ეწეოდა რევოლუციურ პროპაგანდას მშრომელთა მასებში.

ვ. ა. სტაროსელსკის როგორც პოლიტიკური მსოფლმხედველობა, ისე პრაქტიკული საქმიანობა რევოლუციური პროპაგანდის სარბიელზე, როგორც ვხედავთ, უცნობი არ ყოფილა მეფის ხელისუფლების ორგანოებისათვის, მაგრამ ისიც კარგად იყო ცნობილი, რომ ის უდიდესი პოპულარობით, ნდობითა და საყოველთაო პატივისცემით სარგებლობდა ქართველ საზოგადოებრიობაში, კერძოდ დასავლეთ საქართველოს მშრომელ გლეხობაში და, სწორედ ამიტომ, კავკასიაში მეფისნაცვლად ახლად დანიშნულმა გრაფმა გორონცოვ-დაშკოვმა ჯერ კიდევ თბილისში ჩამოსვლამდე, 1905 წლის მარტში შესთავაზა ქუთაისის გუბერნატორის პოსტი ამ დროს შემთხვევით პეტერბურგში მყოფ ვ. ა. სტაროსელსკის.

ეს ის დრო იყო, როცა მთელი რუსეთი, საქართველო და განსაკუთრებით ქუთაისის გუბერნია რევოლუციის ქარცეცხლში იყო გახვეული. სახალხო მოძრაობით, რომელსაც უმთავრესად ბოლშევიკური ორგანიზაციები ედგა სათავეში, მოცული იყო გუბერნიის ყველა კუთხე. შეიარაღებული რევოლუციური გლეხობა თავს ესხმოდა, ანაიარაღებდა და სოფლებიდან ერეკებოდა მეფის ადმინისტრაციის, სასამართლო, პოლიციისა და ჟანდარმერიის მოხელეებს, მემამულეებსა და ეკლესიის მსახურთ, წვადა სოფლის კანცელარიებს. ხელისუფლების ფუნქციები გუბერნიის ბევრ რაიონში ფაქტიურად გლეხთა რევოლუციური კომიტეტების ხელში იყო გადასული. ეს კომიტეტები, რომლებიც ამავე დროს შეიარაღებული აჯანყების შტაბებს წარმოადგენდნენ, აუქმებდნენ მეფის გადასახადებს, ბეგარა-ვალდებულებებს მემამულეებისა და სამღვდელოების სასარგებლოდ, ასრულებდნენ სასამართლო ფუნქციებს და სხვ.

¹ დოკ. № 136.

² დოკ. № 130.

ეს გარემოება ჰქონდა მხედველობაში ვ. ი. ლენინს, როცა აღნიშნავდა, რომ: „პოლონეთსა და კავკასიაში მოძრაობა გამოირჩევა უდიდესი სიმტკიცით, ხალხის მიერ იარაღისა და ყუმბარების უფრო ხშირი გამოყენებით“¹.

რევოლუციური მოძრაობის ფართო და ორგანიზებულ ხასიათს კავკასიაში, საქართველოსა და კერძოდ ქუთაისის გუბერნიაში განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ბოლშევიკური პარტიის III ყრილობამ, რომელიც ლონდონში მიმდინარეობდა 1905 წლის აპრილში. ამ საკითხზე მ. გ. ცხაკაიას მოხსენების გამო ყრილობამ მიიღო, როგორც ცნობილია, ვ. ი. ლენინის მიერ შედგენილი რეზოლუცია, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ აქ (კავკასიაში) შეიქმნა ჩვენი პარტიის უფრო მეტძოლი ორგანიზაცია, რომ რევოლუციური მოძრაობა ამ განაპირა მხარეში „უკვე მივიდა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ საერთო სახალხო აჯანყებამდე“².

ამ ვითარებაში მიიღო ვ. ა. სტაროსელსკიმ წინადადება სათავეში ჩაღვმოდა ქუთაისის გუბერნიას.

თვითმპყრობელობის ერთგული მსახური, მისი პოლიტიკის ფრთხილად, მოქნილად გატარების მიმდევარი გრაფი ვარაუდობდა, რომ ვ. ა. სტაროსელსკი უნდა გამომდგარიყო იმ იარაღად, რომლის მეშვეობით, თუ მთლიანად ვერ ჩააქრობდა, შეანელებდა მაინც რევოლუციური მოძრაობის აზვირთებულ ტალღას ქუთაისის გუბერნიაში. ეს ვარაუდი იმ მოსაზრებას ეყრდნობოდა, რომ ნაბოძებ მაღალ კარიერას ვ. ა. სტაროსელსკი მონარქის მხრით მისდამი დიდი ნდობისა და პატივის აღიარებად მიიჩნევდა, ამით ნაამები თავის პოლიტიკურ მიმართულებას უარყოფდა, ცნობილ გავლენიანობას, გუბერნიის მოსახლეობის ნდობასა და მისდამი პატივისცემას მთავრობის სასარგებლოდ გამოიყენებდა და მღელვარე ზალხს დაამშვიდებდა.

მაგრამ ვ. ა. სტაროსელსკის ბუნება, მტკიცე იდეურობა, მშრომელი ხალხის განთავისუფლების დიადი საქმისათვის თავდადების ურყევი რწმენა ასეთი ვარაუდებისათვის საფუძველს არ იძლეოდა.

აწონ-დაწონა რა მთელი ვითარება, ვ. ა. სტაროსელსკიმ უარყო მეფის ნაცვლის წინადადება ქუთაისის გუბერნატორის პოსტის დაკავების შესახებ. ამასთან უარი იმით დაასაბუთა, რომ ეს ნაბიჯი ჩამოაშორებდა მას სოფლის მეურნეობის დარგში დიდ პრაქტიკულ და სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას. აქვე ისიც დასძინა, რომ მისი პირადი თვისებები შეუფერებელია მაღალი თანამდებობის ადმინისტრატორის ფუნქციებისადმი.

მაგრამ, ჩანს, გრაფის გადაწყვეტილება მტკიცე იყო. მას ხომ დაბეჯითებით ურჩევდნენ ვ. ა. სტაროსელსკის კანდიდატურას იმ დროის გავლენიანი მოხელენი, მათ შორის თვით მეფისნაცვლის თანამემწე, თავისი ლიბერალური მიმართულებით ცნობილი სულთან კრიმგირეი. ამიტომ იყო, რომ ვორონცოვ-დაშკოვმა ვ. ა. სტაროსელსკის თითქოს უარის თქმის დასაბუთებაც არ დაამთავრებინა და მკვახედ უპასუხა: „Как лицо, пользующееся доверием населения, Вы не имеете нравственного права в настоящее время отка-

¹ ვ. ი. ლენინი. თხზულებანი, ტ. 10, გვ. 191.

² ვ. ი. ლენინის კრებული, ტ. XXV, გვ. 130-131.

ვ. ა. სტაროსელსკი

зывать помочь нам. Подайте мне докладную записку с изложением мероприятий, необходимых, с Вашей точки зрения, на пользу населения»¹.

მეფისნაცვლის ეს ტონი ბრძანებას ნიშნავდა ვ. ა. სტაროსელსკისადმი, მაგრამ მიღებულ წინადადებაზე თანხმობა მან მხოლოდ დიდი ყოყმანის, სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებთან ხანგრძლივი მოთათბირების, მოლაპარაკებისა და მის შემდეგ განაცხადა, როცა ქუთაისის გუბერნიის გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის გამომწვევი მიზეზების შესახებ 1905 წლის მაისის ბოლოს მის მიერ წარდგენილი ვრცელი მოხსენებითი ბარათი მოიწონა გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა.

„მე მივიღე ნათავაზები თანამდებობა შემდეგ დიდი ყოყმანისა და ხანგრძლივი მოლაპარაკებისა, — წერდა ამის შესახებ თვით ვ. ა. სტაროსელსკი, — შემდეგ იმისა, როდესაც სავსებით მოიწონეს ჩემი პროგრამა, აღნიშნული არა მარტო გრაფთან პირად მოლაპარაკების დროს, არამედ ჩემს ცალკე მოხსენებაში“².

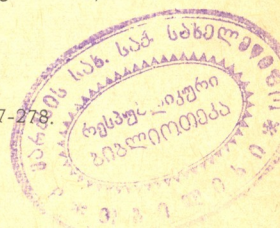
უფრო ფართოდ განიხილავდა რა ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნის გარემოებას, თავის შრომაში „1905 წელი ამიერკავკასიაში“ ფ. მახარაძე წერდა: „დაშკოვმა კიდევ გადადგა ერთი მეტად ახირებული ნაბიჯი. ეს იყო აგრძნობა ვლ. სტაროსელსკის დანიშვნა ქუთაისის გუბერნატორად. არც ერთ რუს ბიუროკრატს მანამდე არ მოსვლია თავში ასეთი ახირებული რამ. ან საიდან გამოჩნა დაშკოვმა სტაროსელსკი, რომელიც რამოდენიმე ათეული წლების განმავლობაში საქარის სანერგეში (ზესტაფონის მახლობლად) მუშაობდა, როგორც აგრძნობი... არასოდეს სტაროსელსკის რაიმე ადმინისტრაციული თანამდებობა არ სჭერია და მოულოდნელად ასეთი კაცი ინიშნება ფრიად საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე და მერე ასეთ, აბოზოქრებულ ხანაში და ისიც იმ გუბერნიაში, სადაც ყველაზე უფრო ძლიერი რევოლუციური მოძრაობა იყო, — ქუთაისის გუბერნიაში. რა თქმა უნდა, დაშკოვი არა ლიბერალობით ჩადიოდა ამას, იგი ფიქრობდა სულ სხვას: თავის ანგარიშს იგი ამყარებდა იმაზე, რომ სტაროსელსკი გაიმსჭვალებოდა მთავრობის პოლიტიკით და... ადვილად გაატარებდა ცხოვრებაში მთავრობის პოლიტიკას, ე. ი. აჯანყებულ ხალხის დატყუილებას და რევოლუციის ჩაქრობას. დაშკოვი არ იყო დამნაშავე იმაში, რომ სტაროსელსკიმ ვერ გაუმართლა მას ეს იმედები. დაშკოვის ტაქტიკა იყო ტლანქი და უხეში ზომებისათვის რაც შეიძლება ნაკლებად მიმართვა, პირველ ხანებში, რა თქმა უნდა, დრო ხომ მეტად საშიშარი იყო... დაშკოვი არ იყო იოტისოდენა ლიბერალი. იგი ნამდვილი კონსერვატორი იყო, უერთგულესი მონა მეფისა, მაგრამ დრო და გარემოება თხოულობდა მისგან, რომ იგი გახვეულიყო ცხვრის ტყავეში და ხალხისათვის მოეჩვენებინა თავი მეფის ლმობიერ მოხელედ“³.

ასეთი დათმობის ტაქტიკას ეყრდნობოდა ვორონცოვ-დაშკოვი მანამ, სანამ

¹ დოკ. № 167.

² ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 27.

³ ფ. მახარაძე. 1905 წელი ამიერკავკასიაში. თბილისი, 1932 წ., გვ. 277-278.

ეს საჭირო იყო თვითმპყრობელობის ინტერესებისათვის, მაგრამ შემდეგ, როცა საამისო დრო დადგა, იგი წარბეზებულად შეუდგა რევოლუციის მამოძრავებელი ძალების შემუსვრის საქმეს. ამ ტაქტიკის პირდაპირი შედეგი იყო მოულოდნელი არჩევანიც ვ. ა. სტაროსელსკის კანდიდატურისა ქუთაისის გუბერნატორის მაღალ პოსტზე. „საერთოდ, — მიუთითებდა ფ. მახარაძე იგივე შრომაში, — თვითმპყრობელური ბიუროკრატია არ შემცდარა, როცა მან ამიერკავკასიაში 1905 წელს ვორონცოვ-დაშკოვი გამოგზავნა ქვეყნის მმართველად. იგი გამოდგა უფრო მოქნილი, უფრო ჭკუიანი და უფრო ფრთხილი გამტარებელი თვითმპყრობელობის პოლიტიკისა. იგი შეცდა მხოლოდ ერთში, სახელდობრ, სტაროსელსკის გუბერნატორად დანიშვნაში. განა იცოდა კი ვორონცოვმა ის, რომ სტაროსელსკი დათანხმდა გუბერნატორობაზე მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მან ამაზე მიიღო ნებართვა სოც.-დემოკრატიული ორგანიზაციიდან? შემდეგში სტაროსელსკის თითქმის ერთი ნაბიჯიც არ გადაუდგამს სოც.-დემოკრატიულ ორგანიზაციასთან მოულაპარაკებლად და შეუთანხმებლად. ეს კი ცუდი სამსახური იყო იმის მიმართ, ვინც იგი მაღალ თანამდებობაზე დანიშნა“.¹

1905 წლის მაისის ბოლოს ვ. ა. სტაროსელსკიმ წარუდგინა მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვს ვრცელი მოხსენება ქუთაისის გუბერნიის გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის მიზეზების შესახებ,² რომლის შინაარსი წინასწარ იყო შეთანხმებული სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებთან.

ეს დოკუმენტი წარმოადგენდა თვითმპყრობელური რეჟიმის საბრალმდებლო აქტს და მრავალმხრივ არის საინტერესო, პირველყოვლისა როგორც ისტორიული წყარო, რომელსაც მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის. მეორეს მხრით, ის ნათლად წარმოგვიდგენს ვ. ა. სტაროსელსკის მაღალ კულტურას, ფართო ერუდიციას და, რაც მთავარია, მის პროგრესულ იდეურ-პოლიტიკურ მსოფლმხედველობას.

მოხსენებაში მოცემულია ღრმა მეცნიერული ანალიზი ქუთაისის გუბერნიის გლეხთა დუხჭირი სოციალურ-ეკონომიური და უფლებო პოლიტიკური მდგომარეობისა მდიდარი ფაქტობრივი მასალის საფუძველზე. მოხსენების დასაწყისშივე ვ. ა. სტაროსელსკი მიუთითებდა, რომ ხალხის უკმაყოფილებას საფუძვლად უდევს საერთო სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი ხასიათის მოუწყობლობანი.

«Революционное движение, — ხაზგასმული იყო მოხსენებაში, — проявившееся в последние годы в Гурии, овладело в настоящее время всем населением Кутаисской губернии... Как размеры, так и интенсивность его указывают, что в основе народного недовольства лежат коренные условия общегосударственного и местного неустройства»³.

მოხსენებაში დეტალურად არის განხილული მიწათმფლობელობის ფორმები, წოდებრივი ურთიერთობის საკითხები, მიწის საიჯარო და სხვა საგ-

¹ ფ. მახარაძე. 1905 წელი ამიერკავკასიაში. თბილისი, 1932 წ., გვ. 277-278.

² დოკ. № 15.

³ იქვე.

ლებო ბეგარა-გადასახადების სახეები, მოცულობანი და აღწერილია საერთოდ გლეხობის ეკონომიური მდგომარეობის მძიმე სურათი. ვ. ა. სტაროსელსკი დაასკვნის, რომ «Тяжелая экономическая зависимость крестьян от помещиков, возникшая на почве временно обязательных отношений и чрезмерно высокой арендной платы, вполне естественно, вызвала среди первых отрицательное отношение ко вторым. Это отношение возросло на почве неравенства сословных прав»¹.

მოხსენების მეორე ნაწილში ხაზგასმული და დაგმობილია არსებული სასოფლო თვითმმართველობის, სასამართლოს და საერთოდ ადმინისტრაციის მთელი სისტემის ბიუროკრატიულ-პოლიციური ხასიათი, მეფის ხელისუფლების ორგანოების თვითნებობა, ეკონომიური, პოლიტიკური და ეროვნული ჩაგვრის მძიმე სურათი, რამაც უკიდურესობამდე გაამწვავა როგორც კლასობრივი სოციალურ-ეკონომიური, ისე პოლიტიკური ურთიერთობანი და წარმოშვა საყოველთაო სახალხო მოძრაობა მთელს გუბერნიაში. «Сельская администрация, — ნათქვამია მოხსენებაში, — лишь номинально оставалась органом выборным. По существу все должностные лица назначались и увольнялись приставами и все законные действия первых покрывались авторитетом вторых.

Бюрократизация сельского управления отразилась на сельском суде и, без того несоответствующим требованиям жизни, на школе и т. д.

Националистические течения в высших сферах управления краем... отразившиеся особенно неблагоприятно на школе и церкви, и систематическое покровительство администрации привилегированным сословиям в ущерб интересам крестьян и элементарной справедливости обострили вконец враждебные отношения до крайности»².

თვითმპყრობელურ ხელისუფლებას, ნათქვამია შემდეგ მოხსენებაში, არავითარი ზომები არ მიუღია მშრომელი ხალხის უკმაყოფილების ნამდვილი მიზეზების შესასწავლად, ამ მიზეზების თუნდაც ოდნავ მაინც გამოსასწორებლად და ხალხის ეკონომიური და პოლიტიკური მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. მზარდ რევოლუციურ მოძრაობას განიხილავდა მეფის მთავრობა როგორც მხოლოდ პოლიტიკური პროპაგანდის შედეგს და ამოდ ცდილობდა ჩაეხშო იგი ველური რეპრესიებით, ცეცხლითა და მახვილით, მასიური დაპატიმრებებით, კატორღით, საალყო წესების შემოღებით, ეგზეკუციებით, ბიბლიოთეკების დახურვით, სოფლის არჩევითი მამასახლისების ნაცვლად ზემოდან დაწინაურებული მოხელეების ინსტიტუტის შემოღებით და სხვა.

მაგრამ ადმინისტრაციულმა რეპრესიებმა, მიუთითებდა ვ. ა. სტაროსელსკი, არამც თუ ვერ შეასუსტა, არამედ კიდევ უფრო მეტად გაზარდა, გააფართოვა, შეამკიდროვა და განამტკიცა რევოლუციის მამოძრავებელი ძალების რიგები, გააღრმავა და უფრო მეტად მიზანსწრაფული გახადა მშრომელთა რევოლუციური მოძრაობის ღრელი პროცესი. «Пропаганда социал-демократических идей... попала на подготовленную жизнью почву и вошла в сознание всего населения, несмотря ни на какие репрессии. Оно

¹ დოკ. № 15.

² იქვე.

организовалось в стройное целое, выбрало руководителей-десятских, сотских и тысяцких и примкнуло к русскому движению»¹.

პეტერბურგის იანვრის სისხლიანმა ამბებმა, მიუთითებდა შემდეგ ვ. ა. სტაროსელსკი, ახალი მძლავრი ბიძგი მისცა რევოლუციურ მოძრაობას ქუთაისის გუბერნიაში და ჩააყენა ის მკვეთრად გამოხატული პოლიტიკური მოძრაობის კალაპოტში. ამას მოჰყვა კვლავ საალყო წესები, სისხლიანი რეპრესიები, ცეცხლი და მახვილი, რამაც მხოლოდ მოჩვენებით, გარეგნულად, ფორმალურად თითქმის შეანელა რევოლუციური მოძრაობის პროცესი, მაგრამ ყოველივე ამან არამც თუ ვერ ჩააქრო, არამედ კიდევ უფრო მეტად გააძლიერა მისი ცეცხლი. «Военное положение и неистовства казаков, — წერდა ამის შესახებ ვ. ა. სტაროსელსკი, — на время ослабили внешние проявления движения, но они же создали новых фанатиков революции, углубили его и укрепили стремление к борьбе»².

მოხსენების ვრცელი შესავალი ნაწილის დასასრულს ვ. ა. სტაროსელსკი დასკვნით, რომ რევოლუციური სიტუაცია ხალხთა მასებში იმდენად უკიდურესობამდე მომწიფებული, რომ შეუძლებელია დაშინების მეთოდებით მისი შეჩერება. აქვე მიუთითებდა, რომ ყოველი ასეთი ნაბიჯი კიდევ უფრო დააჩქარებდა შეიარაღებულ აჯანყებას, რისთვისაც ხალხს იარაღი უკვე მზად ჰქონდა.

«Народная масса, — წერდა ის ამის შესახებ, — наэлектризована до предела и нельзя сдерживать ее страхом... каждый неосторожный шаг, каждая крутая мера могут вызвать вооруженное восстание, оружие для которого уже припасено»³.

დასასრულს ვ. ა. სტაროსელსკი მოახსენებდა მეფისნაცვალს გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვს იმ პროგრამის შესახებ, რაც მისი აზრით, საფუძვლად უნდა დაედებოდა საგუბერნიო ხელისუფლების მთელ შემდგომ მოქმედებას ქუთაისის გუბერნიაში.

ეს პროგრამა, რომლის განხორციელებასაც „ერთადერთ გონივრულ პოლიტიკად“ მიიჩნევდა ვ. ა. სტაროსელსკი, შემდეგნაირად იყო მოხსენებაში ჩამოყალიბებული:

1) Признание права населения на коренные улучшения его экономического и правового положения;

2) Покровительство всем полезным проявлениям самодеятельности общества;

3) Зависящее устранение коренных причин, вызвавших революцию»⁴.

პირველ ნაბიჯად, რაც დაუყოვნებლივ უნდა გადადგმულიყო ამ პროგრამის გასახორციელებლად, ვ. ა. სტაროსელსკი მიიჩნევდა შემდეგ პრაქტიკულ ზომებს:

«а) отмене военного положения;

¹ დოკ. № 15.

² იქვე.

³ იქვე.

⁴ იქვე.

ბ) устранение агентов администрации, проявивших усердие в сфере произвола;

в) прекращение административных арестов, высылки и прочих репрессий по политическим делам;

г) молчаливое признание функционировавших в деревнях до введения военного положения судебной и административной организаций;

д) терпимость к сходкам, митингам и демонстрациям, когда они не угрожают личной и имущественной безопасности обывателя...»¹.

ეს პროგრამა წარმოადგენდა პირობას, ერთგვარ ულტიმატუმს, რომელიც წაუყენა ვ. ა. სტაროსელსკიმ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვს. თუ ეს „ულტიმატუმი“ მოწონებული და მიღებული იქნებოდა მეფისნაცვლის მიერ, რაც ნაკლებ საეკარულო იყო, ვ. ა. სტაროსელსკის უსიტყვოდ უნდა მიეღო ნათავაზები წინადადება და ჩაებარებინა ქუთაისის გუბერნატორის პოსტი. წინააღმდეგ შემთხვევაში მას გადაჭრით უნდა უარეყო ეს წინადადება და დაბრუნებოდა თავის აგრონომიულ საქმეს, საქმეს რომელსაც ესოდენ ერთგულად, გატაცებითა და სიყვარულით ემსახურებოდა და ორი ათეული წლის მანძილზე წარუშლელი კვალიც დააჩინა.

მიმოიხილავდა რა ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნის გარემოებას, პოლიციის საზღვარგარეთული აგენტურა 1908 წლის მაისში შემდეგს მოახსენებდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტს:

«Весною 1905 года, до отъезда в Тифлис, граф Воронцов-Дашков, назначенный наместником Кавказа... под влиянием бывшего своего помощника Султан-Крым-Гирея, коему была хорошо известна популярность в крае Старосельского, предложил... последнему составить записку о положении революционного движения на Кавказе, что им и было выполнено, и по его отзыву в этой записке он вполне откровенно изложил свои крайние взгляды. Ознакомившись с этой запиской, граф Воронцов-Дашков... все же настоятельно стал предлагать Старосельскому занять место Кутаисского губернатора, но последний от этого отказывался, ссылаясь на то, что он мог бы, несомненно, избавить край от излишних кровопролитий, но только при условии работать в соответствии с общественным мнением, то есть, иначе говоря, рука об руку с социал-демократическими организациями, существующими в крае. Наконец, после долгих переговоров с местным комитетом, Старосельский согласился на предлагаемое ему наместником назначение, но при гарантии некоторых условий, которые были изложены им в особой записке, по ознакомлении с которой социал-демократический комитет заявил Старосельскому, что он скорее попадет в тюрьму, чем в губернаторы, так как записка эта заключала в себе все требования социал-демократической программы»².

მიუხედავად ამისა, გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა, რასაკვირველია, არა გულწრფელად, მაგრამ სტაროსელსკის მოხსენება თითქმის მაინც მოიწონა და დახმარებაც კი აღუთქვა მას, რამაც პრინციპულად გადაწყვიტა მისი ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნის საკითხი.

¹ დოკ. № 15.

² დოკ. 103.

ამ დრომდე ქუთაისის გუბერნიას სათავეში ედგა მონარქიზმის ერთგული მსახური გენერალი სმაგინი. 1905 წლის 21 მაისს ის განთავისუფლებულ იქნა გუბერნატორის თანამდებობიდან, ხოლო 7 ივნისს ვორონცოვ-დაშკოვმა მის ნაცვლად ვ. ა. სტაროსელსკის კანდიდატურა წარუდგინა პეტერბურგს.¹

შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და მეფის სასახლეში დიდხანს ყოყმანობდნენ ამ წარდგინების გამო. ყოყმანმა თვეზე მეტს გასტანა, მაგრამ, ბოლოს, მეფისნაცვლის მოსაზრებას მაინც ანგარიში გაუწიეს და 1905 წლის 9 ივლისს იმპერატორმა ნიკოლოზ მეორემ მოაწერა ხელი ბრძანებულებას 1 აგვისტოდან ქუთაისის გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებლად ვ. ა. სტაროსელსკის დანიშვნის შესახებ.²

ამ დანიშვნამ ორგვარი რეაქცია გამოიწვია მხარის საზოგადოებრიობაში. საზოგადოების პრივილეგირებულ ფენებში, მონარქისტული რეაქციის წრეებში, პოლიციის, ქანდაზმერიისა და მეფის ოხრანკის რიგებში ჩოჩქოლითა და შეშფოთებით შეხვდნენ ამ ცნობას. ამ შეშფოთებას აშკარად ამჟღავნებდა კავკასიის პოლიციის გამგე გენერალი შირინკინი, რომელიც მის განკარგულებაში არსებული პოლიციისა და ქანდაზმერიის აგენტურის ფართო ქსელის მეშვეობით მუდმივ ფარულ ზედამხედველობას ახორციელებდა გუბერნატორ სტაროსელსკის ყოველ ნაბიჯზე და ცდილობდა რაც შეიძლება ადრე მოექცია ის თავის მარწმუნებში.

საზოგადოების მთელი პროგრესული მიმდინარეობა, განსაკუთრებით ქუთაისის გუბერნიის მშრომელი მოსახლეობა, საყოველთაო აღტაცებით შეეგება ვ. ა. სტაროსელსკის („ჩვენ ლადოს“) დანიშვნას, რამაც კიდევ უფრო განამტკიცა თვითმპყრობელობის დასამხობად ბრძოლით აღმდგარი ხალხის გამარჯვების რწმენა.

ეს გრძნობა გამოიხატა მისასალმებელ სიტყვაშიც, რომელიც მწერალმა ხუსკივაძემ წარმოთქვა შორაპნის მაზრის საზოგადოებრიობის მიერ ვ. ა. სტაროსელსკის პატივსაცემად გამართულ საღამოზე 1905 წლის ივლისის ბოლოს. მიმართავდა რა, ვ. ა. სტაროსელსკის, ორატორმა თქვა: „Назначение Ваше, Владимир Александрович, на пост губернатора было так неожиданно, что вызвало много толков. Но конец всему этому положит будущая Ваша деятельность. Мы же, знакомые с Вашей энергией и способностями, не сомневаемся в плодотворной Вашей деятельности на пользу населения и в будущем... Отрадно Ваше назначение губернатором и в другом отношении. Вы первый губернатор, так близко знающий все болячки нашего народа, Вы первый губернатор, знающий мужика во всей его наготу... Итак, пожелаем Вам, Владимир Александрович, быть предтечею желанной и чарующей весны»³.

ქუთაისში გამგზავრების წინ ასეთივე შეხვედრა გაუმართეს ვ. ა. სტაროსელსკის თბილისის მოწინავე საზოგადოებრიობის წარმომადგენლებმაც. შეხვედრაზე ვრცელი სიტყვა წარმოთქვა თვით ვ. ა. სტაროსელსკიმ, რომელშიც

¹ დოკ. № 116.

² დოკ. № 18.

³ ასე ეძახდნენ ვ. ა. სტაროსელსკის დასავლეთ საქართველოს გლეხობაში.

⁴ დოკ. № 23.

უფრო დეტალურად ჩამოაყალიბა მისი მომავალი მოქმედების მთელი პროგრამა. «Я себе полагаю задачей, — თქვა მან თავის გამოსვლაში, — использовать... народных масс для переустройства всего ее социального строя... Все казенные, помещичьи, монастырские, казенные и кабинетные земли должны быть распределены между трудящимся людом... В день моего приезда снять военное положение и отменить всякие охраны. В этот день все тюрьмы будут открыты и узники администрации будут отпущены на свободу. В этот день население моей губернии должно вздохнуть полной грудью. Агенты администрации, проявившие усердие в репрессиях свободных порывов народа, будут немедленно уволены. Административные аресты, высылки и всякого рода репрессии по отношению к политическому движению прекращаются. Все выборные народом судебные и административные организации возобновляют свою деятельность беспрепятственно и заменяют собою правительственные. Свобода сходов, митингов, демонстраций, стачек будет полная. Действия жандармской полиции должны быть строго согласованы с действиями губернатора. Я немедленно принимаю за осуществление самого широкого земского самоуправления. Свобода языка и национального самоопределения полная...»¹.

ძიულეზული გახდა რა დათანხმებოდა წინადადებას ქუთაისის გუბერნატორობაზე, ვ. ა. სტაროსელსკის არავითარი აღთქმა არ მიუცია მეფის მთავრობისათვის, რომ იქნებოდა ერთგული დამცველი და გამტარებელი მისი პოლიტიკისა. ზემოთ მოტანილი სიტყვა კი მისი წარმოდგენდა ერთგვარ ფიცს მშრომელი ხალხისადმი, რომ კვლავაც და ბოლომდე იქნებოდა მისი ერთგული მსახური. ვ. ა. სტაროსელსკი ბოლომდე დარჩა ამ ფიცის ერთგული, ამ ერთგულებას შეაღია მან მთელი თავისი მჩქეფარე ენერგია, განუზომელი ამაგი დასდო თავისუფლებისათვის მებრძოლ მშრომელ ხალხს და, ბოლოს, ამავე ერთგულებაში დაიფერფლა იგი.

1905 წლის 1 აგვისტოს ვ. ა. სტაროსელსკი შეუდგა ქუთაისის გუბერნატორის მოვალეობის შესრულებას. ამ დღიდან მის წინაშე მეტად რთული და ხიფათით სავსე გზა გადისა. საჭირო იყო, ერთის მხრით, ქურქში გახვეულიყო და მეფის მთავრობას მისი პოლიტიკის დამცველ მსახურად მოჩვენებოდა, მეორეს მხრით კი, რაც მისთვის მთავარი იყო, რევოლუციის გამარჯვების მიზნებისათვის, მშრომელი ხალხის სოციალურ-ეკონომიური და პოლიტიკური ჩაგვრის მძიმე უღელისაგან განთავისუფლებისათვის უნდა ეზრუნა და, ამრიგად, ერთსა და იმავე დროს ორი ურთიერთდაპირისპირებული, ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავებული როლი შეესრულებინა.

ვ. ა. სტაროსელსკი ცდილობდა მოეხერხებინა ორივე ამ როლის თავის ნატურაში მოთავსება. მოჩვენებისათვის, შთაბეჭდილებისათვის ზოგჯერ მოხერხებულადაც ატარებდა თითქმის ნამდვილი გუბერნატორის ნიღაბს, მაგრამ როგორც გუბერნატორს თვითმპყრობელური რეჟიმის სასარგებლოდ არსებითად ერთი ნაბიჯიც არ გადაუდგამს. მთელი მისი საქმიანობა სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებთან მუდმივ ურთიერთკავშირში მიმდინარეობდა. მისი

¹ დოკ. № 136.

სამუშაო კაბინეტი, უმათვრესად, რევოლუციური ორგანიზაციების წარმომადგენლებით იყო სავსე, გუბერნიის მაღალ მოხელეთა მისაღებად მას დროც არ რჩებოდა. გუბერნატორი რევოლუციის სასარგებლოდ იყენებდა მინიჭებულ უფლებებს, თანამდებობრივ გავლენიანობას, ბორკავდა რეაქციულ ძალებს, მფარველობდა რევოლუციურ ხალხს, მის პარტიულ ორგანიზაციებს და ყოველმხრივ უწყობდა ხელს მათ წარმატებებს. ამავე დროს რევოლუციური მოძრაობის ფერხულში ასე გატაცებით ჩამდგარი გუბერნატორი ყოველთვის როდი ახერხებდა საჭირო შენიღბვას და ზოგჯერ აშკარად აჩენდა მის ნამდვილ სახეს, სახეს თანმიმდევრული რევოლუციონერისას.

«Губернаторство Старосельского, — ნათქვამია ამის შესახებ იგივე საზღვარგარეთული აგენტურის მოხსენებაში, все время шло во взаимной работе с комитетом; последний за это время улучшил свои связи, расширил организацию, завел целый арсенал бомб и взрывчатых веществ, ввел баррикадную технику, дающую возможность городу в течение 10 минут покрываться баррикадами... Поддерживая сношения с местным Комитетом, Старосельский умел скрывать от окружающих свои революционные убеждения, но иногда это совершенно ясно проявлялось»¹.

პირველყოფლისა სტაროსელსკიმ უცვლელად დატოვა რევოლუციური მოძრაობის პროცესში გუბერნიის სოფლებში წარმოქმნილი ადგილობრივი თვითმმართველობის სახალხო ორგანოები ათისტაგების, ასისტაგებისა და ათასისტაგების სახით. ისინი ასრულებდნენ ხელისუფლების ორგანოების ქველა ფუნქციებს ხალხის ინტერესების შესაბამისად და მოქმედებდნენ სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების ხელმძღვანელობით.

თვით ვ. ა. სტაროსელსკის თქმით, «Органы народного управления, которые заменяли собою правительственные, действовали в духе народа»².

ასევე უცვლელად დატოვა სტაროსელსკიმ ხალხის მიერ არჩეული სამედიატორო სასამართლოებიც.

სტაროსელსკის მიერ მშრომელი ხალხისა და რევოლუციის ინტერესებისათვის გადადგმულმა ამ პირველმა ნაბიჯებმა იმთავითვე მიიქცია ბნელი ძალების ყურადღება. 1905 წლის ივლისის ბოლოს გაზეთებმა სენსაციური სახით გაავრცელეს ცნობები ამის შესახებ, ხოლო კავკასიის პოლიციის უფროსმა გენერალ-ლეიტენანტმა შირინკინმა, რომელიც იმთავითვე მტრულად შეხვდა ქუთაისის გუბერნატორად სტაროსელსკის დანიშვნას, ჯერ კიდევ 29 ივლისს წარუდგინა მოხსენება შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტს, რომელშიც წერდა: «Предполагается оставить образовавшиеся во время последнего движения среди крестьян Кутаисской губернии третейский суд... вообще полагаю, опыт назначения Старосельского с его образом мыслей может быть богат неожиданностями»³.

სტაროსელსკის გავლენით თანდათან იზღუდებოდა რეპრესიები რევოლუციური მასებისა და პარტიული ორგანიზაციების მიმართ. მან აგვისტოს პირ-

¹ დოკ. № 103.

² საქ. ცსათ, ფონ. 1b, საქ. 25, ფურც. 28.

³ დოკ. № 22.

ველსავე რიცხვებში გასცა განკარგულება, რათა პოლიციის ორგანოებს არავითარი ზომები არ მიეღოთ მთავრობის საწინააღმდეგო მიტინგების, წითელი დროშებით ხელში მანიფესტაციებისა და ხალხში რევოლუციური პროკლამაციების გავრცელების წინააღმდეგ.¹

ანალოგიური მითითება მისცა სტაროსელსკიმ მაზრის უფროსებს ყრილობაზე, რომელსაც მომრიგებელი მოსამართლეებიც ესწრებოდნენ.

«Коллежский советник Старосельский, — ნათქვამია ამის შესახებ მიცევიჩის მოხსენებაში, — вступив в управление губернией, держался системы управления, заключающейся главным образом в том, чтобы в отношении возникшего движения избегать всяких репрессивных мер, ограничиваясь одними только мерами увещаний, разъяснений и убеждений».

Подобный свой взгляд он, между прочим, высказал на съезде уездных начальников, воспрещая принимать против движения какие бы то ни было крутые меры.

По заявлению мне одного из участвовавших в этом событии мирового посредника Рачинского уезда коллежского советника Элиава, губернатор высказал, что движение вызывается народным недовольством, что надо стараться устранить причины недовольства, действовать в духе законов, не смущаясь тем, что в законе нет указаний на все случаи жизни, и что он просит влиять на народ убеждением, не прибегая к репрессивным мерам без крайней к тому необходимости»².

ხალხი ერთმანეთს გადასცემდა ამ ყრილობაზე ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ წარმოთქმულ სიტყვას იმის შესახებ, რომ „Течение реки Рион нельзя задержать. Оно безусловно потечет и прорвется с еще большей силой»³.

ოზურგეთის მაზრის უფროსი ლაზარენკო აჩვენებდა, რომ «Вступив в должность губернатора, Старосельский говорил уездным начальникам: «Побольше отдыхайте, поменьше работайте, дело идет к освободительному движению, на красные флаги, на крики «долой самодержавие» и пр. надо смотреть сквозь пальцы»⁴.

1905 წლის 5 აგვისტოს იგივე ლაზარენკომ სპეციალური მოხსენებით მმართა სტაროსელსკის, დაუსურათა რევოლუციური მოძრაობის გადრმავებით მაზრაში შექმნილი ვითარება და იშუამდგომლა შეენარჩუნებინათ ოზურგეთის მაზრაში სამხედრო მდგომარეობა. ლაზარენკოს მოხსენება, რომელსაც ვიცე-გუბერნატორი ალ. ყიფშიძეც ესწრებოდა, უკმაყოფილოდ, გულსწყრომით მოისმინა ვ. ა. სტაროსელსკიმ და მკვახედ უპასუხა: „Так вы хотите управлять штыками?»⁵.

მიუხედავად ამისა, ადმინისტრაციის ზოგი მოხელე ძველებური ინსტიტუტით მოქმედებდა რეპრესიების დარგში, მაგრამ ყოველ მათგანს მთელი მრისხანებით დევნიდა სტაროსელსკი.

¹ დოკ. № 25.

² დოკ. № 75ა.

³ საქ. ცსათ, ფონ. 1686, საქ. 257, ფურ. 80.

⁴ დოკ. № 67.

⁵ იქვე.

1905 წლის 14 აგვისტოს, მაგალითად, ქუთაისის ქალაქის ბაღში დიდძალ ხალხს მოეყარა თავი. რამდენიმე ახალგაზრდა ხალხში რევოლუციურ პროკლამაციებს ავრცელებდა, ხოლო ზოგი ამ ფურცლებს ხმამაღლა უკითხავდა ჯგუფ-ჯგუფად შეგროვილ ხალხს, რისთვისაც ისინი პოლიციამ დააპატიმრა. დაპატიმრებულთა შორის იყო შემდეგში ბოლშევიკური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს გამოჩენილი მოღვაწე შალვა ზურაბის ძე ელიავაც.

ამის შესახებ, ჩანს, პარტიულმა ორგანიზაციებმა დაუყოვნებლივ შეატყობინეს ვ. ა. სტაროსელსკის, რომელიც პირადად გაემგზავრა საპოლიციო უბანში, თავაზიანად მისვალმა დაპატიმრებულებს, ყურადღებით მოისმინა მათი საჩივარი, მიუბრუნდა პოლიციელებს და შეჰყვირა: „Под арест!“. ამის შემდეგ სტაროსელსკი შემობრუნდა პატიმრებისაკენ და კვლავ თავაზიანად მმართა მათ: „თქვენ, ბატონებო თავისუფალი ბრძანდებით“.¹

ამრიგად, გუბერნიის მთელი ადმინისტრაცია სტაროსელსკის მიერ სრული უმოქმედობის მდგომარეობაში იქნა ჩაყენებული. პოლიცია, ჟანდარმერია და სხვა დამსჯელი ორგანოები მასიური პოლიტიკური მიტინგების, დემონსტრაციებისა და უკვე დაუფარავი რევოლუციური პროპაგანდის უმოქმედო მოწყობად იქცნენ.

მაზრის უფროსებმა და პოლიციის ორგანოებმა ამ ვითარებაში ახალ ხერხს მიმართეს. ახლა ისინი დაწვრილებით აღწერდნენ რევოლუციური მოძრაობის ყოველ დეტალს, მოხსენებას მოხსენებაზე ურდგენდნენ გუბერნატორს და ამით პასუხისმგებლობას მას აკისრებდნენ მოძრაობის შედეგებზე.

უშედეგოდ ტოვებდა რა ამ მოხსენებებს, 1905 წლის 13 სექტემბერს სტაროსელსკიმ საიდუმლო ცირკულარი დაუგზავნა მაზრის უფროსებს, რომელშიც ნათქვამი იყო: «...Вместо ничего не значащего констатирования фактов и присылки в подлинниках донесений приставов я желал бы иметь от г. г. уездных начальников подробные и мотивированные сообщения, основанные на данных, почерпнутых из самой жизни, которые, несомненно, послужат богатейшим материалом при проектировании общих мероприятий, направленных, с одной стороны, к поднятию материального благосостояния населения и к установлению правового порядка, а с другой — к успокоению взволнованного населения. Не зная, на какой почве возникла враждебная существующему государственному строю пропаганда, и чем она питается, я затрудняюсь теперь же предполагать определенные указания. Воспользоваться же излюбленными способами борьбы с пропагандистами, а именно: административной высылкой и содействием войсковых частей, без крайней надобности, я считаю неуместным, вредным и не достигающим цели...»².

ამავე დროს გენერალ შირინკინისა და მის მსგავს სხვა მონარქისტ-რეაქციონერთა თვალის ასახვევად სტაროსელსკი ამ ცირკულარის დასკვნით ნაწილში, მართალია, ორჭოფულად, მაგრამ ერთგვარად მაინც ამახვილებდა ყურადღებას რევოლუციური პროპაგანდისა და სახალხო მოძრაობის წინააღმდეგ

¹ დოკ. № 24.

² საქ. ცსათ, ფონ. 1, საქ. 46, ფურ. 151-152.

კანონით გათვალისწინებული ზომების აუცილებლობაზე. ამიტომ გასაგებია, რომ მან ერთგვარი დაბნეულობა გამოიწვია მაზრის უფროსებსა და პოლიციის ორგანოებში, რის გამო მაზრის უფროსი თავადი დადგენილი პირადი მოხსენებით წარმდგარა გუბერნატორის წინაშე და უკითხავს, თუ როგორ გაეგოთ, ან როგორ შეესრულებინათ მისი ურთიერთსაწინააღმდეგო განკარგულებანი, რაზედაც სავსებით ნათელი და გასაგები პასუხიც მიუღია. „Это пишется для формы, князь,“¹ — უთქვამს მისთვის სტაროსელსკის.

10 აგვისტოდან სამხედრო მდგომარეობის მოხსნის გამო გურიის დასარბევად იქ მყოფი ე. წ. რიონის რაზმი გაწვეული იქნა ქუთაისის გუბერნიიდან. 19 აგვისტოს და პირველ სექტემბერს რსდმპ კავკასიის კავშირის იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტმა დიდი ტირაჟით გამოსცა და გაავრცელა მოწოდებანი, რომლებიც ნიღაბს ხდიდა მეფის ხელისუფლების ანტიხალხურ, თვალთმაქცურ პოლიტიკას და მოუწოდებდა ხალხს თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლის შემდგომი გაძლიერებისაკენ. უფრო აქტიური გახდა პარტიული ორგანიზაციების მუშაობა. სტაროსელსკის განკარგულება რეპრესიების აღკვეთის შესახებ ერთგვარ ლეგალურ პირობებში აყენებდა მათ და ხელს უწყობდა მასებში მათი მუშაობის წარმატებებს.

1905 წლის აგვისტო-სექტემბერში გუბერნიის ყველა მაზრის სოფლებსა და ქალაქებში სისტემატურად იმართებოდა ხალხმრავალი მიტინგები და დემონსტრაციები წითელი დროშებითა და რევოლუციური სიმღერებით. აგიტატორები მოუწოდებდნენ ხალხს აღმდგარიყვნენ გადამწყვეტი ბრძოლისათვის თვითმპყრობელობის დასამზადად. გაისმოდა ლოზუნგები—„ძირს ნიკოლოზ II, ძირს თვითმპყრობელობა, გაუმარჯოს თავისუფლებას“.

მიტინგებსა და დემონსტრაციებზე მამაკაცები თოფებითა და რევოლვერებით, ხოლო ქალები და ბავშვები ხელკეტებით შეიარაღებულნი ცხადდებოდნენ. ყველგან იქმნებოდა შეიარაღებული წითელი რაზმები, ეწყობოდა იარაღის შემკეთებელი და დამამზადებელი სახელოსნოები. დაჭრილთათვის დაზმარების აღმოსაჩენად ქალაქები შესახვევ მასალებს, მედიკამენტებსა და საკაცებს ამზადებდნენ. წითელი რაზმები სისტემატურად აწყობდნენ საწვრთნელ ვარჯიშებს. რაზმების სათავეში ბევრგან მეფის არმიის რიგებიდან გაქცეული ოფიცრები და ჯარისკაცები იდგნენ.

ხელისუფლების ორგანოები ადგილებზე ბევრგან გადაყენებული იყვნენ, ან მხოლოდ ნომინალურად არსებობდნენ. სახელმწიფო, მემამულეთა და სამღვდელოების ბეგარა-გადასახადებს ხალხი აღარ იხდიდა, მეფის არმიაში გამწვევ პუნქტებში ახალგაზრდობა არ ცხადდებოდა. მასიური ხასიათი მიიღო მუშათა და მოსამსახურეთა გაფიცებმა ქუთაისში, ფოთში, ჭიათურაში, შორაპანში და სხვაგან, გახშირდა შეიარაღებული შეტაკებები პოლიციას, მემამულეებსა და ხალხს შორის. გაძლიერებულად მიმდინარეობდა გუბერნიაში შეიარაღებული აჯანყებისათვის მზადება.

¹ დოკ. № 68.

კატეგორიულად უარყო ხალხმა მთავრობის პროექტი კავკასიაში ერობის შემოღების შესახებ. მასიურ კრებებზე, რომლებსაც ამ საკითხის განსახილველად ატარებდნენ ხელისუფლების ორგანოები, გამოდიოდნენ აგიტატორები, რომლებიც აცამტევებდნენ თვითმპყრობელობის პოლიტიკას და მოუწოდებდნენ ხალხს მის დასამხობად ბრძოლის შემდგომი გაფართოებისაკენ. ამის შესახებ პოლიციის მიერ შედგენილ ინფორმაციაში, რომელიც 1905 წლის 7 სექტემბრით არის დათარიღებული, ნათქვამია, რომ „Созванные в уездах Кутаисской губернии, в последних числах августа, сельские сходы для выбора представителей и, расходясь, устраивали демонстративные шествия в Кавказе оказались во власти агитаторов, которые воспользовались этими многочисленными собраниями народа для того, чтобы распространить среди крестьянского населения путем произнесения речей и раздачи прокламаций и брошюр, революционные идеи, открыто понося правительство и призывая народ к вооруженному восстанию для ниспровержения существующей формы правления... Проект введения земства в Закавказье истолковывался как стремление правительства отвлечь народ от борьбы за свободу...“

Под влиянием этой агитации многие сходы совсем отказались от выбора представителей и, расходясь, устраивали демонстративные шествия с красными флагами и пением революционных песен»¹.

ოქტომბერში გუბერნიის მთელი ვითარება კიდევ უფრო დაძაბული გახდა. „ახლა, როდესაც საერთო მდგომარეობა ლოდივით იყო ჩამოწოლილი, — წერდა ამის შესახებ ვ. ა. სტაროსელსკი, — არა მხატვრისათვის ძნელია ოქტომბერში გამოვლილის სრული სურათის დახატვა. გვიახლოვდებოდა სტიქიონი და ყველა გრძნობდა მის სიმძლავრეს, სწამდათ, რომ ის დაამტკიცებს და გაჟღერებს ბორკილებს, რომლებიც ცხოვრებას ახრჩობენ; ელოდნენ მხოლოდ ნიშანს. ეს ნიშანი მისცეს მხოლოდ 14 ოქტომბერს“².

ეს იყო ნიშანი მთელს რუსეთში ოქტომბრის საყოველთაო პოლიტიკური ვაფიცვის დაწყებისა, რამაც 15 ოქტომბრიდან მოიცვა ქუთაისის გუბერნიაც და დასაწყისი მისცა რევოლუციური მოძრაობის შემდგომ აღმავლობას. პარტიული ორგანიზაციების ხელმძღვანელობით ქუთაისის გუბერნიის ყოველ კუთხეში იქმნებოდა და ძლიერდებოდა მებრძოლი რევოლუციური წითელი რაზმები. ენერგიული ზომები ხორციელდებოდა იარაღის მოსაპოვებლად და ხალხის შესაიარაღებლად, წითელი რაზმები თავს ესხმოდნენ საპოლიციო უბნებს, ყაზახთა და ჯარის სხვა შენაერთების განლაგების ადგილებს და იტაცებდნენ მათ იარაღს. მარტო სექტემბერ-ოქტომბერში წითელი რაზმები თავს დაესხნენ და განაიარაღეს საპოლიციო უბნები ხარაგოულში, შორაპანში, ჭიათურაში, საჩხერეში, ჩხარში, ხონში ლენტეხში, ცაგერში, ონში, ამბროლაურში, ტყიბულში, სამტრედიოში, ბაღდადში, ვანში, ჩოხატაურში, ლანჩხუთში, ნატანებში, ზუგდიდში, სენაკში, აბაშაში და სხვ.

¹ «Революция 1905—1907 гг. в Грузии». Тб., 1956, стр. 298—299.

² ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 41-42.

აქედან უფრო მნიშვნელოვანი იყო შეიარაღებული შეტაკება ნასაკირალის გადასავალზე ოზურგეთის მაზრაში. ეს ამბები შემდეგნაირად განვითარდა: 16 სექტემბერს 300 კაცისაგან შემდგარი წითელი რაზმი თავს დაესხა ჩოხატაურის საპოლიციო პოსტს, მოჰკლა 1 სტრაჟნიკი, დასჭრა 2, ხელთ იგდო 10 თოფი, ტყვიები, დააპატიმრა პრისტავი გაგუა, ორი სტრაჟნიკი და მეორე დღეს მთებში მიიმალა. ამის გამო 18 ოქტომბერს ადგილზე ჩავიდა მაზრის უფროსი ლაზარენკო პლასტუნთა ასეულით, მაგრამ ჩოხატაური დაცარიელებული დახვდა. 19 ოქტომბერს მაზრის უფროსი ჩოხატაურის მომრიგებელი მოსამართლისა და იგივე პლასტუნთა ასეულის თანხლებით ოზურგეთისაკენ გაემართა. ნასაკირალის გადასავალზე მათ გზა გადაუჭრა რევოლუციურ გლეხთა წითელმა რაზმმა, ატყდა სროლა, რაც მეორე დღემდე გაგრძელდა. ამ ბრძოლაში წითელ რაზმელებმა მოკლეს 10, დასჭრეს 14 და ტყვედ წაიყვანეს 6 ყაზახი-ჯარისკაცი.

საყოველთაო პოლიტიკური გაფიცვის გავლენით, რითაც გარემოცული იყო ქუთაისი, ფოთი, ჭიათურა, ტყიბული, სამტრედია, ზესტაფონი, ოზურგეთი, სენაკი, ზუგდიდი, ხონი და სხვ. კიდევ უფრო გაძლიერდა რევოლუციური მოძრაობა სოფლად. გუბერნიის ყველა სოფელს მხოლოდ ხალხის მიერ არჩეული ორგანოები განაგებდნენ. მეფის ხელისუფლება სოფლად ფაქტიურად აღარ არსებობდა.

გუბერნიის თითქმის ყოველ კუთხეში გრანდიოზული მიტინგები და პოლიტიკური დემონსტრაციები იმართებოდა. მათი უმრავლესობა სტაროსელსკის ნებართვით ეწყობოდა, ხოლო ზოგ მათგანს ვ. ა. სტაროსელსკი პირადადაც ესწრებოდა. პოლიტიკურმა გაფიცვამ ჭეშმარიტად საყოველთაო ხასიათი მიიღო, გაფიცულ მუშებსა და დაბალ მოხელეებს ბანკების, სახაზინო პალატის, საოლქო სასამართლოს, საგუბერნიო მმართველობისა და თვით გუბერნატორის კანცელარიის მოსამსახურენიც კი შეუერთდნენ¹. საფოსტო, სატელეფონო და სატელეგრაფო კავშირი გუბერნიაში აღარ მოქმედებდა. მოძრაობა რკინიგზის მთელ ხაზზე წიფიდან ბათუმ-ფოთამდე შეჩერებული იყო. გაფიცვა მოედო გუბერნიის ყველა საფეხურის სასწავლებლებსაც, სკოლებში სწავლა ყველგან შეწყვეტილი იყო.

სამხედრო ხელისუფლების მიერ რკინიგზაზე მოძრაობის აღსადგენად მიღებული ზომები უნაყოფო აღმოჩნდა. ამ მიზნით 21 ოქტომბერს ქუთაისიდან ბათუმის მიმართულებით გაგზავნილი სამხედრო მატარებელი კუბის პოლკის ორი როტით რიონიდან მეხუთე კილომეტრზე რევოლუციურმა ხალხმა რეზისტებიდან გადაადგო და დაამსხვრია.

გუბერნიის ყველა მაზრაში მეფის ხელისუფლება აბსოლუტურად პარალიზებული აღმოჩნდა და მმართველობის მთელი ფუნქცია ფაქტიურად ხალხის ხელში გადავიდა. „В Чиатурах, — ნათქვამი იყო ამის შესახებ ბოლშევიკურ გაზეთ «Пролетарий»-ს ერთ-ერთ ნომერში, — фактически полная демо-

¹ «Революция 1905—1907 гг. в Грузии». Тб., 1956, стр. 379—380.

кратическая республика. Дело в том, что господами положения у нас являются рабочие и крестьяне. Администрации не видать — над ней все смеются, ее все презируют. Крестьянским группам и Чиатурской соц.-демократической организации приходится действовать в качестве временного революционного правительства в малом виде»¹.

17 ოქტომბრის მანიფესტმა ოდნავაც ვერ დააკმაყოფილა ხალხი. მისი გამოქვეყნების შემდეგ მოძრაობამ გუბერნიაში უფრო მძლავრი ხასიათი მიიღო და ახალი აღმავლობით განვითარდა. გუბერნიაში შექმნილი მდგომარეობა შეუფოთებას იწვევდა მმართველ წრეებში. საიმპერიო მაღალი ინსტანციები, მეფისნაცვალი კავკასიაში და სხვები საგანგაშო ცნობებს ღებულობდნენ ქუთაისის გუბერნიის ამბების შესახებ.

კავკასიის პოლიციის უფროსი გენერალი შირინკინი ჯერ კიდევ 8 ოქტომბერს მოახსენებდა მეფისნაცვალს, რომ «В Кутаисской губернии... политическое состояние приняло характер не просто анахрии, более или менее всегда поддающейся воздействию военной репрессии, а какого то особого государства из самоуправляющихся революционных общин, признающих лишь власть революционных комитетов... Происходящие в Кутаисской губернии события настолько поразительны на общем фоне государственного строя империи, что иностранцы специально приезжают на Кавказ с целью ознакомиться на месте с новыми формами русской государственности»².

იგივე გენერალი შირინკინი, ქუთაისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსი პოლკოვნიკი ნიკოლაევი, ოზურგეთის მაზრის უფროსი ლაზარენკო და სხვები მოხსენებას მოხსენებაზე უდგენდნენ ყველა ზემდგომ ინსტანციებს და დაჟინებით მოითხოვდნენ ქუთაისის გუბერნიაში რევოლუციური მოძრაობის ჩასახშობად სამხედრო ძალის გამოყენების გადაუდებელ საჭიროებას. გენერალი შირინკინი შექმნილი ვითარებისათვის ბრალს დებდა სამოქალაქო მმართველობის სათავეში მდგომ იმ წარმომადგენლებს, რომლებიც არა მარტო შეგნებულ უმოქმედობას იჩენდნენ რევოლუციური მოძრაობისადმი, არამედ თვითონაც მონაწილეობდნენ მასში და ხელს უწყობდნენ მის განვითარებას»³. შირინკინს პირველ რიგში ქუთაისის გუბერნატორი ვ. ა. სტაროსელსკი ჰყავდა მხედველობაში.

შექმნილ ვითარებაში კავკასიის ხელისუფლებმა უკვე დაიწყეს იარაღის ჟღარუნა. მეფისნაცვლის დავალებით კავკასიის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსმა გენერალმა გრიაზნოვმა 1905 წლის 25 ოქტომბერს უბრძანა ქუთაისის მეორე დივიზიის მეთაურსა და გუბერნიაში განლაგებული ჯარების სარდალს გენერალ-ლეიტენანტ შიშკოვსკის გაეყვანა ჯარის ძლიერი დამცველი შენაერთები რკინიგზის მთელ ხაზზე რიონიდან ბათუმამდე და სამტრედიიდან ფოთამდე»⁴.

¹ გაზ. «Пролетарий», 1905, № 15.

² Революция 1905—1907 гг. в Грузии, გვ. 347.

³ იქვე. გვ. 402.

⁴ იქვე. გვ. 400.

მეფის ნაცვალმა ვორონცოვ-დაშკოვმა 28 ოქტომბერს დებეშა გაუგზავნა სამხედრო მინისტრს და თხოვა გაეგზავნა ქუთაისის გუბერნიაში მთელი დივიზია არტილერიით, ხოლო იმავე დღეს ქუთაისის გუბერნიაში სამხედრო წესები შემოიღო და გაგზავნა იქ მსხვილი საექსპედიციო რაზმი გენერალ ალიხანოვ-ავარსკის მეთაურობით.

ხმები იმის შესახებ, რომ მეფისნაცვალს ქუთაისის გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობის შემოღებას აპირებდა, ერთი დღით ადრე გავრცელდა. ამიტომ 27 ოქტომბერს ვ. ა. სტაროსელსკიმ სასწრაფო მოხსენება გაუგზავნა გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვს. მოხსენებაში ხაზგასმული იყო, რომ სამხედრო მდგომარეობის შემოღება გამოიწვევდა უდანაშაულო ხალხის სისხლისღვრას, რაც კიდევ უფრო გაამწვავებდა ისედაც გართულებულ პოლიტიკურ ვითარებას. მოხსენების დასასრულს სტაროსელსკი თხოვდა მეფისნაცვალს თავი შეეკავებინა ქუთაისის გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობის შემოღებისაგან. В предвидении прискорбных последствий, — წერდა სტაროსელსკი, — которые никоим образом не могут успокоить население... Осмеливаюсь обратиться к Вашему сиятельству с почтительнейшей просьбой не вводить военного положения»¹.

ამრიგად, ცდილობდა რა თავიდან აეცდინა გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობის შემოღება, სისხლისღვრა და რეპრესიები, ვ. ა. სტაროსელსკი ძალას არ იშურებდა, რათა ამით უფრო ხელსაყრელი პირობები შეექმნა გუბერნიაში რევოლუციური მოძრაობის შემდგომი გაღრმავებისათვის.

ოქტომბრის ბოლოს ვ. ა. სტაროსელსკი ოზურგეთის მაზრაში გაემგზავრა. არავითარი დაცვა ამ გამგზავრებისას, ისე როგორც ყოველთვის გუბერნიაში მოგზაურობისას, მას არ ახლდა. ამჯერად აცილებდა მას მხოლოდ მისი ნდობით აღჭურვილი საგანგებო დავალებათა მოხელე პ. ყიფიანი და რამდენიმე გურული წითელრაზმელი. გუბერნატორს ტანთ წითელი ხალათი ეცვა, როგორც სიმბოლო რევოლუციისა. გურიის სხვადასხვა საზოგადოებაში ის მართლაც ესაუბრებოდა ხალხს. რევოლუციური გლეხობა სტაროსელსკის ყველგან ივადციებით ხვდებოდა². ოზურგეთის მაზრის მომრიგებელი მოსამართლე თავადი თაყაიშვილი 1906 წლის თებერვალში უჩვენებდა სტაროსელსკის საქმის გამოსაძიებლად შექმნილ კომისიას, რომ გურიაში სახალხო კრებებსა და მიტინგებზე ამბობდნენ, გუბერნატორი სტაროსელსკი და მთელი რუსი ხალხი რევოლუციის მხარეზეაო, და შემდეგ დასძენდა: «Подобное заявление революционеров о том, что губернатор Старосельский стоит за них, оправдывалось распоряжениями и вообще образом действий губернатора. Он не принимал никаких мер против революционного движения в губернии, действовал в угоду им»³.

იგონებდა რა გურიაში ამ მგზავრობის დღეებს, ვ. ა. სტაროსელსკი წერდა: „დამახასიათებელია, რომ უმცველებოდ (პოლიციის ან სამხედროთაგანის)

¹ დოკ. № 34.

² დოკ. № 67.

³ დოკ. № 54. დასახ. ნაშრომი, გვ. 47.

ჩემს გამგზავრებას ადგილობრივ მყოფნი რუსები უყურებდნენ როგორც უგუნურ საქციელს, საშიშს და ამასთან ხელისუფლების პრესტიჟის დამამცირებელს და შემლახველს. მე მიწინასწარმეტყველეს დატყვევება ან სიკვდილი. გურულებმა ისე მიმიღეს, რომ უკეთესი არ შეიძლებოდა. მე ვმოგზაურობდი საპატიო გლეხის მცველებით გარშემორტყმული, ვმუსაიფობდი იმათ წარმომადგენლებთან და ყველგან ნამდვილ ქართულ სტუმართმოყვარეობით მხვდებოდნენ“.¹

გურიიდან უკან დაბრუნებისას სამტრედიიაში მიიღო სტაროსელსკიმ ცნობა ქუთაისის გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობის შემოღებისა და გურიის დასარბევად თბილისიდან დამსჯელი ექსპედიციის გაგზავნის შესახებ. ეს ცნობა ელვის სისწრაფით გავრცელდა მთელს გუბერნიაში. 31 ოქტომბერს სამტრედიიაში მასიური მიტინგი გაიმართა. მიტინგს რამდენიმე ათასი მშრომელი დაესწრო, მათ შორის ბევრი იყო ჩამოსული მეზობელი რაიონებიდან. დაესწრო მას ვ. ა. სტაროსელსკიც.

მიტინგმა მიიღო რეზოლუცია, რომელშიც დაგმოიხილი იყო 17 ოქტომბრის მანიფესტი. რეზოლუცია მოითხოვდა აგრეთვე ახლად გამოცხადებული სამხედრო მდგომარეობისა და გურიის წინააღმდეგ განზრახული რეპრესიების დაუყოვნებლივ გაუქმებას.

აქვე წარუდგინა სტაროსელსკის რევოლუციური ორგანიზაციების წარმომადგენლები და სთხოვეს მას მიეღო გადაუდებელი ზომები გურიის დარბევის თავიდან ასაცილებლად. ამავე დროს, ვინაიდან რკინიგზაზე მოძრაობა საერთოდ შეწყვეტილი იყო, რკინიგზის მუშათა საგაფიცვო კომიტეტმა სპეციალური სადელეგატო მატარებელი შესთავაზა სტაროსელსკის თბილისში გასამგზავრებლად.

1 ნოემბერს ამ მატარებლით სტაროსელსკი თბილისში ჩავიდა. მეფისნაცვალს მოხსენებით წარუდგა, დაარწმუნა ის, რომ ქუთაისის გუბერნიის ვითარებათა შესახებ მის მიერ მიღებული ცნობები თითქმის გაზვიადებული იყო და დაითანხმა მოეხსნა სამხედრო მდგომარეობა ქუთაისის გუბერნიაში. სხდომა, რომელიც მეფისნაცვალთან მიმდინარეობდა ამ საკითხზე გვიან ღამით დათავრდა 2 ნოემბერს და გაიცა განკარგულება ვურიის ასაკლებად თბილისიდან გაგზავნილი სამხედრო შენაერთების მოძრაობის შეჩერებისა და მათი უკანვე გაწვევის შესახებ. ამ შენაერთების მეწინავე ნაწილები ამ დროს უკვე სამტრედიიაში იყვნენ მისულნი და გურიაში სისხლისღვრისათვის ემზადებოდნენ. განკარგულებამ აქ შეჩერებისა და უკან დაბრუნების შესახებ მათში ჩონჩხილი გამოიწვია.

ეს იყო დიდი გამარჯვება სტაროსელსკის ტაქტიკისა და ბრწყინვალე ნაყოფი ქართველი მშრომელი ხალხის ბედისათვის მისი უანგარო ზრუნვისა. მართალია, ამ გამარჯვებას უმთავრესად მასიურმა საპროტესტო მოძრაობამ და მძლავრი საზოგადოებრივი აზრის გავლენამ შეუწყო ხელი, მაგრამ სტაროსელსკის როლი ამ საქმეში მაინც დიდი იყო. ის თავდებად დაუდგა დასავლეთ სა-

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 47.

ქართველოს მშრომელ მოსახლეობას, რომ შეწყვეტდნენ გაფიცვას, მოძრაობას და დაუბრუნდებოდნენ მშვიდობიან შრომას. ასეთმა თავდებობამ მეფისნაცვალთან გამართულ სხდომაზე დამსწრეთა ერთ ნაწილში გესლიანი ღიმილი გამოიწვია. „მე თავდებათ დაუდებ, რომ ამ დადგენილებათა შემდეგ გაფიცულნი დაიწყებდნენ მუშაობას და რომ ჯარს (რომელიც გურიის დასარბევად იყო გაგზავნილი — ს. მ.) დაუბრკოლებლივ მოიყვანენ თბილისში. ამ თავდებობამ გამოიწვია შირინკინის გესლიანი ღიმილი,“¹ — იგონებდა შემდეგ ვ. ა. სტაროსელსკი ამის შესახებ.

ამ თავდებობით სტაროსელსკი დიდ პასუხისმგებლობას კისრულობდა. ამით ის თავის თავს საფრთხის წინაშე აყენებდა, მით უმეტეს, რომ მას თვითონაც არ წამდა, რომ ქუთაისის გუბერნია და მისი მებრძოლი ხალხი იარაღს დაჰყრიდა და დამშვიდდებოდა. პირიქით, ის ნათლად ხედავდა, რომ იქ დაწყებული მოძრაობა შემდეგ უფრო მძლავრი აღმავლობით განვითარდებოდა, მაგრამ ხალხისათვის მოსალოდნელი განსაცდელის უამს მას სხვა გადაწყვეტილების მიღება არ შეეძლო. ამავე დროს ამ ნაბიჯს ის არა უბრალო ინსტინქტით, არამედ თავისი რწმენით, ნათელი სინდისითა და მშრომელი ხალხის ინტერესებისათვის თავდადების გრძნობის კარნახით ღგამდა. ამიტომ არის ასე უკვდავი სახელი მისი ხალხის წიაღში.

3 ნოემბერს ვ. ა. სტაროსელსკი იგივე სადელეგატო მატარებლით თბილისიდან გურიისაკენ გაეშურა. თბილისის ვაგზალზე მის გასაცელებლად 10 ათასამდე კაცმა მოიყარა თავი. აქ იყვნენ რკინიგზის, დეპოს, მთავარი სახელოსნოებისა და თბილისის ფაბრიკებისა და ქარხნების მუშები. გაიმართა სახელდახელო მიტინგი, რომელზეც გულთბილი სიტყვები წარმოითქვა სტაროსელსკის მიმართ, მას ყველა ოვაციით ხვდებოდა, გულწრფელად ულოცავდნენ რევოლუციური გურიის დასაცავად მიღწეულ გამარჯვებას.

საპასუხო სიტყვაში სტაროსელსკიმ მადლობა გადაუხადა მიტინგის მონაწილეებს. «Оказанный вами мне прием, — კვლავ მოკრძალებით თქვა მან, — не соответствует моим заслугам, которые состояли лишь в правильном изложении и освещении дел перед... наместником... Считаю долгом засвидетельствовать перед вами искреннюю свою благодарность инициаторам того поезда, на котором мне удалось приехать, и всем моим спутникам, как в поездке по Гурии, так и на этом поезде, и провоzglасить хвалу тем, кто так дружно принял к сердцу угрожающие Гурии бедствия»². სიტყვის დასასრულს გაისმა ხალხის შეძახილები: „ურა“, „ვაშა“, „გაუმარჯოს“ და სხვ.

თბილისის ვაგზლის ბაქნიდან სადელეგატო მატარებელი სასულე ორკესტრითა და რევოლუციური სიმღერებით გააცილეს. მატარებლის როგორც ორთქლმავალი, ისე ვაგონი, რომელშიც სტაროსელსკი იმყოფებოდა, მორთუ-

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 54.

² დოკ. № 37.

ლი იყო მწვანე პირლანდებით, წითელი ალმებითა და რევოლუციური ლოზუნგებით „ძირს თვითმპყრობელობა, გაუმარჯოს რევოლუციას.“¹

გულთბილი მილოცვებით შეხვდნენ სადღეღაწო მატარებელს მშრომელთა წარმომადგენლები გორში, ხაშურსა და ზესტაფონში. ზესტაფონის ვაგზის ბაქანზე მრავალათასიანი მიტინგი გაიმართა. მიტინგზე გამოსულმა ორატორმა შემდეგი სიტყვებით მიმართა ხალხს: «Товарищи! Поздравляю! Гурия спасена. Нашему Старосельскому удалось выхлопотать не только отозвание войск, но и снятие военного положения. Да здравствует Гурия, да здравствует революция, да здравствует Старосельский, который, когда потребовал народ, не взирая на усталость и даже не пообедав, поспешил в Тифлис и одержал столь блестящую победу над бюрократией...»².

ამ დროს სტაროსელსკი ვაგონის კარებში იდგა და იქიდანვე წარმოთქვა მგზნებარე სიტყვა: «Товарищи! Наша прекрасная Гурия спасена — казачков и войска, учиняющие погромы, приказано удалить... Да здравствует наша прекрасная Гурия, идущая во главе освободительного движения! Прощайте! Я спешу в Гурию с этой радостной вестью»³.

დილით 4 ნოემბერს სტაროსელსკი სამტრედიის ჩავიდა, სადაც მას კვლავ საზეიმო შეხვედრები მოუწყეს, რის შემდეგ მან გურიის დასარბევად აქ ჩამოსულ ჯარებს მეფისნაცვლის განკარგულება გადასცა თბილისში დაბრუნების შესახებ.

იგონებდა რა შემდეგ ამ დღეებს, ვ. ა. სტაროსელსკი წერდა: „გულწრფელი სიტყვები, მარტივი, მაგრამ გულწრფელი და საერთო მხიარულება იყო ჩემი ჯილდო შეძლებისამებრ მოვალეობის ასრულებისა, 3 ნოემბერი სამუდამოდ შეიქმნა ერთ სამხიარულო და სახსოვარ დღედ ჩემს ცხოვრებაში“⁴.

ასრულებდნენ რა რსდმპ III ყრილობის გადაწყვეტილებებს, ქართველი ბოლშევიკები რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტისა და მისი ადგილობრივი ორგანიზაციების ხელმძღვანელობით აქტიურად იბრძოდნენ ოქტომბრის საყოველთაო პოლიტიკური გაფიცვების შეიარაღებულ აჯანყებაში გადასაზრდელად, აჯანყებაში, რომელსაც უნდა დაემხო თვითმპყრობელობა და შეიქმნა დემოკრატიული რესპუბლიკა მუშებისა და გლეხობის რევოლუციურ-დემოკრატიული დიქტატურით, ხოლო მისი განმტკიცებისა და ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის ამოცანების განხორციელების შემდეგ მუშათა კლასსა და სხვა ექსპლოატირებულ მასებს უნდა დაეწყოთ ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციისათვის.

ოქტომბრის საყოველთაო პოლიტიკური გაფიცვის პერიოდში გაჩაღებული ბრძოლა ნოემბერ-დეკემბერში მთელს საქართველოში და კერძოდ ქუთაისის გუბერნიაში ახალი ძალით განვითარდა. ნოემბრის შუა რიცხვებში ფოსტა-ტელეგრაფის მუშა-მოსამსახურეთა გაფიცვებმა მოიცვა ქუთაისი, ფო-

¹ დოკ. № 136.

² იქვე

³ იქვე.

⁴ ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 55.

თი, ჭიათურა, ოზურგეთი და გუბერნიის სხვა ცენტრები. პარტიულმა ორგანიზაციებმა კიდევ უფრო გაააქტიურეს მუშათა და გლეხთა მასებში, აგრეთვე ჯარისკაცთა შორის საავტორო პროპაგანდისტული მუშაობა. რევოლუციურმა მოძრაობამ სოფლის რაიონებში ახლა უფრო ფართო ხასიათი მიიღო. მოძრაობამ ჯარის ნაწილებშიც იჩინა თავი. 20-21 ნოემბერს გაიმართა ქუთაისის გარნიზონის ჯარისკაცთა მასიური კრებები, რომლებზეც მიღებულ იქნა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის მიერ შედგენილი პროექტი რევოლუციისა. ჯარისკაცთა მნიშვნელოვანი ნაწილის სიმპათიები რევოლუციური ხალხის მხარეზე იხრებოდა. გამონაკლისს ამ მხრით, უმთავრესად, ყაზახთა შენაერთები წარმოადგენდნენ, რომლებიც მტრულად იყვნენ განწყობილი რევოლუციური ხალხისადმი, გამომწვევად ეჭირათ თავი და ზოგჯერ ხალხთან პროვოკაციულ შეტაკებასაც იწვევდნენ.

პოლიტიკური ატმოსფერო 1905 წლის ნოემბრის დამლევისათვის ქუთაისის გუბერნიაში იმდენად დაიძაბა, რომ ყაზახთა სამხედრო ნაწილების პროვოკაციულ გამოსვლამათა საპასუხოდ თითქმის მთელი მოსახლეობა აღსდგა. გუბერნიაში ფაქტიურად უკვე დაიწყო შეიარაღებული სახალხო აჯანყება. 27-28 ნოემბერს ქუთაისი ბარიკადებით დაიფარა. ყაზახთა სამხედრო ნაწილების წინააღმდეგ ბრძოლაში ქალაქის მოსახლეობის დასახმარებლად ტალღასავით მოედინებოდა შეიარაღებული ხალხი ახლობელი სოფლებიდან. შეიარაღებულ შეტაკებებს ადგილი ჰქონდა აგრეთვე ფოთში და გუბერნიის შვიდივე მაზრის სხვადასხვა რაიონში.

მოძრაობას ახალი ბიძგი მისცა ცენტრიდან მიღებულმა ცნობამ მოსკოვის მუშათა საყოველთაო პოლიტიკური გაფიცვისა და შეიარაღებული აჯანყების დაწყების შესახებ. 10 დეკემბრიდან გაიფიცა რკინიგზის ყველა მუშა. რკინიგზის ადმინისტრაცია მთელ საზღვრე გადაყენებული, ზოლო ჟანდარმერია განიარაღებულ იქნა. რკინიგზის მართვა-გამგეობა მუშათა საგაფიცო ბიუროების, ზოლო მისი დაცვა რევოლუციური მეზობლი რაზმების ხელში გადავიდა. საგაფიცო ბიუროები, რომლებიც მსხვილ სადგურებზე იყვნენ განლაგებული, განაგებდნენ მატარებლების მოძრაობას, წარმართავდნენ რკინიგზის მთელ საქმიანობას და ასრულებდნენ რევოლუციური ხელისუფლების ჩანასახთა როლს.

რკინიგზის მუშათა საყოველთაო გაფიცვის გამოცხადების შემდეგ ახალი ძალით განვითარდა გლეხთა მოძრაობა მთელს გუბერნიაში. შეიარაღებულმა გამოსვლებმა ახლა ყველგან მასიური ხასიათი მიიღო. მეზობლი რაზმები თავს ესხმოდნენ სამაზრო სამმართველოებს, პოლიციისა და ჟანდარმერიის ორგანოებს, ანიარაღებდნენ მათ, ანთავისუფლებდნენ პოლიტიკურ პატიმრებს და ეუფლებოდნენ ხელისუფლების ფუნქციებს. ტყიბულში, ზესტაფონში, ხარაგოულსა და წიფის გვირაბთან ადგილი ჰქონდა მსხვილ შეიარაღებულ შეტაკებებს რეგულარული ჯარის ნაწილებთანაც. მათი ჯარისკაცების ნაწილი დატყვევებული, ზოლო დანარჩენი განიარაღებული იქნენ მეზობლი რაზმების მიერ. სურამის გვირაბი რაზმელებმა ორთქლმავლებით ჩახერგეს. მატარებლე-

ბის მოძრაობა თბილისიდან ქუთაისის, ბათუმისა და ფოთის მიმართულებით შეწყდა. 30 დეკემბერს შორაპნის მეგრძოლი რაზმი თავს დაესხა ზესტაფონის ხაზინას, საიდანაც გაიტანა 201 ათასი მანეთი, რაც იარაღის შესაძენად იქნა გამოყენებული.

ამრიგად, 1905 წლის დეკემბრის ბოლოს მეფის ხელისუფლება ქუთაისის გუბერნიაში ფაქტიურად აღარ არსებობდა. მთავრობის ორგანოები დახურული, ხოლო პოლიციის, ჟანდარმერიისა და სასამართლო დაწესებულებათა მოხელენი ყველგან დაპატიმრებული ან განიარაღებული იყვნენ. ხელისუფლების ფუნქციები გუბერნიაში არსებითად რევოლუციური ხალხის ხელში გადავიდა.

კავკასიის პოლიციის უფროსი გენერალი შირინკინი შემფოთებული იყო ქუთაისის გუბერნიაში შექმნილი ვითარებით და ჯერ კიდევ 1905 წლის 24 დეკემბერს მოახსენებდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტს, რომ: «Кутаисская губерния на особом положении: властей, кроме губернатора Старосельского, не признают, жандармов обезоружили, заволодели западным участком дороги, сами продают билеты и наблюдают за порядком...»

Донесений из Кутаиса не получаю, жандармы с линии сняты и сосредоточены в Тифлисе. Посылаемые нарочные с донесениями обыскиваются революционерами и бумаги отбираются, положение там невозможное»¹.

ამ ვითარებაში მეფის მთავრობის ნდობით აღჭურვილ გუბერნატორს ყოველი ღონე უნდა ეხმარა სახალხო მოძრაობის ჩასაშლად, გარედან უნდა მოეწვია და გაეძლიერებინა შეიარაღებული ძალები, პოლიცია, ჟანდარმერია, სხვა დამსჯელი ორგანოები და ყოველი ჯურის შავრაზმულ-რეაქციულ ძალებზე დაყრდნობით ლახვარი ჩაცა რევოლუციური ბრძოლით აღმდგარი ხალხისა და მისი ავანგარდის — რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიისათვის. ამაზე მას, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, თავდებობაც ჰქონდა ნაკისრი მეფისნაცვლის წინაშე. ეს სახელსა და დიდებასაც მოუხვეჭდა მას თვითმპყრობელური რეჟიმის თვალში. და განა ასე არ იქცეოდნენ რუსეთის იმპერიის სხვა, მათ შორის — მეზობელი თბილისის, გუბერნიის მმართველები? აქ სომე მუდამ თარეშობდნენ გენერალ ამილახვარისა და პოლკოვნიკ ალფთანის დამსჯელი ექსპედიციები, რომლებიც მშრომელი ხალხის სისხლითა და ცრემლით აჭრობდნენ რევოლუციური მოძრაობის ცეცხლს.

მაგრამ ამ გზით სვლა არ შეეძლო ვ. ა. სტაროსელსკის. ის მშრომელი ხალხის მაჯისცემით სულდგმულობდა, დაჩაგრულთა ბედით იწვოდა და მათი განთავისუფლების დიადი საქმისათვის ერთგული სამსახური, ხოლო თუ საჭირო იქნებოდა — თავდადებაც, მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრების უმთავრეს მიზნად მიაჩნდა. ამიტომ, როგორც წინამდებარე პუბლიკაციაში მოტანილი დოკუმენტები მეტყველებენ, მის მიერ გადადგმული ყოველი ნაბიჯი ახლაც, გუბერნიაში რევოლუციური მოძრაობის ამ კულმინაციური განვითა-

¹ დოკ. № 43.

რების პერიოდშიც, ისევე როგორც მისი ხანმოკლე გუბერნატორობის პირველ სამ თვეში, კვლავ მშრომელი ხალხის მიზნებსა და მისწრაფებებს, თვითმპყრობელობის დამხობისა და რევოლუციის გამარჯვების ინტერესებს ემსახურებოდა.

ნაცვლად იმისა, რომ გარედან მოეწვია დამატებითი სამხედრო ძალა, მიესია ის რევოლუციური ხალხისათვის და სისხლში ჩაეხშო მისი მოძრაობა, სტაროსელსკიმ მარტო ნოემბერ-დეკემბერში სამჯერ დააყენა საკითხი მეფისნაცვლის წინაშე ხოფიორის ყაზახთა პოლკისა და საერთოდ ყაზახთა სხვა სამხედრო შენაერთების ქუთაისის გუბერნიის ფარგლებიდან გაწვევის შესახებ.¹ ამით ის ცდილობდა თავიდან მოეცილებინა ყველაზე რეაქციულად განწყობილი სამხედრო ძალა და საშუალება მიეცა რევოლუციური ხალხისათვის უმსხვერპლოდ. ან ნაკლები მსხვერპლით ჩაეგდო ხელში ძალაუფლებამ.

თუ პარტიული ორგანიზაციები ჯარისკაცთა შორის ეწეოდნენ საავიტაციო მუშაობას, ვ. ა. სტაროსელსკი ხშირად იწვევდა სამხედრო ნაწილების მეთაურთა შემადგენლობას, განუმარტავდა ხალხის მოთხოვნილებებს და აფრთხილებდა მათ არ ჩარეულიყვნენ სამოქალაქო ხელისუფლებისა და საერთოდ ხალხის შინაურ საქმეებში.

ასეთივე მუშაობას აწარმოებდა სტაროსელსკი პოლიციის რაზმების მთელს პირად შემადგენლობაში, ზღუდავდა მათ მოქმედებას, ნერგავდა მათში რევოლუციური ხალხისადმი თანაგრძნობის განწყობილებას, ასუსტებდა ამით რეაქციის ძალებს და ხელისუფლებისაკენ უხსნიდა გზას რევოლუციურ მასებს. უფრო მეტიც, გუბერნატორი განკარგულებებს აძლევდა პოლიციის ასასთა რაზმებს წითელი რაზმებისათვის იარაღის გადაცემის შესახებ. სტაროსელსკი თვითონვე ესწრებოდა მშრომელთა მასიურ მიტინგებს, წარმოთქვამდა სიტყვებს, იცავდა მათ პოლიციის მხრით მოსალოდნელი თავდასხმისაგან და ამით ფართო გასაქანს აძლევდა რევოლუციური იდეების პროპაგანდას.

საყურადღებო ცნობებს იძლევა ამის დასადასტურებლად სენატორ მიცკევიჩის მოხსენება მეფისნაცვლისადმი, რომელიც წინამდებარე პუბლიკაციაშია მოტანილი. ამ მოხსენებაში ნათქვამია: „Губернатор ходил на собрания (митинги) в штатском платье. Один раз его подняли на руки и на руках вынесли из сада, на паперть собора, откуда он и говорил к народу речь... Губернатор запретил задерживать тех, кто читают народу или разбрасывают прокламации, а также разгонять толпу на улицах. Несколько стражников за то, что они арестовали агитаторов, губернатор арестовал...“

26 ноября в уездном резерве был праздник, на который приехал Старосельский и говорил стражникам речь о том, что надо служить народу, делать то, что хочет народ, и тогда народ не будет вас обижать. Вам будет еще лучше, надо привыкать к новым законам. Согласны ли вы идти туда, куда я пойду... Кто пойдет за мной, поднимите руки. Многие подняли руки. Молодцы, сказал Старосельский, я не надеялся на вас, а теперь надеюсь. Пойду с вами и пролью вместе кровь. Потом говорил про равноправие граждан, про свободу, про то, что тех,

¹ დოკ. № № 38, 39, 42.

кто мешает свободе, надо уничтожить, провозглашал многие лета в честь борцов за свободу и вечную память за таких же погибших борцов. Дал стражникам 10 рублей на вина, а потом его вынесли на руках, и он уехал»¹.

ამავე ფაქტებზე მეტყველებს იგივე სენატორ მიცკევიჩის მოხსენებაში მოტანილი ურიადნიკ კოლიადას ჩვენება.

«При разъездах по уезду, — ვკითხულობთ ამ ჩვენებაში, — Старосельский говорил с народом, но что он говорил, никто из стражников не знает потому, что он всегда говорил один. В городе Старосельский ходил на митинги, и он, Коляда, сам видел, как народ его качал и кричал ему «Ура»...

На празднике уездного резерва полицейской стражи... стражники стали жаловаться Старосельскому на то, что их обижает народ, а Старосельский начал говорить, что это говорит за то, что вы раньше обижали народ, а вы служите в пользу народа и вас народ полюбит и не будет обижать. Смотрите на меня, я без всякого оружия хожу, и никто меня не обижает, и народ меня любит. Смерти нечего бояться. Я сам пойду в бой, когда придется, и пойду, может быть, с вами»².

ასეთ მუშაობას აწარმოებდა სტაროსელსკი ყველა იმ ძალებში, რომლებიც თვითმპყრობელობის დასაყრდენად ითვლებოდნენ, ამ ძალებს ის რევოლუციური ხალხისადმი სიმპათიებით განაწყობდა და ხშირად მათ ხალხის სასარგებლოდ იყენებდა.

27-28 ნოემბერს, მაგალითად, როცა ქუთაისში ბარიკადულმა ბრძოლებმა იფეთქა, საგუბერნიო ხელისუფლების თითქმის ყველა მოხელე, პოლიციის რაზმები და სხვანი დღედაღამ ბარიკადებზე იყვნენ და რევოლუციური ხალხის მხარეზე იბრძოდნენ ხოფიორის ყაზახთა პოლკის ესკადრონების წინააღმდეგ, რომლებმაც პროვოკაციულად გამოიწვიეს ეს გამოსვლები. ამ მძიმე დღეებში ბარიკადებზე იმყოფებოდა თვით სტაროსელსკიც და მთელი მრისხანებით ერეკებოდა ყაზახთა ესკადრონებს თავიანთი ყაზარმებისავენ. ის თვითონ განლაგებდა პოლიციის რაზმებს ბარიკადებზე ხალხის დასაცავად ყაზახების წინააღმდეგ.

დაუზოგავად წმენდდა სტაროსელსკი პოლიციისა და სხვა ადმინისტრაციული ორგანოების რიგებს მონარქიზმის ერთგული ელემენტებისაგან. სამსახურიდან დაითხოვა მან რამდენიმე პოლიციელი შორაპნის მაზრაში, რომლებმაც შეგროვილ ხალხს ესროლეს, დაპატიმრებით დამუქრა მათ და მათი ადგილები რევოლუციურ წითელრაზმელებით შეავსო. წითელრაზმელებით დააკომპლექტა სტაროსელსკიმ პოლიციის რაზმები აგრეთვე თვით ქუთაისში, ჩოხატაურსა და გუბერნიის სხვა რაიონებში. დეკემბრის პირველ რიცხვებში თანამდებობიდან გადააყენა სტაროსელსკიმ ზუგდიდის მაზრის უფროსი კელამოვიც, რომელიც, მიუხედავად მისი (სტაროსელსკის) განკარგულებებისა, ძველებურად განაგრძობდა მხეცურ რეპრესიებს რევოლუციური ხალხის წინააღმდეგ.

¹ დოკ. № 75ა.

² იქვე.

თვით სტაროსელსკის, როგორც გუბერნატორის, პირადი დაცვაც შავი ზღვის ფლოტის რამდენიმე რევოლუციონერ-დებერტირისაგან შედგებოდა. დაცვის ერთერთი მცველთაგანისათვის პოლიციელებს წითელრაზმელების მიერ მოკლულ პოლიციელ ალექსეევის თოფი შეუნიშნავთ, და ამის შესახებ პოლიციელ ვოლკოვს სტაროსელსკისათვის მოუხსენებია, რაზეც მისგან, ნაცვლად მადლობისა, მკვახე პასუხი მიუღია: «Это не тебе знать,» — უთქვამს მისთვის სტაროსელსკის.¹

ყაზახ ჯარისკაცთა თარეში ქუთაისში აღაშფოთებდა არა მარტო მოსახლეობას, არამედ ქალაქის დაცვასაც სერიოზული საფრთხით ემუქრებოდა, რის გამოც 1905 წლის ნოემბრის შუა რიცხვებში მან გაფიცვა გამოაცხადა. ეს შემთხვევაც კვლავ რევოლუციური ხალხის ინტერესებისათვის გამოიყენა სტაროსელსკიმ, საქალაქო დაცვა სავსებით გააუქმა, მთელი მისი პირადი შემადგენლობა სამსახურიდან დაითხოვა, მის ნაცვლად ქალაქში 60 კაცისაგან შემდგარი სახალხო მილიცია შემოიღო, რომელიც მთლიანად წითელრაზმელებით დააკომპლექტა და პოლიციის იარაღით შეაიარაღა.

წინამდებარე პუბლიკაციაში მოტანილი ერთერთი დოკუმენტი ნათელ წარმოდგენას იძლევა ამ მილიციისა და სტაროსელსკისთან მისი დამოკიდებულების შესახებ. აი რას ვკითხულობთ ამ დოკუმენტში: «Эти «выборные» и «пользующиеся доверием населения» 60 человек были членами одной из «Красных сотен» грузинских боевиков социал-демократов. Курьезная картина получалась при встречах губернатора Старосельского с охранниками. Сперва охранник отдавал честь по-военному, а затем кричал ему: «Гамарджоба, Ладо!» («Здравствуй, Володя!»)... Вместо полиции свои боевики, губернатор — «товарищ», военное положение отменено, сочувствие массы и передовой интеллигенции — на стороне революции. Это ли не подходящий момент? И революционеры его использовали, на улицах Кутаиси появились первые на всем Кавказе баррикады»².

თვით სტაროსელსკი აღნიშნავდა შემდეგ, რომ 60 კაცი მილიციისა, „რომელიც ქალაქის მცხოვრებლებმა შეადგინეს გაფიცული პოლიციელების მაგივრად... ხალხით და ძლიერ გონივრულად ასრულებდნენ განკარგულებებს წესრიგის დასაცავად და მცხოვრებთა განსაცდელისაგან დასაფარავად.“³ ასეთივე სახალხო მილიცია შექმნა სტაროსელსკიმ ფოთშიც.

პუბლიკაციაში მოტანილი თითქმის ყველა დოკუმენტი იმაზე მეტყველებს, რომ გუბერნატორი სტაროსელსკი მთავრობის კი არა, რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის მხარეზე იდგა და არა მარტო თანაუგრძნობდა მას, არამედ მთელი თავისი არსებით ემსახურებოდა განმათავისუფლებელი ბრძოლის დიად საქმეს. ყველაფრით ჩანდა, რომ ის რევოლუციის მებრძოლი ჯარისკაცი იყო.

ამიტომ ხალხიც ასე იცნობდა მას, იცნობდა სტაროსელსკის როგორც რევოლუციონერს და არა გუბერნატორს. „Старосельского принимали не как

1 საქ. ცსათ, ფონ. 1686, საქ. 257, ფურც. 86.

2 დოკ. № 137.

3 ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 89.

губернатора. По народной молве, представители организаций имели к нему доступ днем и ночью»¹, — აჩვენებდა მიცვენიჩის კომისიას პოლიც-მეისტერის მოვალეობის დროებით შემსრულებელი ტერ-ანტონოვი.

ქუთაისის საოლქო სასამართლოს პროკურორის ამხანაგი მალინოვსკი მოუთხოვრებდა იგივე კომისიას, რომ რევოლუციური მოძრაობა ქუთაისის გუბერნი-აში განსაკუთრებით მძლავრად განვითარდაო გუბერნატორად სტაროსელსკის დანიშვნის შემდეგ. «Агитаторы, работавшие по деревням — натежамия ამ ჩვენებაში, — стали стекаться в Кутаис, под крылышко к Старосельско-му. Началась открытая пропаганда... Полиции предложено было Старосельским этой пропаганде не препятствовать»².

ამავე ჩვენებაში ნათქვამია: «4 декабря 1905 г. в Поти приехал брат губернатора Старосельского и, явившись к потийскому полицмейстеру кн. Абашидзе, от имени губернатора передал, чтобы кн. Абашидзе не препятствовал устройству вечеров и собраний и производству на них пожертвований и сборов в пользу с[оциал]-д[емократической] партии. Вместе с тем, брат Старосельского привез от губернатора секретное предписание, кажется, от 3 декабря за № 6631, о том, чтобы Абашидзе передал в ведение городской милиции охрану тюрьмы, почтовой конторы и казначейства, хотя в Поти был тогда военный гарнизон. Кн. Абашидзе не разрешал вечеров, собраний и сборов, но воспрепятствовать всему этому не мог. Относительно передачи казначейства, почты и тюрьмы городской милиции кн. Абашидзе заготовил донесение губернатору, что такого предписания он выполнить не может ввиду ненадежности городской милиции, составленной из людей порочных...»³.

ამ დროს, როგორც ცნობილია, პარტიული ორგანიზაციები გაძლიერებულ მუშაობას ეწეოდნენ შეიარაღებული აჯანყებისათვის. ამ მიზნით ისინი ევროპის ქვეყნებშიც იძენდნენ იარაღს, რომელიც საქართველოში უმთავრესად ფოთის ნავსადგურიდან შემოდის, ხოლო იარაღის შესაძენად საჭირო ფული, ერთის მხრით, ხალხში გროვდებოდა, ხოლო მეორეს მხრით — სახელმწიფო ხაზინებში არსებული თანხების ექსპროპრიაციის გზით მოიპოვებოდა.

აი რა ჰქონდა მხედველობაში სტაროსელსკის, როცა ის ზემოაღნიშნული მისიით ფოთში აგზავნიდა თავის ძმას იული სტაროსელსკის. ამ მისიას შედეგად უნდა მოჰყოლოდა რევოლუციური ორგანიზაციების მიერ საჭირო ფულის ხალხში დაუბრკოლებლივ შეგროვება, ფოთის ხაზინის რევოლუციური მილიციის ხელში გადასვლა, იქ დატული დიდძალი ფულადი თანხების ექსპროპრიაცია და რევოლუციური ორგანიზაციების მიერ იარაღის შესაძენად გამოყენება, იარაღისა, რომლითაც რევოლუციური მასები უნდა შეიარაღებულიყო თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ გამამწყვეტი იერიშის მისატანად.

ახასიათებდა რა სტაროსელსკის, როგორც თანმიმდევრულ რევოლუციონერს, თავისი ჩვენების დასკვნით ნაწილში მალინოვსკი პირდაპირ მიუთითებდა,

¹ დოკ. № 75 ა.

² დოკ. № 62.

³ იქვე.

რომ: «По убеждению Старосельский был социал-демократ из фракции большевиков... Сделавшись губернатором, Старосельский был, по мнению г. Малиновского, последователен в осуществлении своих убеждений и взглядов, так: он разрешает открытую пропаганду, ездит в сопровождении боевых дружинников, разрешает производство сборов в пользу своей партии, предписывает сдать милиционерам почтовую контору, тюрьму и казначейство в Поти и др. Народ называл Старосельского «наш губернатор». Старосельский говорил всегда с народом один, оставляя в стороне представителей полицейской власти. Так было в Озургетском уезде, по рассказам участкового пристава Салакая, так было и при посещении Старосельским тюрьмы в Кутаисе, когда он, оставив г. Малиновского, советника Целярицкого и смотрителя тюрьмы в конторе, один пошел к арестантам и обошел все камеры»¹.

სტაროსელსკის არა მარტო სრული თანხმობით, არამედ მისი აზვარა მხარდაჭერით და ხელშეწყობით მოახდინეს რევოლუციურმა ორგანიზაციებმა თენგიზის 77-ე პოლკის ყვირილსა და ხარაგოულში განლაგებულ ასეულებზე თავდასხმა, მათი ჯარისკაცების განიარაღება და დატყვევება 1905 წლის 30 დეკემბერს, ისევე როგორც ყვირილის ხაზინიდან 201 ათასი მანეთის ექსპროპრიაცია იმავე დღეს.

როგორც სტაროსელსკის საქმის გამოსაძიებლად სპეციალურად შექმნილი სამხედრო-საგამომძიებლო კომისიის 1906 წლის 6 თებერვლის აქ გამოქვეყნებულ დადგენილებიდან ჩანს, სტაროსელსკის არა ერთხელ მოახსენებდნენ იმის შესახებ, რომ ზემოაღნიშნულ სამხედრო ნაწილებსა და ზესტაფონის ზაზინას საფრთხე მოელოდა, მაგრამ ის, არამც თუ თვითონ არ ღებულობდა ზომებს ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად, არამედ სამხედრო და სამოქალაქო ხელისუფლების სხვა მოხელეებსაც არ აძლევდა უფლებას გადაეღათ რაიმე ნაბიჯი ამ მიმართულებით.²

«Вместе с тем 5 или 6 января сего (1906) года... губернатор Старосельский был в Квирилах, имел там личную продолжительную беседу с главарями социал-демократической... партии, т. е. с лицами, виновными в вооруженных нападениях на уездное управление, казначейство, войска и полицейскую стражу, которые, следовательно, были ему известны, но никаких распоряжений и задержаний их или вообще по поводу этих событий им сделано не было...

...Губернатор Старосельский вообще имел сношения с руководителями социал-демократической... партии [и] пользовался влиянием у них»³ — აღნიშნულია ამ დადგენილებაში.

ასეთივე ცნობებს გვაწვდის სტაროსელსკის შესახებ პუბლიკაციაში მოტანილი მრავალი სხვა დოკუმენტიც. ყოველ მათგანში ნათლად არის ასახული სტაროსელსკის უმწიკვლო შრომა, ღვაწლი და ამაგი მშრომელთა განმთავისუფლებელი ბრძოლის, რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის იდეების ზეიმისათვის. მან მთლიანად დაუპოვრჩილა თავი რევოლუციურ სოციალ-დე-

¹ დოკ. № 62.

² დოკ. № 58.

³ იქვე.

მოკრატისა და, როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ერთი ნაბიჯიც არ გადაუდგამს მასთან შეთანხმების, მისი მითითების თუ დავალების გარეშე. «Этот губернатор подчинил себя социал-демократии и начал управление губернией с помощью Кутаисского Комитета Российской социал-демократической партии», — ვკითხულობთ ამის შესახებ ძველი ბოლშევიკის ა. ნ. მაკარენკოს წერილში, რომელიც წინამდებარე პუბლიკაციაშია მოტანილი¹.

ვ. ა. სტაროსელსკის როგორც რევოლუციონერის შესახებ საყურადღებო ცნობას იძლევა პუბლიკაციაში მოტანილი კიდევ ერთი დოკუმენტი, კერძოდ, 1903 წლიდან ბოლშევიკური პარტიის წევრის პ. ვიშნიაკოვას მოგონება. ამ დოკუმენტის მიხედვით გუბერნატორ სტაროსელსკის თავის ბინაზე ქ. ქუთაისში, რომელიც გუბერნატორის რეზიდენციის შენობაშივე იყო მოთავსებული, სტამბა ჰქონია მოწყობილი, სადაც პარტიული ორგანიზაციების მოწოდებები და პროკლამაციები იბეჭდებოდა. თვით პ. ვიშნიაკოვა შემდეგს მოგვითხრობს ვ. ა. სტაროსელსკის ამ საიდუმლო სტამბის შესახებ: «В конце весны или начале лета 1906² года я приехала в Батум с конспиративным заданием: надо было набрать две прокламации.

Товарищ, ведавший подпольными типографиями, сказал мне: «В Батуме сейчас с этим делом трудно, поезжай в Кутаис». И назвал мне адрес явочной квартиры.

В Кутаисе, в центре города, я быстро нашла нужный мне дом и назвала человека, которого хочу видеть. Это был высокий, интеллигентного вида мужчина, показавшийся мне очень строгим и чем-то озабоченным. Я была тогда совсем девчонкой и робела, а он подбадривал меня. В этом «губернаторском доме» и была оборудована маленькая типография. Конечно, «типография» — это громко сказано. Просто в одной из комнат была спрятана наборная касса и тискальный (печатный) станок. Что меня удивляло: по всему городу рыщут жандармы, вылавливают подпольщиков, а тут тихо, никто сюда не заглядывает. Была там и молодежь: два молодых человека и две девочки-подростка. Помню непринужденные беседы и споры за вечерним чаем. Три дня провела я в этом доме и, выполнив задание, уехала.

Вторая моя встреча со Старосельским произошла в феврале 1905 года в Екатеринодаре».

ამ დოკუმენტში მოტანილი ცნობების დასადასტურებლად შეიძლება მოვიშველიოთ ის ფაქტიც, რომ ვ. ა. სტაროსელსკის პირად არქივში დაცულია ანაბეჭდები 1905 წელს, ალბათ, ამავე სტამბაში, გამოცემული რამდენიმე პროკლამაციისა კორექტურული ჩასწორებებით.

გუბერნატორი-რევოლუციონერი მუდამ ზრუნავდა რევოლუციურ ხალხზე, მის წინამძღოლებზე. ამისათვის მას ისიც კი გაუთვალისწინებია, რომ რევოლუციის დამარცხების შემთხვევაში პარტიული ორგანიზაციების, რევოლუციური მოძრაობის ზღმძღვანელებს საფრთხე დაემუქებოდა, და ამიტომ მისივე გუბერნატორობის პერიოდში უზრუნველუყვია ყველა მათგანი საზ-

¹ დოკ. № 132.

² უნდა იყოს 1905 წ.

ღვარგარეთ გასასვლელი პასპორტებით. ამაზეა ლაპარაკი კავკასიის პოლიციის უფროსის მოვალეობის შემსრულებელ გუროვიჩის 1906 წლის 6 მარტის მოხსენებაში.¹

ამრიგად, ჩვენ მხოლოდ ზოგადი ანალიზი გავაკეთეთ წინამდებარე პუბლიკაციაში წარმოდგენილი დოკუმენტების მხოლოდ ერთი ნაწილისა, მაგრამ ნათქვამიდანაც ცხადი ხდება, თუ როგორ ღრმად შეჭრილა სტაროსელსკი რევოლუციური მოძრაობის ტალღებში, როგორ დაახლოვებია ხალხს, რევოლუციურ სოციალ-დემოკრატიას და მათთან ერთად მიუტანია იერიში უსამართლობის, თვითმპყრობელური ჩაგვრის, მემამულეებისა და კაპიტალისტების ბატონობის წინააღმდეგ.

ქუთაისის გუბერნიაში შექმნილ ვითარებას, ისევე როგორც სტაროსელსკის მთელს მოქმედებას, მართალია, წინადაც ბევრჯერ მიუქცევია იმპერიის მმართველი წრეების ყურადღება, მაგრამ ეს ყურადღება განსაკუთრებით გამახვილდა მის შემდეგ, რაც ანგარიში გაუსწორეს მოსკოვისა და რუსეთის სხვა სამხრეწველო ცენტრების მუშებს და სისხლში ჩაახშეს მათი შეიარაღებული აჯანყება.

დეკემბრის ბოლოს ქუთაისის გუბერნიის ამბები პეტერბურგის მმართველი წრეების ყურადღების ცენტრში მოექცა. 30 დეკემბერს შინაგან საქმეთა მინისტრმა სპეციალური მოხსენებით მიმართა იმპერატორს ქუთაისის გუბერნიისა და გუბერნატორ სტაროსელსკის შესახებ. «...Значительная часть Кутаисской губернии, а равно порт Поти, — натежамы иу мохсენებაში, — нахოდятсЯ в руках мятежников. Противодействия им со стороны губернатора коллежского советника Старосельского не замечается, и, по заявлению военного губернатора Батумской области и других местных властей, сам коллежский советник Старосельский может быть заподозрен в сознательном потворстве гурийскому восстанию»².

კვლავ დაიწყო იარაღის ქლარუნი კავკასიის მმართველ წრეებშიც. მეფისნაცვალმა გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა 1906 წლის 8 იანვარს ბრძანება გამოსცა ქუთაისის გუბერნიის შესახებ. ამ ბრძანებით ქუთაისის გუბერნიაში კვლავ სამხედრო მდგომარეობა გამოცხადდა, სამხედრო გენერალ-გუბერნატორად გენერალი ალიხანოვ-ავარსკი დაინიშნა, მისივე სარდლობით თბილისიდან და ბათუმიდან ქუთაისის გუბერნიაში მძლავრი სამხედრო დამსჯელი ექსპედიციები გაიგზავნა, ხოლო გუბერნატორი სტაროსელსკი ქუთაისიდან თბილისში იქნა გაწვეული.³

ალიხანოვ-ავარსკის ჯარები 8 იანვარსვე დაიძრნენ ქუთაისის გუბერნიისაკენ, ცეცხლითა და მახვილით შეესიენ მას, დასწვეს და დაარბიეს მისი ქალა-

¹ დოკ. № 74.

² დოკ. № 44.

³ დოკ. № 48.

ქები, დაბები და სოფლები. აწიოკებული მოსახლეობის დიდი ნაწილი მთებსა და ტყეებში გაიხიზნა.

10 იანვარს გენერალ ალიხანოვის შტაბი ყვირილაში (ზესტაფონში) შეჩერდა. 11 იანვარს სამხედრო ბადრაგით ჩამოიყვანეს აქ გუბერნატორი სტაროსელსკი, რომელიც ცივად, უხეშად მიიღო გენერალ ალიხანოვმა და გადასცა მას მეფისნაცვლის პირადი წერილი, რომელშიც ნათქვამი იყო: «Его превосходительству В. А. Старосельскому.

Милостивый государь Владимир Александрович!

С получением сего прошу ваше превосходительство, сдав губернию вице-губернатору или лицу по выбору временного генерал-губернатора, отбыть в г. Тифлис.

Примите уверение в моем уважении и преданности. Гр. Воронцов-Дашков»¹.

ამ დოკუმენტით ფაქტიურად მოიხსნა სტაროსელსკი გუბერნატორის თანამდებობიდან და მეორე დღეს გაძლიერებული ბადრაგით თბილისში იქნა გაგზავნილი, სადაც თითქმის სამ კვირამდე შინაურ პატიმრობაში იმყოფებოდა სასტუმრო „ორიანტში“.

ამ პერიოდში რეაქციულმა ოფიცრობამ რამდენჯერმე სცადა სტაროსელსკიზე თავდასხმა. სრულიად უსაფუძვლოდ მას გენერალ გრიგორიის მკვლელობაში მონაწილეობას აბრალებდნენ.

14 იანვარს მეფისნაცვალმა მოხსენება წარუდგინა შინაგან საქმეთა მინისტრს,² ხოლო 21 იანვარს უკვე იმპერატორმაც მოაწერა ხელი ბრძანებულებას ვ. ა. სტაროსელსკის გუბერნატორისა და ალ. ყიფშიძის ვიცე-გუბერნატორის პოსტიებიდან მოხსნის შესახებ.³

უფრო ადრე, 8 იანვარს, იმპერატორმა ნიკოლოზ II პირადი წერილიც გაუგზავნა მეფისნაცვალს სპეციალური ფელდგერის ხელით. წერილის დასაწყისში იმპერატორი რჩევას აძლევდა ვორონცოვ-დაშკოვს, რათა უკიდურესი ზომები მიეღო მოძრაობის ჩასახშობად. წერილის მეორე ნაწილი კრიმ-გირეისა და სტაროსელსკის ეხებოდა.

«Извините, — ნათქვამი იყო წერილში, — если я затрону щекотливый вопрос о Крым-гирее. Я не думаю, чтобы он был вам полезным советчиком и помощником.

Но вот о ком я считаю нужным сказать крепкое слово — это о Кутаис. губерн. Старосельском. По всем получаемым мною сведениям он настоящий революционер, поддерживающий с тою партией открытые сношения. Поистине место его... на хорошей иве! Пример был бы благодетельный для многих»⁴.

ამ ვითარებაში მეფისნაცვალმა იმთავითვე შეჰქმნა სპეციალური კომისია თავისი თანაშემწის სენატორ მიცკევიჩის მეთაურობით. კომისია ქუთაისში გაემგზავრა, ადგილზე ჩაატარა გამოძიება და დიდძალი მასალა შეაგროვა სტა-

¹ დოკ. № 46.

² დოკ. № 51.

³ დოკ. № 53.

⁴ დოკ. № 47.

როსელსკის მეტად სერიოზულ ბრალდებათა შესახებ. პარალელურად მუშაობდა ამავე საქმეზე სამხედრო-საგამომძიებლო კომისიაც. ორივე კომისიის დასკვნა ერთი იყო და იმაში მდგომარეობდა, რომ სტაროსელსკიმ აშკარად უღალატა მეფის მთავრობას, მიემხრო რევოლუციურ მოძრაობას და ხელი შეუწყო მის გაშლა-განვითარებას.

თითქოს ლოგიკურია, რომ ამისათვის სტაროსელსკი სამართალში უნდა მიეცათ და ჩამოეხრჩოთ კიდევ. იმპერატორის წერილიდანაც ზომ ეს გამომდინარეობდა. მაგრამ გრაფმა ვორონცოვ-დაშკოვმა არც კი მოუცადა გამომძიების დამთავრებას და 1906 წლის იანვრის ბოლოს სტაროსელსკი შინაპატიმრობიდან გაათავისუფლა და მხოლოდ იმით დაკმაყოფილდა, რომ ამიერკავკასიის ფარგლებიდან გააძევა. უფრო გვიან კი, 1906 წლის ივნისში, მეფისნაცვალმა წარმოებით შეწყვიტა სტაროსელსკის საქმე და ამით საერთოდ დავიწყებას მისცა ის.¹

ისმის კითხვა — რა მოხდა? რატომ გამოიჩინა გრაფმა ასეთი უცნაური ლიბერალობა რევოლუციონერ გუბერნატორის მიმართ? რა მოსაზრებებით ხელმძღვანელობდა ის, როცა ამ გადაწყვეტილებას ღებულობდა და ამით იმპერატორის მითითებასაც უგულებელყოფდა?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად შორს წასვლა არ არის საჭირო. საკმარისია გავიხსენოთ, თუ როგორ თავგამოდებით მოითხოვდა ის ქუთაისის გუბერნატორის პოსტზე სწორედ სტაროსელსკის დანიშვნას. ჩვენ ისიც აღვნიშნეთ, თუ როგორი ყოყმანი გამოიწვია ამ წინადადებას მთავრობის მაღალ წრეებში, მაგრამ ბოლოს მაინც გრაფის გავლენამ გასჭრა და სტაროსელსკი მხოლოდ ამ დიდი ყოყმანის შემდეგ დაამტკიცეს გუბერნატორის თანამდებობაზე.

მართალია, თვით გრაფს მისივე თანაშემწემ კრიმ-გირეიმ ურჩია სტაროსელსკის კანდიდატურა, მაგრამ მთავრობისა და კერძოდ იმპერატორის წინაშე ზომ თვითონ ის იყო პასუხისმგებელი?

ყოველივე ეს კარგად ესმოდა ვორონცოვ-დაშკოვს. მან იცოდა, რომ სტაროსელსკის საქმის უფრო მეტად გახმაურება ჩრდილს მიაყენებდა მის პირად ღირსებასაც და სწორედ ამ ღირსებისა და ავტორიტეტის დაცვის მიზნით ამჯობინა უხმაუროდ მოეშორებინა სტაროსელსკი და დავიწყებისათვის მიეცა მისი ყბადაღებული საქმე. აი რა გარემოებანმა იხსნა ამჯერად სტაროსელსკი ჭეშმარიტად დამსახურებული მკაცრი სასჯელისაგან.

1906 წლის თებერვლის პირველ რიცხვებში ვ. ა. სტაროსელსკი პეტერბურგში ჩავიდა და ერთი წყაროს ცნობით,² რომელიც დაზუსტებას საჭიროებს, ვ. ი. ლენინს შეხვდა ბ. ა. ვიტმერის ბინაზე. ვ. ი. ლენინმა, ამ წყაროს მიხედვით, იცნო ქუთაისის ყოფილი გუბერნატორი და დიდხანს ჰქონდა მასთან საუბარი რევოლუციის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხებზე, რამაც ხელი შეუწყო სტაროსელსკის მსოფლმხედველობის შემდგომ კრისტალიზაციას.

პეტერბურგში ვ. ა. სტაროსელსკის ფუტკრებივით ეხვეოდნენ სხვადასხვა

¹ იხ. გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის რეზოლუცია მიცკევიჩის მოხსენებაზე, დოკ. № 75ა.

² საქ. ცსათ, ფონ. 1686, საქ. 257, ფურ. 108-109.

ცენტრალური გაზეთების კორესპონდენტები, მოხსენებებით იწვევდნენ მას სოციალ-პოლიტიკურ კლუბებში და ისიც არც ახლა იხევდა უკან გაბედული ინტერვიუს არაერთგზის მიცემისაგან, მიუხედავად იმისა, რომ იცოდა, ყოველი მისი სიტყვა პრესაში გამოქვეყნდებოდა და საყოველთაოდ ცნობილი გახდებოდა.

მისი 19 თებერვლის საუბარი გაზეთ „ბირჟევე ვედომოსტის“ კორესპონდენტთან, მაგალითად, არა მარტო ამ, არმედ „ჩერნომორსკი ვესტნიკსა“ და სხვა გაზეთებშიც დაიბეჭდა. აქ კვლავ მედგრად გაუსვა ხაზი ვ. ა. სტაროსელსკიმ არსებული წყობილების უკუღმართობას და ეს უკუღმართობა აღიარა სახალხო მოძრაობის ერთადერთ მიზეზად. დიდი შეფასება მისცა მან ქართველ მშრომელ ხალხს, მის განმათავისუფლებელ მოძრაობას და ლახვარი ჩასცა შავრაზმელ ცილისმწამებლებს, რომლებიც პროვოკაციულად ცდილობდნენ ვიწრო ეროვნულ-სეპარატისტული ფერებით შეემკოთ ეს მოძრაობა. «...Движение в Гурии, — ამბობდა სტაროსელსკი, — зародилось главным образом на почве аграрной. Но громадную роль в этом случае сыграл и административный произвол, особенно широко процветающий на Кавказе, благодаря исключительным условиям местного сельского устройства...»

Конечно, крупное влияние на развитие гурийского движения имела и политика бывшего наместника князя Голицына, «всеми мерами старавшегося искоренить национальное самоопределение кавказских народностей». Поход на школы и церковь послужил толчком к тому, чтобы чисто аграрное движение перешло в политическое. Грузины народ очень культурный и с весьма развитым правосознанием. Народная борьба у них вполне сознательна и ни в коем случае не является следствием «злонамеренной агитации». Конечно, грузины и не думают отделяться от России, и все басни о стремлении создать грузинское царство, или грузинскую республику, представляют собою злонамеренную ложь...

Вся беда в том, что единственным средством для усмирения на Кавказе признается штык и пуля. Единственная административная мера, широко применявшаяся по всему Кавказу, это бесконечные аресты и высылки...

Что касается меня, то я, конечно, отдавал свои распоряжения в пределах разума и возможности. Быть может, было бы проще всего отдать приказание подавить революцию, но, по-моему, ни пуля, ни штык не сделают ничего до тех пор, пока постоянные нужды народа не будут удовлетворены...

Я повторяю, всякие обвинения Грузии в сепаратизме ложны. Движение в Грузии будет продолжаться до тех пор, пока будет существовать обще-русское движение. С ним вместе оно началось, с ним оно и прекратится...¹.

სამსახურიდან ასე რეპუტაცია-გატეხილად გაქვეყნების შემდეგაც ვ. ა. სტაროსელსკის ერთი წუთითაც არ შეუწყვეტია ქართველი მშრომელი ხალხის ბედზე ზრუნვა და ფიქრი. ახლა ის, თვითონ მძიმე მდგომარეობაში მყოფი, შო-

¹ დოკ. № 64.

რიდან ადევნებდა თვალყურს აქაურ ამბებს და სულიერად იტანჯებოდა იმ ნგრევის, ხანძრის, დარბევა-აწიოკებისა და სისხლისღვრის გამო, რასაც გენერალ ალიხანოვ-ავარსკის დამსჯელი საექსპედიციო ჯარები ჩადიოდნენ ქუთაისის გუბერნიაში.

ამ ვანდალიზმით აღშფოთებულმა ვ. ა. სტაროსელსკიმ მგზნებარე მოწოდების ტექსტი¹ შეადგინა რუსი ხალხისადმი, დაჰგმო თვითმპყრობლობის მხეცობა და მოუწოდა ყველა თანამოძმეს აღემაღლებინა მრისხანე პროტესტის ხმა მოძმე ქართველი მშრომელი ხალხის დასაცავად.

ვ. ა. სტაროსელსკის ეს მოწოდება გაზეთ „Воля“-ში გამოქვეყნდა 1906 წლის აპრილში და მხურვალე თანაგრძნობა და გამოხმაურება ჰპოვა მოძმე რუსი ხალხის მოწინავე წრეებში, რამაც კიდევ უფრო შეუწყო ხელი რუსი და ქართველი ხალხის რევოლუციური თანამეგობრობის შემდგომ განმტკიცებას.

1906 წელსვე შეადგინა და გამოსცა ვ. ა. სტაროსელსკიმ ბროშურა „Кавказская драма“, რომელშიც ამიერკავკასიის ორ მოძმე ერს — აზერბაიჯანელებსა და სომხებს შორის თვითმპყრობელობის მიერ პროვოცირებული შუღლი იყო დაგმოილი. „...Проливаемая ныне кровь двух народов, — зквитомლობთ ბროშურაში, — объединенных под русским орлом, но изнывающих в междоусобной войне, это расплата за грехи столетнего нашего управления Кавказом; это результат политики, систематически парализовавшей умственное, гражданское и экономическое развитие народа; политики... сеявшей раздор между нациями и объявлявшей то одну из них, то другую вне покровительства закона.

Жизнь уперлась в тупик, из которого нет выхода при господстве бюрократического режима...»².

ამავე 1906 წელს შეადგინა სტაროსელსკიმ ორი ვრცელი ნარკვევი: 1. გლეხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში, და 2. დღენი თავისუფლებისა ქუთაისის გუბერნიაში. ორივე ეს ნარკვევი ჟურნალ „Былое“-ში დაიბეჭდა 1907 წელს, რაც ერთერთ მიზეზად იქცა შემდეგში მისი გამოცემის აკრძალვისა.

1928 წელს ეს ნარკვევები ქართულად ითარგმნა და ერთ წიგნად გამოიცა თბილისში.³

ნარკვევებში მოცემულია გლეხთა მოძრაობის არა მარტო საფუძვლიანი მიმოხილვა, არამედ გაანალიზებულია მისი გამომწვევი ობიექტური მიზეზებიც. „ფეოდალიზმის მიძიმე უღელმა, — მიუთითებდა ამ მიზეზების შესახებ ვ. ა. სტაროსელსკი, — მიწის სიცოტავემ... და ამასთან ადმინისტრაციის მიერ გლეხების დაჯახნვამ და რუსიფიკატორების პოლიტიკამ, რომელმაც ოთხმოცდაათიან წლების ნახევარში მიიღო გადაჭარბებული უხეში ფორმა, საესეებით მოამზადა ნიადაგი განმათავისუფლებელი იდეების პროპაგანდებისათვის.“⁴

¹ დოკ. № 75.

² დოკ. № 77.

³ ვ. ა. სტაროსელსკი. გლეხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში. თბ., 1928 წ.

⁴ იქვე, გვ. 7-8.

ვ. ა. სტაროსელსკი მთელი სიმკაცრით ჰგმობდა უხეშობასა და რეპრესიებს, რასაც თვითმპყრობელობა მიმართავდა მოძრაობის წინააღმდეგ, და დასძენდა: „ჩვენი ბიუროკრატიული მანქანა ისეა მოწყობილი, რომ შეუძლია იმოქმედოს მხოლოდ ერთი — რეპრესიის მიმართულებით.“¹

ყოველი მსჯელობა ვ. ა. სტაროსელსკისა ამ ნარკვევებში იმაზე მეტყველებს, რომ ის მაღალპროგრესული საკაცობრიო იდეალების პოზიციებზე იდგა. წითელ ხაზივით იკვეთება ნარკვევებში ვ. ა. სტაროსელსკის სათუთი გრძნობები, ძმობა, მეგობრობა და გულწრფელი სიყვარული ქართველი ხალხისადმი. გრძნობათა ამ პოზიციებიდან აცამტევრებს ის ყოველი ჯურის პროვოკაციას ქართველი მუშებისა და მშრომელი გლეხობის მოძრაობის თითქოსდა მხოლოდ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ხასიათის შესახებ. „ქუთაისის გუბერნიაში, — ხაზს უსვამდა ვ. ა. სტაროსელსკი, — განმათავისუფლებელი მოძრაობა... მალე ჩამოშორდა განკერძოებულობას და პირველ რიგში დააყენა რუსეთის საერთო, უკეთ, საერთო-კაცობრიული იდეალები, შეერია მსოფლიო მოძრაობას. ამაში არის მისი განსაკუთრებული სილამაზე...“

მხურვალედ... ითვისებდნენ ქუთაისელები ყველაფერს, რაც ეხებოდა განთავისუფლებისათვის ბრძოლას მთელ რუსეთში. ამ მხრივ სოფლები ქალაქებს არ ჩამორჩებოდნენ. მოსახლენი ქალაქებისა, დაბებისა და სოფლებისა ცხოვრობდნენ საერთო ცხოვრებით, აზროვნებდნენ, გრძნობდნენ ერთნაირად და მისი პოლიტიკური მაჯისცემა საერთო რუსეთის მაჯისცემას მისდევდა“². აქვე დასძენს ვ. ა. სტაროსელსკი, რომ ქართველი ხალხის რუსებთან დამოკიდებულება ყოველთვის ძმური, მეგობრული და „კორექტული იყო.“

ეხებოდა რა ქართველი ხალხის პირადად მისდამი დამოკიდებულების საკითხს, ვ. ა. სტაროსელსკი წერდა: „ხალხმა შეიგნო მთელი სიძნელე ჩემი მდგომარეობის, და... ვარს მეხვია ჩვენს სამშობლოში გუბერნატორისათვის არ გავგონილი მზრუნველობა და პატივი. ეს პატივისცემა მეც და ხალხსაც დანაშაულად ჩაგვითვალეს, როდესაც დადგა ხანა მთავრობის დაუფარავი ტერორისა. ასევე მეპყრობოდნენ მე პოლიტიკური პარტიების ხელმძღვანელებს... არაერთხელ მომიწვევია ორგანიზაციების უფრო გავლენიანი წარმომადგენლები მოსაწყვრივებლად აზვრებულ რევოლუციონერ ტალღების მოძრაობისა, ამისთანა ტალღები კი ცოტა არ იყო! ნოემბრის გასულს... არამც თუ დღისით, ღამეობითაც კი ჩემი დრო ჩემს საკუთარ განკარგულებაში არ იყო.“³

1906 წლის გაზაფხულზე სტაროსელსკი პეტერბურგიდან ყუბანში ჩავიდა, მრავალშვილიანი ოჯახის შესანახად საარსებო წყაროს მოპოვების მიზნით ლორის-მელიქოვის ანაპის მანქანაში დაიწყო მუშაობა, მაგრამ მალე ეკატერინოღარში გადასახლდა და მისი მეუღლის ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულ

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი. დასახ. ნაშრომი, გვ. 9.

² იქვე, გვ. 19, 84-85.

³ იქვე, გვ. 85-86.

ზახაროვა-სტაროსელსკაიას მიერ მოწყობილ ქალთა პანსიონატში გაკვეთილებს აძლევდა.

1907 წელს ვ. ა. სტაროსელსკი ბოლშევიკური პარტიის რიგებში შევიდა და მისთვის ჩვეული ენერგიითა და თავდადებით არალეგალურ პარტიულ მუშაობაში ჩაება. მალე ის კოოპტაციის წესით შეიყვანეს რსდმპ ყუბანის საოლქო კომიტეტის შემადგენლობაში და აირჩიეს საოლქო კომიტეტის მდივნად, ხოლო შემდეგ რსდმპ ჩრდილოეთ კავკასიის კავშირის კომიტეტის თავმჯდომარედ.

1907 წლის შემოდგომაზე შედგა რსდმპ ჩრდილოეთ კავკასიის ორგანიზაციის კონფერენცია, რომელმაც რსდმპ მეოთხე (სრულიად რუსეთის მესამე) კონფერენციის დელეგატად ჩრდილოეთ კავკასიის ორგანიზაციიდან ვ. ა. სტაროსელსკი აირჩია. კონფერენცია 1907 წლის 18 ნოემბერს გაიხსნა ჰელსინგფორსში. მთავარი საკითხი, რომელიც კონფერენციამ განიხილა, იყო ვ. ი. ლენინის მოხსენება „III სახელმწიფო სათათბიროში სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის ტაქტიკის შესახებ“. ინფორმაციაში ამ კონფერენციის შესახებ გაზ. „Пролетарий“ წერდა, რომ დელეგატად ჩრდილოეთ კავკასიიდან კონფერენციაზე გაგზავნილი იყო ბოლშევიკი. ეს იყო ვ. ა. სტაროსელსკი, რომელიც ამიერიდან პირადად დაუკავშირდა ბოლშევიკურ ცენტრს, ვ. ი. ლენინს; შეიარაღდა მათი დირექტივებით და ახალი ძალით გააჩაღა არალეგალური პარტიული მუშაობა.

1908 წლის 7 თებერვალს ვ. ა. სტაროსელსკი პარტიული ორგანიზაციების ხელმძღვანელი მუშაკების საიდუმლო თათბირს ატარებდა ეკატერინოდარის მკერავთა პროფკავშირის შენობაში, რომელსაც ალყა შემოარტყა პოლიციამ და დააკავა თათბირის ჩვიდმეტივე მონაწილე სტაროსელსკის მეთაურობით.

შინაგან საქმეთა მინისტრი სტოლიპინი შემდეგნაირად მოახსენებდა ამის შესახებ იმპერატორს: «7 февраля в гор. Екатеринодаре... застигнута сходка из 17 представителей Северо-Кавказского социал-демократического Союза, в числе коих оказался бывший Кутаисский губернатор Старосельский, который, по агентурным сведениям, стоит во главе означенного Союза...»¹.

სტოლიპინის მოხსენებაში იმპერატორ ნიკოლოზ მეორემ სტაროსელსკის გვარს ზახი გაუსვა და საბუთზე წააწერა: «Надеюсь, он (ვ. ა. სტაროსელსკი — ს. მ.) арестован и привлечен к ответственности». მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. სტაროსელსკის ბინის გაჩხრეკისას, მამხილებელ დოკუმენტებთან ერთად, პოლიცია მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვის მიერ 1906 წლის 8 იანვარს გუბერნატორ სტაროსელსკისათვის გაგზავნილ წერილსაც წააწყდა, რამაც ერთგვარი დაბნეულობა გამოიწვია მასში და, გარემოებათა გამორკვევამდე, ის იმავე დღეს გაანთავისუფლა.

ამასთან, ეკატერინოდარის ოხრანკის პუნქტმა და ყუბანის ოლქის ჟანდარმთა სამმართველომ იმთავითვე აცნობეს ამის შესახებ შინაგან საქმეთა სამინისტროს, მეფისნაცვლის თანაშემწეს კავკასიაში და მოითხოვეს მათი მითითება სტაროსელსკის დაპატიმრებაზე. მაგრამ ბიუროკრატიული მიმოწერა ამ საგანზე უცნაურად გაჭიანურდა, ხოლო როცა ეკატერინოდარში განკარგულება მივიდა, დამსჯელ ორგანოებზე აღრე ეს სტაროსელსკისათვის გახდა ცნობილი. ამის შესახებ ის ნაცნობმა ფოსტის უფროსმა გააფრთხილა და მიღებული დეპეშა მხოლოდ ამის შემდეგ გაუგზავნა ადრესატს.

დაყოვნების დრო აღარ იყო. სასწრაფოდ მიმალვა, ან განრისხებული მეფის ჯალათების ხელში ჩაგარდნა და გარდუვალი უმკაცრესი სასჯელი — ასეთი იყო არჩევანი, და მეგობრების, ვინმე ბიბილაშვილისა და ტიმონინის დახმარებით, სტაროსელსკი პირველივე მატარებლით პეტერბურგისაკენ გაემგზავრა. გამთენიას ჟანდარმთა მთელი რაზმი შეიჭრა მის ბინაში, მაგრამ გვიანლა იყო. ეკატერინოდარის სასოწარკვეთილებაში ჩაგარდნილმა ადმინისტრაციამ ეს ამბავი დეპეშით აცნობა თბილისსა და პეტერბურგს. დაიწყო სტაროსელსკის გამალებული ძებნა, მაგრამ მისი კვალი აღარ ჩანდა. ის ტანგადაცეპული და გრიმირებული, ერთი გემით, რომელზედაც ფარულად მოეწყო, მარსელისაკენ მიემართებოდა და იქიდან პარიზში ჩავიდა.

აქ ვ. ა. სტაროსელსკი იმთავითვე დაუკავშირდა ბოლშევიკური პარტიის პარიზის ემიგრაციულ ცენტრს ვ. ი. ლენინის მეთაურობით და მთელი ვატაცებით ჩაება მის მუშაობაში. ამიერიდან ის ხშირად ხვდებოდა ლენინს და დიდი მონდომებით ასრულებდა მის ყველა დავალებას.

1908 წლის 30 მაისს საზღვარგარეთული აგენტურა უკვე მოახსენებდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს პოლიციის დეპარტამენტს ამის შესახებ. «Бывший Кутаисский губернатор Старосельский, — ნათქვამი იყო ამ მოხსენებაში, — ныне проживает в Париже... принимает активное участие во всевозможных собраниях социал-демократической партии фракции большевиков, председательствует на сходках и, имеются указания, что большевистский центр намерен его кооптировать, так как, благодаря бывшему своему административному положению, он сможет оказать революционерам весьма ценные услуги»¹.

1908 წლის 11 მაისს მოსკოვის ოხრანკის უფროსი პოლკოვნიკი კოტენი მოახსენებდა პოლიციის დეპარტამენტს აგენტურული წყაროებიდან მიღებულ ცნობებს რსდმპ პარიზის ბიუროს მიერ უკანასკნელ დროს ჩატარებული რამდენიმე კრების შესახებ, რომელთაგან უფრო მნიშვნელოვნად იყო მიჩნეული კრება ვ. ი. ლენინის რეფერატი „რუსეთის რევოლუციის ხასიათის შესახებ“ და შემდეგ პარიზის ბიუროს სხოდმა, რომელსაც 20 კაცი, მათ შორის ლენინი, მარტოვი, ალექსინსკი და ქუთაისის ყოფილი გუბერნატორი სტაროსელსკი, ესწრებოდა.²

¹ დოკ. № 104.

² დოკ. № 102.

პუბლიკაციაში მოტანილია ამონაწერები რსდმპ პარიზის ხელშეწყობი ჯგუფის კომიტეტის სხდომათა ოქმებიდან, რომლებიდანაც ჩანს, რომ 1908 წლის 21 სექტემბერს სტაროვი (იგივე ვ. ა. სტაროსელსკი) ამ კომიტეტის პროპაგანდისტული კომისიის წევრად, ხოლო ამავე წლის 3 დეკემბერს მუშათა კლუბის პროპაგანდისტული ჯგუფის ბიუროს წევრად აურჩევიათ. საყურადღებოა, რომ ბიუროს შემადგენლობაში ამავე სხდომაზე იყო არჩეული ვ. ი. ლენინი, აგრეთვე პარტიის რამდენიმე სხვა გამოჩენილი მოღვაწე.¹

პარიზში ვ. ა. სტაროსელსკი ხშირად გამოდიოდა საჯარო ლექციებითა და რეფერატებით საქართველოსა და კერძოდ ქუთაისის გუბერნიაში რევოლუციური მოძრაობის საკითხებზე, რომლებსაც დამსწრენი დიდი ინტერესით ისმენდნენ. 1908 წლის 29 სექტემბერს საზღვარგარეთული აგენტურა შემდეგს მოახსენებდა ამის შესახებ პოლიციის დეპარტამენტს: „...в Париже за последнее время известным Старосельским, б. кутаисским губернатором, были прочитаны три реферата: первые два из них... посвящены истории развития Грузии, а в последнем Старосельский... говорил о «республике», президентом коей он являлся...»². ამ გარემოებისათვის ჩვენებურ პრესასაც მიუქცევია ყურადღება. 1908 წლის 26 ოქტომბერს, მაგალითად, გაზეთი «Каспия» წერდა: «Из Парижа сообщают о сенсации, которую производит Старосельский своими лекциями о событиях последних лет на Кавказе»³.

აქტიურად თანამშრომლობდა სტაროსელსკი, როგორც პუბლიკაციაში მოტანილი დოკუმენტებიდან ჩანს, ბოლშევიკურ გაზეთ „Пролетарий“-ს მუშაობაში. გაზეთის 1908 წლის 15 ივლისის ნომერში გამოქვეყნდა, მაგალითად, კორესპონდენცია საფრანგეთის პრეზიდენტის მეფის რუსეთში გამგზავრების წინააღმდეგ საპროტესტო მოძრაობის შესახებ. კორესპონდენცია, მართალია, ხელმოუწერელია, მაგრამ, როგორც აქვე მოტანილი სხვა დოკუმენტიდან, კერძოდ — პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და გაზ. „Пролетарий“-ს სარედაქციო კოლეგიის წევრის ი. დოროვის (ი. თ. დუბროვინსკის) მიერ მ. სტაროვის (ვ. ა. სტაროსელსკისადმი) 1908 წლის 8 ივლისს გაგზავნილი წერილიდან,⁴ ჩანს, ამ კორესპონდენციის შედგენა, რომელიც ცარიზმისადმი უსაზღვრო სიძულვილით არის გამსჭვალული, სტაროსელსკის ჰქონდა დავალებული და იგი, მაშასადამე, მის კალამს ეკუთვნის⁵.

იმის გამო, რომ ბერლინში გერმანულ ენაზე გამომავალი საინფორმაციო ბიულეტენი მენშევიკების ხელში იყო მოქცეული, პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა გადაწყვიტა დაეწყო ამგვარი ბიულეტენების გამოცემა ჯერ ფრანგულ, ხოლო შემდეგ ფრანგულ-ინგლისურ და გერმანულ ენებზე. 1908 წლის 6 ნოემბერს საზღვარგარეთული აგენტურა ატყობინებდა პოლიციის დეპარ-

1 დოკ. № 113.
2 დოკ. № 114.
3 დოკ. № 118.
4 დოკ. № 108.
5 დოკ. № 110.

ტამენტს, რომ ამ საქმის მოგვარება პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიერ ბოლშევიკური პარტიის ცნობილ მოღვაწეს სემაშკოსა და ვ. ა. სტაროსელსკის ჰქონდა დავალებული.¹

აქტიურ მონაწილეობას იღებდა ვ. ა. სტაროსელსკი პარიზის ბოლშევიკური ემიგრაციის ბიბლიოთეკის, ურთიერთდამხმარე სალაროს, ელექტროტექნიკური სკოლის, აგრეთვე პარტიულ სამედიკატორო სასამართლოების მუშაობაში. ყოველ ამ საქმეში ის მუდამ მაღალიდებურობით, ღრმა პრინციპულობით და განსაკუთრებული პატიოსნებით გამოირჩეოდა. ის მუდამ დაუზარებლად ასრულებდა პარტიულ დავალებებს და ბოლომდე ერთგული დარჩა პარტიის ლენინური პრინციპებისა.

ბოლშევიკური პარტიის ორგანიზატორი და ბელადი ვ. ი. ლენინი ახლო იცნობდა ვ. ა. სტაროსელსკის, პატივს სცემდა და აფასებდა მას. ახლო ურთიერთობაში იყო სტაროსელსკი ბოლშევიკური პარტიის ისეთ გამოჩენილ მოღვაწეებთანაც, როგორიც იყვნენ ლუნაჩარსკი, მენჟინსკი, დუბროვინსკი, კარპინსკი, პოკროვსკი და სხვ. პოლიტიკის დეპარტამენტის მიერ 1909 წლის იანვარში შედგენილ საზღვარგარეთ მყოფ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის გამოჩენილ მოღვაწეთა სიაში, რომელიც 84 კაცისაგან შედგება, ვ. ი. ლენინთან ერთად, ნ. კ. კრუპსკაიასთან და პარტიის სხვა ცნობილ მოღვაწეებთან ერთად მეორმოცდაშვიდე ნომრით ვ. ა. სტაროსელსკიცაა შეტანილი.

ვ. ა. სტაროსელსკის, როგორც განათლებული მარქსისტისა და მტკიცე ბოლშევიკ-რევოლუციონერის ნამდვილი სახეა მოცემული ვ. ი. ლენინის უახლოესი თანამებრძოლის, კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს გამოჩენილი მოღვაწის ა. ვ. ლუნაჩარსკის მიერ შედგენილ ერთ ოფიციალურ წერილში, რომელიც მოტანილია წინამდებარე პუბლიკაციაში. „Я встречал В. А. Старосельского за границей в то время, — ვკითხულობთ ამ წერილში, — когда после разгрома революции 1905 года он был эмигрантом... В. А. Старосельский был окружен чрезвычайным уважением всех политических организаций в Париже, в особенности, конечно, социал-демократов большевиков, к организации которых он принадлежал. Во всех случаях, когда требовался особый моральный авторитет, в разных судах чести и третейских судах, большею частью арбитром выбирали В. А. Старосельского, зная его ум, беспристрастность и высокое благородство. Равным образом и всякие политические вопросы или вопросы быта русской революционной колонии разрешались всегда при его участии и часто под его председательством... Владимир Ильич Ленин также относился к Владимиру Александровичу с большим уважением и очень ценил его.

Смерть постигла его в Париже и была большим горем для всей революционной колонии в Париже. О его прошлой деятельности мне, как и всем, было известно, что попавши благодаря своим научным и агрикультурным заслугам губернатором в Кутаисскую губернию, В. А. Старосельский не перестал быть революционером, а, наоборот, под влиянием накалившейся в 1905 году атмосферы окончательно примкнул

კ ს.-დ. партии и оказал рабочему движению на Кавказе неизмеримые услуги, чем навлек на себя бешеную ненависть всей реакции. Губернатор-революционер — это было очень ново и грозно.

Многие, не знавшие Старосельского близко, предполагали, что это какой-то курьез, что Старосельский нечто вроде попутчика, а когда подходили к нему и убеждались, что это образованный марксист и выдержанный революционер, выражали радостное изумление...¹.

ასევე ახასიათებს ვ. ა. სტაროსელსკის აქვე მოტანილი მეორე დოკუმენტი, 1893 წლიდან სკკპ წევრის მ. ლიადოვის მიერ შედგენილი ცნობა, რომელშიც ნათქვამია: «Товарища Старосельского Владимира Александровича я знал по совместной работе в Парижской большевистской группе. Я знаю, что в 1908 году он вошел в группу и работал там в качестве большевика, был знаком с Лениным и часто бывал у него. Лично я встречал его до 1911 года, но хорошо знаю, что он был большевиком до самой его смерти в 1916 году»².

ვ. ა. სტაროსელსკი, მართალია, სისტემატურად ღებულობდა ერთგვარ ფინანსურ მხარდაჭერას პარტიის ცენტრალური კომიტეტის სალაროდან, მაგრამ ემიგრაციის მძიმე წლები უცხო ქვეყანაში მან, უმთავრესად, ხელმოკლეობაში გაატარა. იშვიათი არ იყო შემთხვევები, როცა ის, უსახსრობის გამო, შიმშილობდა. «В Париже голодает Старосельский, сегодня послал ему 300 фр[анков]: Он... пишет свои записки о Кавказской революции. Его адрес — через дядю Мишу. Вы, думаю, могли бы помочь ему советом по изданию его работы, если не можете сами издать ее...»³ — გულისტკივილით წერდა ა. მ. გორკი გამომცემელ ი. პ. ლადიჟნიკოვს ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ, რომელთანაც მას პირადი მეგობრობა აკავშირებდა.

საარსებო სახსარს მოკლებული მრავალშვილიანი ოჯახი ვ. ა. სტაროსელსკისა ეკატერინოდარში, მისი ერთგული მეუღლე და მეგობარი ნ. კ. სტაროსელსკია უკანასკნელ საოჯახო ნივთებს ჰყიდდა, გროშს გროშზე ადებდა და სამშობლოდან დევნილ მეუღლეს უგზავნიდა პარიზში. „Надеюсь, что мне удастся достать для тебя хоть франков 150—200, тогда вышлю тебе их немедленно. Тем временем буду продавать кое-что из нашего добра и выплачивать долг... Ковер вряд ли можно здесь продать, а выслать его тебе слишком дорого обойдется... Верь мне, что каждый рубль, который смогу, буду высылать тебе...»⁴ — ვკითხულობთ მის ერთ-ერთ წერილში ვ. ა. სტაროსელსკისადმი.

რამდენი კეთილშობილება, ერთგულება, სიმტკიცე და გონიერება უნდა ყოფილიყო ჩაქსოვილი ამ ქალში, რომელიც უმწეო ბავშვებით, თვითონ უკიდურეს გაჭირვებაში მყოფი, შეძლებისდაგვარად არამარტო მატერიალურ, არამედ დიდ სულიერ მხარდაჭერასაც არ აკლებდა უცხოეთში მყოფ მეუღლესა და მეგობარს. «Ведь мы знали, куда идет и что нам дороже. Будем кре-

¹ დოკ. № 152.

² დოკ. № 166.

³ დოკ. № 109.

⁴ დოკ. № 134.

питься, пусть тебя бодрит то, что все наше благополучие погибло за святое дело. Если отдаться чувству, то пропадешь, останешься за бортом. Надо стоять за себя и против всех невзгод, выпавших на нашу долю... Я хочу верить в то, что правда будет за нами. Тяжко, страшно тяжело, но зато светло и чисто»¹ — წერდა თავის ერთ-ერთ წერილში ნადეჟდა კონსტანტინეს ასული ვ. ა. სტაროსელსკის.

ვერ აიტანა რა მამისაგან განშორება და მეფის რუსეთში მისი უსამართლო დევნა, 1909 წლის მაისში თავი მოიკლა სტაროსელსკების ერთადერთმა 15 წლის ვაჟმა ბორისმა, რამაც თავზარი დასცა ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულს, მაგრამ ვერც ამ თავზარმა გასტეხა ამ მედგარი ქალის ნებისყოფა, მალე მან კვლავ ძალა მოიკრიბა და პარიზში ჩავიდა ერთი თვით, რათა პირადად დაემშვიდებინა მეუღლე და მეგობარი.

სულ რომ საარსებო წყაროს მოკლებულ ოჯახის კმაყოფილება არ ყოფილიყო, ვ. ა. სტაროსელსკიმ ფოტოგრაფობას მოჰკიდა პარიზში ზედიზედ და სახელიც მალე მოიხვეჭა, მაგრამ პარიზის პირობებში ეს ჯოჯოხეთური შრომაც ვერ აღლევდა მას ნორმალურ საარსებო წყაროს. „... Со времени моего выезда из России, — წერდა ის მის ძმას იული სტაროსელსკის, — прошло мучительных 7 лет. Для меня они вечность, но и они не сроднили меня с Францией... Задача моя быть сытым на гроши, чтобы продолжать обогащать домовладельца, фабрикантов стекол и бумаги. Странно! Я уже лучший фотограф Парижа, признанный художник и мастер и, работая по 18 часов в сутки, не могу позволить себе такой роскоши... как купить книжку, пойти в театр или заменить рваную рубаху целой»².

მიუხედავად პარტიულ-პოლიტიკური მუშაობითა და საარსებო წყაროს მოსაპოვებლად შრომით დატვირთულობისა, ვ. ა. სტაროსელსკის უცხოეთშიც არ დავიწყებია მისი მეორე სამშობლო — საქართველო და მეგობარი ქართველი მშრომელი ხალხი. ის აქაც ამ ხალხის გმირული წარსულის, მისი მაღალი კულტურისა და რევოლუციურ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის პოპულარიზაციას ეწეოდა და მის მომავალზე ოცნებობდა. აქ შეადგინა მან ვრცელი მიმოხილვა საქართველოს ისტორიისა უძველესი დროიდან მე-19 საუკუნის ბოლომდე. ყოველი დებულება ამ შრომაში, რომელიც 25-დე თაბახის მოცულობისაა, უაღრესად კეთილსინდისიერი მკვლევარისა და ერის უანგარო მეგობრის პოზიციებიდან არის გაშუქებული.

როგორც აქვე მოტანილი დოკუმენტებიდან³ ირკვევა, ვ. ა. სტაროსელსკის ეს შრომა პარიზში უნდა გამოეცა, მაგრამ, ჩანს, ეს აღარ მოხერხებულა, ჩვე-

¹ ჟურნ. „Новый мир“, 1967, გვ. 348.

² საქ. ცსთ, ფონ. 1686, საქ. 257, ფურ. 110, 118.

³ დოკ. № 133.

ნამდებ მან ავტორისეული ხელნაწერის სახით მოაღწია და ამჟამად საქართველოს სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივშია დაცული.¹

თვით ვ. ა. სტაროსელსკი შემდეგს წერდა ამ შრომის შესახებ გამომცემელს, რომელსაც მისი გამოცემა უნდა განეხორციელებინა: Моя работа в течение сентября подвинулась менее, нежели я ожидал...

Окончил: 1) общий обзор политической истории Грузии, выясняющий всесторонние влияния, определившие как государственный тип Грузии, так и причины, побудившие эту страну искать единения с Россией; 2) характеристику Грузии в XVII—XVIII веках (государственный, общественный и правовой строй, сословия (в частности, крепостная зависимость), умственный и нравственный уровень населения в конце XVII века). Экономическое состояние.

Подготовил, т. е. обработал в общем, материалы по земледелию и землепользованию в Кутаисской и частью в Тифлисской губерниях до и после крепостной реформы. Работая усиленно, смогу закончить книгу через 6 месяцев...².

თავდადებულმა შრომამ, მძიმე ეკონომიურმა პირობებმა, უმწეო მდგომარეობაში მყოფ ოჯახზე დარდმა და უცხოეთში სიმარტოვემ ადრევე შეაჩეხა ვ. ა. სტაროსელსკის ჯანმრთელობა და 1916 წლის 26 აგვისტოს ის 56 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

ვ. ა. სტაროსელსკის მტკიცედ წამდა, რომ იმპერიალისტურ ომს სულ მალე უნდა გამოეწვია სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება რუსეთში, რევოლუციისა, რომელსაც ასე რაინდულად შესწირა მან მთელი თავისი შინაარსიანი სიცოცხლე, პირადი და ოჯახის კეთილდღეობა. „მე კიდევ მინდოდა სიცოცხლე, — ამბობდა ის სიკვდილის წინ, — მე მწამს, რომ ეს ომი გამოიწვევს რევოლუციას, სოციალიზმის განვითარებას, მაგრამ ვგრძნობ, რომ ღონე აღარა მაქვს.“³

ახლაც, სიკვდილის ამ წინაუქმსაც, ცრემლმორეული იგონებდა ვ. ა. სტაროსელსკი საყვარელ საქართველოს, მეგობარ ქართველ მშრომელ ხალხს და გულთ ამბობდა: „მინდა, რომ ჩემი შვილები აღიზარდნონ საქართველოში, რომ ისწავლონ მუშაობა, განაგრძონ ჩემი საქმე, საქმე საქართველოს პროლეტარ მცხოვრებთა კულტურულ-ეკონომიური პირობების გაუმჯობესებისა.“⁴

29 აგვისტოს კომუნისტური და სოციალისტური პარტიების წარმომადგენლებისა და პარიზის მუშათა სამგლოვიარო კოლონები და მეგობრები კო-

¹ მიმდინარე წლის მაისში, ჩვენი მოწვევით, საქართველოს ესტუმრნენ ვ. ა. სტაროსელსკის ქალიშვილები ტატიანა ვლადიმერის ასული სტაროსელსკაია-უსატოვა (ნოვოკუზნეცვიდან) და ადა ვლადიმერის ასული სტაროსელსკაია-ბაკლიცაია (ტაშკენტიდან), რომლებმაც ჩამოიტანეს და საქართველოს სსრ ცენტრალურ არქივს გადასცეს ეს ხელნაწერი და რამდენიმე სხვა დოკუმენტი ვ. ა. სტაროსელსკის პირადი არქივიდან, რითაც საფუძველი ჩაეყარა არქივში მის პირად საარქივო ფონდს.

² დოკ. № 133.

³ ვ. ა. სტაროსელსკი. გლახობა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში, გვ. IX.

⁴ იქვე.

მუნართა სასაფლაოსაკენ მიაცილებდნენ ვ. ა. სტაროსელსკის ნეშტს. ყვავილების გვირგვინებზე იყო წარწერები: „მოქალაქეს, პროლეტართა საქმისათვის მებრძოლს“, აქვე იყო ქართველ გულშემატივართა გვირგვინი წარწერით „პატრონს — მადლობელი საქართველო.“

ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალებას ფართოდ გამოეხმაურა რუსეთის, საფრანგეთის, ინგლისის, ამერიკის და მრავალი სხვა ქვეყნის სოციალისტური პრესა. საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის ორგანო გაზ. „იუმანიტე“ 29 აგვისტოს წერდა: «Видный русский социалист, о смерти которого в Париже мы сообщали вчера, родился в 1861 году. Когда произошли революционные события 1905 года, Старосельский был директором большой агрономической станции в Грузии (Кавказ). Его популярность была огромной, особенно среди местной молодежи. Вот почему кавказский наместник, граф Воронцов-Дашков, отдавая себе отчет, что реакционные деятели не внушают никакого доверия населению, решил привлечь его к сотрудничеству.

Владимир Старосельский занял пост губернатора Кутаисской губернии. Захваченный социалистическими идеями, он выполнял свои функции в контакте с местным социал-демократическим комитетом... Но Старосельский, защищая интересы народа, навлек на себя ненависть реакционеров и происками последних был снят. Тогда он отправился в Екатеринодар, где принял участие в работе социалистической организации. Преследуемый властями и находясь под угрозой ареста, он вынужден был покинуть Россию и обосновался в Париже, где принял участие в жизни русской колонии...»¹.

გულწრფელი სინანულით შეხვდა ქართველი საზოგადოებრიობა დიდი მეგობრისა და მოამბის უდროოდ გარდაცვალებას. ქართულ ჟურნალებსა და გაზეთებში მრავალი წერილი და ნეკროლოგი გამოქვეყნდა ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების გამო. საყურადღებოა, რომ ერთი მათგანი ჯერ კიდევ 1911 წელს დაიბეჭდა გაზ. „კოლზიდაში“ — იმ ცრუ ხმების გამო, რომელიც მაშინ გავრცელდა ვ. ა. სტაროსელსკის თითქმის გარდაცვალების შესახებ. ერთი ცნობის მიხედვით, ეს ხმები თითქმის რუსეთის პარიზის საკონსულომ გაავრცელა იმპერატორის მეუღლის გულის მოსაგებად, რომელიც განრისხებული იყო იმის გამო, რომ მეფის ჯალათებს ხელიდან გაუსხლტა მოღალატე გუბერნატორი.² მაგრამ საინტერესოა არა იმდენად ეს ფაქტი, არამედ გრძნობათა ის დიდი სიძნეო, რაც ამ ნეკროლოგშია ჩაქსოვილი და ვ. ა. სტაროსელსკის მაღალმოქალაქეობაზე, ფასდაუდებელ ღვაწლსა და ქართველი ხალხისადმი მის უანგარო სიყვარულზე მეტყველებს.

„მეტად სამწუხარო ამბავი მოგვიტანა გაზეთებმა, — ვკითხულობთ ამ ნეკროლოგში: — პარიზში უეცრად გარდაიცვალა ჩვენი ქვეყნის ერთგული და თავდადებული მეგობარი, ჩვენში დიდად ცნობილი მოღვაწე განმათავისუფლებელ ღრთისა — ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი. ამ უკანასკნელმა, ტომით რუსმა, უმეტესი ნაწილი თავისი სიცოცხლისა ჩვენს სამშობლოში და

¹ დოკ. № 143.

² დოკ. № 163.

მისდამი სამსახურში გაატარა. არ გვინახავს ჩვენში მეორე მისი მსგავსი უცხოელი, რომელსაც ისე წრფელად, ისე ძლიერ, ისეთი სამაგალითო სიყვარულით ყვარებოდა ჩვენი ერი, ჩვენი ქვეყანა, როგორც განსვენებულ ვლადიმერ ალექსანდრეს ძეს. საზღვარგარეთ ცხოვრებას იძულებული, იგი მუდამ ნატრობდა — როდის იქნება ვიხილო ჩემი საყვარელი საქართველო... შარშან ამ დროს რომ პარიზში გამოვეთხოვე, დიდის მოწიწებით დამაბარა: რომ ჩახვიდეთ საქართველოში, ყოველ ხეს, ყოველ ფურცელს, ყოველ კენჭს ამ მშვენიერ ქვეყნისას ჩემი უმდაბლესი წრფელი სალამი გადაეცითო.

მართლაც და, განა მან ეს სიყვარული საქმით არ დაამტკიცა. ვის არ ახსოვს, თუ როგორის თავგანწირვით ებრძოდა იგი ხალხის უკანასკნელ მოძრაობის დროს ყოველივე ბოროტებას, ოღონდაც დაეცვა ჩვენი ხალხის ინტერესები. ვის არ ახსოვს, თუ რაოდენ დიდი ღვაწლი დასდო მან ჩვენს ქვეყანას, როდესაც ის მთელ გუბერნიას მართავდა... რამდენი ადამიანი იხსნა მან სიკვდილისაგან თავისი ბრძნული მოქმედებითა და ტაქტით. ვინ მოსთვლის, თუ რამდენ უდანაშაულო პირთა სიცოცხლე გადაარჩინა მან ტლანქ ძალებსაგან, რამდენი სისხლისღვრა ააციდინა ქუთაისს და ქუთაისის გუბერნიის დაბასოფლებს. ჩვენ კარგად გვახსოვს ეს დრო და, ვფიქრობთ, ქართველი ერი არასდროს არ დაივიწყებს სახელს იმ ადამიანისას, რომელმაც ესოდენი დიდი ამაგი დასდო მას.

მაგრამ, როგორც ეს ხშირად ხდება ხოლმე, ჩვენი უკუღმართი ცხოვრების ზოგიერთ პირობათა გამო, ხალხის ამ დიდმა მოამაგემ, მის უფლებათა დამცველმა, შორს, უცხოეთში განუტევა სული ყოველ წივთიერ საშუალებებს მოკლებულმა, ხანგრძლივი სწეულებით ტანჯულმა, ყველასაგან დავიწყებულმა.

ცხადია, მეტად ძნელია პაწია ნეკროლოგში, და ისიც თანამედროვე პირობებში, სრულად დავახასიათოთ ამ იშვიათი ადამიანის პიროვნება და მისი მოღვაწეობა. მომავალი ისტორიკოსი რუსეთის უკანასკნელი განმათავისუფლებელი მოძრაობისა გვერდს ვერ აუვლის მას, როგორც ერთერთ გამოჩენილ პირს ამ დროისას და თავის მიუდგომელ მსჯავრს დასდებს მის საზოგადოებრივ სამსახურს.

დღეს კი განსვენებულს ვუსურვებთ საუკუნო ხსენებას და ვიტყვიტო მხოლოდ — ღრმად სწუხს და გლოვობს ქართველი ერი სულით და გულით მის მეგობარს, რომელმაც ხალხის დიად წმინდა საქმეს შესწირა თავი.¹

ასეთივე სიბოთთია გამსჭვალული ცნობილი მკურნალისა და საზოგადო მოღვაწის ივ. გომართელის სტატია — ნეკროლოგიც, რომელიც ვაზ. „თეატრი და ცხოვრება“-ში გამოქვეყნდა ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების გამო 1916 წლის სექტემბერში.

იგონებდა რა ვ. ა. სტაროსელსკისთან შეხვედრებს და მიმოიხილავდა რა მის ღვაწლსა და ამაგს, ივ. გომართელი წერდა:

„...იმავე სადგომში... მაღალი, ხმელ-ხმელი, ნახევრად გაჭადრაკებული,

¹ დოკ. № 138.

სათვალეებიანი კაცი დავინახე. არც ჩინები, არც ორდენები, არც წითელი შალვარი, — ჩვეულებრივი სურთუქი და ისიც არც სულ ახალი.

— აა, თქვენა ბრძანდებით ექიმი გომართელი? — ორივე ხელები გამოიშვირა ჩემსკენ და პირზე ღიმილით მომეგება.

— თქვენო აღმატებულებავ!

— ეე, რის აღმატებულებავ, დამიძახეთ ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე, მორჩა და გათავდა, დაბრძანდით, დაბრძანდით!

თვითონ მომიწია სკამი და ორივე დავსხედით.

ეს იყო ახალი გუბერნატორი ვლადიმერ სტაროსელსკი.

მე არ ჩამოვსულვარ აქ იმ განზრახვით, რომ ხალხის მოძრაობას ვებრძოლო და შევაჩერო. მე ეს არა მსურს და, რომ მსურდეს კიდევ, არ შემიძლია. ჩემი მიზანია, პირიქით, დავეხმარო ხალხს ამ მოძრაობაში და თავიდან ავიცილო ის არასასურველი, მავნე მოვლენანი, რომლებიც ასეთ მოძრაობას მუდამ თან ახლავს... — აი სტაროსელსკის ნამდვილი სიტყვები.

თავის დაპირებას ის პირნათლად ასრულებდა.

დემოკრატი, მოსარჩლე ხალხის მოძრაობისა, ის ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ რუსეთის განახლება მხოლოდ ამ გზით იყო შესაძლებელი.

ამიტომ თვითონ იღებდა მონაწილეობას მოძრაობაში, დადიოდა ყველგან — სოფლებში, დაბებში და ცდილობდა, რომ მოძრაობა თავიდანვე ჩამდგარიყო მტკიცე კალაპოტში და უბრალო სისხლის ღვრას ალაგი არ ჰქონოდა.

არც ერთ ნაბიჯს არ გადადგამდა ისე, რომ არ დაჰკითხოდა პარტიების წარმომადგენლებს.

მისი სადგომი მალე გადაიქცა ერთგვარ კლუბათ, სადაც თავს იყრიდნენ ეს წარმომადგენლები და სტაროსელსკისთან ერთად თათბირობდნენ.

ქუთაისში იმ დროს გამოდიოდა გაზეთი, სადაც ყოველდღე იწერებოდა კორესპონდენციები სხვადასხვა სოფლებიდან მოძრაობის შესახებ.

— იმერლებს ერთი ზნე გჭირთ: აბაზის საქმეს რომ გააკეთებთ, თუმნისას ჰყვირითო, — მეუბნებოდა ერთხელ. მშვენიერია და ფრად სასიხარულო, რომ სოფლებს ასე ედება მოძრაობა, მაგრამ რა საჭიროა ამისი წერა გაზეთში. ბევრი აკეთეთ, კიდევ მეტი, ვიდრე აკეთებთ, ხოლო იმე იყვირებთო.

სამხედრო პირებს, ყაზახებს სტარ-სკი სძულდათ.

— ერთობის გუბერნატორი, წითელი გუბერნატორი! — ყაზახები ასე ეძახდნენ მას.

იყო ისეთი მომენტი ქუთაისში, როდესაც ყაზახებსა და ხალხს შორის შეტაკება და სისხლის ღვრა აუცილებელი იყო.

სტაროსელსკის დღე და ღამე არ ეძინა.

მან მოახერხა იმდენი, რომ ყაზახებს ყაზარმებიდან აღარ უშვებდნენ, დამავე დროს შუამდგომლობა აღძრა, რომ ისინი ქუთაისიდან ჩრდილო კავკასიაში გადაეყვანათ, და კიდევ მიაღწია მიზანს: მოვიდა ვორონცოვის განკარგულება ყაზახთა პოლკების პიატიგორსკში გადაყვანის შესახებ, მაგრამ, სანამ ეს განკარგულება სისრულეში შევიდოდა, რეაქციამ გაიმარჯვა.

— როდესაც ყაზახები აქედან წავლენ ხალხის მოძრაობას აქ მტერი აღარ ეყოლება! — აი სტაროსელსკის სიტყვები.

ქუთაისის გუბერნიაში მოძრაობამ სწრაფად და დიდზე გაშალა ფრთები, ამავე დროს ასეთ დიდ მოძრაობასთან შედარებით სისხლი ძალიან ცოტა დაიღვარა და მოხდა უმთავრესად სტაროსელსკის წყალობით.

იმის აღაგას რომ სხვა ვინმე ყოფილიყო ქუთაისში, საშინელი სისხლისღვრა ატყდებოდა და ბევრი ხალხი დაიღუპებოდა. მოძრაობის გაღრმავება, გაზრდა და რაც შეიძლება ცოტა მსხვერპლი — აი სტაროსელსკის მიზანი.

ხალხმა მალე იცნო სტაროსელსკი და შეიყვარა ის.

მუშებმა რამდენჯერმე დააპირეს მისი ეტლიდან ცხენების გამოხსნა, რომ თვითონ შებმულიყვნენ შიგ და ამით გამოეხატათ მისდამი სიყვარული და პატივისცემა...

იმას უყვარდა ხალხი, უყვარდა მოძრაობა და სწამდა მხოლოდ ხალხის მოძრაობით მოპოებული უფლებანი.

— თქვენ გწამთ ხალხის სრული გამარჯვება? — ვეკითხები მას.

— ახლა, შესაძლებელია, ხალხმა თავის მიზანს ვერ მიაღწიოს, მაგრამ საბოლოო გამარჯვება კი მწამს შეუტყვევლად. უამისოდ ჩემი აქ ყოფნა დიდი სისულელე იქნებოდა.

— ჩემის აზრით, მაინც არ უნდა მიგელოთ ეს თანამდებობა ასეთ ხანაში.

— რატომ, შესაძლებელია დავიდუბო?

— დიას!

— მერე რა ვუყოთ! თუ კი საერთო საქმე გაიმარჯვებს, მეც დავიდუბო.

მართლაც დაიღუპა არა საპირადო კეთილდღეობის გზაზე, მაგრამ ხალხის გულში უკვდავი ძეგლი დაიდგა. მოძრაობის ისტორიაში დიდი ასოებით ჩაიწერა.

დაუღალავი, შეუბოვარი, უშიშარი, გაუტეხელი, გულწრფელი, კეთილშობილი, ადამიანი-მოქალაქე, რომელმაც თავისი თავი, ყოველივე საპირადო მსხვერპლად შესწირა დაჩაგრულთა კეთილდღეობას...¹

გამოხატა რა მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობის აზრი, ასევე გამოეხმაურა ვ. ა. სტაროსელსკის სახელს, ღვაწლსა და ამავს ცნობილი ქართველი მწერალი დავით კლდიაშვილი. თავის მემუარებში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ ის წერდა: „...სტაროსელსკის იცნობდა ხალხი და დიდ პატივსაც სცემდა მას. მთავრობამაც, ალბათ, ამიტომ დანიშნა იგი ამ გაჭირვების ხანაში გუბერნატორად. სტაროსელსკიც ხალხის სასარგებლოდ ხმარობდა თავის უფლებებს. იგი მუდამ დადიოდა სოფლებში, ესაუბრებოდა მცხოვრებლებს, ესენიც გულ-ლიად ესაუბრებოდნენ და პირველად მოხდა, რომ ადმინისტრაცია და ხალხი ასე სადად, ასე დაახლოებულად და გულგახსნილად, ნდობით ერთმანეთს ელაპარაკებოდა.

— უნდა ვესტუმრო სტაროსელსკის, — მითხრა ერთხელ ჩემმა მეზობელმა მჭედელმა ილიამ. — უნდა ვესტუმრო... ვიცი, ისე მიმიღებს თითქოს თავის ძმას!

ძვირფასი ის იყო, რომ ეს კაცი გულწრფელად ემსახურებოდა ხალხს და მის სასიკეთოდ იყო განწყობილი...¹

დაწვრილებით აღწერდა რა ქართული მევენახეობის აღორძინება-განვითარებაში ვ. ა. სტაროსელსკის ღვაწლს და ამავს, გაზ. „საქართველო“ 1916 წლის ოქტომბერში, მისი გარდაცვალების გამო, წერდა: „საქარის სანერგე, თავის ენერგიულ მცოდნე ხელმძღვანელის, მისი ინტელიგენტ თანამშრომლების და საფილოქსერო დასის საშუალებით შეიქმნა აკვნად მევენახეობის აღორძინებისა იმერეთში, იგი გახდა პირველი პიონერი ამერიკული ვაზის საშვალეებით ჩვენი განადგურებული ვენახების აღორძინებისა...“

ხსენებული სანერგე რომ დავათვალიერეთ, ამ საქმის ძველი პიონერები გაცილებული დავრჩით მისი დღევანდელი დიადი, მშვენიერი სანახაობით, და ორი უხუცესი თანამშრომელი ამ საქმისა ერთიმეორეს ვეკითხებოდით: ეს რა უკეთებია, რა მოუშოქმედებია ამ ბედშავ ადამიანს თავის ხანმოკლე (10-15 წ.) აქ მოღვაწეობაში-თქო!

ყოველივე იქ ნაკეთობას, დაწყებულებას, თუ მოწყობილებას და ნახელსაქნარებს ცხადათ ეტყობა ამ საქმის ერთგულ, მოსიყვარულე, იდეურათ გატაცებულ ადამიანის ხელმძღვანელობა და თავის სიდიადით იგი მოგაგონებთ ამგვარივე ევროპულ დაწესებულებას, სადაც დიდძალი ფული და სამეცნიერო ძალები დასტრიალებს...

თითოეული გლეხი მეურნე იმერეთში თავის მარჩენალ ვენახების ხელახლა აღმდგენლის ვლადიმერ სტაროსელსკის სახელს ყოველთვის დიდის მოწიწებით, ლმობიერად იხსენიებს, როცა თავის შრომის ნაყოფს იგემებს, ან კიდევ ჰყიდის და ანაღები ფულით ხელს იბრუნებს, იმერელი მოსწრებული გლეხი ღოცავს და აღიღებს სტაროსელსკის, და დღეს, როცა მანაც გაიგო უდროოდ ამ სასარგებლო ადამიანის ამ საქმის ჩამოშორების და სადღაც უცხოეთში მისი გაჭირვებულად სიკვდილის ამბავი, გულამოხვნებით გეტყვისთ ხოლმე: „იმისთანა კაცს მეორეს ვეღარ ვეღირსებით, ბატონოვო. — ღვთისნიერი კაცი იყო და რაღა უბატრონოდ დაღუპულაო“ — და სხ. ამგვარ გულმოსაკლავ სიტყვებით მოიგონებენ ხოლმე ნეტარხსენებულ უცხო ადამიანს...

დიახ, მევენახეობის ახალ ხანას, მის ახალნაირად აღორძინებას ჩაუყარა მკვიდრი საძირკველი ვლ. სტაროსელსკიმ, და მისმა მოწყობილმა საქარის სანერგემ, რომლის არსებობა დღეს 20 წელს გადასცდა და იგი, თავის ზრდა-წარმატებაში დამთავრებული, ახლა უფრო ბუმბერაზივით გამოიყურება საქარის გაშლილ ჭალებიდან. ათი წელიწადია ამ სანერგეს მისდაუწებურად ჩამოაშორეს თავის ფრიად ნასწავლი, გამოცდილი, იდეური ხელმძღვანელი და იძულებული გახადეს არაწმინდა ძალებმა ლტოლვილივით თავის შე-

ყვარებულ კუთხიდან და მარტოხელს გაჭირვებულათ ეცხოვრა უცხოეთში და სულ სხვა ხელობით ერჩინა თავი...“¹

გარდაცვალებიდან 7 წელი იყო გასული, მაგრამ გაზეთი „მიწის მუშა“, გამოხატავდა რა მადლიერი ქართველი მშრომელი ხალხის საყოველთაო აზრს, ვრცლად მიმოიხილავდა ვ. ა. სტაროსელსკის დამსახურებას და 1923 წლის სექტემბრის ერთ-ერთ ნომერში წერდა: „არ უნდა ბევრი განმარტება ჩვენი მევენახეობისათვის სტაროსელსკის სახელს.

— ოჰ, რა კაცი იყო! — აი რას გიპასუხებს, ვისაც არ უნდა კითხო რამე ვლად. ალ. სტაროსელსკის თაობაზე იმერეთში.

იმ შავზნელ დროში ის იყო ხალხის კაცი, საგნის მცოდნე, ქვეყნის და ხალხის გულწრფელ მოყვარული.

ის ჩაწვდა გულში გლეხს, ნათლად და სასოებით წაიკითხა მისი კენესა და ჭირვარამი და სწრაფად შეუდგა მის განკურნებას.

სტაროსელსკი პირველად ერთი იყო იმ დიდი საქმის სათავეში, რომელსაც საქართველოს მევენახეობა ეწოდება...

ის გაფაციცებით ადევნებდა თვალყურს მეცნიერებას, შემოიკრიბა გარშემო მომუშავე და მოწინავე ახალგაზრდობა და გასაოცარის გამბედაობით მუშაობდა.

მუშაობას მისცა სრულიად ხალხური ხასიათი.

ის და მისი თანამშრომლები მუდამ ხალხთან იყვნენ...

სტაროსელსკიმ უცბად გაიცნო ჩვენი იგლებობა და გლეხობაც მას სრული ნდობით ეპყრობოდა.

სტაროსელსკი მუდამ ხალხში ტრიალებდა, მან ისწავლა ქართული ლაპარაკი.

ის ხშირად ინახულებდა ხოლმე, როცა იგლები დამყნილ ვაზს გააშენებდა; როცა მოეწონებოდა ნამუშევარი, ის ეტყოდა ხოლმე ვენახის პატრონს — როცა ღვინო დააყენო, უსათუოდ გამასინჯეო.

— რაღა არ მოგართმევ, ბატონო, — ეტყოდა ზრდილობიანი იმერელი.

— მომართმევ კი არა, მე თვითონ მოვალ შენთან და აი ამ ვაზის ძირებთან გავსინჯოთ მე და შენ შენი ღვინო, — ეტყოდა სტაროსელსკი თავის მეგობარ გლეხს...

შავზნელმა დრომ მოსწყვიტა ხალხს სტაროსელსკი და უცხოეთიდან ოცნებობდა ჩვენში მუშაობაზე.

მახსოვს მისი შეხვედრა პარიზში:

ერთ მამულში მის ერთად-ერთ ოთახს მარქსის სურათი და მრავალი წიგნი ამშვენებდნენ.

მისი მწუხარე სახე, სურვილი წამოსვლისა და ჩვენი ქვეყნის ნახვისა განუსაზღვრელი იყო...“²

¹ დოკ. № 146.

² დოკ. № 148.

ასევე განუსაზღვრელი იყო და არის ახლა უკვე გამარჯვებული ქართველი მშრომელი ხალხის გრძნობა და პატივისცემა ვ. ა. სტაროსელსკის მსოფნისადმი, რომლის უკვდავსაყოფად საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭომ 1966 წელს მისი სახელი მიაკუთვნა საქართველოს სსრ მეზღვაობის, მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის საქარის საცდელ სადგურს. მისივე სახელი მიენიჭა ქ. ზესტაფონის ერთ-ერთ ქუჩას, ხოლო თბილისის სამეცნიერო-პოპულარული და დოკუმენტური ფილმების კინოსტუდია ამზადებს დოკუმენტურ ფილმს, რომელშიც ასახული იქნება ვ. ა. სტაროსელსკის ცხოვრება-მოღვაწეობის ძირითადი ეპიზოდები.

ამით მადლიერმა ქართველმა ხალხმა თითქოს ვალი მოიხადაო და ერთგვარი ძეგლი აუგო მეგობარსა და მოამაგეს.

წინამდებარე პუბლიკაციაც თუ მცირეოდენ წვლილს მაინც შეიტანს ამ საქმეში, მრავალი წლის მანძილზე მასზე გაწეულ შრომა-ძიებას გამართლებულად ჩავთვლით.

№ 1

1881 წლის აგვისტოს 1. — ვ. ა. სტაროსელსკის განცხადება მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის დირექტორისადმი მისი აკადემიის სტუდენტად ჩარიცხვის შესახებ

Прилагая при сем мои документы, как-то: аттестат, выданный мне из Ставропольской гимназии, метрическое свидетельство, свидетельство о приписке к призывному участку и формулярный список моего отца, имею честь покорнейше просить ваше превосходительство принять меня в число студентов вверенной Вам Академии. Причем заявляю, что я готов подвергнуться проверочному испытанию по предметам, указанным Академией, и буду сам в Москве 25 августа сего 1881 года.

Владимир Старосельский.

მოსკოვის ოლქის სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონ. 228, აღწ. 3, საქ. 10166, ფურც. 3. დღიანი.

№ 2

1881 წლის სექტემბრის 10. — კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის მიმართვა მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის დირექტორისადმი სტუდენტ ვ. ა. სტაროსელსკისათვის კავკასიის სტიპენდიის დანიშვნის შესახებ

По докладу г. исправляющему должность наместника кавказского, что назначенный в текущем году кавказским стипендиатом в Петровскую академию Сергей Попов вступительного экзамена не выдержал, почему одна вакансия кавказского стипендиата остается свободною, генерал-адъютант князь Меликов изволил назначить на эту вакансию, с 1-го сего октября, окончившего курс в Ставропольской гимназии и поступившего в своекоштные студенты Академии Владимира Старосельского.

Об этом имею честь уведомить ваше превосходительство вследствие отношения от 16 минувшего сентября за № 3088, для зависящих распоряжений.

Попечитель учебного округа (подпись)

მოსკოვის ოლქის სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონ. 228, აღწ. 3, საქ. 10166, ფურც. 10. დღიანი.

№ 3

1885 წლის ივნისის 16. — კავკასიის მთავარმართებლის კანცელარიის დირექტორის მიმართვა მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის დირექტორისადმი აკადემიის კურსდამთავრებულ ვ. ა. სტაროსელსკის სამუშაოდ შავი ზღვის ოლქში გამწესების შესახებ

Оканчивающий в настоящем году курс наук в Петровской земледельческой и лесной Академии Владимир Старосельский предназначен

на службу в Кавказский край, для определения на должность агронома при начальнике Черноморского округа, с окладом содержания в 1300 руб. в год.

Вследствие сего канцелярия, вместе с сим, просит московского губернатора об отправлении Старосельского, в случае окончания в настоящем году курса учения, в г. Новороссийск, с выдачею ему прогонных денег и казенной подорожной.

Об этом канцелярия имеет честь покорнейше просить ваше превосходительство объявить г. Старосельскому, не оставив, в случае окончания им курса, выслать документы его.

Директор (подпись)

მოსკოვის ოქმის სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონ. 228, აღწ. 3, საქ. 10166, ფურც. 59. დედანი.

№ 4

1888 წლის იანვრის 31. — ვ. ა. სტაროსელსკის ატესტატი მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიის კურსის დამთავრების შესახებ

Совет Петровской земледельческой и лесной Академии сим удостоверяет, что сын губернского секретаря Владимир Александрович Старосельский, родившийся 3 ноября 1860 года, вероисповедания православного, по окончании полного курса наук в Ставропольской гимназии поступил в число студентов Петровской Академии в сентябре месяце 1881 года. Во время пребывания в Академии г. Старосельский подвергался испытаниям из следующих предметов академического курса по отделу лесоводства и оказал познания: из лесоводства, лесных законов, технологии лесных производств, геодезии, физиологии растений, неорганической химии, органической химии, аналитической химии, метеорологии, морфологии растений, систематике растений, геогнозии, земледелия, политической экономии, статистики — отличные, из древоизмерения, лесоустройства, физики, зоологии и механики — хорошие и из минерологии — удовлетворительные.

На основании сего г. Старосельский советом Петровской земледельческой и лесной Академии постановлением 4 сентября 1885 года удостоен звания действительного студента лесоводства, с присвоением ему, на основании ст. 6-й высочайше утвержденного 16 июня 1873 года устава Академии, всех прав и преимуществ, предоставленных действительным студентам российских университетов.

Аттестат сей, с приложением академической печати, дан в Петровском-Разумовском января 31 дня 1888 г.

Директор
 Декан
 Секретарь Совета

მოსკოვის ოქმის სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონ. 228, აღწ. 3, საქ. 10166, ფურც. 75. დუბლიკატი.

ვ. ა. სტაროსელსკი საქარის ამერიკული ვაზის სანერგის თანამშრომლებსა და
მევენახე პრაქტიკანტთა შორის 1893 წ.

№ 5

1888 წლის ნოემბრის 22. — შუამდგომლობა სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს რწმუნებულისა კავკასიაში სამინისტროსადმი აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკისათვის ფულადი დახმარების გაწევის შესახებ

Милостивый государь Владимир Григорьевич! Назначенный с 1-го сего сентября младшим агрономом в состав чинов Министерства государственных имуществ на Кавказе губернский секретарь Старосельский затрудняется, как семейный человек, проездом из гор. Новороссийска в Тифлис, по недостатку средств.

Принимая во внимание, что служебная деятельность Старосельского, до времени оставления его за штатом, по званию агронома при начальнике Черноморского округа, вполне соответствовала деятельности агрономов Министерства государственных имуществ на Кавказе и что назначение его на новую должность имеет характер перемещения, имею честь покорнейше просить ваше превосходительство принять на себя труд исходатайствовать выдачу ему пособия в размере двухсот пятидесяти рублей, с ассигнованием оно на Новороссийское казначейство, и о последующем почтить меня уведомлением.

Примите, ваше превосходительство, уверение в совершенном почтении и преданности вашего покорнейшего слуги (подпись)

სსრკ ცსსალ, ფონ. 381, საქ. 16181, ფურც. 2. დედანი.

№ 6

1891 წლის ივლისის 16. — საგაზეთო ინფორმაცია აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ სოფ. საქარაში გამართული საცდელი სადგურისათვის ამერიკული ვაზის გამოცდის საქმის მინდობის შესახებ

სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს სამიწადმოქმედო და სამეურნეო მრეწველობის დეპარტამენტმა საჭიროდ სცნო ქუთაისში ამერიკის ვაზის საცდელად მთავარი სადგური დაეარსებინა. ამის შესახებ გაზ. „ნოვოე ობოზრ.“-ს შეუტყვია „ნამდვილის წყაროდან“, რომ ამ საქმის ასრულებისათვის ჯერხანად ზემოხსენებულს დეპარტამენტს თავი დაუხმებია და ქუთაისში ამერიკის ვაზის სადგური არ დაარსდება. ამის მიზეზი თურმე ის ყოფილა, რომ ამ სადგურისათვის დანიშნული მიწა უფრო საჭიროდ უცნიათ სამეურნეო სასწავლებლისათვის, რომელიც უნდა ქუთაისში გამართონ. ამერიკის ვაზის ცდას მაინც არ ანებებენ თავს და ამ საქმის წარმოებას მიახლოებენ მომავალ სადგურის განყოფილებას, რომელიც აგრონომის ვ. ა.-ის სტაროსელსკის მეცადინეობით დაბა ყვირილას ახლოს არის გამართული. ამისათვის ამ განყოფილებას შემწეობას უპირებენ, რომ შეისწავლოს ამერიკის ვაზის მოშენების ვითარება ჩვენს მხარეში.

გაზ. „ივერია“, 1891 წ., № 149.

№ 7

1892 წლის იანვრის 21. — მიმართვა სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს რწმუნებულისა კავკასიაში სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს საერთო საქმეთა დეპარტამენტისადმი აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკისათვის მორიგი ჩინის მიკუთვნების შესახებ

Препровождая при сем краткий список о службе исправляющего должность агронома, коллежского секретаря Владимира Старосельского, выслужившего узаконенный срок для получения следующего чина и вполне заслуживающего поощрения за его усердную службу, имею честь покорнейше просить Департамент представить г. Старосельского к производству, за выслугу лет, в следующий чин.

Уполномоченный (подпись)

სსრკ ცსსალ, ფონ. 381, საქ. 16181, ფურც. 19. დედანი.

№ 8

1893 წელი. — აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის პატაკიდან სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს რწმუნებულისადმი მისი შრომის «Описание Шорапанского уезда Кутаисской губернии в естественном, историческом и экономическом отношениях» გამოსაცემად საჭირო სახსრების გამოყოფის შესახებ

Значение виноградарства в ряду других источников благосостояния сельских хозяев Имеретии, необыкновенная скорость вымирания зараженных филлоксерою виноградников, повсеместное существование заразы и наличность наиболее неблагоприятных условий для борьбы с нею не оставляют сомнения, что Шорапанский и Кутаисский уезды в самом близком будущем, не далее как через 3—4 года, должны будут пережить тяжелый экономический и сельскохозяйственный кризис, сопряженный с необходимостью пересоздать весь существующий ныне сельскохозяйственный строй.

Замена местной виноградной лозы американской лозой или какими-либо другими растениями, или даже лечение виноградников инсектицидами, которое, как выяснилось теперь уже, может быть применено далеко не на всех почвах района, потребует радикальной реформы в области виноградарства и виноделия, осуществление которой будет не под силу населению, предоставленному самому себе.

Заметим, что во всей Имеретии нет ни одного опытного поля, ни одной рационально поставленной сельскохозяйственной школы, ни даже частного помещичьего хозяйства, которое, отличаясь чем-либо от первобытного крестьянского, могло бы послужить образцом для подражания.

При таких тяжелых условиях и при отсутствии в уезде земских учреждений трудная роль руководителя и инструктора нового хозяйства всецело падет на Министерство государственных имуществ, которое принуждено будет затратить немало энергии, чтобы вывести из нищеты трехсоттысячное население двух уездов.

Само собой разумеется, что успешное выполнение намеченной роли возможно лишь при глубокоом знании естественно-исторических, бытовых и сельскохозяйственных условий края. Экономическая возможность введения в хозяйство того либо другого растения обуславливается не только известным соответствием почвенных и климатических условий, но и целым рядом других факторов, в основе которых лежит характер населения, его рабочая и экономическая правоспособность, размеры землевладения, порядок и обычай пользования землей и проч. Игнорирование этих факторов всегда приводит к отрицательным результатам и вселяет в население недоверие ко всяким нововведениям.

Изложенные соображения и общий научный интерес побудили меня направить все более или менее свободные силы вверенной мне партии на детальное изучение условий хозяйства в Кутаисской губернии, сосредоточив вначале все работы главным образом в Шорапанском уезде.

Составленные мною программы для исследования Шорапанского уезда были представлены мною лично вашему превосходительству в Боржоме летом 1892 г.

Намеченные исследования в настоящее время почти завершены. К ноябрю месяцу текущего года, если не помешает погода, будет закончено описание оро- и гидрографии, геологии и почв Шорапанского и частью Кутаисского уезда.

Материалы для описания климата исследованного района могут быть почерпнуты из метеорологических наблюдений, производившихся при вверенной мне партии и при Сакарском питомнике, начиная с апреля 1890 г., в связи с данными других метеорологических станций Западного Закавказья.

Подробное описание формаций и географического распределения древесной и кустарниковой растительности уезда почти закончено. Это описание, пополняя сведения о климате и почвах, доставит богатый материал для суждения о том, какие требования может предъявлять сельский хозяин к природе данной местности.

Для описания бытовых и экономических условий и ныне существующих приемов хозяйства собирались с июля месяца 1892 г. данные по карточной системе подымно и, кроме того, поселенно, по вопросам, общим для всего селения.

В настоящее время в моем распоряжении имеется 15000 заполненных подымных карточек, характеризующих быт населения 20 сельских обществ. Из них 14000 подсчитаны поразрядно и поселенно.

Для завершения предпринятой серии исследований остается по окончании собирания материалов: 1) докончить исследование механического состава и изучить химический состав и физические свойства типичных почв уезда и на основании всей совокупности данных расклассифицировать их на группы и подгруппы; 2) произвести систематическую разработку гербария; 3) докончить опрос и перепись 3782 дымов и подсчет до 5000 карточек. Составить сводки из 18782 карточек по разрядам, селениям и обществам, разгруппировать цифровой материал для выяснения различных сельскохозяйственно-экономических вопросов; окончательно разработать весь материал в связи с описанием местных приемов хозяйства.

Из приведенного краткого перечня неоконченных предстоящих работ видно, что остающаяся разработка собранных материалов, при условии скорого ее окончания, потребует большого напряжения сил и материальных затрат.

Аналитические работы по изучению химических и физических свойств почв потребуют в течение года напряженной работы двух лаборантов. Разработка материалов по исследованию растительности может быть закончена примерно к началу мая 1894 г. одним подготовленным к этой работе лицом. Опрос и перепись 4000 дымов и составление общих поселенных описаний потребуют не менее 6 месяцев работы одного лица, хотя для удобства обработки материала и скорейшего окончания было бы в высшей степени полезно и желательно увеличить число статистиков по крайней мере еще одним лицом. Перечисленные работы, по примеру прошлых лет, могли бы быть возложены с наибольшим успехом на тех же лиц, кои занимались ими в текущем году, если они будут оставлены на службе Комитетом в течение зимы. Что же касается остальной части работ по разработке материала, то она требует, помимо моего труда, в течение зимы и весны работы двух счетчиков, одного писаря и одного лица для непосредственного наблюдения и руководства счетчиков и писцов для разработки по моим указаниям цифрового материала и проч. в течение 8—9 мес...¹.

Перечисленные выше исследования, составляющие части одного труда, было бы удобнее всего, как мне кажется, печатать под одним общим заглавием: «Описание Шорапанского уезда Кутаисской губернии в естественно-историческом, сельскохозяйственно-статистическом и экономическом отношениях», отдельными выпусками по мере обработки материала, группируя его приблизительно следующим образом:

Выпуск 1. Введение. Метод собирания сведений. Степень их достоверности. Отношение населения к исследованиям и пр.

Оро- и гидрография, геология почвы.

Выпуск 2. Климат и растительность.

Выпуск 3. Население. Состав и распределение населения. Состав семьи. Грамотность. Смертность. Прирост населения и пр.

Земельный быт. Количество земель у крестьян по разрядам, с подразделением их на угодья. Распределение общей земельной собственности между отдельными хозяевами. Формы землевладения. Черезполосность. Отношение крестьян к землям частного владения. Покупка и продажа земель и пр.

Выпуск 4. Источники благосостояния крестьян. Земледелие. Огородничество. Эксплуатация леса. Скотоводство. Шелководство. Пчеловодство.

Выпуск 5. Садоводство. Виноградарство, виноделие и плодоводство.

Выпуск 6. Промысла и разные занятия.

Выпуск 7. Податное обложение. Кредит. Заключение.

Издание труда отдельными выпусками представляет значительное удобство, делая возможным печатать ранее те его части, кои, как например, статистический материал, могут отчасти устареть...

¹ მრავალწერტილო ყველგან ჩვენი.

Ввиду полного отсутствия в моем распоряжении материальных средств для дальнейшей разработки статистического материала и для издания всего труда, я имею честь покорнейше просить ваше превосходительство исходатайствовать необходимую для этого сумму.

Агроном В. Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 243, აღწ. 7, საქ. 128, ფურც. 1-3. დედანი. საბუთი დაბეჭდილია ტრაფარეტულ სასამსახურო ბლანკზე წარწერით: „М. Т. И. Эксперт 1-й Кутаисской филоксерной партии. М. Квириды“.

№ 9

1896 წლის ოქტომბრის 13. — ქუთაისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი საქარის ამერიკული ვაზის სანერგეში პოლიტიკურად არასაიმედო პირთა თავმოყრის შესახებ

Представляя при сем список служащих в Сакарском питомнике американских лоз, находящемся в Шорапанском уезде Кутаисской губернии, имею честь донести департаменту полиции, что из семи человек трое, а именно: Константин Николаевич Гораев, Михаил Федотов Калинин и Александр Александров Долгушин состоят под негласным надзором полиции. Владимир Александров Старосельский, хотя и не состоит под негласным надзором полиции, но родной брат его, состоящий под этим надзором, Юлий Александров Старосельский, служащий в филоксерной комиссии в местечке Сурами Тифлисской губернии, очень часто навещает брата своего Владимира...

Такое сосредоточение лиц, состоящих под негласным надзором полиции, в Сакарском питомнике невольно наводит на мысль, что это не может быть случайностью, а потому вышеизложенное имею честь представить на благоусмотрение департамента полиции.

სსრკ ორცსა, ბდ., III — საქმისწარმოება, საქ. 1312, ფურც. 66-67. დედანი.

№ 10

1897 წლის თებერვლის 8. — საგაზეთო ინფორმაცია აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ კახეთის ვენახებში გავრცელებული სოკოვანი დაავადების დადგენის შესახებ

მკითხველებმა უწყიან, რომ ამას წინად გაისმა ხმა კახეთის ვენახებში ვაზის ახალი სენის — ბლეკროტის გაჩენისა. ასეთი აზრი გამოსთქვეს ბ-ნთ: ვიალამ, ვორონიშმა და ფრანკმა. პირველმა ორმა გადაჭრით სთქვა, ეს სენი ბლეკროტიაო, ხოლო მესამემ იგივე განაცხადა უფრო სიფრთხილით — კი. სულ სხვა აზრისაა საქარის სანერგეს გამგე, უფროსი მეურნე ვ. ა. სტაროსელსკი. რომელსაც მიუწერია ამ საგნის შესახებ კავკასიაში მიწათმოქმედების მინისტრის რწმუნებულისათვის:

რამდენჯერმე გამოვიცვლიე კახეთის საუფლისწულო მამულებში აღმოჩენილი სოკო, რომელიც პროფესორებმა ვიალამ და ვორონიშმა *guignardia Bid-*

weliu (ბლეკ-როტად) აღიარეს. ახლა ჩემი შრომა უკვე დავამთავრე და იმ აზრს დავადექი, რომ ეს სენი ბლეკ-როტი არ არის. ამ უკანასკნელს ორს კვირაში ხელოვნურის კულტურის საშუალებით ვადვენებდი თვალყურს ამ ვაზის სოკოს განვითარებას და დავრწმუნდი, რომ იგი სრულიად განსხვავდება ბლეკ-როტისაგან, და შეცდომა ყოვლად შეუძლებელია. გამოვიკვლიე საფერავისა და რქაწითელის ვენახების ვაზის ნაყოფი, რომელიც მე და ბ-ნმა სპეშნეევმა ურიათუზნის საუფლისწულო „კიკიანთელის“ ვენახიდან წავიღეთ, და დავრწმუნდი, რომ ორისავე ჯიშის ვაზი ერთისა და იმავე სოკოთია დაზიანებული. ზოგიერთს რქაწითელის ვაზზედ სოკოს ესრედ წოდებულს *Coniothgrium diplodiella* sacc შეხვდებით, რასაც ბ-ნი სპეშნეევიც ამბობდა წინად. კახეთში ახლად ნაპოვნი სოკო ვაზისა შევადარე სამიკოლოგიო სოკოს, მწერლობაში ცნობილს *Th. tlaccida*, და ერთგვარი ნიშნები აღმოაჩნდათ ორივესათ.

კახეთის ვენახის დაზიანებული ფოთლები სხვა სწავლულთაცა აქვთ გაგზავნილი, რომელთაც ჯერ თავისი აზრი არ შეუტყობინებიათ. ღმერთმა ჰქმნას, რომ ბ-ნ ვ. ა. სტაროსელსკის სიტყვები მართალი გამოდგეს და ჩვენი შიში ტყუილი.

გაზ. „ივერია“, 1897 წ., № 20.

№ 11

1897 წლის მარტის 20. — საგაზეთო ცნობა საჩხერის მიდამოების სოფლების მცხოვრებთა აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკისათვის მიმართვის გამო ქართულ ენაზე ამერიკული ვაზის მოვლა-მოშენებისა და დაავადებული ვაზის მკურნალობაზე რჩევა-დარიგებათა შედგენისა და გამოცემის შესახებ

ერთს სასიამოვნო ამბავს გვწერენ ჩვენ: დაბა საჩხერის (შორაპნის მაზრა) ახლო-მახლო სოფლების მცხოვრებთ საქარის სანერგის უფროს აგრონომ ბ-ნ სტაროსელსკისათვის ქალაღი მიუერთმევიათ და უთხოვნიათ, რომ დარიგებანი დაჰბეჭდეთ ქართულს ენაზედ ამერიკულის ვაზის მოვლა-მოშენებისა და დაავადმყოფებულ ვაზის წამლობის შესახებ, რადგან ასეთი დარიგებანი აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს სოფლის ხალხისათვის. ბ-ნი ვ. ა. სტაროსელსკის აღუთქვამს, რომ თქვენს თხოვნას შევასრულებო. რაღა თქმა უნდა, ხალხის სურვილს ბ-ნი სტაროსელსკიც, საფილოქსერო კომიტეტიცა და სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებაც დიდი სიხარულით მიეგებებიან, და რაკი ხალხში ასეთი სურვილი აღიძრა და თითონვე თხოულობს მცირე რამ დახმარებას, ამ თხოვნას დაუყოვნებლივ შეასრულებენ.

გაზ. „ივერია“, 1897 წ., № 60.

№ 12

1899 წლის სექტემბრის 5. — საგაზეთო ინფორმაცია საქარის სანერგის მმართველის აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის თაოსნობით ქუთაისის გუბერნიის სკოლებთან ამერიკული ვაზის სანერგეების გაშენების შესახებ

წელს საქარის სანერგის მმართველის ბ-ნის სტაროსელსკის თაოსნობით და კავკასიის სამოსწავლო ოლქის უფროსის ნებართვით, ქუთაისის გუბერნიაში საერო განათლების სამინისტროს მრავალ სკოლასთან გაშენებულ იქმნა ამერიკული ვაზის ვენახები, იმ აზრით, რომ სკოლების მოსწავლენი გასცნობოდნენ ამ ვენახების გაშენების პირობებს. ასეთი ვენახი გაშენებულ იქმნა კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტის ინსტრუქტორის ბ-ნის ტეისის ხელმძღვანელობით ხონის სამასწავლებლო სემინარიასთან, ოზურგეთის სასწავლებელთან, ძველ სენაკის სათავადაზნაურო სკოლასთან, დიდ-ჯიხაიშის სასწავლებელთან, ნიგოთის ერთკლასიან და ორკლასიან სასწავლებლებთან, კიცხისა და ხუნევის სასწავლებლებთან.

გაზ. „ივერია“, 1899 წ., № 191

№ 13

1899 წელი. — ვ. ა. სტაროსელსკის ანგარიში საქარის სანერგის მიერ
1899 წელს ჩატარებული მუშაობის შესახებ

В 1899 г. Сакарский питомник продолжал свою деятельность в том же направлении, как и раньше. Все усилия его были направлены на возможно широкое распространение в крае американских виноградных лоз и ознакомление с приемами культуры их местного населения.

По примеру прежних лет, в питомнике были устроены курсы по прививке лоз, продолжавшиеся с начала февраля до конца марта. Кроме того, обучение прививке производилось служащими питомника и в некоторых сельских обществах. Всего обучено прививке около 600 человек. Кроме местных жителей обучались прививке и ученики выпускного класса Тифлисского училища садоводства.

Весной 1899 года устроены питомником три новых опытных участка — в сел. Бослеви и Вертквилис-чала, Шорапанского уезда, и в сел. Родинаули, Кутаисского уезда, по 200 кв. саж., и расширен участок в сел. Чала, Шорапанского уезда, на 100 кв. саж. Тогда же заложено 5 опытных участков в Сурамском участке, Горийского уезда.

Находя, что распространению в населении культуры американских лоз могут способствовать, при некоторых условиях, народные школы, в отчетном году, с разрешения г. попечителя Кавказского учебного округа, заложены виноградники на американских подвоях при 8 народных школах Кутаисской губернии: в Шорапанском, Кутаисском, Озургетском и Сенакском уездах. Ближайший надзор за этими посадками лежит на учителях школ, которые в деле культуры лоз, так и в обуче-

нии приемам этой культуры учеников, руководствуются указаниями специалистов, командирруемых питомником.

В 1899 году был первый выпуск рабочих-практикантов устроенной при питомнике школы. Окончило курс 11 человек, а один пожелал остаться на повторительный курс. Двум лучшим рабочим Кавказский отдел Императорского русского общества садоводства назначил награды за успехи по изучению культуры американских лоз, садоводству и выкормке шелковичных червей: одному — бронзовую медаль, а другому — похвальный лист. Все окончившие курс тотчас же получили места садовых рабочих, частью в самом питомнике, частью в других хозяйствах. Тогда же вместо окончивших курс был принят новый комплект рабочих-практикантов, в числе 20 человек. С этого года в число преподавателей приглашен и священник, который ведет с практикантами один раз в неделю религиозно-нравственные собеседования.

Спрос на посадочный виноградный материал, а равно и отпуск, значительно превзошли предыдущие годы. С 1-го января 1899 года по 1-е января 1900 г. продано 610 лицам: 39,468 шт. окоренившихся привитых американских лоз, 21 175 непривитых окоренившихся лоз, 243 771 метров черенков для прививки, 800 черенков для размножения и 666 фруктовых деревьев, — всего на сумму 3 897 руб. 35 к. Привитые лозы продавались по 50 руб., непривитые, но окоренившиеся, и черенки для прививки — 7 руб., черенки для размножения — 3 р. и фруктовые деревья по 100 р. за тысячу.

Громадное большинство, взявших лозы, — крестьяне.

К концу года в Кутаисской губернии имелись виноградники на американских подвоях уже в 138 селениях, главным образом, Шорапанского и Кутаисского уездов. Все эти виноградники устроены вполне рационально и дают урожай гораздо большие, чем местные непривитые виноградники.

Два разъездных садовника Сакарского питомника продолжали в этом году руководить садовладельцами порученных им районов в деле культуры американских лоз. Для этого они посещали несколько раз все хозяйства, приобретшие американские лозы, и давали на месте необходимые указания.

Не ограничиваясь прямыми своими обязанностями, питомник, желая облегчить населению приобретение медного купороса для лечения виноградников, открыл у себя склад этого материала и разных садовых инструментов. Все материалы получены от Императорского кавказского общества сельского хозяйства. Складом продано более 4½ тысяч пудов медного купороса. Склады медного купороса и аппаратов для лечения были устроены в Рачинском и Лечхумском уездах, под наблюдением инструктора г. Жана; в них продано купороса около тысячи шестисот пудов.

В химической лаборатории питомника в 1899 году продолжались исследования почв разных районов Кутаисской губернии, виноградного сусла и проч. В микологической лаборатории определялись различные грибные болезни винограда и других растений.

В этом же году начаты и закончены работы по исследованию почв Озургетского уезда и приморской полосы Батумского округа. Сделаны

определения механического состава, содержания извести и гумуса образцов почв, взятых с наиболее типичных мест этого района.

В 1899 году в Сакарском питомнике достроен жилой дом для квартир служащих и выстроены винодельня, больница и сарай.

В Корейсубанском питомнике в 1899 году продолжались работы по распашке земли паровым плугом. Распахано около 15 десятин, которые и засажены американскими сортами лоз.

В этом питомнике закончены постройкой: казарма для рабочих о двух комнатах с кухней, каменный сарай для хранения черенков американских лоз, сельскохозяйственных машин и орудий и для производства работ по заготовке черенков и большой деревянный кукурузник на каменных столбах.

В 1899 году в Восточно-Кутаисском районе (Кутаисской губернии) продолжали работать инструкторы Кавказского Филоксерного Комитета гг. Тейс и Жан.

Инструктор г. Тейс занят был, главным образом, наблюдением над виноградниками на американских подвоях, устроенными при 8 школах Кутаисской губернии. Под его руководством произведена посадка лоз на большинстве участков и им же обучены ученики и преподаватели этих школ прививке американских лоз и приемам их культуры.

Г. Жан продолжал расследование виноградников в филоксерном отношении. Кроме того, он заведывал складами медного купороса и аппаратов для лечения виноградников. Под его наблюдением, как упомянуто выше, находилось в Рачинском и Лечхумском уездах 6 таких складов.

«Отчет министру земледелия и государственных имуществ о деятельности Кавказского филоксерного комитета в 1899 году».

თბილისი, 1900 წ. გვ. 83-86.

№ 14

1900 წლის მაისის 4. — ვ. ა. სტაროსელსკის სტატია «Очерк положения культуры американских лоз на Кавказе»

Первым импульсом к введению в культуру американских лоз на Кавказе послужило открытие значительных очагов филоксерной заразы в Кутаисской губернии в 1889 году; но, к сожалению, осуществление этой идеи было отложено на несколько лет. Американская лоза не пользовалась доверием министерства и советы покойного французского профессора Мариона (Марсель), лично посетившего край, и венгерского ученого Горвата поддерживали это недоверие. Гораздо большие надежды возлагались на лечение виноградников инсектисидами, но опыты в этом направлении, продолжавшиеся с 1890 г. по 1894 г., не дали удовлетворительных результатов; плохо распространялись газы в тяжелых и глинистых почвах губернии, а филоксера, вследствие крайне благоприятных климатических условий, плодилась и распространялась с необыкновенной скоростью. Успеху дела мешало также отсутствие солидарности в садовладельцах, преимущественно мелких собственников, и высокая

стоимость работ, превышавшая во многих случаях доходность местных, первобытных виноградников.

Опыты культуры американских лоз на Кавказе начаты тоже в 1890 г., но они не имели серьезного характера; площадь земли, отведенная Министерством земледелия для питомника (близ Сакара), равнялась 2000 кв. метрам, а вследствие существовавшего запрещения на ввоз черенков виноградных лоз из-за границы в пределы империи, посадочный материал мог быть выведен только из семян*.

Лишь в 1893 г. министерство дало разрешение на ввоз для нужд питомника 3000 черенков американских лоз из Франции и увеличило площадь земельного участка питомника до 3-х гектаров; в 1895 и 1896 гг. оно обеспечило питомник достаточными материальными средствами, разрешило ввоз черенков в нужном количестве, увеличило площадь участка до 18 гектаров и командировало за границу одного из состоящих в распоряжении уполномоченного министра на Кавказе агрономов, Старосельского, для изучения на месте нового дела.

В 1891 г. при Сакарском питомнике были устроены: химическая лаборатория, микологический кабинет и метеорологическая станция, а в 1898 г. открыта школа для желающих обучаться прививке. В текущем году закончена постройкой винодельня. Наличие химической лаборатории дала возможность в первые годы существования учреждения изучить почвы Кутаисской губернии и руководствоваться впоследствии, при распространении в крае американских лоз, научными данными.

Для проверки теоретических выводов, проистекавших из этих данных, и ознакомления населения с результатами культуры американских лоз, в пределах губернии устроено на типичных почвах 20 небольших опытных и демонстративных насаждений (*clamps d'experience*), в коих испытываются соответствующие виды и гибриды, привитые местными кавказскими и европейскими сортами винограда. В коллекции Сакарского питомника в настоящее время имеются все наиболее интересные подвой и прямые производители, а также большое число сортов европейских лоз.

Для снабжения населения зараженного филлоксерой района на первое время достаточным количеством черенков в 1898—1899 гг. учрежден другой питомник (50 гектаров) в Сенакском уезде Кутаисской губернии, в котором разводятся только испытанные в губернии виды и гибриды американских лоз.

Первый отпуск черенков американских лоз (*Riparia Portalis*, *Riparia grand glabre* и *Rupestris monticola*) произведен в 1896 г. — 18 831 полуметр. В 1897 г. уже отпущено 192 104 полуметра черенков, в 1898 г. — 136 769 метров и 16 621 привитых саженцев и в 1899 г. — 248 712 метров черенков и 31 071 привитых лоз. К концу 1899 г. посадки привитых лоз имелись уже в 138 населенных пунктах губернии у нескольких сот хозяев. Бесплатно черенки и привитые саженцы выдаются только учебным заведениям, виноградари же могут приобретать их только за деньги — черенки для прививки по 7 руб. за 1000 метров, а привитые саженцы — по 50 р. за 1000.

* Все посадки семенных лоз, за исключением нескольких кустов, впоследствии были уничтожены в Сакарском питомнике.

Задаваясь преимущественно научно-учебными целями, казенные питомники всеми зависящими средствами стремятся побудить местных виноградарей производить в собственных хозяйствах необходимое им количество черенков и привитых саженцев. Широкая организация курсов по прививке и уходу за привитыми виноградниками дала прекрасные результаты и число небольших частновладельческих питомников возрастает с каждым годом.

Наряду с американскими лозами вводятся и новые усовершенствованные приемы культуры виноделия. Все вновь возникшие виноградники, главным образом крестьянские, посажены по плантажу, получают удобрение и уже с третьими листьями приносят до 15 гектолитров вина, а с четвертыми — до 175 гектолитров с гектара.

Наиболее соответствующим подвоем для местных почв, содержащих не выше 45% углекислой извести (*calcaire*), оказался *Rupestris monticola*, за ним следуют гибриды *Riparia x Rupestris*, *Riparia gloir de Montpellier* и *Riparia graud glabre*. На меловых почвах, с содержанием углекислой извести до 85% (мел), пока испытываются *Berlandieri*, гибриды его с *Rupestris* и *Riparia*, *Chasselas x Berlandieri*, *Rupestris x Riparia* и другие гибриды. Вопреки ожиданию, 75 и 108,16 в течение трех лет уже сохраняют на этих почвах зеленый цвет и нормальное развитие, тогда как 1202, 101. 3309 и др. погибают от хлороза. Все гибриды и виды, устойчивость которых не велика, не распространяются питомниками, так как разрушительная деятельность филлоксеры в Кутаисской губернии столь велика, что привитые *Iolonis* погибли от нее, несмотря на хорошую почву, удобрение и заботливый уход, на 4-й год после прививки, а на 3-й после посадки на место.

Из пределов Кутаисской губернии филлоксера распространилась на западную часть Тифлисской губернии и подвигается постепенно к востоку. В этом районе тоже устроены опытные насаждения (в пяти пунктах).

Предусматривая необходимость рано или поздно распространить американские лозы по всему краю, Кавказский филлоксерный комитет приступил к организации опытов по адаптации (*adaptation*) этих лоз в благополучных пока районах, дабы иметь возможность своевременно прийти на помощь виноградарям.

Для снабжения незараженных районов посадочным материалом в 1896 г. был устроен питомник на сыпучих песках Ногайской степи, откуда по прошествии года освидетельствованные лозы были высажены в питомник, устроенный в незараженной части Горийского уезда Тифлисской губернии. Другой питомник, предназначенный для этой цели, устраивается с 1898 г. в Кахетии, близ гор. Телапи. Оба питомника занимают площадь до 20 гектаров и находятся в непосредственном заведывании агрономов, но общий организационный план работы возложен г. министром на заведывающего Сакарским питомником.

В текущем году весной устроены опытные насаждения в 3-х пунктах Кахетии и в 2-х пунктах Черноморской губернии. По мере возможности они будут возникать и в остальных винодельческих районах.

Ко времени появления филлоксерной заразы в последних будут устроены небольшие питомники, по типу существующих уже в Тифлисской губернии, главной задачей коих будет служить справочными

и учебными пунктами для населения, руководить начинающих в деле культуры лозы, виноделия, борьбы с болезнями и отчасти снабжать виноградарей на первое время доброкачественным и соответствующим потребности посадочным материалом. Производство больших количеств черенков и привитых саженцев не входит в план работ; оно должно быть предоставлено частной инициативе. Как показал опыт, последняя не замедлит проявиться. Так, в текущем году вокруг Сакарского питомника и во многих местностях Кутаисской губернии возникло уже много небольших питомников для производства и продажи привитых лоз.

В заключение заметим, что население края, главным образом Кутаисской губ., в коей работы ведутся уже несколько лет и привели к прекрасным результатам, в высшей степени заинтересовано делом, верит безусловно в его будущность и усваивает очень быстро все новые для него приемы культуры.

В. А. Старосельский

გ.ზ. «Кавказское сельское хозяйство», 1900 წ., № 18.

№ 15

1905 წლის მაისის 25. — მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს კავკასიის რწმუნებულის სამმართველოს უფროს აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის მოხსენება მეფისნაცვლისადმი ქუთაისის გუბერნიაში გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის გამომწვევი მიზეზების შესახებ

Революционное движение, проявившееся в последние годы в Гурии, овладело в настоящее время всем населением Кутаисской губернии за исключением небольшой части крупных собственников. Как размеры, так и интенсивность его указывают, что в основе народного недовольства лежат коренные условия общегосударственного и местного неустройства, но отнюдь не идейная пропаганда, на устранение которой были по настоящее время тщетно направляемы все усилия администрации. Неустройства общерусской жизни достаточно выяснены обществом и печатью и осуждены в высочайшем манифесте и рескриптах. В этой записке я постараюсь осветить причины движения в губернии в зависимости от местных условий и буду касаться условий общегосударственных лишь постольку, поскольку это окажется неизбежным.

Поставленная задача усложняется отсутствием солидных исследований в сфере экономических и правовых условий жизни губернии. Существующие статистические данные имеются по Шорапанскому уезду и только по крестьянскому быту. По остальным уездам имеются исследования быта одного лишь разряда — государственных крестьян, произведенные в восьмидесятых годах прошлого столетия и устаревшие.

Так как правовые и хозяйственные условия близки между собой во всех уездах, то выводы, построенные на точных цифровых данных по Шорапанскому уезду*, полнее осветят жизнь губернии, нежели случайные и гадательные цифры официальной статистики. Последними я наме-

* Подымные статистические исследования быта крестьян Шорапанского уезда произведены под моим руководством в 1892-93 гг. Цифровой материал изд. Уполном. министра земледелия и государственных имуществ на Кавказе. Пояснительный текст — в рукописи.

რენ пользоваться лишь в случаях крайней необходимости и после тщательной проверки путем сопоставления различных источников.

1

Дворянам Кутаисской губернии принадлежат 9.240 владений, общей площадью в 815.321 дес., что составляет 42% всей поверхности губернии без округов. Владения эти распределяются следующим образом*.

	Число владений	Количество десятин во всех владениях									
		До 5 кпв (0—2 дес.)	5—10 кпв (2—4 дес.)	10—20 кпв (4—8 дес.)	20—50 кпв (8—19 дес.)	50—100 кпв (19—36 дес.)	100—200 кпв (36—72 дес.)	200—500 кпв (72—190 дес.)	500—1000 кпв (190—380 дес.)	Свыше 1000 кпв (380 дес.)	Количество десятин во всех владениях
Кутаисский	1833	94	182	496	546	221	68	70	10	46	66.66
Шорапанский	1997	166	469	536	466	192	66	52	11	59	66.216
Рачинский	1009	126	199	496	116	37	9	7	1	18	27.568
Лечхумский без Сванетии	649	38	112	201	172	35	25	27	13	26	141.80
Озургетский	869	36	116	176	156	97	65	94	47	82	118.90
Приставство Сванетское	84	9	24	31	14	2	—	—	—	4	29.2
Сенакский	1625	101	243	402	482	157	120	64	29	27	121.448
Зугдидский	1174	70	135	319	141	261	143	61	25	19	68.32
Итого:	9240	640	1580	2657	2093	1002	496	375	136	261	815.376
% %:	100	6.9	17.2	25.5	25.9	10.9	5.2	4.1	1.6	2.7	—

Из приведенных данных видно, что 52,8% дворянских владений по размерам землевладения менее 8 десятин. Землевладений свыше 1000 кпв (380 десятин) — 261, или 2,7% всех владений. Эти землевладения распределяются так:

Уезды	Владений, имеющих кпв								Всего владений
	1000—2000 (380—750 д.)	2000—3000 (750—1130 д.)	3000—4000 (1130—1500 д.)	4000—5000 (1500—1750 д.)	5000—6000 (1875—2250 д.)	6000—7000 (2250—2625 д.)	7000—16000 (2625—6000 д.)	Свыше 16000 кп. (6000 д.)	
Кутаисский	29	10	—	5	2	—	1	—	47
Шорапанский	21	9	5	1	2	—	—	—	38
Рачинский	8	7	1	—	—	—	2	—	18
Озургетский	56	9	7	5	1	—	—	4	82
Лечхумский без Сванетии	20	4	—	—	—	—	—	2	26
Приставство Сванетское	—	3	—	—	—	1	—	—	4
Сенакский	22	4	—	—	—	—	—	1	27
Зугдидский	2	3	1	1	—	—	—	2	9
Итого:	163	49	14	12	5	1	3	9	261
% %:	64,4	18,9	5,4	4,7	—	—	—	—	—

* Свод статистических данных о землевладении в Тифлисской и Кутаисской губерниях Изд. Зак. стат. комитета. 1893 г., Тифлис.

Девять наиболее крупных имений, заключающих каждое более 16.000 кцев, или 6000 десятин, находятся: одно в Сенакском уезде (14.625 дес.), два в Лечхумском, из которых одно в 29.000 дес., другое в 85.030 дес., четыре в Озургетском, из которых три по 7.000 дес. и одно в 9.373 дес., и два в Зугдидском уезде: одно в 187.500 дес. и другое в 9.988 дес. Площадь этих девяти крупных владений составляет 945.000 кцев или 358. 000 десятин, т. е. пространство, равное 44% всех земель, принадлежащих дворянам Кутаисской губернии.

Таким образом, наряду с необыкновенно дробным дворянским землевладением в пределах губернии имеется и очень крупное.

Точные сведения о средних размерах крестьянского землевладения в губернии могут быть почерпнуты только из отчетов о ходе межевания. Последними оно исчисляется в 2 дес. 908 кв. саж.*.

Такова общая картина землевладения в губернии; для выяснения частных я буду пользоваться далее данными по Шорапанскому уезду**.

В 1893 г. в Шорапанском уезде состояло 1897 дворянских имений, общей площадью в 66.216 дес.; 82% этих владений заключали менее 20 десятин каждое и несколько менее 2% — по 380 десятин и более. Крестьяне в числе 20.638 дымов владели 42.183 дес. 600 кв. саж. земли на праве собственности и, кроме того, имели в наделе 18.000 десятин казенной земли и 10.434,89 дес. помещичьей.

Распределение купленной и надельной земли между разрядами крестьян и средний размер владения дыма каждого разряда показаны в следующей таблице.

Разряды крестьян	Число дымов, имеющих землю	Владеют землей			Всего надельной и купленной земли
		надельной	купленной	всего земли	
Государственные надельные	4999	15013,71	1468,03	16481,74	3,1
„ безнадельные	429	12,51	1362,21	1374,72	3,1
Быв. помещ. временнообязанные	576	15232,00	4718,84	17250,84	3,0
Быв. церковн.	266	870,89	179,71	1050,60	3,9
Собственники	9178	4,85	34454,46	34459,31	3,8
И т о г о:	20638	23434,64	42183,25	70617,89	3,4

* Свод статистических данных о землевладении в Тифлисской и Кутаисской губерниях. Издание Закавказского статистического комитета. Тифлис, 1893 г.

** Все нижеприведенные данные почерпнуты из вышеуказанного исследования Шорапанского уезда, произведенного под моим руководством в 1892—1893 годах.

1 საბუთი დაზიანებულია და ტექსტი არ იკითხება.

Таким образом, дым, имеющий землю, владеет в среднем по уезду 3,4 дес. наделной и купленной земли. По угодьям земля эта распределяется следующим образом:

Разряды крестьян	Усадеб- ная	Садовая	Пахот- ная	Покос- ная	Выгон- ная	Лесная
	В процентах					
Государственные наделные	4,9	20	51,6	0,2	0,3	23
Быв. помещ. временнообязан.	5,1	17,4	66,7	0,1	0,1	10,6
Быв. церковные	3,3	24,1	46,1	0,1	0,1	26,4
Собственники	4,0	14,8	54,6	0,7	0,2	25,7

Однако не все хозяйства снабжены землей в размере исчисленного выше среднего (3,4 д.). По размерам владений они распределяются следующим образом:

Разряды крестьян	До $\frac{1}{2}$ дес.	От $\frac{1}{2}$ до 1 дес.	От 1 до $1\frac{1}{2}$ дес.	От $1\frac{1}{2}$ до 2 дес.	От 2 до 3 дес.	3—4 дес.	4—5 дес.	5 и более	Всего хозяйств, име- ющих купленной и наделной земли
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Государственные наделн.	66	249	553	676	1255	934	520	746	4999
„ безнаделн.	27	28	38	40	57	40	36	73	339
Быв. помещичьи временнооб.	216	613	894	899	1268	754	425	697	5766
Быв. церковные	1	12	18	24	73	9	37	52	266
Собственники	433	740	1053	1061	1742	1238	834	2013	9114
То же в ‰ %	743	1642	2556	2700	4395	3015	1852	3551	20484

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Государственные наделн.	1,3	5,0	11,1	13,5	25,1	18,7	10,4	14,9	100,0
„ безнаделные	7,9	8,0	11,2	11,5	16,3	11,8	10,9	21,6	78,5
Быв. помещичьи временнообяз.	3,7	10,6	15,5	15,6	22,0	13,1	7,4	12,1	100,0
Быв. церковные	0,4	4,5	6,7	9,0	27,4	18,5	14,0	19,5	100,0
Собственники	4,8	8,1	11,6	11,6	19,1	13,6	9,1	22,1	99,97
Средний вывод	3,6	8,0	12,5	13,2	21,5	14,7	9,0	17,5	

743 хозяйства, или 3,6% всех крестьянских хозяйств, имеющих землю, владеют лишь 0,5 дес. Хозяйств, имеющих от 0,5 дес. до 1 дес. — 8% (1.642), причем этот процент несколько больше для бывших помещичьих временнообязанных (10,6%).

Хозяйств, имеющих от 1 до 1,5 дес. и от 1,5 до 2 дес., почти одинаковое количество. Последних имеется 2.700 или 13,2%, а первых 2.556 или 12,5% всего числа хозяйств, имеющих землю.

Только 3.581 дым из 20.484, т. е. 17,5%, владеют площадью земли, равной или превышающей нормальный надел (12 кцев — 4,5 дес.); из числа остальных 16.903 дыма (82,5%) имеют:

менее десятины	5256	хозяйств или	14,1%
от 1 до 2 дес.	5256	» »	31,1%
» 2 до 3 »	4395	» »	26,0%
» 3 до 4—5 »	4867	» »	28,8%

Безземельных крестьянских хозяйств в уезде 154, или 0,8% всех крестьянских хозяйств.

Скудное по размерам крестьянское землевладение в значительной степени еще теряет хозяйственную ценность вследствие чрезмерной чрезполосности и дробности отдельных участков. В среднем каждая десятина крестьянской земли состоит из 2,9 участка; среднее крестьянское количество (3,4 дес.) состоит, следовательно, из 10 участков.

Приведенные данные указывают на полную необеспеченность землею крестьян всех разрядов. Лучше других обеспечены ею церковные и собственники (3,9 и 3,8 дес. на дым). За ними следуют государственные крестьяне (3,4 д.) и, наконец, временнообязанные помещичьи (3 д.). Тягость положения этих последних усугубляется их полукрепостной зависимостью, на почве которой сохранился помещичий произвол, и размерами оброка в пользу помещика.

Местное положение о поземельном устройстве крестьян в губерниях закавказских воспроизвело основные принципы положения 1861 г., за некоторыми, однако, изменениями. Высший размер надела определен в Кутаисской губернии в 12 кцев на каждый дым (кцева — 900 кв. саж.), но если при таких размерах надела в пользовании помещика оставалось менее половины пахотных и сенокосных угодий в данном селении, то «нормальный» надел мог быть заменен «коренным», размеры которого представляли частное от деления половины площади пахотных и сенокосных угодий, принадлежавших помещику в данном селении, на число наделаемых дымов. Так как большинство дворян имели небольшие, но густо населенные поместья, то значительная часть крестьян получила коренной надел. Около 50% земельной площади ушло из непосредственного их пользования и послужило для создания арендного фонда. Повинности за пользование наделом определены деньгами или натурой. Повинности за усадьбу составляют 3 руб. в год с кцевы усадебной земли, или же 5% с ее оценки, но последняя не может быть более 125 руб. за кцеву. Повинность за виноградные сады и полевую пахотную землю определена в четверть урожая, за сенокосы — в треть укоса. Крестьянин обязан доставить чистое зерно или вино помещику, куда он укажет, на расстояние 50 верст или хлеб в снопах на расстояние до 10 верст*. В каждые 20 лет по требованию одной из сторон может быть произведена переоценка оброка. Крестьяне могут выкупать свои наделы при

* В переводе на деньги оброк среднего дыма — 60 руб.

содействии правительства, получая в ссуду 30 руб. на десятину, но принцип обязательного выкупа на них не распространен.

К 1 января 1905 г. в Кутаисской губернии было 24.579 дымов временнообязанных крестьян, т. е. около 50% всего количества бывших крепостных помещичьих крестьян. Выкупили наделы, очевидно, наиболее сильные дымы. Из сравнения данных о ходе выкупной операции по пятилетиям видно, что в последнее время [она] сильно замедлилась. Так, в период 1892—1897 гг. ежегодно выкупали наделы 1.100 дымов, а в следующее пятилетие — по 558 дымов в год.

Для более наглядной характеристики экономического благосостояния крестьян разных разрядов в уезде привожу данные о средней доходности хозяйства собственников, государственных и временнообязанных.

Хотя площадь земли, состоящей во владении среднего дыма у собственников (3,8 дес.) несколько больше, нежели у государственных крестьян (3,4 дес.), но зато распределение ее на пахоть и виноградники выгоднее у последних и валовая доходность почти одинакова. Для хозяйств обоих разрядов она исчислена в сумме 250 руб. За вычетом государственного поземельного налога или оброчной подати, земского налога и расходов по обществу и переложенных на деньги натуральных повинностей (около 16 руб. на дым у государственных крестьян и 12 руб. у собственников) в распоряжение дыма поступает в виде сельскохозяйственных продуктов у собственников 238 руб., а у государственных крестьян — 234 руб. Валовая доходность хозяйства временнообязанных крестьян в среднем не превышает 220 руб. Платежи дыма временнообязанных слагаются из общественных расходов, расходов на духовенство (драма) и отчуждений в пользу помещика за землю; первые составляют около 10 руб., а вторые 60 руб.; в общей сложности те и другие составляют 70 руб. на дым. Таким образом, в распоряжении временнообязанного дыма на жизнь и хозяйственный оборот остается в виде продуктов (вино, хлеб) лишь 150 руб.

При указанных условиях крестьянское хозяйство даже первых двух разрядов отличается крайней неустойчивостью и малейшее колебание урожая в неблагоприятную сторону вызывает задолженность или кризис. В еще худшем положении находятся хозяйства дымов, имеющих земельный участок менее трех десятин (около 60% всех дымов) и хозяйства временнообязанных крестьян. Свыше 90% крестьянских дымов принуждены пополнять свой бюджет отхожими промыслами и арендой. Отхожими промыслами зарабатывают государственные крестьяне по 52 руб., собственники — по 49 руб. и временнообязанные по 46 руб. на дым.

Так как свободных казенных удобных земель в Шорапанском уезде мало, то главным арендным фондом служат помещичьи земли (свыше 90% всей арендуемой площади).

Из 20.638 дымов всего крестьянского населения уезда 12.464 дыма (60,4%) арендуют 17772,87 дес. земли у казны или помещиков, в среднем по 1,4 дес. на арендуемый дым. Площадь арендной земли в этом уезде составляет 21,6% всей крестьянской земли. По числу хозяйств, арендующих землю, первое место занимают временнообязан-

ные — 66,1% (по 1,5 дес. на каждый арендующий дым), второе — крестьяне-собственники — 58,8% (по 1,0 дес. на каждый арендующий дым) и, наконец, государственные крестьяне (по 1,3 дес. на арендующий землю дым). Таким образом, у различных разрядов крестьян, арендующих землю, образуются в среднем на дым участки следующих размеров:

у государственных надельных	4 дес.
у бывших помещичьих временнообязанных	4 дес.
у крестьян-собственников	4,5 дес.

Из приведенных данных видно, что аренда уравнивает количество земли, находящейся в пользовании у различных разрядов крестьян, до того минимума, при котором возможно существование хозяйства в уезде. Этот минимум определяется в Шорапанском уезде, в котором сильно развита культура винограда, площадью в 4 десятины. Для уездов со слабообразным виноградарством и более тощими почвами (латериты Гурии и большей части Мингрелии) он должен быть повышен до 6 десятин.

Наиболее распространена в губернии аренда единоличная, краткосрочная и издольная. Аренда товариществами встречается лишь на альпийских пастбищах.

Расчет с землевладельцем производится либо деньгами, либо из доли урожая, либо частью деньгами, частью долей урожая (смешанная аренда), либо же определенным заранее количеством зерна с десятины, независимо от размеров урожая. Аренда за отработок в чистом виде не практикуется, хотя во многих случаях отработок входит как дополнительное условие.

Сравнительная распространенность различных видов аренды видна из следующей таблицы.

Разряды крестьян	Количество десятин земли, арендуемой за деньги	Из % к общей площади арендуемых земель	Количество десятин, арендуемых из доли	Из % к общей площади арендуемых земель	Колич. десятин, арендуемых за деньги и из доли (смешанная аренда)	Из % к общей площади арендуемых земель
1	2	3	4	5	6	7
Государственные надельные	558,95	17,6	2164,38	77,7	150,39	4,7
„ безнадельные	19,36	10,0	156,26	80,5	18,41	9,5
Быв. помещичьи временнооб.	408,51	7,4	4848,77	88,4	227,18	4,2
Собственники	558,11	8,2	5835,37	85,7	417,83	6,1
Безземельные	4,94	21,8	17,76	78,2	—	—
Быв. церковные временнооб.	33,67	18,4	1430,07	78,5	5,70	3,1
Итого	1584,44	9,2	14752,61	85,9	820,31	5,9

Казенные земли сдаются в аренду крестьянам по цене около 4 руб. за десятину пахоти и 30—50 коп. за десятину пастбища. Частновладель-

ческие земли — по разной цене, и арендная плата деньгами часто достигает значительной величины — 25—30 руб. за десятину пахоти, а иногда и больше.

Но если при денежных расчетах существует большая или меньшая определенность условий, то она окончательно теряется при наиболее распространенной в губернии аренде из доли. Наиболее плодородные наносные земли в долинах рек и др. сдаются за половину урожая, более тощие — за треть [или] четверть, а расчистки из-под леса — за пятую долю, а иногда даже даром на 2—5 лет с обязательством со стороны арендаторов произвести корчевку.

Обычаем установлено сверх доли урожая уплачивать землевладельцу так называемое «сакави» — от рубля до полутора рубля с кцевы при начале вспашки арендуемого участка, угощать его обедом при дележе урожая и отрабатывать 2—3 дня в году — «мохмареба». Кроме «сакави» существует еще «дзгвени», которое заключается в том, что арендатор должен принести землевладельцу курицу, «доки» (3—4 бут.) вина и девять хлебов. Переводя на деньги все прибавочные обязательства, получим около шести рублей на арендованный участок.

По исчислениям Кутаисского губернского комитета о нуждах сельскохозяйственной промышленности, арендатор отдает в пользу землевладельца более 60% валового дохода. При этом условии заработок арендатора даже в урожайные годы не превышает заработной платы, которую он мог бы получить за свой труд, работая на том же поле в качестве батрака; в годы неурожайные он значительно ниже. Особенно тяжелой формой аренды была практиковавшаяся до 1903 г. в Гурии аренда за заранее определенное количество зерна. При этой форме аренды в малоурожайные годы арендатор нередко отдавал землевладельцу весь урожай с арендованного поля, а иногда и дополнял его до условленной нормы из других источников.

Несмотря на столь тяжелые формы аренды, без арендованной земли не могут обойтись, как указано выше, 60% всех крестьянских дымов, вынужденных необходимо обеспечить семью хлебом и стремлением использовать силы ее и живого инвентаря, хотя бы и по дешевой цене. Для помещиков эти условия столь выгодны, что ни один из крупных или средних землевладельцев губернии не ведет полевого хозяйства. По исчислениям близко знающего губернию агронома Тимофеева и моим, сдача земель в аренду при этих условиях приносит значительно больший доход, нежели может приносить наиболее рациональное полевое хозяйство. Для крестьян, наоборот, посевы на арендованных участках возможны только при исполнении всех полевых работ членами дыма, заработок которых сводится к крайнему минимуму.

Таковы данные о землевладении в Шорапанском уезде. Они свидетельствуют, что:

1) 82,5% крестьян всех разрядов и не менее 25—30% дворян испытывают острую нужду в земле;

2) что на почве этой нужды возникла чрезмерная эксплуатация малоземельных крестьян многоземельными помещиками и, наконец;

3) что 28% крестьянских дымов находятся на положении полукрепостных и обременены чрезмерным оброком.

Объективных статистических данных о хозяйстве крестьян в других уездах губернии нет, и потому, распространяя сделанные выше выводы с некоторыми поправками на всю территорию губернии, я могу сослаться лишь на материалы по исследованию быта государственных крестьян в Закавказье и на близкое знакомство с краем, приобретенное в течение пятнадцатилетней непрерывной агрономической деятельности. Поправки эти состоят в следующем: малоземелье в Озургетском, Рачинском, Лечхумском (без Сванетии) и в нагорной части Зугдидского и Сенакского уездов выражается в более резкой форме, нежели в Шорапанском, по причине меньшего плодородия почвы, большего процента неудобных для культуры земель и слабого развития наиболее доходной отрасли хозяйства — виноградарства, за исключением Рачинского и Лечхумского уездов. В несколько лучших условиях, нежели Шорапанский, находится лишь Кутаисский уезд.

Тяжелая экономическая зависимость крестьян от помещиков, возникшая на почве временнообязательных отношений и чрезмерно высокой арендной платы, вполне естественно, вызвала среди первых отрицательное отношение ко вторым. Это отношение возросло на почве неравенства сословных прав.

При феодальном строе в Грузии феодал был народным вождем, судьей и опекуном. Его привилегии вытекали непосредственно из условий тогдашней жизни и, как таковые, считались неприкосновенными. С водворением в крае русской власти общественная роль привилегированных сословий сильно сократилась, а вслед за реформой, отменившей крепостную зависимость, закончилась совсем. Дворянство, не привыкшее к хозяйственной деятельности и лишенное возможности применить свои силы, как в России, в земской работе, устремилось частью на военную и гражданскую службу, частью переселилось в города и при соблазнах городской жизни разорилось. Образовался дворянский пролетариат. Из приведенных выше данных о дворянском землевладении в Кутаисской губернии следует, что 52,8% дворянских владений не достигают по размеру 8 десятин; владельцы таких имений редко ведут крестьянский образ жизни; чаще они уходят в города и местечки, где поступают на службу поварами, лакеями, канцелярскими служителями или занимаются частной практикой по судебным делам. Более обеспеченная землею группа, оставшаяся в деревне, тоже не могла сохранить своего престижа. Она отстала от требований жизни, за редкими исключениями не получила даже элементарного образования и проявляет свою индивидуальность в кутежах и буйствах.

Так как привилегированные сословия свободны от общественных денежных и натуральных повинностей и нередко составляют значительный процент населения деревни, то тягость тех и других повинностей ложится на крестьян усиленным бременем. Как велико это бремя можно судить из того, что одна дорожная повинность в Сенакском уезде в 1895 г. при переводе на деньги выражалась в сумме 40 руб. на дым.

II

Обращаясь к другой категории неустroйств сельской жизни, позволяю себе цитировать местами мою записку о всесословной волости, представленную в Кутаисский комитет о нуждах сельскохозяйственной промышленности.

Основными началами законоположений о крестьянах 19 февраля 1861 г. предусматривались:

- 1) возможно большее устранение влияния администрации на мирские дела и уничтожение всех лишних инстанций;
- 2) возможно большая степень независимости лиц из крестьянского сословия, составляющих местное управление, от влияния сельских канцелярий;*
- 3) установление в законных пределах ответственности перед крестьянским обществом как самого начальствующего в волости лица, так и всех лиц, составляющих совещательное при нем учреждение, и признание за крестьянским обществом права приносить через доверенных лиц жалобы не только на волостное начальство, но даже и на местные полицейские власти;
- 4) независимость суда от полицейской и административной власти и совершенное уничтожение всяких судебных инстанций в пределах волостной крестьянской единицы.

При некотором знакомстве с практикой современного сельского общественного управления нельзя не заметить резкого противоречия ее с намерениями законодателя. Вместо свободного крестьянского самоуправления и самодеятельности возникла всесторонняя опека администрации, распоряжающейся по своему усмотрению всеми общественными крестьянскими делами; вместо независимости крестьян от сельских канцелярий — безграничная власть последних во главе с фактически безответственными перед обществом старшиной и писарем. Вместо самоуправляющейся сельской единицы образовалась фискально-полицейская, деятельность которой не имеет никакого отношения к общественной хозяйственной деятельности или нуждам крестьян. Такое сведение независимости крестьянского самоуправления к нулю и превращение органа сельской общины в фискально-полицейскую канцелярию было результатом двух причин:

- 1) постоянного стремления администрации ограничить общественное самоуправление крестьян и подчинить их непосредственно распоряжению своей власти и
- 2) полного несоответствия самой современной организации сельского общественного управления широкому кругу тех общественных нужд и потребностей, удовлетворение коих было возложено на обязанность сельских обществ.

В Кутаисской губернии положение 19 февраля было введено в урезанном виде в форме положения 13 октября 1864 г. В этом положении волостное правление отсутствует — оно здесь заменено сельским управ-

* Наилучшим для этого средством казалось устранение порядка назначения писаря высшим начальством, вместо чего вводился вольный наем волостным управлением.

лением, которое на деле обращено в сельскую канцелярию. Тогда как во внутренней России такой канцелярии подведомственна целая волость (несколько селений), в Кутаисской губернии каждое сельское общество должно иметь свое управление со старшиной и писарем подобно тому, как каждое русское село должно иметь своего старосту. Наделенное широкими полномочиями, такое управление легко взяло в свои руки власть над крестьянским обществом и перевес влияния на ход общественных дел неизбежно при таких условиях должен был перейти к сельской канцелярии ввиду малочисленности состава сельских обществ и протекающей отсюда их слабости и убожества во всех отношениях, особенно в столкновениях с представителями администрации, какими не замедлили сделаться сельский старшина и сельский писарь.* Широкому развитию полицейских функций сельской канцелярии в ущерб сельскохозяйственной деятельности содействовали следующие обстоятельства. Тогда как в России пореформенная организация сельского общественного управления являлась естественной санкцией веками выработанного уклада, в Кутаисской губернии при существовании подворно наследственного, а не общинного владения землей, смешанности в селениях крестьян разных категорий и отсутствия ввиду этого общности хозяйственных задач и интересов у отдельных дворов, пореформенное крестьянское управление (по образцу урезанной русской волости) явилось искусственной организацией. Организация эта, как не отвечающая жизненным потребностям населения и лишенная хозяйственных функций (вследствие отсутствия общины), должна была вырождаться в фискально-полицейскую канцелярию, занятую предметами, никакого отношения не имеющими к сельскому общественному хозяйству. При этом на почве не естественного, а вынужденного внешним давлением соединения, вызванного не потребностями населения, а соображениями чисто полицейского свойства, развились все отрицательные стороны подне-

* В подтверждение этого взгляда привожу характеристику стоящих во главе современного сельского управления старшины и писаря из официального свода материалов по изучению экономического быта государственных крестьян Закавказского края, изд. т. сов. Тихеевым.

Сельский старшина, говорится в исследовании Рачинского уезда Кутаисской губернии (стр. 184, т. I), — начальник самый близкий, а потому и самый сильный в селе. Требование его — закон, неисполнение которого влечет за собой кару при первом удобном случае. Поэтому все селение к его услугам. Нужно ли ему вспахать поле, засеять его, собрать урожай, сделать изгородь, одним словом, при всякой хозяйственной работе у него нет недостатка в рабочих. Каждое семейство при первом же его приказании считает себя обязанным прийти к нему на помощь, приготовить для него обед и доставить его куда он пожелает. Приезд чиновника — праздник для старшины. Он требует от крестьян всего, что ему заблагорассудится от имени чиновника, в большинстве случаев и не подозревающего об этом. Вообще доходы старшины весьма значительны, но неуловимы для постороннего, ибо как он, так и крестьяне не заикаются о них из весьма понятного чувства. Но для приблизительного определения этих доходов достаточно сказать, что редкий старшина за несколько лет своей службы не наживет капитала, хотя определенного жалованья не получает.

Там, где в роли сельского писаря фигурируют не сами крестьяне, а лица привилегированных сословий, в особенности же отставные чиновники из полицейских, последние являются мелкими царьками, командуют всеми, даже старшинами, и заодно с последними грабят народ (стр. 186).

вольных общественных отношений: беззаконие, произвол, лихоимство и т. п.

С другой стороны, к такому же постепенному замиранию хозяйственной самостоятельности местных кутаисских сельских обществ вело, как сказано выше, полное несоответствие их несложной организации тем широким требованиям, какие предъявлялись к ним жизнью в области сельскохозяйственных отношений, противоречие между сложностью и многообразием общественных нужд и несложностью, элементарностью организации, которая призвана удовлетворять эти нужды.

Тогда как разнообразие сельскохозяйственных культур (от альпийской до субтропических) и сложность общественно-экономических отношений вызвали многообразные общественные нужды, общественная организация для обслуживания этих нужд, введенная в Кутаисской губернии постановлением 13 октября 1864 г., была менее сложна, более элементарна, чем во внутренних губерниях России. В результате лишенные средств и сил сельские общества не могли воспользоваться предоставленными им правами в сфере хозяйственной самостоятельности, и последняя замерла, уступив место широкой деятельности администрации.

Сельская администрация лишь номинально оставалась органом выборным. По существу все должностные лица назначались и увольнялись приставами и все законные и незаконные действия первых покрывались авторитетом последних.

Бюрократизация сельского управления отразилась на сельском суде, и без того не соответствующем требованиям жизни, на школе и т. д.

Жизнь деревни, подчиняющаяся лишь власти земли, не могла добровольно подчиниться чуждой ей власти канцелярии, и представители последней оказались в неприятельском стане.

Националистические течения в высших сферах управления краем, проявившиеся с особенной силой в конце восьмидесятых годов минувшего столетия и отразившиеся особенно неблагоприятно на школе и церкви, и систематическое покровительство администрации привилегированным сословиям в ущерб интересам крестьян и элементарной справедливости обострили вконец враждебные отношения до крайности.

Последним решающим моментом были действия администрации в Гурии в 1902 г.

Тяжелое экономическое положение населения Гурии к тому времени усугубилось двумя предшествовавшими плохими урожаями хлебов и акцизными правилами 29 мая 1900 г., вызвавшими сокращение винокур[ен]ия из винограда на 60% в первый же год.

Под влиянием кризиса в населении восьми сельских обществ Гурии возникла мысль объединиться для специальной цели — понижения арендных цен на землю. Вмешательство администрации и войска (военный постой) и усиленная защита притязаний помещиков расширили недовольство и вызвали политический протест.

Для урегулирования движения не было сделано ничего. Ни одна из коренных причин не была устранена даже в ничтожной мере. Как администрация, так и прокурорский надзор видели в нем только ре-

зультат политической пропаганды, а в сельском земледельческом населении — легкомысленных идеологов.

Начались бесконечные аресты, высылки, взыскания с сельских обществ убытков, причиненных движением, взыскание за укрывательство виновных в пропаганде лиц, закрытие библиотек, назначение правительственных старшин с большими окладами от обществ и пр. Но пропаганда социал-демократических идей в несколько преобразованном виде, согласно условиям сельского быта, попала на подготовленную жизнью почву и вошла в сознание всего населения, несмотря ни на какие репрессии. Оно организовалось в стройное целое, выбрало руководителей — десятских, сотских и тысячных и примкнуло к русскому движению. В городах, местечках и селениях появились комитеты и их агенты, распоряжения которых исполнялись беспрекословно. Состав их пополнялся местными силами и сменялся несколько раз.

На высылки и репрессии население ответило террором, направленным против наиболее усердных тайных и явных агентов полиции, и полным отрицанием установленных властей, место которых заняли выборные. Появился выборный суд, выборная сельская администрация, образовались организации для обеспечения личной и имущественной безопасности. В то же время обязательными постановлениями были установлены: предельная арендная плата, поденная плата, введен обязательный воскресный отдых и пр. Надо признаться, что новые учреждения действовали лучше прежних бюрократических и на время прекратили грабежи, воровство и разбой.

Январские события в Петербурге дали новый сильный толчок революционному движению в губернии. Оно проявилось на всей территории в массовых забастовках, порче железнодорожного пути и больших демонстрациях в городах и селах. Население объединилось на стройной программе, требующей представительного государственного строя на почве всеобщего, равного, прямого избирательного права, конституционных гарантий, как-то: свободы слова, собраний, союзов, стачек, неприкосновенности личности, жилищ и пр., замены постоянной армии народной милицией, увеличения земельного надела за счет казенных уделных и монастырских владений, возврата отрезков, прекращения временнообязательных отношений, законодательной нормировки аренды, дарового обязательного для всех обучения в народных школах на родном языке, реорганизации сельской жизни на основах равноправности национальностей и сословий и широкого самоуправления в сфере хозяйственной деятельности общества, введения суда присяжных и преобразования налоговой системы с заменой всех прямых и косвенных налогов прогрессивным всеобщим (с доходов от 500 руб.).

Излюбленная дворянами идея автономии не привилась, наоборот, вызвала подозрительное отношение. Крестьяне увидели в ней маневр, изобретенный дворянами с целью порабощения их на основании местных автономных законоположений.

В конце января репрессии были вновь усилены посылкой в Гурию сильного отряда войск под начальством генерала Алиханова, которому были даны особые полномочия. Тогда же введено военное положение в Озургетском, Зугдидском и в части Сенакского уезда, а затем в марте

оно было распространено на всю губернию и учреждено временное Кутаисское генерал-губернаторство.

Военное положение и неистовства казаков на время ослабили внешние проявления движения, но они же создали новых фанатиков революции, углубили его и укрепили стремление к борьбе.

Народная масса наэлектризована до предела и нельзя долго сдерживать ее страхом. В революционные периоды, как показала история, он быстро переходит в озлобление и каждый неосторожный шаг, каждая крутая мера могут вызвать вооруженное восстание, оружие для которого уже припасено.

Из этого краткого очерка следует, что все применявшиеся репрессивные меры не только не дали желанных результатов, но, наоборот, способствовали углублению революционного течения. Так и должно было быть, ибо репрессии составляли только усиленные проявления того произвола и общего режима, который создал революцию.

Теперь, когда отношения между администрацией губернии и населением обострились до предела, роль администратора стала вдвое труднее, единственной разумной политикой я считаю:

1) признание права населения на коренные улучшения его экономического и правового положения;

2) покровительство всем полезным проявлениям самодеятельности общества;

3) зависящее устранение коренных причин, вызвавших революцию.

Первым шагом такой политики должно быть:

а) отмена военного положения;

б) устранение агентов администрации, проявивших усердие в сфере произвола;

в) прекращение административных арестов, высылки и прочих репрессий по политическим делам;

г) молчаливое признание функционировавших в деревнях до введения военного положения судебной и административной организации;

д) терпимость к сходкам, митингам и демонстрациям, когда они не угрожают личной и имущественной безопасности обывателя, и

е) скорейшее введение земства по положению 1864 г. с необходимыми изменениями в сторону демократизации этого учреждения, обусловливаемыми экономическими и культурными особенностями быта всех классов населения.

Строгое проведение в жизнь намеченных выше принципов будет сопровождаться, несомненно, некоторыми затруднениями как со стороны жандармской полиции, действия которой ввиду этого необходимо согласовать с действиями губернатора, так и со стороны населения, пока не установится полное доверие к новому направлению. В первое время вероятны частные демонстрации хотя бы с целью испытать устойчивость и искренность намерений нового режима, но они не будут иметь значения и, не вызывая ненужных репрессий, улягутся сами собой.

В этой записке я пытался доказать, что народное движение в Кутаисской губернии возникло на почве экономических и правовых неурядиц и что, следовательно, оно может быть успокоено только путем широких общегосударственных и областных реформ. Пути к осуществ-

лению этих реформ намечены в высочайших манифесте 12 декабря 1904 г. и рескрипте 18 февраля 1905 г. Задача администратора в Кутаисской губернии при этих условиях сводится лишь к тому, чтобы использовать общий подъем самосознания интеллигентного общества и народных масс с целью возможно плодотворной и спокойной разработки насущных вопросов общественной жизни для участия в предстоящей творческой работе по государственному устройству России.

Старший агроном Министерства земледелия
и государственных имуществ на Кавказе

В. Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 2-ს, საქ. 5288, ფურც. 6 — 17. პირი.

№ 16

1905 წლის ივნისის 7. — მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის წარდგინება შინაგან საქმეთა მინისტრისადმი აგრონომ ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნის შესახებ

Именным высочайшим указом, данным 21 минувшего мая Правительствующему сенату, кутаисскому губернатору генерал-майору Смагину повелено состоять в распоряжении военного министра.

Вследствие сего, за освобождением вакансии кутаисского губернатора, имею честь просить ваше высокопревосходительство испросить всемилостивейшее государя императора соизволение на назначение старшего агронома Министерства земледелия и государственных имуществ на Кавказе коллежского советника Владимира Старосельского исправляющим должность кутаисского губернатора, с производством его, Старосельского, по бывшим примерам и в соответствие предназначаемому ему месту, в статские советники.

Генерал-адъютант гр. Воронцов-Дашков

სსრკ ცსსალ, ფონ. 1284, აღწ. 46, საქ. 93, ფურც. 1. დედანი.

№ 17

1905 წლის ივნისის 30. — შინაგან საქმეთა მინისტრ ბულიგინის წერილი მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებლად დანიშვნის შესახებ

Конфиденциально

Милостивый государь граф Илларион Иванович!

Его императорскому величеству, в 29 день сего июня, всеподданнейше доложено было мною ходатайство вашего сиятельства о назначении старшего агронома бывшего Министерства земледелия и государственных имуществ на Кавказе, коллежского советника Старосельского — исправляющим должность кутаисского губернатора, с производством его, в соответствие предназначаемому ему месту, в статские советники.

Вместе с сим я всеподданнейше доложил государю императору, что главноуправляющий собственною его императорского величества канцеляриею, с которым я входил в сношение по настоящему делу, уведомил меня, что Старосельский 17 апреля сего года был пожалован орде-ном Св. Анны 2-й степени, в виду чего вторичное награждение его по истечении всего лишь 2-х месяцев после получения последней награды являлось бы коренным нарушением действующих законоположений по наградной части.

Его величество, в 29 день сего июня, всемилостивейше соизволил на назначение коллежского советника Старосельского исправляющим должность кутаисского губернатора.

О таковом высочайшем соизволении, сообщенном вместе с сим главноуправляющему собственною его императорского величества канцеляриею, для поднесения к подписанию его величества именного указа Правительствующему сенату о настоящем назначении, уведомляю ваше сиятельство.

Примите уверение в отличном моем уважении и совершенной преданности.

Подписал А. Булыгин

სსრკ ცსსალ, ფონ. 1284, აღწ. 46, 1905 წ., საქ. 93, ფურც. 8. შეგებული.

№ 18

1905 წლის ივლისის 9. — ბრძანებულება ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნის შესახებ

Старшему агроному Главного управления землеустройства и земледелия на Кавказе, коллежскому советнику Старосельскому всемилостивейше повелеваем быть исправляющим должность кутаисского губернатора.

На подлинном собственной его императорского величества рукой подписано: «Николай»

სსრკ ცსსალ, ფონ. 1284, აღწ. 46, საქ. 93, ფურც. 12. პირი.

№ 19

1905 წლის ივლისის 20. — საგაზეთო ქრონიკიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

КАВКАЗСКАЯ ХРОНИКА

В. А. Старосельский, вновь назначенный кутаисским военным губернатором, по окончании курса в моск[овской] Петровско-Разумовской академии в 1882 г., поступил на службу по м-ву госуд. имуществ в Черном. губ., где служил до 1888 г. Затем он был назначен агрономом при

уполномоченном м-ра земледелия на Кавказе и часто получал командировки в различные места края для исследования виноградных лоз и лечения их от болезней, в особенности от филлоксеры. Между прочим, ему было поручено м-вом устроить около железнодорож[ной] ст. Квирилы питомник американских лоз, которые в последнее время известны под именем американских лоз «сакарского питомника». Лозы эти получили большое распространение. В. А. Старосельскому принадлежит не мало печатных трудов по виноградарству и виноделию; известен также его перевод книги французского ученого Л. Ружье «Практическое руководство виноделия». Ежегодно В[ладимир] А[лександрович] издавал «Труды питомника», в которых помещал свои оригинальные и переводные статьи. Деятельное участие принимал он также в «Трудах кавк. филлоксерного комитета» и в изданиях кавк. о-ва сельского хозяйства.

გაზ. „Новое обозрение“, 1905 წ., № 152.

№ 20

1905 წლის ივლისის 24. — საგაზეთო ქრონიკიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

КАВКАЗСКАЯ ХРОНИКА

В Кутаисе циркулируют слухи, что новый губернатор г. Старосельский, с разрешения высшей администрации края, намеревается оставить в Кут[аисской] губ[ернии] должности выборных народом асиставов и атиставов.

გაზ. „Новое обозрение“, 1905 წ., № 156.

№ 21

1905 წლის ივლისის 26. — რუსეთის დეპეშათა სააგენტოს ცნობა ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შუამდგომლობის გამო რევოლუციური მოძრაობის პერიოდში წარმოქმნილი სოფლის თვითმმართველობის ორგანოების კანონიერად აღიარების შესახებ

Тифлис. 26 июля. Новый кутаисский губернатор Старосельский ходатайствует о признании законными самоуправляющихся сельских организаций, образовавшихся за время крестьянского движения и во главе которых стоят свободно избранные сотские и десятские.

სსრკ ორცხა, პდ., 00, 1905, საქ. 2550, ნაწ. 85, ფურც. 16.

№ 22

1905 წლის ივლისის 29. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის დეპეშა პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Предполагается оставить образовавшийся во время последнего движения среди крестьян Кутаисской губернии третейский суд в делах, неподсудных общим судебным учреждениям; вообще полагаю, опыт наз-

начения Старосельского с его образом мыслей может быть богат неожиданными.

ცსა (თბ.), ფონ. 83, აღწ. 1, საქ. 146, ფურც. 16. პირი.

№ 23

1905 წლის ივლისის 31. — საგაზეთო ქრონიკიდან ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორად დანიშვნასთან დაკავშირებით ყვირილაში (ზესტაფონში) მის პატივსაცემად გამართული შეხვედრის შესახებ

В м. Квирилах 31 июля устроен был прощальный обед бывшему заведующему Сакарским питомником В. А. Старосельскому, назначенному ныне кутаисским губернатором. На обеде присутствовало 200 человек. Было произнесено много теплых и прочувствованных слов. Говорили речи: князь Н. Тавдгиридзе, протоиерей Гамбашидзе, присяжный поверенный З. Мачавариани и грузинский писатель Хускивадзе. Во всех речах отмечалась его деятельность на пользу общества и было высказано, что ему устраивается обед не как губернатору, а как полезному члену общества. Г. Хускивадзе свою речь закончил так: «Назначение ваше, Владимир Александрович, на пост губернатора было так неожиданно в такое тяжелое время, что вызвало много толков. Но конец всему этому положит будущая ваша деятельность. Мы же, знакомые с вашей энергией и способностями, не сомневаемся в плодотворной вашей деятельности на пользу населения и в будущем, насколько позволяют современные условия нашей жизни. Отрадно ваше назначение губернатором и в другом отношении. Вы первый губернатор, так близко знающий все болячки нашего народа, вы первый губернатор, знающий мужика во всей его наготе, — и все это дает нам уверенность в том, что диагноз, поставленный вами, будет вполне правилен для излечения политических и экономических недугов населения нашей губернии. Итак, пожелаем вам, Владимир Александрович, быть предтечею желанной и чарующей весны».

გზ. „Новое обозрение“, 5 აგვისტო, 1905 წ.

№ 24

1905 წლის აგვისტოს 17. — ამიერკავკასიის რკინიგზის უანდარმა სამმართველოს ქუთაისის განყოფილების უფროსის მოხსენება რკინიგზის უანდარმა სამმართველოსადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Зловещее предчувствие, к сожалению, сбылось. Факты красноречиво говорят за себя: 14 сего августа близ Городского сада вмиг образовалась толпа народа, приблизительно человек в сто. В центре этого собрания стояли четыре известных революционера, по профессии присяжные поверенные; одни из них раздавали присутствующим противоправительственные прокламации, а другие читали их вслух любопытствующим. Стражники, в числе четырех человек, предложили названным револю-

ციონერამ следовать за ними в участок, но преступники ни за что не хотели идти в участок, а требовали, чтоб их отвели к губернатору, но когда стражники отказались исполнить требование их, они позволили себе бранить стражников, в данном случае свято исполняющих долг свой; один из них, некий Джапаридзе, даже схватился за имеющийся в кармане револьвер. Несмотря на препятствия, учиняемые задержанными, стражники все-таки доставили их в полицейский участок; при этом необходимо иметь в виду, что стражники арестованных ни словом, ни действием не оскорбляли.

Только что арестованных доставили в участок, немедленно явился туда местный губернатор и полицмейстер, извещенные друзьями арестованных.

Представитель верховной власти в губернии, войдя в помещение участка, очень любезно пожал руки арестантам и выслушал внимательно жалобу их на стражников, якобы арестовавших их незаконно и нанесшим им оскорбление, но в чем выразилось это оскорбление, не объяснили, обратился к стражникам и крикнул: «Под арест!», а арестованным милостиво объявил: «Вы, господа, свободны!».

После всего этого полицмейстер потребовал от пристава центрального участка отобранные от задержанных прокламации, но он им их не выдал, а составил протокол по сему делу и, приложив прокламации эти, представил местному начальнику Губернского жандармского управления.

Подполковник Гамкrellидзе.

ცხატბ.), ფონ. 1, საქ. 46, ფურც. 138. დედანი. რკინიგზის ჟანდარმთა სამმართველომ ეს მოხსენება გაუგზავნა კავკასიის პოლიციის უფროსს.

№ 25

1905 წლის აგვისტოს 22. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის მიწერილობა ქუთაისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის მოქმედების გამო ცნობების წარდგენის შესახებ

Совершенно секретно

В. нужное

По полученным мною сведениям, местный губернатор [Старосельский] чрез кутаисского полицмейстера Татиева будто бы сделал общее распоряжение по полиции, чтобы чины ее никаких мер против публичных противоправительственных сходов не предпринимали, а равно и не препятствовали бы распространению прокламаций и уличным манифестациям с красными флагами. По тем же сведениям, полиции будто бы вменено в обязанность принимать соответствующие меры лишь к прекращению насилия, грабежа и т. п.

Сообщая об изложенном, прошу ваше высокоблагородие безотлагательно и тщательно проверить эти сведения и, в утвердительном слу-

чае, от кого именно исходит такое распоряжение и в какой форме письменного или устного конфиденциального приказа оно было сделано и не было ли аналогичного распоряжения со стороны губернатора [Старосельского] местным чинам Корпуса жандармов.

О последующем прошу мне донести в возможно непродолжительном времени.

Генерал-майор Ширинкин.

ცხა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 46, ფურც. 144. შევებული.

№ 26

1905 წლის აგვისტოს 27. — კავკასიის პოლიციის უფროსის მოხსენება მეფის-
ნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელ-
სკის შესახებ

Личное

Ваше сиятельство, милостивый государь, граф Илларион Иванович! Из нескольких источников мною были получены сведения, что 14 сего августа в г. Кутаисе, в городском саду, состоялась сходка, на которой четверо известных местным властям агитаторов читали публично преступные воззвания и здесь же раздавали их присутствующим. Руководители этой сходки были арестованы стражниками и доставлены в полицейский участок, откуда будто бы были освобождены по личному распоряжению местного губернатора [Старосельского], отправившего затем будто бы под арест самих стражников за грубое обращение их с агитаторами. Вслед за сим я получил указания, что кутаисский губернатор будто бы сделал после сего общее распоряжение по полиции, чтобы чины ее никаких мер против публичных противоправительственных сходок не предпринимали и не препятствовали бы распространению прокламаций и уличным манифестациям с революционными флагами.

Желая проверить изложенные сведения, я запросил по существу их начальника Кутаисского губернского жандармского управления и донесение его по сему предмету от 23 сего августа за № 3040 в копии имею честь представить при сем вашему сиятельству.

Принимая во внимание, что означенное донесение в полной мере подтверждает полученные мною указания, и имея в виду, что таким образом деятельность кутаисской администрации находится в явном противоречии с существующими законоположениями о предупреждении и пресечении преступлений и с возложенными на меня обязанностями по наблюдению за государственным порядком и общественной безопасностью в пределах Кавказского наместничества, я, докладывая об изложенном, имею честь почтительнейше просить по сему предмету соответствующих указаний вашего сиятельства.

Пользуюсь случаем засвидетельствовать вашему сиятельству уверения в совершенном моем почтении и искренней преданности.

ცხა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 46, ფურც. 147. შევებული.

№ 27

1905 წლის სექტემბრის 12. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის მიწერილობა ქუთაისის გუბერნატორ სტაროსელსკისადმი პოლიციის მოხელეთა მიერ ქუთაისის ქალაქის ბაღში აგიტატორთა ჯგუფის დაკავებასთან დაკავშირებით მომხდარი ინციდენტის გამო წერილობითი განმარტების წარდგენის შესახებ

Конфиденциально

Милостивый государь, Владимир Александрович! Из производящегося ныне при Кутаисском губернском жандармском управлении в порядке 1035 ст. Уст. угол. судопр. дознания о присяжном поверенном Гелазарове, обвиняемом в публичном чтении 14 минувшего августа в Кутаисском городском саду преступной прокламации от имени «Кутаисского комитета партии социалистов-революционеров», между прочим мною было усмотрено, что по задержании Гелазарова и бывших с ним: присяжного поверенного Джапаридзе, помощника присяжного поверенного Чикваидзе, студента Элиава и Леонида Эристова, вы прибыли в Центральный участок, куда были доставлены задержанные и, переговорив с ними, тотчас же приказали освободить, а стражников Константина и Николая Васильевых арестовать на трое суток, причем когда стражник Константин Васильев, задержавший обвиняемого Гелазарова с поличным, просил вашего разрешения доложить об обстоятельствах дела, то ваше превосходительство не пожелали его выслушать. Вслед за сим кутаисский полицмейстер Татиев, на основании приказа вашего превосходительства, сделал распоряжение старшему уряднику стражи Скурлатову, чтобы наряжаемые на дежурство в Кутаисский городской сад стражники впредь не обращали бы внимания на собравшиеся группы людей и не разгоняли бы толпы, даже в том случае, если она будет шествовать с революционными флагами и кто-либо из ее участников будет читать преступные воззвания.

Принимая во внимание, что действующие в империи законоположения о предупреждении и пресечении преступлений равно обязательны для всех ее губерний и областей, а следовательно, и для вверенной вам губернии, и имея в виду, что таковые распоряжения вашего превосходительства, вселяя в население ложное представление о безнаказанности противоправительственных деяний, вместе с сим не могут не вредить интересам охранения государственного порядка и общественной безопасности в пределах Кавказского наместничества, об изложенном я счел своим служебным долгом доложить на благоусмотрение наместника е. и. вел. на Кавказе, прося его указаний, и ныне его сиятельство изволил поручить мне потребовать от вашего превосходительства надлежащие по сему предмету объяснения.

О таковой резолюции его сиятельства имею честь сообщить в[ашему] превосходительству для исполнения в возможно непродолжительном времени.

Примите, ваше превосходительство, уверения в совершенном моем почтении и преданности.

ცსა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 104, ფურც. 4-5. შევებული.

№ 28

1905 წლის სექტემბრის 15. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის მოხსენებიდან მეფისნაცვლის თანაშემწისადმი რევოლუციურ ხალხსა და საფოსტო მატარებლის გამცილებელ უანდარმებსა და ჯარისკაცებს შორის სადგ. აბაშაში მომხდარ შეიარაღებული შეტაკების გარემოებათა შესახებ¹

По телеграфным сообщениям из станций Ново-Сенаки и Абаша, 4 сего сентября произошло на ст. Абаша вооруженное столкновение народа с нижними чинами, сопровождавшими почтовый поезд № 16 из Поти в Самтреди. Ввиду важности полученных мною сведений я счел нужным 5 сентября выехать на место и лично расследовать обстоятельства, сопровождавшие столкновение.

По личному моему расследованию, дело представляется в следующем виде: 4 сентября в 9 час. вечера, при отходе почтового поезда со ст. Ново-Сенаки, на вокзале собралось много публики, присутствовавшей на уездном совещании по организации земства, причем часть публики заняла места в отошедшем поезде. По дороге между станциями Ново-Сенаки и Абаша публика, занявшая места в Ново-Сенаки, пела революционные песни на русском и грузинском языке. Находившийся в одном с этими лицами вагоне жандармский унтер-офицер Когурин, подойдя к певшим, предложил им прекратить пение, но оно не было прекращено. После этого названный унтер-офицер обратился за советом к ехавшим в соседнем вагоне офицерам Тенгинского полка подпоручикам Казанскому [и] Мруку, которые посоветовали жандарму арестовать певших. После этого жандарм с помощью сопровождавших почтовый поезд трех нижних чинов Тенгинского полка арестовал в вагоне 9 лиц и приставил к ним караул из названных трех нижних чинов.

По случаю ярмарки и воскресного дня к приходу почтового поезда на ст. Абаша собралось публики, по словам одних, до 500 человек, по уверению других — до 3.000. Когда поезд прибыл на ст. Абаша, один из арестованных запиской дал знать собравшемуся народу об аресте и просил освобождения. Толпа, осведомившись об этом, бросилась к вагону и требовала освобождения арестантов. Видя такую настойчивость со стороны публики, жандарм освободил арестантов. Исполнение требования в толпе вызвало ликование, сопровождавшееся криками «ура» и револьверными выстрелами в воздух. Предполагая, что револьверная стрельба направлена на поездную публику, нижние чины Тенгинского полка и стражник Озургетского уезда, со своей стороны, тоже открыли огонь в толпу, причем стражником произведено 25 выстрелов, а нижними чинами — 50, результатом чего оказалось: из толпы убитых и найденных на пути двое, убитых и унесенных толпой шесть и раненых, по сведениям, около 40 человек; вслед за этим толпа рассеялась и стрельба была прекращена; со стороны поездной публики и военных постра-

¹ ამ მოხსენებით ვ. ა. სტაროსელსკი მიზნად ისახავდა სრული პასუხისმგებლობა ამ ინციდენტისათვის დაეკისრებინა უანდარმებისა და ჯარისკაცებისათვის, რათა თავიდან აეცილებინა მოსალოდნელი რეპრესიები ინციდენტის მონაწილე ხალხის წინააღმდეგ.

давших нет; нет также, по имеющимся у меня справкам, следов стрельбы на стенках и окнах вагонов, если не считать двух ссадин на стенках вагонов, по-видимому, от револьверных пуль, и одного сломанного стекла с кривой трещиной...

...Непосредственной причиной столкновения воинских чинов с толпой, повлекшего за собой многочисленные жертвы, является арест лиц жандармским унтер-офицером; между тем, если проследить весь инцидент с начала до конца, то ни с одной стороны нельзя оправдать действия агента железнодорожной полиции, арестовавшего по своему усмотрению девять лиц, и воинских чинов, без руководителя затеявших стрельбу по толпе...

Столкновение, имевшее место 4 сентября на ст. Абаша, вряд ли может считаться единичным или исключительным: за первое полугодие текущего года аналогичные случаи произошли в Белогорах, Квирилах и в последнее время в Гванкитах; нижние чины железнодорожной полиции, чины полицейской стражи и воинские части без соответственного руководителя брали на себя разрешение сложной задачи водворения порядка и, благодаря неумелости и непониманию серьезности положения, распоряжениями их создавались условия, мешающие административной власти нести с пользой для населения свои функции.

Отмечая важность происшедшего на ст. Абаша столкновения с неизбежными в настоящее тревожное время последствиями в виде возможных забастовок в Кутаисской и даже в соседней Тифлисской губернии, манифестаций и демонстраций, которые выбывают население из обычной колеи и тем самым увеличивают существующую пропасть между администрацией и народом, почтительнейше прошу строжайшего расследования всех обстоятельств этого печального события, предания суду истинных виновников и, главным образом, распоряжения к преподаванию соответствующей инструкции нижним чинам воинских частей не принимать на себя трудную задачу усмирения народа. Наказание по суду виновных, знаменуя собой акт справедливости, проявленной высшей в крае властью, не может пройти бесследно для народа и должно успокаивающе подействовать на него.

И. д. губернатора Старосельский

ცხა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 57, ფურც. 15-17. პირო.

№ 29

1905 წლის სექტემბრის 15. — აზნაურ ძიძიგურის დაცემის ოქმი ქუთაისის გუბერნატორ სტაროსელსკის შესახებ

1905 г. сентября 15 дня в г. Тифлисе. Я, чиновник для поручений при Канцелярии заведывающего полицией на Кавказе губернский секретарь Кегамов, на основании Положения о государственной охране и по распоряжению управляющего названной Канцелярией, расспрашивал нижепоименованного, который объяснил:

Зовут меня Степан Манучаров Дзидзигури.

В дополнение к предыдущим моим заявлениям объясняю: в августе месяце сего года я, зайдя в местную Сенакскую типографию, при кото-

როй помещается и книжный магазин, увидел, как из задней комнаты приказчик выносил кипу бумаг и положил их на стол; там же находились несколько незнакомых мне лиц. Я, поинтересовавшись, взял один из этих листов, каковой и оказался прокламацией Батумского революционного комитета, в которой этот Комитет призывал народ ко всеобщему уничтожению всех правительственных властей и низвержению самодержавия.

Прокламацию эту я лично передал кутаисскому губернатору Старосельскому вместе с изложением обстоятельств, при коих она была добыта, который, ознакомившись с содержанием ее, обещал распорядиться производством обыска в названной типографии и препроводил ее сенакскому уездному начальнику, который, в свою очередь, передал ее полицейскому приставу м. Сенаки. Благодаря же этому приставу, который названную бумагу держал у себя в Канцелярии на письменном столе, в числе прочих текущих бумаг, один из присутствовавших в канцелярии членов местной нелегально организованной Комитетом полиции, так называемой по-местному «асистави» — сотский, видимо, успел достаточно ознакомиться с содержанием этой бумаги и спустя несколько дней мне по пути между м. Сенаки и моим домом повстречался Артемий Чемия и Ясон Норакидзе, лица достаточно известные как властям, так и местным обывателям своей преступной противоправительственной пропагандой, и, воспроизведя содержание вышеозначенной бумаги, стали угрожать мне жизнью. На мой вопрос, каким образом им может быть это известно, они ответили, что Кутаисский революционный комитет знает и сообщил им о том заявлении, которое я сделал кутаисскому губернатору Старосельскому.

В заключение прошу принять возможные меры к ограждению моей личности от злоумышлений.

Дворянин Кутаисской губ. Сенакского уезда
 Степан Манучаров Дзидзигури
 Расспрашивал: чиновник для поручений,
 губернский секретарь Кегамов

ცსა (თბ.), ფობ. 1, საქ. 46, ფურც. 130. ლელანი.

№ 30

1905 წლის არა უადრეს სექტემბრის 18. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის პირადი წერილი კავკასიის პოლიციის უფროს გენერალ შირინკინისადმი განმარტებით მის განკარგულებათა შესახებ პოლიციის მოხელეების მიერ ქუთაისის ქალაქის ბაღში რევოლუციონერ აგიტატორთა ჯგუფის დაკავების გამო

Конфиденциально

Ваше превосходительство Евгений Никифорович! Мои действия в инциденте с присяжным поверенным Гелазаровым и распоряжения, данные полицмейстеру, доведены до сведения вашего превосходительства в неверном освещении.

Гелазарова и других арестованных с ним лиц я опросил и велел освободить, так как все они местные жители, имеют в городе постоянную оседлость и пользуются влиянием в обществе. Уклоняться от следствия или суда никто из них не стал бы. Доставленную прокламацию я распорядился препроводить в Жандармское правление, которое, допросив затем обвиняемых, сочло нужным дело прекратить.

Стражники Васильевы были отправлены под арест за то, что при аресте Гелазарова и других позволили себе грубую, крайне неприличную ругань по адресу кн. Эристова и др. Факт этот засвидетельствован многими очевидцами.

Стражники для надзора за порядком в городском саду были назначены мною. Через полицмейстера Татиева им было приказано, вместе с городовыми, не допускать по возможности сборищ, а в случае неудачи — не применять по своему произволу без крайней необходимости силы, давать знать старшим чинам полиции.

Смею надеяться, что в этом распоряжении моем ваше превосходительство не найдете ничего противозаконного.

Примите, ваше превосходительство, уважение в совершенном моем почтении и преданности.

В. Староселский

ცსა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 104, ფურც. 10. ავტოგრაფი. საბუთი დათარიღებული არ არის.

№ 31

1905 წლის სექტემბრის 19. — კავკასიის პოლიციის უფროს გენერალ შირინკინის მიწერილობა ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისადმი პირადი წერილის ნაცვლად ოფიციალური განმარტების წარმოდგენის შესახებ

Конфиденциально

Милостивый государь Владимир Александрович! 18 сего сентября я имел честь получить от вашего превосходительства частное письмо по вопросу, изложенному в служебном письме моем от 12 того же сентября за № 887.

Ввиду того, что обращенный к вам запрос был предложен по приказанию наместника е. и. вел. на Кавказе, я вновь имею честь просить ваше превосходительство не отказать дать мне о нем объяснения в официальном порядке для доклада его сиятельству.

Примите, ваше превосходительство, уверения в совершенном моем почтении и преданности.

ცსა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 104, ფურც. 6. შევებული. ამავე საქმეში დაცულია გენერალ შირინკინის მეორე, 30 სექტემბრის მიწერილობა გუბერნატორ სტაროსელსკისადმი, საიდანაც ირკვევა, რომ ვ. ა. სტაროსელსკის არ შეუხრულებია ეს განკარგულება. ამ მიწერილობაში ნათქვამია: «Милостивый государь Владимир Александрович!

По приказанию наместника его императорского величества на Кавказе, прошу ваше превосходительство немедленно сообщить, для доклада его сиятельству, объяснения по предмету, означенной в письме моем на ваше имя от 12 сего сентября за № 887. Примите, ваше превосходительство, уверения в совершенном моем почтении и преданности. Ширинкин».

№ 32

1905 წლის სექტემბრის 29. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის პასუხი კავკასიის პოლიციის უფროს გენერალ შირინკინის შეკითხვაზე რევოლუციური პროპაგანდის წინააღმდეგ ქუთაისის პოლიციის მოხელეთა უმოქმედობის გამო

Конфиденциально

Вследствие запроса, обращенного ко мне вашим превосходительством в служебных письмах от 12 и 19 сентября т. г. за №№ 887 и 1047, имею честь сообщить вам, что свидетельские показания нижних чинов полицейской земской стражи в дознании Кутаисского жандармского управления по делу присяжного поверенного Гелазарова, на основании которых вашим превосходительством было усмотрено, что действия и распоряжения мои не соответствуют законоположениям о предупреждении и пресечении преступлений, не соответствуют действительности и дают им совершенно неверное освещение.

Присяжного поверенного Гелазарова и других арестованных с ним лиц я действительно приказал освободить после произведенного мною опроса, так как все арестованные — местные жители, имеют в городе постоянную оседлость и занимают общественное положение. При таких условиях уклоняться от следствия и суда никто из них не стал бы даже в случае более серьезных улик. Доставленную прокламацию я распорядился отправить в Жандармское управление, которое, допросив затем обвиняемых и свидетелей, сочло нужным за недоказательностью обвинения прекратить дело.

Стражники Васильевы были отправлены мною под арест за грубую, крайне неприличную площадную ругань, с которой они обращались к арестованным, засвидетельствованную очевидцами инцидента.

Стражники для надзора за порядком в городском саду были поставлены по моему распоряжению, так как штат Кутаисской городской полиции крайне мал. Через полицмейстера Татиева им было приказано не допускать по возможности сборищ, не применять к собравшимся грубой силы по своему усмотрению без крайней необходимости, а в случаях важных вызывать на место старших чинов полиции.

И. д. губернатора В. Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 46, ფურც. 166-167. დედანი.

№ 33

1905 წლის ოქტომბრის 5. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის მიწერილობა ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისადმი ქუთაისის პოლიციის მოხელეებისათვის მის (სტაროსელსკის) მიერ მიცემულ კანონის საწინააღმდეგო განკარგულებათა გამო

Конфиденциально

Впоследствии донесения от 29 минувшего сентября за № 5606 считаю долгом уведомить ваше превосходительство, что данные вами объяснения о мотивах, руководивших вами при распоряжении об остав-

лении на свободе агитаторов, задержанных чинами полицейской стражи 14 августа сего года в Кутаисском городском саду во время публичного чтения ими преступной прокламации «Кутаисского комитета партии социалистов-революционеров», я признаю недостаточными на нижеследующих основаниях.

На точном основании 256 ст. Уст. угол. суд. чинам полиции, до прибытия судебных властей, вменяется в обязанность принимать меры, необходимые для того, чтобы предупредить уничтожение следов преступления и пресечь обвиняемому способы уклоняться от следствия, каковой статьей закона и руководствовались полицейские чины при задержании с поличным указанных выше агитаторов до момента прибытия вашего превосходительства, когда вами, вопреки приведенной статье, было сделано распоряжение об их освобождении из-под стражи, причем это ваше распоряжение явилось результатом ваших соображений об общественном положении и оседлости арестованных.

Такое распоряжение вашего превосходительства, как выходящее за пределы предоставленной вам административной власти и нарушающее компетенцию должностных лиц судебного ведомства в деле применения к обвиняемым тех или иных мер для воспрепятствования им способов уклонения от следствия и суда, состоит в явном противоречии с 416, 417, 418, 419, 420 и последующими статьями Уст. угол. судопр., предоставляющими лишь судебной власти право выбора той или иной из поименованных в 416 ст. названного Устава мер.

Независимо сего нарушения закона, поспешность вашего превосходительства в освобождении виновных не могла, конечно, не отразиться неблагоприятно на ходе возбужденного затем против них дознания, так как дало им время и возможность войти по сему делу в предварительное между собою соглашение и скрыть следы преступления, почему ссылка вашего превосходительства на то обстоятельство, что прекращение сего дознания за недоказанностью содеянного преступления как бы оправдывает ваше распоряжение об освобождении агитаторов, представляется недостаточно убедительным и скорее может служить указанием на необходимость требования особенно строгого применения законом предписанных мер при констатировании государственных преступлений.

Генерал-майор

ცსა (თბ.), ფობ. 1, საქ. 46, ფურც. 168. შევბული.

№ 34

1905 წლის ოქტომბრის 27. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროხელსკის მოხსენება მეფისნაცვლისადმი თხოვნით — არ იქნეს შემოღებული სამხედრო მდგომარეობა ქუთაისის გუბერნიაში

Высочайший манифест от 17 сего октября, представляя из себя важнейший государственный акт, без сомнения, послужит гарантией успокоения населения от тех волнений, которые оно переживало в последнее время. Воззвание вашего сиятельства к населению Кавказского края с разъяснением значения истинного смысла высочайшего мани-

феста будет иметь весьма благотворные последствия и вызовет в населении сочувствие и признательность к вашему сиятельству, проникнутому искренним пожеланием блага и преуспевания вверенному вам краю; одновременно с приведенными выше утешительными известиями среди кутаисского городского населения разнеслась весть о том, что в Кутаисской губернии предположено ввести военное положение; весть эта произвела удручающее впечатление на городское население, которое предвидит от предполагаемого мероприятия тяжелое состояние и страдание мирной части населения. Вероятно, приведенная выше чрезвычайная мера предположена ввиду недавнего грустного происшествия на Рионской ветке Закавказской дороги. Будьте уверены, ваше сиятельство, что упомянутый выше грустный инцидент вызвал глубочайшее негодование в обществе против виновников этого происшествия, но военное положение не могло предупредить подобного инцидента и ничуть не облегчило бы возможности привлечения к ответственности действительных виновников происшествия. По большей части, вследствие приведенных выше случаев, при действии военного положения страдает мирное население, в среде которого проливается кровь ни в чем не повинных людей; очевидными доказательствами этого следует целый ряд кровавых инцидентов в местностях, где действует военное положение. Считаю своим нравственным долгом удостоверить, что разумное и осторожное действие гражданской власти, функционирующей в последнее время в Кутаисской губернии, устранило много кровавых инцидентов, которые были бы неизбежны при действии военного положения. В предвидении прискорбных последствий, которые никоим образом не могут успокоить население, я, в качестве представителя гор. Кутаиса, осмеливаюсь обратиться к вашему сиятельству с почтительнейшей просьбой не вводить военного положения

ცსა(თბ.), ფონ. 1, საქ. 146, ფურც. 95. პირი.

№ 35

1905 წლის ოქტომბრის 3. — კავკასიის პოლიციის უფროს გენერალ შირინ-კინის მიწერილობა ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისადმი სადგ. აბაშაში ხალხსა და ჯარისკაცებს შორის მომხდარი შეიარაღებული შეტაკების გამო სტაროსელსკის მიერ მეფისნაცვლის თანაშემწისათვის წარდგენილ მოხსენების შესახებ

Секретно В. нужное

Канцелярия наместника е. и. вел. на Кавказе препроводила ко мне в копии секретное представление вашего превосходительства на имя помощника наместника по гражданской части от 15 минувшего сентября за № 5243 о случае нападения вооруженной толпы на железнодорожный поезд на ст. Абаша 4 того же сентября.

Принимая во внимание, что случай на ст. Абаша, начиная с задержания певших в пассажирском поезде революционные песни агитаторов и кончая их насильственным освобождением толпой, произведшей затем вооруженное нападение на сопровождавший их конвой, имеют

все признаки противогосударственного деяния, я вновь вынужден обратить внимание вашего превосходительства, что донесения о подобных событиях, как выходящих за условия нормальной гражданской жизни края, должны быть направляемы ко мне на точном основании Положения о заведывающем полицией на Кавказе, на что я уже имел честь указывать вашему превосходительству по приказанию его сиятельства наместника.

Независимо сего, рассмотрев высказанные вами в представлении по сему предмету взгляды на события на ст. Абаша, я ни в каком случае не могу согласиться с некоторыми вашими заключениями, очевидно, несколько односторонними за отсутствием у вас того материала по сему делу, каким располагаю я.

1. Так, я ни в коем случае не разделяю вашего мнения, что жандармский унтер-офицер по вопросу о задержании агитаторов должен был считаться с нынешним настроением населения, а не руководствоваться точным смыслом устава о предупреждении и пресечении преступлений. Предоставление нижним чинам полиции и Корпуса жандармов права оценивать исполнение ими служебных обязанностей в зависимости от тех или иных общественных условий, это значит дать им как бы законную возможность уклоняться от исполнения этих обязанностей, когда такое исполнение почему-либо будет для них неудобным, и вместе с тем расширить их полномочия до права неприменения в некоторых случаях закона, что уже явится посягательством на прерогативы высшей власти в крае.

2. Заключение ваше, что унтер-офицер Кочурин, освободив по настоянию вооруженной и, во всяком случае, по вашим же словам, громадной толпы, вместе с тем не принял никаких мер для установления порядка и умиротворения публики, представляется несколько странным уже потому, что при бывших в распоряжении Кочурина силах ему было и невозможно принять какие-либо действительные меры для такого умиротворения, тем более, что дерзость толпы дошла до отцепления и угонки паровоза.

3. В пункте III вашего представления вы говорите: «предположение, что публика, после освобождения арестованных лиц, стреляла в поезд, никакими соображениями не оправдывается, потому что на стенках вагона, кроме двух пулевых ссадин и одного сломанного окна с трещиной, нет никаких следов...» По имеющимся в моем распоряжении данным, на стенках вагонов в действительности имеется 28 следов от пуля, но если бы даже там их было только 2, то и это служило бы достаточным доказательством, что стрельба со стороны публики имела вовсе не салютационный, а злоумышленный характер, так как злоумышление определяется не количеством выпущенных стрелявшими пуля, а целью их выстрелов. Я не отрицаю, что многие из буйствовавшей толпы могли стрелять и на воздух, но раз имеются пулевые знаки на вагонах, они являются доказательством того, что в толпе были и злоумышленники, направлявшие свои выстрелы в почтово-пассажирский поезд, а раз это так, с чем согласны и ваше превосходительство, конвой обязан был принять меры к ограждению и дальнейшему безопасному следованию почтово-пассажирского поезда, уже остановленного

в своем следовании насильственными действиями злоумышленников, отцепивших паровоз. Что здесь было злоумышление, умело устраненное Кочуриным и конвоем, доказывается умышленным повреждением пути и ст. Самтреди, в целях сделать невозможным присылку военной помощи, и в последующих нападениях на дозоры и патрули. Изложенные факты достаточно убеждают в том, что в данном случае стрельба конвоя ни в каком случае не могла быть признана «бесцельной».

4. Требование вашего превосходительства о строжайшем расследовании всех обстоятельств этого события представляется несколько запоздавшим, так как, по имеющимся у меня сведениям, по сему делу уже производится предварительное следствие местными судебными властями, компетенция коих, без сомнения, гарантирует полную беспристрастность результатов этого расследования.

В заключение я позволю себе еще раз не согласиться с конечным выводом вашего превосходительства относительно преподания соответствующей инструкции нижним чинам воинских частей не принимать на себя трудную задачу умирения населения. Такая задача доверием государя императора возложена на наместника е. и. вел. на Кавказе и ничего общего с отражением вооруженного нападения на почтово-пассажирский поезд, в коем препровождались также и политические арестанты, иметь не может.

Генерал-майор Ширинкин

ცხატბ., ფონ. 1, საქ. 57, ფურც. 20—21. შეგებულა.

№ 36

1905 წლის ნოემბრის 8. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის მოხსენებიდან მეფისნაცვლისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის ნებართვით ქ. ქუთაისში მიმდინარე მასიური მიტინგებისა და დემონსტრაციების შესახებ

Начальник Кутаисского губернского жандармского управления доносит, что 19 и 20 минувшего октября в гор. Кутаисе, с разрешения кутаисского губернатора Старосельского, в городском саду собрались сходки, на которых произносились противоправительственного содержания речи и возмутительная ругань по адресу государя императора и всей императорской фамилии, пелись такие же песни и раздавались прокламации.

20 октября... собравшись у Кафедрального собора, где должна была быть совершена панихида по в бозе почившем императоре Александре III, загородили собою вход в него и тем умышленно не пропустили в церковь ни священников, ни публику, вследствие чего панихида тогда совершена не была. Находившаяся тут же полиция никаких мер не принимала.

У собора был выкинут красный флаг и агитаторами говорились речи противоправительственного содержания, которые кончались словами: «Да здравствует свобода! Долой самодержавие!».

Социал-демократы собрались в то же время в городском саду и также, подняв красный флаг, говорили противоправительственного содержания речи и пели песни.

В самый разгар этих сходов приехал кутаисский губернатор Старосельский в городской сад к социал-демократам, а потом к Кафедральному собору и благодарил всех, что разрешенные им митинги обходятся без всяких инцидентов. Присутствующие отвечали ему криком «ура!» и аплодисментами. В это время возле г. Старосельского стоял сын священника Рубен Тимофеев Георгадзе с красным флагом, на котором изображен государь император Николай II вниз головой. По отъезде губернатора, вскоре после этого, партия революционеров, подняв высоко красный флаг, запела марсельезу и потребовала, чтобы все присутствующие сняли шапки, что публикою и чинами полиции было исполнено, затем все находившиеся там следовали за демонстрантами. На просьбу кутаисского полицмейстера опустить флаг революционеры ответили, что на устройство шествия с флагом получено разрешение от губернатора Старосельского...

Генерал-майор Ширинкин

ცხა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 33, ფურც. 318-320. დედანი.

№ 37

1905 წლის ნოემბრის 9. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის სიტყვიდან თბილისის ვაგზალზე მის გასაცილებლად მოსულ მზრამელთა წინაშე

«—Господа! Оказанный вами мне прием не соответствует моим заслугам, которые состояли лишь только в правильном изложении и освещении дел перед его сиятельством наместником. Благодарите не меня, а наместника... То единодушие, которое сплотило все слои общества на протяжении двух губерний и выразившееся как в посылке наместнику многозначительных депутатий и ходатайств, как, наконец, и в организации на народном митинге в Самтреди того поезда, на котором я удостоился чести приехать в качестве делегата от населения для ходатайства перед наместником — все это свидетельствует о высоком развитии гражданственности и самосознании. Считаю долгом засвидетельствовать перед вами искреннюю свою благодарность инициаторам того поезда, на котором мне удалось приехать, и всем моим спутникам, как в поездке по Гурии, так и на этом поезде, и провозгласить хвалу тем, кто так дружно принял к сердцу угрожающие Гурии бедствия». Конец речи был покрыт громогласным «ура», «гаумарджос», «ваша».

გაზ. „Возрождение“, 1905 წ., № 22.

№ 38

1905 წლის ნოემბრის 13. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის დეპეშა მეფისნაცვლისადმი ქ. ქუთაისში ხოპიორის პოლკის ყაზახ-ჯარისკაცთა თვითნებობისა და პროვოკაციულ მოქმედების შესახებ

Со дня отмены военного положения казаки-хоперцы проявляют вызывающий образ действий — по ночам разгуливают в городе вооруженными партиями, останавливают мирных граждан, избивают, отбирают вещи, поступают многочисленные жалобы. Действия казаков вызывают единодушный протест общества. Подозреваю стремление нарушить мирный образ жизни, местное военное начальство никаких мер не принимает, несмотря на мои заявления. Прошу экстренных распоряжений.

Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 521, აღწ. 2, საქ. 17, ფურც. 18. შიფრიანი დეპეშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 39

1905 წლის ნოემბრის 30. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის მოხსენება მეფისნაცვლისადმი ხოპიორის ყაზახთა პოლკის ჯარისკაცთა თავზედური საქციელის გამო ამ პოლკის ქუთაისის გუბერნიის ფარგლებიდან გავყვანის შესახებ

Секретно

За последнее время отношение населения гор. Кутаиси к квартирующим в городе казакам 1-го Хоперского полка сильно обострилось. Не проходило дня, чтобы не поступало жалоб на казаков со стороны населения, которое заявляло, что казаки почти каждую ночь бродят по городу и обируют мирных жителей. В особенности возбуждение против казаков сильно возросло после того случая, когда казаки в ночь с 25 на 26 [сего] ноября, по заявлению жителей, ворвались в духан... Голетиани у Цепного моста, избили последнего до потери сознания, от каковых побоев Голетиани умер 27 числа утром.

С этого числа, ввиду значительного уменьшения состава Бессарабского пех. полка, для патрулирования в полицейские учреждения были назначены казаки. Находившиеся в наряде в Центральном полицейском участке казаки, около 11 час. утра, заметив, что по Тифлисской улице мимо участка проходили четыре молодых человека, один из коих под буркой имел укороченную берданку, по приказанию урядника погнались за ними, но догнать не могли, вместо же этого задержали проживающего в гор. Кутаиси Долидзе, у которого отобрали револьвер, а самого Долидзе доставили в участок. По поводу этого случая на улице у полицейского участка собралась большая толпа народа, которая

роптала на самоуправство казаков. Прибывший в участковое управление кутаисский полицмейстер немедленно освободил Долидзе и обещал, что оружие ему будет возвращено. Но возбуждение народа не улеглось, так как вслед за этим появился разъезд казаков с офицером, которые, по заявлению офицера, выехали для проверки постов казаков, наряженных в полицейские участки. На возвратном пути, по заявлению офицера, в разъезд казаков якобы стреляли какие-то два молодых человека, которых он задержал, но оружия при них не оказалось.

В 4 часа пополудни, когда сотня казаков возвращалась с водопооя, мимо них проехали на фаэтоне какие-то два молодых человека, впоследствии оказавшиеся проживающими в гор. Кутаисе Апридонидзе и Каранадзе, которые пригрозили казакам имеющимися у них укороченными винтовками; казаки потребовали остановки фаэтона и передачи им оружия, но приказание это не было исполнено, и сидевшие в фаэтоне произвели выстрелы. Тогда казаки догнали фаэтон, окружили его, стащили Апридонидзе и Каранадзе на землю и избили до крови. Видя это, население города сильно заволновалось, бросилось по домам за оружием и, угрожая казакам смертью, стало воздвигать по улицам баррикады и проволочные заграждения, для коих воспользовалось телефонными проводами.

Осведомившись о происшедшем, я тотчас же предпринял объезд города и на местах большого скопления народа прилагал все меры для успокоения его, в чем, казалось, и достигал успеха, но публика, встревоженная еще более звуками набата по городским церквям, все-таки не расходилась и группировалась в разных местах города, преимущественно в центре. В свою очередь и казаки не успокаивались и пытались несколько раз в конном строю под командой офицеров выехать к центру города, но благодаря распоряжениям, сделанным лично командующим войсками генералом Шишковским и мною, возможное столкновение было предотвращено. Но тем не менее в этот вечер на Балахванской улице был тяжело ранен сзади в спину студент Петров и на Гегутской улице легко пожарный служитель Чакветадзе, оба выстрелами из ружей, неизвестно кем произведенными. Для успокоения населения, по его просьбе, была вызвана пехотная часть, от которой на ночь по городу высылались патрули. Помимо Бессарабского полка вышла и команда Куринаского полка с офицером; эта последняя воинская часть, услышав выстрелы, производимые из гостиницы «Гранд-Отель», обстреляла последнюю, причем человеческих жертв не было. Утром 28 ноября цирюльник Бибилишвили заявил, что накануне, около 11 час. вечера, к нему в цирюльню на Подъездной улице, разломав двери и окна, ворвались 7 казаков и, произведя один выстрел, взяли все находившиеся в цирюльне вещи...

Горожане, опасаясь нападения казаков, как вечером 27-го, так и утром 28 числа собирали у жителей оружие, каковое также было отобрано в полицейских участках, в Управлении полицмейстера, в Окружном суде и других учреждениях, причем не обошлось и без грабежей, о которых будет донесено особо.

К вечеру 28 ноября, благодаря принятым мерам, население успокоилось и сняло баррикады и проволочные заграждения. Но в 8 час. вечера в Заречной части города поднялась стрельба, в церквах били набат, все мужское население города вышло на улицу и снова стало возводить баррикады. Причина стрельбы в скором времени выяснилось, и население успокоилось. Оказалось, что какие-то злоумышленники намеревались ворваться в квартиру командира Бессарабского полка полковника Шишкевича в отсутствие сего последнего, но денщик произвел из револьвера стрельбу, на какую-то из казарм прибежали с офицерами нижние чины полка и в свою очередь начали стрелять, но в воздух. Стрельбу прекратил сам командир полка, подъехавший в то время к своей квартире, и немедленно командировал в город двух офицеров для успокоения населения.

По выяснении причин ночной тревоги население действительно успокоилось и воздвигнутые за ночь баррикады вновь были разобраны. Тем не менее и на утро 29 ноября настроение в населении города продолжало быть тревожным. К тому же разнесся слух, что к Кутаису стекаются вооруженные люди из окрестностей. Но ко мне явились представители местного общества и политических организаций и заверили, что ими приняты экстренные меры к недопущению скопления в Кутаисе вооруженных толп народа. С другой же стороны, военное начальство, в видах успокоения населения, распорядилось о том, чтобы в течение некоторого времени отдельные нижние чины и команды казаков Хоперского полка не появлялись бы на улицах города; в силу этого пришлось организовать доставку для полка продуктов довольствия и фуража.

Насколько вообще население города было встревожено описанными событиями последних дней, свидетельствует тот факт, что 29 [сего] ноября служащие в правительственных учреждениях города, собравшись на совещание в помещении Окружного суда и обсудив положение дел, предъявили ко мне требование возбудить ходатайство о переводе Хоперского полка за пределы губернии, причем, в случае неудовлетворения сего в недельный срок, ими решено прекратить занятия, так как они не считают ни себя, ни свои семьи гарантированными от возможных со стороны казаков насилий.

Хотя в настоящее время городская жизнь с внешней стороны приняла почти нормальный вид, но каждую минуту какое-нибудь происшествие, при обостренных отношениях населения к казакам, может вызвать крайне печальные последствия.

Донося об изложенном, я, в целях восстановления полного спокойствия среди населения, ходатайствую пред вашим сиятельством о переводе Хоперского полка за пределы вверенной мне губернии, причем докладываю, что, ввиду серьезности положения, на возбуждение настоящего ходатайства командир и офицеры Хоперского полка изъявили желание. Вместе с тем, считая необходимым наличие войск для содействия гражданским властям, имею честь просить, в случае уважения моего ходатайства, командировать в гор. Кутаис какую-либо пехотную часть, так как этот род войска несомненно пользуется доверием и симпатией населения, что особенно характерно выразилось 27 [сего] ноября в просьбе жителей гор. Кутаиса отрядить для охраны их от возможных нападений со стороны казаков команду пехоты. Это доверие населения

к пехоте еще более усилилось образцовой распорядительностью командира и офицеров Бессарабского полка, проявленное ими в ночь нападения на квартиру полковника Шишкевича.

Независимо от изложенного, считаю своим долгом присовокупить, что, в случае оставления Хоперского полка в Кутаисской губернии, я не могу принять на себя ответственность за последствия весьма вероятного столкновения населения с названным казачьим полком.

И. д. губернатора В. Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 22, საქ. 220. დედანი.

№ 40

1905 წლის ნოემბრის 30. — ქუთაისის გუბერნატორ სტაროსელსკის მოხსენებიდან მეფისნაცვლისადმი მოსახლეობის მიერ არჩეულ პირთაგან ქუთაისის საქალაქო დაცვის შექმნის შესახებ

...Городская охрана образована из лиц выборных и пользующихся доверием населения в составе 60 человек, кои будут вооружены револьверами и саблями. Форма одежды охранников — обыкновенное платье, но с отличительным знаком в виде белой повязки на левой руке с надписью Г. О...

ცსა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 22, საქ. 220, ფურც. 4. დედანი.

№ 41

1905 წლის დეკემბრის 9. — გენერალ-ლეიტენანტ შიშკოვსკის პატაკი კავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების მთავარსარდლისადმი, წინააღმდეგ გუბერნატორ სტაროსელსკის შუამდგომლობისა, სოპიორის ყაზახთა პოლკის ქუთაისის გუბერნიაში დატოვების შესახებ

Секретно. Спешно

Доношу о положении дел в настоящее время в Кутаисской губернии. С уходом батальонов 130-го пехотного Херсонского полка и батареи из Ново-Сенак в Батум в губернии остается: в Поти батальон кубинцев — 300 человек, по линии железной дороги в Квирилах и у Сурамского туннеля — две роты тенгинцев; туннель нахожу необходимым оборонять для обеспечения сообщения из Кутаисской губернии к Тифлису. В Самтреди стоят две сотни лабинцев, но они штабом округа уже предназначены к выступлению в Боржом и Ахалцих, что крайне нежелательно. В Кутаисе 13 рот Бессарабского полка по 25 человек в роте (много больных), всего немногим более 300 штыков. Кубинцев два батальона, всего 400 человек. Караульную службу и патрулирование они несут через два дня в третий — очень тяжело, не говоря уже о том, что никаких занятий производить нельзя и все команды, даже учебная, распушены. Настроение в гор. Кутаисе очень тревожное! Носятся упорные слухи с уходом хопер-

цев, что должно быть на этих днях, ожидаются нападения: а) на наши неприкосновенные запасы Куринского полка, Потийского резервного полка (большие запасы) и за ручное оружие Бессарабского полка (всего свыше 5000 ружей и патроны), отправить которое в Тифлис не представляется возможным; б) на тюрьму с целью освободить арестантов, и в) на казначейство. Туземцы имеют еще не так много оружия — винтовок и хотят его приобрести во что бы то ни стало, — и у них нет денег, потому их цель — захватить казначейство и банки (в последних, как слышно, денег уже не много).

Мы, несомненно, дадим сильный отпор нападающим и защитим угрожаемые пункты, но тогда будет уже форменная война и вся губерния, кроме занятых пунктов, будет в полном обладании у восстающих. Поэтому, во избежание опасности, убедительно прошу не убирать из Кутаиса Хоперский полк. Об этом я уже просил не раз. Просьба губернатора убрать казаков из губернии не должна быть уважаема на том основании, что он сам, в присутствии командиров частей, бывших у него же в кабинете на совещании 28 ноября, сказал: «Положение в губернии очень трудное и опасное, я стараюсь изо всех сил уладить дело, но если мне это не удастся, то я сложу с себя свои обязанности и передам все вам (обратился ко мне), чтобы вы уже вели все дело».

Из этого видно, что г. губернатор вовсе не уверен в успехе своего управления губернией и собирается передать ее в управление другому, когда все уже будет расстроено и когда с таким незначительным по силе отрядом, как ныне в Кутаисе, исправить дело будет нельзя. Надо будет формировать особый отряд и выдвинуть его в Кутаисскую губернию.

Имеющаяся здесь артиллерия — две батареи — едва ли даже пригодна в действии: у нее, за увольнением в запас, осталось мало ездовых и запрячь можно взвод или три орудия в каждой батарее. У них много лошадей и людей не достает для их уборки, на водопой гонят табуном. Конский состав в артиллерии и в Бессарабском полку окончательно гибнет. Лошади болеют и падают. Конюшен до сих пор нет, и начальник инженерной дистанции рапортом от 6 декабря донес мне, что по техническим трудностям (невылазная грязь) он строить конюшни не будет! Сердце болит [у] всех нас при виде несчастных животных, стоящих по колена в грязи, не лежащих и отказывающихся от корма. У них появляются столбняки и другие болезни, и лошади падают. Их бы следовало продать теперь же — [то], что не нужно, и отдать на формирование пулеметов. Мне кажется, если бы командиром частей дать деньги, которые ассигнованы на устройство конюшен, они могли бы сделать какие-нибудь шалаши для бедных животных и устроили бы их дней в 5—7. Инженерное ведомство со своими сметами и статьями положений не может сделать дело скоро, а теперь, когда в Кутаисе уже лежит более $\frac{1}{2}$ аршина мокрого снега, дело нужно делать, не покладая рук и не откладывая ни на минуту.

Две сотни лабинцев в Самтреди окончательно без денег, нужных на довольствие людей и лошадей; мне доносят сотенные командиры, что уже третий день казаки питаются на свои собственные деньги и на них же кормят своих лошадей. Положение трудное. Прошу распоряжений о высылке им из Тифлиса необходимых денег безотлагательно теперь

же — иначе казаки могут уйти из губернии самовольно и направиться, куда вздумается.

Штаб полка в Батуме отрезан от сотен и помочь им не может, потому что революционеры не пускают казаков с оружием в поезда, а ехать без оружия казак не может.

Представляя изложенное на благоусмотрение вашего сиятельства, покорнейше прошу по долгу службы и присяги: не уводить хоперцев из Кутаисской губернии и г. Кутаиса и лабинцев из Самтредиа и прислать пехотные еще части для обеспечения караульной службы и обеспечения владения краем. Полк 33-й пехотной дивизии по численному составу очень слаб. 2-й пластунский батальон командиром Михайловской крепости вытребован в Батум. Тенгинский батальон придти сюда не может, о чем я донес Штабу округа. Положение трудное и серьезное. В Озургетах один батальон Навагинского полка — 280 чел.

Генерал-лейтенант Шишковский

ცხა (თბ.), ფონ. 521, აღწ. 2, საქ. 17, ფურც. 278-280. დედანი.

№ 42

1905 წლის დეკემბრის 19. — ქუთაისის გუბერნატორ სტაროსელსკის მოხსენება მეფისნაცვლისადმი მოსახლეობისადმი მხეცური დამოკიდებულების გამო ხშირების უაზარტა პოლკის ქუთაისის გუბერნიიდან დაუყოვნებლივ გაყვანის შესახებ

В течение последних месяцев, а в особенности с половины минувшего ноября, участились случаи ограблений, побоев и поранений, причиняемых казаками 1-го Хоперского полка обывателям. 27 ноября была произведена попытка со стороны казачьих отрядов с офицерами во главе произвести кровопролитие в г.г. Кутаисе, Потии и м. Ново-Сенаки, имевшая кровавые последствия, о которых я имел честь уже докладывать лично и письменно вашему сиятельству. Вследствие ходатайства моего, а также депутатий от города и общественных групп, ваше сиятельство приказали немедленно вывести казачьи части из пределов Кутаисской губернии.

Привезенные мною в Кутаис известие о таковом распоряжении вашего сиятельства и приказ Штаба округа на имя командующего войсками, расположенными в Кутаисской губернии, побудили казаков на время прекратить насилия над обывателями, но это продолжалось недолго. Лишь только казачьи сотни при различных пунктах губернии были сгруппированы в г. Кутаисе, как ко мне стали поступать от обывателей многочисленные жалобы на действия казаков, каковые подтверждались дознаниями полиции и передавались прокурору Кутаисского окружного суда.

В последние дни поведение полка дает мне полное основание утверждать, что он: 1) задался целью устроить в г. Кутаисе кровопролитие, 2) совершенно вышел из повиновения командующего войсками, расположенными в Кутаисской губернии, 3) что в чинимых казаками

насилиях и ограблениях принимают участие офицеры, 4) что командир полка, как видно из дерзкого тона его письма ко мне и ложных донесений его генералу Шишковскому (что установлено), потворствует такому поведению полка.

Вследствие этого я позволяю себе еще раз обратиться к вашему сиятельству с ходатайством о немедленном отзывании Хоперского полка из Кутаисской губернии.

Если ваше сиятельство найдете невозможным удовлетворить это ходатайство, то я совершенно лишен возможности предотвратить предстоящее кровопролитие, а вследствие этого считаю своим нравственным и служебным долгом просить ходатайства вашего сиятельства об увольнении меня от должности, а также об увольнении меня в отпуск по болезни.

И. д. губернатора В. Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 22, საქ. 220, ფურც. 12—13. დედანი.

№ 43

1905 წლის დეკემბრის 24. — კავკასიის პოლიციის გამგის გენერალ შირინკინის დებეშიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი ქუთაისის გუბერნიაში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ

...Кутаисская губерния в особом положении: властей, кроме губернатора, не признают, жандармов обезоружили, завладели западным участком дороги, сами продают билеты и наблюдают за порядком... Донесений из Кутаиса не получаю, жандармы с линии сняты и сосредоточены в Тифлисе. Посылаемые нарочные с донесениями обыскиваются революционерами, и бумаги отбираются; положение там невозможное.

სსრკ ორცსა, ფონ. პდ, 00, 1905, საქ. 2162, ფურც. 45. დედანი.

№ 44

1905 წლის დეკემბრის 30. — შინაგან საქმეთა სამინისტროს მოხსენებიდან ნიკოლოზ II-სადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

В Кутаисской губ[ернии] Озургетский уезд (Гурия) охвачен восстанием; население отказывается платить подати и ставить новобранцев; по названному уезду, отчасти и по губернии, бродят вооруженные шайки. Значительная часть Кутаисской губ[ернии], а равно и порт Поти находятся в руках мятежников. Противодействия им со стороны кутаисского губернатора коллежского советника Старосельского не замечается, и, по заявлению военного губернатора Батумской области и других местных властей, сам коллежский советник Старосельский может быть заподозрен в сознательном потворстве гурийскому движению.

ჟურნ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 224.

№ 45

1906 წლის იანვრის 7. — კავკასიის პოლიციის უფროსის გენერალ შირინკინის მოხსენებიდან მეფისნაცვლისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის მხრით რევოლუციური პარტიების მფარველობის შესახებ

...5 сего января на общем собрании офицеров кутаисского гарнизона г.г. офицеры обратились к генералу Шишковскому с просьбой выручить их товарищей и роты, находящиеся в Квирилах и Белогорах, послав туда достаточный отряд, если надо, то из трех родов оружия.

Донося о вышеизложенном, начальник Губернского жандармского управления присовокупляет, что, вследствие явного покровительства всем противоправительственным партиям кутаисского губернатора с полицейскими чиновниками и потому бездействию в ущерб долгу службы со стороны начальника гарнизона, генерал-лейтенанта Шишковского, войска и офицеры возбуждены настолько, что следует от последних ожидать больших беспорядков.

Об изложенном имею честь представить вашему сиятельству.

Генерал-лейтенант Ширинкин

ცსა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 195, ფურტ. 18-20. დედანი.

№ 46

1906 წლის იანვრის 8. — კავკასიის მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის წერილი ვ. ა. სტაროსელსკისადმი გუბერნიის გადაბარებისა და თბილისში ჩასვლის შესახებ¹

Его превосходительству В. А. Старосельскому. Милостивый государь Владимир Александрович!

С получением сего прошу ваше превосходительство, сдав губернию вице-губернатору или лицу по выборам временного генерал-губернатора,² отбыть в г. Тифлис.

Примите уверение в моем уважении и преданности.

Гр. Воронцов-Дашков

ა. ვ. სტაროსელსკია-ბაკლიცაიას პირადი არქივიდან. დედნის ფოტობირი ინახება ჩვენთან (ს. მ.).

№ 47

1906 წლის იანვრის 8. — ნიკოლოზ II წერილიდან მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Царское село

Любезный Граф Илларион Иванович. Пользуюсь отъездом вашего фельдъегеря, чтобы написать вам несколько строк... Беседою с Грязно-

¹ ეს ის დოკუმენტია, რომლითაც ფაქტიურად ვ. ა. სტაროსელსკი მოიხსნა ქუთაისის გუბერნატორის თანამდებობიდან.

² მხედველობაშია გენერალი ალიხანოვი, რომელმაც ეს წერილი გადასცა ვ. ა. სტაროსელსკის ყვირილის (ზეტაფონის) რეკინიზის ვაგზალში, სადაც ვ. ა. სტაროსელსკი გამოიძახეს და ჩამოიყვანეს ბაღრაგის თანხლებით.

вым, приехавшим с поручением от вас, я остался весьма доволен, в особенности тем, что он мне доложил о вас. Каково же было мое глубокое удивление, скажу прямо отчаяние, когда несколько дней спустя я получил ваше письмо с просьбою об увольнении от должности. Оно пришло в разгар Московского мятежа и в то время, когда телеграфное сообщение с Кавказом было прервано. Я вам долго не отвечал из-за нежелания воспользоваться англо-индийским телеграфом — мое оскорбленное русское чувство не позволило мне этого.

Неполучение известий производит всегда угнетающее действие.

Тем не менее я был уверен, что в ту минуту когда вы призовете войска для энергического подавления беспорядка, они выручат из самой тяжелой обстановки. Так, по-видимому, и случилось, насколько я вижу из ваших телеграмм. Теперь уже нужно довести дело усмирения силою оружия до конца, не останавливаясь перед самыми крайними мерами.

Предпочтительнее отправлять более крупные отряды, нежели мелкие, которые потом же приходится выручать...

Конечно, подавление аграрного движения дело гораздо более сложное и трудное. Это дело ближайшего будущего...

Извините, если я затрону щекотливый вопрос о Крым-гирее. Я не думаю, чтобы он был вам полезным советчиком и помощником.

Но вот о ком я считаю нужным сказать крепкое слово — это о Кутаис. губер. Старосельском. По всем полученным мною сведениям он настоящий революционер, поддерживающий с тою партией открытые сношения. Поистине место его... на хорошей иве! Пример был бы благодетельный для многих.

Пора кончать. От души желаю вам, граф, здоровья, сил и успеха. Искренний поклон графине.

Глубоко Вас уважающий и любящий

Николай

ქუტ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 224-225.

№ 48

1906 წლის იანვრის 8. — მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვის ბრძანება ქუთაისის გუბერნიაში სამხედრო მდგომარეობის შემოღების, დამსჯელი ჯარების გაგზავნისა და გუბერნატორ სტაროსელსკის გუბერნიიდან გაწვევის შესახებ

Несмотря на снятое мною, с доклада губернатора Старосельского, военное положение в Кутаисской губернии — положение дел в этой губернии не только не улучшилось, но начинает принимать мятежный характер.

Правительственные чиновники устранены, земская стража обезоружена и заменена своей милицией, железнодорожное сообщение не только прекращено, но на известных участках путь совершенно разобран; все станции заняты вооруженными отрядами мятежников, которые осматривают, отбирают оружие, пакеты, обезоруживают жандармов, офицеров не пропускают вовсе, — наконец, банды мятежников, заняв

Сурамский перевал, поставили себе задачей преградить всякий доступ из Тифлиской в Кутаисскую губернию, причем самый тоннель был загроможден впуском в него паровоза.

Но этого мало; отряд, посланный мною для освобождения роты тенгинцев, занимавшей ст. Ципа, при выполнении своей задачи имел перестрелку с мятежниками, в которой три казака убито, один ранен и убито семь казачьих лошадей.

Наконец, только что получено донесение, что командир роты тенгинцев, шедший из Белогор в Квирилы, убит, нижние чины обезоружены, в Квирилах захвачено казначейство, рота тенгинцев обезоружена, причем один рядовой убит, трое ранено.

Такое положение дел в Кутаисской губернии недопустимо и вынудило меня с целью восстановления в ней законности и порядка принять безотлагательно и притом самые решительные меры.

Отозвав из Кутаисской губернии В. А. Старосельского, я объявил эту губернию на военном положении и назначил ее временным генерал-губернатором генерал-майора Алиханова-Аварского, с подчинением всех войск, в районе губернии расположенных. Вместе с тем в пределы названной губернии мною направлены из Тифлиса: отряд полковника Гаврилова в составе 6-ти батальонов, роты сапер, сотни пластунов, 4-х орудий, 4-х пулеметов и трех сотен казаков, а со стороны Батума, через Озургеты на ст. Самтреди, отряд полковника Крылова в составе: пластунского батальона, двух батальонов херсонцев, четырех скорострельных орудий и полусотни казаков.

Предоставив генералу Алиханову полную самостоятельность в предстоящих распоряжениях и действиях, я в то же время дал ему следующие указания:

1. Во всей губернии правительственная власть в лице ее представителей должна быть немедленно же восстановлена; правительственные учреждения всех ведомств должны начать правильно функционировать.
2. Циркуляр министра внутренних дел относительно уничтожения революционных организаций, ареста всех видов стачечных и других комитетов и в Кутаисской губернии должен быть выполнен в полной его мере, не останавливаясь ни перед какими суровыми мерами.
3. Вооруженные отряды местной милиции не только в городах, но и в пределах Кутаисской губернии вообще должны быть уничтожены так, чтобы самая мысль о возрождении их уже более не поднималась.
4. При малейшей попытке к восстанию, к вооруженному сопротивлению, равно в случаях метания бомб или употребления жителями против войск оружия, действовать беспощадно, имея в виду телеграмму начальника Главного штаба от 26-го минувшего декабря за № 9965 следующего содержания:

«Государь император высочайше указать соизволил, что на выстрелы войска обязаны отвечать выстрелами же и сокрушать малейшее поползновение вооруженного сопротивления».

Подписал главнокомандующий округа генерал-адъютант

гр. Воронцов-Дашков

№ 49

1906 წლის იანვრის 10. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის დეპეშა მეფისნაცვლისადმი რევოლუციური მოძრაობის ჩასაქრობად ქუთაისის გუბერნიაში გაგზავნილი ჯარების მხეცობის შესახებ

Под влиянием московских событий, ложных сведений о тифлисских столкновениях и оторванности от всего мира вследствие забастовок, революционное движение в Кутаисской губернии выразилось разгромом некоторых управлений, отобранием оружия у стражи и обезоруживанием двух рот Тенгинского полка в Квирилах и Белогорах, нападением в Тквибулах на роту Бессарабского полка и захватом наличности Квирильского казначейства в двести одну тысячу рублей. Движение это совершенно прекратилось в первых числах января. Железнодорожная [и] почтовая забастовки прекратились; чины этих ведомств стали на работу 5 января. Жизнь стала входить в нормальную колею. Кутаис принял обычный вид. Социал-демократическая партия, принявшая под расписку от казначея наличность кассы, обещала возвратить деньги и оружие тенгинцев. Красные сотни распущены, большая часть прибывших из Тифлиса 8 января войск враждебно настроена к населению. Дисциплина слаба на пути...¹ поджога большая часть Квирил сгорела. 9 января прошло спокойно. Ночью в торговой части гор. Кутаиса в трех местах подожжены дома и лавки. Убытки велики. Сгорела часть здания Губернского правления. Архив спасен. Население обьято ужасом. Судебное следствие ведется энергично. Ввиду агрессивных действий прибывающих частей войск едва ли возможно рассчитывать на возврат денег и оружия. Опасаясь дальнейших осложнений в городе, совещаюсь с начальниками войсковых частей, представителями дворянства, города, купечества, прокурором для выработки мер предотвращения поджогов, грабежей. Прошу разрешения приехать в Тифлис, если позволят обстоятельства, для личного доклада о событиях и положении дел.

ესა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 5295, ფურც. 17. შიფრიანი დეპეშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 50

1906 წლის იანვრის 11. — ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის დეპეშა მეფისნაცვლისადმი გუბერნიაში გაგზავნილი დამსჯელი ჯარების მხეცურ მოქმედებათა და პირადად მის მიმართ გამოჩენილ ძალადობათა შესახებ

Сейчас меня посетили офицеры присланного отряда саперов, заведывающий дорогой гвардеец и командир пластунской сотни и оба заявили в дерзкой форме требование отряда немедленно выехать. Сто сорок участников движения присуждены ими к смертной казни, угрожая в противном случае завтра вечером разрушить город и убить тысячу четыреста, в том числе и меня. Деятельность отряда на пути ознаменована многочисленными убийствами и пожарами. По заявлению офицеров,

¹ ამის შემდეგ სიტუვა გამოტოვებულია.

они жгут села, местечки на расстоянии пяти верст по обе стороны дороги. Сомневаться в исполнении угроз нельзя. Результат работы умиротворения губернии, достигнутый за последние дни, гибнет. Население в отчаянии. Умоляю проверить поступившие донесения о состоянии губернии беспристрастным лицам, запретить насилия, спасти край от полного разорения. Прошу также защиты семьи и моему званию губернатора.

Старосельский

ცსა (თბ.), ფონ. 501, საქ. 28, ფურც. 3. შიფრიანი დეპეშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 51

1906 წლის იანვრის 14-15. — მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის დეპეშა შინაგან საქმეთა მინისტრისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისა და ვიცე-გუბერნატორ ალ. ყიფშიძის თანამდებობიდან დათხოვნის შესახებ

Прошу ваше высокопревосходительство экстренно испросить высочайшее соизволение на увольнение от должности кутаисского губернатора Старосельского и вице-губернатора Кипшидзе, с причислением их к Министерству внутренних дел.

სსრკ ცსსალ, ფონ. 1284, აღწ. 46, საქ. 93, ფურც. 15. შიფრიანი დეპეშის გაშიფრული ტექსტი. საბუთზე წარწერა: «Высочайше повелено уволить обоих от службы без прошения».

№ 52

1906 წლის იანვრის 19. — საგაზეთო ცნობა ქუთაისის ყოფილ გუბერნატორ სტაროსელსკისა და ვიცე-გუბერნატორ ყიფშიძის შესახებ

И. д. кутаисского губернатора кол. сов. В. А. Старосельский и кутаисский вице-губернатор кол. сов. Кипшидзе по сообщенному наместнику министром вн. д. высочайшему повелению уволены от службы. В дополнение приказа по управлению наместника о таком высочайшем повелении во вчерашнем № «Кавказа» напечатано следующее: «По телеграмме наместника е. и. в. на Кавказе государь император высочайше соизволил кутаисских и. д. губернатора Старосельского и вице-губернатора Кипшидзе уволить от должности. Вместе с тем наместником командирован член совета т. с. Л. В. Мицкевич для производства расследования о противозаконных действиях по должности означенных лиц, причем результаты расследования при установлении виновности Старосельского и Кипшидзе будут представлены в правит. сенат для возбуждения уголовного преследования.

От бывших кутаисских губернатора В. А. Старосельского и вице-губернатора г. Кипшидзе отобрана подписка о невыезде их из Тифлиса.

გაზ. «Новое обозрение», 1906 წ., № 12.

№ 53

1906 წლის იანვრის 21. — ბრძანებულება ვ. ა. სტაროსელსკის ქუთაისის გუბერნატორის თანამდებობიდან დათხოვნის შესახებ

Исправляющего должность кутаисского губернатора коллежского советника Старосельского увольняем от службы.

На подлинном собственной его императорского величества рукой подписано: «Николай».

სსრკ ცხსალ, ფონ. 1284, აღწ. 46, საქ. 93, ფურც. 20. პირო.

№ 54

1906 წლის იანვრის 28. — ოზურგეთის მაზრის მომრიგებელ მოსამართლის თავად თაყაიშვილის ჩვენებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...6 декабря было большое собрание, на котором народ предъявил свои требования: чтобы население Кавказа отбывало воинскую повинность в частях войск, расположенных на Кавказе, чтобы солдатам платили содержание по 5 руб. в месяц, чтобы все дезертиры и моряки с «Потемкина» были освобождены от ответственности за совершенные ими преступления. На том же собрании они говорили, что губернатор [Старосельский] и весь русский народ стоит за революционеров. Подобное заявление революционеров о том, что губернатор Старосельский стоит за них, оправдывалось распоряжениями и вообще образом действий губернатора: он не принимал никаких мер против революционного движения в губернии, действовал в угоду им; кн. Такаишвили предложил губернатор [Старосельский] подать в отставку за то, что революционеры ему устроили бойкот. Когда всюду было прекращено движение поездов, губернатор прибыл в Озургеты, собрал население, прочел Манифест 17 октября и отправился в обратный путь в одном фаэтоне с революционерами Мамулайшвили и Сабашвили и чиновником особых поручений Кипиани. В этот приезд губернатор [Старосельский] был одет в красную рубаху и форменное пальто. Губернатор предложил батальонному командиру возвратить отобранное от революционеров оружие, на что получил резкий отказ. При этом командир батальона обратил внимание губернатора на невозможное положение войска в Озургетах, среди революционеров, но со стороны губернатора [Старосельского] не последовало никакого указания. Сбор новобранцев не состоялся, потому что никто не явился на жеребьевку.

Надворный советник М. Векилов

ცხა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 50—51. დედანი.

№ 55

1906 წლის იანვრის 30. — ქუთაისის გუბერნიის გლეხთა საქმეების საკრებუ-
 ლოს წევრის პრინციპის ჩვენებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Движение с революционной окраской в населении Озургетского уезда началось ещё в 1902 г. Старосельский прибыл в Кутаис 2 августа. Назначение его губернатором поразило население, т. к. всем было известно, что Сакарский питомник, которым заведывал Старосельский, был очагом и рассадником революционной пропаганды. Вступив в должность, Старосельский редко входил в общение с подчиненными ему должностными лицами, его общество составляли нелегальные люди, которые теперь сидят в тюрьме и ранее высылались административно из Кутаиса за неблагонадежность. В обществе его считали первым революционером, «потатчиком движения», т. к. он фактически парализовал всю власть: городских упразднил и обезоружил, приказав сдать револьверы в особую комиссию, организованную при Городской управе для охраны, приказывал обезоруживать стражников, допустив вместо Городской управы действие Особой комиссии с представителями организованных партий; с законными подчиненными почти не имел никаких сношений; при нем были только: вице-губернатор Кипшидзе, чиновники особых поручений Кипиани, Чикваидзе и Меписов и полицмейстер Климентов, которые несли при нем особые ночные дежурства.

20 октября, в то время когда была назначена панихида по государе Александре III, Старосельский допустил устройство митингов социал-революционеров (на паперти и площади собора) и социал-демократов на бульваре.

В губернии проектировался Союз чиновников, повестки об этом союзе были разосланы из канцелярии губернатора, а на заседаниях этого союза была постановлена резолюция, в которую входили, между прочим, требования Учредительного собрания, игнорирование правительства и пр.; на заседании этого союза, собранного в окружном суде при участии и. д. товарища прокурора Хорсони и губернатора Старосельского, обсуждался вопрос о выводе хоперцев из Кутаиса. Старосельский обращался с письмом к забастовочной организации, прося перевезти в Поти командированного туда чиновника особых поручений Ананьева и сам неоднократно разъезжал в делегатском поезде.

По поводу доклада д. с. с. Принца о поранении в Кутаисе Павловского Старосельский не предпринял никаких мер к открытию и задержанию виновного. Шорапанский предводитель дворянства кн. Хидербеков говорил д. с. с. Принцу, что в присутствии его, кн. Хидербекова, и мирового посредника кн. Церетели Старосельский, при посещении Шорапанского уезда, на сходе, где участвовало около 2000 крестьян, держал к ним речь, в которой говорил, чтобы крестьяне заплатили что-нибудь помещикам до 1 января 1906 г., а с этого времени земля станет их собственностью.

При похоронах убитого в Одессе Кляшвили Старосельский приказал полицмейстеру Клементьеву убрать всю полицию, а самому быть на похоронах, и Клементьев шел впереди процессии с трауром на ру-

каве. Похороны производились без священника под пение марсельезы, и в них участвовали ученики и ученицы кутаисских учебных заведений, боевая дружина числом около 200, вооруженная берданками; Клдიაшвили с разрешения Старосельского был погребен в ограде Архангельской церкви...

Кипшидзе в делах Губернского правления почти не принимал никакого участия, взят был Старосельским себе в помощники по рекомендации редактора «Цнобис пурцели», где Кипшидзе был постоянным сотрудником, а направление этой газеты известно. Кипшидзе все время находился при губернаторе и при поездке, по его поручению, в Зугдидский и Сенакский уезды, деятельно приводил в исполнение распоряжения Старосельского по обезоружению полицейской стражи...

В асистави, атистави и атасистави попали самые плохие люди, большей частью опороченные.

Подполковник Давидов

ცხა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 11-13. დედანი.

№ 56

1906 წლის თებერვლის 3. — კავკასიის პოლიციის უფროსის მოხსენებიდან მეფისნაცვლისადმი ყოფილ ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის და ვიცე-გუბერნატორ ალ. ყიფშიძის მოგზაურობის შესახებ ოზურგეთის მაზრაში რევოლუციური რაზმელებისაგან შედგენილი საპატიო დაცვის თანხლებით

...В конце октября месяца прошлого года бывший губернатор Старосельский посетил гор. Озургеты; прибыл он через местечко Чохатаури, через которое проследовал и при обратном пути; почетным конвоем ему все время служили лица революционной «Красной сотни». В следующем ноябре месяце Озургеты посетил и бывший вице-губернатор Кипшидзе, которого также сопровождали лица «Красной сотни» и который рекомендовал уездному начальнику стараться «сблизиться с народом». С прибытием Батумского экспедиционного отряда и приведения городского населения и прилегающих к городу сельских обществ Гуриантского участка к присяге на верноподданничество государю императору и престолу престиж власти мало-помалу восстанавливается и существующие правительственные учреждения начинают функционировать...

Генерал-лейтенант Ширинкин

ცხა (თბ.), ფონ. 1, საქ. 194, ფურც. 63—64. დედანი.

№ 57

1906 წლის თებერვლის 4. — რკინიგზის უანდარმოთ სამმართველოს ქუთაისის განყოფილების უფროს პოდპოლკოვნიკ გამყრელიძის ჩვენება ყოფილ გუბერნატორ სტაროსელსკის შესახებ

В район Кутаисского отделения жанд. полиц. управления входят: участки ж. д. от ст. Кутаис до ст. Михайлово и ветви на Тквибули и

Чиатури. Подполковник Гамкრелидзе заведует отделением уже 5 лет. Забастовки в 1905 г. начались с августа, были в октябре. Последняя забастовка началась 10 дек[абря] и прекращена войсками в январе 1906 г. Во время забастовки ходили только «делегатские» поезда без расписания. Правильного товарного движения не было — передвижение грузов зависело от революционеров. Все жандармы на линии были обезоружены революционерами. Сам подполковник Гамкрелидзе был ограблен 5 раз до 10 октября. Всего революционерами отобрано 19 револьверов, 12 берданок и около 1.500 патронов. Особенно трудно было во время последней забастовки — жандармы подвергались революционерами полной третировке и частым оскорблениям. Сообщения с Тифлисом совершенно прекратились. Далее Квирил никого из жандармов не пропустили, а возвращали после обыска назад.

О положении жандармов на линии я неоднократно докладывал лично и начальнику гарнизона генералу Шишковскому и губернатору Старосельскому. Первый сочувствовал мне, но активной помощи не оказал, а второй не шел навстречу положению, хотя имел несомненное влияние на организации и мог бы содействовать отправлению донесений в Тифлис. Зная хорошо положение дел на линии дороги и о всех передвижениях революционеров, подполковник Гамкрелидзе докладывал об этом Старосельскому и просил его сосредоточить роты тенгинцев в Квирилах ввиду ожидавшегося нападения, но Старосельский долго не решался на это и опоздал. Только 28 декабря он послал в Квирилы нарочного о том, чтобы роты сосредоточились, а 29 и 30 декабря были совершены нападения и роты оказались обезоруженными. Для Гамкрелидзе представляется непонятным, почему губернатор Старосельский предложил убрать роту из Квирил, когда рота эта прислана была на поддержку роты тенгинцев.

Старосельский был известен как человек политически неблагонадежный. Сакарский питомник, которым он заведывал, был приютом неблагонадежных лиц. В питомнике три раза производились жандармские обыски. По мнению Гамкрелидзе, Старосельский был на стороне движения в губернии. Заявления о том, что октябрьское движение в Гурии есть результат неполучения там Манифеста 17 октября, следует считать заведомо ложными, потому что первые вести о Манифесте 17 октября здесь, в Кутаисе, были получены из Гурии. Когда в Кутаис привезли тело студента Клдиашвили, убитого в Одессе на баррикадах, то от губернатора Старосельского была послана депутация к матери Клдиашвили для выражения ей сочувствия; в депутации этой участвовали: чиновники особых поручений при губернаторе Меписов и Ананиев и полицмейстер Климентов. И Старосельский и Кипшидзе ездили в делегатских поездах с пьяной ордой революционеров, с красными флагами; на каждой станции выкидывались большие красные флаги с надписью «Долой самодержавие» и пр. В присутствии Гамкрелидзе, когда последний был с докладом по службе у губернатора Старосельского, в кабинет губернатора вошел чиновник особых поручений Кипиани и, со слов другого такого же чиновника Чикваидзе, рассказывал, что на бульваре среди казаков ведется пропаганда и настолько успешно, что казаки собираются забастовать. Известие это, как показалось подполковнику Гамкрелидзе, радовало и Кипиани, и Старосельского, иначе едва

ლი бы решился ради такого сообщения прервать деловой доклад у губернатора.

Старосельского окружали подозрительные лица. Например, на днях (4 февр.) был убит в Кутаисе Квимсадзе — асистави и анархист, а между тем ему Старосельский выдал записку на получение винтовки. О нападении на роту в Тквибулах Старосельский узнал от студента Сулаквелидзе, хотя нападение было совершено ночью, и рано утром Сулаквелидзе не мог знать об этом событии иначе как через участников нападения, однако он знал о событии и весть о нем принес, будучи одет в бурочное...

(სა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 20, საქ. 3156, ფურც. 1—2. დედანი. საბუთის დასასრული საქმეში არ არის დაცული.

№ 58

1906 წლის თებერვლის 6. — სამხედრო-საგამომძიებლო კომისიის დადგენილება ქუთაისის ყოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

1906 года февраля 6 дня г. Тифлис. — Военно-следственная комиссия в составе: председатель генерал-лейтенант Янушковский, члены генерал-майор Левашов и полковник Анастасиенко, при производстве предварительного следствия по делу о захвате и обезоружении революционерами 30-го декабря 1905 года двух рот 77-го пехотного Тенгинского полка, расположенных на станциях Квирилы и Белогоры Закавказской железной дороги, между прочим, обнаружила:

По показаниям начальника Шорапанского уезда надворного советника Татиева, помощника его титулярного советника Салакая и других допрошенных на следствии лиц, революционное настроение в населении Шорапанского уезда очевидно проявлялось уже с сентября 1905 года, выражаясь в вооруженных нападениях на чинов уездной администрации, на посты полицейской стражи и на чинов расположенных тогда в уезде воинских частей. Было известно, что народ вооружается, волновались рабочие на железной дороге, революционеры захватывали в свои руки движение по железной дороге и т. п.

В октябре была перестрелка с войсками в Шорапани; в Чиатурах был убит Командир стоявшей там роты Херсонского полка, вслед за тем в ноябре революционеры напали на Чхарский пост полицейской стражи, обезоружив стражников; пристава находились в таком положении, что им оставалось только сидеть дома, сельские управления бездействовали, население не признавало законных властей. Обо всем этом, по показанию начальника уезда Татиева, он неоднократно, лично и письменно доносил Кутаисскому губернатору Старосельскому, прося о присылке войск в уезде, но ничего сделано не было. Губернатор отвечал, что войск нет и не верил донесениям Татиева, отвечая, что в уезде все благополучно, сравнительно с другими местами, и в то же время, в ноябре месяце был выведен из уезда батальон Херсонского полка, а 3-го декабря ушла из Квирил и последняя оставшаяся в уезде воинская часть, полусотня Лабинского казачьего полка, и единственной охраной прави-

тельствственных учреждений на весь уезд осталась лишь собранная в Квирилах полицейская стража в числе до 60 человек, вооруженных берданками, которые и охраняли уездное управление, тюрьму, казначейство и почтовую контору.

4-го декабря вооруженные революционеры, сосредоточившись в Квирилах в числе нескольких сот человек, напали на помещение полицейской стражи, захватили и обезоружили стражников, похитили их винтовки и патроны, напали на уездное управление, разгромили помещение, уничтожили делопроизводство, похитили хранившееся там оружие и патроны и 379 рублей денег, которые, однако, возвратили на другой день; обезоружили стражников, охранявших тюрьму и казначейство, из тюрьмы освободили арестантов и, хотя не расхитили хранившееся в казначействе ценности и не устранили администрацию казначейства, но фактически захватили его в свои руки, поставили при нем свой караул, окончательно захватили станцию железной дороги, установив на ней свою администрацию и охрану.

Чины уездной администрации хотя и не подвергались насилию, но фактически были совершенно устранены от управления, очутились в таком положении, что, по выражению Салакая, на улице показаться было стыдно.

5-го декабря начальник уезда донес рапортом и лично в Кутаиси доложил о всем происшедшем губернатору Старосельскому и просил о переводе казначейства в Кутаис, так как в Квирилах безопасность его ничем не обеспечена. В тот же день губернатор уехал в Тифлис и никаких распоряжений по поводу казначейства и для изменения униженного положения законных властей сделано не было. Положение это продолжалось до 10-го января 1906 года, когда с прибытием отряда войск из Тифлиса местные власти были восстановлены.

6-го декабря уездный начальник вновь доносил губернатору об опасности, грозящей Квирилскому казначейству, об упорных слухах о предполагаемом революционерами ограблении его, но никаких распоряжений по этому поводу не получил.

11-го декабря прибыла из Тифлиса в квирилы рота 16-го гренадерского Мингрельского полка, посланная по распоряжению помощника главнокомандующего генерала Маламы для препровождения под своею охраною Квирилского казначейства в Кутаис. Вследствие отказа предводителей Квирилских революционеров допустить увоз казначейства и необходимости иметь на то разрешение подлежащего гражданского начальства, командиром роты была об этом послана губернатору телеграмма, в ответ на что последний уведомил, что перевозить казначейства не разрешает, а вместо того поручено было охрану казначейства передать прибывшей в Квирилы 9-го декабря для охраны железной дороги роте 77-го пехотного Тенгинского полка, что и было сделано, а рота Мингрельского полка возвратилась в Тифлис.

По показанию командовавшего войсками в Кутаисской губернии генерал-лейтенанта Шишковского, он с половины декабря неоднократно говорил губернатору Старосельскому о тревожном и опасном положении в Квирилах и Белогорах, находившихся во власти революционеров, просил его содействия к выводу оттуда рот 77-го пехотного полка,

но получал лишь ответы, что там все спокойно и никакой опасности ротам не угрожает.

30-го декабря вооруженные дружины революционеров произвели на эти роты нападение, сопровождавшееся потерями в личном составе роты убитыми и ранеными, обезоружением и захватом рот, и в тот же день те же революционеры напали на Квирильское казначейство и открыто похитили из него 201.639 рублей 56 коп. Об обстоятельствах этих губернатор Старосельский был извещен, как видно из показаний генерал-лейтенанта Шишковского, командира 129 пехотного Бессарабского полка полковника Шишкевича и других ежели не того же 30, то не позже 31-го декабря, и не только не принял никаких мер к задержанию виновных, освобождению захваченных воинских чинов, отобранию захваченного оружия и денег, не только не потребовал для этого содействия войск, но когда 3-го января генерал-лейтенант Шишковский с указанными целями послал в Квирилы сотню Хоперского полка, хотя и не исполнившую свою задачу, губернатор Старосельский выразил ему по этому поводу свое неудовольствие, а когда вслед за тем генерал-лейтенант Шишковский снова хотел послать из Кутаиси с тою же целью отряд войск, г. Старосельский, пользуясь своим влиянием как губернатор, по соглашению с которым вообще войска могут употребляться против населения, отклонил посылку этого отряда, находя это не нужным.

Вместе с тем, 5 и 6-го января сего года, как видно из показаний тех же свидетелей, а также уездного начальника Татиева, казначея Самбикина, начальника Квирильского депо Таунлея и других, губернатор Старосельский был в Квирилах, имел там личную, продолжительную беседу с главарями социал-демократической и революционной партий, т. е. с лицами, виновными в вооруженных нападениях на уездное управление, казначейство, войска и полицейскую стражу, которые, следовательно, были ему известны, но никаких распоряжений о задержании их или вообще по поводу этих событий сделано не было.

В то же время, из показаний тех же лиц, а также начальника Кутаисского жандармского управления полковника Николаева видно, что губернатор Старосельский вообще имел сношения с руководителями социал-демократической и революционных партий в губернии, пользовался влиянием у них, а одного из главарей Квирильских революционеров, Горяинова, сами они рекомендовали командиру прибывшей туда 11-го декабря для отвоза казначейства роты 16-го гренадерского Мингрельского полка капитану Калиновскому, как «правую руку» и «личного секретаря» губернатора.

Из показаний тех же лиц видно, что уже с ноября 1905 года город Кутаиси очутился во власти революционеров, открыто производивших противоправительственные демонстрации, устранивших местную полицию с передачей полицейской охраны города в руки вооруженных милиционеров, и со стороны местной администрации не только не оказывалось содействие такому порядку, но он был санкционирован губернатором, официально сообщившим генерал-лейтенанту Шишковскому о замене городской полиции этими милиционерами, а по показанию начальника Шорапанского уезда Татиева, губернатор даже ото-

брал у полицейских стражников ружья и передал их этим милиционерам.

Находя, что изложенные обстоятельства указывают на виновность Кутаисского губернатора г. Старосельского в преступлениях, предусмотренных 338, 339 и 341 ст. Улож. о наказ. уголовных и исправительных военно-следственная комиссия, руководствуясь 348 ст. XXIV кн. Св. воен. пост., постановила донести об этом на усмотрение наместника его императорского величества на Кавказе.

Председатель комиссии генерал-лейтенант Янушевский

Члены: генерал-майор Левашов,
полковник Анастасиенко

ცხ. (თბ.), ფონ. 1229, აღწ. 1, საქ. 4715, ფურც. 4—6. დედანი.

№ 59

1906 წლის თებერვლის 7. — 65 ფეხოსან სარეზერვო ბრიგადის მეთაურის გენერალ-მაიორ ვასილიევის ჩვენება ქუთაისის ყოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Личных отношений у него, генерала Васильева, к губернатору Старосельскому не было. Когда Старосельский вступил в управление губернией, генерал Васильев был тогда временно начальником гарнизона. По закону Старосельский должен был сделать представителю военной власти в городе визит. Визит этот был им сделан не ранее как через месяц после приезда. Генерал Васильев ответил на визит на другой же день. В это свидание Старосельский произвел на генерала Васильева впечатление умного человека.

Второй раз генерал Васильев встретился со Старосельским у генерала Шишковского, к которому случаю попал в то время, когда у него собралось заседание с представителями политически организованных партий. Заседание это вызвано было постановлением общего собрания офицеров Кутаисского гарнизона, состоявшегося накануне. Предметом заседания был тот пункт постановления, в котором говорилось о действиях войсковых частей в случае насилия над офицерами или нижними чинами. Речь Старосельского на этом заседании произвела на генерала Васильева такое впечатление, что Старосельский хитрый человек, вяляет и, льстя войскам, держит сторону организаций.

Старосельский пользовался большим влиянием на генерала Шишковского и, так сказать, загипнотизировал его, а Шишковский верил Старосельскому и следовал его советам и указаниям. За то что Шишковский распорядился без ведома Старосельского послать казаков на выручку роты в Тквибулах, Старосельский выразил Шишковскому свое крайнее неудовольствие.

3 января Старосельский устроил у себя раут. На этот раут генерал Васильев не был приглашен и со своей стороны советовал генералу Шишковскому не ходить на раут, предупреждая, что там можно встре-

таться с лицами не из общества, например, с представителями организаций.

Подполковник Давидов

ცხა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 15—16. დედანი.

№ 60

1906 წლის თებერვლის 7. — ქუთაისის დროებით გენერალ-გუბერნატორ ალიხანოვის მოხსენებიდან მეფისნაცვლისადმი ყოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისა და ვიცე-გუბერნატორ ალ. ყიფშიძის ხელისშეწყობით ქუთაისის გუბერნიაში შექმნილ მდგომარეობის შესახებ

Чтобы обстоятельно обрисовать состояние, в которое была приведена Кутаисская губерния революционным движением до последнего объявления ее на военном положении, пришлось бы исписать целый том. В настоящее время я нахожу это физически невозможным, будучи и без того завален бумажной работой, отнимающей все мое время, располагая для борьбы с этим злом одним только сотрудником и чувствуя неотложную необходимость для более плодотворной работы предпринять возможно скорее объезд всех частей губернии. Сделаю поэтому только беглый обзор.

Революционная пропаганда в Кутаисской губернии к концу декабря прошлого года привела эту страну в состояние полной анархии. К этому времени гор. Кутаис и районы всех семи его уездов фактически были во власти целой сети комитетов разных партий. Все губернские и уездные учреждения бездействовали. Многие казначейства и почтово-телеграфные конторы разграблены. Жандармы, полицейские городов и конная полицейская стража всей губернии обезоружена и частью перебита. Канцелярии всех сельских обществ сожжены. Уездные управления разгромлены, дела уничтожены, имущество расхищено. Чины уездных полиций и других учреждений разбежались или вошли в разные компромиссы с революционерами для сохранения своей жизни.

Торговля, промышленность, почтово-телеграфное сообщение и движение поездов прекратились. Учебные заведения закрылись. О податях, уплате налогов и воинской повинности не могло быть и речи. Вся губерния была разделена на революционные шайки, имевшие своих начальников и свой суд. В каждом из них формировались, вооружались и обучались дружины милиционеров для борьбы с правительственными войсками. Вся страна наводнилась вооруженными шайками революционеров под начальством бывших учителей сельских школ, дезертиров, врачей, писарей... Помещики, не приставшие к движению, — одни убиты, другие бежали, побросав свои имения на расхищение. Дома многих из них преданы сожжению, а имения перешли в руки крестьян, которые беспощадно рубили казенные и частные леса. Многие церкви и монастыри также подверглись ограблениям. Все железнодорожные станции перешли в руки революционеров, и к их деятельности, более или менее открыто, начали примыкать некоторые, состоящие на государственной службе, чины ведомства путей сообщения, юстиции, просвещения, вну-

тренних дел, финансов и даже военного. К этому же времени участились нападения на наши войска вооруженных мятежников и, наконец, они заняли Сурамский перевал с целью преградить всякий доступ из Тифлисской в Кутаисскую губернию, загроздили тоннель впуском в него паровоза.

Главной причиной такого поворота дел в Кутаисской губернии, как утверждали мне чины всех ведомств, послужило то обстоятельство, что бывшие здесь до 12 января сего года губернатор [Старосельский] и вице-губернатор [Кипшидзе] открыто и явно содействовали успеху революции, объявляя, что на службе не могут оставаться лица, не идущие навстречу народным желанием. Они, оказывается, и действительно удалили многих преданных долгу службы чинов местной администрации и по их же приказаниям оружие полицейских и конных стражников было передано милиционерам революции.

Так или иначе подобное состояние губернии не могло быть более терпимо. А потому распоряжением наместника его императорского величества на Кавказе 8 января вся Кутаисская губерния и гор. Поти были объявлены на военном положении, из Тифлиса и Батума двинуты туда отряды войск, и я назначен временным генерал-губернатором страны с подчинением мне всех войск, расположенных в названном районе.

Первым последствием этих распоряжений было то, что Сурамский тоннель был очищен, а затем, двинувшись двумя поездами по линии до Батума и на Поти, авангард войск, выступивших из Тифлиса, исправил и восстановил железнодорожное сообщение между названными пунктами. Затем, прибыв вслед за войсками 11 января на ст. Квирилы, я прежде всего потребовал сюда бывших кутаисского губернатора Старосельского и вице-губернатора Кипшидзе и отправил их в Тифлис, а временное гражданское управление страны поручил другим лицам...

Вр. кутаисский генерал-губернатор генерал-майор Алиханов

ცხა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 30, საქ. 62, ფურც. 8 — 11. პირი.

№ 61

1906 წლის თებერვლის 8. — 129 ბესარაბიის ფეხოსანთა პოლკის მეთაურის პოლკოვნიკ შიშკევიჩის ჩვენება უოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Губернатор Старосельский в сношениях с ним, полковником Шишкевичем, был корректен и предупредительно относился к нуждам полка, когда ему о них заявлялось. Полковник Шишкевич считал Старосельского умным и вполне порядочным человеком. Ему казалось только, что разного рода главари и представители политических организаций обманывают Старосельского и что последний относится к ним с большим доверием, чем они того заслуживали. До последнего времени полковник Шишкевич находил Старосельского искренним и правдивым, но в последнее время в этих его качествах усомнился и вот по какому случаю. Когда революционеры напали в Тквибулах на роту Бессарабского

полка и двух нижних чинов убили, а двух ранили, то убитых пришлось оставить на месте нападения, т. к., благодаря забастовке на ж. дороге, поезда на Тквибули не ходили и привезти трупы убитых было не на чем. Считая своим долгом похоронить погибших нижних чинов полка с воинскими почестями, полковник Шишкевич, руководствуясь решением общего собрания офицеров Кутаисского гарнизона и именно тем пунктом этого решения, где на обязанности командиров частей возлагалось принятие репрессивных мер в случае насилия со стороны революционеров над чинами полка, взял роту и, отправившись с нею в город, пригласил последовать за собой наиболее видных представителей местных политических организаций: Гомартели, Гвелеснани, доктора Чичинадзе, военного врача Коркашвили и др. с целью предъявить им свои требования. Затем, для присутствования при предъявлении требований названным лицам, приглашены были губернатор Старосельский и прокурор Окружного суда Толпыго. При такой обстановке полковник Шишкевич предъявил свои требования к представителям организаций о том, чтобы убитые нижние чины были доставлены в Кутаис в 24 часа и чтобы во время похорон присутствовали представители организаций. Это последнее требование предъявлено было для того, чтобы показать населению, что есть такая сила, которая может подчинить своей воле и главарей организаций. Требования полковника Шишкевича вызвали, конечно, протест со стороны главарей. Против этих требований возражал и Старосельский, причём та речь, которую он по этому случаю сказал, произвела такое впечатление, что он не искренен и что симпатии его не на стороне войск.

Подполковник Давидов

ცსა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 19 — 20. დედანი.

№ 62

1906 წლის თებერვლის 20. — ქუთაისის საოლქო სასამართლოს პროკურორის ამხანაგის მაღინოვსკის ჩვენებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Наступившее в Кутаисской губернии сравнительное спокойствие — спокойствие наружное. Тайная пропаганда и агитация продолжают. 12 февраля в Поти раздавались прокламации против реакции, призывающие к вооруженному восстанию (царя на суд. Алиханов называется пр...ой). Шорапанский уезд не спокоен. Красная сотня с Мерквиладзе во главе еще оперирует. Мерквиладзе известный агитатор и в 1904 г. был задержан с тайной типографией на ст. Рион (предполагали, что типография перевозилась из Сакарского питомника), предан суду, но оправдан. Мерквиладзе сын крестьянина из с. Сакара, учился в Тифлисской духовной семинарии...

Особенно сильно и ярко движение развилось с назначением Старосельского губернатором. Агитаторы, работавшие по деревням, стали стекаться в Кутаис «под крылышко к Старосельскому». Началась открытая пропаганда на бульваре (в городском саду) и у Лагидзе (продажа шипучих вод). Полиции предложено было Старосельским этой пропа-

განდე ლე შეპრეტსტვოვან. Это последнее предложение сделано было полицмейстеру Татиеву в присутствии тов. прокурора Малиновского на заседании у Старосельского по тюремным делам. После заседания Татиев спрашивал даже Малиновского: как быть теперь полиции? Малиновский рекомендовал руководствоваться законом. Упомянутое выше распоряжение по полиции о том, чтобы полиция не препятствовала пропаганде, последовало после того как стражниками были арестованы на бульваре 3 человека с прокламациями, а Старосельский арестованных отпустил, а стражников, которые их задержали, арестовал. Это было в августе и с августа пропаганда повелась открыто.

В феврале месяце этого года г. Малиновский был на дознании в г. Поти по делу Потийской организации [социал]-демократической партии и, между прочим, выяснил следующее обстоятельство: 4 декабря 1905 г. в Поти приехал брат губернатора Старосельского и, явившись к потийскому полицмейстеру кн. Абашидзе, от имени губернатора передал, чтобы кн. Абашидзе не препятствовал устройству вечеров и собраний и производству на них пожертвований и сборов в пользу [социал]-демократической партии. Вместе с тем брат Старосельского привез от губернатора секретное предписание, кажется, от 3 декабря за № 6631, о том, чтобы Абашидзе передал в ведение городской милиции охрану тюрьмы, почтовой конторы и казначейства, хотя в Поти был тогда военный гарнизон. Кн. Абашидзе не разрешал вечеров, собраний и сборов, но воспрепятствовать всему этому не мог. Относительно передачи казначейства, почты и тюрьмы городской милиции кн. Абашидзе заготовил донесение губернатору, что такого предписания он выполнить не может ввиду ненадежности городской милиции, составленной из людей порочных... Отправить это донесение ввиду забастовки Абашидзе не мог до прибытия войск в январе 1906 г. Положение в Кутаисе было очень тяжелое. Власть в городе перешла в руки организации, на улицах нападали, врвались в дома, отбирали оружие. Слухи о том, что в Окружном суде было ограблено оружие из числа вещественных доказательств, верны. Был и такой случай, что жалованье для чинов суда было получено казначеем суда из казначейства и роздано с разрешения «Комитета».

До назначения на пост губернатора Старосельский считался политически неблагонадежным человеком. В Сакарском питомнике, которым заведывал Старосельский, и у него лично не раз производились обыски и не без результатов — так, одним обыском были обнаружены данные, компрометирующие дочь и жену Старосельского со стороны политической благонадежности.

По убеждениям Старосельский был социал-демократ из фракции большевиков... Сделавшись губернатором, Старосельский был, по мнению г. Малиновского, последователен в осуществлении своих убеждений и взглядов, так: он разрешает открытую пропаганду, ездит в сопровождении боевых дружинников, разрешает производство сборов в пользу своей партии, предписывает сдать милиционерам почтовую контору, тюрьму и казначейство в Поти и пр. Народ называл Старосельского «наш губернатор». Старосельский говорил всегда с народом один, оставляя в стороне представителей полицейской власти. Так было в Озургетском уезде, по рассказам участкового пристава Салакая, так было и при посещении Старосельским тюрьмы в Кутаисе, когда он, оставив

გ. Малиновского, советника Целярицкого и смотрителя тюрьмы в конторе, один пошел к арестантам и обошел все камеры.

О том, что Старосельский бывал на митингах и ходил с красным флагом, г. Малиновский слышал, но сам не видел и полагает, что Старосельский, как умный человек, не стал бы ходить с флагом.

Бывший кутаисский полицмейстер, а ныне шорапанский уездный начальник Татиев — старый приятель Старосельского и играет д[войную] игру.

Подполковник Давидов

ცხა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 26 — 28. დედანი.

№ 63

1906 წლის თებერვლის 20. — უფროს ურიადნიკ სკურლატოვის ჩვენებიდან
 ყოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Числа 20 ноября Старосельский ночью приехал в казармы резерва с «выгнанным» студентом Петровым, потребовал, чтобы стража выслала патруль и приказал Скурлатову выдать одну винтовку Петрову. Потом Петров эту винтовку возвратил.

26 ноября был праздник в уездной страже. На праздник приехал Старосельский и говорил стражникам речь: «Вы, говорит, должны соединиться с народом, я устрою так, что они вас не будут трогать и вам будет хорошо, вы должны идти за мной, куда я — туда и вы, вы должны за меня умереть»... Раньше был такой случай — наши стражники задержали на бульваре трех агитаторов, которые читали и разъясняли прокламации народу. Старосельский, приехав в участок, куда задержанные были отведены, приказал их выпустить, а стражников арестовал. Случай этот произвел на стражников сильное впечатление, они не знали, что же им теперь делать, раньше за это хвалили и награждали, а теперь наказывают. По просьбе стражников Скурлатов пошел за указаниями к полицмейстеру Татиеву, который и разъяснил, что теперь приказано не трогать и не задерживать тех, которые читают или раздают прокламации, или ходят с флагами и противоправительственными песнями, и действовать только тогда, когда толпа начнет погром. На празднике 26 ноября губернатор в своей речи к стражникам сослался на этот случай и говорил, что мы, стражники, должны быть вместе с народом. Мы (стражники) губернатора вынесли на руках и с полным почетом, какой подобает начальству». Потом раздумались над речью губернатора и стало стражникам непонятно, «как нам соединиться с народом, когда он против войск».

27 ноября начались беспорядки на Балахванской улице. Скурлатов взял команду стражников и пошел с ней. Вдруг навстречу ему бежит студент Петров и говорит: «Давай ружья, ты меня знаешь, помнишь, я с губернатором ночью приезжал»... Скурлатов ответил, что ружей выдать не может и что пусть он, Петров, обратится к офицеру стражи прапорщику Джапаридзе. Петров отстал, а Скурлатов пошел с командой на Балахванскую улицу. Там начиналась уже постройка баррикад, а

უგოსტინიცი «Грандотель» появились казаки. Скурлатов упрасивал и жителей и казаков, чтобы разошлись. Казаки ушли. Жителям (публике) Скурлатов говорил: «Ваш» начин» — расходитесь». Когда после прекращения беспорядка Скурлатов вернулся в казарму стражи, то узнал, что Петров пришел с толпой, принес от Старосельского записку и что по этой записке выдано было 4 винтовки. Записка теперь у подполковника кн. Дадешкелиани.

8 ноября был праздник у резерва стражи. На этом празднике был вице-губернатор Кипшидзе, который тоже говорил речь о присоединении стражи к народу.

Положение стражи было опять тяжелое, угнетенное, беспомощное — оскорбляли, приходилось опасаться за жизнь. Среди стражников были ненадежные люди, дружившие с народом ...

Подполковник Давидов

ცხა (თბ.), ფონ. 2. აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 29—30. დედანი.

№ 64

1906 წლის თებერვლის 20. — ვ. ა. სტაროსელსკის ინტერვიუ გაზ. „ბირუჟევიე ველომოსტი“-ს კორესპონდენტისადმი რევოლუციური მოძრაობის შესახებ საქართველოში

Вчера нам пришлось беседовать с бывшим кутаисским губернатором В. А. Старосельским, приехавшим теперь в Петербург. Разговор зашел, конечно, на тему о гурийском восстании.

— Движение в Гурии, — сказал нам г. Старосельский, — зародилось главным образом на почве аграрной. Но громадную роль в этом случае сыграл и административный произвол, особенно широко процветающий на Кавказе, благодаря исключительным условиям местного сельского устройства.

Сельская волость в Гурии является не хозяйственной единицей, как повсеместно на Руси, а отдельным административным замкнутым кругом, выборы должностных лиц в сущности фиктивны, так как долгие годы административного давления сделали теперь то, что в старшины назначаются не лучшие люди общины, а те, кто покорнее будет повиноваться приказаниям властей.

Невозможные земельные условия, в которые поставлены гурийские крестьяне, еще более отягощаются существованием института так назыв. «временно обязанных» крестьян. В Гурии освобождение крестьян до сих пор еще не ликвидировано, и там по сей существует целый класс населения, хотя и пользующегося личной свободой, но экономически находящегося в полной зависимости от помещиков.

Правда, закон пытается определить некоторую экономическую самостоятельность «временно обязанных» крестьян, но административный произвол, царящий в крае, совершенно подавляет проблески закона. Таких закабаленных крестьян в Кутаисской губернии находится почти 24

тысячи дымов, т. е. 120.000 человек. Нужда на месте вызвала развитие отхожих промыслов, и благодаря этому местное население быстро ознакомилось с рабочим движением в городе.

Конечно, крупное влияние на развитие гурийского движения имела и политика бывшего наместника князя Голицына, «всеми мерами старавшегося искоренить национальное самоопределение кавказских народностей». Поход на школы и церковь послужил толчком к тому, чтобы чисто аграрное движение перешло в политическое. Грузины народ очень культурный и с весьма развитым правосознанием. Народная борьба у них вполне сознательна и ни в каком случае не является следствием «злонамеренной агитации». Конечно, грузины и не думают отделяться от России, и все басни о стремлении создать грузинское царство или грузинскую республику представляют собою злонамеренную ложь.

— Чем же вызваны те в высшей степени обостренные отношения, которые наблюдаются теперь в Гурии?

— Внешними причинами явились забастовки почтово-телеграфная и железнодорожная, которые продлились у нас несколько дольше, чем в остальной России, но повторяю, это только внешние причины, так как войска прибыли через несколько дней после того, как забастовки прекратились.

Истинные причины суровых и ненужных репрессий лежат гораздо глубже. Суть в том, что беспорядки совпали с общей реакцией и, хотя они были, пожалуй, даже и слабее, чем в остальной России.

Население сначала относилось к событиям весьма мирно. Даже когда войска прибыли, то их повсюду встречала только покорность. Политических убийств по настоящее время тоже почти не было. В Кутаисской губернии был единственный случай убийства во время 3-х дней военного положения, объявленного наместником помимо меня, а после того, как я убедил наместника отменить свое распоряжение, убийства более не повторялись.

Доказательством миролюбивого отношения населения к администрации в принципе могут служить отношения гурийцев ко мне. Я могу заявить, что население относилось ко мне более чем хорошо. Я всегда разъезжал без всякой охраны. Даже в те минуты, когда в Гурии началось вооруженное восстание, я отправился один; так велика была моя уверенность в лояльности гурийцев.

Вся беда в том, что единственным средством для усмирения на Кавказе признается штык и пуля. Единственная административная мера, широко применявшаяся по всему Кавказу, это бесконечные аресты и высылки. Конечно, этим только совсем испортили положение. Теперь в стране уже начался террор и этот террор создан жестокими репрессиями карательных экспедиций и так надо полагать, что спокойствие в стране восстановится не скоро.

Боюсь, что так. Что касается меня, то я, конечно, отдавал свои распоряжения в пределах разума и возможности. Быть может, было бы проще всего отдать приказание подавить революцию, но, по-моему, ни пуля, ни штык не сделают ничего до тех пор, пока постоянные нужды народа не будут удовлетворены. И если бы для успокоения страны производились бы не массовые аресты и высылки, а необходимые улучшения, то, я уверен, все давно бы уже кончилось, и население присту-

пило бы уже к выборам в Государственную думу. В настоящее время восстание окрепло, выросло, а, главное, население окончательно потеряло всякое уважение и доверие к власти.

Я повторяю, всякие обвинения Грузии в сепаратизме ложны. Движение в Грузии будет продолжаться до тех пор, пока будет существовать обще-русское движение. С ним вместе оно началось, с ним оно и прекратится.

В этой беседе с В. А. Старосельским мы затронули, между прочим, вопрос о роли, которую играет в подавлении восстания нынешний наместник Кавказа гр. Воронцов-Дашков.

— Я могу с уверенностью сказать, заявил нам В. А., что в течение всего времени никакого враждебного отношения туземного населения к графу не наблюдалось.

Впрочем, положение графа было действительно весьма трудное. Ему предлагали маленькими шажками, да еще канцелярским путем, убогаторить население мелкими подачами, тогда как нужны были решительные реформы. Я сам несколько раз обращался к наместнику с мольбой о некоторых реформах, например, аграрной, указывал на их настоятельную необходимость, но всякий раз нерешительность графа мешала их осуществлению.

— Что такое представляет из себя новый покоритель Кавказа ген. Алиханов?

— По-моему, это убежденный сторонник штыка, как успокаивающей меры. Людей с такими взглядами на Кавказе не мало. Это ревностный полицейский, считающий, что сила—лучшее средство для восстановления порядка.

— Правда ли, что генерал Алиханов огромным пользуется влиянием на наместника?

— До последнего времени я этого не замечал, но теперь быть может. Быть может, вообще веяния последнего времени сказались в политике наместничества и подчинили себе взгляды гр. Воронцова-Дашкова.

«Бирж. Вед». В. Э.

გაზ. „Черноморский вестник“, 1906 წ., № 32.

№ 65

1906 წლის თებერვლის 21. — ქუთაისის პოლიცემისტერის მოვალეობის დროებით შემსრულებელ ტერ-ანტონოვის ჩვენებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...20 октября с разрешения Старосельского был митинг на площади у собора, а на бульваре в это время был другой митинг без разрешения. Потом толпа ходила с флагами и пела «Марсельезу». Толпа состояла почти исключительно из приказчиков и учеников.

Климентов доказывал губернатору о том, что 20 октября в соборе должна быть панихида, а губернатор сказал: «Панихиды не надо».

На митингах и при похоронах Кддиашвили губернатор приказывал, чтобы полиция не показывалась. Кддиашвили хоронили с большим торжеством, а когда убили околоточного Пхакадзе, то на похоро-

ნაх было несколько полицейских чинов, музыки не дали, хоронили чуть не ночью...

Старосельского «принимали не как губернатора». По народной молве, представители организаций имели к нему доступ днем и ночью...

Служить приставам приходилось при таких условиях: в Заречном участке был случай тяжелого поранения человека. Тер-Антонов узнал об этом вечером и пошел производить дознание, а когда возвращался с дознания домой, в него стреляли. Об этом последнем обстоятельстве Тер-Антонов просил Климентова доложить губернатору, и губернатор, по словам Климентова, на его доклад сказал: «Чем он докажет, что стреляли в него?», на том все и кончилось.

Тер-Антонов получил от революционного Комитета угрозу, что его убьют. Об этом он донес по начальству, а самую угрозу представил прокурору Окружного суда, который в копии сообщил ее жандармскому начальству, а последнее донесло об этом генералу Ширинкину. Генерал Ширинкин запросил губернатора Старосельского. Старосельский был на это очень недоволен и сделал замечание Тер-Антонову...

Подполковник Давидов

ცსა (თბ.), ფობ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 37—38. დედანი.

№ 66

1906 წლის თებერვლის 24. — პირველი ხოპიორის ყაზახთა პოლკის მეთაურის პოლკოვნიკ შერბინის ჩვენება ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Полковник Щербин командует полком с 1 января 1905 г. Казаков в Кутаиси начали затрагивать еще в январе месяце 1905 г. снежками, но казаки ссор не затевали.

Старосельский был известный социалист. Когда у него находился в заведывании Сакарский питомник, то как у Старосельского, так и в питомнике неоднократно производились обыски. Казаки считали Старосельского революционером-изменником и думали, что он руководит всем. Когда революционеры отбирали у населения оружие, то отобрали у полкового оружейного мастера револьвер и у одного офицера, во время его отсутствия, кинжал. Полковник Щербин потребовал от губернатора, чтобы оружие было возвращено. Револьвер возвратили, а кинжал не нашли. При требовании полковника Щербина возвратить оружие чиновник особых поручений при губернаторе Чикваидзе, между прочим, говорил, что если взяли организации (наши), то возвратят.

Когда завели городскую милицию, то милиционеры стали вести себя по отношению к казакам крайне нахально и на этой почве происходили столкновения.

Во время разных процессий, например, когда хоронили Клдиашвили, казакам приказано было не выходить из казарм. Такое же распоряжение было и 27 ноября, когда в Кутаисе строились баррикады.

Полицмейстер Климентов был преданный Старосельскому человек. После поездки Кипшидзе в Зугдиди весь народ «сказился» — открыто

перешел на сторону революционеров. Положение в Кутаисе перед объявлением военного положения было крайне тревожное. Казаков раздразнили и сдерживать их было крайне трудно, они готовы были взбунтоваться. Сдерживал генерал Шишковский. Был случай, что пригласили Старосельского в казарму к казакам, где он и говорил речь больше про то, что надо избегать кровопролития, что «теперь, может быть, у нас проливается стакан крови, а там реки». Но казаков он не убедил. Свои распоряжения Старосельский передавал на словах, а не писал.

На общем собрании офицеров Кутаисского гарнизона было проектировано объявить в городе осадное положение, губернатора Старосельского сменить. Полковник Николаев (Жандармский) предлагал тогда свои услуги для временного исполнения обязанностей губернатора.

Подполковник Давидов

ცსა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 41—42. დედანი.

№ 67

1906 წლის თებერვლის 25. — ოზურგეთის მაზრის უფროს ლაზარენკოს ჩვენებთან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Лазаренко знал Старосельского давно, т. к. служил в Шорапанском уезде; там Старосельский считался политически неблагонадежным. Когда Старосельского назначили губернатором, Лазаренко думал, что он изменится в своих убеждениях.

Вступив в должность губернатора, Старосельский говорил уездным начальникам: «Побольше отдыхайте, поменьше работайте, дело идет к освободительному движению, на красные флаги, на крики «долой самодержавие» и пр. надо смотреть сквозь пальцы».

5 августа 1905 г. Лазаренко, в присутствии вице-губернатора Кипшидзе, докладывал Старосельскому о положении дел в Озургетском уезде и ходатайствовал о том, чтобы в уезде сохранено было военное положение. «Так вы хотите управлять штыками?» — сказал на это Старосельский...

30 октября в Озургеты прибыл Старосельский для объявления Манифеста. Губернатор въехал в красной рубаше, в маленькой шапочке, в сопровождении революционеров с красными флагами, ехавшими на лошадах, отбитых при нападении на казаков 20 октября. Потом Старосельский надел губернаторскую форму и отправился на сход в Нагома-ри. На сходе жители обещали ему и подати внести, и выполнить воинскую повинность. Что говорил Старосельский народу неизвестно, т. к. при этом чины полиции не присутствовали...

Овации, которые при этой поездке в Гурию были оказаны Старосельскому, «поставили его на наклонную плоскость». Общее революционное направление в губернии было, были беспорядки и раньше, но такого общего характера они не имели. Старосельский, по мнению Лазаренко, «мог бы многое сделать, если бы действовал в духе правитель-ства»...

Старосельский окружал себя агрономами да революционерами. Кипшидзе состоял при нем каким-то секретарем...

Подполковник Давидов

ცსა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 44—46. დელანო.

№ 68

1906 წლის თებერვლის 28. — თავად დადეშქელიანის ჩვენებიდან
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Старосельский воспретил репрессии и крутые меры по отношению к народу, а рядом с этим издавал циркуляры о принятии решительных мер против поборов, которые производились с населения организации. Кн. Дадешкелиани просил по этому поводу указаний от Старосельского, как примирить такие противоположные распоряжения. Старосельский сказал: «Это пишется для формы, князь» и репрессии воспретил.

Старосельский был против производства набора в октябре месяце.

Старосельский в присутствии кн. Дадешкелиани доказывал генералу Маламе, что в Рачинском и Лечхумском уездах все спокойно и что там не нужно ни одного солдата, и это доказывалось в то время, когда там революционное движение было в полном разгаре.

В подкрепление того, что Старосельский приказывал страже выдавать оружие населению, кн. Дадешкелиани представил собственноручную записку Старосельского, по которой 27 ноября были выданы из стражи винтовки, и предписание за инспектора стражи прапорщика Джапаридзе об отправлении 16 берданок в Озургеты через вновь зачисленных в стражу лиц. Лица эти были известны за красносотенцев и выдача оружия не состоялась благодаря вмешательству в это дело урядников уездного резерва Гურიева и Коляды.

Старосельский запугал всех рассказами о какой-то вооруженной силе заговоров Шишковского. По убеждению же кн. Дадешкелиани, силы, о которых говорил Старосельский, были мифические.

Когда произошло обезоружение рот в Белогорах и Квирилах, то приблизительно около того времени в с. Махванах был собран отряд боевых дружин численностью около 700 челов. под предводительством кн. Левана Дадешкелиани и Сосико Асатиани. Отряд был составлен из людей Рачинского и Лечхумского уездов, при нем был врач и акушерка, но как боевая сила—он не выдержал бы натиска и полусотни казаков.

Агитаторы говорили народу, когда выводили из уездов войска: «Власти нет — японская война поглотила всех солдат, видите, и последних уведят», и народ слушал революционеров...

Подполковник Давидов

ცსა (თბ.), ფონ. 2, აღწ. 3, საქ. 60, ფურც. 48 — 49. დელანო.

№ 69

1906 წლის თებერვლის 28. — გაზ. „ვოზროუდენიე“-ს კორესპონდენტის საუბარი ქუთაისის ყოფილ გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკისთან

У В. А. Старосельского

Был на днях у бывшего кутаисского губернатора В. А. Старосельского, недавно приехавшего в Петербург.

— Циркулируют слухи, что вы приехали по вызову правительства для представления объяснений совету министров, — заметил я.

Ничего подобного, — улыбнулся г. Старосельский. Меня никто не приглашал, и я выехал сюда не по принуждению, а по своей воле. Никаких объяснений от меня не требовали. Я приехал в Петербург отдохнуть и добиться суда гласного. Я не знаю, в чем меня обвиняют!

— Но к вам предъявлены обвинения?

— Абсолютно никаких обвинений. На Кавказе начали какое-то административное расследование, но весь собранный материал дальше канцелярии не пойдет и не сделается общественным достоянием. В чем меня могут обвинить? Я никогда не отступал от закона и не нарушал его. Вся моя деятельность была открыта и видна всем!

— Говорят, что вы до назначения представили наместнику программу вашей будущей деятельности.

— Да... Я не желал быть губернатором. Я жил себе в глуши, спокойно, заведуя сакарским питомником и получая 5.000 рублей жалования, знал хорошо весь закавказский край, знал нужды местного населения и старался принести посильную пользу. И мне это удавалось.

На первое предложение занять губернаторский пост я ответил отказом, затем согласился, но предварительно представил наместнику подробную программу моей будущей деятельности. Я находил необходимым свободу собраний, слова, отозвание войск, отмену административной высылки и арестов. Это было до 17-го октября прошлого года. Свобода собраний, слова, осуществленные в моей губернии, настроили против меня всех консерваторов-чиновников, прокуратуру, жандармерию... Я чувствовал, что мне не удержаться на новом посту. Оставляя скромную квартиру и занимая губернаторские 32 комнаты, знал, что через 6 месяцев придется возвратиться в старый питомник. Все время удавалось защищать губернию от разорения, огня, нагаек, пушек, но в последнее время все изменилось. Реакция восторжествовала, и я продолжать службу не находил возможным. Наместнику я три раза подавал прошение об отставке, но отставка не была принята.

Чем объяснить ваше увольнение без прощения?

— Пока точно не знаю. От наместника я получил письмо от 8 января, и в письме этом не было и тени неудовольствия. Через несколько дней меня уволили без прощения (у наместника лежали три прошения об отставке).

Удастся ли вам добиться гласного суда?

— Не знаю. Закон против меня. Лица, уволенные без прощения, не могут требовать суда. Несмотря на это, я буду стараться, чтобы выяснить, в чем моя вина. Не в том ли, что я, жалея губернию, защищал

ее от разорений и огня. Сжигать, расстреливать я никому не позволял, применение этих средств умиротворения и сейчас нахожу ненужным и ничем не оправданным, вопреки распоряжениям Алиханова. Не было в моей губернии причин, вызывающих огонь и пули.

— Правда ли, что совет военных в Тифлисе требовал вашего наказания?

— Не знаю, но они вообще были против меня. К военной силе я не прибегал для умиротворения губернии.

— Быть может, кавказское начальство само будет требовать суда над Вами?

— Я этого желаю... Пока я хочу отдохнуть, немного успокоиться...

М. Г. Б. («Русь»)

გაზ. „Возрождение“, 1906 წ., № 4.

№ 70

1906 წლის თებერვალი. — მეფისნაცვლის მოხსენებიდან იმპერატორისადმი ქუთაისის გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის სამსახურიდან დათხოვნის შედეგების შესახებ

...Помимо репрессий и обысков на настроение революционных организаций, не только в пределах Тифлисской губернии, но и на всем пространстве Западного Закавказья, ошеломляюще подействовало увольнение 16 января без прошения кутаисского губернатора Старосельского и вице-губернатора Кипшидзе, кратковременное управление которых губернией обозначилось широкой терпимостью в сфере революционной агитации...

ტა (თბ.), ფონ. 2-ს, საქ. 5288, ფურც. 62. შევებული.

№ 71

1906 წლის მარტის 1. — უსახელო წერილი მიწათმოქმედებისა და მიწათმოქმედების მთავარი სამმართველოს რწმუნებულისადმი კავკასიაში გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის მეცადინეობით ქუთაისის სას.-სამ. სკოლის რევოლუციური აგიტაციის კერად გადაქცევის შესახებ

В. Секретно

Ваше превосходительство! Заседание Кутаисского Общества сельского хозяйства, бывшее 17 декабря 1905 г. под председательством губернатора Старосельского при наличности ворвавшейся толпы хулиганов-террористов, революционеров и пр. и только 4—5 действительных членов, закончилось революционным преобразованием школы: насильственным выбором управляющим местной сельскохозяйственной школой бывшего уволенного преподавателя той же школы Шарашидзе, личным оскорблением уважаемого людьми труда и законности преподавателя Мкурнали.

За 12 лет существования школа перенесла много невзгод, а в дальнейшем обещает быть очагом политических агитаций.

Как старожил и родитель питомца в школе, доношу случившееся для немедленного принятия Вами мер к постановке этого симпатичного учреждения для края, который не желает получать от этой школы политических агитаторов, а деятелей по сельскому хозяйству.

По нашему глубокому убеждению при содействии местного Управления государственных имуществ, с местною губернскою администрацією, но без участия местных правительственных агрономов-революционеров, при том совершенно не компетентных, следовало бы выяснить нравственные качества деятелей в школе и произвести коренную чистку, оставив достойных и компетентных с неперменным назначением управляющим русского, добросовестного лица.

Ч[лен]ы отдела Общества сельского хозяйства.

ცხა (თბ.), ფონ. 243, აღწ. 7, საქ. 448, ფურც. 140—141. დედანი.

№ 72

1906 წლის მარტის 3. — ურიადნიკ გ. კოლიადას ჩვენებიდან ქუთაისის ყოფ. გუბერნატორ ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Губернатор Старосельский ездил по Кутаисскому уезду и говорил с народом, но что он говорил, никто из стражников не знает, потому что он всегда говорил один. Он был, например, в Багдадах и там часа три говорил с народом — это было в начале сентября. Здесь в городе Старосельский ходил на митинги. Я. Коляда, сам видел его на митинге в октябре... 23 сентября в Багдадах убили казака и ранили стражника. Уездный начальник командировал меня с 10 стражниками выручить их. В 15 верстах от Кутаиса мы попали на засаду, которая встретила нас залпами, при чем у одного всадника лошадь была убита наповал, а у меня и у другого всадника лошади были ранены. Я отступил на ближайший пост, послал телеграмму уездному начальнику, переменял лошадей и отправился вновь в Багдады, где и выполнил поручение. Когда об этом доложено было Старосельскому, то он сказал уездному начальнику, что мы сами перестреляли своих лошадей. В октябре, когда было нападение на казаков в Чохатаурах, Старосельский командировал подполковника кн. Дадешкелиани на выручку и узнать в чем дело. Князь взял с собою меня и еще пять стражников, и мы поехали верхом, потому что была забастовка на железной дороге. Когда мы приехали в Самтреди, то там мы были задержаны губернатором, и я сам видел, как туда приехал губернатор в фаэтоне с чинovníком. На другой день он опять вернулся в Кутаис, потом снова приехал на фаэтоне в Самтреди, откуда выехал в Озургеты, а князя Дадешкелиани оставил в Самтреди ждать его. Возвратясь в Самтреди из Озургет, Старосельский был очень доволен своей поездкой и говорил, что в Озургетах все спокойно. Тут ему подан был делегатский поезд. Прежде чем сесть в поезд, Старосель-

ский вместе с делегатами поехал на сходку и пробыл там около 2 часов. Потом сел в поезд и взял с собою кн. Дадешкелиани, стражника Несторова и меня. В полуверсте от станции стояла толпа народа человек в 300. Поезд остановили. Делегаты осмотрели поезд и высадили из него несколько человек, в том числе начальника станции Самтреди с женой. Старосельский это видел, так как в это время он открыл окно и раскланивался с толпой, а толпа кричала ему «ура» и бросала вверх шапки.

На каждой станции поезд останавливался, и Старосельский говорил что-то железнодорожникам.

26 декабря был праздник уездного резерва полицейской стражи. На этом празднике был Старосельский. Стражники стали ему жаловаться на то, что их обижают народ, а Старосельский и начал говорить: «Это говорит за то, что вы раньше народ обижали, а вы служите в пользу народа и вас народ полюбит и не будет обижать. Смотрите на меня, я без всякого оружия хожу и никто меня не обижает, и народ меня любит. Смерти нечего бояться, я и сам пойду в бой, когда придется, и пойду, может быть, с вами»...

В ноябре губернатор приказал выдать 9 винтовок вновь зачисленным в Озургетский уезд стражникам, им выдано было только пять винтовок. Когда пришли эти новые стражники получать винтовки, то бывшие в губернском резерве стражники узнали в них тех лиц, которые в Озургетском уезде обезоруживали стражников, и стали говорить, что губернатор раздает оружие красносотенцам. В другой раз губернатор приказал выдать 16 ружей, за которыми опять пришли известные стражникам красносотенцы. Тогда стражники решили ружей им не выдавать. Пришел прапорщик стражи Джапаридзе и говорит: «Как же вы можете не дать ружей, когда губернатор приказывает выдать? разве можно идти против воли губернатора?». Стражники заговорили, что ружья раздаются известным красносотенцам, а я доложил, что «если губернатор идет против государя, так и нам можно идти против губернатора»... После этого народ стал нас еще больше притеснять, хотели напасть на пост и силою нас обезоружить. Тогда мы забрали все оружие и патроны, взяли подвод, сложили все на них, сами вооружились, приткнули штыки к винтовкам и перешли в Куринские казармы к Бессарабскому полку, где и пробыли до прихода войск. Из казарм ходили на службу, но когда губернатор приказал, чтобы мы несли патрульную службу вместе с красносотенцами, т. е. с городской охраной, то мы от такой службы отказались и заявили, что если нас пошлют на службу с красносотенцами, то мы их будем обезоруживать. Охрана из этих красносотенцев была трех родов: 1) с белыми повязками, 2) с красными повязками на рукавах и 3) те и другие пешие и конные...

Григорий Коляда

№ 73

1906 წლის მარტის 5. — ვ. ა. სტაროსელსკის ინფორმაცია სოციალ-პოლიტიკური კლუბის წევრთა სხდომაზე პეტერბურგში კავკასიის ხალხთა შესახებ

Бывший Кутаисский губернатор о Кавказе.

В заседании социально-политического клуба 5-го марта бывший кут[аисский] губернатор Старосельский сделал сообщение о главных закахавკаз[ских] народностях и причинах последнего революционного взрыва.

Главных национальных групп в Закавказье три: грузины, армяне, татары, из них особенно подробно докладчик остановился на первых. По характеру населения Грузия резко делится на 2 части: восточную и западную. В то время как восточные грузины более флегматичны и мало дифференцированы, западные живее, подвижнее и представляют более резкие классовые различия. Но те и другие по культуре далеко превосходят русских крестьян.

Начало свое революционное брожение получило в западной Грузии на почве острого малоземелья. Крестьяне с 3-х-дес. собственной или госуд. земли платят 20—21 р., но временно-обязанные платят около 70-ти руб. и, сверх того, подвергаются разным стеснениям, напр., не могут снять с поля урожая, пока не явится помещик или его доверенный и не позволит, отвезти ему его долю крестьянам приходится на большие расстояния. В то же время цены арендные растут. В России остается с аренды хотя солома, а у грузин сплошь и рядом ничего; берут они при этих условиях аренду только для помещения излишка рабочих рук в семью, излишка скота, причем этот не ценится ими ни во что. Последней каплей было изменение в условиях аренды в смысле уплаты определенного числа пудов за землю, так что нередко приходилось не только отдавать весь урожай, но даже приплачивать из своего кармана.

Отхожие промыслы (которыми крестьяне добывали недостающие 60—70 руб.) столкнули грузин в 90-х годах с русской социал-демократией, что неудивительно при практиковавшейся остроумной системе сдавать студентов в солдаты, а рабочих ссылать в деревни и на окраины. Сюда прибавилась руссификаторская политика. Грузины стали собираться тайно в лесах (осенью 1901 г.) и клялись не брать аренды, если плата с $\frac{1}{4}$ не понизится до $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{7}$ доли, а нарушителей бойкотировать. Начались аресты и военные постой с одной стороны и террор — с другой. В 1902 году постой были отменены, но под влиянием социал-демократической партии развился бойкот всех правительственных учреждений. Выработана своя судебная организация; все дела решались на общих собраниях, не исключая брачных отношений, разводов, денежных дел, при чем большею частью практиковалось условное осуждение, как первое наказание, во 2-й раз — кандалы, в 3-й высылка, в 4-й смертная казнь. Докладчик знает несколько десятков случаев казней за 2—3 года. Далее, выработана своя административная организация в виде десятских, сотских и тысяцких, учрежден образцовый комитет обще-

ственной безопасности. Влияние двух других революционных партий — социал-революционеров и федералистов, которые слились в 1905 г., было почти незаметно по сравнению с влиянием социал-демократов. Агитация их привела в 1905 году к открытому восстанию; после шествий с красными флагами, сжигались сельские управл[ения], уничтожались сельские канц[елярии] и приведен в исполнение целый ряд приговоров над пол[ицейскими] чинами. Революция охватила Гурию, Мингрелию и Имеретию, перейдя оттуда и в восточную Грузию. Но характерно, что там террор из планомерного превратился в беспорядочные погромы поместий — как раз в соответствии с меньшей культурностью этой части Грузии.

Правительство же в ответ покрыло все Закавказье сетью ген[ерал]-губернаторов...

გაზ. „Новое обозрение“, 1906 წ., № 44.

№ 74

1906 წლის მარტის 6. — კავკასიის პოლიციის უფროსის მოვალეობის შემსრუ-
ლბელ გუროვიჩის მოხსენება მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი იმ
პირთა დაკავების შესახებ, რომლებსაც აღმოაჩნდათ ვ. ა. სტაროსელსკის
მიერ გაცემული პასპორტები უცხოეთში გასვლის უფლებით

Вследствие известных вашему сиятельству условий, в коих находи-
лась Кутаисская губерния до устранения от должности бывшего ее
губернатора г. Старосельского, было признано необходимым сделать
распоряжение о непропуске через границу лиц с паспортами, выданны-
ми названным губернатором.

В настоящее время получены сведения, что в силу такого распоря-
жения задерживается пропуск через границу и тех лиц, кои снабжены
паспортами ныне и. д. кутаисского губернатора, и что д. с. с. Осецкий,
узнав о таком распоряжении, касавшемся его предместника, вовсе пре-
кратил выдачу заграничных паспортов впредь до особого распоряжения.

Принимая во внимание, что приведенная выше мера имела лишь
временное значение и ныне в ней надобности не встречается, а также во
избежание повторения дальнейших в этой области недоразумений, я
полагал бы возможным ныне снять означенное ограничение.

Предварительно каких-либо по сему предмету распоряжений, до-
кладывая об изложенном, почтительнейше имею честь испрашивать на
сие указаний вашего сиятельства.

За заведывающего полицией

на Кавказе Гурович

ცხა (თბ.), ფონ. 1-ს, საქ. 25, ფურც. 42. დედანი. მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვს
ჯერ კიდევ 1906 წლის 16 იანვარს სასწრაფო დებუებით მიუცია ამის შესახებ განკარგულება გე-
ნერალ ალიხანოვის, ბათუმის გენერალ-გუბერნატორისა და სოხუმის ოქმის უფროსისადმი. ამ
დებუებში ნათქვამია: «Получены сведения, что главари гурийского движения за-
паслись заграничными паспортами, прекратите выпуск туземцев через Батуми,
Поти, Сухуми. Граф Воронцов-Дашков»

№ 75

1906 წლის აპრილის 2. — ვ. ა. სტაროსელსკის მიმართვა რუსი მოქალაქეები-
 საღმი საქართველოში მეფის დამსჯელი რაზმის მხეცობათა გამო

РУССКИМ ГРАЖДАНАМ
 (Письмо в редакцию)

«И взоры мои упали на лицо человека, и лицо его было бледно от ужаса. И он быстро приподнял голову, и выпрямился на скале и прислушался. Но ни единого звука не слышно было в беспредельной пустыне и надпись на скале была: молчание.

И человек задрожал, и отвернул свое лицо и убежал прочь так поспешно, что я не видал его более».

Эд. Поэ.

Письмо г. Болквადзе к русским женщинам написано кровью. «Во всей Грузии, охваченной огнем, — женщины подвергаются возмутительным насилиям... Пощады не видят старухи, девочки 8-летние, гимназистки... Ужас и безумие охватили край»...

Вы слышите, русские граждане, вопли жертв, вопли их мужей, отцов, братьев! Вы знаете, за что постигла несчастных дикая кара?

За то, что грузины сознательно и неуклонно, не щадя себя, шли по пути к осуществлению свободы, за то, что чуждые сепаратизма, они требовали свободы для всей России. Откликнитесь, русские граждане! Ваши братья-грузины ждут по праву вашего сочувствия: не причиняйте им нового страдания — разочарования в братских чувствах, пережив которое, они отвернутся от вас.

Молчание ужаснее всего!

Дикая расправа в Грузии не вызывалась необходимостью. Ко времени нашествия умиротворителей край жил более культурною жизнью, нежели когда бы то ни было.

Умиротворители внесли пожары и убийства, тюрьмы и насилия.

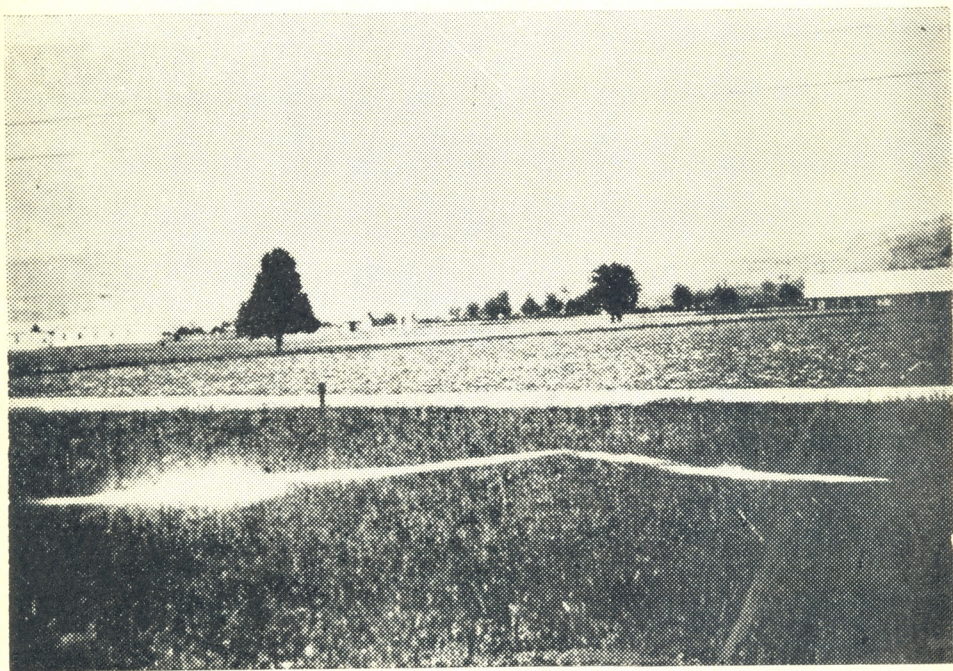
Ничто не могло предотвратить ужасов. Навстречу грозным войскам шли толпы с белыми флагами; нигде население не оказало сопротивления.

Торжествующий тон официальных донесений свидетельствовал о полной покорности.

Зачем же варварская расправа? Зачем?

Откликнитесь, русские граждане, скажите ваше слово! Заклейте виновных и ответственных. Объединитесь на требовании суда!

В. Старосельский

საქარის ამერიკელი ვაზის სანერგეს საერთო ხედი 1894 წ.

№ 75-ა

1906 წლის მაისის 2.—მეფისნაცვლის თანაშემწის მიცევეიჩის მოხსენებითი ბარათიდან მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის კანონსაწინააღმდეგო მოქმედებათა გამოძიების შედეგების შესახებ

...Не задаваясь расследованием обстоятельств, какие именно цели преследовало возникшее в Кутаисской губернии революционное движение в 1905 г., так как это не входило в данное мне поручение, я тем не менее по необходимости касаюсь вопроса по поводу этого движения только в тех видах, чтобы выяснить, насколько оказалась целесообразной система управления, принятая и. д. губернатора Старосельским, для противодействия и уничтожения революционного движения в Кутаисской губернии.

Обращаясь по сему к данным, добытым ревизией, усматривается, что коллежский советник Старосельский, вступив в управление губернией, держался системы управления, заключающейся главным образом в том, чтобы в отношении возникшего движения избегать всяких репрессивных мер, ограничиваясь одними только мерами увещаний, разъяснений и убеждений.

Подобный свой взгляд он, между прочим, высказал на съезде уездных начальников, воспрещая принимать против движения какие бы то ни было крутые меры.

По заявлению мне одного из участвовавших в этом событии мирового посредника Рачинского уезда коллежского советника Элиава, губернатор высказал, что движение вызывается народным недовольством, что надо стараться устранить причины недовольства, действовать в духе законов, не смущаясь тем, что в законе нет указаний на все случаи жизни, и что он просит влиять на народ убеждением, не прибегая к репрессивным мерам без крайней к тому необходимости...

По ближайшем ознакомлении с положением дел в губернии нельзя не признать, что принятая коллежским советником Старосельским система управления на первых же порах своего применения привела к совершенно противоположным результатам. Движение не только не уменьшилось, но напротив стало все более и более усиливаться, проявляясь в столь резких явлениях, которые привели губернию в состояние анархии.

К числу особенностей системы управления коллежского советника Старосельского следует отнести сношения его с главарями разных организаций. По словам чиновников, служащих в разных губернских и уездных учреждениях, приемная и т. д. губернатора Старосельского бы-

ლა наполнена представителями разных организаций. Коллежский советник Старосельский так много посвящал им времени, что отказывал в приеме личных докладов чиновникам и поручал находившемуся всегда при нем вице-губернатору Кипшидзе принимать их и разрешать представляемые ими доклады.

В этой приемной можно было встретить людей разных профессий, студентов и даже воспитанников средних учебных заведений. По словам некоторых полицейских чиновников, г. Старосельский относился с большим недоверием к сведениям, доставляемым ему чинами полиции, у него были свои агенты, которым он безусловно доверял; это были в большинстве случаев его знакомые, агрономы и его брат. Шорапанскому уездному начальнику Татиеву пришлось быть некоторое время при Старосельском полицмейстером г. Кутаиса, а потому бывать у него каждый день по делам службы. При своих посещениях Старосельского чаще других, по его словам, встречал у него более значительных представителей организации... По мнению Татиева, политические организации, с которыми Старосельский был в прямых сношениях, брали с него все, что могли взять как от губернатора. Например, арестуют кого-нибудь, они просят освобождения, введут военное положение, они просят снять, и Старосельский в этом отношении оказывал им содействие...

Подобное же мнение об отношениях разных организаций к Старосельскому высказал мне командир Бессарабского полка полковник Шишкевич. Признавая коллежского советника Старосельского умным человеком, ему, однако, полковнику Шишкевичу, казалось, что разного рода главари и представители политических организаций обманывают Старосельского, и что последний относится к ним с большим доверием, чем они того заслуживают... В отношении же организации в Кутаисской губернии из объяснений разных лиц расспросах их мною, выяснилось, что Шорапанский уезд сделался центром революционного движения. В местечке Квирилах составил главный штаб революционных организаций и туда же было перенесено главное стачечное бюро управления железной дороги. В Озургетском уезде, как выше мною доложено, агитаторы устраивали свои, собственные суды, в которых решения приводились в исполнение от имени Гурийского и Имеретинско-Менгрельского комитетов. В Озургетах после выхода пластунов с особенной силой проявилось революционное движение, и всю власть в свои руки взял «Штаб Гурийского революционного социал-демократического комитета...»

Сам по себе симпатичный по своей гуманности принцип воздействия на население только путем убеждений и увещаний, по современному положению дел в губернии, при существовании уже боевых организаций, не мог быть применен, а напротив, требовалось воздействие на население более решительными мерами в пределах законности.

Показания всех допрошенных лиц удостоверяют, что с вступлением Старосельского в должность губернатора движение в губернии усилилось. Признавая справедливость подобного общего замечания, следует иметь в виду, что революционное движение в Кутаисской губернии находилось, по заявлению товарища прокурора Кутаисского окружного суда Малиновского, в общей связи с подобным же движением во внутренних губерниях империи, в которых это движение в конце 1905 г. получило особую интенсивность, поэтому-то усиление это могло отразиться в большой степени и в Кутаисской губернии, но нельзя при этом не вменить и. д. губернатора Старосельскому в вину, что со стороны его не было принято должных мер к обузданию тех насилий, которым подверглись разные лица в Кутаисе, или же принятые им меры оказывались не действительными...

По заявлению многих лиц и товарища прокурора окружного суда Малиновского, власть перешла в руки организаций, на улицах нападали, врывались в дома, отбирали оружие. И действительно, до чего, по убеждению служащих, правительственная власть в городе Кутаисе была упразднена, лучшим примером может служить тот факт, что жалование чинам судебного ведомства было получено казначеем окружного суда из казначейства и роздано чинам суда с разрешения Комитета...

За тем, как усматривается из дел Губернского по воинским делам присутствия, после жеребьевметания новобранцы Озургетского уезда 7-го декабря 1905 г. предъявили правительству, по поводу отбывания воинской повинности, следующие требования:

а) установить двухгодичный срок службы, б) новобранцев оставлять на службе в той губернии, откуда они призваны, в) освободить войска от чисто полицейских обязанностей и г) что только по удовлетворении сих требований они изъявляют готовность служить в войсках, добавив словесно, что, до получения разрешения по изложенным требованиям, не желают быть освидетельствованными в годности к военной службе...

Подобное же бездействие власти было проявлено и. д. губернатора Старосельского и в отношении взысканий податей и разных сборов, подлежащих обращению в доходы государственного казначейства. По этому поводу управляющий кутаисской казенною палатою сообщил мне, что при том состоянии действия, граничащего с упразднением, в котором находилась правительственная власть в губернии, благодаря захвату над всем и всеми власти революционными организациями, об успешном ходе податного дела в губернии не могло быть и речи. Поступление казенных и земских сборов, со второй половины 1905 г., почти прекратилось, понудительные меры взыскания не практиковались,

некому было принимать эти меры, да и трудно было бороться против деятельности революционеров, запрещавших платить казенные повинности под угрозой наказания плательщиков, огромное большинство которых никогда не было исправно и уплачивало повинности лишь по принятии принудительных мер. Вследствие всего вышеизложенного недоимки окладных сборов выросли до огромных сумм. На представление Казенной палаты о необходимости принять меры ко взысканию окладных сборов губернатор ничего ей не отвечал, а на личные доклады по сему управляющего палатой отвечал, что при современном положении о понуждении нельзя и думать. Кроме того губернатор высказывал д. с. с. Григорашу, что при посещении им нескольких сельских обществ в Шорапанском уезде он, губернатор, вел речь на сходках об уплате повинностей и на заявления обществ о невозможности исполнить это требование рекомендовал каждому вносить хотя бы по 20 к. Что же касается остальных долгов, то уплату их он отсрочивает до второй половины декабря. Между тем невзнос своевременно населением податей и земских сборов ставил казначейства палаты в затруднение в выполнении разных расходов...

Из дознания, произведенного начальником отделения Кутаисской казенной палаты, видно, что, с уходом из местечка Квирил пехотных частей войск и казаков, 4 декабря революционеры обезоружили в казначействе полицейских стражников и присяжного и затем до 10-го декабря охраняли казначейство. С приходом же в Квирилы войсковых частей охрана казначейства перешла к войскам и продолжалась до 30-го декабря. Обезсиление войсковых частей в Квирилах, по мнению управляющего Казенной палатой, дало повод революционерам приступить к обезоруживанию тенгинцев. 30 декабря предводитель красной сотни прислал казначею письменное приглашение явиться в казначейство с бухгалтером и чиновниками для присутствия при приеме от них ценностей казначейства. Когда чиновники явились, то революционеры потребовали открыть кладовую, из которой взяли 201 639 руб. 50 коп. деньгами и 17 безсрочных паспортных книжек, оставив в книгах расписки...

Но тем не менее, управляющий Кутаисской казенной палатой приходит к заключению, что в деле ограбления казначейства виновна исключительно губернская власть, возвратившая из Квирил роту Мингрельского полка, командированную туда из Тифлиса специально для взятия денег и ценностей в казначействе и перевезения в г. Кутаис...

Затем, как видно из копии постановления означенной комиссии, губернатор Старосельский, извещенный своевременно о нападении революционерами на две роты, сопровождавшиеся потерями в личном составе рот убитыми и ранеными, обезоружением и захватом рот и по-

хищением из казначейства 201 639 р. 56 коп., не только не принял никаких мер к задержанию виновных, освобождению захваченных воинских чинов, отобранию захваченного оружия и денег, не только не потребовал для этого содействия войск, но когда 3 января генерал-лейтенант Шишковский с указанными целями послал в Квирилы сотню хоперцев, хотя и не исполнивших свою задачу, губернатор Старосельский выразил ему по этому поводу свое неудовольствие, а когда вслед за тем генерал Шишковский снова хотел послать из Кутаиса с тою же целью отряд войск, губернатор Старосельский, пользуясь своим влиянием, как губернатор, по соглашению с которым вообще войска могут употребляться против населения, отклонил посылку этого отряда, находя это ненужным.

Комиссиею предъявляется к губернатору Старосельскому обвинение по 338, 339 и 341 ст. ст. Улож. о наказаниях...

При ревизии было обращено мною внимание на крайние обостренные отношения между и. д. губернатора Старосельским и расположенным в г. Кутаисе хоперским казачьим полком.

По заявлению управляющего Кутаисской казенной палатой д. с. с. Григораша, в г. Кутаисе, как и везде, революционные организации стремились всеми силами скопить на свою сторону войска Кутаисского гарнизона; неудача их в этом отношении раздражала и в конце концов свою неприязнь к войскам организации стали проявлять в крайних формах...

Губернатор ходил на сборища в штатском платье. Один раз его подняли на руки и на руках вынесли из сада, на паперть церкви собора, откуда он и говорил к народу речь. Это видел урядник Коляда. Губернатор запретил задерживать тех, кто читает народу или разбрасывает прокламации, а также разгонять толпу на улицах. Несколько стражников, за то, что они арестовали агитаторов, губернатор арестовал. С ноября месяца стали нападать на посты и обезоруживать стражников. Всего отобрано 34 винтовки, возвращено пока 15 винтовок. Патронов отобрано 825 штук. 27 ноября в городе строили баррикаду. Из резерва губернского выдано было 4 винтовки, а из уездного резерва два стражника отдали свои казенные винтовки. Оба эти стражника были уволены, один с 1 января, другой с 1 февраля 1906 года.

26 ноября в уездном резерве был праздник, на который приехал Старосельский и говорил стражникам речь о том, что надо служить народу, делать то, что хочет народ, и тогда народ не будет вас обижать; вам будет еще лучше, надо привыкать к новым законам. Согласны ли вы со мною идти туда, куда я пойду. Стражники молчали. Вы не подумайте, что я вас поведу против государя. Кто пойдет за мной, под-

нимите руки. Многие подняли руки. Молодцы, сказал Старосельский, я не надеялся на вас, а теперь надеюсь, пойду с вами и пролью вместе кровь. Потом говорил про равноправных граждан, про свободу, про то, что тех, кто мешает свободе, надо уничтожить, провозглашал многия лета в честь борцов за свободу и вечную память за таких же погибших борцов. Дал стражникам 10 рублей на вино, а потом его вынесли на руках, и он уехал.

На другой день после праздника, 27 ноября, стали строить в городе баррикады. От стражи были высланы конные разъезды и пешие патрули. Губернатор ездил на фаэтоне по городу и расставлял в некоторых местах стражников. Гурьев получил личное приказание от Старосельского: «Возьми двух стражников, стань на углу у гостиницы «Гранд-отель» и защищай народ от казаков». Потом уехал. А народ все время кричал: «Товарищи, бейте казаков». После 17 октября была большая толпа с флагами в г. Кутаисе. Несли 12 больших красных флагов, 4 больших черных флага и много мелких флагов. Эта толпа качала на руках полицмейстера капитана Климентова, а он целовал красное знамя. Это видели урядник Коляда и стражник Семен Волков.

За то, что в Шорапанском уезде два стражника стреляли в толпу народа, их Старосельский уволил со службы и грозил предать суду.

Старосельский, по словам Гурьева, ездил в Озургети, после чего оттуда приехало 9 человек, которых Старосельский зачислил в стражу на Чохатаурский пост и приказал выдать им винтовки. Винтовок им было выдано только пять штук. Это распоряжение последовало после нападения на казаков в Чохатаурах. 18 декабря и. д. губернатора приказал выдать 16 винтовок для озургетской стражи, за получением коих явились известные страже красносотенцы. Тогда стражники решили этих ружей не выдавать. В том же месяце стражникам честно служить стало невозможно. Стражники просили выдать им пособие, принять от них лошадей и отпустить домой. Старосельский обещал исходатайствовать в пособие трехмесячное жалование и бесплатный проезд на родину. Вместе с тем он приглашал стражников, по увольнении от службы, поступить в городскую милицию. Тогда стражники стали спешно продавать лошадей с большим для себя убытком. Один стражник продал лошадь за один рубль. Держать лошадей было нельзя. Фураж не давали и выезжать на лошадях не было возможности — нападали. Под конец и в страже завелись ненадежные люди, которые ходили в комитеты и передавали все, что делается и говорится в страже. Со дня на день ожидали нападения со стороны вооруженного народа.

2. Младший стражник кутаисского губернского резерва Семен Волков, показал, что он был 20 октября на площади, где происходил митинг, и видел, как толпа качала и поднимала на руках полицмейсте-

რა Климентева, потом поставила его на стол, и капитан Климентев поцеловал поднесенный ему красный флаг, на котором было написано: «Долой самодержавие! Да здравствует республика!» Губернатор Старосельский видел эту сцену с паперти собора, захопал в ладоши и закричал: «Браво, браво!» Крик этот подхватила вся толпа и тоже стали хлопать в ладоши. После этого толпа подняла на руки губернатора Старосельского и понесла его на руках от собора на бульвар, где после был другой митинг.

Тот же Волков дополнительно заявил, что прапорщик Джапаридзе приказывал стражникам Бессмертному и Пустовойтову убивать казаков, если встретятся. Это было 27 ноября. У стражника Антонова Джапаридзе отобрал 30 штук казенных патронов и собственный патронташ и передал студенту Петрову, который был главным руководителем революционеров и приятелем Старосельского.

У губернатора, кроме стражников, была охрана от красной сотни; охранник этот говорил Волкову, что он дезертир, моряк из флота. У этого дезертира была берданка, отобранная красносотенцами у стражника Алексеева за № 15650. В виду этого, он, Волков, доложил губернатору, что этот человек, как бежавший со службы в флоте, не может быть благонадежным, и что у него находится берданка стражника Алексеева. Губернатор на это ему сказал: «это не тебе знать». Потом подарил своему телохранителю 3 рубля и сказал: «купи себе галоши». В заключение стражник Волков заявил, что Бессмертный в отпуску, а Пустовойтов уволен со службы.

3. Младший урядник Кутаисской полицейской стражи Григорий Коляда состоит на службе в уезде пятый год. При разъездах по уезду Старосельский говорил с народом, но что он говорил, никто из стражников не знает, потому что он всегда говорил один. В городе Старосельский ходил на митинги, и он, Коляда, сам видел, как народ его качал и кричал ему «ура». Того, чтобы народ на руках перенес его из сада в Кутаисе, на паперть собора, того, он, Коляда, не видел.

В тот же день, когда народ на бульваре качал Старосельского, на площади качали и поднимали полицмейстера Климентева и ставили его, должно быть, на стол, потому что он выше всех стоял.

Старосельский ездил в г. Озургети и, возвратившись оттуда в Самтредиа, говорил, что он очень доволен своей поездкой и что в Озургетах все спокойно. Прежде чем сесть в поезд, Старосельский вместе с делегатами поехал на сходку и пробыл там около двух часов. На каждой станции поезд останавливался и Старосельский говорил что-то железнодорожникам.

На празднике уездного резерва полицейской стражи, 26 ноября, стражники стали жаловаться Старосельскому на то, что их обижают

народ, а Старосельский начал говорить, что это, говорит, за то, что вы раньше обижали народ, а вы служите в пользу народа и вас народ любит и не будет обижать. Смотрите на меня, я без всякого оружия хожу, и никто меня не обижает, и народ меня любит. Смерти нечего бояться. Я сам пойду в бой, когда придется, и пойду, может быть, с вами». Против кого он собирался в бой, он не выяснил. В декабре губернатор приказал выдать девять винтовок вновь зачисленным в Озургетский уезд стражникам; им было выдано только 5 винтовок. Когда пришли эти новые стражники получать винтовки, то бывшие в губернском резерве стражники узнали в них тех лиц, которые в Озургетском уезде обезоруживали стражников, и стали говорить, что губернатор раздает оружие красносотенцам. В другой раз губернатор приказал выдать 16 ружей, за которыми опять пришли известные стражникам красносотенцы. Тогда стражники решили ружей им не выдавать. Пришел прапорщик Джапаридзе и говорит: «как же вы можете не дать ружей, когда губернатор приказывает выдать. Разве можете идти против губернатора». Стражники заговорили, что ружья раздаются известным красносотенцам, а он, Коляда, доложил, что «если губернатор идет против государя, так и нам можно идти против губернатора...

Заканчивая настоящий отчет, в заключении обязываюсь доложить вашему сиятельству, что выше изложенные данные о служебной деятельности и . д. губернатора Старосельского устанавливают многие случаи превышения и бездействия власти, причем принятая им система управления, по современному состоянию общественной безопасности в Кутаисской губернии, усилившемуся народному волнению на полигической почве, оказалась несостоятельной. Но, не взирая на это, коллежский советник Старосельский не пожелал сознаться в этом перед вашим сиятельством и не обратился для восстановления нормального положения в губернии к способам воздействия, по отношению к населению предуказанным в законе и в соответствии с важностью и серьезностью выдвинутых жизнью условий. Оказалось, что совладать с усилившимися беспорядками в губернии коллежский советник Старосельский был не в состоянии, и увольнение его от должности становилось неизбежным...

ცსა (თბ.), ფობ. 1686-რ, სპ. 257, ფურც. 178-206. პირო. საბუთზე მიბეჭდილია მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის რეზოლუცია: „Соглашаясь в общем с заключением доклада и ввиду последовавшего уже увольнения от службы без прошения г.г. Старосельского и Кипшидзе, признаю возможным настоящее дело прекратить, Гр. Воронцов-Дашков. 26 июня 1906 г.».

№ 76

1906 წლის აგვისტოს 4. — როტმისტრ ჯაყელის მოხსენება ქუთაისის გუბერნიის უნდარბთა სამმართველოს უფროსისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

При допросе в качестве свидетеля по производимому мною дознанию о кутаисском преступном сообществе, предусмотренном 126 ст. Уголовного уложения, старший урядник Скурлатов, между прочим, показал, что 27 ноября 1905 г., когда на улицах гор. Кутаиси стали воздвигать баррикады, в отсутствие его, Скурлатова, на пост губернского резерва в гор. Кутаисе была получена с неизвестным туземцем собственноручная записка бывшего губернатора Старосельского на имя его, Скурлатова, с требованием выдать подателю записки все свободные винтовки стражников. По этой записке стражники Масур и Бессмертный выдали подателю записки три казенные винтовки, которые возвращены обратно не были, причем Скурлатов объяснил, что записка хранилась у него, а впоследствии была им представлена производившему дознание, ныне помощнику наместника е. вел. по гражданской части, г. Мицкевичу.

Донося об этом, прошу ходатайствовать о высылке или подлинной записки, или засвидетельствованной копии ее для приложения к производимому мной дознанию.

Ротмистр Джакели

ცხა (თბ.), ფობ. 1-ს, საქ. 150, ფურც. 57. დედანი.

№ 77

1906 წელი. — ვ. ა. სტაროსელსკის ბროშურიდან «Кавказская драма»

С 6 по 10 февраля минувшего года на улицах г. Баку и территории нефтяных промыслов разыгрывался первый акт кровавой драмы, участники которой, армяне и татары, заплатились сотнями жизней, а город — разгромом множества магазинов, домов и промыслов. Драма оказалась многоактной; жажда взаимного истребления охватила многочисленные группы татарского и армянского населения на всей территории восточного Закавказья, культурная жизнь замерла, убиты тысячи людей, и в том числе детей и женщин; разграблены многие города и селения...

Проливаемая ныне кровь двух народов, объединенных под русским орлом, но изнывающих в междоусобной войне, это расплата за грехи столетнего нашего управления Кавказом; это результат политики, систематически парализовавшей умственное, гражданское и экономическое развитие народа; политики, искусственно создавшей благосостояние одних за счет других, сеявшей раздор между нациями и объявлявшей то одну из них, то другую вне покровительства закона.

Жизнь уперлась в тупик, из которого нет выхода при господстве бюрократического режима...

Оскорбляющее нас позорное кровавое наследие не будет ликвидировано ни бюрократией, ни сомнительными в смысле представительства комиссиями. Выход из созданного положения возможен лишь после серьезной, коренной реформы всего управления краем, при широком самоуправлении, для которого кавказское общество созрело давно.

В. А. Старосельский — «Кавказская драма», СПб, издательство «Амирани» Ал. Арабидзе, 33. 1, 23—24.

№ 78

1907 წლის ოქტომბრის 25. — ყუბანის ოლქის დროებით გენერალ-გუბერნატორის მოხსენება მეფისნაცვლის კანცელარიისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ეკატერინოდარში დასახლებისა და მასზე პოლიციის ზედამხედველობის დაწესების შესახებ

Секретно

Бывший кутаисский губернатор Старосельский поселился на жительство в городе Екатеринодаре.

Ввиду того, что Старосельский принимал участие в освободительном движении и об этой деятельности его производилось дознание помощником наместника его императорского величества на Кавказе по гражданской части сенатором, тайным советником Мицкевичем, прошу Канцелярию сообщить сведения об означенной деятельности Старосельского и о степени его политической благонадежности на предмет разрешения вопроса об установлении за ним наблюдения и принятия надлежащих мер в случае, если вредная деятельность его будет продолжаться.

Генерал-майор Косякин

ცსა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 22, საქ. 227, ფურც. 1. დედანი.

№ 79

1907 წლის ნოემბერი. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისა და კავკასიის მეფისნაცვლის თანაშემწისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Совершенно секретно

По полученным агентурным сведениям, на предстоящий Рождественский праздник в г. Париже предполагается Всероссийский съезд представителей Российской социал-демократической рабочей партии, причем представители южных организаций должны собраться предварительно в г. Москве, откуда намерены отправиться в Париж через Петербург, Гельсингфорс и далее морем.

От Северо-Кавказского комитета РСДРП избраны на съезд делегатами председатель означенного комитета бывший Кутаисский губер-

ნатор Старосельский и секретарь комитета Георгий Дмитриевич Старлычанов — сотрудник газеты «Новая заря» в г. Екатеринодаре. Сказанное вместе с сим за № 94 донес Д. Д. П.

Об изложенном доношу вашему превосходительству.

კრასნოდარის მხარის სახელმწიფო არქივი, ფონ. 586ს, აღწ. 1, საქ. 14, ფურც. 12, პირი.

№ 80

1908 წლის თებერვლის 7. — ეკატერინოდარში ფარულ სოციალ-დემოკრატიულ კრებაზე პოლიციის მიერ დაკავებულ პირთა სიიდან

№№ по пор.	Фамилия, имя, отчество, звание, занятие и адрес	Имеющиеся сведения
1.	Старосельский Владимир Алек- сандрович. Коллежский советник в отставке, занимается уроками по Гривенской ул., д. №9. (По наблюдению кличка «Ста- рик»)	Председатель Кубанского комите- та Северо-Кавказского союза Рос. С. Д. Раб. партии. Был избран деле- гатом на предполагавшийся с.-д. Все- российский съезд. Бывший Кутаисский губернатор, проявивший во время революцион- ного движения в 1905 году полное потворство таковому и, наконец, распоряжением генерала Алиханова был арестован и отправлен в Тифлис.

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 28. დედანი.

№ 81

1908 წლის თებერვლის 8. — პოლკოვნიკ ზასიპკინის დებეშიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი ქ. ეკატერინოდარში ვ. ა. სტაროსელსკის თავმჯდომარეობით არალეგალური კრების დაკავების შესახებ

...Седьмого февраля захвачена сходка в помещении профессионального союза портных во главе председателя Северо-Кавказского соц.-демократического союза, бывшего губернатора Старосельского, всего семнадцать, в числе коих несколько разыскиваемых, арестовано шесть...

Полковник Засыпкин

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 14. შიფრირებული დებეშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 82

1908 წლის თებერვლის 9. — პოლკოვნიკ ზასიპკინის დებეშა მეფისნაცვლის თანაშემწისადმი შეკითხვით ვ. ა. სტაროსელსკის დაპატიმრებაზე თანხმობის შესახებ

Не имеется ли препятствий заключению в тюрьму Старосельского как председателя соц.-демократ. комитета? Компрометирующие документы имеются, благоволите указанием телеграфу.

Подлинную подписал и с ней верно: полковник Засыпкин

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 26. პირი. ამ დებეშაზე მეფისნაცვლის თანაშემწემ მიცევიჩმა მეორე დღესვე უპასუხა შემდეგი შინაარსის დებეშით: «С доклада наместнику предлагаю имеющиеся у Вас документы, компрометирующие Старосельского, препроводить начальнику Областного жандармского управления, от которого, по рассмотрению документов и по соображению всех данных, добытых розыском по сему делу, будет зависеть принять соответствующую меру пресечения».

№ 83

1908 წლის თებერვლის 9. — შინაგან საქმეთა მინისტრის მოხსენება ნიკოლოზ II-დმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ¹

7 февраля в гор. Екатеринодаре в помещении профессионального союза портных застигнута сходка из 17 представителей Северо-Кавказского социал-демократического союза, в числе коих оказался бывший кутаисский губернатор Старосельский, который, по агентурным сведениям, стоит во главе означенного союза.

Об изложенном долгом считаю всеподданнейше доложить вашему императорскому величеству.

სსრკ ორცსა, პდ. VII-საქმისწარმოება, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 15.

№ 84

1908 წლის თებერვლის 11. — ეკატერინოდარის ოხრანკის პუნქტის დროებით უფროსის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მეთაურობით შემდგარ არალეგალურ კრებისა და მის მონაწილეთა ბინების გაჩხრეკის შედეგების შესახებ

Секретно

Около 7 часов вечера 7 сего февраля наружным наблюдением было замечено, что в д. № 6 по Соборной улице в помещение профессиональ-

¹ იმპერატორს ლურჯი ფანქრით მსხვილად გაუხაზავს სტაროსელსკის გვარი და საბუთის ზედა მარცხენა მხარეს წაუწერია: «Надеюсь, он арестован и будет привлечен к ответственности».

ного общества портных подмастерьев Екатеринодара зашли известные по наблюдению под кличками «Отец» (Константин Макеев) и «Старик» (Владимир Старосельский — председатель Кубанского комитета Северо-Кавказского союза РСДРП) и еще до 12 человек.

Ввиду сказанного, по распоряжению моему означенное помещение было оцеплено нарядом полиции и там было обнаружено не разрешенное и незаконное собрание нелегализованного «Центрального бюро профессиональных союзов Екатеринодара» во главе с председателем Кубанского комитета Северо-Кавказского союза РСДРП, бывшим кутаисским губернатором Владимиром Старосельским, несколькими видными представителями означенной с.-д. организации, в числе коих 3—4 нелегальных, подлежащих розыску и аресту, одного видного представителя с.-р. организации и членов Ц. Б. — всего 17 человек. По указаниям агентуры, на собрании этом должен был быть и представитель анархистов — коммунистов, но не попал совершенно случайно. По тем же указаниям, на собрании этом имелось в виду обсудить вопрос об объединении партийной работы.

В означенном помещении на полу были подобраны: 1. Записная книжка около назвавшего себя Федором Подгурским, в каковой оказался целый ряд записей партийного характера и между ними «Порядок дня Ц. Б. на собрании 7 февраля», где между прочими вопросами указан: «Письмо из Армавира» (все записи и копии прилагаются); 2. Адрес на конверте «Выприцкой для Федора» (копия прилагается); 3. Явка «Федору» за подписью секретаря Кубанского комитета с.-д. организации «Георгий» и за печатью комитета (копия прилагается); 4. Письмо от «Бюро союза» из Тифлиса (копия прилагается); 5. Несколько записных книжек, целых и порванных записок и 6. Медная печать «Ц. Б.» Екатеринодарских проф. союзов (оттиск прилагается). Отчасти по полному неимению сил, а отчасти по конспиративным соображениям по квартирам обыска были произведены немедленно только у Ивана Братковского, Владимира Старосельского, Павла Урусова и Александры Виноградовой и одновременно, ввиду обнаруженной записки за подписью «Георгий», у Георгия Старлычанова; Прокофий Орлов, Прасковья Вишнякова, Федор Дронин, Федор Подгурский (оказался Федор Яворский) и Василий Селиванов отказались указать свои квартиры; на другой день Орлов и Дронин назвали квартиры, но, видимо, не действительные, и там были произведены обыски.

Из означенных обысков видимый сразу результат дал обыск у Старосельского, у которого обнаружено «партийное письмо из Армавира» от «Товарища Бориса».

Орлов, Яворский (Подгурский) и Вишнякова оказались разыскиваемыми и подлежащими аресту, Селиванов, по-видимому, тоже из числа разыскиваемых лиц.

Записная книжка с партийными записями (см. выше) могла принадлежать Федору Яворскому или Федору Дронину.

Георгий Старлычанов, Петр Орлов, Федор Яворский, Прасковья Вишнякова, Василий Селиванов, Иван Братковский и Федор Дронин арестованы и со всей перепиской переданы начальнику Кубанского областного жандармского управления, Старосельского же я постеснялся арестовывать.

Кроме того, вр. генерал-губернатором Кубанской области все участники сходки, опять-таки кроме Старосельского, за незаконное собрание подвергнуты тюремному заключению — 10 человек на 1 месяц, а 6 человек на 3 месяца и проектировано совершенное закрытие Профессионального общества портных подмастерьев.

Подробный список всех задержанных на сходке и о Старлычанове со сведениями к сему прилагается, а равно взятое у Старосельского письмо.

Об изложенном имею честь представить вашему превосходительству.

К сему, кроме указанного в тексте, прилагаются копии телеграмм о заключении под стражу Старосельского.

Штаб-офицер для поручений при помощнике по гражданской части наместника кавказского полковник (подпись)

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 18—19. დედანი.

№ 85

1908 წლის თებერვლის 11. — პოლკოვნიკ ზასიპკინის მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი ეკატერინოღარში ვ. ა. სტაროსელსკის ბინის გაჩხრევის შესახებ

...Из означенных обысков видимый сразу результат дал обыск у Старосельского, у которого обнаружено партийное письмо из Армавира от товарища «Бориса».

Георгий Старлычанов¹, Петр Орлов, Федор Яворский, Прасковья Вишнякова², Василий Селиванов, Иван Братковский и Федор Дронин арестованы и со всей перепиской переданы начальнику Кубанского областного жандармского управления. Старосельского же я постеснялся арестовывать.

Кроме того, вр. генерал-губернатором Кубанской области все участники сходки, опять-таки кроме Старосельского, за незаконное собрание подвергнуты тюремному заключению.

სსრკ ორცხა, პდ., VII-საქმისწარმოება, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 19.

№ 86

1908 წლის თებერვლის 16. — მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვის დეპეშა შინაგან საქმეთა მინისტრისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

По телеграфному донесению начальника Кубанского областного жандармского управления, коему было предложено принять все законные меры к приобретению фактических данных виновности Старосельского, последний принимал участие в сходке нелегального централь-

¹ გ. დ. სტარლიჩანოვი პროვოკატორია.

² პ. ვიშნიაკოვა სკკპ წევრია 1903 წლიდან.

ного бюро профессиональных союзов; по обыску в его квартире обнаружено партийное письмо из Армавира, указывающее на принадлежность адресата к партии социал-демократов, как председателя комитета; по взятому же на упомянутой выше сходке документу видно, что письмо это подлежало обсуждению ее участников; редакция письма и отсутствие фактических данных доказать, что оно адресовано именно Старосельскому, лишают полковника Воронина возможности возбудить формальное дознание; названный штаб-офицер приступил к исследованию в порядке закона об охране; по этим же обстоятельствам и как бывшего губернатора полковник Воронин затрудняется самолично решить вопрос об аресте Старосельского и просит указаний, в виду последовавшей высочайшей резолюции на докладе вашем по сему делу; вопрос об избрании Старосельского меры пресечения по совокупности изложенных данных предоставляю на усмотрение вашего высокопревосходительства, прося о последующем меня уведомить по телеграфу № 1751.

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 31. პირი.

№ 87

1908 წლის თებერვლის 18. — საგაზეთო ცნობა ვ. ა. სტაროსელსკის ერთ-ერთ ბრალდების შესახებ

Обвинение г. Старосельского. По словам «Нов[ого] Вр[емени]» бывшему кутаисскому губернатору Старосельскому вменяется в вину следующее: в 20-х числах декабря он приехал на станцию Белогоры, потребовал командира роты, занявшей станцию, и сказал: «Организованный Комитет станции Белогоры просит через мое посредство выяснить положение вещей и снять военное положение, которое применено было ротным командиром. Те времена, когда отбиралось оружие у частных лиц, канули в вечность. Весь Кутаис полон вооруженными милиционерами, являющимися блюстителями истинного порядка. Поэтому принятые ротным командиром меры по отобранию на станции оружия являются излишними. Снесясь с комитетами Квирильской и Белогорской организаций, заявляю, что никакого нападения на роту быть не может, за что ручаюсь и в чем даю честное слово в присутствии офицеров».

გაზ. „Новое обозрение“, 1906 წ., № 21.

№ 88

1908 წლის თებერვლის 26. — შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინის მიწერილობა მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის დაბრკოლების შესახებ

Находя, что на Старосельского, как бывшего губернатора, взыскание за нарушение обязательных постановлений должно быть наложено в высшей мере, о последующих по сему предмету распоряжениях вашего сиятельства прошу уведомить меня для доклада его величеству и при-

совокупляю, что мера пресечения против Старосельского по дознанию должна быть избрана соответственно данным расследования, вне всякой зависимости от прежней его службы, так как изъятие его из области карательного закона может лишь усилить его значение в революционной организации.

Министр внутренних дел статс-секретарь Столыпин

სსრკ ცხსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 37. დედაბი.

№ 89

1908 წლის თებერვლის 26. — შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინის დებეშა მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მიმართ სასჯელის ზომის შესახებ

Мера пресечения против Старосельского по дознанию должна быть избрана соответственно данным расследования, вне всякой зависимости от прежней его службы, так как изъятие его из области карательного закона может лишь усилить его значение в революционной организации.

სსრკ ორცხა, პდ, VII — საქმისწარმოება, 1908, საქ. 1183, ფურც. 37.

№ 90

1908 წლის მარტის 14. — პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის მოადგილე ვისარიონოვის დებეშა ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოსადმი ვ. ა. სტაროსელსკის დაპატიმრების შესახებ

Телеграфируйте, содержится ли Старосельский [под] стражей и [в] каком порядке. Сообщенные охранным пунктом [под] номером 397 сведения, по мнению департамента, дают полное основание к возбуждению формального дознания [с] применением 126 или 102 [статей Уголовного] уложения.

სსრკ ორცხა, პდ., VII, საქმისწარმოება, 1908, საქ. 1183, ფურც. 38.

№ 91

1908 წლის მარტის 15. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროს პოლკოვნიკ ვორონინის დებეშა პოლიციის დეპარტამენტისადმი ქ. ეკატერინოდარიდან ვ. ა. სტაროსელსკის მიმალვის შესახებ

Старосельский скрылся из Екатеринодара; под стражей не содержался; улики для формального дознания недостаточны; письмо, обнародованное по обыску из Армавира, не дает материала как потому, что адресат именуется товарищем, так и потому, что конверта, в котором

оно было послано, не найдено; направляю переписку на заключение прокурора по 1035 со знаком десять; по возвращении возбужу охранную переписку.

Полковник Воронин

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 39. შიფრირი დებუშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 92

1908 წლის მარტის 20. — პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის მოხსენება
შინაგან საქმეთა მინისტრისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

7 февраля 1908 г., в гор. Екатеринодаре, в помещении Общества портных, на собрании Центрального бюро профессиональных союзов, было задержано 17 лиц во главе с председателем Комитета Северо-Кавказского союза Российской социал-демократической рабочей партии, бывшим кутаисским губернатором Владимиром Старосельским. При аресте этого собрания, в том же помещении, на полу была обнаружена значительная конспиративная переписка и медная печать Центрального бюро екатеринодарских профессиональных союзов. При осмотре писем оказывается, что среди членов социал-демократической партии, проживающих в разных городах Кавказа, существовало предположение созвать Кавказскую областную конференцию для разрешения различных вопросов, один из которых был озаглавлен «Террор и профессиональные союзы». В ночь на 8 февраля был произведен ряд обысков, причем в квартире Старосельского было обнаружено письмо конспиративного характера за подписью «товарища Бориса». В письме этом, помеченном «30 января сел. Армавир», автор обращается с просьбой к адресату исполнить несколько поручений, касающихся партийной жизни, посодействовать созданию социал-демократического органа печати в Кубанской области, расследовать случай относительно денег и вещей, присланных для политических заключенных в Кубанскую тюрьму, поручить секретарю (который назван в письме «Вашим») выслать в Армавир шифр партии, а равно известить, ездил ли адресат на Всероссийскую конференцию социал-демократической организации.

На всеподданнейшем докладе вашего высокопревосходительства от 9 февраля сего года е. и. вел. благоугодно было собственноручно начертать: «Надеюсь, он арестован и будет привлечен к ответственности».

По Департаменту полиции был сделан целый ряд телеграфных сношений с наместником е. вел. на Кавказе и распоряжений местным властям о необходимости личного задержания Старосельского, а также, ввиду наличности признаков преступления, предусмотренного 126 ст. Угол. улож., было предложено начальнику Кубанского областного жандармского управления возбудить против Старосельского формальное дознание в порядке 1035 ст. Уст. угол. суд. Между тем начальник названного Управления по телеграфу донес ныне, что Старосельский из Екатеринодара скрылся, так как первоначально арестован не был, что по мнению названного начальника Управления. Улик в настоящем деле для

формального дознания недостаточно и что законченная переписка будет представлена на заключение прокурора в порядке 1035-¹⁰ Уст. угол. суд.

Об изложенном имею честь доложить вашему высокопревосходительству.

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 14—15. შევებული.

№ 93

1908 წლის მარტის 21. — პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის დეპეშა ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროს პოლკოვნიკ ვორონინი-სადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მოსაძებნად მიღებული ზომების შეტყობინების შესახებ

Телеграфируйте, какие меры приняты [по] розыску Старосельского.

სსრკ ორცსა, პდ, VII-საქმისწარმოება, 1908, საქ. 1183, ფურც. 40.

№ 94

1908 წლის მარტის 22. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის პოლკოვნიკ ვორონინის დეპეშა პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მოსაძებნად მის მიერ მიღებული ზომების შესახებ

Старосельский выехал из Екатеринодара, по сведениям, [в] Тифлис и Кутаис, но, по справкам, там не обнаружен. Так как семья его находится в Екатеринодаре, то для выяснения его местонахождения установлено наблюдение за получаемой на почте корреспонденцией. Представляю розыскную ведомость.

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 42. შიფრიანი დეპეშის გაშიფრული ტექსტი.

№ 95

1908 წლის მარტის 22. — შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინის წერილი მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Имею честь просить ваше сиятельство не отказать уведомить меня для всеподданнейшего о том государю императору доклада, по чьему распоряжению и на каком основании Старосельский не был подвергнут административной каре.

სსრკ ორცსა, პდ., VII — საქმისწარმოება, 1908, საქ. 1183, ფურც. 42.

№ 96

1908 წლის აპრილის 8. — მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვის მოხსენება
 შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

Милостивый государь, Петр Аркадьевич! Вследствие письма вашего высокопревосходительства от 22-го минувшего марта за № 112415 имею честь уведомить, что об обстоятельствах, коими сопровождалось обнаружение участия бывшего кутаисского губернатора Старосельского в сходке нелегального Центрального бюро профессиональных союзов в гор. Екатеринодаре и о затруднении, встреченном при этом начальником Областного жандармского управления арестовать Старосельского за недостаточностью для этого добытого фактического материала, который давал бы основание для возбуждения формального дознания против него, почему пришлось ограничиться исследованием данного дела в порядке закона об охране, — я уже имел честь представить на усмотрение вашего высокопревосходительства в телеграмме моей от 16 февраля сего года № 1751.

Что же касается засим обвинения Старосельского в нарушении обязательного постановления, то из полученного ныне мною уведомления от временного генерал-губернатора Кубанской области усматривается, что Старосельский за участие в незаконной сходке портных-подмастерьев в качестве председателя в гор. Екатеринодаре, по постановлению 24 февраля сего года подлежит аресту при тюрьме сроком на три месяца. Об аресте же Старосельского не было сделано постановления одновременно с постановлением об аресте 16 участников в означенной сходке, по объяснению областного начальства, в ожидании разрешения вопроса о привлечении его Кубанским областным жандармским управлением к формальному дознанию в порядке 1035 ст. Уст. угол. суд., а также и потому, что генерал-лейтенант Михайлов вместо ареста предполагал выслать Старосельского.

В заключение считаю долгом присовокупить, что бывшему генерал-губернатору Кубанской области генерал-лейтенанту Михайлову мною было сообщено, что к аресту председателя сходки в порядке обязательного постановления с моей стороны препятствий не встречается.

Примите, ваше высокопревосходительство, уверение в отличном моем уважении и совершенной преданности.

Гр. Воронцов-Дашков

№ 97

1908 წლის აპრილის 11. — მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარისა და შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინის წერილიდან მეფისნაცვალ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Беспримерная дерзость подпольных организаций в центре Кавказа едва ли может служить благоприятным показателем для будущего и свидетельствовать о надлежащей деятельности органов власти. Не менее ярким доказательством полной растерянности их служат и обстоятельства задержания в помещении екатеринодарского профессионального союза портных сходки с бывшим кутаисским губернатором Старосельским во главе. Несмотря на то, что Старосельский был застигнут на месте преступления, где найден и целый ряд документов, изобличающий всех присутствующих на собрании в образовании преступного сообщества, невзирая на то, что в квартире Старосельского найдено было письмо партийного характера, местные представители власти, не решившись, по мало понятным причинам, подвергнуть Старосельского аресту, стали обмениваться между собою телеграммами, а тем временем Старосельский, оставленный без взыскания и по обязательному постановлению, действие коего было, однако, распространено на прочих участников сходки, успел скрыться, хотя ранее и состоял под постоянным наблюдением.

ქურბ. „Красный архив“, 1929 წ., № 3, გვ. 198.

№ 98

1908 წლის აპრილის 22. — შინაგან საქმეთა მინისტრ სტოლიპინის მიწერილობა მეფისნაცვალ ვორონცოვ-დაშკოვისადმი მისთვის ვ. ა. სტაროსელსკის დაუპატიმრებლობის მიზეზების შეტყობინების შესახებ

Доверительно

Милостивый государь, граф Илларион Иванович! Телеграммой от 19 минувшего февраля за № 437 я имел честь сообщить вашему сиятельству высочайшую е. и. вел. волю о том, чтобы бывший кутаисский губернатор Старосельский, за участие в незаконном собрании в гор. Екатеринодаре представителей местных революционных организаций, был арестован и привлечен к ответственности.

По получении затем шифрованных депеш от 16 и 21 февраля за №№ 1751 и 1886, в коих ваше сиятельство изволили между прочим известить меня о встреченных начальником Кубанского областного жандармского управления и временным генерал-губернатором Кубанской области затруднениях в вопросе о возможности ареста Старосельского, я телеграммой от 26 февраля за № 600 позволил себе высказать свой взгляд по этому предмету, основанный на известной вашему сиятельству высочайшей резолюции.

Между тем из поступивших впоследствии сведений усматривается, что Старосельский, ныне скрывшийся, арестован не был, хотя эта мера была применена ко всем остальным участникам незаконного собрания.

Сообщая об изложенном, имею честь просить ваше сиятельство не отказать уведомить меня, для всеподданнейшего о том государю императору доклада, по чьему распоряжению и на каком основании Старосельский оставлен был без того взыскания, которому подверглись соучастники его за нарушения обязательных постановлений о воспрещении не дозволенных сходов.

Примите, ваше сиятельство, уверения в совершенном моем почтении и преданности.

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 47. შეგებული.

№ 99

1908 წლის აპრილის 25. — ეუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის როტმისტრ ტარასოვის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტი-სადმი ვ. ა. სტაროსელსკისა და სტ. კოჩურინის შესახებ

Секретно

Производством дознания по обвинению бывшего кутаисского губернатора Владимира Старосельского выяснено следующее: 7 февраля 1908 г. в помещении Профессионального общества портных подмастерьев было арестовано незаконное собрание; на этом собрании присутствовали в большинстве лица, не состоящие членом ни в одном профессиональном обществе, были привлеченные по I ч. 102 ст. Уг. ул. и разыскиваемые, а также и известные своей политической неблагонадежностью. Среди собравшихся был и Старосельский. По данным дознания, на собрании подлежали обсуждению вопросы о медицинской и юридической помощи, но таковые не обсуждались, т. к. были предупреждены приходом полиции.

Все находившиеся на собрании, в том числе и Старосельский, были задержаны и доставлены в полицейскую часть. В ту же ночь был произведен обыск в квартире Старосельского; в его письменном запертом столе было обнаружено без конверта письмо «Товарищу» из Армавира за подписью «Товарищ Борис». Содержание письма указывало, что автор его член Армавирского комитета РСДРП, он обращался к адресату с просьбой взять на себя руководство или же оказать содействие на издание печатного органа профессиональных обществ с тем, чтобы в нем помещать и статьи социал-демократического направления; в том же письме указывалось на участие адресата во Всероссийской конференции и излагалась просьба взять у секретаря и выслать шифр секретарю Армавирского комитета для разбора письма Центрального комитета.

Данными дознания установлено, что письмо было написано Старосельскому; автор его оказался учитель 4-го Армавирского училища Степан Кочурин, который привлечен по I ч. 102 ст. Угол. улож. и заключен под стражу.

Установлено также, что Старосельский, возвратившись из поездки в конце 1907 г., рассказывал о резолюции конференции; из разговора по этому поводу достаточно определенно выясняется его непосредственное участие в конференции. На основании изложенных данных Старосельский привлечен по 1-й ч. 102 ст. Угол. улож.

Все бывшие 7 февраля на собрании были подвергнуты и отбыли административное взыскание — арест от одного до трех месяцев. Старосельский после обыска у него был освобожден и скрылся; в настоящее время, по данным дознания, он находится в Париже. Дальнейшим производством имеется в виду установить осмотром дознаний по обвинению Земионко, Яворского и др. непосредственную связь в деятельности Кубанского и Армавирского комитетов РСДРП и роль их в профессиональных обществах, а также и возможность добыть вещественные доказательства, уличающие Кочурина.

Об изложенном доношу.

Ротмистр Тарасов

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 85. დედანი.

№ 100

1908 წლის აპრილის 28. — ეკატერინოდარის ობრანკის პუნქტის უფროსის პოლკოვნიკ ჯასიპკინის მოხსენება თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ბინის გაჩხრეკის შედეგად მოპოებული დოკუმენტების დაკარგვის გარემოებათა შესახებ

Личное

Совершенно секретно

Милостивый государь, Александр Михайлович! За № 2197 от 26 сего апреля начальник Кубанского областного жандармского управления просил меня препроводить в дополнение записки моей за № 364 от 9 февраля с. г. протокол обыска у Старосельского и отобранное у него письмо из Армавира.

За № 1069 от 27 сего апреля и уведомил названного начальника Управления, что у Старосельского был произведен один только обыск в ночь на 8 февраля с. г., протокол коего вместе с отобранным по обыску письмом от 30 января с. г. из сел. Армавир за подписью «Товарищ Борис» был ему препровожден за № 353 от 9 того же февраля, где об этом было точно обозначено.

Как оказывается, означенные протокол и письмо пропали бесследно, причем письмо это (донес. мое за № 396 от 11 февраля с. г.) является солидным уличающим, хотя бы в порядке охраны, Старосельского документом.

Ввиду того, что: 1) при выезде моем в командировку в г. Екатеринодар мне на словах полковник Бабушкин сказал, что у полковника Воронина есть кто-то, кто сообщает сведения в революционные организации, что: 2) начальник Кубанской области генерал-лейтенант Михайлов высказал мне недоверие свое в том же смысле к тому же Жандармско-

му управлению, что: 3) мной лично были получены агентурные сведения, что в революционных сферах получено предупреждение через посредство молодого человека, бывающего у Воронина, что в магазинах книг «Работник» и «Кожевникова» будут произведены обыски, о чем я действительно просил полковника Воронина отзывом за № 177 от 12 декабря 1907 г., причем по поводу означенного странного обстоятельства я лично на словах поставил в известность полковника Воронина, что: 4) пропажа бесследно протокола обыска у Старосельского и письма, подтверждая означенную странную обстановку, могут повести к дальнейшим нежелательным осложнениям, и что: 5) в означенном Управлении имел место случай пропажи казенного секретного пакета, — я об изложенном считаю долгом довести до вашего сведения, сообщив одновременно письмом г. заведывающему политическим розыском в империи С. Е. Виссарионову.

Примите, милостивый государь, уверение в совершенном уважении и преданности.

Ф. Засыпкин

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 120, ფურც. 2. დედანი.

№ 101

1908 წლის მაისის 2. — ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულ სტაროსელსკაიას წერილიდან მეუღლის ვ. ა. სტაროსელსკისადმი

Все материалы для работы я тебе выслала через Лялю¹, которая тебе их и привезет... Молю тебя — только не работай, пока не поправишься, а то ты увлечешься работой и будешь утомляться.

Твое письмо с объяснением шифра получила, но он не подходит к прежним зашифрованным письмам... Ты просишь узнать от судебного следователя о себе, о компании, арестованной вместе с тобой. Это очень трудно, и можно ли им верить. Ведь они могут высосать из пальцев улики и хранить их до удобного случая. Скажут ли они, если хотят тебя привлечь?... Теперь у нас есть другой царек, который сможет все повернуть по-своему и пристегнуть твоё дело, куда угодно ему будет. Все же я попытаюсь узнать...

Последнее твоё письмо безусловно было распечатано. Оно пришло с отклоненным открытым боком, но где — не знаю, очевидно, здесь. Это неприятно, будь осторожнее.

ა. ვ. სტაროსელსკაია-ბაკლიცკაიას პირადი არქივიდან.

¹ლილია — ვ. ა. სტაროსელსკის უფროსი ქალიშვილი ელენა ვლადიმერის ასული სტაროსელსკაია (კერვილი).

№ 102

1908 წლის მაისის 11. — მოსკოვის ობრანკის უფროსის პოლკოვნიკ კოტენის მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი რსდმპ საზღვარგარეთული ორგანიზაციების მუშაობის შესახებ

Имею честь доложить вашему превосходительству полученные мною из агентурного источника некоторые сведения о деятельности заграничных организаций Российской социал-демократической рабочей партии... Некоторая деятельность еще замечается в «Бюро Парижской социал-демократической группы», каковым в последнее время устроено несколько собраний, из них наиболее характерными являются: 1/12 мая, на котором Ленин в присутствии около 1.000 человек читал реферат «О характере русской революции», затем заседание Бюро Парижской группы; на этом собрании присутствовали 20 человек, в том числе Ленин, Мартов, Алексинский и бывший кутаисский губернатор Старосельский...

სსრკ ორცა, პდ, 00, 1908, საქ. 5, ნაწ. 84, ტ. 2, ფურც. 51.

№ 103

1908 წლის მაისის 30. — საზღვარგარეთული აგენტურის გამგის გარტინგის მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Париж

...Для характеристики политики графа Воронцова-Дашкова может быть приведена история назначения на пост кутаисского губернатора Старосельского, который минувшей весной арестован был в гор. Екатерининдаре на сходке членов Российской социал-демократической рабочей партии, но успел бежать.

Старосельский ныне проживает в Париже и занимается подготовлением к изданию записок об условиях, при которых он был назначен на должность губернатора.

По его рассказам, он, до назначения на пост губернатора, в течение 15 лет занимал должность заведывающего Комиссией по исследованию орошения и охране растительности на Кавказе, и, благодаря своей успешной хозяйственной деятельности, был очень популярен среди местного населения. В то же время, будучи издавна по убеждениям социал-демократом-большевиком, Старосельский принимал деятельное участие в работах местного Комитета и хотя стоял вне партии, но это, ввиду его служебного положения, не только не мешало, а способствовало ведению, как им, так и его подчиненными, по убеждениям революционерами, самой интенсивной пропаганды и агитации среди населения, с которым, по условиям службы, приходилось постоянно соприкасаться; местные же власти, по-видимому, ничего об этом не знали.

Весной 1905 г. наместник Кавказа граф Воронцов-Дашков, по-видимому, под влиянием бывшего своего помощника Султана-Крым-Гирея, которому была хорошо известна популярность в крае Старосельского, предложил последнему составить записку о положении революционного движения на Кавказе, что им и было выполнено, причем в этой записке он вполне откровенно изложил свои крайние взгляды. Ознакомившись с этой запиской, граф Воронцов-Дашков настоятельно стал предлагать Старосельскому занять место кутаисского губернатора, но последний от этого отказывался, ссылаясь на то, что хотя он мог бы, несомненно, избавить край от излишних кровопролитий, но только при условии работать в соответствии с общественным мнением, т. е. рука об руку с социал-демократическими организациями, существующими в крае. Наконец, после долгих переговоров с местным социал-демократическим Комитетом, Старосельский согласился на предложенное ему наместником назначение, но при гарантии некоторых условий, которые были изложены им в особой записке. Содержание записки было таково, что по ознакомлении с нею социал-демократический Комитет заявил Старосельскому, что он скорее попадет в тюрьму, чем в губернаторы, так как записка эта заключала в себе все требования социал-демократической программы.

Однако назначение состоялось. Губернаторство Старосельского все время шло во взаимной работе с Комитетом; последний за это время улучшил свои связи, расширил организацию, завел целый арсенал бомб и взрывчатых веществ, ввел баррикадную технику, дающую возможность городу в течение 10 минут покрываться баррикадами, и проч.

В день вступления в должность Старосельский, по его словам, особым приказом снял военное положение; в то же время он начал кампанию за удаление казаков, но в этом натолкнулся на препятствия со стороны казачьего командира; полиция была фактически упразднена, а полицмейстер состоял при губернаторе просто чиновником для поручений.

Поддерживая сношения с местным Комитетом, Старосельский умел скрывать от окружающих свои революционные убеждения, но иногда это совершенно ясно проявлялось: однажды, после беспокойного дня, с выстрелами на улицах, когда выяснилось, что баррикады были выстроены по недоразумению, главный военный техник Комитета в присутствии всех губернских властей прямо спросил Старосельского: «Прикажете разобрать баррикады?»...

სსკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 5, ფურც. 24—25. პირი.

№ 104

1908 წლის მაისის 30. — საზღვარგარეთული აგენტურის გამგის გარტინგის მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Париж

Вследствие предписания от 18 сего мая за № 131634 имею честь доложить вашему превосходительству, что б. кутаисский губернатор

Старосельский ныне проживает под фамилией Старова в Париже, 25 Brd Port Roial, и занимается теперь подготовлением к изданию записок об условиях, при которых он был назначен на должность губернатора.

Старосельский принимает здесь активное участие во всевозможных собраниях социал-демократической партии фракции большевиков, председательствует на сходках, и имеются указания, что большевистский центр намерен его кооптировать, так как благодаря бывшему своему административному положению он сможет оказать революционерам весьма ценные услуги.

...Старосельский весьма слабого здоровья, крайне нуждается в деньгах, получал таковые от большевистского центра.

სსრკ ორცხა, პდ, 00, 1908, ნაწ. 84, ტ. 2, ფურც. 59, 61.

№ 105

1908 წლის ივნისის 9. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ.

Временный генерал-губернатор Кубанской области обратился по телеграфу с запросом, не встречается ли препятствий к аресту Старосельского, как председателя незаконной сходки в порядке действующих в области обязательных постановлений. Уведомить генерал-лейтенанта Михайлова о неимении к сему препятствий, об изложенном сообщая вашему высокопревосходительству.

სსრკ ცხსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 5, ფურც. 23. დედანი.

№ 106

1908 წლის ივნისის 16. — პოლიციის დეპარტამენტის მოხსენება დ. კ. გერ-შელმანისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მფარველობისათვის ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის პოლკოვნიკ ვორონინის თანამდებობრივად დაქვეითების შესახებ.

Секретно

Милостивый государь, Дмитрий Константинович. В письмах от 16 февраля за № 125131 и 1 марта сего года за № 6525 было сообщено командиру Отдельного корпуса жандармов генерал-майору барону Ф. Ф. Таубе о неудовлетворительной деятельности полковника Воронина в качестве начальника Кубанского областного жандармского управления, причем был возбужден вопрос о несоответствии названного штаб-офицера занимаемой им должности.

Независимо от этого, при ликвидации 7 февраля текущего года в гор. Екатеринодаре Центрального бюро профессиональных союзов в чи-

сле присутствовавших находился бывший кутаисский губернатор Старосельский, который, однако, полковником Ворониным арестован не был и затем, несмотря на указания, данные Департаментом полиции, не подвергался личному задержанию и, благодаря этому, успел скрыться. В настоящее время, по полученным в Департаменте полиции сведениям, отобранное при обыске у Старосельского письмо из Армавира, уличающее его, и протокол обыска, произведенного у него, которые были препровождены начальнику Кубанского областного жандармского управления заведывающим Екатеринодарским охранным пунктом, оказались утерянными, хотя запрошенный по этому поводу полковник Воронин сообщил, что означенное письмо имеется при деле, вопрос же о наличии протокола, равно как и о причинах неприобщения письма в качестве] вещ[ественных] док[азательств], оставлен не выясненным. Вместе с тем Департаменту полиции стало известным, что какое-то лицо своевременно предупреждает революционные организации о предполагаемых распрях Областного управления и что начальник Кубанской области генерал-лейтенант Михайлов высказал заведывающему Екатеринодарским охранным пунктом свое в этом отношении недоверие к Кубанскому областному управлению; кроме того, заведывающий упомянутым Охранным пунктом получил агентурные сведения о получении в революционных сферах сообщения через посредство какого-то молодого человека, бывающего у полковника Воронина, что в книжных магазинах «Работник» и Кожевникова будут произведены обыски, о чем Охранное отделение действительно просило полковника Воронина отзывом от 12 декабря 1907 г. за № 177.

Кроме того, при наблюдении за производством дознаний, возникающих при Кубанском областном жандармском управлении, усматривается, с одной стороны, медленность в направлении таковых, а с другой — целый ряд неправильностей с формальной точки зрения, как-то: непредставление уведомлений по установленным формам и «совершенно недопустимый порядок зачисления арестуемых содержанием под стражей за начальником Управления, тогда как переписка о тех же лицах одновременно направлялась прокурору Екатеринодарского окружного суда (по делу анархистов-коммунистов в сел. Армавир).

Сообщая о приведенных подобных действиях полковника Воронина, вновь доказывающих несоответствие его занимаемой им должности, на распоряжение вашего превосходительства, прошу принять вас уверение в совершенном моем почтении и глубокой преданности.

Подписал Виссарионов

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 61 — 62. პირი.

№ 107

1908 წლის ივნისის 24. — ყუბანის ოლქის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

Отобранное по обыску у Старосельского письмо, прежде возбуждения переписки по охране, отправлено на распоряжение прокурора Ека-

теринодарского Окружного суда согласно 1035¹⁰ ст. Уст. угол. суд. В таком направлении дела мною руководили те соображения, что возбудить против Старосельского формальное дознание и затем поставить таковое на суде, не являлось возможным, потому что письмо то по содержанию своему хотя и давало материал для дознания, но, будучи отобрано на квартире Старосельского без конверта и адреса и написанное без обращения к какому-либо определенному лицу, а озаглавленное только возгласом «товарищ», не могло служить уликой, ни против Старосельского, ни против кого-либо другого.

Вопрос о том, был ли составлен протокол приставом, производившим обыск у Старосельского, еще не выяснен, так как пристав тот оставил службу в Екатеринодаре и где находится в настоящее время не известно.

Полковник Воронин

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 66. დღეანი.

№ 108

1908 წლის ივლისის 15. — გაზ. „პროლეტარში“ გამოქვეყნებული კორესპონდენცია საფრანგეთის პრეზიდენტის რუსეთში გამგზავრების საწინააღმდეგო მოძრაობის შესახებ¹

Наши французские товарищи энергично агитируют против поездки президента в Россию, против ответного визита царя и нового русского займа. Но в отличие от Англии, где аналогичный протест социалистов был поддержан частью либеральной прессы и некоторыми либеральными депутатами, здесь вся буржуазия и ее пресса, а также буржуазные депутаты почитают честью угодить «кровавому» царю.

Направленная против поездки Фалльера в Россию речь депутата-социалиста Вальяна в заседании парламента 1 июля чуть не вызвала устранение его из заседания. Испрашиваемый кредит на поездку был вотирован всеми голосами против 70. Социалистическая парламентская неудача социалистов послужила прекрасным поводом для агитации в широких массах, и вчера, 4 июля, федерация Сены (областной комитет департамента Сены партии социал-демократов) созвала первый митинг в Париже в большом манеже S-t Paul. Все рабочие собрания, ранее назначенные на этот срок, были отменены.

Против ожидания манеж заполнялся медленно: собралось лишь несколько сот человек.

Собранием принята единогласно следующая резолюция:

Граждане, собравшиеся в субботу 4 июля 1908 г. в манеже S-t Paul, выслушав речи граждан Рубановича — редактора «Русской трибуны», Аллара — депутата департамента Вар, Вальяна, Семба, Дюбоа — депутата департамента Сены, Жискьера — депутата департамента Норд и

¹ კორესპონდენცია ხელმოუწერელია. ამავე დროს დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს ვ. ა. სტაროსელსკის ის სტატიაა, რომლის შესახებაც ი. თ. დუმბოვისკის (ი. დოროვის) წერილშია ლაპარაკი მ. სტაროვის (ვ. ა. სტაროსელსკისადმი). იხ. საბ. № 110.

Лапорта—представителя биржи труда, выражая благодарность федерации Сены за ее инициативу, констатируют самоунижения буржуазного парламента перед русским деспотом, оспаривающим печальную славу «красного» султана Абдула Гамида.

Считая ниже достоинства республики посылать своего представителя с визитом к тому, кто терзает свой народ и неразлучен со страхом со времени совершенного им преступления 9/22 января 1905 г, они посылают свой привет и выражения сочувствия и восхищения заключенным в Шлиссельбурге, героическим женщинам и всем неустрашимым работникам революции и просят верить, что они не стерпят позора быть запятнанными присутствием в Париже царя, убийцы своего народа и грабителя Франции.

Да здравствует рабочий интернационал!

გაზ. „Пролетарий“, 15 ივლისი, 1908 წ.

№ 109

1908 წლის ივლისის 3. — ა. მ. გორკის წერილი ი. პ. ლადვიჟნიკოვისადმი
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Дорогой Ив[ан] Павлович!

Пошлите «Шпиона» в Аляссио Ек[атерине] Павловне.

В Париже голодает Старосельский, сегодня послал ему 300 фр[анков]. Он, говорят, пишет свои записки о кавказской революции. Его адрес — через дядю Мишу¹. Вы, думаю, могли бы помочь ему советом по изданию его работы, если не можете сами издать ее. Как решили с деньгами Бот[киной]?

Всего доброго, тороплюсь.

Сегодня уезжает Н[иколай] Н[иколаевич]. У Лунач[арского] умер ребенок, очень подавлены они, да и мне жалко крестника до смерти.

Архив А. М. Горького», ტომი VII, გვ. 183, მ., 1959 წ.

№ 110

1908 წლის ივლისის 8. — ი. დოროვის წერილი ვ. ა. სტაროსელსკისადმი

Товарищу М. Старову².

Дорогой товарищ!

Редакция³ очень просит Вас планы относительно статей организационн...⁴ о фр[анцузском] раб[очем] движ[ении] и очерков грузинского восстания обязательно осуществить. За своевр[еменную] уплату гонорара

¹ Дядя Миша — მ. ა. მიხაილოვი.

² მ. სტაროვი ვ. ა. სტაროსელსკის ფსევდონიმა.

³ მხედველობაშია ბოლშევიკური გაზეთის „Пролетарий“-ს რედაქცია, სადაც ამ დროს მუშაობდა წერილის ავტორი.

⁴ ასეა ტექსტში.

по состоянию денежных дел поручиться можем. Сейчас посылаем 100 фр[анков] через Лядова, как и это письмо.

Пришлите Ваш адрес для денег и писем (улицу и дом знаем, фамилию — нет).

Заметка о митинге пойдет в сокращенном виде — Рубан¹ слишком рекламировать не [с] руки, урежем его разглаголствования. Французы пушай разговаривают полностью.

Искренн[ий] тов[арищеский] привет!

И. Доров²

8 июля (1908) г.

Всей публике привет.

ა. ვ. სტაროსელსკაია-ბაკლოცკაიას პირადი არქივიდან.

№ 111

1908 წლის ივლისის 30. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის გენერალ-მაიორ ვორონინის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი
ვ. ა. სტაროსელსკის საქმის გამო ლიტერის წარუდგენლობის მიზეზების შესახებ

Секретно

Доношу, что суть дела о Старосельском заключается в следующем: Названный Старосельский принял участие в незаконном сборище, которое происходило 7 февраля сего года. После этого в квартирах участников этого сборища, в том числе и у Старосельского, были произведены обыски, причем у Старосельского было обнаружено между прочим письмо, заключающее в себе некоторые указания на то, что на происходившем собрании обсуждались вопросы революционного свойства, но письмо это было без конверта и кому именно было адресовано — фактически доказать нельзя было. Ввиду этих данных было решено приступить к производству переписки по охране, но вследствие того, что Старосельский тогда же скрылся из гор. Екатеринодара, фактически переписка не была возбуждена, так как весь процесс переписки должен был заключаться в опросе по обстоятельствам дела самого Старосельского, других же свидетелей по этому делу нет, а вся переписка о Старосельском была направлена прокурору Екатеринодарского окружного суда, на основании 1.035-¹⁰ ст. Уст. угол. судопр., каковым в настоящее время и прекращена. На этом основании мною и не были

1 მხედველობაში უნდა იყოს რუბანოვიჩი, სოციალისტ-რევოლუციონერთა ერთერთი ლიდერი.

2 ი. დოროვი-იოსებ თედორეს ძე დუბროვინსკი, ბოლშევიკური პარტიის თვალსაჩინო მოღვაწე. პარტიის II ყრილობის შემდეგ კოპეტაქის წესით იქნა შეყვანილი ცენტრალური კომიტეტის შემადგენლობაში. 1905 წელს აქტიურ მონაწილეობას იღებდა მოსკოვის შეიარაღებული აჯანყების მოწყობაში. იყო გაზ. „პროლეტარის“ რედაქციის წევრი. დაიღუპა კატორღაში 1913 წელს.

представлены соответствующие литеры необходимой отчетности. При этом присовокупляю, что протокол обыска, произведенного у Старосельского, в настоящее время обнаружен.

Генерал-майор Воронин

სსრკ ცხსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 68. დედანი.

№ 112

1908 წლის აგვისტოს 22. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის გენერალ-მაიორ ვორონინის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ბრალდების გამო საქმის აღძვრაზე მისი განკარგულების შესახებ

Секретно

Доношу, что мною вместе с сим предписано помощнику моему по гор. Екатеринодару ротмистру Тарасову возбудить дознание в порядке 1035 ст. Уст. угол. суд. по делу обвинения бывшего кутаисского губернского Старосельского по 126 ст. Угол. улож.

Генерал-майор Воронин

სსრკ ცხსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 1183, ფურც. 76. დედანი.

№ 113

1908 წლის სექტემბრის 21 — დეკემბრის 3. — ამონაწერი რსდმპ პარიზის ჰელშემწყოში ჯგუფის კომიტეტის სხდომების ოქმებიდან პროპაგანდისტული კომისიისა და მუშათა კლუბის პროპაგანდისტული ჯგუფის შემადგენლობის შესახებ

21/XI. I собрание ком[итет]а состоялось в 8 ч. веч. у Васил[ьева].
6. Намечены комиссии.

2) Пропагандистская: Александр, Старов, Андрей, Николь-ий, Старов¹.

II собрание комитета состоялось 3/XII у Васильева...

4) О рабочем клубе.

В пропагандистской группе Раб[очего] кл[уба] намечены [в] бюро раб[очего] клуба след[ующие] кандидаты: Дан, Адашев, Сверчков, Малкин, Романов, Старов, Богомолец, Мартов, Львов, Маслов, Ленин, Марат, Ольгин, Акимова.

ჟურნ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 233.

¹ სტაროვის გვარი ოქმში ორჯერ არის შეტანილი.

№ 114

1908 წლის სექტემბრის 29. — საზღვარგარეთული აგენტურის გამგის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ პარიზში წაკითხული რეფერატების შესახებ

Имею честь доложить вашему превосходительству, что в Париже за последнее время известным Старосельским, б. кутаисским губернатором, были прочитаны три реферата: первые два из них были преимущественно посвящены истории развития Грузии, а в последнем Старосельский исключительно говорил о «республике, президентом коей он являлся в течение 7 месяцев». Доклад этот содержал все подробности о «назначении и правлении» Старосельского, о которых, по данным агентуры, мною уже было доложено 30 мая (12 июня) сего года за № 200.

Заведывающий заграничной агентурой (подпись)

სსრკ ცსსამ, ფონ. 102, აღწ. 1908, საქ. 5, ფურტ. 167. დედანი.

№ 115

1908 წლის ოქტომბრის 14. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის განკარგულება თავისი თანაშემწისადმი შავი ზღვის გუბერნიაში სტაროსელსკის დაპატიმრების შესახებ

Предлагаю вашему высокоблагородию принять меры к арестованию бывшего кутаисского губернатора, — отставного коллежского советника Владимира Александровича Старосельского и доставлении его в Екатеринодар.

По сведениям Старосельский скрывается в Анапе или же в окрестностях Анапы.

Полковник (подпись)

კრასნოდარის მხარის სახელმწიფო არქივი, ფონ. 586 ს, აღწ. I, საქ. 259, ფურტ. 477. დედანი.

№ 116

1908 წლის ოქტომბრის 7. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს მიმართვა ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოსადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ადგილსამყოფელის დადგენის შესახებ

Секретно

Прошу сообщить мне, установлен ли на жительстве в гор. Анапе бывший кутаисский губернатор Старосельский, о пребывании которого сообщено вам заведывающим Владикавказским охранным пунктом от 30 сентября сего года за № 732.

Полковник Еремин

ცსა(თბ.), ფონ. 3, საქ. 31, ფურტ. 41. შევებული.

№ 117

1908 წლის ოქტომბრის 14. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს მიწართვა ობილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოსადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ადგილსამყოფელის დასადგენად მიღებული ზომების შესახებ

Секретно

Сообщаю, что о розыске бывшего кутаисского губернатора Старосельского, согласно сообщению заведывающего Владикавказским охранным пунктом за № 732, мной дано предписание помощнику моему в Черноморской губернии ротмистру Вечеслову ввиду нахождения Старосельского в окрестностях Новороссийска.

Подполковник (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 31, ფურც. 45. დედანი.

№ 118

1908 წლის ოქტომბრის 26. — საგაზეთო ცნობა ვ. ა. სტაროსელსკის მიერ კავკასიის ამბებზე პარიზში წაკითხული ლექციების დიდი წარმატების შესახებ.

Из Парижа сообщают о сенсации, которую производит Старосельский своими лекциями о событиях последних лет на Кавказе.

ცსა (თბ.), ფონ. 13, აღწ. 17, საქ. 5, ფურც. 61, ამონაჭერი გაზეთ „კასპიიდან“, № 173. 26 ოქტომბერი, 1908 წ.

№ 119

1908 წლის ნოემბრის 6. — საზღვარგარეთული აგენტურის გამგის გარტინგის მოხსენებიდან პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორისადმი პარიზიდან რსდმპ საზღვარგარეთული ორგანიზაციების მუშაობის ზოგიერთი საკითხების შესახებ

Ввиду того, что информационные Бюллетени, выходящие в Берлине на немецком языке, находятся в руках меньшевиков, Центральный Комитет решил начать издавать возможно скорее подобные бюллетени сначала на французском языке, дабы создать противовес социал-революционной «Tribune Russe», а затем расширить издание на франко-английском языках. Имеется в виду через полгода, приобретши известность в партийных заграничных кругах, французских, английских и немецких, начать издавать бюллетени Центрального Комитета на немецком языке, ибо на этом языке они лучше всего оплачиваются. Пока это дело поручено организовать доктору Семашко и Старосельскому.

სსრკ ორცსა, პდ. 00, 1908, საქ. 5, ნაწ. 84, ტ. 2, ფურც. 225.

№ 120

1908 წლის [ნოემბრის 8]. — ვ. ტარატუტას წერილი ვ. ა. სტაროსელსკისადმი
სამედიატორო სასამართლოში მონაწილეობის შესახებ

Уваж[аемый] товарищ! Мы просим Вас взять на себя представи-
тельство от нас на трет[ейском] суде, о к[отор]ом Вы узнаете из при-
ложенного здесь письма Л. Мартова.¹ Из этого же письма Вы узнаете,
куда обратиться. Письмо Мартова пришлите, пожалуйста, обратно. О
суде Вы, конечно, не преминете прислать отчет в ЗБЦК².

Мы уверены, что Вы не откажетесь исполнить нашу просьбу, т[а]к
к[а]к наш революц[ионный] долг откликнуться на просьбу суда. А
других кандидатов у нас нет сейчас в Париже.

С тов[арищеским] прив[етом!]

Виктор Сергеев³
(Секретарь ЗБЦК).

ა. ვ. სტაროსელსკია-ბაკლიცკაის პირადი არქივიდან.

№ 121

1908 წლის ნოემბრის 19. — ვ. კ. ტარატუტას წერილიდან ი. ტიშკასადმი⁴
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

В Париже собрался тре[тейский] суд под председательством Мар-
това по делу Новодворского⁵ и Бурцева и просил прислать представите-
ля партии для присутствия на суде. Послал на суд бывш[его] губерна-
тора Кутаис[ской] губ. тов. Старосельского.

ჟურნ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 233.

№ 122

1909 წლის იანვრის 13. — პოლიციის დეპარტამენტის განსაკუთრებული გან-
ყოფილების მიერ შედგენილ სიიდან საზღვარგარეთ მცხოვრები რსდმპ გა-
მოჩენილი მოღვაწეებისა⁶

По имеющимся в департаменте полиции сведениям, в настоящее
время за границей проживают следующие выдающиеся деятели Рос-
сийской социал-демократической рабочей партии:

1 ამ წერილში ლაპარაკია, რომ სასამართლო შეიქმნა ნ. ა. სტაროდვორსკისა და ვ. ა. ბურ-
ცევის საქმის განსახილველად ამ უკანასკნელის მიერ პირველის სახელისგამტეხი დოკუმენტე-
ბის გამოქვეყნების გამო.

2 რსდმპ ცენტრალური კომიტეტის საზღვარგარეთული ბიურო.

3 ვიქტორ სერგეევი ფსევდონიმი ვ. კ. ტარატუტასი. ვიქტორ კონსტანტინეს ძე ტარა-
ტუტა (1881—1926) — რსდმპ წევრი 1898 წლიდან, პარტიის IV და V ყრილობების დელეგატი.
ამ წერილის დაწერის დროს ტარატუტა იყო საზღვარგარეთული ბოლშევიკური ცენტრის
წევრი.

4 იან ტიშკა — პოლონეთისა და გერმანიის მუშათა მოძრაობის ცნობილი მოღვაწე. მე-5
ყრილობაზე (ლონდონი) არჩეული იყო ცენტრალური კომიტეტის წევრად. მოკლულ იქნა ბერ-
ლინის ციხეში 1919 წელს.

5 უნდა იყოს სტაროდვორსკი.

6 სიაში სულ 84 კაცია ნახეილება.

1. Ленин (Ульянов) Владимир Ильич
2. Ульянова Надежда Константиновна
3. «Рядовой», «Максимов» (Богданов)

47. Старосельский, б. кутаисский губернатор...

სსრკ ორცხა, პლ, 00, 1908, საქ. 5, ნაწ. 84, ტ. 2, ფურც. 304.

№ 123

1909 წლის თებერვლის 5. — დეპუტატ ლადომირსკის სიტყვიდან სახელმწიფო სათათბიროს სხდომაზე ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Одним из первых назначений Воронцова-Дашкова было назначение на пост кутаисского губернатора Старосельского. Чл. Г. Д. Марков очень подробно коснулся высокополезной деятельности этого представителя высшей власти в г. Кутаиси, так что я только добавлю несколько слов. Старосельский стоял во главе сакарского питомника американских лоз (Смех справа); вверенное ему казенное учреждение он превратил в очаг революционной пропаганды. Революционная деятельность личного состава питомника, задолго еще до этого освободительного движения, была настолько сильна и опасна, что, при проезде в конце 90-х годов государыни императрицы Марии Федоровны через Кутаисскую губ., представитель м-ва земледелия Медведев предупреждал кавказскую администрацию о необходимости иметь неусыпное наблюдение как за самим Старосельским, так и за личным составом питомника, так как он поручиться ни за что не может. Во время революционного движения личный состав этот принял в нем деятельное участие. Там даже заготовлялись бомбы, и был случай нечаянного взрыва бомбы, от которого пострадали двое служащих. И вот один из них, химик Простосердов, ярый революционер, принужден был бежать при Алиханове, но в Петербурге покровители его и друзья в департаменте земледелия нашли возможным отправить его на казенный счет за границу, тем спасая его от тюрьмы, а может быть и виселицы. Интересно отметить, что, несмотря на то, что Простосердов принимал деятельное участие в революционном движении и даже до него находился под надзором полиции, гр. Воронцов-Дашков, по возвращении Простосердова из заграничного путешествия, нашел возможным назначить его на старое место, которое, по-видимому, для него и сохранялось вакантным в течение двух лет. Как вам было уже сказано, Старосельский был назначен губернатором, потом предан суду, но, как это ни странно, дело почему то было прекращено в министерстве внутр. дел, по-видимому, за отсутствием состава преступления. Из опубликованной выдержки всеподданнейшего отчета наместника за 1906 г. усматривается, что ревизия по делу Старосельского обнаружила у него отсутствие служебного такта.

სახელმწიფო სათათბიროს სტენოგრაფიული ანგარიში «Кавказский запрос в Государственной думе», Тифлис, 1909 г., 83. 274—275.

№ 124

1909 წლის თებერვლის 9. — დეპუტატ მარკოვ 2-ს სიტყვიდან სახელმწიფო სათათბიროს სხდომაზე ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Это политика предательства, она особенно ярко характеризуется возмутительной историей с агрономом Старосельским, назначенным в эту самую эпоху кутаисским губернатором. Многие из вас читали журнал, к счастью ныне изъятый из обращения, «Былое»... сотрудником этого журнала «Былое» был агроном Старосельский, который там и печатал свои воспоминания о своих действиях на Кавказе в роли губернатора. Советую прочесть: весьма любопытно. В ноябрьской книжке этого журнала Старосельский прямо говорит, что он сам изумился, когда его назначили, ибо сам считал это невероятным. Это изумление было основательно с его стороны, ибо, до назначения губернатором, агроном Старосельский был 4 раза подвергнут полицейскому обыску. Человек, которого 4 раза кавказская власть обыскивала по подозрению в политической неблагонадежности, был назначен в момент развала государственной власти, в момент мятежа, в момент массовых убийств — губернатором...

Но кто же такой Старосельский? Он — бывший агроном главного управления землеустройства и земледелия на Кавказе, был назначен кутаисским губернатором 9 июля 1905 г. и во время губернаторства оказался революционером, как вы все это хорошо знаете; говорил с толпами на митингах, сам носил красные флаги. Раз ему привели в плен роту русских солдат, которую он, впрочем, имел смелость выпустить. Он ездил в Тифлис на железнодорожном поезде, который был для него специально заказан революционерами, требовать отмены военного положения. Деятельность его была прервана, как известно, доблестным генералом Алихановым, который за это и был в свое время убит...

სახელმწიფო სათათბიროს სტენოგრაფიული ანგარიში «Кавказский запрос в Государственной думе», Тифлис, 1909 г., გვ. 223—229.

№ 125

1909 წლის თებერვლის 14. — ეკატერინოდარის საოლქო სასამართლოს პროკურორის წერილი ყუბანის ოლქის უანდარბთა სამმართველოს უფროსისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

Рассмотрев формальное дознание по обвинению Владимира Старосельского в преступном деянии, предусмотренном 1 ч. 126 ст. Угол. улож., я не могу согласиться с предложенным ротмистром Тарасовым направлением настоящего дела в порядке 1035²⁶ ст. Уст. угол. суд.

Из имеющейся при деле копии отношения временно и. д. начальника Кубанского областного жандармского управления Департаменту

полиции от 30 июля 1908 года за № 4092 усматривается (л. д. 9), что вышеуказанный Старосельский принимал участие в незаконном собрании, происходящем 7 февраля 1908 года в г. Екатеринодаре. Обстоятельство это осталось на формальном дознании не расследованным и о самом собрании, о целях его и составе имеются лишь совершенно недостаточные сведения, изложенные в копии протокола на листе 5-том дела.

Между тем из содержания этого последнего протокола можно заключить, что собрание 7 февраля 1908 года состоялось для обсуждения некоторых вопросов о нуждах профессиональных обществ, а из протокола обыска в квартире Старосельского видно, что у него того же 7 февраля при обыске было обнаружено письмо, в коем неизвестный его отправитель указывал на необходимость освещения многих вопросов профессионального движения в интересах социал-демократической партии. Таким образом, установление того обстоятельства, что Старосельский присутствовал на вышеуказанном собрании и что на таковом обсуждались указанные в найденном у него, Старосельского, и неизвестно кому адресованном письме нужды профессиональных союзов, служило бы обстоятельством, изобличающим Старосельского в принадлежности к Кубанской социал-демократической организации и действий его в видах достижения намеченных этою организацией целей.

Ввиду изложенного, возвращая настоящее дело, прошу ваше высокоблагородие дополнить формальное дознание нижеследующим:

- 1) Допросом подлежащих свидетелей выяснить, присутствовал ли и председательствовал ли Старосельский на собрании 7 февраля 1908 года в гор. Екатеринодаре в квартире профессионального общества.
- 2) Установить, была ли выяснена цель этого собрания, личности участников такового и были ли последние задержаны.
- 3) Вытребовать и приобщить к делу в качестве вещественных доказательств все документы и записки, найденные в собрании (копия протокола лист дела 5).
- 4) Вопросом лиц, слышавших от ныне умершего пристава Зафиropуло об обстоятельствах, сопровождавших производство обыска у Старосельского, выяснить, где именно было обнаружено в его квартире вышеуказанное письмо, л. д. 10).
- 5) Принять возможные меры к выяснению личности отправителя этого письма, лиц, в нем упомянутых (секретарей комитета и Старлычанова), а равно и обследовать вопрос о существовании в Кубанской области комитетов социал-демократической рабочей партии, в указанном выше письме упоминаемых.
- 6) Самым точным образом установить путем надлежащих сношений (как о времени приезда Старосельского в пределы Кубанской области, так равно и о продолжительности этого пребывания, о занятиях его, сношениях и времени отъезда из области.

В случае, если дополнительным формальным дознанием будут добыты достаточные данные к изобличению Старосельского в принадлежности к организации социал-демократической партии, действовавшей в пределах Кубанской области, привлечь названного Владимира Старосельского в качестве обвиняемого в преступлении, предусмотренном 102 ст. Угол. улож.

№ 126

1909 წლის მარტის 2. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი
 ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Совершенно секретно

В письме, обнаруженном в феврале месяце 1908 г. в квартире бывшего кутаисского губернатора Владимира Старосельского, между прочим говорится, что в гор. Ейске пущен слух, будто бы он, Старосельский, не ездил на Всероссийскую конференцию осенью прошлого года, надо полагать, 1907 г. По общему содержанию письма видно, что разговор идет о конференции РСДРП, состоявшейся в 1907¹ г. Время и место ее могут служить основанием для выяснения, где в этот период проживал Старосельский, что в свою очередь даст возможность установить, был ли Старосельский на конференции.

Сообщая о вышеизложенном, прошу сообщить имеющиеся у вас сведения о вышеозначенной конференции для приобщения таковых к дознанию.

Подполковник (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 48, ფურც. 30. დელანი.

№ 127

1909 წლის მარტის 11. — ყუბანის ოლქის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი
 ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

Прошу распоряжения вашего высокоблагородия сообщить мне, для приобщения к возбужденному при вверенном мне Управлении дознанию о бывшем кутаисском губернаторе Старосельском и разработки, — имеющиеся сведения о деятельности в 1908 г. в сел. Армавире организации социал-демократической рабочей партии и лицах, состоящих в названной организации.

Подполковник (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 48, ფურც. 31. დელანი.

¹ მხედველობაში უნდა იყოს რსდმპ IV (სრულიად რუსეთის III) კონფერენცია, რომელსაც ესწრებოდა ვ. ა. სტაროსელსკი, როგორც დელეგატი რსდმპ ჩრდილოეთ კავკასიის ორგანიზაციიდან.

№ 128

1909 წლის მარტის 14. — ყუბანის ოლქის ჟანდარმა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნიის ჟანდარმა სამმართველოს უფროსისადმი
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

По производству дознания о бывшем кутаисском губернаторе Владимире Старосельском является надобность приобщить к дознанию сведения о времени приезда его, Старосельского, в пределы Кубанской области, о продолжительности пребывания, занятиях, сношениях и времени выездов из области с указанием куда именно.

Ввиду того, что указанных сведений у меня в полной мере не имеется, прошу сообщить таковые, имеющиеся у вас.

Подполковник (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 48, ფურც. 33. დედანი.

№ 129

1909 წლის აპრილის 10. — თბილისის გუბერნიის ჟანდარმა სამმართველოს პასუხი ყუბანის ოლქის ჟანდარმა სამმართველოსადმი ცნობებით
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Секретно

Запиской от 24 ноября 1907 г. за № 93 заведывавший Екатеринодарским охранным пунктом доносил, что, по имеющимся у него агентурным сведениям, на праздниках рождества Христова в Париже предполагается съезд делегатов социал-демократических организаций, на который в качестве делегата от Северного Кавказского союза избран б. губернатор Старосельский; по имеющимся сведениям, в декабре 1907 г. и в течение 1908 г. в Париже соц.-дем. съездов не было. Что же касается времени прибытия Старосельского в Екатеринодар, то из дел Особого отдела Канцелярии наместника его императорского величества на Кавказе не представляется возможным установить первоначальный его приезд в Екатеринодар; имеются указания, что 10 сентября 1907 г. он прибыл в сел. Аргвети Шорапанского уезда Кутаисской губернии, откуда 12 того же сентября выбыл в Екатеринодар, 24 января 1908 г. выезжал из Екатеринодара, куда — не известно, когда возвратился — тоже нет сведений, а 7 февраля того же года был задержан на собрании Центрального бюро профессиональных союзов Екатеринодара.

О сношениях Старосельского в бытность его в Екатеринодаре должны быть указания в делах Екатеринодарского охранного пункта, коим за Старосельским велось наружное наблюдение (кличка наблюдения «Старик»).

Ротмистр Эргардт

ცსა (თბ.), ფონ. 3, საქ. 48, ფურც. 36-37. შევბუღი.

№ 130

1909 წლის ივნისის 16. — პოლიციის დეპარტამენტის განსაკუთრებული განყოფილების მიერ შედგენილი რსდმპ-ს საქმიანობის მიმოხილვის დანართიცნობა ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Старосельский, Владимир Александрович, бывший кутаисский губернатор (клички: «Доров»¹ и «Максимов»).

Старосельский до назначения на пост губернатора в течение 15 лет занимал должность «заведующего комиссией по исследованию орошения и охране растительности на Кавказе» и был очень популярен среди местного населения. В то же время, будучи издавна по убеждениям социал-демократом-большевиком, Старосельский принимал деятельное участие в работах местного комитета и хотя стоял вне партии, но это, ввиду его служебного положения, не только не мешало, а способствовало ведению им самой интенсивной пропаганды и агитации среди населения, с коим, по условиям службы, приходилось постоянно соприкасаться.

Губернаторство Старосельского все время шло во взаимной работе с комитетом; последний за это время улучшил свои связи, расширил организацию, завел целый арсенал бомб и взрывчатых веществ и ввел баррикадную технику.

В 1907 году Старосельский состоял председателем Кубанского областного комитета социал-демократической рабочей партии.

В 1908 году Старосельский состоял председателем Северо-Кавказского союза Российской социал-демократической рабочей партии и был временно задержан 7 февраля 1908 года в гор. Екатеринодаре, в помещении общества портных, на собрании центрального бюро профессиональных союзов. При аресте этого собрания была обнаружена конспиративная переписка и медная печать центрального бюро екатеринодарских профессиональных союзов. При осмотре отобранных писем оказалось, что среди членов социал-демократической партии, проживавших в разных городах Кавказа, существовало предположение созвать Кавказскую областную конференцию для разрешения различных вопросов, один из которых был озаглавлен «террор и профессиональные союзы». В ночь на 8 февраля 1908 года был произведен ряд обысков, причем в квартире Старосельского было обнаружено письмо конспиративного характера за подписью «товарища Бориса». В письме этом, помеченном «30 января, сел. Армавир», автор обращается с просьбой к адресату исполнить несколько поручений, касающихся партийной жизни, содействовать созданию социал-демократического органа печати в Кубанской области, расследовать случай относительно денег и вещей, присланных для политических заключенных в Кубанскую тюрьму, поручить секретарю выслать в Армавир шифр партии, а равно известить, ездил ли адресат на всероссийскую конференцию социал-демократической организации.

¹ „დოროვი“ იყო არა სტაროსელსკის, არამედ ღუბროვისკის მეტსახელი.

На основании высочайшего повеления 9-го февраля 1908 года было сделано распоряжение об аресте Старосельского, но последний успел скрыться за границу; тем не менее о Старосельском возбуждено дознание в порядке 1035 ст. Уст. уг. суд. по обвинению названного лица по 126 ст. Уг. улож.

Ныне Старосельский проживает в Париже, принимает активное участие во всевозможных собраниях социал-демократической партии фракции большевиков, председательствует на сходках и кроме того осенью 1908 года Старосельским были прочитаны в Париже три реферата: первые два были преимущественно посвящены истории развития Грузии, а в последнем Старосельский исключительно говорит о «республике», президентом коей он является в течение 7 месяцев», причем доклад этот содержит все подробности о «назначении и правлении» Старосельского.

Приметы неизвестны.

ცხა (თბ.), ფონ. 94 ს, სპ. 852, ფურც. 100. პირი.

№ 131

1909 წლის ივლისის 31. — მ. ნ. პოკროვსკის¹ წერილი ვ. ა. სტაროსელსკისადმი რუსეთში რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიის შესახებ

Уважаемый товарищ! Ваше желание — получить от меня библиографию русского революционного движения — я могу, к большому моему огорчению, удовлетворить лишь весьма приблизительно...² Мне пришлось ограничиться теми указаниями, какие я мог найти в справочных изданиях, — именно в дополнительных томах «Большой энциклопедии» Южакова и Брокгаузовского словаря. Думаю, что и те и другие имеются у Вас под руками, но на всякий случай прилагаю свои выписки. Предполагаю также, что у Вас в руках есть книжка Туна (с плехановским предисловием; другое издание, с дополнением Шишко, тоже не лишено цены — есть лишние факты; оба в России конфискованы) и оба сборника — Бурцевский («За 100 лет») и Куклинский. Я не знаю, в каком масштабе задумана работа Petti³; для очень популярной книжки уже перечисленное, плюс полный комплект «Былого» (русского и заграничного) и «Минувших годов» дали бы все нужное. Для более же солидного трактата одним печатным материалом можно было бы ограничиться только до 60-х годов. Начиная с 70-х понадобились бы архивные изыскания. Может быть, Petti, ради его французского происхождения, удалось бы проникнуть в архив департ[амента] полиции? Тогда он оказал бы попутно крупную услугу и русским исследователям. Прибавлю еще

3 მ. ნ. პოკროვსკი (1868-1932) — ბოლშევიკური პარტიის წევრი 1905 წლიდან. პარტიის V ყრილობაზე არჩეული იყო ცენტრალური კომიტეტის წევრობის კანდიდატად, გამოჩენილი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწე, მეცნიერი-ისტორიკოსი.

2 წერილს დართული აქვს ლიტერატურის სია.

3 ევგენი იულის ძე პეტი (1879-1938) — საფრანგეთის გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე. დაინტერესებული იყო რუსეთის ისტორიით და ახლო ურთიერთობაში იყო პარიზში მყოფ რუს ემიგრანტებთან, მათ შორის ვ. ა. სტაროსელსკისთან.

одно: о Кавказе я, за полным неведением местных языков, ровно ничего сообщить не могу.

Всякого успеха в Вашей работе.

С товарищеским приветом М. П.

ა. ვ. სტაროსელსკია-ბაკლიცკაის პირადი არქივიდან.

№ 132

1909 წლის სექტემბრის 8. — ანტოსის¹ წერილიდან მ. ვ. გალინა-კრავჩენკო-სადმი პოლტავაში პარიზიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Три эти дня я провел на даче у товарища Старосельского (помнишь, я писал тебе о нем осенью прошлого года): в разгар революционного кипения Кавказа наместник е. и. в. назначил кутаисским губернатором старика Старосельского, популярного там революционного демократа. Этот губернатор тогда подчинил себя социал-демократии и начал управление губернией с помощью Кутаисского комитета Рос. соц.-демократической рабочей партии... С конца 1907² года он проживает здесь. Теперь к нему приехала жена и дочь, только окончившая гимназию. На одном из собраний группы (события привели его, Старосельского, в РСДРП, в большевики) мы сошлись с ним, и он позвал меня к себе в гости. Там я провел очень хорошие дни...

სსრკ ორცხა, პდ. 00, 1909, საქ. 346, ფურც. 71-72.

№ 133

1909 წლის სექტემბრის 20. — ვ. ა. სტაროსელსკის წერილი გამომცემლობისადმი³ მისი შრომის „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“ გამოცემის შესახებ

Многоуважаемый Евгений Николаевич!

Моя работа⁴ в течение сентября подвинулась менее, нежели я ожидал. Причиной этому сильная невралгия лица, уступившая лишь энергичному вмешательству докторов Кервили и Клеймана. Боли еще продолжают, но работа усилена, чтобы нагнать пропуск.

Окончил: 1) общий обзор политической истории Грузии, выясняющий всесторонние влияния, определившие как государственный тип

¹ ანტოს — ანტონ ნიკოლოზის ძე მაკარენკო, ბოლშევიკი.

² ვ. ა. სტაროსელსკი პარიზში ჩავიდა 1908 წლის მარტში.

³ წერილი მიმართული უნდა იყოს ევგენი იულის ძე პეტისადმი, მამის სახელი ნაჩვენებია შეცდომით.

⁴ მხედველობაშია ვ. ა. სტაროსელსკის შრომა „საქართველოს ისტორიული მიმოხილვა“, რომლის ხელნაწერიც (30-დე თაბახის მოცულობით) ინახება ამჟამად საქართველოს სსრ ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში (თბილისში).

Грузии, так и причины, побудившие эту страну искать единения с Россией; 2) характеристику Грузии в XVII—XVIII веках (государственный, общественный и правовой строй, сословия, (в частности, крепостная зависимость), умственный и нравственный уровень населения в конце XVII века. Экономическое состояние.

Подготовил, т. е. обработал в общем, материалы по землевладению и землепользованию в Кутаисской и частью в Тифлисской губерниях до и после крепостной реформы. Работая усиленно, смогу закончить книгу через 6 месяцев, но, конечно, могу сократить этот срок за счет сокращения текста, если найдете нужным. Из нашего разговора я вывел заключение, что такое сокращение Вам нежелательно; оно не соответствует и моим целям, но во избежание возможной ошибки с моей стороны, не откажите, пожалуйста, написать пару слов по этому поводу; буду руководствоваться Вашими указаниями. Посылаю перечень главных источников истории русского революционного движения в период «Земли и воли» и «Народной воли».

ა. ვ. სტაროსელსკაია-ბაკლიცკაიას პირადი არქივიდან.

№ 134

1909 წლის ოქტომბრის 23. — ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულ სტაროსელსკაიას წერილიდან მეუღლის ვ. ა. სტაროსელსკისადმი

...Надеюсь, что мне удастся достать для тебя хоть франков 150—200, тогда вышлю тебе их немедленно. Тем временем буду продавать кое-что из нашего добра и выплачивать долг. Пришли скорей каталог, постараюсь продать, что разрешишь. Ковер вряд ли можно здесь продать, а выслать его тебе слишком дорого обойдется. Сегодня я поручила маклеру сосватать кому-нибудь твою генеральскую обмундировку. Верь мне, что каждый рубль, который смогу, буду высылать тебе.

Ты страшно неосторожен в своих письмах, излагая все свои проекты так откровенно и забывая, что наши письма пишутся не только для нас. Ведь ты знаешь, что там каждое лыко в строку и из мухи делается слон. Надо же им хоть что-нибудь найти, коли до сих пор ничего не нашли.

Пиши на Колю.¹ Тамара² знает его адрес.

ა. ვ. სტაროსელსკაია-ბაკლიცკაიას პირადი არქივიდან.

1 კოლა ბეტარ — სტაროსელსკის ოჯახის მეგობარი.

2 თამარა — ვ. ა. სტაროსელსკის ქალიშვილი.

№ 135

1909 წლის ნოემბრის 4. — ვ. ა. კარპინსკის¹ წერილიდან ვ. ა. სტაროსელსკი-სადმი ამ უკანასკნელისათვის საჭირო ლიტერატურის შესახებ

Многоуважаемый товарищ! ...В библиотеке, заведующим коей я состою, имеются лишь сочинения географического характера, касающиеся Грузии. Возможно, однако, что имеются также другие сочинения. Детально я с библиотекой не знаком настолько. Потребуется основательно просмотреть каталоги.

При библиотеке имеется довольно большой архив. Но он до сих пор приведен в порядок лишь в незначительной части. Поэтому трудно сказать, что в нем найдется подходящего для Вас. Дальнейшее приведение архива в порядок задерживается отсутствием времени у заведующего и средств у библиотеки, которые она могла бы специально назначить для этой цели.

Архив же представляет собою целое богатство. В нем содержатся почти все нелегальные издания, выходившие за границей (это почти приведенная в порядок часть), и масса прокламаций, листов, брошюр, газет, выходивших нелегально в России. Сюда же следует отнести, кроме того, издания, выходившие в России легально в период свобод, но конфискованные. Все эти издания, так или иначе относящиеся к истории освободительного движения, причислены к архиву.

Кроме того, при библиотеке сохраняются старые газеты до конца 1905 г., в которых, надеяться, также найдется материал, касающийся Грузии. Старые журналы («Отеч[ественные] записки», «Рус[ское] слово», «Науч[ное] обоз[рение]», «Север[ный] вест[ник]», «Вест[ник] Европы», «Соврем[енный] мир», «Соврем[енник]», «Дело», «Жизнь», «Образ[ование]», «Мир божий», «Рус[ское] бог[атство]», «Рус[ская] мысль», «Истор[ический] вестник» и другие) также имеются при библиотеке в большинстве случаев полными комплектами. Здесь также, вероятно, найдется материал. Наконец, в Женеве функционировала грузинская библиотека-читальня (теперь закрывшаяся). Можно будет, вероятно, эту библиотеку посмотреть и использовать... Вот все, чем я могу быть Вам полезен. Пишите, нужны ли Вам сочинения географического характера, касающиеся Грузии. Я вышлю их Вам из библиотеки на общих основаниях. Если бы же Вы сочли полезным мое сотрудничество в данном вопросе и на основании выше указанных материалов, то я также готов к Вашим услугам.

Минин (В. Карпинский),
заведующий библиотекой имени
Г. А. Куклина в Женеве, сотрудник
газет «Вперед» (бывший) и «Пролетарий»...

ა. ვ. სტაროსელსკია-ბაკლიცკაის პირადი არქივიდან.

¹ ვ. ა. კარპინსკი (1880-1965) — ბოლშევიკური პარტიის წევრი 1898 წლიდან, განაგებდა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის არქივს და ბიბლიოთეკას ეენევაში, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ეკავა პასუხსაგები თანამდებობანი პარტიულ და საბჭოთა ორგანოებში. ავტორია რამდენიმე წიგნისა ვ. ი. ლენინისა და ლენინიზმის შესახებ.

№ 136

1909 წლის დეკემბერი. — ი. პოდოლსკის სტატიიდან „გუბერნატორი — რევოლუციონერი“

Эпоха, так неожиданно разразившаяся над нашим отечеством в период 1905—1907 гг., проявилась с особой бурностью на Кавказе и сопровождалась целым рядом совершенно исключительных и ни с чем не сообразных явлений, которые едва ли могли произойти где-либо кроме Кавказа и вне периода управления краем графа Воронцова-Дашкова.

Об одном из таких удивительных эпизодов, наиболее невероятном по своим подробностям, — об эпизоде с управлением Кутаисской губернией г. Старосельским, лицом, принадлежавшим к социал-демократической революционной партии, я и хочу рассказать, пользуясь как личными воспоминаниями, так и материалом, почерпнутым из документов и показаний лиц, принимавших участие в подавлении мятежа и ликвидации управления этого совершенно исключительного представителя русской власти на Кавказе...

С начала 80-х годов мы уже наблюдаем проявление стремлений к захвату дела в свои руки на Закавказской железной дороге, где туземцы, гурийцы, имеретины и мингрельцы... организуют от времени до времени стачки и беспорядки. Инициатива принадлежит гурийцам, как наиболее смелым и предприимчивым, и постепенно штаб-квартирой... движения становится Гурия, т. е. Озургетский уезд. Конспирация и антигосударственная революционная организация как нельзя больше пришлась по вкусу добрым кутаисцам, и к началу нынешнего столетия она широко раскинулась по всей Кутаисской губернии — в Батуми, Поти, Озургетах, Кутаисе образовались революционные социал-демократические комитеты. Во главе движения в конце 1904 г. стал центральный Имеретино-Мингрельский комитет, а вся губерния уже была поделена на районы, состоявшие в ведении районных агентов комитета — рабочих и крестьян; население деревень было разбито на десятки и сотни. Каждый десяток имел своего выборного, получившего название «атистави», т. е. главы десяти, десятника; атистави избирали из своей среды «асиставов», т. е. начальников сотни, сотников; асиставы избирали из своей среды тысяцких или «атасиставов». Из последних составлялись районные крестьянские комитеты, имевшие представителей в центральных. Для получения материальных средств население было обложено особым сбором, который шел на покупку оружия...

Не избег революционной пропаганды и так называемый «Сакарский питомник американских лоз» — совершенно не долженствовавшее иметь ничего общего с политикой учреждение, предназначенное для борьбы с филексерой путем распространения американских филексероустойчивых лоз. Но лицо, поставленное во главе его, агроном Старосельский слишком легко увлекся политикой, а его дочь, прибывшая из Швейцарии, оказалась принадлежащей к какой-то революционной организации. Присутствие ее не могло не оказать влияния на окружавших ее молодых людей, служивших в Сакарском питомнике. Здесь постоянно находили себе приют прогрессивные элементы, попавшие на Кавказ

путем высылки из разных учебных заведений Севера или просто не выдержавшие учения и бросившие науку при первом же с ней столкновении, занимая при питомнике различные должности. Субстратом для широкого развития влияния их на население явилась статистика: совершенно неизвестно для чего г. Старосельскому понадобилось производить счет населения Кутаисской губернии, а лучших работников для этого, как «прогрессивные элементы», не находили нигде и в других местах России. Пересчитывая число кур и хозяев, прогрессивные элементы вели надлежащую пропаганду, и разбитое революционными организациями на десятки и сотни население начало смотреть на Сакарский питомник и его личный состав, как на своих. Единение с революционными организациями и создало молву необыкновенной популярности Старосельского среди населения Кутаисской губернии. Знаменательно, что сие учреждение г. Старосельского пользовалось особым благоволением Департамента земледелия*.

Так постепенно в течение добрых десятка лет происходила эволюция революционной организации в Кутаисской губернии. Тем временем густые тучи нависли над политическим горизонтом России и на Дальнем Востоке разразилась гроза...

Тогда кутаисские организации зашевелились. Первой выступила имеретинско-мингрельская организация, насчитавшая в своем районе 600 комитетов разных рангов, декретировавшая следующие 4 пункта: 1) правительственные учреждения, чиновников, духовенство бойкотировать; 2) бойкотировать порочных членов общества; 3) податей и сборов не платить; 4) повинностей помещикам, правительству и церкви также не платить. В декабре для пробы была устроена с успехом железнодорожная забастовка.

После этого штаб-квартира революции перенесена была в Гурию, и сразу дела пошли ходко: в январе в деревнях Кутаисской губернии наступила всеобщая забастовка — священникам запретили молиться за царствующий дом, портреты государя разрывались на части и расстреливались; правительственные учреждения бойкотировались и спущен был с цепи бешенный террор. Появились красные тряпки, зазвучала всюду марсельеза...

II

В это время, словно по щучьему велению, в Петербурге оказался агроном Старосельский и был рекомендован своим начальством вниманию графа как знаток положения дел в Кутаисской губернии и лицо в высшей степени популярное среди ее населения и авторитетное. Лестную рекомендацию получил он и от тифлисского губернского предводителя дворянства, женатого на его двоюродной сестре, и совершенно за-

*Из речи одного из депутатов в Государственной думе при обсуждении кавказского запроса мы узнаем, что дело там обстояло так неблагоприятно, что уполномоченный министра земледелия т. с. Медведев во время проезда высочайших особ через Кутаисскую губернию предупреждал администрацию о необходимости иметь неотступное наблюдение за его личным составом, ибо он ни за что поручиться не может.

гипнотизировал графа самоуверенным тоном, в котором он ему расписывал ужасы, сотворенные в Кутаисской губернии администрацией, бедствия несчастного угнетенного населения, стесненного администрацией в открытом появлении террора и революционного движения, и ту величественную картину благополучия, которую он водворит в губернии, широко применяя социал-демократическую платформу среди населения, достигшего апогея самосознания. Приезд Султан-Крым-Гирея, назначенного помощником наместника по гражданской части, дал Старосельскому новую точку опоры, и тогда воздействие его, с одной стороны, а грузин, с другой — окончательно побудили графа предложить Старосельскому пост кутаисского губернатора...

Здесь придется нам уделить несколько слов герою нашего повествования и остановиться на том, что он собственно представлял собой.

В. А. Старосельский, в сущности, был не более как заурядный сельскохозяйственный чиновник... Он на всех собраниях и в обществе выступал с либеральными заявлениями и порицаниями действий администрации, высказывался сторонником национальных революционных стремлений туземцев. Грузины всех партий считали его «своим... все ждали от него чего-то необыкновенного». «Я или взлечу высоко, высоко, — говорил он знакомым в начале революционного движения, — или попаду в Сибирь». Последнее говорилось только так себе, ибо уверенность в успехе революции была полная. Попасть в губернаторы Кутаисской губернии, захватить власть в то время, когда начнется революция, было первым шагом той блестящей карьеры, долженствовавшей привести его к президентству в Кутаисской, а может быть и Кавказской республике, которую рисовало ему его воображение.

И вот с мечтаниями о блестящей карьере строчил он толстую записку, пальца в два толщиной, желая соблазнить графа Воронцова, а друзья его наседали на последнего. Желание было исполнено. Вслед за назначением графа наместником и Старосельский в принципе был назначен кутаисским губернатором, а занимавшему эту должность генералу Смагину предложено оставить свой пост.

Для характеристики этого удивительного шага приведем слова самого наместника из его всеподданнейшей записки 1906 г.: «Когда я приехал в Тифлис, то Кутаисская губерния уже состояла на военном положении. Результаты принятых репрессивных мер были те же, что и ранее принимаемых. В селениях, где стояли войска, все требования властей исполнялись, агитаторы выдавались и выдворялись из края; как только войска меняли местопребывание, в оставленных ими селениях начинались прежние беспорядки, туда снова проникали агитаторы, так как арестованные оказывались третьестепенными деятелями, пассивные же отказы обращения за помощью к властям, в суды за жалобами, к помещикам за арендованием угодий повсюду продолжались. казалось, необходимо было принять меру, еще не испытанную. Я решился ходатайствовать о снятии военного положения с Кутаисской губернии, о назначении старшего агронома, заведывающего питомниками американских лоз на Кавказе, коллежского советника Старосельского кутаисским губернатором, по бывшей многолетней своей деятельности близко соприкасавшегося с волнующимся населением и хорошо знавшего нужды его. Лица, рекомендовавшие мне Старосельского, указывали на него,

как на человека, пользующегося в Кутаисской губернии всеобщим уважением в населении и имеющим большое нравственное влияние на последнее. Старосельский лично вполне рассчитывал на свое влияние, и действительно в первое время управления его губернией его беседы на сельских сходках, казалось, имели отрезвляющее значение. К сожалению, как показали дальнейшие обстоятельства, революционное движение в Кутаисской губернии к осени 1905 года, когда был назначен новый губернатор, охватило, под влиянием общеимперских революционных событий, настолько сильно умы населения, что вряд ли последнее, без воздействия со стороны, было бы в состоянии спокойно принимать меры по улучшению быта его, если бы даже удалось провести таковые. Действующие среди населения агитаторы, вероятно, сумели бы использовать все предпринимаемое для населения в интересах увеличения собственного влияния, объясняя всякую принятую меру лишь своими требованиями, которым власть принуждена уступить. Сам Старосельский, как обнаружило впоследствии произведенное о его действиях нынешним помощником моим по гражданской части сенатором Мицкевичем расследование, оказался вовсе не обладающим служебным тактом, попавший незаметно для себя под влияние лиц крайних убеждений, причем он являлся влиятельным лишь в тех случаях, когда это было выгодно для революционных организаций, был настолько доверчив, что при насильственном массовом отобрании революционными шайками оружия у лиц, имеющих его по обязанностям службы, не замечал явного приготовления к вооруженному восстанию на случай предвидимой революционерами победы пролетариата во внутренней России и всеми своими действиями, вернее, бездействием, только возмутил против себя всю мирную часть общества, причислившего, наконец, в своих мнениях его самого к революционерам. Под влиянием общей почтово-телеграфной и железнодорожной забастовки Кутаисская губерния оказалась совершенно отрезанной от Тифлиса; все железнодорожные станции в пределах ее были захвачены вооруженными революционерами. Сурамский туннель был забит двумя пущенными в него навстречу друг другу паровозами с целью задержать движение войск из Тифлиса. При таких обстоятельствах я снова объявил названную губернию на военном положении и отозвал Старосельского, которого вашему императорскому величеству благоугодно было вслед затем уволить от службы без прошения, что явилось для него, как показало расследование, вполне справедливой карой за обнаруженное бездействие власти, только отчасти оправдываемое чрезвычайными обстоятельствами».

Назначение Старосельского, однако, несколько затянулось: Министерство внутренних дел, имея сведения о четырех обысках, у него произведенных, и о его близком участии в организации революционного движения, попробовало было возразить против назначения революционера на пост представителя власти государя императора, не находя прецедентов к такому «еще не испытанному раньше» назначению, но влияние графа и усиленные хлопоты петербургских пособников кавказской революции превозмогли—все препятствия были устранены и в Тифлисе в первых числах июня стало известно, что назначение состоялось...

III

В один из знойных дней июня 1905 г. в модном тогда ресторане «Аннона» группа сослуживцев и единомышленников провожала ново-назначенного губернатора, только что прибывшего из дворца, где он имел напутственную аудиенцию у наместника. Много говорилось разной разности и горячих слов. Наконец заговорил и сам виновник торжества, поведавший собравшимся о том, что только что произошло во дворце.

— Мне тем легче приняться за новое дело,—вещал он,—что все мои предположения не только одобрены графом, но и утверждены. На моей записке-программе им сделана собственноручная надпись. Мне удалось убедить графа, что революционное движение в Кутаисской губернии обуславливается исключительно малоземельем, экономическими и правовыми неустройствами и произволом администрации. Вы хорошо знаете Кутаисскую губернию, ее просвещенное и сознательное население и вполне можете оценить всю вздорность обвинения его генералом Ширинкиным и т. п. в сепаратизме и подготовке к вооруженному восстанию. Я себе полагаю задачей использовать общий подъем сознания интеллигентного общества и народных масс для переустройства всего ее социального строя. Прежде всего должна быть удовлетворена земельная нужда — все казенные, помещичьи, удельные, монастырские и кабинетские земли должны быть распределены между трудящимся людом. Мне удалось убедить графа в день моего приезда в Кутаис снять военное положение и отменить всякие охраны. В этот день все тюрьмы будут открыты и узники администрации выпущены на свободу. В этот день население моей губернии должно вздохнуть полной грудью. Агенты администрации, проявлявшие усердие в репрессиях свободных порывов народа, будут немедленно уволены. Административные аресты, высылки и всякого рода репрессии по отношению к политическому движению прекращаются. Все выбранные народом судебные и административные организации возобновляют свою деятельность беспрепятственно и заменяют собою правительственные. Свобода сходов, митингов, демонстраций, стачек будет полная. Действия жандармской полиции должны быть строго согласованы с действиями губернатора. Я немедленно принимаюсь за осуществление самого широкого земского самоуправления.

Свобода языка и национального самоопределения полная... Особенно легко мне приниматься за работу после следующих слов графа, которыми он закончил мою прощальную аудиенцию: «Поезжайте же в вашу губернию, не бойтесь никого и принимайтесь немедленно за осуществление наших предположений. Помните, что ваше дело — мое дело, ваш успех — мой успех; я буду внимательно следить за вашей работой и все, что вами будет осуществлено успешно из наших предположений, будет преподано к исполнению всем остальным губернаторам».

Речь в единомышленниках вызвала бурный восторг, остальных же слова графа ввергли в полное недоумение и, расходясь по домам, они немало обсуждали их парадоксальность. Все они сходились на том заключении, что будущее при таких условиях сулит великую смуту в Кутаисской губернии.

В управление губернией Старосельский вступил 1 августа. Того эффекта, который должен был сопровождать этот радостный для Кутаисской губернии день, однако не получилось. Военным удалось было отговорить наместника от снятия военного положения, но Старосельский и скружающие наместника заставили все же сделать это, 11 августа оно было снято, и населению дана та свобода, которая должна была так благотворно повлиять на установление тишины и спокойствия в губернии. Собственно с этого дня началось управление губернией Старосельского.

Оно проявлялось весьма своеобразно: губернатор ездил по всей губернии и устраивал или присутствовал на митингах, где ораторы вели революционную пропаганду и внушали населению необходимость сплотиться и силой вырвать политическую свободу. Представитель власти благосклонно выслушивал «народные» вопли о необходимости покончить с правительством и установить республиканский строй. Администратии указывалось идти навстречу «желаниям народа». Один из мировых посредников получил предложение немедленно подать в отставку за то, что он не сумел сойтись с социал-демократической революционной организацией и вызвал ее неудовольствие. Пользуясь всем этим, население начало усиленно вооружаться, формировать боевую организацию, в Гурии под руководством беглых солдат и бывших офицеров формировались дружины — «цители разми», т. е. красные дружины, строились траншеи и готовились к вооруженному восстанию. Уездный начальник молил о присылке войск. Старосельский требовал его удаления. Скоро начались и вооруженные выступления: в Кутаисе был убит батальонный командир Ходецкий, а затем произведено нападение и обстрел лагеря Пстийского и Куринского полков. По настоянию Старосельского оба полка были выведены из Кутаисской губернии. В Петербурге хватились, что в Кутаисской губернии творится что-то неладное, и туда неожиданно для наместника были переведены части 33-й дивизии и 33-й артиллерийской бригады. Части эти в числе 6 батальонов были размещены в Батуме, Кутаисе и по линии. Так прошли август и сентябрь и наступили октябрьские дни. 15 октября началась всеобщая забастовка, и во всей губернии разгорелся пожар — все население с оружием поднялось, захватило и испортило железную дорогу и телеграф. Гурийские дружины начали гулять по всей губернии, в Гурии началась бойня войск и полиции и подготовлено было провозглашение республики.

Целую неделю безумствовала губерния—губернатор и вице-губернатор ревностно следили, чтобы подведомственные им чины не мешали «народу» и чтобы все строго соблюдали забастовку. В эти дни губернатор издал акт, подливший масло в огонь: 19 октября им была распубликована телеграмма следующего содержания: «Опубликован телеграфом манифест, дарующий населению незыблемые основы гражданской свободы на началах действительной неприкосновенности личности, свободы совести, слова, печати, собраний и союзов, привлечение в Думу классов, лишенных ранее избирательных прав, законодательную власть Думы и ответственность министров, общее избирательное право». Через 2—3 дня затем был распубликован весь текст манифеста 17 октября, имевшийся у Старосельского уже 19-го; агитаторы, сопоставляя

оба документа, указывали населению, что власть сперва дает, а потом отнимает, и в результате мятеж стал разгораться с удвоенной силой, а Гурия совершенно отложились, и управление ею перешло в руки революционного комитета. Всюду на пути, откуда могли ожидаться войска, железная дорога была испорчена.

Тогда решено было отликвидировать гурийскую автономию, и туда послан был отряд из Эриванского и Грузинского гренадерских полков, артиллерии и казаков. Ужас объял всех грузинских революционеров, и Старосельский полетел, по настоянию их, в Гурию, где на границе был встречен революционной организацией, потребовавшей, чтобы он немедленно ехал в Тифлис добиться возвращения отряда. Особый делегатский поезд помчал состоявшего для особых поручений при революции губернатора в Тифлис...

IV

Но опасность миновала. Прилетевший в Тифлис Старосельский, со всеми своими пособниками, убедил 1 ноября наместника остановить движение войск. Головные эшелоны отряда были остановлены в Самтрели и расположены лагерем, к полному недоумению солдат. Революционные организации доказали населению свою силу, и оно им бесповоротно подчинилось. В войсках пошел глухой ропот...

Около полуночи начинает звонить телефон и в революционном отделении поднимается суетня — делаются какие-то распоряжения, станцию [Квирили] начинают освещать и перрон ее быстро заполняется толпой народа. Всюду громкий разговор, гогот, кто-то насвистывает марсельезу. Появляются несколько гурийских дружинников — их туземная одежда малинового цвета, обшитая галуном, обращает внимание. Выходят на перрон и пассажиры. В ночной тиши вдали слышится пыхтение паровоза. Толпа густеет еще больше. Выпуская клубы пара и снопы искр, медленно подходит поезд к перрону.

Локомотив роскошно убран зеленью и красными флагами. Спереди он задрапирован красной материей и кругом белыми буквами выделяется надпись: «Долой самодержавие, да здравствует революция!». Убран красными флагами и вагон губернатора. На площадке стоит толстая фигура устроителя забастовок Садовникова, а в окне появляется долговязая фигура губернатора... «Товарищи! — гремит голос Садовникова. — Поздравляю! Гурия спасена! Нашему Старосельскому удалось выхлопотать не только отозвание войск, но и снятие военного положения. Да здравствует Гурия, да здравствует революция, да здравствует Старосельский, который, когда потребовал народ, не взирая на усталость и даже не пообедав, поспешил в Тифлис и одержал столь блестящую победу над бюрократией! Прокричите, товарищи, «ура» нашему Старосельскому»... Вслед затем высовывается из окна фигура губернатора. Он снимает фуражку и обращается к народу. «Товарищи, наша прекрасная Гурия спасена—казаков и войска, учиняющие погромы, приказано удалить. Снова померкнувшее было солнце свободы начинает

светить. Отныне войска не более как наши кратковременные гости. Дадим им уйти поскорее и для этого постараемся их не затрагивать. Да здравствует наша прогрессивная Гурия, идущая во главе освободительного движения! Прощайте! Я спешу в Гурию с этой радостной вестью». Приветствия раздаются дружнее. Но вот те же слова какой-то туземец говорит по-грузински — толпа начинает реветь восторженно и затягивает, кто в лес, кто по дрова, революционную марсельезу, и под ее звуки «делегатский» поезд с представителем царской власти мчится далее...

Наместник, обманутый Старосельским, исполнил требования революционной организации — власть уступила, показала свое бессилие. Второй подготовительный акт революции к вооруженному восстанию окончился... и начался третий. В течение следующего месяца продолжалась в прежнем направлении деятельность Старосельского, и жизнь в губернии шла, как и в предыдущем, подготовительном периоде: губернатор всеми силами сдерживал администрацию от проявления какой-либо деятельности, которая бы мешала развитию революционного движения, а руководители его продолжали поборы и организацию его. Но теперь уже план выработался более определенный... Главную роль должна была играть Гурия, на вооруженные дружины которой возлагалась вся надежда революции: они должны были, покончив с войсками в Кутаисской губернии и захватив Батум, идти на Тифлис и здесь поднять знамя свободы. Пока все это подготавливалось, губернатор доносил, что мирная жизнь входит в свою колею и что только присутствие войск и наличность военного положения мешает населению успокоиться, особенно присутствие казаков, которые крайне-де раздражают население. Если принять во внимание, что во всех частях войск революционерам удалось ввести пропаганду, а в казачьих войсках этого сделать никоим образом не удавалось, то раздражение революционеров против казаков и «недоверие» их к ним станут совершенно понятны.

Спокойствие продолжалось не особенно долго...

V

К этому времени руководимые губернатором власти сдали управление губернией революционным организациям, а остальные гг. чиновники великолепно дружно забастовали и попрятались по своим конурам, посещая лишь митинги. Активными остались: городовые, стражники и жандармы, — зато они и сделались объектом расстрела со стороны революционеров. Вскоре жандармы были сняты с линии и перевезены в Тифлис. Войска в губернии были вверены общему начальству генерала Шишковского. Подражая Старосельскому, он парализовал всякое действие войск и тоже стал лишь исполнителем требований революционеров. Всех войск, бывших в Кутаисской губернии, было совершенно достаточно не только для удержания народа в повиновении, но и для водворения порядка во всем крае, если бы только хва-

тило решимости воспользоваться ими или по крайней мере не мешать действовать второстепенным начальникам. Но роль начальников была сведена не к проявлению власти, а к сдерживанию проявления всякого импульса, всякой власти. Одни, совершенно загипнотизированные революцией и до полной прострации деморализованные, делали это без злого умысла, другие же, в том числе и Старосельский, сознательно служили революции...

Вполне понятны чувства, которые должны были укорениться в войсках к Старосельскому, который все время был на стороне революционеров и невероятно докучал войскам нелепыми требованиями.

Впрочем, его роль этим не ограничилась. Помимо постоянных совещаний с представителями общества и народа об организации народной милиции, о мерах против казаков и т. д., он принимал благосклонное участие в устройстве баррикад, сооружавшихся на пути войск, и на память о бессмертных днях кутаисской революции снялся на одной из них с группой революционеров. Бесспорно, редкий случай в практике губернаторской службы в Российской империи!

Таким образом, к концу 1905 г. Кутаисская губерния была совершенно во власти революционных организаций и отрезана от остальной России. О положении дел и своих успехах революционеры распускали самые удивительные слухи, какие только может создать восточное воображение. Благодаря им, весьма скверное положение губернии казалось еще ужаснее, и о подвигах кутаисских революционеров молва раскатилась до самой Москвы-Белокаменной, где в то время догорало вооруженное восстание, сраженное семеновцами...

И. Подольский

ქობ. „Исторический вестник“, დეკემბერი, 1909 წ., გვ. 907-939.

№ 137

1910 წლის მაისი. — გ. პ. ზატერიაშვილის სტატიიდან „კავკასიის ბუნტი“

ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

На самом деле эти «выборные» и «пользующиеся доверием населения» 60 человек были членами одной из «красных сотен» грузинских боевиков социал-демократов. Курьезная картина получалась при встречах губернатора Старосельского с охранниками. Сперва охранник отдавал честь по-военному, а затем кричал ему: «Гамарджоба, Ладო!» («Здравствуй, Володя!»)... Вместо полиции — свои боевики, губернатор — «товарищ», военное положение отменено, сочувствие массы и передовой интеллигенции — на стороне революции. Это ли не подходящий момент? И революционеры его использовали: на улицах Кутаиса появились первые на всем Кавказе баррикады!

ქობ. „Новый мир“, 1966 წ., № 2, გვ. 223.

№ 138

1911 წლის ივნისის 23. — ვ. ა. სტაროსელსკის თითქოს გარდაცვალების გამო
გაზ. „კოლხიდაში“ გამოქვეყნებული ნეკროლოგი¹

მეტად სამწუხარო ამბავი მოგვიტანა გაზეთებმა: პარიზში უეცრად გარდაიცვალა ჩვენი ქვეყნის ერთგული და თავდადებული მეგობარი, ჩვენში დიდად ცნობილი მოღვაწე განმათავისუფლებელი დროისა — ვლადიმერ ალექსანდრეს-ძე სტაროსელსკი. ამ უკანასკნელმა, ტომით რუსმა, უმეტესი ნაწილი თავისი სიცოცხლისა ჩვენს სამშობლოში და მისდამი სამსახურში გაატარა. არ გვინახავს ჩვენში მეორე მისი მსგავსი უცხოელი, რომელსაც ისე წრფელად, ისე ძლიერ, ისეთის სამაგალითო სიყვარულით ყვარებოდა ჩვენი ერი, ჩვენი ქვეყანა, როგორც განსვენებულ ვლადიმერ ალექსანდრეს-ძეს. საზღვარგარეთ ცხოვრებას იძულებული, იგი მუდამ ნატრობდა — როდის იქნება ვინილო ჩემი საყვარელი საქართველო. არას დროს არ დამავიწყდება, შარშან ამ დროს რომ პარიზში გამოვეთხოვე, დიდის მოწიწებით დამაბარა: რომ ჩახვიდეთ საქართველოში, ყოველ ხეს, ყოველ ფურცელს, ყოველ კენჭს ამ მშვენიერ ქვეყნისას ჩემი უმდაბლესი წრფელი სალამი გადაეცითო.

მართლაც და, განა მან ეს სიყვარული საქმით არ დაამტკიცა. ვის არ ახსოვს, თუ როგორის თავგანწირვით ებრძოდა იგი ხალხის უკანასკნელ მოძრაობის დროს ყოველივე ბოროტებას, ოღონდაც დაეცვა ჩვენი ხალხის ინტერესები. ვის არ ახსოვს, თუ რაოდენ დიდი ღვაწლი დასდვა მან ჩვენს ქვეყანას, როდესაც ის მთელ გუბერნიას მართავდა, უმაღლეს მთავრობის მიერ ამ დიდ პოსტზე მოწვეული. რამდენი ადამიანი იხსნა მან სიკვდილისაგან თავისი ბრძნული მოქმედებითა და ტაქტიკით. ვინ მოსთვლის, თუ რამდენ უდანაშაულო პირთა სიცოცხლე გადაარჩინა მან ტლანქი ძალებისაგან, რამდენი სისხლისღვრა ააციდინა ქუთაისის და ქუთაისის გუბერნიის დაბა-სოფლებს. ჩვენ კარგად გვახსოვს ეს დრო და, ვფიქრობთ, ქართველი ერი არასდროს არ დაივიწყებს სახელს იმ ადამიანისას, რომელმაც ესოდენ დიდი ამაგი დასდვა მას.

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი, რომელსაც მკაცრი სასჯელი მოელოდა, 1908 წლის მარტში ფარულად გაიპარა რუსეთიდან და პარიზში დასახლდა. მისმა ასე დაუსჯელად მიმაღვამ შეაფოთა მეფის სასახლე. მეფის ოხრანა, პოლიცია და ჟანდარმერია ყოველგვარ ზომებს იღებდნენ სტაროსელსკის ხელში ჩასაგდებად. ამის გამო ვ. ა. სტაროსელსკის ახლო მეგობრებმა პარიზიდან დეპეშები დაგზავნეს და ხმები გაავრცელეს მისი თითქოს გარდაცვალების შესახებ. საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის წევრის ვალბოტის (იგივე ვალენტინა ანდრიას ასულ სტაროსელსკაიას) ცნობით, „პროფ. კოვალევსკი პარიზში რომ ჩამოვიდა, ამბობდა — ნიკოლოზ II-ს მეუღლე განრისხებული იყო, რომ „მოღალატე გუბერნატორი მეფის ჯალათებს ხელიდან გაუსხლტათ“ და რომ მეფის მეუღლის გულის მოსაგებათ საკონსულოდან რუსეთში გაეგზავნათ დეპეშა (1911 წ.), რომ გაჭირვების გამო სტაროსელსკიმ თავი მოიკლაო“. ამიტომ გამოქვეყნდა ეს ნეკროლოგიც. სინამდვილეში კი ვ. ა. სტაროსელსკიმ ამის შემდეგ კიდევ 5 წელზე მეტს იცოცხლა და გარდაიცვალა 1916 წლის 26 აგვისტოს (ს.მ.).

მაგრამ, როგორც ეს ხშირად ხდება ხოლმე, ჩვენი უკუღმართი ცხოვრების ზოგიერთ პირობათა გამო, ხალხის ამ დიდმა მოამაგემ, მის უფლებათა დამცველმა შორს, უცხოეთში განუტევა სული ყოველ ნივთიერ საშუალებებს მოკლებულმა, ხანგრძლივი სნეულებით ტანჯულმა, ყველასაგან დავიწყებულმა.

ცხადია, მეტად ძნელია, პაწია ნეკროლოგში და ისიც თანამედროვე მძინე პირობებში სრულად დავახსიათოთ ამ იშვიათ ადამიანის პიროვნება და მისი მოღვაწეობა. მომავალი ისტორიკოსი რუსეთის უკანასკნელი განმანათლებელ-ლებელი მოძრაობისა გვერდს ვერ აუვლის მას, როგორც ერთერთ გამოჩენილ პირს ამ დროისას და თავის მიუდგომელ მსჯავრს დასდებს მის საზოგადოებრივ სამსახურს.

დღეს კი განსვენებულს ვუსურვებთ საუკუნო ხსენებას და ვიტყვიტ მხოლოდ — ღრმად სწუხს და გლოვობს ქართველი ერი სულით და გულით მის მეგობარს, რომელმაც ხალხის დიად წმინდა საქმეს შესწირა თავი.

გაზ. „კოლხიდა“, 1911 წ., № 70.

№ 139

1913 წლის აპრილის 11. — თბილისის გუბერნიის უანდარშთა სამმართველოს უფროს პოლკოვნიკ პოსტრუტინის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახის წევრთა პოლიტიკური არასაიმედობის შესახებ

Доношу вашему превосходительству, что произведенной проверкой установлено, что у бывшего кутаисского губернатора Старосельского имеются четыре дочери: Елена — 26 лет, проживает в настоящее время в Париже, Тамара¹, 18 лет, живет в гор. Одессе, где состоит слушательницей в зубо-врачебном институте, Мария, 16 лет, учится в одном из женских институтов в гор. Москве, Ада, 10 лет, находится при матери Надежде Константиновне Старосельской, проживающей в гор. Екатеринодаре, по Пластуновской улице в д. № 46.

Вышеупомянутая Елена Старосельская с августа 1911 года по 1 июня 1912 года занимала должность учительницы французского языка в частной гимназии в гор. Анапе, откуда, уволившись со службы, выехала за границу к отцу.

О Елене Старосельской у начальника Кубанского областного жандармского управления имелись сведения, что она в Анапе проводила среди учеников гимназии соц.-демократические идеи и стремилась организовать ученические кружки...

По тем же сведениям начальника Кубанского областного жандармского управления, вся семья Старосельского является сомнительной политической благонадежности и сочувствующей идеям отца.

სსრკ ორცსა, პდ, 1913, საქ. 9, ნაწ. 78, ლიტ. ბ, ფურც. 12.

1 ვ. ა. სტაროსელსკის შვილებიდან საბუთში აღნიშნული თამარი უნდა იყოს ტატიანა სტაროსელსკაია — ამჟამად უსატოვა, ცოცხალია და ცხოვრობს ქ. ნოვოკუზნეცკში, ხოლო ადა ჯლადიმერის ასული სტაროსელსკაია — ბაკლიცაია ქ. ტაშკენტში და მუშაობს უზბეკეთის სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობაში. ელენა, მისი დის ტატიანა უსატოვას ცნობით, 1950 თუ 1952 წელს თან გაჰყვა თავის ქალიშვილს მარკოვში, რის შემდეგ დებს მის შესახებ ცნობები არა აქვთ. მარია დაიღუპა პირველი იმპერიალისტური ომის ფრონტზე 1915 წელს.

№ 140

1915 წლის თებერვლის 16. — ვალენტინა ანდრეას ასულ ვალბოტის წერილიდან თავის დის — ალექსანდრასადმი

...Очень хотела бы написать тебе много. Но ты можешь себе представить, как я устаю, когда огромная квартира, ребенок и анемия на почве недоедания. Работы нет почти. А до войны у нас была большая надежда немного отдохнуть от забот. А теперь надо ждать по крайней мере год, чтобы дела наши поправились. Влад[имир] Алекс[андрович] приветствует всех. Сильно надломилось его здоровье...

ჟურნ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 234.

№ 141

1916 წლის აგვისტოს 28. — გაზ. „იუმანიტე“-ს ინფორმაცია ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების შესახებ

Смерть Владимира Старосельского

В субботу умер в Париже известный русский социалист Владимир Александрович Старосельский, член русской социал-демократической рабочей партии, в 1905 г. губернатор одной из кавказских провинций, с тех пор беженец, укрывшийся во Франции.

Кремация будет иметь место во вторник 29 августа в 1 час дня, в Пер-Лашез.

სსრკ ორცხა, ფონ. პდ, 00, 1916, საქ. 51, ფურც. 71. ამონაწერი გაზ. „იუმანიტე“-დან, თარგმანი ფრანგულიდან.

№ 142

1916 წლის აგვისტოს 28. — გაზ. „ლა ვიდიურ“-ში (პარიზი) გამოქვეყნებული ნეკროლოგი ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების გამო

Русский революционер

Нам сообщают о смерти гражданина Владимира Старосельского, одного из самых выдающихся представителей русской колонии в Париже и члена русской соц[иал]-демократической рабочей партии. До революции 1905 г. покойный занимал пост директора одного научно-агрономического учреждения на Кавказе. В 1905 г. наместник назначил его кутаисским губернатором, но вследствие интриг реакционеров он вскоре был отрешен от этой важной должности.

Уволенный в отставку гражданин Старосельский работал в социал-демократической организации в Екатеринодаре. Под угрозой ареста за свою социалистическую деятельность он был вынужден покинуть Россию и прибыл в Париж, где он и проживал в течение восьми лет. 26 августа он умер после долгой болезни.

Кремация тела этого благородного русского гражданина будет иметь место во вторник, 29 августа в 13 часов, на кладбище Пер-Лашез.

Русские социал-демократические организации приглашают всю русскую колонию в Париже и французских товарищей явиться для отдачи последних почестей покойному.

Погребальное шествие отправится из дома покойного: бульвар Гарибальди, 47 (метро: Севр-Лекомб).

სსრკ ორცსა, ფონ. ჰდ. 00, 1916, საქ. 51, ფურც. 75-ა. ამონაჭერი გაზ. „ლა ვილიერ“-იდან, თარგმანი ფრანგულიდან.

№ 143

1916 წლის აგვისტოს 29. — გაზ. „იუმანიტე“-ში გამოქვეყნებულ ნეკროლოგიდან „ვლადიმერ სტაროსელსკი“

Видный русский социалист, о смерти которого в Париже мы сообщали вчера, родился в 1861¹ году. Когда произошли революционные события 1905 года, Старосельский был директором большой агрономической станции в Грузии (Кавказ). Его популярность была огромной, особенно среди местной молодежи. Вот почему кавказский наместник граф Воронцов-Дашков, отдавая себе отчет, что реакционные деятели не внушают никакого доверия населению, решил привлечь его к сотрудничеству.

Владимир Старосельский занял пост губернатора Кутаисской губернии. Захваченный социалистическими идеями, он выполнял свои функции в контакте с местным социал-демократическим комитетом. Благодаря мудрости его правления удалось избежать множества конфликтов. Но Старосельский, защищая интересы народа, навлек на себя ненависть реакционеров и происками последних был снят. Тогда он отправился в Екатеринодар, где принял участие в работе социалистической организации. Преследуемый властями и находясь под угрозой ареста, он вынужден был покинуть Россию и обосновался в Париже, где принял участие в жизни русской колонии, интересуясь всеми сторонами ее (кассой эмигрантов, библиотекой, электротехнической школой и т. д.)...

Русские социалисты и друзья покойного приглашают всю русскую колонию отдать последний долг памяти этого благородного представителя демократической России.

გაზ. „იუმანიტე“, 29 აგვისტო, 1916 წ.

№ 144

1916 წლის სექტემბრის 5. — ნეკროლოგიდან ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების გამო

В[ладимир] А[лександрович] Старосельский родился в Черниговской губернии. Все свое детство он провел в городе Ставрополе, где кончил

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი დაიბადა 1860 წელს.

гимназию. Отец его — мировой судья этого города¹ был честным, бескорыстным тружеником, пользовавшимся почетом и преданной любовью со стороны населения.

В. А. рано лишился отца, и мать его, оставшись с двумя малютками и небольшой пенсией (13—17 рублей), самоотверженно взяла на себя труд отстаивать жизнь детей. Учился В. А. прекрасно и по личному влечению к естественным наукам поступил в Петровско-Разумовскую академию. По окончании курса он получил сейчас же место на Кавказе. Его энергичная натура, пылкость, неутомимость в работе, чувство долга перед ней, умение ориентироваться, организаторские способности отметили его в Министерстве земледелия и дали ему возможность шире проявить свое призвание. Его назначили главным агрономом Кавказа. Угнетенность и невежество населения создали крайнюю нищету, виноградники гибли от филлоксеры, край разорялся. В. А., серьезно изучая вопрос борьбы с болезнью, получил командировку в виноградные районы Франции, объехал все, что казалось существенным для культуры винограда в Сакарский питомник (недалеко от м. Квирилл, Кутаисской губ.) и горячо принялся отстаивать источник существования населения. Он организовал прививку черенками американских лоз, устроил школу при питомнике и сумел своим гуманным всепонимающим обращением привлечь забитое население в свой рассадник: ученики быстро узнали «начальника», всецело отдались делу и в 15 лет огромные районы Кавказа расцвели и оплодотворились от черенка американской лозы. Этот «начальник» стал истинным другом населения. В этот период окончательно определились его социалистические взгляды. 1904 год² поставил его во главе губернии. По просьбе наместника, — по отзыву В. А., человека честного и умного, — который искал в своей среде кого-нибудь с головой и сердцем, чтобы потушить разгоревшийся пожар восставшего населения.

«Начальник» сразу стал на сторону населения, и в своей «Докладной записке» Воронцову-Дашкову губернатор Старосельский смело высказал свои взгляды на широкие права населения. Воронцов признал ее, и вся борьба В. А. в этот период сводилась к отстаиванию прав населения. Волнение, подавляемое годами, вспыхнуло в крае. Реакционеры призывали «усмирителя» Алиханова.

В. А. стоял самоотверженно на своем посту, не давая пролиться крови. Реакционеры добились его отставки, ареста. Освобожденный вскоре за недостатком данных по обвинению в принадлежности к социал-демократической партии, он переехал в Екатеринодар, где работает как член областного комитета. Вопрос Николай II: «надеюсь, что Старосельский арестован»... положил конец его партийной деятельности, и он уехал, предупрежденный на 1/2 часа до ареста, в Петербург, где прожив некоторое время нелегально, уехал в Париж.

Его организаторский дар и живая энергия дали ему возможность проявить себя в эмигрантской колонии устройством Бюро труда и элек-

¹ ვ. ა. სტაროსელსკის მამა ალექსანდრე სიმონის ძე სტაროსელსკი იყო მომრიგებელ მოსმართლედ არა სტავროპოლში, არამედ მაიკოპში.

² უნდა იყოს 1905 წელი.

тронтерских курсов, для чего ему и здесь пришлось отстаивать необходимость целесообразных учреждений на средства Эмигрантской кассы и частных пожертвований...

Труд и болезни сделали его стариком в 53 года.

«Эта война, говорил В. А., крупный исключительный шаг для расцвета социализма».

გაზ. „Наше слово“, პარიზი, 1916 წ., № 240 (590).

№ 145

1916 წლის სექტემბერი. — ივ. გომართელის სტატიიდან „ვლადიმერ სტაროსელსკი“

...იმავე სადგომში, იგივე კარი ღინჯად გამოაღო ჩვეულებრივმა მოსამსახურემ, რომელიც, მგონი, ჩემზე მაღალი არც კი ყოფილა, და მე იმავ ოთახში გავჩნდი.

მაღალი, ხმელ-ხმელი, ნახევრად გაჭაღარავებული, სათვალეებიანი კაცი დავინახე. არც ჩინები, არც ორდენები. არც წითელი შალვარი, — ჩვეულებრივი სურთუკი და ისიც არც სულ ახალი.

— აა, თქვენა ბრძანდებით ექიმი გომართელი? ორივე ხელები გამოიშვირა ჩემსკენ და პირზე ღიმილით მომეგება.

— თქვენო აღმატებულებავ!

— ეე, რის აღმატებულებავ, დამიძახეთ ვლადიმერ ალექსანდრეს-ძე მორჩა და გათავდა! დაბრძანდით, დაბრძანდით.

თვითონ მომიწია სკამი და ორივე დავსხედით.

ეს იყო ახალი გუბერნატორი ვლადიმერ სტაროსელსკი.

მე არ ჩამოვსულვარ აქ იმ განზრახვით, რომ ხალხის მოძრაობას ვებრძოლო და შევჩერო. მე ეს არა მსურს და, რომ მსურდეს კიდევ, არ შემიძლია. ჩემი მიზანია პირიქით, დავეხმარო ხალხს ამ მოძრაობაში და თავიდან ავაცილო ის არასასურველი, მავნე მოვლენანი, რომლებიც ასეთ მოძრაობას მუდამ თან ახლავან... — აი სტაროსელსკის ნამდვილი სიტყვები.

თავის დაპირებას ის პირნათლად ასრულებდა.

დემოკრატი, მოსარჩლე ხალხის მოძრაობისა, ის ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ რუსეთის განახლება მხოლოდ ამ გზით იყო შესაძლებელი.

ამიტომ თვითონ იღებდა მონაწილეობას მოძრაობაში, დადიოდა ყველგან — სოფლებში, დაბებში და ცდილობდა, რომ მოძრაობა თავიდანვე ჩამდგარიყო მტკიცე კალაოტში და უბრალო სისხლისღვრას ალაგი არ ჰქონოდა.

არც ერთ ნაბიჯს არ გადადგამდა ისე, რომ არ დაჰკითხოდა პარტიების წარმომადგენლებს.

მისი სადგომი მალე გადაიქცა ერთგვარ კლუბად, სადაც თავს იყრიდნენ ეს წარმომადგენლები და სტაროსელსკისთან ერთად თათბირობდნენ.

ქუთაისში იმ დროს გამოდიოდა გაზეთი, სადაც ყოველდღე იწერებოდა კორესპონდენციები სხვადასხვა სოფლებიდან მოძრაობის შესახებ.

— იმერლებს ერთი ზნე გჭირთ: აბაზის საქმეს რომ გააკეთებთ, თუმცისას ჰყვირითო, — მეუბნებოდა ერთხელ. მშვენიერია და ფრიად სასიხარულო, რომ სოფლებს ასე ედება მოძრაობა, მაგრამ რა საჭიროა ამისი წერა გაზეთში. ბევრი აკეთეთ, კიდევ შეტი, ვიდრე აკეთებთ, ხოლო ნუ იყვირებთო.

სამხედრო პირებს, ყაზახებს სტარ-სკი სძულდათ.

— ერთობის გუბერნატორი, წითელი გუბერნატორი! ყაზახები ასე ეძახდნენ მას.

იყო ისეთი მომენტი ქუთაისში, როდესაც ყაზახებსა და ხალხს შორის შეტაკება და სისხლისღვრა აუცილებელი იყო.

სტაროსელსკის დღე და ღამე არ ეძინა.

მან მოახერხა იმდენი, რომ ყაზახებს ყაზარმებიდან აღარ უშვებდნენ და ამავე დროს შუაშდგომლობა აღძრა, რომ ისინი ქუთაისიდან ჩრდილო კავკასიაში გადაეყვანათ და კიდევ მიიღწია მიზანს: მოვიდა ვორონცოვის განკარგულება ყაზახთა პოლკების პიატიგორსკში გადაყვანის შესახებ, მაგრამ სანამ ეს განკარგულება სისრულეში შევიდოდა, რეაქციამ გაიმარჯვა.

— როდესაც ყაზახები აქედან წავლენ, ხალხის მოძრაობას აქ მტერი აღარ ეყოლება! აი სტაროსელსკის სიტყვები.

ქუთაისის გუბერნიაში მოძრაობამ სწრაფად და დიდზე გაშალა ფრთები, ამავე დროს ასეთ დიდ მოძრაობასთან შედარებით სისხლი ძალიან ცოტა დაიღვარა და მოხდა უმთავრესად სტაროსელსკის წყალობით.

იმის აღაგას რომ სხვა ვინმე ყოფილიყო ქუთაისში, საშინელი სისხლისღვრა ატყდებოდა და ბევრი ხალხი დაიღუპებოდა. მოძრაობის გაღრმავება, გაზრდა და რაც შეიძლება ცოტა მსხვერპლი — აი სტაროსელსკის მიზანი.

ხალხმა მალე იცხო სტაროსელსკი და შეიყვარა ის.

მუშებმა რამდენჯერმე დააპირეს მისი ეტლიდან ცხენების გამოხსნა, რომ თვითონ შებმულიყვნენ შიგ და ამით გამოეხატათ მისდამი სიყვარული და პატივისცემა...

იმას უყვარდა ხალხი, უყვარდა მოძრაობა და სწამდა მხოლოდ ხალხის მოძრაობით მოპოებული უფლებანი.

თქვენ გწამთ ხალხის სრული გამარჯვება? ვეკითხები მას.

— ახლა, შესაძლებელია, ხალხმა თავის მიზანს ვერ მიაღწიოს, მაგრამ საბოლოო გამარჯვება კი მწამს შეურყევლად. უამისოდ ჩემი აქ ყოფნა დიდი სისულელე იქნებოდა.

— ჩემის აზრით, მაინც არ უნდა მიგელოთ ეს თანამდებობა ასეთ ხანაში.

— რატომ, შესაძლებელია დავიღუპო?

— დიაო!

— შერე რა ვუყოთ! თუ კი საერთო საქმე გაიმარჯვებს, მეც დავიღუპო.

მართლაც დაიღუპა არა საპირადო კეთილდღეობის გზაზე, მაგრამ ხალხს გულში უკვდავი შეგლი დაიდგა. მოძრაობის ისტორიაში დიდი ასოებით ჩაიწერა.

დაუღალავი, შეუპოვარი, უშიშარი, გაუტეხელი, გულწრფელი, კეთილ-შობილი, ადამიანი-მოქალაქე, რომელმაც თავისი თავი, ყოველივე საპირადო მსხვერპლად შესწირა დაჩაგრულთა კეთილდღეობას.

— აი ვლადიმერ სტაროსელსკი, ის ღირსია საუკუნო ხსენებისა და ექნება კიდევ.

ივ. გომართელი

გაზ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1916 წ., №44.

№ 146

1916 წლის ოქტომბრის 23. — საგაზეთო სტატია „საქარის სანერგე იმერეთში და ჩვენი დეპუტატები“

საქარის სანერგე, თავის ენერგიულ მცოდნე ხელმძღვანელის, მისი ინტელიგენტ თანამშრომლების და საფილოქსერო დასის საშვალეებით შეიქმნა აკვნად მევენახეობის აღორძინებისა იმერეთში, იგი გახდა პირველი პიონერი ამერიკული ვაზის საშვალეებით ჩვენი განადგურებული ვენახების აღორძინებისა.

დღეს საქარის სანერგე წარმოადგენს 50 ქცევა მთლად ეკლის ხით მჭიდროთ შემორაგულ მამულს, რომლის უდიდესი ნაწილი გაშენებულია ამერიკულ ვაზზე დამყნობილი და მოშენებული ვენახებით ევროპულ სისტემაზე. აქ არის ამერიკული ვენახების საჩქოლეები, ბალი მებოსტენობისათვის, ხეხილისათვის, სადაც ყოველგვარი ადგილობრივი და ევროპული ჯიშის ხეხილია მოშენებული. უმთავრეს სასახლის წინ და მის გვერდით მოშენებულია მშვენიერად აღზრდილი და მოვლილი ევროპული დეკორატიული მცენარეები, ფიჭვის და ნაძვის ხეები, ჩინურ-იაპონური ხურმები, ლიმონ-ფორთოხლის და ჩაის ხის მცენარეები და მრავალი სხვა საუცხოვო სანახაობა. ყოველივე ამ ცოცხალ სამეურნეო სანახაობას ამკობს და აგვირგვინებს მშვენიერი ორსართულიანი სასახლე, სადაც იყო ბინა თვით დამაარსებლისა, სამეცნიერო ლაბორატორია ღვინოების და ნიადაგის გამოსაკვლევი, იქვე მუზეუმით მადნეულის და მინერალოგიურ ნიმუშებისა, რომლის მსგავს მოწყობილობას სატახტო ქალაქებში თუ შეხვდებით, თორემ რუსეთის პროვინციები ასეთი სამეცნიერო დაწესებულებებით განებივრებული როდია.

აქვე გამართულია მშვენიერ შკაფებში მდიდარი ფუნდამენტალური ბიბლიოთეკა რუსულ და ევროპულ ენებზე სპეციალური წიგნებისა. ამ უმთავრეს შენობის უკან აღმოსავლეთით გაკეთებულია მიწაში ღვინის დიდი ევროპული სარდაფი, რომელზედაც გადადგმული აქვს ყურძნის საჭყლეტი და ღვინის¹... მანქანა კასრებით, მოწყობილი მოზრდილი ჩვენებური მარანი. ამის გვერდით არის აშენებული ორსართულიანი დიდი შენობა ქიმიკოსის და სხვა მოსამსახურეებისათვის. აქვეა თითო სართულიანი სახლები მევენახეობა-მეღვინეობის

¹ ამის შემდეგ ტექსტში ერთი სიტყვა გამოტოვებულია.

სკოლისა და მუშებისათვის, თავლები და სხვ. მოწყობილობანი. ბაღში იქვე ჩვენებული ქვევრებიანი მარანი, რომლის გვერდით თვით სტაროსელსკის დაურგავს ოთხ კუთხეზე ოთხი გუნდის ხე და დაუბარებია თავის თანამოსამსახურეებისათვის, რომ აქ დამარხეთ როცა მოვკვდეთ.

20-25 წლის წინათ დაწყებული და მოწყობილი სტაროსელსკის მიერ საქარის სანერგე, რომელზედაც დღემდე მთავრობისაგან ნახევარი მილიონი მან. ხარჯი იქნა გაწეული, — დღეს თავის ზრდა-წარმატებაში უკვე დამთავრებულ, ყოველის მხრით შემკულ სამეურნეო-სახალხო დაწესებულებას წარმოადგენს, რომლის მსგავსს რუსეთში მეორეს ვერ ნახავთ... ხსენებული სანერგე რომ დავთვალიერეთ, ამ საქმის ძველი პიონერები გაოცებული დავრჩით მისი დღევანდელი დიადი, მშვენიერი სანახაობით და ორი უხუცესი თანამშრომელი ამ საქმისა ერთი-მეორეს ვეკითხებოდით: ეს რა უკეთებია, რა მოუმიქმედებია ამ ბედშავ ადამიანს თავის ხანმოკლე (10-15 წ.) აქ მოღვაწეობაში-თქო?!

ყოველივე იქ ნაკეთობას, დაწყებულებას, თუ მოწყობილებას და ნახელ-საქნარებს ცხადად ეტყობა ამ საქმის ერთგულ, მოსიყვარულე, იდეურად გატაცებულ ადამიანის ხელმძღვანელობა და თავის სიდიადით იგი მოგაგონებთ ამგვარივე ევროპულ დაწესებულებას, სადაც დიდძალი ფული და სამეცნიერო ძალები დასტრიალებს ასეთ სამეურნეო საცდელ სადგურებს, მინდვრებს, ფერმებს, თუ სააგრონომიო სკოლებს. აქ ამ საქმის პრაქტიკულ პრობაგანდას, ჩვენებას უმთავრესი ყურადღება აქვს მიპყრობილი და ამიტომაცაა, რომ იქ მეცნიერება-ტექნიკის მეოხებით ხალხი დაწინაურდა, მეურნეობა უმაღლეს წერტილს აღწევს.

საქარის სანერგის დამაარსებლის მიზანიც ის იყო, რომ მევენახეობის აღორძინების საქმე პრაქტიკულ ნიადაგზე დაემყარებინა, ამერიკულ ვაზზე მყნობით ნათლად დაენახებინა გულგატეხილ ხალხისათვის უპირატესობა მის მიერ წამოწყებულ საქმისა. თავისი უპირველესი მიზანი: ამერიკულ ვაზზე ჩვენებული ვენახის ჯიშების დამყნობით ფილოქსერასთან ბრძოლა და ჩვენებული ვენახების ამ წესით აღდგენა, — საქარის სანერგემ ჩინებულად და საჩქებოდ შეასრულა. მან საკმარისად შეასწავლა იმერეთის მკვიდრს ამერიკულ ვაზის მოშენება, მასზედ ჩვენებული ჯიშების მყნობა და ნამყენების მოშენებით ჩვენებული ვენახების აღდგენა. დღეს იმერეთის შუაგულ მევენახეობის სოფლებში თითოეულ მოსახლის ეზოს ამშვენებს მწკარ და მწკარ დარგული და მოშენებული ვენახები. დღეს ყველა სოფლის მეურნე იცის ვენახის მყნობა-მოშენება ახალნაირის წესით და თუ არ იცის მეზობელს ამყნობინებს და ასე იშენებს ვენახებს თითო-ოროდ ქცევას, ზოგი მეტს და ზოგიც ნაკლებს და ამ რიგად ძენს ოჯახს წყაროს შემოსავლისას, რომელიც მას ულმობელმა სენმა — ფილოქსერამ მოულოდნელად გამოსტაცა ამ 20-30 წლის წინეთ. თითოეული გლეხი მეურნე იმერეთში თავის მარჩენალ ვენახების ხელახლა აღმდგენლის ვლადიმერ სტაროსელსკის სახელს ყოველთვის დიდი მოწიწებით, ღმობიერად იხსენიებს, როცა თავის შრომის ნაყოფს იგემებს, ან კიდევ ჰყიდის და ანაღები ფულით ხელს იბრუნებს. იმერელი მოსწრებული გლეხი ლოცავს და

ადიდებს სტაროსელსკის და დღეს, როცა მანაც გაიგო უდროვოდ ამ სასარგებლო ადამიანის ამ საქმის ჩამოშორების და სადღაც უცხოეთში მისი გაჭირვებულად სიკვდილის ამბავი, გულ ამოხვანით გეტყვისთ ზოლმე: „იმისთანა კაცს მეორეს ველარ ვეღირსებით, ბატონოვო. ღვთისნიერი კაცი იყო და რაღა უბატრონოდ დაღუპულაო“ და სხ. ამგვარ გულმოსაკლავ სიტყვებით მოიგონებენ ზოლმე ნეტარხსენებულ უცხო ადამიანს...

ღიახ, მევენახეობის ახალ ხანას, მის ახალნაირად აღორძინებას ჩაუყარა მკვიდრი საძირკველი ვლ. სტაროსელსკიმ და მისმა მოწყობილმა საქარის სანერგემ, რომლის არსებობა დღეს 20 წელს გადასცდა და იგი თავის ზრდაწარმატებაში დამთავრებული, ახლა უფრო ბუმბერაზივით გამოიყურება საქარის გაშლილ ქალებიდან. ათი წელიწადია ამ სანერგეს მისდაუნებურად ჩამოაშორეს თავის ფრიალ ნასწავლი, გამოცდილი, იდეური ხელმძღვანელი და იძულებული გახადეს არაწმინდა ძალებმა ლტოლვილიყო თავის შეყვარებულ კუთხიდან და მარტოხელს გაჭირვებულად ეცხოვრა უცხოეთში და სულ სხვა ხელობით ერჩინა თავი. ათ წელზე მეტია ეს ცოცხალი, სახალხო დაწესებულება მისი დამაარსებლის მოშორებით დაობლდა და კიდევ დაჩაჩანაკდა. ათი წელიწადია მას სწავლულის, ნაცადი მეურნის ხელი აღარ უტრიალებდა, გულდაგულ აღარ ელოლიავებოდა, მის შესაფერს და სასარგებლოს აღარას მატებდა და ისიც იდგა ერთ წერტილზე შეჩერებული და გაყინული, იზრდებოდა აქ მხოლოდ ბიოლოგიურად მისი დარგულ-გაშენებული ვენახები, ხეხილები, ნერგები, მშვენიერი დეკორაციული მცენარეები, ხეები და სუროები, რომლებიც დღეს ამშვენებენ საქარის ბაღებს და სახლებს.

დღიდან სტაროსელსკის შეცდომით გაღუბერნატორებისა, მისი ნასიყვარულები საქმე შესაფერ კაცის გამოუძებნელობის გამო, დაუქვემდებარეს ბიუროკრატ მოხელეს თუ მოხელეებს, რომლებიც შიგნით თუ გარედან ერთი მეორეს მტრობდნენ, ინტრიგანობდნენ და ამ ცოცხალ საქმეს არას მატებდნენ; მას განაგებდნენ მხოლოდ და მარტო ბიუროკრატიულად. მოხსენებების, რაპორტების უფროსებთან მიწერ-მოწერაში ატარებდნენ დროს, რათა თბილი ადგილი შეენარჩუნებიათ, ამიტომ ამ ხნის განმავლობაში ეს ცოცხალი საქმეც დაიმარხა: მას ახალი არა მიუმატეს და ძველიც კი ერთ წერტილზე გაყინეს, აღარ განავითარეს. მაგ., ქიმიური ანალიზების წარმოება, სტატისტიკური ცნობების შეკრება და მით ხალხის ეკონომიური მდგომარეობის კვლევა-ძიება, რაც ერთგვარადა დავალებული გვქონდა სტაროსელსკისაგან საფილოქსერო დასის მაშინდელ „რასლედოვატელებს“ და სხვ.

ვლ. სტაროსელსკის მემკვიდრე მოხელე გორაევი უფრო ქაღალდებზე მაწარმოებელი ხელმძღვანელი შეიქმნა ამ ცოცხალი დაწესებულებისა. იგი ამ მოხუცმა მოხელემ ხალხს დაუეჭტა, შიგ წინანდებურად მას აღარ ატარებდნენ, აღარ იახლოვებდნენ არც სიტყვით და ვედარც მით უფრო საქმით, და ვედარც ცოცხალი მაგალითებით იზიდავდნენ მას ამ სანერგეში. გარშემორტყმული „სტრაჟნიკები“ იცავდა და მფარველობდა იმ წინანდელ სახალხო დაწესებულებას, რომლის კარები ადრე ყველასათვის ღია იყო და ხალხს უწოდებდ-

ნენ: მოდით, ისწავლეთ, შეიძინეთ თქვენთვის გამოსადეგი, სასარგებლო ცოდნა!

სანერგეში ისევ სტაროსელსკისაგან მოწყობილმა მებაღეობა-მელვინეობის სკოლამ ცოტათი კიდევ შეუტრიანა მას ხალხთან კავშირი, ერთგვარი დამოკიდებულება, თორემ ამ ხნის განმავლობაში საქარის სანერგეზე ხალხში ხსენებაც დაიკარგებოდა. ამნაირად უინიციატივო მოხელის ხელში ამ სასარგებლო დაწესებულებამ დაკარგა თავის პირვანდელი მნიშვნელობა, ხალხზე გავლენა და ერთ წერტილზე გაყინული დგას ამოდენა დაწესებულება იმერეთის შუაგულში, სადაც ყველაზე უფრო საჭიროა ინტენსიურ, გაუმჯობესებულ მეურნეობას მიჰყოს ხალხმა ხელი, რადგან აქ ყველაზე მეტად საგრძნობია მიწის სიცოტავე.

ამრიგად დღეს საქარის სანერგით არც არავის ცხელა და არც არავის ცივა, მისი არსებობა დღეს ცოცხალმკვდარია და მოითხოვს თუ სტაროსელსკისებურ რკინის ხელს არა, მის მაგვარ ენერგიულ, მცოდნე მოღვაწეს, რათა ამ სახალხო-სასარგებლო დაწესებულებას აღუდგინოს პირველმოხვეჭილი სახელი, შექმნას და აამოძრავოს ამ მდიდრად მორთულ სანერგეში ახალი დარგის სასოფლო მეურნეობისა და თუ მისმა იდეურად გატაცებულმა დამაარსებელმა სტაროსელსკიმ მას ხალხის ნდობა და სახელი ვენახების ახალნაირ წესზე მოშენებით მოუპოვა, — დღეს საჭიროა მას (სანერგეს) ძველი ნდობა და მცხოვრებლებზე გავლენა შეუნარჩუნოს მეურნეობის მეორე თუ მესამეხაზის დარგით — მელვინეობა-მებაღეობით. დღეს საჭიროა იმერეთის მეურნეობის ნედლი სიმდიდრის გადამუშავება, მისი ღირსება-თავისებების გაუმჯობესება და ამრიგად მისი უტყუო, შორეულ ბაზარზე გატანა, იქაურ მხმარებლისათვის მიწოდება...

აი ამ იმედებით შედგომია ბ. კ. ბერეკაშვილი სტაროსელსკის მიერ წამოწყებულ და ემ ზომამდი მიყვანილ საქმის გაგრძელებას და ვნახოთ ვინ როგორ და რით გაუწევს დახმარებას ამ სახალხო საქმიანობას მეურნეობაში... დეპუტატებმაც გაამხნევეს იგი და უსურვეს მას ამ სახალხო საქმეში გულდაგულ მუშაობა.

დეპუტატმა გაიხსენა რა საქარის სანერგის დამაარსებლის ვლ. სტაროსელსკის ამოდენა ღვაწლი საქართველოს მეურნეობის საქმეში, ნამასპინძლევს, წარსულისას გადავლო თვალი სახლის ბალკონიდან მის ნაკეთებ ბაღს, მისგან გამზადილ ოთხი ნაძვით სამარხს და ურჩია ეხლანდელ გამგეს სანერგისას: ყოველივე ამაების გამკეთებელ-მომწყობი ღირსია, რომ მას აქ, ამ ბაღში ძეგლი დაედგას, ამ ცოცხალ დაწესებულებას მისი ბიუსტი, სახე ამშვენებდეს, ხოლო მის ნადგომ სახლში კი მისი დიდი სურათი ეკიდოს სამახსოვროდ.

ასეთი სამახსოვრო განზრახვა თვით ბ. ბერეკაშვილსაც ჰქონდა და გამახსენა ის დღე, როცა პირველად, ამ ერთი თვის წინად, ქუთაისში სტაროსელსკის გარდაცვალების ამბავი მოვიდა და მისი ნაცნობ-მეგობრები პანაშვიდის გადახდას ეპირებოდნენ, ახლანდელი გამგე სანერგისა მაშინ მეუბნებოდა, კარგი იქნება, რომ განსვენებულს სანერგეში დაუდგამდეთ ძეგლსაო.

ფ. ა. სტაროსელსკი საქარის ამერიკული ეაზის სანერგესთან არსებული სკოლის
მასწავლებელთა და მოსწავლე პრაქტიკანტთა შორის 1897 წ.

და მართლაც, ეს მოსაწონი აზრი გარდა გამგისა და დეპუტატისა, უეჭველია, ბევრ მის (სტაროსელსკის) ნაცნობ-მეგობრებს და პატივისცემულებსაც დაებადა, რაიცა მისი ნამოღვაწევის კულტურულ დაფასებას მოწმობს. ამიტომ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ კერძოდ ნააზრალი ეს იდეა საზოგადოებაში გადავა, მას ფართო ხასიათი მიეცემა და დღეს პირველად პრესაში წარმოთქმული ჩვენი დეპუტატების წვეულების მიზეზით, მას თუ ამ უკუღმართ მომენტში არა, უფრო მოხდენილ დრო-ჟამში შეასრულებს მაღლიერი იმერეთის მკვიდრი, რომლის ხსოვნაში სტაროსელსკის სახელი, ვფიქრობ, საუკუნოთ დარჩება. ხოლო სურათის დაკიდება მის ნადგომ ბინაში — ეს საადვილო საქმეა და მისი შესრულება დღესვე შეიძლება, რასაც, ეჭვი არაა, სანერგის ახლანდელი გამგე ადვილად მოიმოქმედებს სტაროსელსკის ამხანაგ-მეგობრებთან მოლაპარაკების შემდეგ...

გაზ. „საქართველო“, 1916 წ., №236-254.

ი. კვიცარიძე

№ 147

1916 წლის ოქტომბრის 31. — პოლიციის დეპარტამენტის წერილი ყუბანის ოლქის უანდარბთა სამმართველოს უფროსისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის გარდაცვალების შესახებ

Секретно

Департамент полиции уведомляет ваше высокоблагородие, что разыскиваемый циркуляром от 31 июля 1908 года за № 151007/25 бывший Кутаисский губернатор Владимир Александров Старосельский умер в гор. Париже.

За вице-директора (подпись)

За заведывающего особым отделом подполковник (подпись)

სსრკ ორცხა, ფონ. პდ, 00, 1916, საქ. 51, ფურც. 94. შევებული.

№ 148

1923 წლის სექტემბრის 4. — საგაზეთო სტატია „ვლადიმერ სტაროსელსკი“

არ უნდა ბევრი განმარტება ჩვენი მეგვანახეებისათვის სტაროსელსკის სახელს.

— ოჰ, რა კაცი იყო! აი რას გიპასუხებს, ვისაც არ უნდა კითხო რავე ვლად. ალ. სტაროსელსკის თაობაზე იმერეთში.

იმ შავ-ბნელ დროში ის იყო ხალხის კაცი, საგნის მცოდნე, ქვეყნის და ხალხის გულწრფელი მოყვარული.

ის ჩაწვდა გულში გლეხს, ნათლად და სასოებით წაიკითხა მისი კვნესა და ჭირ-ვარამი და სწრაფად შეუდგა მისს განკურნებას.

სტაროსელსკი პირველათ ერთი იყო იმ დიდი საქმის სათავეში, რომელსაც საქართველოს მევენახეობა ეწოდება.

სტაროსელსკისათვის საქართველო თავდაპირველათ უცხო და უცნაური ქვეყანა იყო. ის ვერ იცნობდა აქაურ ხალხს, თვით საგანი გაურკვეველი და შეუსწავლელი იყო. მას უნდა მოესპო ფილოქსერა — ეს ჯერჯერობით ძლიერი და საშინელი მტერი მევენახეობისა. ის საშვალება, რომელსაც სტაროსელსკი დაადგა თავიდანვე, მაშინდელ მეცნიერებს არ მოსწონდათ, ისინი არ იზიარებდნენ სტაროსელსკის აზრს.

აი ამ პირობებში ჩავარდა ჩვენში პირველად სტაროსელსკი.

სხვა ქვეყნებშიაც არ იყო იმ დროს ფილოქსერასთან ბრძოლის საშვალეები სავსებით გამორკვეული და რამდენი სიფრთხილე იყო სტაროსელსკისათვის საჭირო, რომ მას ხალხი შეცდომაში არ შეეყვანა და თვითონაც გამარჯვებული გამოსულიყო.

მარა კაცს თუ ხალხი უყვარს და მუშაობა სწადია, ის ბევრ რამეს მიადლწევს.

სტაროსელსკიმ მოინახულა საფრანგეთი და გაეცნო იქაურ მუშაობას.

ამოკრიფა იქ რაც საჭირო იყო და ჩვენ ქვეყანას მრავალი შეცდომები აუცდინა თავიდან.

ის გაფაციცებით ადევნებდა თვალ-ყურს მეცნიერებას, შემოიკრიბა გარშემო მომუშავე და მოწინავე ახალგაზრდობა და გასაოცარის გამბედაობით მუშაობდა.

მუშაობას მისცა სრულიად ხალხური ხასიათი.

ის და მისი თანამშრომლები მუდამ ხალხთან იყვნენ.

ის მაშინდელ უფროსებთანაც ახერხებდა საქმის გაკეთებას და შოულობდა საშვალეებს ხარჯებისათვის.

სანერგე მისი ხელითაა გაკეთებული და ის დღესაც საჩვენებელია თავის მოწყობილებით, ბიბლიოთეკით, ლაბორატორიით, ჩვენებური და ამერიკული ვაზის ჯიშნარებით.

სტაროსელსკიმ უცბათ გაიცნო ჩვენი გლეხობა და გლეხობაც მას სრული ნდობით ეპყრობოდა.

სტაროსელსკი მუდამ ხალხში ტრიალებდა, მან ისწავლა ქართული ლაპარაკი.

ის ხშირათ ინახულებდა ხოლმე, როცა გლეხი დამყნილ ვაზს გააშენებდა. როცა მოეწონებოდა ნამუშევარი, ის ეტყოდა ხოლმე ვენახის პატრონს:

— როცა ღვინო დააყენო, უსათუოდ გამასინჯე.

— რავა არ მოგართმევ, ბატონო, — ეტყოდა ზრდილობიანი იმერელი.

— მომართმევ კი არა, მე თვითონ მოვალ შენთან და აი ამ ვაზის ძირებთან გავსინჯოთ მე და შენ შენი ღვინო, — ეტყოდა სტაროსელსკი თავის მეგობარ გლეხს.

და უნდა ითქვას, რომ სტაროსელსკი ერთ დროს ბედნიერი იყო: ის მო-
 ესწრო იმერეთის ვენახების აღდგენას და მრავალ გლეხს ულოცავდა გამარ-
 ჯვებას ქვევრების თავზე.

სტაროსელსკის ბევრი რამეს გაკეთება შეეძლო ჩვენთვის ვენახების აღ-
 დგენის გარდა და კიდევ ბევრს გაგვიკეთებდა, მაგრამ ისტორიამ სხვა ფერ-
 ხელში ჩააბა ის.

შავბნელმა დრომ მოსწყვიტა ხალხს სტაროსელსკი და უცხოეთიდან ოც-
 ნებობდა ჩვენი მუშაობაზე.

მახსოვს მისი შეხვედრა პარიზში:

ერთ მამულში მის ერთადერთ ოთახს მარქსის სურათი და მრავალი წიგნი
 ამშვენებდა.

მისი მწუხარე სახე, სურვილი წამოსვლისა და ჩვენი ქვეყნის ნახვისა —
 განუსაზღვრელი იყო.

ვერ ეღირსა და ვერ მოაღწია ახალ დრომდის სტაროსელსკიმ.

ის უცხო ქვეყანაში დამარხეს ამ შვიდი წლის წინათ.

საქარის სანერგის ბაღში შენობების წინ ოთხი ხეა ოთხ-კუთხედათ დარ-
 გული ერთ ალაგას ვენახის თავში.

„აი, იმ ხეებზეა დამმარხეთ, როცა მოვკვდეთ“, ეთქვა სტაროსელსკის,
 როცა იმ ხეებს რგავდა.

ეს გადმოცა იქაურმა ძველმა მუშამ, რომელიც სტაროსელსკის მოგო-
 ნებაზე დაღონებულათ თავს გაიქნევს ხოლმე.

სტაროსელსკის სურათიც არ არის საქარის სანერგეში.

ძეგლი?

ჩვენ ერთ დროს გვქონდა განზრახვა სტაროსელსკის ძეგლის ასაგებათ
 თანხა შეგვეკრიბა გლეხებს შორის და დაგვედგა ძეგლი საქარის სანერგეში.

— გლეხები ძალიან მოხარულები იყვნენ.

ყოველი მევენახე მოიგონებს თავის სტაროსელსკის და მისი სახელი-
 სათვის არ დაიშურებს თითო-ოროლა გროშის გამოღებას.

მოვიგონოთ ჩვენი სტაროსელსკი.

კოტე ბერეკაშვილი

გაზ. „მიწის მუშა“, 1923 წ., №256.

№ 149

1923 წელი. — პ. ცინცაძის მოგონებიდან ცნობებით ვ. ა. სტაროსელსკის შე-
 სახებ

...1905 წ. ხალხი მთავრობას ჩამოშორდა. რევოლუციონურმა მოძრაობამ
 ფართო ხასიათი მიიღო.

თითქმის ნახევრად ლეგალურათ დავაარსეთ გლეხთა კომიტეტები. თვითმ-
 მართველობამ ხალხი თავისკენ მიიზიდა და მთავრობა კი ჰაერში გამოკიდე-

ბული დარჩა. ამ გარემოებამ გააბრაზა თავად-აზნაურობა და სამღვდელოება. 1905 წ. გუბერნიის უფროსად იყო, ვიტყვი, რევოლუციონერი, სტაროსელსკი, რომელიც ხელის შეწყობის გარდა ხშირად დირექტივებსაც აძლევდა მუშაობის კარგათ დაყენებისათვის ჩვენს ამხანაგებს.

1904 წლიდან მე უკვე კონსპირატიულად ვცხოვრობდი. სასტიკად მდევნიდნენ. ვერსად ვახერხებდი თავის შეფარებას. მიპირებდნენ ოჯახის დაწვას, მაგრამ დროზე გავუგე და ცოლ-შვილი დროებით გადავიყვანე.

1905 წელში, როდესაც დაისვა კითხვა პარტიაში მეუმრავლესეებზე და მემცირესეებზე, ჩემი სიმპატია გადაიხარა პირველებისაკენ და დავიწყე მათთან მუშაობა.

ამ დროს გავეცანი გურიაში მომუშავე ბოლშევიკების მეთაურებს...

ამ დროს ხშირათ გვიხდებოდა ტფილისში ჩამოსვლა, რადგან დამოკიდებული ვიყავით ამიერკავკასიის კავშირთან.

1905 წ. ოქტომბრის მანიფესტამდე, ბოქაულ დევზინისკისთან წინასწარ მოლაპარაკების შემდეგ, გავაიარაღეთ პოლიციელები. შეტაკება მოგვიხდა კაზაკებთან ნასაკირალზე. ეს იყო 1905 წელს. ხალხი ჩვენთან იყო. ნასაკირალზე კაზაკებთან შეტაკების დროს ავყარეთ რკინიგზის ხაზი ნიგოთისა და საჯავახოს შუა. დროებით მხარე მოვწყვიტეთ ცენტრს და ადგილობრივად ძალაუფლება თითქმის ჩვენ ხელში იყო. ამ გამოსვლებს თვალს ადევნებდა გუბერნიის უფროსი სტაროსელსკი და ხელს გვიწყობდა.¹

გურია-სამეგრელოს და იმერეთის წითელ რაზმებით წავედით ტფილისისაკენ, შეიარაღებული იყო 400 თუ 500 კაცი, უნდა აგველო ხაშური, ბორჯომი და შემდეგ ტფილისი. იარაღი არ გვქონდა კარგი, რაც დიდათ აფერხებდა ჩვენს დიდ რევოლუციურ ბრძოლას 1905 წ.

1905 წელს ტფილისის მიმართულებით წასულ წითელ რაზმს, გურია-სამეგრელო-იმერეთისას, ყვირილაში შეუერთდა შოროპანის წითელი რაზმი. შეხვედრისას იყო მისალმებანი. ამ დროს რაზმის ერთი ნაწილი მატარებელში ვიყავით, როდესაც ვიღაც ჯაშუშმა ორხელ გაისროლა. დამე იყო, რაზმელებმა ვერ გამოარკვიეს, თუ ვინ ისროლა თოფი. იმერეთის რაზმმა იფიქრა, თავს თუ დაგვესხენო, და ასტყდა სროლა. დაიჭრა ოთხი რაზმელი. ორი მათგანი იქვე გარდაიცვალა. ორი დაჭრილი ამხანაგი ქუთაისში გავგზავნეთ. მაშინ გუბერნატორმა სტაროსელსკიმ 300 მან. გამოუგზავნა ჩვენს რაზმს და გვაცნობებდა, რომ წადით თუ არა, კაზაკები დაიძრნენ ქალაქის ასაკლებათ და „სტრაჟნიკებით“ ვიცავო. შეჩერდით, სანამ მე არ გაცნობთო. ჩვენ დავიხიეთ უკან და სამდღეს უუღარაჯებდით ხან სვირს ხან აჯამეთს. ამ დროს გავიგეთ, რომ გვირახთან ორთქლმავალი აფეთქებული და გასვლა შეუძლებელი იყო, ამის გამო

¹ რამდენადაც ვიცით, ვლ. სტაროსელსკი 1905 წლის მოძრაობის დამარცხების შემდეგ აშკარად მიემხრო ბოლშევიკურ ფრაქციას. დაახლოებით 1909 თუ 1910 წელს ის ეკატერინოდარში თუმა დააპატიმრეს პარტიულ კრებაზე, მაგრამ ადრე გაანთავისუფლეს. ამის შემდეგ ის წავიდა პარიზში, სადაც, როგორც ემიგრანტი, მეტად გაჭირვებულ ცხოვრებას ეწეოდა, გარდაიცვალა პარიზშივე.

იძულებული ვიყავით უკან დავბრუნებულიყავით. იარაღი ძალზე ცოტა გვქონდა და რაც იყო, ისიც უვარგისი, მაშინ ჩვენ მოვიტანეთ ერთი „სტანოკი“. ლანჩხუთში კარგი მოხელე გვყავდა ვასილ ნაუმოვი, იარაღს ისედაც ვიძენდით, ნიგოთში იყო ერთი ძველი ზარბაზანი. ვცადეთ თოფის წამლით გასროლა, ზარბაზანი გასკდა და კინალამ ამხანაგები დაამარცხა. ჩვენმა ამხანაგებმა ვერ შესძლეს ტფილისის აღება, მთავრობა გამაგრდა ტფილისში და შემდეგ ალიხანოვ-ავარსკი დაიძრა დასავლეთ საქართველოს ასაკლებად დამსჯელი რაზმით.

დასწვა კვირილა. დაატყვევა ამხანაგები, სვირის სადგურის უფროს ამხ. ჟღენტს თავი მოჰყვეთა, შემოვიდა ქუთაისში და იქაც დასწვა რამოდენიმე სახლი, დაატყვევა შენიშნული პირები, რომლებმაც მოასწრეს — გაიფანტნენ.

შემდეგ თავისი ჯარით გურია უნდა „მოეჭკვიანებია“, მაგრამ სტაროსელსკიმ ურჩია ორივენი ჩამოსულიყვნენ გურიაში და საქმე მშვიდობიანი გზით მოეგვარებიათ. იმანაც დაუჯერა და ჯარის ნაწილები სამტრედიიაში დასტოვა. სტაროსელსკიმ გვაცნობა, გენერალი მოდის დიდი ძალით და სჯობს დროებით მშვიდობიანათ შესწყდეს საქმეო.

ჟურნ. „რევოლუციის მატინე“, 1923 წ., №5, გვ. 187-189.

№ 150

1924 წლის ივნისის 25. — რსფსრ განათლების სახალხო კომისარიატის წერილი პერსონალური პენსიების დამნიშვნელ ცენტრალურ კომისიისადმი შუამდგომლობით ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახისათვის პერსონალური პენსიის დანიშვნის შესახებ

При сем прилагается материал по делу о назначении персональной пенсии вдове агронома Владимира Александровича Старосельского — Надежде Константиновне Старосельской.

Принимая во внимание огромные, всесоюзного масштаба заслуги В. А. Старосельского в деле восстановления уничтоженного филуксерой виноградарства западного Закавказья путем введения привитых американских лоз, введения и распространения в Закавказье улучшенных приемов виноградарства и виноделия, работы по защите интересов и по развитию этих отраслей сельского хозяйства по всей территории СССР, а также его политическую деятельность, как работника, отдавшего все свои силы на служение народу, бедственное положение его престарелой вдовы и не достигшей трудового возраста дочери, Наркомпрос просит Комиссию предоставить ей персональную пенсию.

Замнарком по просвещению В. Яковлева
Заведующий Главнаукой А. Пинкиевич
Уполномоченный НКП Н. Беляшкин

რსფსრ სოცუბრუნველყოფის სამინისტროს არქივი, საქ. 717.

№ 151

1924 წლის ივლისის 22. — ი. ვ. რეზნიკოვის მოგონებებიან ვ. ა. სტაროსელ-
სკის შესახებ

...В самом Екатеринодаре дело обстояло так. Как-то раз случайно встретил бывшего кутаисского губернатора Старосельского Владимира Александровича. В журнале «Былое» имеется частично его история. Но теперь трудно воспроизвести и объяснить это «грехопадение» старинного дворянина-аристократа, личного друга графа Воронцова-Дашкова — наместника Кавказа, солидного марксиста, социал-демократа и даже — большевика?

Мы были вместе арестованы и в то время, как его увозили под арестом в Тифлис, меня карательный отряд казаков чуть было не расстрелял на ст. Рион... Оказалось, что Старосельский переселился из Анапы в Екатеринодар и живет тем, что его жена... открыла пансион для «благородных девиц». Сам он тоже давал уроки. Сын учился в реальном. Встретились мы и, на почве общих воспоминаний о Кутаисе, сошлись довольно близко. Он изъявил согласие вступить в организацию, был кооптирован в комитет... У Старосельского была огромная и ценная библиотека, которой я с наслаждением пользовался. Сам Владимир Александрович был довольно скромнен в своих потребностях и весьма шокировал жену перед ее ученицами и их маменьками своей толстовской рубашкой и отрепанными посетителями, вроде меня.

Старосельский открыто выступал на собраниях по выборам и чрезвычайно резко для того времени и обстановки высказывался на выборные темы. Средне-обывательские круги чрезвычайно были довольны им, поражены его прямоотой, подавлены его авторитетом бывшего губернатора. Я воспользовался этим и распространял слухи, что он будет нашим депутатом, если проведут наших выборщиков. Старосельский был выставлен в Анапе, но его там лишили ценза (квартирного)...

Помню, что т. Старосельского удалось послать на конференцию, кажется, в Гельсингфорс, где он установил связь с большевистским центром.

По приезде оттуда, на собрании Центрального бюро профсоюза (нелегального) он был арестован, обыскан (тогда же взят и Орлов), но выпущен, так как жандармы наткнулись на письмо Воронцова-Дашкова с началом: «Дорогой и глубокоуважаемый Владимир Александрович...». Были посланы запросы в Тифлис и Петроград — как быть?

Ввиду того, что в прошлом Старосельский был достаточно скомпрометирован, что при обыске были взяты также кое-какие материалы, что связь с организацией обнаружена — я усиленно убеждал Старосельского уехать срочно в Питер. Он противился; быть может, ввиду стеснения в средствах, разрыва с семьей, только что налаженного уклада жизни, но затем все же выбыл. Впоследствии я читал в газетах, что его сын почему-то застрелился (подавал большие надежды в развитии самосознания), а отец умер в Париже в большой нужде, занимаясь фотографией, как ремеслом...

საქს კრანოლარის სამხარეო კომიტეტის პარტიული არქივი, ფონ. 2830, აღწ. I, საქ. 1181, ფურტ. 11-12.

№ 152

1924 წლის ივლისი. — რსფსრ სახალხო განათლების კომისიის ა. ვ. ლუნაჩარსკის წერილი პერსონალური პენსიების დამნიშვნელი ცენტრალური კომისიისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახისათვის პერსონალური პენსიის დანიშვნის შესახებ

В добавление к настоящему прошению и записке сообщаю, что я встречал В. А. Старосельского за границей в то время, когда после разгрома революции 1905 года он был эмигрантом. Я могу констатировать, что В. А. Старосельский был окружен чрезвычайным уважением всех политических организаций в Париже, в особенности, конечно, социал-демократов большевиков, к организации которых он принадлежал. Во всех случаях, когда требовался особый моральный авторитет, в разных судах чести и третейских судах, большею частью арбитром выбирали В. А. Старосельского, зная его ум, беспристрастность и высокое благородство. Равным образом и всякие политические вопросы или вопросы быта русской революционной колонии разрешались всегда при его участии и часто под его председательством. Я могу с полной уверенностью констатировать, что Владимир Ильич Ленин также относился к Владимиру Александровичу с большим уважением и очень ценил его.

Смерть постигла его в Париже и была большим горем для всей революционной колонии в Париже. О его прошлой деятельности мне, как и всем, было известно, что попавши благодаря своим научным и агрикультурным заслугам губернатором в Кутаисскую губернию, В. А. Старосельский не перестал быть революционером, а, наоборот, под влиянием накалившейся в 1905 году атмосферы окончательно примкнул к с. д. партии и оказал рабочему движению на Кавказе неизмеримые услуги, чем навлек на себя бешеную ненависть всей реакции. Губернатор-революционер — это было очень ново и грозно.

Многие, не знавшие Старосельского близко, предполагали, что это какой-то курьез, что Старосельский нечто вроде попутчика, а когда подходили к нему и убеждались, что это образованный марксист и выдержанный революционер, выражали радостное изумление.

Я думаю, что память этого человека должна быть почтена представлением пенсии его близким, попавшим в крайнюю бедность.

Нарком по просвещению А. Луначарский

რსფსრ სოცუზრუნველყოფის სამინისტროს არქივი, საქ. 717.

№ 153

1924 წელი. — ცნობა საკავშირო სახ.-სამ. გამოფენაზე (მოსკოვში) საქარის საცდელი სადგურის მონაწილეობის შესახებ

Дана сия для представления в Главнауку Наркомпроса в том, что на Всероссийской сельско-хозяйственной выставке 1923 г. в г. Москве в павильоне Грузии были выставлены экспонаты основанного В. А. Старо-

сельским Сакарского питомника американских лоз, ныне преобразованного в Сакарскую опытную станцию виноделия и виноградарства. Над экспонатами был помещен большой портрет Старосельского, как основателя питомника и исключительно продуктивного и энергичного работника и инициатора по борьбе с филлоксерой на Кавказе в деле восстановления виноградарского и винодельческого хозяйства Западного Закавказья.

Председатель экспертной комиссии на Всесоюзной выставке по виноградарству и виноделию Д. Тайров

Член экспертной комиссии с/х выставки
доцент С. Челокаев

რსფსრ სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს არქივი, საქ. 717.

№ 154

1924 წელი. — პეტრე გელიშვილის წერილიდან „ეგნატე ინგოროყვა (ნინო-შვილი)“ ცნობებით ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...ფილოქსერასთან მეტბრძოლთა იმ დასს, რომელშიაც ეგნატე მუშაობდა, როგორც სილიბისტრო ჯიბლაძის გადმოცემით ვიცით, ხელმძღვანელობდა აგრონომი ს. ნ. ტიმოფეევი. ამ უკანასკნელმა თავისი უფროსი ვლ. სტაროსელსკისაგან თურმე წინადადება მიიღო: ხვალ ხელმწიფის დაბადების დღეა და დასში მომუშავეებს წინადადება მიეცით ეკლესიაში წავიდნენ და პარაკლისს დაესწრონ. ტიმოფეევმაც შესაფერი განკარგულება მოახდინა. ეგნატე დიდათ ააღელვა ამ განცხადებამ; მან ხმამაღლა განაცხადა პროტესტი ასეთი განკარგულების წინააღმდეგ.

— ჩვენ ინსტიტუტში მოსწავლე ქალები ხომ არა ვართ, რომ ეკლესიაში სალოცავათ მიგვერეკებინათ.

ეგნატე სიტყვებით რომ ვერას გახდა, გადასწყვიტა იარაღით ხელში გასწორებოდა ასეთი საზიზღარი განკარგულების ავტორებს. მან მეტი მოწინააღმდეგე რომ ვერ ნახა, ამ ბრძანების აღმასრულებელი ტიმოფეევი დუელში გამოიწვია.

დიდი მეცადინეობა დასჭირდა ეგნატეს ამხანაგებს ამ ინციდენტის ჩასაქრობათ. ეგნატეს დაუმტკიცეს, რომ ტიმოფეევი აქ არაფერ შუაშია; ის შეარბევს ტიმოფეევთან. მაგრამ ამის შემდეგ ეგნატემ მაინც არ მოისურვა ფილოქსერის დასში დარჩენა, დასს თავი დაანება და ისევ ლოღობერიძის კანტორაში შევიდა.¹

ჟურნ. „რევოლუციის მატჩანე“, 1924 წ., № 1(6), გვ. 128-130.

* ეს აგრონომი ვლადიმერ სტაროსელსკი გახლდათ ის სტაროსელსკი, რომელიც 1905 წელს რუსეთის რევოლუციის პირველთა აზოპოქრებულმა ტალღებმა ქუთაისის გუბერნატორათ გამოიხროლა. როგორც ვიცით, იმ დროს რუსეთში ეგრეთწოდებული „გულის პოლიტი-

№ 155

1925 წლის აგვისტო. — დ. ვ. პოლუიანის მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Помнится мой приезд в Краснодар осенью 1907 года из Таганрога. Я был тогда уже вполне сложившимся и «ярым» (как меня называли) большевиком. В этот период я застал в Краснодаре группу большевиков, весьма активно работавшую... был и старик Старосельский (боюсь за точность его фамилии... В 1905 г. он был революционером-губернатором в Кутаисе).

В тот период я провел в Краснодаре ряд подпольных собраний, на которых удалось отстоять большевистскую резолюцию по текущему моменту. В ноябре или в начале декабря 1907 г. состоялась Сев.-Кавказская конференция, которой предстояло избрать делегата на Всероссийскую конференцию, назначенную в Питере или в Финляндии. На этой конференции я выступал в качестве содокладчика по текущему момен-

კის“ ხელმძღვანელმა თ-დმა სვიატოპოლ-მირსკიმ საჭიროთ დაინახა კავკასიის აქეთა მხარის და უფრო კი ქართველი ხალხის გულის მოგება. ამ პოლიტიკის კავკასიაში ხელმძღვანელათ გამოგზავნეს თვითმპყრობელობის ბერი მელა გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი, რომელსაც დაევა კავკასიის ხალხების გულის მოგება და მით რევოლუციის ცეცხლის ჩაქრობა. ვორონცოვ-დაშკოვმა ამ დავალების უფრო მოხერხებულათ გასატარებლად მიმართა ადგილობრივ საზოგადო მოღვაწეებისა და ლიბერალი ჩინოვნიკების დახმარებას და სწორეთ იმ ადგილას, სადაც კავკასიის რევოლუციის ცენტრი იყო, მან დანიშნა უფრო მოლიბერალო ჩინოვნიკები. ასეთი ცენტრი ქუთაისის გუბერნია, უფრო კი გურია იყო; ამიტომ სტაროსელსკი ქუთაისის გუბერნატორათ იქნა დანიშნული, მის თანაშემწეთ, ვიცე-გუბერნატორათ, კი მიწვეულ იქნა ცნობილი ქართველი პატრიოტი, პუბლიცისტი და ისტორიკოსი ალექსანდრე ყიფშიძე (ა. ფრონელი). ამ რევოლუციის ცეცხლის ჩასაქრობათ და გასანელებლათ მოწვეულმა ჩინოვნიკებმა მინც ვერ უშველეს თვითმპყრობელობის საქმეს. ისინი თვითონ ჩაითრეს რევოლუციის ტალღებმა. ვლ. სტაროსელსკის სიმამრთა რევოლუციის პირველი დღიდანვე გადაიხარა მეგრძოლ გურულ გლეხობის მხარეზე. სანამ რევოლუციის ცეცხლი ძლიერი იყო, სტაროსელსკისაც იომენდა მაშინდელი მთავრობა, მაგრამ როცა გამაჩვენების სასწორი რეაქციის შავი ძალებსაიკენ გადაიხარა, სტაროსელსკი იძულებული შეიქმნა თვითმპყრობელობის ჯალათებს სადღაც მიმალოდა. ბოლოს ის სოციალ-დემოკრატი შეიქმნა და ემიგრანტათ გარდაიცვალა პარიზში, თუ არა ვცდებით, ბოლშევიკათ.

ვლ. სტაროსელსკი ყოველთვის ლიბერალური აზრებით იყო ცნობილი და ზოგიერთ ჩვენს ამხანაგებს მასთან იმ თავიდანვე მეგობრული დამოკიდებულება ქონდათ. როცა ის ქუთაისის გუბერნატორათ დანიშნეს, მე თითონ მირჩია, როგორც თვითონ მან, ისე ალექსანდრე ყიფშიძემ, რომ მომენახა მიხა ცხაკაია და სილიბისტრო ჯიბლაძე და მერჩია მათთვის, რომ იმათ თვითონ ეხელმძღვანელათ რევოლუციონური მოძრაობისათვის ქუთაისის გუბერნიაში. მეც აღუთქვი, მაგრამ სულ მალე ეს საჭირო არ შეიქნა.

იმ ბრძანებას, რომელმაც ეგნატეს ასე აღუწვია და რომელიც დღეღით კინალამ დამთავრდა, სტაროსელსკი იმით ამართლებდა, რომ ადგილობრივმა მღვდელმა ჟან-დარმის პოლკოვნიკთან თურმე დაბეზლების ქალადი გაგზავნა — ჩინოვნიკები ხელმწიფის დღეებში ეკლესიაში არ დადიანო. სტაროსელსკიმაც, საფილოქსერო დასის ხელმძღვანელებისათვის რომ მოსალოდნელი ზიფათი თავიდან აეცილებინა, მისწერა — ეკლესიაში წადითო. (ავტ.)

ту. Докладчиком был меньшевик (представитель Армавирской организации; одно время его, кажется, называли «Химиком»).

Насколько помнится, резолюция меньшевиков была принята ничтожным большинством. В делегаты же на Всероссийскую конференцию¹ нам удалось провести... Старосельского...

სკკპ კრასნოდარის სამხარეო კომიტეტის პარტიული არქივი, ფონ. 2830, აღწ. I, საქ. 1076, ფურც. 19.

№ 156

1925 წელი. — დავით კლდიაშვილის მოგონებიდან „ჩემი ცხოვრების გზაზე“
ცნობებით ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...ამ ხანებში ქუთაისის გუბერნატორად იყო ცნობილი სტაროსელსკი. იგი იყო აგრონომი, ზესტაფონის მახლობლად საქარის სანერგის გამგე. მას ჰქონდა მინდობილი ფილოქსერასთან ბრძოლის წარმოება, რასაც იგი აწარმოებდა დაუღალავად, ცოდნით და გულწრფელად, რის გამო დიდად ხელი შეუწყო განადგურებულ მევენახეობის აღორძინებას. მასთან მუშაობდა დიდძალი ხალხი, გარს შემოხვეული ჰყავდა ახალგაზრდობა, რომელიც მუშაობაში განვითარების გარდა, ვითარდებოდა გონებრივადაც, რადგან აქ მრავალი შეგნებული ახალგაზრდობა იყო, ერთგვარ მიმართულებით გატაცებულნი. ამ ახალგაზრდებიდან შემდეგში მრავალმა ისახელა თავი საზოგადო ასპარეზზე მოღვაწეობით. სტაროსელსკის იცნობდა ხალხი და დიდ პატივსაც სცემდა მას. მთავრობამაც, ალბათ, ამიტომ დანიშნა იგი ამ გაჭირვების ხანაში გუბერნატორად. სტაროსელსკიც ხალხის სასარგებლოდ ხმარობდა თავის უფლებებს. იგი მუდამ დადიოდა სოფლებში, ესაუბრებოდა მცხოვრებლებს, ესენიც გულდიად ესაუბრებოდნენ და პირველად მოხდა, რომ ადმინისტრაცია და ხალხი ასე სადად, ასე დაახლოებულად და გულგახსნილად, ნდობით ერთმანეთს ელაპარაკებოდა.

— უნდა ვესტუმრო სტაროსელსკის, — მითხრა ერთხელ ჩემმა მეზობელმა მჭედელმა ილიამ. — უნდა ვესტუმრო... ვიცი, ისე მიმიღებს თითქოს თავის ძმას!

ძვირფასი ის იყო, რომ ეს კაცი გულწრფელად ემსახურებოდა ხალხს და მის სასიკეთოდ იყო განწყობილი. თანაშემწედ ჰყავდა ალექსანდრე ყიფშიძე, კაცი დიდად განვითარებული, ზედმიწევნით მცოდნე ქართველი ხალხისა, ენერგიით სავსე მოწინავე მოღვაწე. ამათან იყო საგანგებო მინდობილობათა მოხელედ პეტრე ყიფიანი. პეტრეს, ყმაწვილობისას, როცა სწავლას ათავებდა, თბილისის რეალურ სასწავლებელში შემოეტყუება სასწავლებლის დირექტორი, იმ დროს თავის ხულიგნობით ცნობილი ლილევი. ყიფიანი, რასაკვირველია, გამოაგდეს სასწავლებლიდან უფლებაახდილი. სადმე რომ დაესრულებინა სწავლა, მან გასწია საფრანგეთში და რამდენიმე წლის შემდეგ დაბრუნდა

¹ მხედველობაშია რსდმპ IV (სრულიად რუსეთის III) კონფერენცია, რომელიც გაიხსნა 1907 წლის 18 ნოემბერს პელსინგფორსში.

სამშობლოში როგორც ნასწავლი აგრონომი. ცოცხალი, დიდი ენერგიის პატრონი, ინიციატივანი, იგი შეიქმნა სასურველი საზოგადო მოღვაწე პიროვნება.

სტაროსელსკიმ, ყიფშიძემ და ყიფიანმა დიდი ვალი დასდეს თავიანთი მუშაობით საერთო არეულობის დროს. ამათი მუშაობის წყალობით ხალხის გულისტემის გამოთქმას თავისუფლება ეძლეოდა. სტაროსელსკის და ყიფშიძის დროს ხალხის საოცარ აღელვების დროს, ხალხი არ დაზარალებულა, არ დაზარებულა და არ წამებულა. სულ სხვა სურათს წარმოადგენდა აღმოსავლეთი საქართველო, რომელსაც არ ეღირსა სტაროსელსკისთანა მმართველი-მეთაური. აქ საშინელი შეჯახება იყო ხალხის და მის მოწინააღმდეგე ელემენტებს შორის.

დავით კლიაშვილი — თხზულებანი, ტ. 2, თბილისი, 1952 წ., გვ. 282-283.

№ 157

1926 წლის აპრილის 30. — ამიერკავკასიის სფსრ სსრ კავშირის მთავრობასთან მუდმივი წარმომადგენლობის მიმართვა სსრკ სახკომსაბჭოს ადმინისტრაციულ-საფინანსო კომისიისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის დამსახურებათა გამო მისი ოჯახისათვის პერსონალური პენსიის დანიშვნის შესახებ

26 августа 1916 г. скончался в Париже член большевистской организации Владимир Александрович Старосельский. Судьба и политическая «карьера» этого товарища исключительно и глубоко интересна. По окончании Петровско-Разумовской академии свою служебную деятельность начал он с должности агронома в Кутаисской губернии, каковую закончил организацией известного, и поныне существующего, Сакарского питомника. В дальнейшем, по настоянию наместника Кавказа Воронцова-Дашкова, Старосельский был назначен губернатором, поставив условием вступления на этот пост широкую программу аграрных реформ. Однако, кратковременная деятельность этого «царского губернатора» вскоре вызвала бурю в бюрократических кругах Питера, после чего последовал приказ об отстранении и аресте Старосельского.

Узнавши об этом, Владимир Александрович Старосельский переходит на нелегальное положение и начинает одновременно работать в социал-демократических организациях, но сильно преследуемый жандармскими властями, Старосельский вынуждается к эмиграции. За границей политическая ориентация Старосельского постепенно кристаллизуется в направлении большевизма, ко времени же империалистической войны он уже твердо находится в большевистском лагере.¹ Болезнь свела его в могилу 53 лет² в Париже. Похоронен Старосельский на кладбище коммунаров.

Запредставительство полагает, что память этого товарища не должна быть забыта и просит назначить персональную пенсию семье его.

Зам. представителя ЗСФСР Глonti

სსრკ ორცა, ფონ. 5446, აღწ. 7, საქ. 1312, ფურც. 1. დელანი.

¹ ვ. ა. სტაროსელსკი, როგორც აქ მოტანილი სხვა საბუთებიდან ჩანს, ბოლშევიზმის პოზიციებზე იდგა 1905-1907 წლებიდანვე.

² ვ. ა. სტაროსელსკი გარდაიცვალა 56 წლის ასაკში.

№ 158

1926 წლის ივლისის 6. — ძველ ბოლშევიკთა სრულიად საკავშირო საზოგადოების ბიუროს სხდომის ოქმიდან ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახისათვის პენსიის დანიშვნაზე სახკომსაბჭოს წინაშე შუამდგომლობის შესახებ

Слушали.

...О предоставлении пенсии семье тов. Старосельского.

Постановили.

...Возбудить соответствующее ходатайство перед Совнаркомом.

ჟურნ. „Новый мир“, 1966, № 2, გვ. 236.

№ 159

1926 წლის ივლისის 26. — ამონაწერი სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს ოქმიდან ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახისათვის პერსონალური პენსიის დანიშვნის შესახებ

Слушали:	Постановили
О назначении пенсии семье тов. Старосельского В. А. (пр. АФК № 318 п. 1) (Вн. ЗСФСР) Дело № СНК—267-ХІІ-д.	Назначить с 1 июля 1926 г. В. А. Старосельской и проживающим с нею детям ее Владимиру Владимировичу 13 лет и Юлию Владимировичу 11 лет персональную пенсию в размере 150 (ста пятидесяти) рублей в месяц до окончания образования детей. Расход по выдаче пенсии отнести на смету НКФина Союза.

Секретарь СНК СССР Л. Фотиева

ცსა (თბ.), ფონ. 63, აღწ. 3, საქ. 426, ფურც. 5. პირი.

№ 160

1927 წლის თებერვლის 3. — საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის დადგენილება საქარის მევენახეობა-მელვინეობის სადგურისათვის ვ. ა. სტაროსელსკის სახელის მინიჭების შესახებ

10. საქარის მევენახეობა-მელვინეობის სადგურისათვის ვლ. აღ. სტაროსელსკის სახელწოდების მინიჭების შესახებ.

(მომხს. ამხ. მ. ძამანაშვილი)

საქარის მევენახეობა-მელვინეობის სადგური იწოდებოდა „ვლადიმერ ალექსანდრეს ძის სტაროსელსკის სახელობის მევენახეობა-მელვინეობის სადგურ“-ად.

თავმჯდომარე მ. ძამანაშვილი

წევრები ხელმოწერილია

ცსა (თბ.), ფონ. 288. აღწ. 1, საქ. 1863, ფურც. 3. დედანი.

№ 161

1927 წლის მაისის 12. — საგაზეთო სტატია „ქარგი საქმე დაფასდა“ საქარის მევენახეობა-მელვინეობის საცდელი სადგურისათვის ვ. ა. სტაროსელსკის სახელის მიკუთვნების გამო

მიწად-მოქმედების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის დადგენილებით საქარის მევენახეობა-მელვინეობის სადგურს ვლადიმერ ალექსანდრეს ძის სტაროსელსკის სახელობის სადგური ეწოდა.

ყველა მევენახეს საქართველოში, ვინც ფილოქსერის მავნებლობა და ამერიკული ვაზის სარგებლობა იცის, უთუოდ გაუგონია აგრონომ სტაროსელსკის მოღვაწეობა.

როცა დასავლეთ საქართველოში 1889 წელში ფილოქსერა აღმოაჩინეს და ამ დაუნდობელმა მწერმა მშრომელი ხალხის მრავალი წლობით ნაშრომი ვენახები გააჩანაგა, სწორედ ამ წელში დაინიშნა იმერეთში აგრონომი ვლადიმერ სტაროსელსკი, რომელიც გულმოდგინედ შეუდგა აქაურ ვენახების კვლევა-ძიებას და შესწავლას.

1893 წელს რუსეთის მიწად-მოქმედების სამინისტრომ ევროპიდან მოიწვია მეცნიერი-სპეციალისტები, რომლებსაც ადგილობრივ უნდა ენახათ და დაეთვალიერებიათ ფილოქსერისაგან განადგურებული ვენახები და თავისი დასკვნა გამოეტანათ.

მათ დაათვალიერეს იმერეთის ვენახები და ის აზრი გამოიტანეს, რომ ვენახების აღდგენას იმერეთში აღარაფერი არ ეშველება, ის უნდა მოისპოს და მის ნაცვლად სხვა კულტურა უნდა იქნეს შემოღებულიო და სხვა.

სტაროსელსკი არ იზიარებდა ამ აზრს და უმტკიცებდა ჩვენი ქვეყნისათვის ამერიკული ვაზის მოშენების აუცილებელ საჭიროებას.

ამ მიზნით მან დაარსა და თანდათან გააფართოვა საქარის ამერიკული ვაზის სანერგე და მისი განყოფილებები.

1895 წელში დასავლეთ საქართველოში ათამდე ალაგი არსებობდა, სადაც ხალხს მცნობის და ნამყენების მოვლა-მოშენებას ასწავლიდნენ.

სტაროსელსკი შეუდგა ნიადაგების გამოკვლევას. გახსნა საქარაში მებაღე-მუშების მოსამზადებელი პრაქტიკული სკოლა.

1895 წლიდან 1904 წლამდე იზრდებოდა და ფართოვდებოდა საქარის სანერგე, ათასი და ათიათასი მეურნე-მევენახე ღებულობდა ვაზის ნამყენების ნერგს, სწავლობდა მის მოვლა მოშენებას, მდიდრდებოდა ახალი ცოდნით.

მან თავისი მუშაობით დაამტკიცა ამერიკული ვაზის სარგებლიანობა.

სტაროსელსკის დაწყებული საქმე განვითარდა, საქარის სანერგემ თავის მიზანს მიაღწია, მშრომელმა ხალხმა შეისწავლა ვაზის დამყნა, მოვლა-მოშენება.

დღეს იმერელი გლეხი თვითონ აწყობს სანერგეს, მას აღარ სჭირდება მასწავლებელი.

ვლადიმერ სტაროსელსკი ანდამატივით იზიდავდა თავისკენ მომუშავე ახალგაზრდობას: აგრონომებს და საზოგადო მოღვაწეებს. ყველას უწევდა ხელმძღვანელობას, აძლევდა მათ სამუშაოთ ფართე ასპარეზს.

ამნაირად, 17 წლის განმავლობაში ვლადიმერ სტაროსელსკი შრომობდა და მოღვაწეობდა იმერეთში და დიდი სამსახური მიუძღვის მას მშრომელი გლეხობის წინაშე.

საქართველოს მიწადმოქმედების სახალხო კომისარიატმა დააფასა მისი შრომა და მოღვაწეობა და პატივი სცა მის ხსოვნას, საქარის სადგურისათვის მისი სახელობის წოდებით.

აგრონომი ერ. ნაკაშიძე

გაზ. „ახალი სოფელი“, 1927 წ., №127.

№ 162

1927 წლის ნოემბრის 6. — ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 10 წლის-თავისადმი მიძღვნილი ქუთაისის მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა დეპუტატების საქალაქო საბჭოს საზეიმო სხდომის სტენოგრაფიული ანგარიშ-შიდან ვ. ა. სტაროსელსკის დამსახურებათა შესახებ

როდესაც ქუთაისის საბჭო ზეიმობს ოქტომბრის დიად დღესასწაულს, მე პირადად ჩემს თავს ნებას მივსცემ ერთხელ კიდევ მოვიგონო ის პიროვნება, რომელსაც დიდი შრომა აქვს გაწეული ქართველ ერისათვის, ეს იყო გუბერნატორი სტაროსელსკი. მან თავისი მეცნიერული შრომით ააყვავა ერთი უდიდესი ნაწილი ჩვენი მეურნეობის, როგორიც არის მევენახეობა. მიუხედავად იმისა, რომ იგი დასავლეთ საქართველოს გუბერნატორი იყო, ამ პოსტზე სამსახურის დროს ჩვენ გვერდში გვედგა და ყველას საშუალებას გვაძლევდა ამოვსულიყავით იმ ბნელ სოროებიდან, სადაც ჩვენ ვიმალებოდით. მე მახსოვს, როცა კრება მოვიწვიეთ მასწავლებელთა და მიტინგი გავმართეთ, ვილა-ცამ დაიძახა თუ არა „კაზაკები მოდიანო“, ჩვენ იმ წამსვე დავიფანტენით. გაიგო რა ეს ამბავი სტაროსელსკიმ, გვითხრა: „რადგან მე არ გამაგებინეთ, ამისათვის ვერც კრება ჩაატარეთ და მეც ტყვილა უბრალოდ საყვედური მივიღეო“. მას ყოველმხრივ უნდოდა საქმის კეთება და თავის მდგომარეობით ეხმარებოდა მშრომელ ხალხს. ერთხელ კიდევ კეთილ იყოს მისი ხსოვნა და ჩემს თავს უფლებას ვაძლევ გთხოვთ ერთხელ კიდევ ფეხზე ადგომით პატივი ვსცეთ მის ხსოვნას (ფეხზე ადგებიან — მუსიკა).

№ 163

1928 წელი. — საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის წევრის ვალბოტის¹ წინა-სიტყვაობიდან ვ. ა. სტაროსელსკის წიგნზე „გლეხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში“

„თქვენ გმირი ხართ, მოქალაქე“, — უთხრა ჟან ჟორესმა ვ. ა. სტაროსელსკის დეპუტატთა პალატაში, 1907 წლის ივნისში².

„არა, მე გმირი არა ვარ, მხოლოდ დიდი ხანია ვხედავდი, რომ აჯანყება უნდა დაწყებულიყო დაჩაგრულ ქვეყანაში და უბრალო სამართლიანობა მოითხოვდა დავმდგარიყავ დაჩაგრულთა მხარეს“.

„ღიახ, მე მესმის ეგ, მაგრამ ჩვენი პრეფექტები მაგისტანა ნაბიჯს არასდროს არ გადასდგამდნენ, უწინარეს ყოვლისა, ისინი იცავენ თავიანთ კარიერას“.

შემდეგ ვ. ა. სტაროსელსკი ყოველთვის, როდესაც შეხვდებოდა ჟ. ჟორესს, უამბობდა ხოლმე საქართველოს 1906 წლის ამბებს³ და ამ ამბებში არასდროს არ უხსენებია თავისი, მართლა და, გმირული მონაწილეობა საქართველოს სეპედეში.

ვლ. სტაროსელსკი, მშრომელ ოჯახიდან გამოსული, მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში იყო კრძალული და სასტიკი თავისი თავისადმი. შვილისშვილი სამხრეთ დეკაბრისტისა სტაროსელსკისა, რომელიც გარდაიცვალა სატუსალოდან განთავისუფლების მეორე დღეს, შვილი სტავროპოლის მომრიგებელი მოსამართლისა, ვ. ა. სტაროსელსკი ადრე დაობლდა. თავისი გაკვეთილებით შველოდა დედას, ზრდიდა უმცროს ძმას იულისს, რომელიც შემდეგ მისი საუკეთესო მეგობარი და თანაშემწე შეიქმნა.

სტავროპოლის გიმნაზიაში ვ. ა. სტაროსელსკიმ თავი იჩინა, როგორც თვითგანვითარების წრის ორგანიზატორმა, — ამბობს ნ. ნ. დისლერი, მთავარი ექიმი თვალის საავადმყოფოსი მოსკოვში, „იგი წინ მიგვიძღოდა, ჩვენი სული და გული იყო და ყველა იმას მივსდევდით“...

გიმნაზიის გათავების შემდეგ ვ. ა. სტაროსელსკი შევიდა მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო აკადემიაში, რომელსაც ახლა კ. ტიმირიაზევის სახელი ეწოდება.

სტუდენტთა წრეები, საიდუმლო ლიტერატურა ანვითარებდა მის რევოლუციონერობას.

¹ ვალბოტ — ვალენტინა ანდრიას ასული ბოტ, 1925 წელს დაბრუნდა საფრანგეთიდან, ცხოვრობდა თბილისსა და მოსკოვში, გარდაიცვალა 1951 წ.

² ავტორი აქ ცდება. ჟანდარმერიის მიერ დევნილი ვ. ა. სტაროსელსკი რუსეთიდან 1906 წლის გაზაფხულზე წავიდა ფარულად და ჩავიდა პარიზში. ამიტომ უფრო სწორი იქნება ვიფიქროთ, რომ ჟან ჟორესმა ამ სიტყვებით დეპუტატთა პალატაში მიმართა ვ. ა. სტაროსელსკის არა 1907, არამედ 1908 წელს (ს. მ.).

³ უნდა იყოს: 1905 წლის რევოლუციური მოძრაობის ამბებს (ს. მ.).

აკადემიის გათავების შემდეგ ვ. სტაროსელსკი დანიშნულ იქნა შავი ზღვის ოლქში გადმოსახლებულთა დასახლების საქმეზე. აქ თავი მალე გამოიჩინა თავისი ორგანიზატორობის ნიჭით და გადაყვანილ იქნა სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს აგრონომთა ამიერკავკასიაში. თავის მუშაობის დროს გულმოდგინედ შეისწავლა ვაზის ავადმყოფობა — ფილოქსერა, რომელიც ანდგურებდა გლეხთა მეურნეობას. მეფის მთავრობის უგუნური ბრძანება — გადაეწვათ და გადაეკაფათ ავადმყოფი რაიონების ვენახები, გლეხებს აღილევებდა და სასოწარკვეთილებას ეძლეოდნენ.

ვ. ა. სტაროსელსკიმ როგორც იქნა გამოითხოვა მივლინება საფრანგეთში, მევენახეობის რაიონში და ადგილობრივ შეისწავლა ამერიკული ვაზის მყნობა.

დაბრუნდა თუ არა ქუთაისის გუბერნიაში, ზესტაფონის ახლოს, საქარაში დააარსა სანერგე. აქ ყოველ მხრიდან მოდიოდნენ ამერიკული ვაზის მყნობის შესასწავლად და მალე საქართველოს ვენახები ხელახლად აღორძინდნენ, ნაყოფიც მოიტანეს და ამით გადაარჩინეს მშრომელი ხალხი საშინელ გაჭირვებასა და შიმშილისაგან დახოცვას.

ამ დიდმნიშვნელოვან ცენტრის შექმნამ ხელი შეუწყო ვლ. ა. სტაროსელსკის სახელის ჰოპულარობას.

900-იანი წლები იყო პერიოდი გლეხთა უაღრესი ადევლებისა, რომელნიც იძულებულნი იყვნენ მემამულეების მიერ მკაცრი ექსპლუატაციის გამო მუშებით გარეთ გასულიყვნენ.

ბათუმში, ფოთში და სხვაგან ხშირი გაფიცვებისა გამო სოფლებში დაბრუნდნენ გარეგოლუციონერებული და მომზადებული ელემენტები.

იფეთქეს გლეხების აჯანყებებმა.

კავკასია იყო რეზიდენცია რუსეთის ბიუროკრატიის და რუსეთის მთავრობის ჩინოვნიკების ნაძირალებისა, რომელნიც ცნობილნი იყვნენ თავიანთი უკულტურობით, თავიანთი სიმძაფრით. მთავარმმართველნი გამონაკლისს არ შეადგენდნენ...

ამ თათბირზე მალამას დაუსურათეს ადმინისტრაციის უდიერი და მძაფრი მოქმედება დასავლეთ საქართველოში და სთხოვეს დამსჯელ რაზმების მოქმედებათა შეჩერება, სულთან-კრიმ-გირეის გაგზავნა გლეხთა ღელვის მიზეზების გამოსაკვლევად და გუბერნატორად დანიშვნა ხალხთან დაახლოვებული პირისა, რომელიც იყო ვ. ა. სტაროსელსკი. მალამამ თანაგრძნობით მიიღო ყველა წინადადება. ვ. ა. სტაროსელსკიმ მიიღო წინადადება ქუთაისის გუბერნიის მართვის შესახებ.

ვ. ა. სტაროსელსკიმ კარგად იცოდა, რამდენად ძნელი იყო გუბერნიის მართვა, როდესაც გლეხთა ამბოხება იყო შედეგი მათი უუფლებრივი მდგომარეობისა, — მაგრამ შემდეგ ხანგრძლივი მოფიქრებისა და რევოლუციონერ ორგანიზაციის ზეგავლენით, პრინციპიალურად დათანხმდა და მეფის მოადგილეს კავკასიაში გრ. ვორონცოვ-დაშკოვს წარუდგინა მოხსენება აგრარულ რეფორმების საჭიროების შესახებ. აღნიშნული რეფორმების მიღება დადებული იყო პირობით, რომ ვ. სტაროსელსკი დათანხმებულიყო ქუთაისის გუბერნიის მართვაზე.

მოხსენება გადაიგზავნა პეტერბურგში ნიკოლოზ მე-II-ს საყურადღებოდ.

ბრძნული ადმინისტრატორი და გულმოდგინე დამცველი ტანჯულ მცხოვრებლებისა, ვ. ა. სტაროსელსკი არა ერთხელ თვითონ მიდიოდა დასავლეთ საქართველოს ქალაქებში და სოფლებში, ამშვიდებდა მცხოვრებლებს, გაჰყავდა იქიდან დამსჯელი რაზმები, რომლებიც სწვავდნენ სოფლებს, აწვალბდნენ და ჰხოცავდნენ ხალხს; თავისი ტაქტიკური ქცევით არაერთხელ აუცდენია სისხლისღვრა და ბევრი გადაურჩენია დატუსაღებისაგან.

პომეშჩიკებისა და სამხედრო პირებისაგან შემდგარმა რეაქციამ არა ერთი დაბეზლება გაგზავნა ვ. ა. სტაროსელსკის მოქმედების შესახებ. ვ. ა. სტაროსელსკის მისდიოდა უსახელო მუქარის წერილები, მოკვლასაც უპირებდნენ...

გამოიცა ბრძანება ვ. ა. სტაროსელსკის დაპატიმრების შესახებ. იგი ვიცე-გუბერნატორ ალ. ყიფშიძესთან ერთად დაპატიმრებულნი ისხდნენ სასტუმრო „ორიანტში“ იმედით, რომ გაანთავისუფლებდნენ. მეფის მოადგილის თანაშემწის მალამას მეცადინეობით დაპატიმრებას თავი დააღწია და არალეგალურ მდგომარეობაში გადავიდა, ჩრდილოეთ კავკასიაში წავიდა, შევიდა ბოლშევიკების პარტიაში და მონაწილეობას იღებდა ყრილობებზე.

მთელ რუსეთში მოდებულმა მძიმე რეპრესიებმა, ნიკოლოზ II-ს „დარწმუნებული ვარ, სტაროსელსკი დაპატიმრებულია“, ტელეგრაფის უფროსის გაფრთხილებამ, რომ მიღებულია შიფრიანი ტელეგრამა მისი (სტაროსელსკის) დაპატიმრების შესახებ, ვ. ა. სტაროსელსკი აიძულეს გაქცეულიყო და მხოლოდ ქუდის დახურვა მოასწრო, მცირე ფულით ჯიბეში წავიდა პეტერბურგში, იქიდან გადავიდა რა ფინლანდიის საზღვარზე ტანისამოსგამოცვლილი და წვერგაპარსული წავიდა პარიზში.

ემიგრანტის მდგომარეობამ და წინად გამოვლილმა ცხოვრებამ მძიმედ იმოქმედა ვ. ა. სტაროსელსკის ჯანმრთელობაზე, მაგრამ ამან მაინც არ შეაწყვეტინა აქტიური მუშაობა. იგი იყო წევრი პარტიისა ლენინის მიმართულების „პერედოვცების“ ჯგუფისა. ვ. სტაროსელსკი შველის პოლიტიკურ ემიგრანტებს მოაწყო ცხოვრება და სწავლა; მისი მეოხებით შეიქმნა სამუშაო ბიურო, ელექტრომონტიორის კურსები. მაგრამ მეფის „ოხრანკა“ აქაც არ აძლევს მოსვენებას, ჯაშუშები თვალს ადევნებენ მას ქუჩებში და სხვადასხვა ზიზიუებს იგონებენ ბინაზე კონსიერჟთან მისასვლელად და ფულის დახარბებით ცდილობენ კორესპონდენციის გამორთმევას.

ცნობილი ეკონომისტი პროფ. მაქს. მაქს. კოვალევსკი პარიზში რომ მოვიდა, ამბობდა — ნიკოლოზ II-ს მეუღლე განრისხებული იყო, რომ „მოღალატე გუბერნატორი მეფის ჯალათებს ხელიდან გაუსხლტათ“.

მეფის მეუღლის გულის მოსაგებად საკონსულოდან რუსეთში გაეგზავნათ დეპეშა (1911 წ.), რომ „გუბერნატორმა ვ. ა. სტაროსელსკიმ გაჭირვების გამო პარიზში თავი მოიკლა“.

მორალურად მტკიცე პიროვნება გაჭირვებამ ვერ გასტეხა. მისი რწმენა, რომ რევოლუცია მოხდებოდა — ურყევი იყო. ახლოვდებოდა იმპერიალისტური სისხლისღვრა, ჟლეტა. პოლიტიკურ ემიგრანტების წრეებში ცხადად გამო-

ირკვა განხეთქილება: ერთნი ემხრობოდნენ ბრძოლას იმპერიალისტურ ფრონტზე, მეორენი ბოიკოტის მომხრენი იყვნენ ომისა და სისხლის წინააღმდეგ, გული ძველი ბოლშევიკებისა დაადგა ურყევ პოზიციას, ზოგნი წავიდნენ ნეიტრალურ სახელმწიფოებში. ამხ. ლენინი, ლუნაჩარსკი — შვეიცარიაში, ზოგნი იძულებულნი იყვნენ დარჩენილიყვნენ.

ყველა საშინელება ომისა: დღედაღამ ზარბაზნების გრიალი, აეროპლანების თავდასხმა, ყუმბარების ჩამოყრა — ეს ყველა არას წარმოადგენდა შედარებით იმ ტანჯვასთან, რომელსაც განიცდიდა ვ. ა. სტაროსელსკი, რაკი გრძნობდა თავის უძლურებას შესაბრძოლებლად წინააღმდეგ ახალგაზრდა სიცოცხლეთა მასიურ განადგურებისა იმპერიალისტების გაუმაძღარ მადის დასაკმაყოფილებლად.

ემიგრანტების ახალგაზრდობა, რომელიც საფრანგეთის ფრონტს ეცა გერმანიის იმპერიალისტების წინააღმდეგ, აღმოჩნდა სათამაშო იარაღად საფრანგეთის იმპერიალისტების — პუანკარისტების ხელში.

ვ. ა. სტაროსელსკის მხურვალე სიტყვებმა იმის შესახებ, რომ მოტყუებული არიან, უცხოეთის ლეგიონში გამოიწვია პროპაგანდა, რომელმაც თავი იჩინა 1918¹ წ., როდესაც გაიხრწნა რუსის ჯარი.²

პარიზში ცხოვრება აუტანელი შეიქმნა, ცხადი იყო, რომ საფრანგეთის ობრანკა ვ. ა. სტაროსელსკის სთვლიდა არაკეთილსაიმედოდ, თითქო შიშიც კი იყო კონცენტრაციულ ბანაკში წაყვანისა. სიცოცხლის უკანასკნელი ღონე გამოეცალა და გულის ტკივილმა გამოასალმა ვ. ა. სტაროსელსკი ამ წუთისოფელს 53³ წლისა, თვითმპყრობელობის დამხობისა და რევოლუციის პირველი ეტაპის 6 თვით აღრე. ამ რევოლუციას მოუთმენლად მოელოდა და გულით უნდოდა და მზად იყო ყოველ წამს ჩარეოდა ბრძოლაში.

„მე კიდევ მინდოდა სიცოცხლე, მე მწამს, რომ ეს ომი გამოიწვევს რევოლუციას, სოციალიზმის განვითარებას, მაგრამ ვგრძნობ, რომ ღონე აღარა მაქვს“...

„მინდა, რომ ჩემი შვილები აღიზარდნენ საქართველოში, რომ ისწავლონ ბუშაობა, განაგაძონ ჩემი საქმე, საქმე საქართველოს პროლეტარ-მცხოვრებთა კულტურულ-ეკონომიურ პირობების გაუმჯობესებისა“.

29 აგვისტოს 1916 წ. სამგლოვიარო ეტლი წითელ გვირგვინებით და ლენტებით მიასვენებდა ვ. ა. სტაროსელსკის გვამს კომუნარების სასაფლაოზე. მისდევდნენ მეგობრები, რომელნიც ახლო იცნობდნენ, წარმომადგენელნი საფრანგეთის პარტიებისა და ორგანიზაციებისა. გზაზე პროცესიას შეუერთდნენ შეგნებული მუშები. ლენტებზე ეწერა — „მოქალაქეს, პროლეტართა საქმისათვის მებრძოლს“, „პატრონს — მადლობელი საქართველო“...

საფრანგეთის, ინგლისის და ამერიკის სოციალისტურმა პრესამ მოათავსა თანამგრძნობი სტატიები — ნეკროლოგები თავგანწირულ მოქმედების შესა-

¹ უნდა იყოს 1917 წელი.

² მხედველობაშია რუსეთის არმიაში რევოლუციური სიტუაციის ზრდა.

³ ვ. ა. სტაროსელსკი გარდაიცვალა 56 წლის ასაკში.

ხეზ, პროლეტარტა განთავისუფლებისათვის მეზობლის, მაგრამ საფრანგეთის ოხრანკამ, მეფის კონსულმა დოუტორ რ. კერვილის მეთაურობით გააღეს ცოლშვილის დაუსწრებლად განსვენებულ ვ. ა. სტაროსელსკის მაგიდის უჯრები, სადაც მისი ხელნაწერები ეწყო, დაბეჭდეს მცირე ქონება, ოჯახს კი ბინაც ჩამოართვეს და ქონებაც.

Valboth Membre du parti communiste

ვ. ა. სტაროსელსკი — „გლეხთა მოძრაობა ქუთაისის გუბერნიაში“, თბილისი, 1928 წ., გვ. III-X.

№ 164

1930 წლის ოქტომბრის 21. — სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახისათვის პერსონალური პენსიის გადიდების შესახებ

Об увеличении размера пенсий ряду лиц

Совет Народных комиссаров Союза ССР постановляет: ...9) Во изменение постановления СНК СССР от 10.VIII—1926 г. (прот. № 173 п. 4—пр.) назначенную пенсию семье тов. Старосельского в сумме 150 руб. увеличить до 175 руб. в месяц.

Настоящее постановление вводится в действие с 1 января 1931 г.

Зам. председателя СНК СССР (подпись)

სსრკ ორცხა, ფონ. 5446; აღწ. 7, საქ. 2809, ფურც. 1-2.

№ 165

1933 წლის აგვისტოს 2. — ვალენტინა ანდრიას ასულ ვალბოტის წერილიდან ა. მ. გორკისადმი ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Я, вдова известного большевика В. А. Старосельского, губернатора-революционера в царск[ой] Грузии, «товарища губернатора», как называл Старосельского Ленин, и кот[орого] Вы лично знали, потому что встречались у Е. П. Пешковой в Plessis Picquet где я вместе с мужем работали воспитателями в школе-интернате для детей полит-эмигрантов, где учился В[аш] сын Максим...

ჟურნ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 217.

№ 166

1945 წლის მარტის 4. — ძველ ბოლშევიკ მ. ლიადოვის ცნობა ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

Товарища Старосельского Владимира Александровича я знал по совместной работе в Парижской большевистской группе. Я знаю, что в 1908 году он вошел в группу и работал там в качестве большевика, был знаком с Лениным и часто бывал у него. Лично я встречал его до 1911 года, но хорошо знаю, что он был большевиком до самой его смерти в 1916 году.

Член ВКП(б) с 1893 года

М. Лядов

4 марта 1945 года.

უბრ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 236.

№ 167

1946 წელი. — ვ. ა. სტაროსელსკის მეუღლის ნ. კ. სტაროსელსკაია-ზახაროვას მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ¹

В 1905 году наместником Кавказа был назначен граф Воронцов-Дашков...

Граф вызвал Владимира Александровича к себе в Тифлис и после беседы с ним предложил ему ответственный административный пост губернатора Кутаисской губернии, где среди населения уже начались волнения.

По возвращении, посоветовавшись и обсудив более детально предложение, Владимир Александрович решил все же категорически отказаться от него. С таким ответом и поехал он в Тифлис. Основанием отказа он выставил положение, что предлагаемый ему пост лишает его возможности продолжать агрономическую деятельность и не соответствует его отношению к тем мероприятиям, которые входили бы в его обязанность как администратора.

Воронцов-Дашков заявил: «Как лицо, пользующееся доверием населения, Вы не имеете нравственного права в настоящее время отказываться помочь нам. Подайте мне докладную записку с изложением мероприятий, необходимых, с Вашей точки зрения, на пользу населения».

Владимир Александрович вернулся домой, удрученный настойчивостью наместника.

...Грузинская знать — князья и дворяне — были вооружены против Владимира Александровича за его определенную защиту земельных интересов населения, которая, несомненно, шла вразрез с их интереса-

¹ ეს მოგონება ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულმა სტაროსელსკაია-ზახაროვამ გარდაცვალების წინ კარნახით ჩააწერინა თავის ქალიშვილს ადა ვლადიმერის ასულ სტაროსელსკაია-ბაკალიცაიას.

მი, нанося ущерб их многоземелью. После его неожиданного, не по чину, назначения губернатором эта вражда обострилась...

При таких трудных обстоятельствах и отрицательном отношении влиятельных горожан Владимир Александрович начал свою ответственную работу в крае, отдавшись ей со всей силой своей благородной, прямой и честной натуры до полного забвения своих и семейных интересов...

Прибыв с детьми в Тифлис, мы встретились с Владимиром Александровичем в гостинице «Ориант»¹. В вестибюле, на площадках рядом и против его номера были полицейские и агенты, охранявшие его. Нам отвели три номера, так как наша семья состояла из восьми человек... Жить в отеле с детьми было неудобно и очень дорого. Наши друзья (Гоголь-Яновские) предложили нам временно поместить у них наших старших детей, и мы повезли их к ним. Во время нашего отсутствия в номера, занятые нами, ворвались офицеры во главе с сыном генерала Грязнова, думая найти там Владимира Александровича. Не застав его дома и узнав, где он, они отправились по нашим следам, но и там не успели нас застать. Когда мы подъехали к отелю, то увидели, что в вестибюле толпятся офицеры с угрожающим видом². К нашему фаэтону подошел полицмейстер и выстроился ряд охраны из полицейских. Мы беспрепятственно прошли к себе.

Но как только щелкнул замок двери, в нее стали ломиться. Момент был жуткий. Тем временем тифлисский полицмейстер Мартынов снесся с дворцом наместника и получил приказание — всех офицеров, находящихся в отеле, удалить.

Ликвидировав инцидент, Мартынов вошел к нам и просил Владимира Александровича не выходить из номера, так как он не может гарантировать ему безопасность.

Семнадцать дней мы были пленниками в отеле. Вскоре я провожала Владимира Александровича к поезду в Москву. Во время пути до вокзала его окружала усиленная охрана, а в его купе поместились два жандарма. Курьезный факт: один из них, обратясь к Владимиру Александровичу, просил: «Ваше превосходительство, не забудьте о нас, когда будете у власти...»

Вернувшись домой, я, по совету полицмейстера Мартынова, спешно уложила чемодан и переехала с детьми на край города, и мы прожили там до весны.

В конце сентября³ приехал к нам Владимир Александрович. В то время легально организовывались профессиональные союзы. Работа была интересная и сложная. Владимир Александрович снова вступил на арену общественной деятельности и всецело увлекся ею. Постоянные

¹ ეს მოხდა 1906 წლის იანვარში, მის შემდეგ რაც ვ. ა. სტაროსელსკი მოხსნეს ქუთაისის გუბერნატორობიდან და ბაღრაგის თანხლებით ჩამოიყვანეს თბილისში.

² რეაქციული ოფიცრობა ცდილობდა ანგარიში გაესწორებინა სტაროსელსკისათვის მისი რევოლუციური მოღვაწეობის გამო. მასვე მიაწერდნენ მონაწილეობას გენერალ გრაიზნოვის მკვლელობაში (1906 წლის 16 იანვარს). სინამდვილეში ამ საქმესთან ვ. ა. სტაროსელსკის არაფერი საერთო არ ჰქონია.

³ ამ დროს ვ. ა. სტაროსელსკის ოჯახი ცხოვრობდა ქ. ეკატერინოდარში.

собрания и совещания, на которых он обыкновенно председательствовал, отнимали у него много времени.

Время было тревожное. Вечерами ходить было небезопасно, грабили и даже убивали прохожих. Каждый раз вечернее отсутствие Владимира Александровича было сопряжено в семье с боязнью за его жизнь.

В первых числах февраля, вечером, сказав дома, что идет на собрание, он ушел из дома. Прошло несколько часов его отсутствия, приближалась ночь — он не возвращался. Часа в два ночи послышался резкий стук в парадную дверь. Уверенная, что это был он, я в одном белье побежала открыть, но вместо его голоса за дверью услышала шум, стук и требование открыть дверь, не отходя от нее, с угрозой в противном случае стрелять.

Выхода не было. Я открыла засов. В комнаты ввалилось человек десять полицейских и жандармов, моментально рассыпавшихся по комнатам и переполошивших детей.

Начался тщательный обыск, рылись всюду, поднимали ковры, перебирали белье, книги, чуть ли не обрывали обои, и когда добрались до бумаг Владимира Александровича, удовлетворение было полное. Дерзкий тон в отношении меня вызывал такой же резкий ответ с моей стороны... Но каково же было удивление, когда в их руки попали бумаги, адресованные Владимиру Александровичу, за подписью заместителя! Обменявшись многозначительными взглядами, они поднялись, оставив нетронутыми все документы на столе, вежливо раскланялись и заявили мне, что Владимир Александрович будет скоро отпущен, что сидит он в ближайшем участке. Через час Владимир Александрович был дома.

До конца февраля все шло благополучно. 28 февраля в отсутствие Владимира Александровича пришел один из его доброжелателей и конфиденциально сообщил мне, что ему случайно удалось узнать, что в эту ночь Владимир Александрович должен быть арестован, — ему необходимо спешно скрыться.

Как только Владимир Александрович вернулся домой, тотчас, не раздеваясь, он уехал к нашим друзьям, Бибилашвили, где должен был меня ожидать.

Не тратя времени, я уложила в чемодан все необходимое и с большими предосторожностями отвезла его на место пребывания Владимира Александровича. Когда извозчик поворачивал за угол, я различила силуэты двух полицейских, по-видимому, следящих за проходившими.

Решено было, что первым поездом Владимир Александрович выедет из Екатеринодара. Простившись с ним, я немедленно вернулась домой, прося Бибилашвили и Тимонина, товарищей его по работе, проследить на вокзале за его отъездом. Утром они дали мне знать, что все обошлось благополучно и Владимир Александрович уехал.

Утром же подъехал к калитке фаяз с полицейскими и двумя вооруженными солдатами. Было ясно, что они приехали арестовать Владимира Александровича. Начался допрос: где он, когда и куда уехал и т. д. Пришлось отвечать, что выехал он уже два дня назад, куда — не знаю. Обещал прислать адрес, который я им доставлю, когда получу.

Некоторое время Владимир Александрович скрывался у друзей и родственников в Москве. Наконец он решил выехать за границу. Прие-

ხავ в Петербург, где на высших курсах училась наша старшая дочь Елена, и пробыв с ней несколько дней, он сумел устроиться инкогнито (загримированным, но с ведома капитана) на одном из пароходов, шедших в Гельсингфорс. Там он уже был недосыгаем и свободно прибыл в Марсель, а затем в Париж.

ვ. ა. სტაროსელსკის ქალიშვილის ა. ვ. სტაროსელსკაია-ბაკლიცკაიას პირადი არქივიდან.

№ 168

1963 წლის სექტემბრის 22. — ი. ლ. თევზაძის მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ¹

1924 წელს შემხვდა ერთი მეგობარი, გვარად კალანდაძე, [რომელმაც] მიაბმო საერთოდ ძველი არალეგალური ცხოვრება.

...მან თქვა: ერთხელ დასავლეთ საქართველოს კონფერენცია გვქონდა შორაპნის მაზრაში ერთ მთიან ადგილას. კონფერენციის მონაწილე ჩვენი [ერთერთი] წევრი მისულა სტაროსელსკისთან, ამოუღია ჩოხის ქილის უჯრიდან ქაღალდი, სადაც ქონია ჩაწერილი კონფერენციის მონაწილეთა სია, გადაუცია სტაროსელსკისათვის და უთქვამს, რომ ამა და ამ ადგილზე გვაქვს კონფერენცია, თქვენ გამოგზავნეთ ჯარი და დააპატიმრეთო...

სტაროსელსკი დაკავშირებია კონფერენციის ერთერთ მონაწილეს, აუხსნია ყოველივე და უთქვამს, რომ მე გამოგზავნი ჯარს იმ დროს, როცა დახუროს იქნება კონფერენციაო.

იმ ჯაშუშისათვის კონფერენციაზე მართლაც აღმოუჩენიათ კონფერენციაზე დამსწრეთა სია. ხალხი, რომელიც გასცა ჯაშუშმა, გადაარჩინა დაჭერას სტაროსელსკიმ...

ილია თევზაძე

№ 169

1963 წლის ოქტომბრის 22. — ძველი ბოლშევიკის ბ. ს. ეძგვერაძის მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ²

...რევოლუციასთან დაკავშირებით მე, გ. ეძგვერაძე, ვ. ეძგვერაძე, ლ. ლექვინაძე, ი. ლექვინაძე და ს. ლექვინაძე ვიყავით დაპატიმრებულნი და მოთავსებულნი ხონის ციხეში, საიდანაც პაწრით ხელგაკრულნი გადაგვგზავნეს ქუთაისის დიდ ციხეში. გვაბრალეზდნენ რევოლუციაში აქტიური მონაწილეობის მიღებას. წამოგვიყენეს ისეთი ბრალდება, რომელიც სასჯელად ითვალისწინებდა საკატორღო პატიმრობას 10 წლით. ვიყავით განწირულნი და თავი დაღუპულად მიგვაჩნდა, მაგრამ საქმე სულ სხვანაირად შეტრიალდა.

იმ დროს ქუთაისში გუბერნატორად იყო სტაროსელსკი, რომელიც ცნობილი იყო რევოლუციონერების დამხმარედ. იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი

¹ ი. თევზაძის ეს მოგონება იწახება ჩვენთან.

² ბ. ს. ეძგვერაძის ეს მოგონება იწახება ჩვენთან.

ჩაერია ჩვენს საქმეში. ის დაუკავშირდა გუბერნატორ სტაროსელსკის, რომელმაც მხურვალე მონაწილეობა მიიღო ჩვენს საქმეში გასამართლების დროს და ჩვენ ვიქენით განთავისუფლებული.

ჩვენი განთავისუფლება მოხდა მხოლოდ და მხოლოდ გუბერნატორ სტაროსელსკის დახმარებით. ამ საქმეში მასზე ეპკი აიღო ზემდგომ ორგანომ და ზან სტაროსელსკის, რამდენადაც მახსოვს, საყვედურიც კი გამოუცხადა...

იმ დროს, რევოლუციის პერიოდში და რეაქციის დროსაც, სტაროსელსკი სარგებლობდა პარტიულ მუშაკთა და საზოგადოდ რევოლუციონერთა შორის დიდი ავტორიტეტით. იგი ეხმარებოდა რევოლუციონერებს, წინასწარ აფრთხილებდა მათ მოსალოდნელ საფრთხეზე, აძლევდა რჩევა-დარიგებას თუ როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ, რომ თავიდან აეცდინათ ჩავარდნა და უფრო ნაყოფიერად წარემართათ თავისი ფარული საქმიანობა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ.

ბ. ეძგვერადი

სკკ წევრი 1903 წლიდან

№ 170

1965 წლის ნოემბრის 20. — ე. ბ. ეგეზის მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

В августе 1910 года я гостила в семье Старосельских в Париже. Они снимали тогда квартиру на улице Альфонса Доде, где имели фотоателье. Жили весьма скромно и очень нуждались. Владимир Александрович запомнился мне высоким худощавым стариком. Он как-то очень внимательно смотрел на человека, с которым разговаривал. Иногда у него в глазах появлялись чуть насмешливые искорки. Я несколько раз видела у них в доме человека, о котором потом узнала, что это А. В. Луначарский. Они были дружны и вместе гуляли в находившемся неподалеку парке Монсури. По вечерам к Владимиру Александровичу приходили русские эмигранты. Они подолгу сидели у него, горячо спорили.

ქურბ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 234.

№ 171

1965 წლის დეკემბრის 16. — ნ. ნაკორიაკოვის მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

...Это было в середине апреля 1907 года. Мы, делегаты Пятого съезда РСДРП, постепенно и потихоньку стягивались в Петербург, чтобы оттуда следовать дальше — за границу.

На явочной квартире мне было сказано, что надо ехать на Забалканский проспект, в одну из лабораторий Политехнического института и обратиться к Н. К. Крупской. Было, видимо, еще рано, когда я туда при-

был. Заглянул в комнату — Надежды Константиновны нет... В коридоре я встретил одного из делегатов, знакомого мне еще по Стокгольмскому съезду (никак не припомню сейчас его фамилию). Он показал мне глазами на пожилого человека, который медленно прогуливался взад и вперед, и шепнул: «Это бывший кутаисский губернатор, хочешь, познакомлю?» Я сказал, что мне это очень интересно, тем более что я уже много знал из газет и из рассказов кавказских тозарищей о его содействии гурийскому восстанию.

Как припоминается мне, он при знакомстве представился Старовым. Мы присели на деревянную скамейку в коридоре. Разговор зашел о характере крестьянского движения. Он рассказывал мне о гурийском восстании, а я ему — о самарском. Я заметил, что он обходит острые углы, не называет никаких имен. Вообще казалось, что он как-то неловко чувствует себя в нашей среде. Не было в его речи нашей обычной партийной терминологии.

Лицо его мне хорошо запомнилось. Подстрижен он был уж как-то слишком коротко, чуть ли не ежиком (я подумал, не для маскировки ли?), небольшим клинышком борода, очки, сквозь которые на вас пристально смотрят большие глаза.

Несколько раз я мельком видел Старосельского на Лондонском съезде во время перерывов между заседаниями. Очевидно, он был гостем съезда, а может быть, и делегатом, особо законспирированным.

Последние сведения о Старосельском я получил в конце 1910 года. Я жил тогда в Америке и переписывался с «Семеном» (И. И. Шварцем), который входил в парижскую большевистскую группу. В одном из писем «Семена» были примерно такие слова: как все-таки интересно складываются судьбы людей, — был человек царским губернатором, а стал большевиком. Помнится, он еще там такую мысль высказал: губернатор-де из него не получился, а вот получится ли хороший большевик... Писал он еще, что живет Старосельский в большой нужде.

Уже в советское время я узнал, что В. А. Старосельский немного не дожил до революции и что умер он честным большевиком, до конца дней своих преданным делу, за которое боролась наша партия.

Н. Накоряков.

ქრბ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 227.

№ 172

1965 წლის დეკემბრის 17. — ძველი ბოლშევიკის პ. ვიშნიაკოვას მოგონებებიდან
ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ

В конце весны или начале лета 1906¹ года я приехала в Батум с конспиративным заданием: надо было набрать две прокламации. Товарищ, ведавший подпольными типографиями, сказал мне: «В Батуме сейчас с этим делом трудно, поезжай в Кутаис». И назвал мне адрес явочной квартиры.

¹ უნდა იყოს 1905 წელი.

В Кутаисе, в центре города, я быстро нашла нужный мне дом и назвала человека, которого хочу видеть. Это был высокий, интеллигентного вида мужчина, показавшийся мне очень строгим и чем-то озабоченным. Я была тогда совсем девчонкой и робела, а он подбадривал меня. В этом «губернаторском доме» и была оборудована маленькая типография. Конечно, «типография» — это громко сказано. Просто в одной из комнат была спрятана наборная касса и тискальный (печатный) станок. Что меня удивляло: по всему городу рыщут жандармы, вылавливают подпольщиков, а тут тихо, никто сюда не заглядывает. Была там и молодежь: два молодых человека и две девочки-подростка. Помню неприужденные беседы и споры за вечерним чаем. Три дня провела я в этом доме и, выполнив задание, уехала.

Вторая моя встреча со Старосельским произошла в феврале 1908 года в Екатеринодаре. Около двадцати активных социал-демократов собралось на одно важное совещание. Помню, что это было в помещении профсоюза портных на Соборной улице. Сажу я в сторонке, смотрю — входит Старосельский. Он сразу узнал меня, подошел, поздоровался. Только открыли совещание и начали разговор о том, как активизировать партийную работу и восстановить связи с Закавказьем, слышим стук в дверь. Ворвались жандармы, приказали всем оставаться на местах. Увидев Старосельского в форменной шинели, жандармский офицер козырнул ему и, отведя в сторону, сказал, что в отношении него он снесется с Петербургом. Тут я опять услышала слово «губернатор». Всех нас отравили в тюрьму, а Старосельского — под домашний арест.

На допросах меня несколько раз спрашивали, что мне известно о Старосельском. Я отвечала, что ничего о нем не знаю. В 1912 году, выйдя из тюрьмы, я узнала, что В. А. Старосельский скрылся из Екатеринодара, уехал за границу и там встречался с В. И. Лениным.

П. Вишнякова,

член КПСС с 1903 года.

17 декабря 1965 года.

გურბ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 228.

№ 173

1965 წლის დეკემბრის 21. — ე. ი. დემუროვას¹ მოგონებიდან ა. ვ. ლუნაჩარსკისა და ვ. ა. სტაროსელსკის თანამეგობრობის შესახებ

В 1926 году я поехала из Тбилиси в Москву с письмом В. А. Старосельской к А. В. Луначарскому (семьи Старосельского и Луначарского были дружны в годы жизни в эмиграции в Париже). Я была тепло принята в семье Луначарских. Как-то за столом зашел разговор о моем дяде В. А. Старосельском. Хорошо помню, как Анатолий Васильевич тогда сказал: «Ведь совсем немного не дожил Владимир Александрович до революции. Быть бы ему наркомом земледелия».

გურბ. «Новый мир», 1966 წ., № 2, გვ. 236.

¹ ეკატერინე იულონის ასული დემუროვა-სტაროსელსკაია, სკკპ წევრი, პედაგოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, პენსიონერი, ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკის უმცროსი ძმისა და უახლოესი თანაშემწის, ფილოქსერის პარტიის ერთერთი ცნობილი მოღვაწის იულონ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკის ქალიშვილია, ცხოვრობს ქ. მოსკოვში.

№ 174

1966 წლის დეკემბრის 1. — საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილება საქართველოს სსრ მეზღვაობის, მევენახეობისა და მეღვინეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის საქარის საცდელი სადგურისათვის ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკის სახელის მიკუთვნების შესახებ

Совет Министров Грузинской ССР постановляет:

Удовлетворить ходатайство руководящих органов Зестафонского района, а также Министерства сельского хозяйства Грузинской ССР и присвоить Сакарской опытной станции Научно-исследовательского института садоводства, виноградарства и виноделия Грузинской ССР имя известного общественного деятеля, учредителя и первого заведующего этой станции Владимира Александровича Старосельского.

Председатель Совета Министров Грузинской ССР

Г. ДЖАВАХИШВИЛИ

Заместитель Управляющего Делами Совета Министров
Грузинской ССР

Д. КИТИАШВИЛИ

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილებანი, 1966 წ. დეკემბერი, გვ. 6.

№ 175

1966 წელი. — ვ. ა. სტაროსელსკის ქალიშვილის ტ. ვ. სტაროსელსკაია-უხატოვას მოგონებიდან ვ. ა. სტაროსელსკის შესახებ¹

К какому бы времени ни относились мои воспоминания об отце — ко времени его жизни в Сакарском питомнике, к периоду его губернаторства в Кутаиси или к периоду эмиграции во Франции, где я прожила с ним год,— неизменно вижу его внешне спокойным, выдержанным и вместе с тем всегда стремящимся вперед.

В нем покоряли сильная воля и ум. Все, кто работал или встречался с ним, испытывали глубокое уважение к нему и как-то подчинялись его обаянию.

В семье нашей всегда царил мир, мы все любили отца, и он всегда находил время, как би ни был занят, пошутить с нами и каждого обласкать. Отец был очень гостеприимным, почти всегда кто-нибудь из его сослуживцев или знакомых гостил у нас.

Несмотря на то, что отец вкладывал в свою работу почти все силы и время, он всегда был в курсе политических событий, у него была громадная библиотека русской и иностранной литературы — художественной и специальной. Отец страстно любил музыку, и среди работников искусства у него было немало друзей. Моя мать играла на рояле, дядя

¹ ეს საბუთი, ისევე როგორც აქ გამოქვეყნებული ვ. ა. სტაროსელსკის მეუღლის ნ. კ. სტაროსელსკაია-ზახაროვას, ი. ვ. რეზნიკოვისა და დ. ვ. პოლუიანის მოგონებანი, ა. ვ. ლუნაჩარსკის წერილი პერსონალური პენსიების დამნიშვნელ კომისიისადმი და სხვა, მოგვაწოდა ჟურნალისტმა ი. ბ. ბრაინიშმა, რისთვისაც მას დიდ მადლობას მოვახსენებთ.

Юлий прекрасно владел скрипкой и виолончелью, очень часто давались концерты.

Как яркое воспоминание в памяти те дни, когда сотни людей стекались к нашему дому со всех сторон Грузии, чтобы получить черенки привитой американской лозы. Мы жили, как в осажденном лагере. Сколько охватывал глаз, виднелись костры ожидавших очереди за черенками. В питомнике отцом была основана школа, и практиканты заготавливали лозу в громадном количестве.

После того, как по настоянию наместника царя на Кавказе графа Воронцова-Дашкова отец принял пост губернатора Кутаисской губернии, жизнь его резко изменилась. Надо было иметь большую силу воли и твердое убеждение, чтобы оставить любимую работу и подвергнуть себя опасности. Я помню свое постоянное чувство страха за жизнь отца. Он ежечасно подвергался опасности, но никогда не отступал, не поддавался личным переживаниям. Дело, которому он служил, было для него выше.

Когда я окончила гимназию, мы с мамой поехали в Париж. Отец жил тогда в пригороде Парижа, в дачном местечке. Там мы с мамой прожили два месяца. Отец уговаривал мать переехать за границу совсем, но мама не хотела растить нас, детей, на чужбине. Она считала своим долгом сохранить нам родину. На один год она оставила меня с отцом. Проводив маму, мы с папой поселились в Париже, сняв там квартиру. Я часто встречала у отца А. В. Луначарского, В. Р. Менжинского и других видных эмигрантов. Все они относились к отцу с большим уважением. Помню, что я с отцом была у В. И. Ленина. Жили они с Надеждой Константиновной в маленькой, скромной комнате...

ტ. ვ. სტაროსელსკაია-უსატოვას პირადი არქივიდან.

ქართველი რევოლუციონერების ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ციხიბრში

(1917-1922 წწ.)

საბჭოთა ხალხი გაცხოველებით ემზადება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისათვის. საბჭოთა ისტორიკოსების წინაშე დგას ამ რევოლუციის ფუნდამენტალური ისტორიის შექმნის საპატიო ამოცანა.

ისტორიის ბურჟუაზიული ფალსიფიკატორები დიდი ხანია ავრცელებენ ცრუ აზრს იმის შესახებ, თითქოს რუსეთის იმპერიის პატარა ერებს სოციალისტური რევოლუცია და საბჭოთა ხელისუფლება ძალით მოახვიეს თავს რუსმა კომუნისტებმა. ამის გასაბათილებლად საბჭოთა ისტორიკოსებმა საფუძვლიანად გააშუქეს თვით ამ პატარა ერების მშრომელთა გმირული ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის.

სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის ბრძოლა ინტერნაციონალური მოვლენა იყო. ისტორიის ბურჟუაზიული ფალსიფიკატორების ზემოაღნიშნულ ნაყალბევს ჩვენ უნდა დავუპირისპიროთ აგრეთვე ფაქტები იმის შესახებ, რომ არა მარტო რუსი ხალხი და მისი საუკეთესო შვილები ეხმარებოდნენ პატარა ერების მშრომელებს, არამედ თავისი მხრით თვით ეს პატარა ერები და მათი მოწინავე ადამიანები დახმარებას უწევდნენ რუს ხალხს საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია დიდად აფასებს პატარა ერების ამ წვლილს.

საერთო მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში ერთობლივად დადგრილმა სისხლმა შეადუღა და განამტკიცა საბჭოთა ხალხის მეგობრობა. ამ ერთობლივი ბრძოლის გაშუქებას დიდი შთამაგონებელი მნიშვნელობა აქვს სსრ კავშირის ხალხთა შემდგომი დაახლოებისა და სრული ერთობის მიღწევის საქმეში, რაც დასახულია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ახალი პროგრამით.

ქვემოთ მოტანილი დოკუმენტები ჩვენ გამოვავლინებ უმთავრესად ოქტომბრის რევოლუციის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივსა (მოსკოვი) და საბჭოთა არმიის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. დოკუმენტების მცირე ნაწილს მივაკვლიეთ აგრეთვე ირკუტსკის საოლქო არქივში.

მასალები ტ. ი. ზაქარაიასა და გ. ა. მიქელაძის შესახებ ჩვენი თხოვნით მოგვაწოდა ტომსკის პარტიული არქივის გამგემ ამხ. მ. ჩუგუნოვმა, რისთვის-

საც დიდ მადლობას მოვასხენებთ.

ამ დოკუმენტებსა და მასალებს დიდი მნიშვნელობა აქვს. ისინი ნათელს მოჰფენენ ქართველი ხალხის საუკეთესო შვილების თავდადებულ ბრძოლას საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ციმბირში და ხელს შეუწყობენ ხალხთა შორის მეგობრობის განმტკიცებას.

ზოგიერთ დოკუმენტში ნ. ა. კალანდარიშვილი მოხსენებულია როგორც კარანდაშვილი. გვხვდება აგრეთვე სხვა ქართული გვარების დამახინჯებაც.

მოსახლეობაში სახელის გატეხის მიზნით თეთრგვარდიელები კალანდარიშვილის რაზმს მძარცველ ბანდას უწოდებდნენ.

ყველა აქ მოტანილი დოკუმენტი და მასალა იბეჭდება პირველად. ისინი დალაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. ყველა საბუთი, გარდა ერთისა (საბ. № 76), გადაწერილია საბეჭდ მანქანაზე. ჩვენს მიერ დაცულია არქეოგრაფიული წესები, რომლებიც მიღებულია „საისტორიო მოამბის“ რედაქციაში¹.

№ 1

1917 წლის მაისის 26. — გაზეთ „გოლოს სიბირის“ ინფორმაციიდან რსდმპ ტომსკის კომიტეტის გადარჩევისა და მის შემადგენლობაში ტარასი იაკობის ძე ჯაქარაიას არჩევის შესახებ

26 мая состоялось общее собрание членов Томской организации РСДРП...².

Тайной подачей голосов Томский комитет переизбран. В его состав вошли следующие лица: Минц, Васильева, Денисов, Шинаков, Кравцов, Розенберг, Цауне, Закарая, Петренко, Витол, Рубин, Вельгман и Клипов (всего 13 человек).

გაზ. «Голос Сибири», № 120, 1917 წ.

№ 2

1917 წლის ივნისის 29. — გაზეთ „ზნამია რევოლუციის“ ცნობა ტომსკის პარტიულ კლუბში ტ. ჯაქარაიას მიერ რეფერატის წაკითხვის შესახებ

В клубе социал-демократов в четверг 29 июня в 5 ч. вечера состоится политическая беседа на тему: О программе-максимум РСДРП (о социализме), реферат прочтет член Комитета Закарая.

გაზ. «Знамя революции», № 25, 1917 წ.

¹ მოტანილ დოკუმენტებში გვხვდება სახელწოდებათა შემდეგი შემოკლებანი:

ВСВО — Восточно-Сибирский военный округ.

Врид — Временно исполняющий должность.

Генкварм — Генерал-квартирмейстер армии.

Комкор — Командир корпуса.

Комсводотряда — Командир сводного отряда.

Комбриг — Командир бригады.

Комвсгя — Командующий всеми вооруженными силами Якутской губернии.

НРА — Народно-Революционная армия.

Начгар — Начальник гарнизона.

Наштакор — Начальник штаба корпуса.

ШИВО — Штаб Иркутского военного округа.

Штарм — Штаб армии.

² მრავალწერტილი ყველგან ჩვენია.

№ 3

1917 წლის ნოემბრის 8. — ციმბირის მეექვსე სათადარიგო მსროლელი ბრიგადის სარდლისა და ქ. კრასნოიარსკის გარნიზონის უფროსის პოლკოვნიკ იასონ ყარამანის ძე სულაქველიძის ბრძანებიდან ბრიგადისა და გარნიზონისადმი ნაწილებში ორგანიზებულობისა და დისციპლინის შენარჩუნების შესახებ

...ПРИКАЗЫВАЮ... тесно сплотиться вокруг своих полномочных органов Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Требую непрерывно продолжать свою работу на занимаемых постах и сохранять полное спокойствие как в казармах, так и в городе, не делая никаких выступлений, позорящих честь и достоинство воина и гражданина свободной России. Спокойно ожидать развития дальнейшего хода событий и быть готовыми, по первому моему приказанию, в любой момент к защите добытых свобод.

Итак, товарищи офицеры и солдаты, за дело с удвоенной энергией, и во всем—согласно с Советом рабочих, солдатских и крестьянских депутатов.

Товарищи, сила наша в единении и в порядке, а никакой порядок не может без организованности, а потому я требую поддержания строгой дисциплины в частях и неотступного исполнения лежащих на каждом своих обязанностей, чем и способствовать правильному ходу работ по выборам в учредительном собрании достойных граждан, истинных выразителей воли народа...

თბილისის მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს აღმასკომის სოციალური უზრუნველყოფის განყოფილება, საქ. ს — 168, ფურ. 16. შემოწმებული პირი.

№ 4

1918 წლის ივლისის 12. — რსდმპ (ბ) ტომსკის არალეგალური კომიტეტის ცნობიდან ტარასი იაკობის ძე ჯაქარაიას გარდაცვალების შესახებ

Находящиеся на свободе члены Томской организации РСДРП (большевиков) с глубокой скорбью извещают о смерти члена организации Тарасия Яковлевича Закаря...

Не мечтая абсолютно о карьере, нисколько не заботясь о своем здоровье и будущем благополучии... он... ревностно отдается делу раскрепощения униженных и оскорбленных от охвативших их цепких лап царизма и его приспешников. Немалую лепту внес он в эту борьбу, не мало сил вложил в нее, и все это ради самого дела, нимало не кичась этим, ничего не добиваясь для себя.

გაზ. «Рабочее знамя», № 13, 1918 წ.

№ 5

1918 წლის ივლისის 26. — ციმბირის საბჭოთა არმიის სარდლობის № 22 ბრძანებიდან ბაიკალისპირეთის ფრონტისადმი სელენგის მიმართულებით მოქმედი განსაკუთრებული რაზმის უფროსად ნ. კალანდარიშვილის დანიშვნის შესახებ

...Начальником особого отряда, действующего в направлении на Селенгу, назначается тов. Карандашвили с 24 июля 1918 года...

Командующий фронтом Голиков.

Начштаба Верховенского командования Метелица.

საცსა, ფონ. 136, აღწ. 1, საქ. 1, ფურც. 39. დედანი.

№ 6

1918 წლის აგვისტოს 11. — საბჭოთა არმიის ციმბირის მეორე კორპუსის სარდლობის № 1 ბრძანებიდან ნ. კალანდარიშვილის ციმბირის III მსროლელი დივიზიის უფროსად დამტკიცების შესახებ

...На основе пар. 16 приказа Сибирского Верховного командования № 39, утверждается начальником 3-й Сибирской стрелковой дивизии тов. Карандашвили с 5-го августа с/г...

Командир корпуса Сеногросов.

საცსა, ფონ. 133, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 91. დედანი.

№ 7

1918 წლის სექტემბრის 25. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსის დეპეშიდან ციმბირის თეთრგვარდიული არმიის შტაბის გენერალ-კვარტირმეისტერისადმი კალანდარიშვილის რაზმის გამოჩენისა და მის წინააღმდეგ ზომების მიღების შესახებ

Из Турана доносили о появлении в крае отряда красных под командованием Карандашвили в количестве тысяч трехсот человек...

Нач. штаба полковник (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 88. დედანი.

№ 8

1918 წლის სექტემბრის 30. — თეთრგვარდიული არმიის აღმოსავლეთ ციმბირის მეოთხე კორპუსის შტაბის უფროსის დეპეშა ამავე არმიის შტაბის უფროსისადმი მონგოლეთ-ირკუტსკის გუბერნიის საზღვრების გამაგრების შესახებ კალანდარიშვილის რაზმის წინააღმდეგ

Меры по охране линии Тунка-Монди приняты. Принятие мер в пределах Монголии не представляется возможным.

Наштакор (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 102. დედანი.

№ 9

1918 წლის სექტემბრის 30. — ნ. კალანდარიშვილის წინააღმდეგ გაგზავნილი რაზმის უფროსის დეპეშიდან კაზაკთა დივიზიონის მეთაურობისადმი კალანდარიშვილის რაზმთან ბრძოლის შესახებ

Красные двигаются на Туран — 600 всадников, 12 пулеметов, первого октября перейдут Туранский перевал. Перестрелки, убито два анархиста... Разведка продолжается...

Начальник отряда сотник Скуратов.

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 107. დედანი.

№ 10

1918 წლის ოქტომბრის 3. — კაზაკთა რაზმის უფროსის დეპეშა ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის დევნის შესახებ

Противник преследуется по направлению Мондам. Можно ли переходить Монгольскую границу, если противник отступит в Монголию?

Начальник отряда капитан Болтуркевич.

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 120. დედანი.

№ 11

1918 წლის ოქტომბრის 4. — თეთრგვარდიული არმიის აღმოსავლეთ ციმბირის მე-4 კორპუსის შტაბის დეპეშა შტაბს-კაპიტან ბოლტურკევიჩისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის დევნის შესახებ

Комкор приказал преследовать противника за границу — до озера Косогол.

Наштакор (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 130. დედანი.

№ 12

1918 წლის ოქტომბრის 23. — პოლკოვნიკ პეტუხოვის ბრძანება ირკუტსკის პოლკის მეთაურისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის წინააღმდეგ ჩერემხოვოს რაიონის გარნიზონის უფროსის განკარგულებაში ძალების გაგზავნის შესახებ

Приказываю Вам немедленно командировать в Черемхово в распоряжение начальника гарнизона полковника Богатноу взвод и 28 верховых человека, 2—3 офицера для поимки анархистов, следующих из отряда Карандашвили в районе села Бельского-Голумети.

За командира корпуса полковник Петухов.

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 194. დედანი.

№ 13

1918 წლის ოქტომბრის 27. — თეთრგვარდიული არმიის აღმოსავლეთ ციმბირის მე-4 კორპუსის შტაბის დეპეშა ჩერემხოვოს გარნიზონის უფროსის პოლკოვნიკ ბოგატნოუსადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შედეგებზე ყოველდღიური ცნობების მოწოდების შესახებ

Комкор приказал ежедневно к десяти часам сообщать о боевых операциях против Карандашвили.

Начштаба (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 296. დედანი.

№ 14

1918 წლის ნოემბრის 6. — თეთრგვარდიული არმიის აღმოსავლეთ ციმბირის IV კორპუსის შტაბის დეპეშა ამავე არმიის სარდლისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმთან ბრძოლის შედეგებზე

После разбития в Верхнеудинске большевиков чехословацкими войсками в июле, конный отряд анархистов под командой Карандашвили, хорошо снабженный оружием, направился в Тункинский край. Здесь, после столкновения с высланным против него казачьим отрядом под командой сотника Скуратова, отряд Карандашвили ушел в направлении границы Монголии Мондам, оттуда долиной Оки пробрался в район Черемхово к деревням Голумет, Чернушки. В этом районе во второй половине октября под командой начальника Черемховского гарнизона полковника Богатноу был послан пешехонный отряд с целью уничтожения отряда Карандашвили, а также отколовшейся части его отряда под предводительством Третьякова.

Оба отряда рассеяны, причем взято 330 пленных, около 150 лошадей, много седел, винтовок, около 30 000 рублей. Остатки разбитых шаек скрылись вновь на границе Монголии в верховьях Оки и здесь уничтожаются партизанами из местных жителей. Карандашвили и также Третьяков скрылись. Принимаются меры для их задержания, а также по строгому охранению пути.

Начштаба (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 66, ფურ. 231. დედანი.

№ 15

1919 წლის იანვრის 9. — სამხედრო კონტროლის უფროსის ცნობიდან ირკუტსკის სამხედრო რაიონის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის სოფელ მოლოდინში გავლის შესახებ

Доношу, что по полученным сведениям в д. Молодых был несколько дней тому назад известный анархист Карандашвили. Согласно Вашего распоряжения были командированы офицеры в эту деревню. Житель этой деревни гр. Боровский заявил, что действительно Карандашвили был там, разъезжал на красивой лошади, но дать письменное

показание об этом отказался, по боязни Карандашвильтцев, которые могут сжечь его дом и вообще отомстить ему за это.

При сем прилагаю протокол по делу посещения Карандашвили деревни Молодых...

Начальник военного контроля (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 3352, აღწ. 1, საქ. 718, ფურ. 4. დედანი.

№ 16

1919 წლის მარტის 8. — სამხედრო კონტროლის უფროსის მიმართვიდან ირკუტსკის საოლქო სასამართლოს პროკურორისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმელ ილია მკირვალის შესახებ

При сем препровождаю дело Ильи Мекервали, задержанного в селе Молодых, который содержится в настоящее время в Иркутской гвб. тюрьме как участник отряда Карандашвили и в то же время как всяма подозрительное лицо...

Начальник военного контроля (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 3352, აღწ. 1, საქ. 718, ფურ. 20. დედანი.

№ 17

1919 წლის აპრილის 12. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის ცნობიდან ჩერემხოვოს რაიონში ნ. კალანდარიშვილის რაზმის გამოჩენისა და მის წინააღმდეგ აგენტურის ორგანიზაციისათვის სახსრების გაღების საჭიროების შესახებ

По сведениям начгара Черемхово в районе верховьев р.р. Ока, Ерма и Урика в 150—170 верстах юго-западнее Черемхово, появилась банда красных, силою до 400 человек, хорошо вооруженных, с пулеметами, именующаяся отрядом Карандашвили. Банда, видимо, движется из Енисейской губернии...

Необходим экстренный отпуск денежного аванса 20 000 руб. для организации агентуры в Черемховском районе.

Врид наштакор полковник (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 77, ფურ. 443. დედანი.

№ 18

1919 წლის აპრილის 24. — თეთრგვარდიული არმიის აღმოსავლეთ ციმბირის IV კორპუსის შტაბის უფროსის თანამდებობის დროებით აღმასრულებლის დავალება ჩერემხოვოს გარნიზონის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმზე ზედამხედველობის დაწესების შესახებ

Сведения о нахождении банды Карандашвили в указанном Вами районе подтверждаются. Прошу телеграфировать, ведется ли за этой бандой наблюдение, насколько проведены в жизнь меры, доложенные Вами при последнем посещении Шиво.

Врид наштакор полковник (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 78, ფურ. 233. დედანი.

№ 19

1919 წლის აპრილის 25. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის ჯარების სარდალ არტემიევის № 515 ბრძანებიდან ამავე ოლქის ჯარებისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შედეგების შესახებ

В средних числах минувшего года войсковые части Красной Армии, расквартированные в городе Иркутске, начали под давлением чехословаков отступать к Байкалу.

На первых порах отступление шло в порядке, но потерпев на станциях Мурино и Мысовой, Круглобакинской железной дороги, серьезные поражения, дальнейшее отступление красных носило панический характер.

Сбитые с дороги, загнанные в горные ущелья и расстреливаемые организованными частями чехословаков, массы красных бросились, по их словам, в Гольцы и, разбившись на группы в 3—10 человек, направлялись через байкальские горы на Троицкосавский тракт и, пробираясь по незнакомой горной местности, питаясь одними ягодами, группы красных стали выходить на тракт только после трехнедельного скитания в тайге.

Одновременно с бегством красных, через Байкальские горы из Верхнеудинска на Троицкосавск шла кавалерия Карандашвили. Этот последний объединил остатки советских войсковых организаций и присоединил их к своему отряду. Большинство красных вошло в отряд добровольно, и только небольшая часть — под угрозой расстрела, с одной стороны, Карандашвили, а с другой — наступающими чехословаками. В Селенгинске Карандашвили наименовал свой отряд дивизией, причем в сформированную дивизию вошли следующие красноармейские части: 1—3 эскадрона интернациональной кавалерии Карандашвили; Верхнеудинский Кавалерийский полк под командой Сергея Лебедева; Иркутский артиллерийский дивизион под начальством Чигилейчика и Фадеева; сформированный неизвестным военнопленным Ангарский батальон; 1—3 Иркутские советские полки без командиров; Байкальская флотилия также без начальника; сформированный Литвиновым Забайкальский железнодорожный батальон. В городе Троицкосавке в дивизию вошли еще и Красноярская рота под командой прапорщиков Соколова и Краснова.

Общая численность отряда была в 1.200 человек при 4-х 3-х дюймовых орудиях, с большим запасом снарядов, 24 пулеметах, одном броневике, двух грузовых и одном пассажирском автомобиле. Отряд в изобилии был обеспечен патронами, ручными гранатами, винтовками, револьверами, а конница еще и холодным оружием.

К концу августа в Троицкосавку подошел и отряд мадьяр под начальством Лаврова...

Были получены сведения, что к Троицкосавскому подходят чехословаки. С целью сделать отряд более подвижным и имея в виду в дальнейшем плохие пути сообщения, Карандашвили совместно с Чигилейчиком и Фадеевым приказал потопить в Селенге артиллерию, четыре 3-х дюймовых орудия, снаряды и 2.000 запасных винтовок. Броневик по не-

опытности шофера свалился и затонул в реке Джиду, грузовики сожгли, а легковой автомобиль спрятали в лесу.

Уничтожив громоздкие части, отряд при 24 пулеметах, с разрешения местных китайских властей, отправился в Монголию с намерением, по словам одних, пробраться в Туркестан, а по словам других — выйти в более безопасное место и разойтись по домам.

В самом начале похода ближайшие помощники Карандашвили Третьяков и Фадеев начали вести пропаганду и отдавать распоряжения о наступлении через Тунку на Иркутск...

Поход начался в сравнительно теплое время, когда и люди выступили без теплой одежды. С наступлением холодов бедствия отряда увеличились, и люди, разбиваемые на группы в 5—12 человек, бросились в Саянские горы с намерением скорее выйти в русские селения...

Дабы не вызывать международного осложнения в Монголии, при вступлении в селения выставлялись часовые, на обязанности коих лежало наблюдение за порядком, а за продукты, фураж и теплые вещи платили кредитками царского правительства...

В таком состоянии остатки красных в 20 числах октября начали выходить из Саян в пределы Черемховского уезда — деревень Голумет, Инга, Чернушки и др... красные... за необходимые продукты питания платили запрашиваемые крестьянами цены: 50—100 рублей за фунт хлеба.

Как только получили сведения о появлении в Черемховском уезде красных, командиром отдельного Черемховского батальона полковником Богатноу тотчас же был организован особый отряд для задержания их, которым в первые же 3—4 дня было задержано около 300 красных... При проверке задержанных в первые дни выяснилось, что самого Карандашвили среди них нет. Высланной разведкой было установлено, что Карандашвили совместно с 50—70 красными, натолкнувшись на энергичную деятельность отряда правительственных войск, вновь удалился в Саянские горы. Между отрядами Черемховского батальона и Карандашвили завязалась перестрелка. Несмотря на то, что передовые части Черемховского отряда все время не теряли из виду Карандашвили, поимка его самого и оставшихся с ним людей чрезвычайно и почти исключительно затруднилась тем, что крестьяне... укрывали его, давали правительственному отряду неверные сведения о передвижении и проч.

В первых числах декабря Карандашвили удалось перебраться в верховья р. Китоя, где он еще до революции, в редкое свободное от заключения в Иркутской губернской тюрьме время, занимался сплавом леса... Ко времени перехода на Китой при Карандашвили осталось всего 12 человек. В виду обширного в этой местности знакомства у Карандашвили среди местного населения и содействия последних, следы о нем, об остатках его отряда, здесь пропали...

Командующий войсками генерал-лейтенант Артемиев.

№ 20

1919 წლის აპრილის 25. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის დეპეშა ჩერემხოვოს რაიონის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის ადგილსამყოფელისა და მის წინააღმდეგ დაწვერვის მოწყობის შესახებ

Имеются сведения, что остатки шайки Карандашвили скрываются в районе реки Урик местности Ундуге, пищу получают от местных крестьян, уплачивая за таковую деньгами старого образца. Эта шайка может оказать активную помощь бунтарским элементам Черемховского района. Сообщаю для организации надлежащей разведки.

Врид наштакор полковник (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 147-ა, ფურ. 8. დედანი.

№ 21

1919 წლის აპრილის 26. — ჩერემხოვოს რაიონის უფროსის მოვალეობის შემსრულებლის პატაკი ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის გენერალ კვარტირმეისტერისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის ადგილსამყოფელისა და მისგან მოსალოდნელი საშიშროების შესახებ

По поступившим во вверенное мне отделение сведениям, остатки шайки анархиста Карандашвили скрываются в настоящее время в районе реки Урик в местности Ундуге. Пищу получают от местных крестьян, у которых за последнее время наблюдается изобилие кредитных денежных знаков старого образца.

Находясь в указанной местности, вооруженная шайка занимает угрожающее положение, с одной стороны, в отношении захвата (путь через Гужиры и Тункинским трактом) железнодорожной станции Култук и находящихся вблизи нее туннелей, а с другой стороны—в отношении активной помощи бунтарским элементам Черемховского района.

За начальника Черемховского района поручик (подпись).

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 147-ა, ფურ. 9. დედანი.

№ 22

1919 წლის აპრილის 30. — ცნობა გაგზავნილი ირკუტსკის გუბერნიის მმართველისადმი ნ. კალანდარიშვილის იმ რაზმელების დასჯის შესახებ, რომლებიც შეპყრობილი იყვნენ

...Сообщаем, что по приказанию командующего войсками из числа краснсармейцев отряда Карандашвили 55 человек переданы прифронтовому военному полевому суду: 239 человек, перечисленных в прилагемом при сем списке,¹ подлежат содержанию в особых лагерях, а остальные подлежат освобождению.

Вр. и. д. начальника штаба полковник (подпись)

Вр. и. д. дежурного генерал-майор (подпись)

Зав. судебной частью подпоручик (подпись)

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 3328, აღწ. 1, საქ. 44, ფურ. 20. დედანი.

¹ საბუთში მოხსენებული სია საქმეში არ აღმოჩნდა.

№ 23

1919 წლის მაისის 14. — ირკუტსკის ციხის თანამშრომლის პატაკი ირკუტსკის სამხედრო რაიონის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმელების მამართ სამხედრო-საველე სასამართლოს განაჩენის სისრულეში მოყვანის შესახებ

Секретно

Доношу, что в 10 часов 15 мин. вечера 13 сего мая в Иркутской губернской тюрьме... приведена в исполнение смертная казнь через повешение над осужденными... Трифоном Челидзе, Георгием Гзелишвили, Захаром Бацилашвили, Михайлом Сеинадзе и Тошеусом Кобали.

Поручик (подпись)

ორცსა (მოსკოვი), ფონ. 262, აღწ. 1, საქ. 87, ფურ. 203. დედანი.

№ 24

1919 წლის მაისის 20. — ჩერემხოვოს გარნიზონის უფროსის პატაკი ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის უფროსისადმი ნ. კალანდარიშვილის რაზმის შესახებ

Секретно

Доношу, что по данным разведки отряд Карандашвили разбился на три части: двести пятьдесят человек под командой Карандашвили находятся в 150 верстах от Черемхово на Липианских приисках, второй отряд — под командой Агапова и третий отряд — под командой Моронина. Силы последних отрядов и их место нахождения выяснить не удалось.

Начальник Черемховского гарнизона (подпись)

ორცსა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 79, ფურ. 172. დედანი.

№ 25

1919 წლის მაისის 30. — ირკუტსკის საგუბერნიო ციხის ცნობიდან პატიმარ პეტრე კვარაცხელიას „დანაშაულის“ შესახებ

Содержащийся в Иркутской губернской тюрьме по уголовному делу Петр Кварацхели, подлежащий высылке в Якутскую область по постановлению командующего войсками, хотя и не уличен в причастности к тайной большевистской организации, но как поддерживавший в тюрьме общения с видными большевиками — Барановым, Смолиным и др. — является также опасным для Государственного порядка и общественной безопасности... Настоящее дело предоставить командующему войсками через начальника Штаба Иркутского военного округа... для высылки из пределов округа Кварацхели.

Начальник тюрьмы (подпись)

ორცსა (მოსკოვი), ფონ. 147, აღწ. 9, საქ. 8, ფურ. 172-18. დედანი.

№ 26

1919 წლის ივნისის 15. — ცნობიდან ნ. კალანდარიშვილის რაზმის მიერ სად-
კურ ტულუნთან სამხედრო მატარებლის ავარიის მოწუობისა და ამ საქმეში
იოსებ კილურაძის საგმირო მოქმედების შესახებ

...15 июня 1919 года, во время спуска воинского поезда под откос около ст. Тулун, Томской ж. д., партизанами из отряда Каландаришвили, тов. Кигурадзе первый бросился в поезд, убил из револьвера стрелявшего в него офицера и бросил в офицерское купе гранату, чем дал возможность другим партизанам перебить пулеметчиков, приводивших в боевую готовность пулеметы. В результате нападения белые потеряли убитыми 22 человека, кроме того партизаны захватили три пулемета.

ცსა (თბ.), ფონ. 566, აღწ. 1, საქ. 141, ფურ. 4, შემოწმებული პირი.

№ 27

1919 წლის ივლისის 26. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის კრასნოდარის უბნის
თეთრგვარდიელი სამხედრო გამომძიებლის დასკვნიდან პოლკოვნიკ სულაქვე-
ლიძის „დანაშაულის“ შესახებ

...Нашел, что по данным дознаниям переписки против полковника Сулаквелидзе возникает обвинение в том, что в ноябре месяце 1917 г., в момент насильственного захвата в г. Красноярске правления Советскою властью, с целью укрепить положение последней в ее борьбе со слоями населения и частями войск, остававшимся верными законному временному правительству, вступил в г. Красноярск с нарушением принятой им на себя присяги и, согласно постановления губернского соединенного Исполнительного комитета от 6 ноября того же года, в исполнение должности командующего 6-ой Сибирской стрелковой запасной бригадой и начальника гарнизона г. Красноярска, вместо незаконно смещенного упомянутым Исполнительным комитетом с этих должностей и арестованного за отказ в признании Советской власти полковника Ауэ. Будучи извещен впоследствии хорунджим Сотниковым, атаманом Енисейского казачьего войска, о том, что он, хорунджий Сотников, командующий войсками Иркутского военного округа назначен заместителем полковника Ауэ в должности начальника гарнизона г. Красноярска, должность эту хорунджем Сотникову не сдал. Состоя в должности командующего 6-ой Сибирской запасной бригадой, полковник Сулаквелидзе принимал участие в деятельной организации в г. Красноярке Красной Армии, как в создании кадра начальствующих лиц, так и в призыве в эту армию добровольцев. В момент особенного обострения отношений между Советскою властью и офицерами Красноярского гарнизона полковник Сулаквелидзе умышленно, с целью способствовать усилению Советской власти в столкновении ее с офицерами, издал три приказа о полном разоружении офицеров и сдаче всего оружия местному исполкому (приказ по бригаде 1917 г. № 331 и 1918 г. № 3 и 10). Как председатель созданной Красноярским исполкомом особой ревизионной комиссии, по ревизии Красноярской войсковой строительной комиссии, полковник Сулаквелидзе, содействуя увольнению назначенных закон-

ным порядком членов названной строительной комиссии, препятствовал дальнейшим работам... по постройке Красноярского военного городка...

ПОСТАНОВИЛ:

1. Принять настоящее дело к своему производству, предъявив полковнику Сулаквелидзе обвинение по 243 ст. 22 КН, Св. В. П. 1869 г. изд. 4-ое.

2. К следствию приступить теперь же, запросив подлежащее войсковое начальство о настоящем местопребывании полковника Сулаквелидзе.

3. Меров пресечения способов уклониться от следствия и суда обвиняемому полковнику Сулаквелидзе, имея в виду тяжесть угрожающего ему наказания, избрать арест в местах заключения в военном ведомстве.

4. Копию сего постановления препроводить военному прокурору Иркутского военного окружного суда.

И. д. военного следователя поручик Логар

თბილისის მშრომელთა დეპუტატების საბჭოს აღმასკომის სოციალური უზრუნველყოფის განყოფილება, საქ. ს-168, ფურ. 14. შემოწმებული პირი.

№ 28

1919 წლის ივლისის 31. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის კონტრდაზვერვის განყოფილების უფროსის საიდუმლო მოხსენებიდან ამავე ოლქის გენერალ-კვარტირმეისტერისადმი ჩერემხოვოს რაიონის მოსახლეობის განწყობილებისა და ნ. კალანდარიშვილის საავტორო-პროპაგანდისტული მუშაობის შესახებ

Секретно

Наблюдатели, переодетые и выдававшие себя за красноармейцев, объехали прилегающие к гор. Черемхово район — волости Гомулетскую, Иретскую, Божевскую, Аларское и Хошунское земство, при чем выяснилось:

Настроение среди местного населения всюду антиправительственное — выжидательное. Несмотря на то, что по тайге бродят мелкие шайки в 4—10 человек красных из отряда Карандашвили, население самостоятельных выступлений предпринимать не решается, ожидая прибытия организаторов восстания. На местах у крестьян и в тайге у сойотов имеется обильное количество оружия, брошенного разгромленными карандашвицами и собранного населением. Имеющиеся почти в каждой деревне отдельные лица и даже целые организации, агитирующие открыто за восстановление Советской власти, подготовили население к восстанию, стремясь поднять его до наступления осени, когда нельзя будет ожидать помощи из тайги. Большой поддержкой в этой агитации являются слухи о наших неудачах на фронте, которые они всячески мусорят... Население много уделяет внимания присутствию в Сибири иностранных войск, которые, по словам агитирующих, только и сдерживают всюду готовые вспыхнуть восстания.

Для собрания оружия и ареста агитаторов считаю необходимым командировать в указанный район значительный отряд.

Начальник контрразведывательного отделения штаба

Иркутского военного округа (подпись)

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 253, აღწ. 1, საქ. 147-ა, ფურ. 413-414. დედანი.

№ 29

1919 წლის ოქტომბერი. — ირკუტსკის სამხედრო-საველე სასამართლოს დადგენილებიდან სამუდამო კატორღა მისჯილ ნიკოლოზ ვაცაძის „დანაშაულის“ შესახებ

...[Н. Вацадзе], состоя в Красной Армии в отряде Карандашвили, поставившем себе целью вооруженное восстание против Временного Сибирского правительства...

Председатель военно-полевого суда (подпись)

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 262, აღწ. 1, საქ. 87, ფურ. 136. დედანი.

№ 30

1919 წლის ოქტომბრის 20. — ირკუტსკის საგუბერნიო ციხის ცნობა კონსტანტინე კიკნაძის სიკვდილით დასჯის შესახებ

Приговор Иркутского прифронтового военного суда 17/X [О. К. Кикнадзе], утвержденный командующим войсками Иркутского военного округа 18/X-1919, приведен в исполнение 18 X-1919 г. в 11 ч.

Начальник тюрьмы (подпись)

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 262, აღწ. 1, საქ. 88, ფურ. 283. დედანი.

№ 31

1919 წლის ოქტომბერი. — ირკუტსკის სამხედრო-საველე სასამართლოს დადგენილებიდან კონსტანტინე მიქაუტაძისათვის სამუდამო კატორღის მისჯის შესახებ

...[Микаутадзе] состоял в Красной Армии в отряде Карандашвили... Лишить [его] всех прав состояния и сослать на каторжные работы без срока.

Председатель военно-полевого суда (подпись)

ორცა (მოსკოვი), ფონ. 262, აღწ. 1, საქ. 88, ფურ. 318. დედანი.

№ 32

1919 წლის ნოემბერი. — ირკუტსკის სამხედრო ოლქის შტაბის გენერალ-კვარტირმეისტერის ცნობიდან ნ. კალანდარიშვილისა და მისი რაზმის შესახებ

...Характерным исключением является шайка под командой Карандашвили, по кличке «дедушка», энергичного анархиста, укрывавше-

гося при разгроме большевиков под Иркутском сперва в верхнем течении р. Иркута и потом продвинувшегося к ст. Инокентовская. Эта шайка, ходят слухи, имеет большой запас боевых припасов, вывезенных из артиллерийского склада при ст. Инокентовская до взрывов его большевиками.

Ген.-квартирмейстер (подпись)

ირკუტსკის ოლქის სახელმწიფო არქივი, ფონ. რ — 702, აღწ. 1, საქ. 383, ფურ. 3. დედანი.

№ 33

1919 წლის დეკემბრის 21. — ანგარის ფრონტის სარდალ დვორიანოვის წერილი ნ. კალანდარიშვილისადმი პარტიზანული რაზმების მომავალი გაერთიანების შესახებ

Товарищ Каландаришвили! По получении Вашего пакета приветствую Вас, в виду близкого присоединения к нам.

Сообщаем, что Усть-Уда очищена и занята нами. Можете двигать-ся на Усть-Уду.

Посылаем с этим пакетом солдата 3-го Илимского советского добровольческого полка Семена Барышева, а также вышли 5 кавалеристов в дер. Среднюю-Мую для встречи Вас.

С приветствием к Вам все товарищи Ангарского фронта.

Командующий Ангарским фронтом Красной Армии Дворянов.

ირკუტსკის ოლქის სახელმწიფო არქივი, ფონ. რ-702, აღწ. 1, საქ. 2, ფურ. 34. დედანი.

№ 34

1920 წლის იანვრის 5. — ვერხოლენსკის მაზრის სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტის ცირკულარული წერილი ხოშუნის მაზრისა და ყველა თემების სამხედრო-რევოლუციურ კომიტეტისადმი ირკუტსკის მიმართულებით მოქმედი პარტიზანული რაზმების, ნ. კალანდარიშვილის სარდლობით, გაერთიანებისა და ირკუტსკის ფრონტის შექმნის შესახებ

Уездный военно-революционный комитет доводит до вашего сведения нижеследующее:

28 декабря 1919 года Комитет в полном своем составе при участии представителей от властей и штаба товарища Н. А. Каландаришвили, состоялось¹ объединенное заседание, на котором разбирался вопрос об общем командовании партизанскими отрядами, находящихся под командованием товарищей Мишарина и Некунде, действующих по Якутскому тракту в направлении Иркутска, и отрядов товарищей Мясникова и Дворянова, действующих в пределах Балаганского уезда, выполняющих общий план боевых заданий против банды правительства Колчака, и, учитывая действительную возможность живой связи между названными отрядами, совещание единогласно постановило: общее командование над отрядами Мишарина, Некунде, Мясникова и Дворянова поручить товарищу Н. А. Каландаришвили и о принятом решении

¹ ასეა საბუთში.

довести до сведения на места, фронта, штаба. Фронтную линию, занятую этими отрядами, назвать единым фронтом «Иркутским», под командованием товарища Каландаришвили.

Доводя о своем решении, уездный революционный комитет предлагает в точности исполнять приказы штаба тов. Каландаришвили, как главнокома Иркутского фронта.

Председатель Ревкома (подпись).

ირკუტსკის ოლქის სახელმწიფო არქივი, ფონ. რ-702, აღწ. 1, საქ. 1, ფურც. 89. დედანი.

№ 35

1920 წლის იანვრის 13. — 5. კალანდარიშვილის წერილი ვერხოლენსკის ფრონტის სახალხო-რევოლუციური არმიის შტაბის რწმუნებულის ე. ლ. ნეჩუპიენკოსადმი ფრონტის იარაღით უზრუნველყოფის შესახებ

Получил Ваше сведение, в них ничего не сказано по поводу винтовок и пушек.

Внесите предложение, чтобы сегодня же были посланы в Листвиничную хотя бы 2 пушки и 200 винтовок, 2 пулемета крайне малое количество, пусть вышлют еще 4 пулемета. Ведь товарищ Антон обещал 6 пулеметов.

Просите Центральный штаб о высылке нам 4 пулеметов, 200 винтовок и соответствующего количества патронов к ним и 200 комплектов обмундирования. Настаивайте на высылке в Листвиничное телефона и установки связи с Иркутском.

Внесите на разрешение следующий вопрос:

Нами национализирован Яковлевский винокуренный завод. Он в настоящее время на полном ходу, но благодаря переполнений и неимению посуды, завод через три-четыре дня придется остановить. Не найдет ли штаб способа для разгрузки завода, или в смысле предоставления в распоряжение завода посуды, или увоза спирта в город для разных технических целей, автомобилей, больниц и прочего. Имеется на заводе спирта сырого 1270 ведер. Заводом управляет рабочий комитет, который просит ссуду в сто тысяч рублей (100.000).

Главнокомандующий Верхоленским фронтом Н. Каландаришвили.

წერილზე უბრალო ფანქრით მიწერილია: «Завод остановить, рабочих мобилизовать, семьям паек».

საცსა, ფონ. 207, აღწ. 2, საქ. 2, ფურ. 44, დედანი.

№ 36

1920 წლის თებერვლის 9. — 5. კალანდარიშვილის დებეშიდან აღმოსავლეთ ციმბირის საბჭოთა არმიის სარდალ დ. ზვერევისადმი ძალთა გადაჯგუფების შესახებ

...Передавая дословно содержание телеграммы из Манзурки т. Мишарина, сообщаю, что я нахожусь в Иркутске с остатком отряда в 300 человек. В связи с сведениями, что в Харбатово явился неприятель,

может быть, найдет возможным отряд в Манзурке оставить на месте, а мне с остатком отряда выступить в Усть-Орду.

Ждем дальнейших Ваших распоряжений и указаний. Н. А. Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 207, აღწ. 2, საქ. 5, ფურ. 195 დედანი.

№ 37

1920 წლის მარტის 15. — ვერხოლენსკის ფრონტის სარდალ ნ. კალანდარიშვილის № 29 ბრძანებიდან დაავადებული ცხენების იზოლაციისა და ზოგიერთი ასაკის ჯარისკაცების დემობილიზაციის შესახებ

Парагр. 1

...Приказываю изолировать всех больных лошадей (в количестве 71) и свести их ветеринарный околодок группы. Ветеринарному фельдшеру предлагаю возможно чаще производить осмотр лошадей и о результатах осмотра докладывать мне и штабу. Предлагаю принять все усилия к прекращению инфлюэнции, принявшей угрожающие размеры после прохода сукинцев. Организовать изоляцию больных лошадей таким образом, чтобы не было переноса заразы на лошадей местных крестьян.

Парагр. 2

Ввиду поступившей телеграммы от Иргубвоенкомата об увольнении волонтеров, недостигших 18-летнего и перешедших 35-летний возраст, демобилизовать волонтеров различных частей в количестве 96 человек... с 16-го марта с. г.

Парагр. 3

Так как боевые операции против банды Сукина закончены, всех волонтеров, поступивших на время борьбы с сукинцами, освободить, за исключением тех, которые пожелали остаться в отряде. Поэтому исключить из списков группы... 77 человек... с 16-го марта. Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 414. აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 28. დედანი.

№ 38

1920 წლის მარტის 16. — ვერხოლენსკის ფრონტის შტაბის ცნობა სუკინის ბანდის წინააღმდეგ მზადების შესახებ

...Еще при первых известиях о продвижении в районе Ангары и Илима крупных отрядов белых, командующий нашей группой войск т. Каландаришвили, предвидя появление белых на Лене, настойчиво просил высшее Иркутское командование поручить ему командование Верхоленинским фронтом, дабы своевременно подготовиться к встрече белых и предпринять нужные боевые операции исключительно на свою ответственность, имея свободу инициативы.

Начальник штаба Мишарин.

საცსა, ფონ. 414, აღწ. 1, საქ. 2, ფურ. 1. დედანი.

№ 39

1920 წლის მარტის 16. — ვერხოლენსკის ფრონტის შტაბის ცნობიდან სუკინის წინააღმდეგ ბრძოლაში ნ. კალანდარიშვილის თავდადების შესახებ

...Т. Каландаришвили с маузером в руках примерами личного мужества зажигал наступающие цепи...

Начальник штаба Мишарин.

საცსა, ფონ. 414, აღწ. 1, საქ. 2, ფურ. 4. დედანი.

№ 40

1920 წლის მარტის 24. — ნ. კალანდარიშვილის № 42 ბრძანებიდან საბჭოთა არმიის ვერხოლენსკის ჭგუფისადმი ჯარისკაცებისათვის შვებულების მიცემის, დეზერტირობის დაუშვებლობისა და საბჭოთა ხელისუფლების სამშვიდობო პოლიტიკის შესახებ

Я приказом 41 разрешил командирам отдельных частей отпустить 20% своего состава в семидневный отпуск, с возвращением первой партии отпускных пойдет вторая и т. д. Это все, что я мог сделать своею властью... Сегодня же уезжаю в Иркутск, чтобы хлопотать о демобилизации той... части группы войск, которая не желает оставаться в рядах. Исполняя все распоряжения Штаба и командного состава, и не предпринимать таких безумных шагов, как дезертирство с оружием в руках и обмундированием. Предупреждаю, что подобные поступки Советской властью жестоко наказываются. Поверьте мне, что Советская власть совсем не желает трудовую массу держать в вооруженном состоянии, отвлекать их от продуктивного производительного труда, но если она все же это делает, то наверно есть какая-либо глубокая причина.

Командир Верхоленской группой Советских войск Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 7975, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 14. დედანი.

№ 41

1920 წლის მარტის 24. — ნ. კალანდარიშვილის ბრძანებიდან კავკასიის პოლკის კომანდირ მიხეილ ასათიანისადმი პოლკის დათვალიერებისა და დაკითხვის შესახებ

Предлагаю в 9 часов утра 25. III вывести полк на улицу, перед Штабом полка, для осмотра и опроса.

Ком. Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 7975, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 3. დედანი.

№ 42

1920 წლის მარტის 30. — არმიის ვერხოლენსკის ჯგუფის სარდლის მოვალეობის დროებით შემსრულებლის მიხეილ ასათიანის ბრძანება ნაწილების მეთაურებისადმი დემობილიზაციაში წასვლის მსურველ ჯარისკაცთა სიის შედგენის შესახებ

С 8-ми часов утра 31-го сего марта представить списки желающих демобилизоваться. Правом демобилизации пользуются все без исключения.

Вр. командующий группой Верхол. сов. войск Асатиани

საცსა, ფონ. 7975, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 7. დედანი.

№ 43

1920 წლის აპრილის 2. — საბჭოთა ჯარების ვერხოლენსკის ჯგუფის სარდლის ნ. კალანდარიშვილის ბრძანებიდან ჯგუფის გადაადგილების შესახებ

По части оперативной

§ 1

Днем выступления назначаю 4 апреля, 8 часов утра. Маршрут: Хс-гот, Баганта, Косая Степь.

Командующий Верхоленской группой советских войск
Каландаришвили

საცსა, ფონ. 7975, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 4. დედანი.

№ 44

1920 წლის აპრილის 5. — ნ. კალანდარიშვილის განკარგულება გაგზავნილი კავკასია-სატაიგო პოლკის შტაბისადმი დემობილიზაციაში მიმავალი ლეხინისათვის შაშხანისა და ვაზნების დატოვების შესახებ

Оставить винтовку и сто патронов т. Лехину и написать удостоверение такого содержания: как старому партийному работнику, как надежному и ценному сознательному товарищу при имеющейся крайней необходимости иметь при себе оружие, по причине непримиримой вражды к нему со стороны белой сволочи. Разрешаю ему иметь пули себе винтовки за №...

Н. Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 7975, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 2. დედანი.

№ 45

1920 წლის აპრილის 6. — 5. კალანდარიშვილის ბრძანება №54 საბჭოთა ჯარების ვერხოლენსკის ჯგუფისადმი დემობილიზაციასთან დაკავშირებით ვერხოლენსკის ჯგუფის შტაბის ფუნქციის კავკასიის პოლკის შტაბისათვის გადაცემის შესახებ

Парагр. 1

Ввиду того, что остающиеся от демобилизации волонтеры сведены в Кавказско-Таежный кавалерийский полк, приказываю все функции штаба группы, за исключением сдачи отчетности группы за старый партизанский период, сосредоточить в Штабе Кавказско-Таежного кавалерийского полка.

Парагр. 2

Печать с надписью: «Штаб Верховенской группы войск отрядов т. Каландаришвили» с Советским гербом внутри ободка, а также угловик с той же надписью, приказываю передать в Штаб Кавказско-Таежного полка.

Парагр. 3

Штабу Кавказско-Таежного кавалерийского полка пользоваться вышеупомянутыми печатями впредь до изменения.

Командующий Верховенск. гр. сов. войск. Н. Каландаришвили
 საცხა, ფონ. 414, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 1. დედანი.

№ 46

1920 წლის მაისის 6, 20 საათი. — ირკუტსკის 11 მსროლელი დივიზიის შტაბის ცნობა 5. კალანდარიშვილის რაზმის ადგილსამყოფელის შესახებ

Отряд т. Каландаришвили находится в движении от ст. Таидут.

Начштаба (подпись)

საცხა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 80. დედანი.

№ 47

1920 წლის მაისის 7, 10 საათი. — ირკუტსკის 11 მსროლელი დივიზიის შტაბის ცნობა 5. კალანდარიშვილის რაზმის სად. მოზგონში მისვლის შესახებ

Отряд Каландаришвили прибыл на ст. Мозгон около 24 часов 6 мая.

Начштаба (подпись)

საცხა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 81. დედანი.

№ 48

1920 წლის მაისის 7. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის უფროსის ბრძანება ძალთა განლაგების შესახებ

15 полк, сводный полк... 2 тяжелых орудия... артиллерийское прикрытие — силою одна маршевая рота и партизанский отряд тов. Каландаришвили занимают район ст. Мозгон, составляя вторую линию обороны на случай, если наши части будут выбиты из района ст. Гонготи; на отряд тов. Каландаришвили возложена также дальняя разведка и партизанские действия.

Начдив (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 11, ფურ. 66. დედანი.

№ 49

1920 წლის მაისის 7, 12 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის უფროსის ბრძანება ძალების ახალი განლაგების შესახებ

1. Отряду Каландаришвили сосредоточиться в районе 3-го поста летучей почты (на 4—5 верст от ст. Мозгон по указанной дороге) и непрерывными разъездами силою не менее 10 сабель каждый, нести охрану дороги как в сторону Бользоя, так и в сторону Мозгона.

2. Наблюдение и охрана должны быть непрерывны, и в случае обнаружения противника в любой момент разъездом должна быть спешно оказана поддержка.

3. Срочные донесения представлять ежедневно к 18-ти часам через штаб первой бригады телеграфно.

Начдив (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 11, ფურ. 118. დედანი.

№ 50

1920 წლის მაისის 7, 18 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპერატიული ცნობიდან ნ. კალანდარიშვილის ესკადრონის დაზვერვაზე გაგზავნის შესახებ

...Эскадрон отряда Каландаришвили выслан со станции Мозгон на Северо-Восток и Юго-Восток для дальней разведки...

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 83. დედანი.

№ 51

1920 წლის მაისის 8. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპერატიული ცნობიდან მოწინააღმდეგის ცხენოსან რაზმზე მოულოდნელ თავდასხმელად ნ. კალანდარიშვილის რაზმის გაგზავნის შესახებ

...В 24 часа 7 мая в поселок Чтох, у ст. Гонгота, выслана рота с кавалеристами отряда Каландаришвили для внезапного налета на конный отряд противника, который, по сведениям разведки, был обнаружен там вчера днем...

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 84. დედანი.

№ 52

1920 წლის მაისის 9, 10 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპერატიული ცნობიდან დივიზიის ძალთა განლაგების შესახებ

...Расположение частей: на жел. дороге в первой линии района разъезда, что между станциями Гонгота-Мозгон, под начальством комполка XIV т. Вершинина, один батальон Кударинского полка занимает позицию в 3—4 верстах Юго-Восточнее разъезда. Один батальон XIV полка занимает позиции 3—4 верстах восточнее и северо-восточнее разъезда, два батальона 14 полка стоят в резерве у разъезда. Во второй линии в районе ст. Мозгон под начальством комполка запасного тов. Григорьева. 15 полк, сводный полк, Кавказско-Таежный полк тов. Каландаришвили и 2 тяжелых орудия — стоят в дивизионном резерве, имея заставы к северу, востоку и югу станции. Выслан заслон из Кавказского таежного полка на 10 верст от ст. Мозгон по дороге на д. Кодахту и разъезды по всем направлениям. Тяжелые орудия стоят на позиции у ст. Мозгон. Три бронепоезда: «Стерегушки», «Коммунист» и номер 102 стоят: «Стерегушки» у разъезда, что между ст. Гонгота — Мозгон, остальные — на ст. Мозгон...

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 104. დედანი.

№ 53

1920 წლის მაისის 9, 17 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის უფროსის ბრძანება ძალთა განლაგებისა და საბრძოლო ამოცანების შესახებ

1. Противник силою до 300 штыков пытался сего 9 мая наступать на нашу первую оборонительную линию, что западнее ст. Гонгота, но был отбит.

2. Наши части занимают прежнее исходное положение.

Приказываю:

Комбригу 1 тов. Безродному со-
став: XII — полк, батальон куда-
ринского полка, XV полк, свод-
ный полк, отряд Каландаришвили,
тяжелая батарея и 3 бронепоезда

а) Объединить командование
обоим участкам; б) с наступлением
темноты 9/V произвести двумя ба-
тальонами пехоты, двумя эскадро-
нами отряда Каландаришвили энер-
гичное наступление на ст. Гонгота,
атаковать и занять ее. Выдвинуть

передовые части к железнодорожному мосту, что сажен 150 восточнее
ст. Гонгота. На мосту иметь сильную заставу; в) рабочий батальон под
прикрытием пехчастей выдвинуть к ст. Гонгота и произвести порчу до-
роги; г) бронепоезда держать на позициях, указанных лично начди-
вом, предположительно на нашей передовой линии. Бронепоездам дать
прикрытие; д) в районе между ст. Гонгота и ст. Мозгон выбрать удоб-
ную позицию для пехчастей и артиллерии, вырыть взводные окопы
полный профиль с расчетом непосредственным огневой связи между
окопами; е) в сторону Кодахта выставить разведпартии, обследовать
Кодахта и связаться с отрядом Жарцева; ж) выслать разведпартии
возможно глубокого обследования; з) части, расположенные в Мозго-
не энергично приводить в порядок; к) действовать смело и решительно.

Начдив (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 11, ფურ. 77. დედანი.

№ 54

1920 წლის 10, 1 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპე-
რატიული ცნობიდან დივიზიის ძალთა გადაჯგუფებისა და შეტევის დაწყების
შესახებ

...Отряд Каландаришвили выступил из Мозгона к разъезду № 47
около полутора часа тому назад. На фронте идет перегруппировка для
исходного положения.

Около 3 часов части начнут наступление.

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 108. დედანი.

№ 55

1920 წლის მაისის 10, 18 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის
ოპერატიული ცნობიდან XIV პოლკისა და ნ. კალანდარიშვილის რაზმის მიერ
სადგურ გონგოტის დაკავების შესახებ

Два батальона 14 полка с двумя эскадронами отряда Каланда-
ришвили заняли ст. Гонгота...

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 121. დედანი.

№ 56

1920 წლის მაისის 11, 10 საათი. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპერატიული ცნობიდან ნ. კალანდარიშვილის რაზმის მიერ სადგურ გონგოტის დაკავების შესახებ

Вчера около 20 часов XIV полк с кавалерией Каландаришвили вновь перешел наступление от разъезда 49 ст. Гонготу с целью выбить оттуда противника и установить... тесное соприкосновение, а также выяснить силу состава и намерение неприятельского отряда. С начала наступления XIV полка XV полк выдвинулся из резерва со ст. Мозгон и занял позицию XIV полка, у разъезда 49 выслал вперед один батальон для обеспечения тыла наступающих... Наступающие части, подойдя к Гонготу и обнаружив на станции два бронепоезда противники и его отряд, заняли позицию по обе стороны станции... а затем стремительным ударом овладели станцией около шести часов утра, выбив пехоту и конницу противника и заставив неприятельские бронепоезда уйти к Сохондо. Преследование противника ведется.

Начдив (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 139. დედანი.

№ 57

1920 წლის მაისის 12. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის შტაბის ოპერატიული ცნობა სადგურ გონგოტის კვლავ დაბრუნებისა და ამ ბრძოლაში ნ. კალანდარიშვილის დაჭრის შესახებ

...В 17 часов противник до 500 человек пехоты и 150 сабель, при поддержке трех броневиков, развил губительный артиллерийский огонь. перешел в наступление на наши части, занимавшие поселок и район разъезда Гонготы. Наши части, оказав упорное сопротивление, отошли вследствие неудобных позиций версты на 2—3 к западу и югу от разъезда Гонготы. Закрепившись на новых позициях, части перешли в контратаку и к 18 часам 30 мин. восстановили положение у разъезда Гонготы. Во время боя тов. Каландаришвили, находясь вместе с комбригом на передовых позициях, тяжело ранен осколками артснаряда.

Начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 13, ფურ. 154. დედანი.

№ 58

1920 წლის მაისის 12. — ნ. კალანდარიშვილის წერილიდან თავისი რაზმის მებრძოლებისადმი

Объявляем для сведения. Письмо дедушки ко всем товарищам отряда:

Дорогие товарищи! Временно покидая отряд, благодарю Вас, товарищи, за ту храбрость, которую Вы проявили во всех сражениях, где мне приходилось быть вместе с Вами, а в особенности в сражении у ст. Гонготы... где я был ранен...

Товарищи, у меня к Вам просьба — не падайте духом. Сохраняйте так же свято товарищескую дисциплину и спокойствие. Писать пока не могу.

Желаю Вам всего хорошего. Верю, что я скоро снова поведу Вас в бой против издыхающего Семенова.

Ваш товарищ, командир отряда Нестор Каландаришвили

Ст. Мозгон, 12 мая 1920 г., 9 ч. вечера.

ირკუტსკის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. დედანი.

№ 59

1920 წლის ივლისი. — ციმბირის ოლქის საყოველთაო სამხედრო სწავლების უფროსის პოლკოვნიკ ი. სულაქველიძის დახასიათებიდან

Т. Сулаквелидзе человек энергичный, предприимчивый и пользующийся известностью в общественных кругах Сибири. Хотя во всеобщем он не работал, но, очевидно, уже довольно основательно познакомился с делом и, может быть, окажется довольно хорошим работником, могущим оправдать оказанное ему доверие...

Чудовский

საცსა, ფონ. 65, აღწ. 4, საქ. 15, ფურ. 132. დედანი.

№ 60

1920 წლის აგვისტო. — რსფსრ საყოველთაო სამხედრო სწავლების უფროსის მოხსენებიდან პოლკოვნიკ ი. სულაქველიძის მიერ საყოველთაო სწავლების სწორ კალაპოტში ჩაყენების შესახებ

...Работа всеобща в Западной и Восточной Сибири в настоящее время направлена в правильное русло...

Начальник всеобща (подпись)

საცსა, ფონ. 65, აღწ. 4, საქ. 65, ფურ. 60. დედანი.

№ 61

1920 წლის სექტემბრის 30. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის სარდლობის ბრძანება №26 კავადერიის ბრიგადის მეთაურის კატერუხინისადმი ბარონ უნგერნის დივიზიის წინააღმდეგ გალაშქრების შესახებ

Азиатская дивизия барона Унгерна, оттеснив наши отряды т. Лебедева из Акшинского района, действует в районе тракта на Мензу, пред-

полагая, по непроверенным данным, двинуться на Троицкосовск, причем, по тем же данным, в районе Бырца — Кулунда — Алтайский оставлен отряд Тапхаева. Для восстановления положения и очистки Мензо-Акшинского района от банд противника по распоряжению Главкома приказываю:

1. Тов. Катерухину сформировать сборный отряд, составленный из партотряда тов. Каландаришвили, остатка отряда Лебедева и партотряда тов. Прокунина и вступить в командование указанным сборным отрядом.

2. Отряду на рассвете 1-го октября сего года выступить и овладеть районом Бырца — Киринский не позднее 6-го сего октября, по овладении указанным районом выяснить направление движения Азиатской дивизии, а также расположение противника в Акшинском районе.

3. Отряду поддерживать связь со мной и со штабом Главкома по летучей почте, которая должна быть выставлена отдельной Кавбригадой, а по овладении районом Бырца — Киринский и восстановлении положения в Акшинском районе связаться со Штармом по телеграфу через Мензу.

4. Донесения посылать мне и Штарму не менее двух раз в сутки.

5. О получении приказа и исполнении донести.

Начдив (подпись), военком (подпись), врид начштаба (подпись)

საცსა, ფონ. 7533, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 1. დედანი.

№ 62

1920 წლის სექტემბრის 30. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის სარდლის დამატებითი ბრძანება კავალერიის ბრიგადის მეთაურის კატერუხინისადმი ბარონ უნგერნის დივიზიის წინააღმდეგ საბრძოლო ამოცანებისა და მისი შესრულების ღონისძიებათა შესახებ

Срочно. Секретно.

В дополнение к приказу моему от 30 сего сентября № 026/011 предлагаю принять к руководству следующее:

1. Первой задачей отряда является овладение районом Бырца-Киринский, в котором находится отряд Топхаева.

2. По выполнении этой задачи надлежит немедленно выяснить направление движения Азиатской дивизии Унгерна и его намерение, а также расположение противника в Акшинском районе.

3. В случае выяснения фактического движения Унгерна на Мензу и далее на Троицкосавск, двигаться вслед Азиатской дивизии, напасть на нее с тылу и разбить ее.

4. При движении для преследования Унгерна выяснить, не имеется ли какой-либо угрозы со стороны Акши, и прикрыться с этой стороны заслоном, двинув главные силы, как сказано в предыдущем пункте. При отсутствии угрозы со стороны Акши двинуться всеми силами для уничтожения дивизии Унгерна. Если путем разведки выяснится движение дивизии Унгерна на Ургу, то остаться в районе Бир-

цы-Кири́нск, выяснить, имеется ли связь У́нгерна с частями Семенова, и затем действовать на Мангут и Акшу, предварительно получив на этот предмет особое приказание.

5. В случае действия на Мангут-Акшу надлежит действовать в качестве самостоятельной организации, признающей Нарревком Центрального Забайкалья и официально ему подчиняющейся.

Начдив (подпись), военком (подпись), врид начштаба (подпись).

სცსა, ფონ. 7533, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 2. დედანი.

№ 63

1920 წლის ოქტომბრის 9. — ბარონ უნგერნის ღივიზიის წინააღმდეგ მებრძოლი ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანება №3 1012-დან აკშინსკის რაიონის ნაკრები რაზმის შტაბისადმი საბრძოლო ოპერაციების შესახებ

Секретно. Срочно.

...6) Командиру отряда Каландаришвили тов. Асатиани в 6 час. 10 октября сняться с привала и выступить на дер. Кулинда, держась от отряда Лебедева на расстоянии 2—3 верст, имея фланговые и арьергардные охранения. По прибытии в дер. Кулинда бивуачно расположиться, имея арьергардное охранение и разведку за выходящие пути в долине р. Былорси. На выходе в указанную долину, у тропой с Мордоиских золотых приисков, иметь заставу.

в) Командиру соединенного отряда тов. Прокунина и части отряда Каландаришвили тов. Строд.

Во исполнение приказа моего за № 20 отряду двигаться с максимальной скоростью, дабы 10 октября присоединиться к главным силам д. Кулинда... В походе иметь все меры охранения.

г) Я буду находиться при отряде тов. Каландаришвили. Мой заместитель тов. Асатиани...

Комсводотряда Катерухин.

საცსა, ფონ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 2. დედანი.

№ 64

1920 წლის ოქტომბრის 11. — აკშინსკის ფრონტის ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან ამავე ფრონტის ჯარებისადმი სამხედრო ოპერაციების შესახებ

Срочно. Секретно.

...2. Для ликвидации банд противника в районе Бырц-Быринская... Приказываю:

а) командиру отряда Лебедева тов. Кукину — продвинуть отряд к Бырца-Кири́нскому, к рассвету 12/X расположиться боевым порядком перед станцией Кири́нской с восточной и южной стороны по трак-

ту. К указанному времени отряд должен занимать исходное положение для атаки. В случае обнаружения при продвижении застав противника, бесшумно снять их. Для обеспечения себя со стороны станции Мангуцкой, восточнее Киринской по тракту выставить заставу;

б) командиру отряда Каландаришвили тов. Асатиани — выделить один полк для ликвидации в улусе Улеты банд бурят Тапхаева, окружить этим отрядом указанный улус Улеты и с рассветом 12/X занять его, уничтожив живую силу противника. По выполнении этой задачи полку перейти в д. Бырцы, расположиться там и непрерывной разведкой наблюдать за всеми подходами в Бырцы со стороны станции Мангуцкой. Другим полком и пулеметной командой, оставаясь в моем резерве, двигаясь по маршруту Мордой — Дацан — улусы, к рассвету 12/X выйти на пересечение этой дороги с дорогой под Хотун-Киринский, где и ждать моих дальнейших распоряжений, заняв скрытое от противника место;

в) объединяющему командованию отряда Прокунина и частью отряда Каландаришвили тов. Строд, — отрядом Прокунина продвинуть по дороге Хотун—Кырчжкий к станции Киринский с таким расчетом, чтобы к рассвету 12/X занять перед Киринский исходное положение для атаки. В случае обнаружения застав противника снять их без выстрела, пехоту отряда Каландаришвили передать в мое распоряжение.

3. При выступлении с места иметь боевое охранение движения и разведку перед фронтом и на флангах.

4. Пулеметы к указанному времени должны быть установлены в наивыгоднейших пунктах для обстрела улиц, а также на случай обстрела контратакующего противника во всевозможных направлениях.

5. Атаку начинать по моему сигнальному выстрелу всем частям одновременно...

Мой заместитель тов. Асатиани, комсводотряда Катерухин.

საცსა, ფობ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 4-5. დედანი.

№ 65

1920 წლის ოქტომბრის 13. — აკშინსკის ფრონტის ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან 5. კალანდარიშვილის რაზმის საბრძოლო დავალების შესახებ

...3. На командира отряда Каландаришвили возлагаю обязанности очистить район Бырцы—Киринский от Бурятских банд Тапхаева.

Катерухин.

საცსა, ფობ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 6. დედანი.

№ 66

1920 წლის ოქტომბრის 14. — აკშინსკის ფრონტის ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან ბარონ უნგერნის დივიზიის ნაშთებისაგან მონგოლეთის მომიჯნავე რაიონების გაწმენდისა და ამ რაიონებში წესრიგის აღდგენის შესახებ

1. Мелкие банды бурят разбросаны по улусам в районе Алтанский. В Алтанской и Букукунской, по данным войсковой разведки

войск противника нет. По тем же данным, Азиатская дивизия ушла на Угру с главными силами. Боковой отряд силою 260 сабель прошел якобы на Менэу и далее по тропе на Троицкосавск.

2. Для очищения района Алтанский от бурятских банд, и для проверки сведений о движении Унгерна, и для восстановления порядка в указанном районе приказываю:

а) командиру отряда Каландаришвили тов. Асатиани — выделить Кавказский полк в полном составе с пулеметом и произвести разоружение бурят в районе Алтанский. Продвинувшись на Букукун, точно выяснить местонахождение и намерение Азиатдивизии, для чего произвести разведку в направлении Мензы. В случае отступления противника на Мензо-Акшинской тропе, приказать исправить своими средствами Мензинской телеграфной конторе телеграфную линию по обе стороны Мензы. Одновременно, с очищением от банд противника, политработниками восстановить и порядок гражданского управления. К выполнению задачи приступить не позднее 8 часов 14/Х и закончить не позднее 19 октября и к выполнению присоединиться к своему отряду. В случае обнаружения в Букукуне имущества противника, по возможности направить по Чикою; если указанная дорога окажется свободной, на Ямаровский тракт, откуда и сообщить в Штарм. Для отправки пользоваться местными средствами, дав от себя только конвоиров;

б) командиру отряда Прокунина тов. Строду — сторожевое охранение участка отряда Каландаришвили принять на себя;

в) командиру отряда Лебедева тов. Кукину — вести усиленную разведку на Монгутскую для выяснения расположения и численности противника в районе Акши. Очищать район Монгуцкой от банд противника и одновременно восстанавливать порядок гражданского управления...

Катерухин.

საცსა, ფონ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 7. დედანი.

№ 67

1920 წლის ოქტომბრის 16. — აკშინსკის ფრონტის ნაერები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან ბარონ უნგერნის დივიზიის წინააღმდეგ ოპერაციების დამთავრების შესახებ

...Районы: Тыринский, Бырцы, Киринский и Алтанский от бурятских шаек очищены, остатки коих по сведениям от местных жителей в панике бегут в Монголию. Наши части ведут разведку в районах Монгутской, Бырцы и Букукунской, занимая Тыринскую, Бырцы, Алтанский.

Катерухин.

საცსა, ფონ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 9. დედანი.

№ 68

1920 წლის ოქტომბრის 20. — აკშინსკის ფრონტის ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან კაპელელების წინააღმდეგ ლაშქრობაში ნ. კალანდარიშვილის რაზმის საბრძოლო ამოცანების შესახებ

ა) Командиру отряда Каландаришвили тов. Асатиани — (200 сабель, 3 пулемета) — сосредоточить в полном составе отряд в д. Бырца в ночь с 25 на 26, с рассветом 26/X, имея впереди разведку и все меры походного охранения, выступить по маршруту: перевал Улутуй—Курультаи—Торбальюсий. Пройдя указанное пространство форсированным маршем, с рассветом 27/X занять станицу Монгутскую. После чего, не задерживаясь, оставив в указанной станице заставу для наблюдения за своим тылом со стороны г. Акши, повести наступление в тыл противнику на деревню Верхне-Ульхун. При наступлении иметь наблюдение за всеми дорогами, ведущими из Верхне-Ульхуна в район Монгутский, дабы ни коим образом противник не мог ускользнуть по этим дорогам. По окончании боя под Верхне-Ульхунской и по соединении с отрядами Лебедева и Прокунина отряду возвратиться в Монгут, где и ждать моих дальнейших распоряжений...

Катерухин.

საცსა, ფონ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 11. დედანი.

№ 69

1920 წლის ოქტომბრის 29. — აკშინსკის ფრონტის ნაკრები რაზმის მეთაურის ბრძანებიდან მ. ასათიანისადმი ქ. ბორჯიას მიმართულებით კაპელელების წინააღმდეგ გალაშქრებისა და მდინარე ონონის გადალახვის შესახებ

...С наступлением темноты выступить в направлении Борзиа через р. Онон под Нарасуном и в случае сопротивления противника под прикрытием пулеметного огня перейти на правый берег Онона.

Катерухин.

საცსა, ფონ. 7517, აღწ. 1, საქ. 1, ფურ. 15. დედანი.

№ 70

1920 წლის დეკემბრის 8. — ირკუტსკის II მსროლელი დივიზიის სარდლის ბრძანება კავალერიის პოლკის ფორმირების შესახებ

На основании секретного приказа Главкома № 55 от 4 декабря с. г. приказываю: Командиру отряда Каландаришвили тов. Асатиани, с получением сего, немедленно приступить к формированию кавалерийского полка, согласно существующих штатов, из конных частей

отряда Каландаришвили, Лебедева и из 4-го отдельного кавдивизиона.

Начдив Гюльцгоф, военкомдив Шарм, замдив Избишев.
საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 12, ფურ. 86. დედანი.

№ 71

1921 წლის იანვრის 4. — გაზეთ „ვლასტ ტრუდას“ სტატიიდან — „ბრძოლის დღეები“ ნ. კალანდარიშვილის რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ ვერხოლენსკის მხარეში 1919 წლის დეკემბერში

...Уже стягивалось красное кольцо к Иркутску, уже образовался Братско-Мамирский фронт под командою Бурлова, уже поднялся Ленский край, где действовал такой нежный на вид, деликатный, как «дедушка», и безумно смелый, как огонь, Зверев; уже боевой кавказский орел «дедушка» Каландаришвили призывным клекотом созывал красных партизан около Верхоленска и Качуга, а в самом Иркутске гудело, волновалось красное подполье...

გაზ. «Власть труда», 1921 წ. 4 იანვარი.

№ 72

[1921 წლის იანვარი]. — მიხეილ პავლეს ძე ასათიანის პირადი რეგისტრაციის ბარათი

Форма № 3.

Партбилет № 1002642

выдан 19 ч/IV 21 Политотделом 2-ой Верхне-Удинской стр. дивизией Асатиани Михаил Павлович.

Год рожд. — 1892, родной язык — грузинский, соц. положение — рабочий.

Образование — сельское.

Какие специальности знает — заводской рабочий.

Военная подготовка — общая.

На каких языках говорит — грузинском, русском, турецком и армянском.

Семейное положение — холостяк.

Время вступления в партию — 23 мая 1920 года.

Какой организацией принят — Нарревармии.

Состоял ли в других партиях — не состоял...

...После февральской революции — член Совета г. Ачинска, Окружное бюро Центросибири до 1918 года. С 1918 года руководил партизанами, все время служил в Красной Армии...

Личная регистрационная карточка Асатиани «А».

საცსა, ფონ. 1021, აღწ. 1, საქ. 8, ფურ. 1. დედანი.

№ 73

1921 წლის სექტემბრის 24. — ნ. კალანდარიშვილის პატაკი V არმიისა და აღმოსავლეთ ციმბირის სამხედრო ოლქის სარდლობისადმი კალანდარიშვილის სახელობის გონგოტის კავალერიის პოლკის წითელი დროშის ორდენით დაჯილდოების შესახებ

Прошу Вашего распоряжения о награждении Гонготского кавалерийского полка моего имени Красным Знаменем (с приложением краткая история полка)¹.

Комбриг 1-ой Корейской Н. Каландаришвили

საცსა, ფონ. 185, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 257. დედანი.

№ 74

1921 წლის სექტემბრის 24. — კალანდარიშვილის სახელობის პოლკის მოკლე ისტორია, შედგენილი კალანდარიშვილის მიერ

Представляя при сем рапорт с ходатайством о награждении Гонготского кавполка моего имени Красным Знаменем, считаю необходимым в краткой форме сообщить историю и боевые заслуги этого революционного красного полка.

В 1917 году, при юнкерском выступлении в г. Иркутске, около меня стихийно организовался из рабочих г. Иркутска отряд, получивший название Тихвинского.

Этот Тихвинский отряд в начале 1918 года, после образования Семеновского фронта, лег в основу организации 1-го Иркутского Кавдивизиона, который по формировании немедленно был послан на вышеуказанный Семеновский фронт.

Имел многочисленные бои с семеновскими бандами, в процессе которых сумел закрепить за собой звание «непобедимого» Кавдивизиона. Этот дивизион гнал Семенова от Онона до Борзы и таким образом принял участие в ликвидации Семеновского фронта. Был вызван экстренно в Иркутск и послан навстречу чехословакам к Нижнеудинску. Принимая многочисленные бои с чехословаками и пополняя свои поредевшие ряды новыми кадрами добровольцев, считавшими за честь находиться в означенном дивизионе, он под напором превосходящих сил чехословаков, с одной стороны, и панического отступления Красной гвардии, с другой стороны, принужден был уйти в сторону обходным путем, имея также массы стычек и боев с успешными соорганизоваться белогвардейскими бандами, сделал обходный путь через Балаганск—Александровск. По Якутскому тракту пробил себе дорогу для прибытия в Иркутск, в то же время прикрывая эвакуацию и отступление Иркутска, через Листвяничную вышел в Култук; тут начались новые бои, в которых дивизион принимал горячее участие, и могу смело сказать, что ни одна революционная часть не нанесла

¹ საბუთში მოხსენებული დანართი აქვე იბეჭდება, იხ. საბ. № 74.

столько глубоких ран чехословацким и белогвардейским бандам, сколько этот дивизион, насчитывающий в своих рядах более 1.000 сабель.

С Верхнеудинска около Кавдивизиона сформировалась 3-я советская дивизия, которая была послана к Селегинску для предупреждения обхода чехословаков. Имея несколько жестких боев с обходившими наш правый фланг чехословаками, совместно с русскими белогвардейцами, и заставив их вернуться в Култук, 3-я дивизия ушла в Селегинск, в центральный пункт, могущий предупредить обход как со стороны Култука, так и с Монголии и Монды. Вслед за этим произошла та провокация, следствием которой был Муринский бой, а вследствие Муринского боя — полное поражение Красной гвардии и паническое отступление последней по линии железной дороги вплоть до Читы и Киринской.

Эта общая паника не могла не отразиться и на 3-ю Советскую дивизию; многие начали дезертировать и проситься по домам. В это же время произошла так называемая Лавровская провокация, жертвой которой сделался Мадьярский полк. Остаток дивизии в количестве 1.500 человек, более крепкие духом, идеей и волей характера, решили не расходиться и, если нужно, умереть с оружием в руках; войдя через Монголию на Русскую территорию, перезимовав в тайге при самых тяжелых условиях. В начале 1919 года отряд этот, разбившись на части, имел центральный пункт и штаб в Иркутском уезде, повел борьбу против Колчака, имея с его бандами многочисленные стычки и бои, а также с чехословаками, охранявшими железную дорогу, питаясь, одеваясь, вооружаясь и снаряжаясь исключительно за счет чехословацких и колчаковских банд.

Эта борьба продолжалась целый год, вплоть до вступления в Иркутск 12 декабря 1919 года. Не только трудно, но невозможно перечислить в таком кратком обзоре количество боев и качество бойцов и блеск проявленной ими храбрости и отваги.

С Иркутска отряд был послан на Верхоленский фронт для ликвидации банд генерала Сукина и казакбанды; покончив с первым и направляясь для ликвидации второго, отряд был экстренно вызван в Верхнеудинск и пришел туда в самую тяжелую минуту жизни ДВР, когда левый фланг, благодаря провокации Калашниковых и Пальчиковых, был разгромлен, центр отодвинут к Мозгону, а правый фланг отрезан. Японцы были в Сохондо, ежеминутно грозили наступлением, а панически настроенные войска эшелон за эшелоном убегали с фронта. На отряд выпала тяжелая задача: удержать отступающие войска с фронта и выдержать грозящее наступление японцев. Отряд выполнил с честью эти задачи и тем решил судьбу ДВР. 12 мая 1920 года японцы, стоявшие в Сохондо, повели наступление на Гонготы, ставя себе целью взять Гонготы, Мозгоны и форсированным маршем дойти до Селенги, а может быть и дальше, но в Гонготах японские войска встретили жестокое сопротивление в лице отряда, и навряд ли когда-либо японские части получали от русских такой жестокий удар, какой получили в этот день. Отряду обошелся этот бой очень дорого, но японцам — еще дороже: с этого дня у японцев пропала охота совать свой нос куда не следует. 13-го были высланы японцами парламентарии для мирных переговоров, и с этого дня японцы более не вы-

ступали. В честь этого отряд был назван Гонготским полком имени дедушки Каландаришвили. В этом бою я был два раза ранен и принужден был уйти от отряда, и с особенной радостью констатирую те подвиги, которые он совершил при моем отсутствии, так как это доказывает революционность, сплоченность, дисциплинированность отряда и его сознательное отношение к революционным задачам.

Под командой заместителя моего, тов. Асатиани, ими выполнена такая масса боевых задач, связанных с громадными переходами, лишениями в борьбе против каппелевцев, семеновцев и Унгерна, что только эти последние бои дают им нравственное право рассчитывать на Ваше ходатайство о награждении полка всевозможным количеством наград для комсостава и бойцов.

Комбриг 1-ой Корейской Н. Каландаришвили.

საცსა, ფონ. 185, აღწ. 1, საქ. 52, ფურ. 258-259. დედანი.

№ 75

1921 წლის სექტემბრის 5. — ნ. კალანდარიშვილის წერილიდან კორეის ბრიგადის სამხედრო კომისარ ს. ი. პაკსინმანისადმი ბრიგადის რეორგანიზაციისა და საბრძოლო მომზადების შესახებ

Семен Иванович! Веря в Вашу стойкость и силу воли, пишу Вам несколько слов о реорганизации нашей кадровой армии. Не брезгайте моей простотой и внемите в сущность представляемого при сем проекта.

Если не проведете эти положения в жизнь, то трудно будет нам привести нашу военную организацию в должный порядок.

С верой в то, что наша работа пойдет к лучшему, остаюсь уважающий Вас...

Н. Каландаришвили.

Р. С. Давно собирался ввести реорганизацию, но по своей слабости не мог осуществить...

Адрес: 2-ая Советская, д. № 111, Цойкоре.

საცსა, ფონ. 1709, აღწ. 1, საქ. 23, ფურ. 46. დედანი.

№ 76

1921 წლის სექტემბრის 5. — ნ. კალანდარიშვილის პროექტი კორეის ბრიგადის რეორგანიზაციისა და საბრძოლო მომზადების ღონისძიებათა შესახებ, გაგზავნილი ბრიგადის სამხედრო კომისარ ს. ი. პაკსინმანისადმი

Чтобы Корейская бригада при дальнейшем развертывании работ соответствовала своему призванию и отвечала нашим широким начинаниям, нужно рассчитанно и умело использовать представленное нам для подготовки время и настоящую мирную обстановку.

При повседневной работе, помня, что наша работа должна протекать преимущественно среди корейцев, проживающих в Корее и Китае, нужно всю работу военной подготовки направить соответственно их культурной, экономической и бытовой жизни. До сих пор в нашей армейской жизни нет того духовного общения между комсоставом и рядовыми партизанами, которое столь необходимо для стойкости армии и придания ей боеспособности. Это объясняется, с одной стороны, тем, что командирами у нас состоят большей частью люди, воспитанные в чужой для широкой массы наших партизан общественной обстановке. У наших нынешних командиров отсутствуют те приемы обращения с партизанами и бытовых складов жизни, каковые необходимы для сближения партизанской массы с комсоставом. Кроме того, командиры, как воспитанные на русском языке, не могут выявить всю свою способность при обучении партизан военному искусству, так что внеказарменная жизнь комсостава и партизан, по причине вышеуказанной, не может приобщить их, и деловая сторона не может дать желанные результаты.

На почве такого ненормального явления естественно возникают среди партизан разные нелепые кривотолки и негодования...

С другой стороны, причиной к такому ненормальному явлению служит еще ведение письмоводства в штабах на русском языке, мало-подготовленность политруков и отсутствие солидарности среди комсоставов 1-го и 3-го полков. Все приказы и воззвания, освещающие ход военной, экономической и политической жизни армии, должны сделаться непосредственным достоянием, по крайней мере если не всех партизан, то хотя бы широкого круга низшего комсостава, но наши партизаны и низший круг комсостава не знают этого, т. е. хода армейской жизни, в виду таковой постановки дела. Политическая работа в низах обстоит не совсем благополучно. Повседневную политическую работу нужно вести в систематизированном виде с известным подходом к ней. Крутой идейный переход недоумевают большинство малосознательных партизан.

Все это, взятое вместе, создает в нашей армейской жизни такие перспективы, что мы этими войсками не только не достигнем нашей прямой и косвенной цели, но убьем революционную искру у восставшего корейского трудового элемента. Исходя из этих данных, выдвигаю следующие практические принципы для немедленного применения в жизнь и для поправки дела.

1. Немедленно приступить к реорганизации существующих у нас полков;

а) чтобы раз навсегда покончить с интригами, существующими между полками, смешать всех партизан обоих полков и из смеси формировать 2 полка 2-х батальонной системы, придав нумерации: I-й и II полк.

2. Командирами полков, батальонов, рот, взводов и отдельных команд назначить по возможности из партизан-революционеров, прибывших из Кореи и Китая, или из тех лиц, которые хорошо знают нашу бытовую жизнь;

а) в период формирования командирами 1-го и 2-го полков назначить тт. Окамуку и И. И. Ким, а остальных бывших командиров, сла-

ბო ვლადეუიხ კორეიხ კიუკომ, ნაზნაჩიუ კრასნიმი ინსტრუქტორა-
მი პრი ბატალიონაჲ, როტაჲ ი ტ. დ.

3. ვესტი ვო ვსეჲ კანცელარიაჲ, ოტ როტნოი დო ბრიგადი, დელოპროი-
ვოდსტვო ნა კორეიხ კიუკო;

ა) დლია პოდგოტოვკი კადროვ პისარეი ნემედლენნო ოტკრუი კრატკო-
ვრემენნიე პისარსკიე კურსი.

4. პო ვოზმოჟნოსტი ვ სკორო ვრემენი ულუჩსიუ პოლოჟენიე პარ-
ტიზან, ესლი ნე მატერიალნო, თო ჰოთა ბი ს გიგიენიჩესკოი სტორონი.

ა) დლია ოტოგო ნუჟნო პოსტავიუ ნა ნოგი სანჩასტ.

5. ნემედლენნო პრისტუპიუ კი უსილენნო სტროეოვო ზანიაუ;

ა) პოკა თეპლო, ნუჟნო ზანიმარსია უსილენნო სტროეოვო ზანიაუმ,
ი კოგდა ნასტუპიტ ჰოლოდ — სლოვესნო.

6. ნემედლენნო ოტკრუი ვო ვსეჲ ბატალიონაჲ ბატალიონუკი სჰოლუ
გრამოტე;

ა) თაკია სჰოლა, ლიკვიდირუა ბეზგრამოტნოსტი სრედი პარტიზან, მო-
ჟეტ პოსლუჟიუ სრედსტვომ ვოზბუჟდენია ინტერესეჲ პარტიზან კი კაზარ-
მენნოი ზიჟნი.

7. ნემედლენნო ნაჩაუ სისტემატიჩესკოე ობუჩენიე პარტიზან პოლი-
ტიჩესკოი ზიჟნი სრედსტვომ ჩტენია გრუპოვოი ლექციი ვ ნედელუ ოდინ
რავ;

ა) პუსტუ პოლიტრუკი ნე ჩიტაიუტ სჰაბლონნუი ლექციუ პო ოტრამ ვ რო-
ტაჲ, თაკია სისტემა აგიტაციი მოჟეტ ვიკლუიუ ვ პარტიზანაჲ ოტვრაშენიე
კი იდეე კომუნიზმა. დელო პოლიტრუკოვ როტ — სლედუი ზა ვნუტრენნიმ ი
ვნეშნიმ რასპოიადკომ როტნოი ზიჟნი, რაზიასნია ნედოუმევაიუიე ვო-
პროსი ობუდენნოი პარტიზანსკოი ზიჟნი ი ტ. დ.

დელო პოლიტიჩესკოი ვოსპიტანია პარტიზან პოიუჩიუ პოლიტოტდელუ,
ჩტობი ონ ბოლეს დეტალნო რაზრეოტალ პლან სისტემატიჩესკოი ობუჩენია
პარტიზან პოლიტიჩესკოი გრამოტე.

8. ობოიუდოვაუ ბრიგადნოი კლუბ დლია პარტიზან ი კომსოსტავა, გდ-
ბი მოგლი პოლუოვარსია ნეკოტორიმ რაზვლეჩენიემ ი ზანიმარსიე ობმე-
ნო მნენი.

9. ოტდელ სნაბჟენია თოჟე კონსტატიროვაუ იზ სვედუიხ კორეიჩეჲ,
ესლი ნეტ თაკოვოჲ, თო დლია პოსტეპენნოი ოზნაკომლენია ს დელომ სნაბჟე-
ჩია ნაზნაჩიუ პრი ოპიტნომ რუსსკომ ნაჩალნიკე კორეიჩეჲ ვ პომოშნი-
კი.

10. ვსემი მერამი სპოსობსტვოვაუ სკოიერსჰემუ ოტკრუიუ ინსტრუქ-
ტორსკიჲ კურსოვ ი უსპეშნომუ ვედენიუ ზანიაუ თამ;

ა) ესლი ბრიგადი ჩუვსტუეტ სებია სამოსტოიატელნოი სნაბჟაუ ვსემი
პოსობიაჲ, უჩებნიკაჲ ი დრუგიმი პრედმეტაჲ, თო პუსტუ ბუდუტ ინ-
სტრუქტორსკიე კურსი პრი ვედენიე ბრიგადი, ა ვ პროტივნომ სლუჩაე ნუჟ-
ნო პერედაუ ეგო ვ ვედენიე პეხოტნოჲ კურსოვ პრი პიატოი არმიი.

11. პრი სჰტაბე ბრიგადი ფორმიროვაუ ობრაზცოვოი პერეოვოდესკიი
კოლლექტივ დლია პერეოვოდი პრიკაზოვ ი დრუგიჲ ბუმაგ. პოლკი პერეპისუ-
იუტსია ს ბრიგადოი ნა კორეიხ კიუკო.

№ 77

1922 წლის იანვარი. — ნ. კალანდარიშვილის კირენსკიდან პირდაპირი მავთულით საუბარი პარტიის ბოლაიბოს სამაჯრო კომიტეტის მდივანთან მოხალისეების შეგროვების საკითხზე

Совершенно секретно.

Киренск. У аппарата Каландаришвили.

Бодайбо. У аппарата секретарь укома Адамия. Здравствуйте, уважаемый Дедушка.

Киренск. Наверное, Вам известно, что я еду в Якутск в связи с авантюрой, которая там разворачивается. Я хотел заехать в Бодайбо, но это мне не удастся, ввиду того, что необходимо спешить, но с Вами хочу вырешить один вопрос, а именно: я хотел взять в Бодайбо человек 200, может быть, 300, добровольцев послужить рабоче-крестьянской власти в вопросе ликвидации якутского авантюризма, и вот прошу ответить, не найдутся ли там такие добровольцы рабочие, честно и беззаветно относящиеся к вопросу революции. Если таковых не найдется среди свободных рабочих, возможно ли их найти среди тамбовцев и насколько на них можно надеяться в смысле их революционного инстинкта. Жду ответа.

Бодайбо. Свободных рабочих в нашем районе нет. Есть только мобилизованные в Лензолото. Среди них добровольцев найти трудно. Что касается тамбовцев, то на них совершенно невозможно полагаться, даже за самым крайним исключением. Гарнизон у нас очень маленький, вся надежда на комроту. Я полагаю, что для более детального обсуждения этого вопроса необходимо переговорить с начгаром т. Литвиновым, но полагаю, что он будет такого же мнения. Может быть, вы сможете найти такие силы по пути Вашего следования. Здесь же таких сил отнять нельзя без риска для себя, благодаря присутствию здесь тех же тамбовцев.

Больше пока сказать ничего не могу.

Киренск. Товарищ, я прошу вместе с начгаром Литвиновым, Князевым, пред. уисполкома, и представителями ЧК обсудить этот вопрос в отношении тамбовцев. Они для меня совершенно не страшны, г. к. будут поставлены в такие условия, при которых они принуждены будут делать то, что нам нужно. Для Вас же присутствие тамбовцев неприятным в связи с теми, которые могут иметь место около Вас или в окрестностях Бодайбо и вредны в смысле экономическом, т. к. они пожирают последний кусок хлеба рабочего. Так что, по-моему, Вы должны согласиться со мною, если Вы информированы в детальной степени о северных и восточных событиях, следовало бы в скорейшее время освободиться от этих тамбовцев или мытьем, или катаньем. Мытье будет — посылка их в Якутск, а катанье — посылка их на принуд-работы в местность, где они не могут

представлять из себя угрожающую силу. Обсудите этот вопрос и завтра вызовите по прямому проводу и сообщите результат. Пока все.

Бодайбо. Долго ли пробудете в Киренске, начгар и преуисполкома в данное время находятся на приисках и результат завтра сообщить не удастся, т. к. не сможем сегодня обсудить.

Киренск. Я в Киренске буду ровно одни сутки, т. ч. завтра до вечера если обсудите этот вопрос, можете вызвать, если же нет — результат сообщите на одну из почтово-телеграфных станций.

Бодайбо. Хорошо. Прошу сообщить, каким шифром можно Вам дать эти сведения, если не удастся вызвать к проводу.

Киренск. Шифром «Среда». Всего хорошего.

Бодайбо. Такого шифра нет. Будем ждать Вашего вызова из Витима, или с какой-нибудь предыдущей станции.

Киренск. При обсуждении этого вопроса имейте в виду: если найдутся охотники, часть из них должна идти на Мачу прямо с Бодайбо. Другая часть — на Олекму, и две эти партии будут ставить целью разведать и осветить эти два пути, которые в этом или другом смысле могут для Бодайбо представлять из себя некоторую опасность. Это во всяком случае имейте в виду. До свиданья. Всего хорошего...

Бодайбо. Хорошо. Будьте здоровы...¹

სკკპ ირკუტსკის საოლქო კომიტეტის არქივი, ფონ. 300, აღწ. 1, საქ. 322, ფურ. 12. დედანი.

№ 78

1922 წლის 13 აპრილი. — იაკუტის გუბერნიის მთელი შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალ კალანდარიშვილისა და მისი შტაბის დაღუპულ წევრთა სია

Объявляю список убитых и пропавших без вести в бою 6 марта с. г. при нападении бандитов на эшелон Штаба командующего всеми вооруженными силами Якутгубернии Каландаришвили между станциями Тектюрской и Табагинской Ленского тракта во время продвижения названного эшелона из г. Иркутска в г. Якутск.

П. п. Командующий всеми вооруженными силами Якутгубернии и Севкрая Савлук, начальник Штаба Бондалетов.

Приложение к приказу № 24

СПИСОК

убитых и пропавших без вести в бою при нападении бандитов на эшелон Штаба комвсая

№№ по отряду	Фамилия, имя и отчество	Занимаемая должность	Отметки
1.	Каландаришвили Нестор Александрович	командующий всеми вооруженными силами Якутгубернии	Убит
2.	Киселев Александр Петрович	зам. помглавполитчасти	»
3.	Долидзе	начальник личной охраны	»

¹ მრავალწერტილი საბუთისაა.

4.	Бухвалов Владимир Никитич	—	начштаба комвсг	»
5.	Гошадзе Лев Николаевич	—	Военком Штаба комвсг	»
6.	Громов Степан Сергеевич	—	начоперуправл. комвсг	»
7.	Гладунов Михаил	—	начадмуправл.	»
8.	Гошадзе Екатерина	—	начшифротдела	Пропала без вести
9.	Лейбин	—	старший врач	Убит
10.	Аржамович	—	врач	»
11.	Асатиани Михаил Павлович	—	командир 2-го Северного отряда имени дедушки Каландаришвили	»
12.	Медвяцкий Анатолий	—	адъютант 2-го Северного отряда имени дедуш- ки Каландаришвили	»
13.	Иванчук Павел	—	помадъютанта 2-го Се- верного отряда имени дедушки Каландаришвили	»
14.	Баньщиков	—	комендант 2-го Северного отряда имени дедуш- ки Каландаришвили	»
15.	Турупов	—	Фельдшер	»
16.	Фарафонов	—	»	»
17.	Бушуев	—	телеграфист	»
18.	Дьяконов	—	красноармеец 2-го Се- верного отряда имени дедушки Каландаришвили	»
19.	Чубинидзе Иосиф	—	»	»
20.	Шабанов Михаил	—	»	»
21.	Иванов Алексей	—	»	»
22.	Денисов Прокопий	—	»	»
23.	Басенев Николай	—	»	»
24.	Филиппов Павел	—	»	»
25.	Соловьев Николай	—	»	»
26.	Хамзалов Хаджи	—	»	»
27.	Зедгенизов	—	»	»
28.	Сафронов	—	»	»
29.	Вотяков Федор	—	»	»
30.	Куличкин Иннокентий	—	»	»
31.	Максимов	—	секретарь военкома 2-го Северного отряда имени дедушки Каландаришвили	»
32.	Михайлов	—	красноармеец	»
33.	Новиков Дмитрий Алексан- дрович	—	начэшелона	»
34.	Колодинект	—	красноармеец	»

П. п. начоперстройчасти Козлов.

СПИСОК

лиц, случайно ехавших с эшелоном Штаба комвсг и принявших участие в бою с бандами 6 марта сего года

1.	Иванов Осип	—	уполномоченный Якут- губчека	Убит
2.	Терехин Михаил Яковлевич	—	Олексинский райпрод- комиссар	Пропал без вести
3.	Боброва Нина Александров- на (Медвяцкая)	—	жена сотрудника Штаба комвсг	Убита

4. Бах Александра Степановна

Пропала
без вести

5. Карпель Брайна

— историчка

»

6. Хочумьянц

»

П. п. начоперстройчасти Штаба комвсег Козлов.

საცსა, ფონ. 25862, აღწ. 1, საქ. 3, ფურ. 17. დედანი.

№ 79

1922 წლის 31 მაისი. — რსფსრ სამხედრო რევოლუციური საბჭოს № 133 ბრძანებიდან კალანდარიშვილისა და მისი სახელობის გონგოტის კავალერიის პოლკის მებრძოლთა წითელი დროშის ორდენით დაჯილდოების შესახებ

Утверждается присуждение, на основании приказов... Реввоенсоветов V армии и ВСВО, Ордена Красного Знамени...

Командиру полка т. Асатиани Михаилу Павловичу и командиру 1 эскадрона т. Григорьеву Николаю Ефимовичу — за отличия в бою с японцами 12 мая 1920 г. под ст. Гонгота.

Командиру 3 эскадрона т. Адамскому Тихону Дмитриевичу — за отличие, оказанное в бою в октябре 1920 года у ст. Кишинская.

Командиру 4 эскадрона т. Ноге Григорию Даниловичу и помощнику командира того же эскадрона т. Строду Ивану Яковлевичу за отличия в бою 27 октября 1920 г. у ст. Улхунская.

Командиру взвода т. Иванишко Ивану Ивановичу — за отличие в бою 13 октября 1920 г. под улусом Улети.

Командиру взвода т. Калинин Мартину Христофоровичу за отличие, оказанное в бою в районе ст. Кишинская.

Помощнику командира взвода т. Хапилину Димитрию Михайловичу — за отличие, оказанное в бою в октябре 1920 г. у ст. Кишинская.

Помощнику командира взвода т. Дергачу Григорию Олимпиевичу — за отличия в бою 3 сентября 1920 г. у ст. Монгоитуй.

Красноармейцу т. Щелкунову Ивану Федоровичу — за отличие, оказанное в бою 20 ноября 1920 г. под ст. Даурия.

Красноармейцу т. Диеву Николаю Николаевичу — за отличие в бою 27 октября 1920 г. уст. Мангутская.

Красноармейцу т. Кигурадзе Иосифу Семеновичу — за отличие, оказанное в бою 15 июля 1919 года у ст. Тулун.

Красноармейцу т. Харшилава Вану — за отличие в бою 18 ноября 1920 года в районе д. Средний — Мун...

Начальнику отряда т. Каландаришвили Нестору Александровичу за отличия оказанные в боях в 1918—1920 годах в Сибири.

საცსა, ფონ. 4, აღწ. 3, საქ. 1768, ფურ. 179. დედანი.

№ 80

1928 წლის თებერვლის 23. — იოსებ კილურაძის მოგონებიდან ნ. კალანდარიშვილის რაზმის შესახებ

...Когда в декабре 17-го года обострились отношения... тов. Каландаришвили вызвал меня и других товарищей, собрал вокруг себя надежных людей... Город [Иркутск] представлял фронт гражданской войны. Командный состав военных частей, юнкера, старшие классы Кадет-

ского корпуса заняли большие каменные здания города и церкви и укрепились в них. Казачьи части и части солдат была на стороне их. В их руках было огромное большинство оружия...

Тов. Каландаришвили поручено было взять... укрепленный участок на Троицкой улице. Большое каменное здание было окружено каменным забором. Забор был высокий, мы влезали на плечи друг другу и под градом пуль ворвались в здание и выгнали противника. Мы были вооружены винтовками и ручными гранатами. После ухода противника нам досталось оружие, которое сняли с убитых и раненых, и пулеметы, оставшиеся в здании. Все отобранное оружие мы сдали в главный штаб. Во всех участках города шли такие бои... Белые сдались...

Первое время мы принимали участие в восстановлении порядка в городе, уборке раненых и трупов, тушении пожаров и т. д.

...Главный штаб предложил т. Каландаришвили сформировать отряд. Я вошел в этот отряд. Нам дали лошадей... полное вооружение и обмундирование. Отряд наш под командой тов. Каландаришвили отправили весной 18-го года в распоряжение... Лаза на Даурский фронт против атамана Семенова. В нашем отряде было около 700 человек. Мы присоединились к т. наз. «Советскому полку» и на берегу реки Онон приняли участие в большом сражении с белыми. Мост через Онон был взорван, на другом берегу реки стояли броневики неприятеля, на этом берегу наши. Сражение было кровопролитное (китайцы валялись, как мурашки), но с нашей стороны потери людей были незначительные, благодаря лучшей организации, лучшему вооружению, хорошему командованию и более выгодному расположению войск. Нам удалось отобрать у противника большое количество провианта (рис, муку, сухари) и вооружение. (На баржах, под обстрелом, перевозили все на нашу сторону).

Белые отступили ниже по течению р. Онон и перебросили часть войск на правый берег и атаковали наши части, когда мы приблизились к их войскам с левого берега. Место было открытое, нам приходилось ползти на животе, чтобы избежать снарядов. Однако мы добрались до неприятеля и вступили в бой. Мы потеряли не мало людей, часть наших разведчиков белые захватили живыми в плен и когда отступали, разбросали по дороге искалеченные штыками их трупы... Наш отряд принял участие в захвате бурятского монастыря Дацан, расположенного вверх по течению Онона, против которого на другом берегу реки были расположены многочисленные части неприятеля...

Когда после ряда удачных сражений банды Семенова были отогнаны наш отряд был отозван обратно в Иркутск для отправки на Нижнеудинский фронт против чехов... В Нижнеудинске были сосредоточены главные силы красных войск, но им пришлось отступить под напором значительно превосходящих численно сил неприятеля (до 70.000 человек). Красным отрядам пришлось отступить не только от Нижнеудинска, но и из Иркутска, так как не хватало оружия для того, чтобы сформировать новые части, а вооруженные силы численно не могли бы противостоять напору численно сильного врага.

Наш отряд с тов. Каландаришвили во главе... отступил одним из последних и на дороге обстреливался из засады отрядами белых и офицерскими группами.

Красные войска отступали по жел. дор. линии на восток. Часть нашего отряда двигалась по берегу Ангары и у села Молодых, в 37 километрах от Иркутска, погрузилась на пароход. Тов. Каландаришвили был с нами на пароходе, там же находилась его жена Христана Левонтьевна и дочь Нина... Каландаришвили сумел дочь и жену отправить с поездом в Читу... Отступление было очень тяжелое. Враги преследовали нас и гнались за нами, запасов мы не могли с собой взять, а по дороге ничего нельзя было достать, особенно хлеба. По целой неделе приходилось питаться одной кониной... Наш отряд таял с каждым днем. Одежда изнашивалась. Достать было негде. Опишу трагическую смерть фельдшера и его беременной жены. Не имея силы терпеть лишения, жена умоляла застрелить ее. Он застрелил ее и сам застрелился. Настали морозы, ночевать приходилось большей частью в открытом поле. В тайге складывали из сучьев шалаши...

...Нас повели в офицерский штаб, куда приводили всех политических. Всю дорогу... нас били прикладами. По дороге группа офицеров остановила ведущих нас солдат: «—Куда ведете эту сволочь? Пристрелить их сейчас и делу конец!» Но солдаты сказали, что им приказано привести нас живыми... Нас поместили в разные комнаты. Меня тотчас же раздели, оставив только рубаху и нижнее белье. Через несколько времени повели меня на допрос. Допрос происходил таким образом: меня положили на пол, несколько человек держали руки, ноги, голову и в это время били по спине железной плетью. От каждого удара оставалась глубокая кровавая полоса. Когда вся спина была исполосована, меня поставили на ноги и стали допрашивать. Каждый вопрос сопровождался ударом по лицу и голове. Кровь застлала мне лицо и тело. Спрашивали, где Каландаришвили, кто его соучастники, и т. д.... Наконец, допрос кончился и меня отвели в одиночку. Я лежал без движения, почти без сознания, жажда томила меня, потом забылся и заснул. Когда очнулся, вся голова моя была покрыта корой запекшейся, застывшей крови. На следующий день позвали опять на допрос.

Потом отправили обратно в камеру. К вечеру вывели меня на двор, дали арестантскую одежду и тут я увидел Лабадзе, такого же избитого и переодетого...

ირკუტსკის ოლქის სახელმწიფო არქივი, ხელნაწერების ფონდი. «Иосиф Кигурадзе. Материалы о партизанской борьбе отряда Каландаришвили против белых», ფურ. 1 — 6, 10 — 11. დღეაწი

№ 81

1946 წლის აგვისტოს 15. — ციმბირელი ყოფილი პარტიზანების ცნობიდან ს. კ. სურგულაძის რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ

...Тов. Сургуладзе Сергей Константинович, из бывших ссыльно-политических, действительно участвовал в партизанском движении в 1918, 1919 и 1920 г. г. в Канском, Красноярском и Минусинском уездах. Был организатором и председателем Армейского Совета красных партизан с декабря месяца 1918 года до 4 января 1920 года.

Активный борец в борьбе против колчаковской реакции в Сибири...

Сургуладзе пользовался большим авторитетом среди 2.000 бойцов армии красных партизан, а также среди населения Минусинского уезда.

Будучи он как честный борец за Советы, всегда вдохновлял мужество и сознательность в бойцах красных партизан, за что и все его уважали.

После занятия города Минусинска красными партизанами, 13 октября 1919 года тов. Сургуладзе С. К. укреплял тыл и Советскую власть Минусинского округа...¹

საქ. სსრ სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს პერსონალური პენსიების განყოფილება, საქ. ს-371, ფურ. 47. დედანი.

№ 82

1957 წლის ივლისის 25. — სერგო კონსტანტინეს ძე სურგულაძის დახასიათება

...С первых же дней пребывания в отряде проявил себя как стойкий принципиальный большевик и завоевал всеобщее уважение...

წიგნიდან — «Славное сорокалетие», Красноярск, 1957, გვ. 220.

№ 83

1957 წლის ოქტომბრის 27. — ტომსკელი რევოლუციონერების მოგონებებიდან ტ. ზაქარაიას რევოლუციური მუშაობის შესახებ

...Несмотря на малочисленность студенческой большевистской группы, она проводила по заданиям Томского горкома партии большую организаторскую и агитационно-пропагандистскую работу среди солдат Томского гарнизона, а также среди студенчества. Особенно выдающимися, талантливыми организаторами и пропагандистами проявили себя студенты Ф. Литкин и Закарая. Они пользовались большим авторитетом и популярностью не только среди студенчества, но и среди рабочих и солдат. К сожалению, т. Закарая был серьезно болен. Несмотря на это, вел большую разностороннюю работу... Светлый образ выдающегося молодого революционера являлся для нас примером беззаветного служения народу...

გაზ. «За Советскую науку», № 32, 1957.

№ 84

1960 წლის აპრილის 30. — ტომსკის უნივერსიტეტის გაზეთ „За Советскую науку“-ში მოთავსებული წერილი გიორგი ალექსანდრეს ძე მიქელაძის შესახებ

Георгий Микеладзе

Недавно из архивных документов стали известны подробности гибели студента медицинского факультета Томского университета Георгия Микеладзе. В 1919 году он был расстрелян за революционную деятельность в числе других заключенных под городом Екатеринбургом бандой атамана Аненкова...

¹ საბუთს ხელს აწერს 5 ყოფილი პარტიზანი.

Для защиты власти Советов Совдеп усиленно формировал отряды Красной гвардии... немедленно был организован военно-революционный штаб, в состав которого вошли большевики В. М. Лапин, Г. А. Микеладзе, М. Александров и другие.

Первые сражения с белочехами произошли на станции Арлюк... поезд, в котором они двигались, состоял всего из двух теплушек с красногвардейцами и двух санитарных вагонов. Под напором превосходящих сил противника пришлось отступать. Тогда смельчаки решили поджечь мост через реку Большая Камышенная.

В ночь с 3 на 4 июня 1918 года поезд был остановлен за мостом. По приказанию Лапина и Микеладзе красногвардейцы, обезоружив мостовую охрану, подожгли деревянные фермы, мосты и отступили дальше, к теперешнему городу Кемерово.

В донесении управляющего Кольчугинского отделения железной дороги прокурору Томского окружного суда, «О сожжении моста красногвардейцами», указывалось на особую роль при этом Г. А. Микеладзе, как человека, «прибывшего специально для производства военных операций в связи с наступлением чехов».

В июле 1918 года Георгий Микеладзе был арестован белогвардейцами и находился в Томской губернской тюрьме. В октябре вместе с другими борцами за власть Советов... по распоряжению белогвардейского генерала Пепеляева в числе «Тринадцати» он был вывезен в Екатеринбургскую тюрьму. В тюрьме Георгий держался мужественно...

Большевики Томского подполья пытались организовать побег из тюрьмы своим товарищам, но осуществить его не удалось...

М. Чугунов.

გაზ. «За Советскую науку», №№ 15—16, 1960 წ.

№ 85

1965 წლის ოქტომბრის 8. — ნ. მ. მარტიანოვის სახ. მინუსინსკის სარაიონთა-შორისო მუზეუმის ადმინისტრაციის მომართვა (№ 186) ა. ს. პუშკინის სახ. თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორატისადმი ს. კ. სურგულაძის შესახებ

Имя Сургуладзе Сергея Константиновича, бывшего председателя армейского Совета партизанской армии Юга бывшей Енисейской губернии помянут трудящиеся Юга Красноярского края и Тувинской АССР...

Минусинский Музей им. Н. М. Мартьянова просит Вас оказать помощь в высылке музею более полных материалов, освещающих жизнь и деятельность, а также и фотографии места похоронения одного из легендарных руководителей и организаторов партизанской армии бывшей Енисейской губернии, большевика Сургуладзе Сергея Константиновича.

Директор Минусинского музея И. Павлючек, старший научный сотрудник отдела Советского периода Маслов.

ა. ს. პუშკინის სახ. თბილისის სახ. პედაგოგიური ინსტიტუტის კანცელარია. მიღებულია 1965 წ. 15 ნოემბერს, რეგისტრაციის № 340.

მ. ი. კალინინი საქართველოში

(დოკუმენტები თბილისის მუშათა შორის მისი რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ)

მიხეილ ივანეს ძე კალინინი, ლენინური გვარდიის მტკიცე ბოლშევიკი, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს გამოჩენილი მოღვაწე. დაიბადა 1875 წლის 19 ნოემბერს ტვერის გუბერნიის კორჩევსკის მაზრის (ახლა კაშინსკის რაიონი, კალინინის ოლქი) სოფელ ვერხნაია ტროიცაში.

მამა მისი იყო ღარიბი გლეხი, რომელიც ოჯახის შესანახად (შედგებოდა ექვსი სულისაგან)¹ სოფლიდან მუდმივად გარე სამუშაოზე გადიოდა.²

9 წლის მიხეილი წერა-კითხვას სწავლობდა თადარიგში მყოფი ჯარისკაცის ხელმძღვანელობით; 11 წლისა კი შევიდა სოფლის სკოლაში, რომელიც დაამთავრა 1889 წლის ზაფხულში. ოჯახის მძიმე ეკონომიურმა მდგომარეობამ პატარა მიხეილი აიძულა „მოსამსახურე ბიჭად“ დადგომოდა მემამულე მორდუხაი-ბოლტოვსკის, რომლის მამული ახლო მდებარეობდა სოფელ ვერხნაია ტროიცასთან. ბოლტოვსკები შემოდგომით საცხოვრებლად გადადიოდნენ პეტერბურგში, და მათ თან მიყვებოდა მიხეილიც.

ბოლტოვსკის შინამოსამსახურედ მ. ი. კალინინმა 4 წელი გაატარა. განსაკუთრებით მისთვის ნაყოფიერი შეიქმნა პეტერბურგში ყოფნა, როცა მცირეოდენ თავისუფალ დროს იგი წიგნების კითხვაში ატარებდა. ამ მოკლე ხანში მან მოასწრო წაეკითხა რუსული ლიტერატურის კლასიკოსთა ნაწარმოებები.

¹ იხ. საბ. №24.

² მ. ი. კალინინის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი მომენტები ვრცლად გაშუქებულია სკკპ ცკ-თან არსებული მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის მეცნიერ თანამშრომელთა მიერ დაწერილ ბიოგრაფიების კრებულში — „რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწენი საქართველოში“, თბ., 1961, გვ. 19-22.

1893 წელს მ. ი. კალინინი მოწაფედ მიიღეს ქარხანა „სტარი არსენალის“ გილზების საამქროში. აქ იგი პირველად გაეცნო ქარხნის მუშის მდგომარეობას და გაიგო არალეგალურ მუშათა წრეების არსებობის შესახებ.

1896 წლის აპრილში მ. ი. კალინინი გადავიდა სამუშაოდ პუტილოვის (ახლა კიროვის) ქარხანაში, რომელიც მსხვილ საწარმოს წარმოადგენდა მრავალათასიანი მუშათა კოლექტივით. აქვე მოწინავე მუშებისაგან მან შექმნა მარქსისტული წრე და მუშაობდა ვ. ი. ლენინის მიერ დაარსებულ პეტერბურგის „მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის ბრძოლის კავშირის“ ხელმძღვანელობით.

1896 წლის მაისში დაიწყო პეტერბურგის ფეიქრების დიდი გაფიცვა და იგი მალე მოედო სხვა დარგის საწარმოების მუშებსაც. გაფიცვამ, რომელიც გაგრძელდა 3 კვირაზე მეტ ხანს, მოიცვა 30 ათასამდე მუშა. წინაღ პეტერბურგს არ ახსოვდა ასეთი გაფიცვა, და ამიტომ ამ გაფიცვამ დიდი ზეგავლენა მოახდინა მ. ი. კალინინზე.

1897 წელს მ. ი. კალინინი შევიდა მოზრდილებისათვის გახსნილ პუტილოვის ღამის ტექნიკურ სკოლაში, სადაც შემოიკრიბა რევოლუციურად განწყობილი ახალგაზრდობა და დაიწყო ფართო პროპაგანდა მუშებში.

1898 წელს მან ამხედრა ჯარიმების წინააღმდეგ მუშები, რომლებმაც მე-წარმენი აიძულეს, თუმცა დროებით, დათმობაზე წასულიყვნენ.

იმავე წელს იგი შევიდა რსდმპ რიგებში. მ. ი. კალინინი ხელმძღვანელობდა „ბრძოლის კავშირის“ პუტილოვის ჯგუფს. მან 1899 წლის ზაფხულში მოაწყო მუშათა გაფიცვა, მაგრამ 4 ივლისს იგი დააპატიმრეს სხვებთან ერთად (სულ 52 კაცი), ხოლო 1900 წლის 12 აპრილს გაანთავისუფლეს ციხიდან და ადმინისტრაციული წესით გაასახლეს პეტერბურგიდან. მას აუკრძალეს ყოფნა სატახტო, საგუბერნიო და საუნივერსიტეტო ქალაქებში; მ. ი. კალინინმა აირჩია საცხოვრებლად ქ. თბილისი. ციხიდან განთავისუფლების შემდეგ იგი 5 დღე დარჩა პეტერბურგში და გამოიყენა ეს დრო იატაკქვეშეთში ამხანაგებთან კავშირის აღსადგენად.

როგორც საარქივო მასალებიდან ჩანს, მ. ი. კალინინი 17 აპრილს წამოსულა პეტერბურგიდან თბილისს;¹ იგი ჩამოვიდა თბილისში 1900 წლის გაზაფხულზე (მაისში). მასზე მაშინვე დაუწესებიათ პოლიციის განსაკუთრებული ზედამხედველობა, ხოლო 20 ივნისს კი მისგან ჩამოუერთმევიათ ხელწერილი უნებართვოდ თბილისიდან გაუსვლელობის შესახებ (იგი ცხოვრობდა ქალაქის წ. საპოლიციო უბანში).²

მ. ი. კალინინი ჩამოსვლის შემდეგ მოეწყო ხარატად ამიერკავკასიის რკინიგზის თბილისის მთავარ სახელოსნოებში. მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ სახე-

¹ იხ. საბ. №1.

² იხ. საბ. №4 და №5.

ლოსნოების მუშების აგვისტოს გაფიცვასთან დაკავშირებით, კალინინი დაუთხოვიათ, და ის უმუშევრად დარჩენილა, რაზეც ნათლად მიგვითითებს თბილისის პოლიცემისტერის 1900 წლის 16 აგვისტოს პატაკი თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი, სადაც გარკვევით არის ლაპარაკი იმაზე, რომ მ. ი. კალინინი უმუშევრად და ფიქრობს სახელოსნო-ებში მოწყობას, სადაც გაფიცვამდე მუშაობდაო¹.

მ. ი. კალინინი 1900 წლის ოქტომბერ-ნოემბერშიც ყოფილა უმუშევრად, რასაც მოწმობს 25 ნოემბერს თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მისი თხოვნა უმუშევრად ყოფნის გამო 1. რეველში საცხოვრებლად გადასვლაზე ნებართვის შესახებ.²

ეს დოკუმენტი საინტერესოა იმიტაც, რომ, როგორც ირკვევა, მ. ი. კალინინს მანამდე მიუძღოდა რკინიგზის მთავარ სახელოსნოების ადმინისტრაციისათვის მიეღო სამუშაოზე, მაგრამ მისი თხოვნა არ დაუკმაყოფილებიათ³.

30 ნოემბერს თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს უფროსმა აცნობა პოლიციის დეპარტამენტს მ. ი. კალინინის თხოვნის შინაარსი ქ. რეველში საცხოვრებლად გადასვლის შესახებ⁴, რაზედაც დეპარტამენტმა 19 დეკემბერს უარით უპასუხა⁵. სხვა ცნობიდან ჩანს, რომ მ. ი. კალინინს ამ თხოვნის დაწერის, ე. ი. 25 ნოემბრის შემდეგ, უშოვია სამუშაო იარაღის მექანიკურ ქარხანაში, მაგრამ იქიდანაც 12 დეკემბრისათვის დაუთხოვიათ, ალბათ, არაღელვარული მუშაობის გამო, ამას შემდეგ, 22-23 დეკემბერს, მოჰყვა მ. ი. კალინინის და მისი ამხანაგების გაჩხრეკა და დაპატიმრება.⁶

29 დეკემბერს მეტეხის ციხეში უკვე პატიმარ მ. ი. კალინინს გამოუტყბადეს პოლიციის დეპარტამენტის მიერ მისი 25 ნოემბრის თხოვნის უარყოფის შესახებ.⁷

თბილისის გუბერნიის ქანდარმთა სამმართველოს უფროსი პოლკოვნიკი დებილი 1900 წლის 30 დეკემბერს წერდა პოლიციის დეპარტამენტსა და პეტერბურგის ქანდარმერიას მ. ი. კალინინის დაპატიმრების მიზეზებზე და მიუთითებდა თბილისის მთავარ სახელოსნოების მუშების აგვისტოს გაფიცვაში მის აქტიურ მონაწილეობაზე.⁸

1 იხ. საბ. № 8.

2 იხ. საბ. № 11.

3 იქვე.

4 იხ. საბ. № 12.

5 იხ. საბ. № 13.

6 იხ. საბ. № 15.

7 იხ. საბ. № 16.

8 იხ. საბ. № 17-19.

1901 წლის 4 იანვარს კავკასიის მთავარმართებელმა გენერალ-ადიუტანტ გოლიცინმა პატიმრობის ვადა მ. ი. კალინინს გაუგრძელა ერთი თვით¹. დაიწყო სასამართლო ძიება, რის შედეგადაც დადგინდა მ. ი. კალინინის კავშირი პეტერბურგში მცხოვრებ ე. ზაჩესოვასთან, და ამიტომ თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსმა პოლკოვნიკმა დებილმა სთხოვა პეტერბურგის ოხრანკის უფროსს ე. ზაჩესოვას გაჩხრეკა და მ. ი. კალინინის არალეგალური მუშაობის მამხილებელი მასალების გამოგზავნა.²

ინტერესს იწვევს მეტეხის ციხეში მ. ი. კალინინის დაკითხვის 1901 წლის 17 იანვრის ოქმი³. როგორც ირკვევა, დაკითხვას ესწრებოდნენ თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწე და თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორის მოადგილე. ამ დოკუმენტიდან ჩანს ისიც, რომ მ. ი. კალინინს ჟანდარმისათვის პირველი ჩვენება მიუცია 27 დეკემბერს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ჩვენება არ შემონახულა მასალებში.

დაკითხვის დროს მ. ი. კალინინი აზნევეს ჟანდარმერიას. იგი სრულებით არ ასახელებს ე. ზაჩესოვას, და უარყოფს აგრეთვე პეტერბურგიდან გადმოსახლებულ ზოგიერთ მუშასთან პირად ნაცნობობასა და კავშირს.

მ. ი. კალინინი თბილისის მუშათა შორის დიდი სიფრთხილითა და კონსპირაციის დაცვით მუშაობდა. იგი იყო მთავარ სახელოსნოების მუშების 1900 წლის აგვისტოს გაფიცვის ერთ-ერთი ორგანიზატორი და ხელმძღვანელ ი. მაგრამ აგენტურამ ამის აშკარა მამხილებელი მასალები ვერ იპოვა. ამით აიხსნება ის, რომ პოლიციის დეპარტამენტმა მოითხოვა კალინინის არალეგალური მუშაობის დამადასტურებელი დამატებითი ცნობების მოძიება, წინააღმდეგ შემთხვევაში პატიმრობაში მისი ყოფნა საფუძველს მოკლებულად მიიჩნია.⁴

მ. ი. კალინინი ორი თვე იჯდა მეტეხის ციხეში, იგი გაანთავისუფლეს 1901 წლის 22 თებერვალს და დააწესეს მასზე პოლიციის ფარული ზედამხედველობა⁵. 19 მარტს მ. ი. კალინინი გადავიდა საცხოვრებლად რეველში (ახლა ტალინი), რომელიც სამრეწველო ქალაქად ითვლებოდა.

არალეგალური საქმიანობის დამატებითი მამხილებელი მასალების უქონლობის გამო 1901 წლის 12 აპრილს თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორის გადაწყვეტილებით მ. ი. კალინინის საქმის შემდგომი წარმოება მოის-

1 იხ. საბ. № 19.

2 იხ. საბ. № 21.

3 იხ. საბ. № 22.

4 იხ. საბ. № 23.

5 იხ. საბ. № 25.

პო და იგი დაუმორჩილეს პოლიტიკის განსაკუთრებულ ზედამხედველობას რე-
ველში,¹ რაც ეცნობა მას 1902 წლის 14 ოქტომბერს.²

როგორც ვხედავთ, მ. ი. კალინინი თბილისში იმყოფებოდა და რევოლუ-
ციურ მუშაობას ეწეოდა 1900 წლის მაისის დასაწყისიდან 1901 წლის მარ-
ტის შუა რიცხვებამდე. მართალია, ეს დროის მცირე მონაკვეთია, მაგრამ მის
მიერ გაწეული არალეგალური მუშაობის მნიშვნელობა დიდია. მან თბილის-
ის მოწინავე მუშებთან ერთად მოაწყო პირველად საქართველოსა და ამიერ-
კავკასიის მუშათა კლასიის ისტორიაში პოლიტიკური გამოავლა თბილისის
მთავარ სახელოსნოების მუშების 1900 წლის 1-15 აგვისტოს ცნობილი გაფიც-
ვის სახით.

ამ გაფიცვამ „გავლენა მოახდინა ქალაქის სხვა სამრეწველო საწარმოთა
მუშებზე. მან გამოიწვია გაფიცვები თამბაქოს ფაბრიკებში. იარაღოვის მექა-
ნიკურ ქარხანაში, ადელხანოვის ტყავის ქარხანაში. ყველა ამ საწარმოში მუ-
შებმა მნიშვნელოვანი წარმატებები მოიპოვეს, მათი მოთხოვნების უმეტე-
სობა დაკმაყოფილებული იქნა“.³

ლენინური გაზეთი „ისკრა“ დიდ შეფასებას აძლევდა თბილისის მუშათა
საგაფიცვო ბრძოლას თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ.⁴ ქართული არალეგა-
ლური მარქსისტული გაზეთი „ბრძოლა“ კი, ეხებოდა რა 1900 წლის აგვის-
ტოს გაფიცვის დამარცხებას, წერდა: „ეს დამარცხება ბევრ გამარჯვებას აღე-
მატება თავისი მნიშვნელობით და შედეგებით... დამარცხდნენ რა მუშები გუ-
შინ, ამით მათ გამარჯვება მოამზადეს დღეისათვის“.⁵

მ. ი. კალინინი 1919 წლის 30 მარტიდან სრულიად რუსეთის ცაკის, ხოლო
1938 წლის 17 იანვრიდან 1946 წლის 19 მარტამდე სსრ კავშირის უმაღლესი
საბჭოს პრეზიდიუმის შეუცვლელი თავმჯდომარე იყო და 27 წლის განმავლო-
ბაში მუშაობდა საბჭოთა სახელმწიფოს უმაღლესი ორგანოს სათავეში. იგი
გარდაიცვალა 1946 წლის 3 ივნისს.

კომუნისტურმა პარტიამ და საბჭოთა მთავრობამ ღირსეულად დააფასეს
მ. ი. კალინინის თვალსაჩინო დამსახურება საბჭოთა სახელმწიფოს მშენებლო-
ბისა და განმტკიცების საქმეში: 1944 წლის 25 მარტს მას მიენიჭა სოციალის-
ტური შრომის გმირის წოდება, ხოლო 1945 წლის 19 ნოემბერს დაბადების
70 წლისთავზე დაჯილდოებულ იქნა ლენინის ორდენით.

1 იხ. საბ. № 26.

2 იხ. საბ. № 36.

3 საქართველოს კომპარტიის ისტორიის ნარკვევები, ნაწ. I, თბ., 1957, გვ. 67.

4 გაზ. „ისკრა“, 1901, № 6.

5 გაზ. „ბრძოლა“, 1901, № 2-3.

მ. ი. კალინინი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ რამდენიმეჯერ იყო საქართველოში. იგი ყოველთვის სიყვარულით იგონებდა თბილისელ მუშებთან ერთად იატაკქვეშეთის მძიმე პირობებში თავის რევოლუციურ მუშაობას.¹ თბილისელმა მუშებმა იმ შავზნელ დროს შეიყვარეს იგი და იფარავდნენ მას ჟანდარმთა და პოლიციელთა დევნა-შევიწროებისაგან.

თბილისის მშრომელები ახლაც წმინდად ინახავენ მ. ი. კალინინის ნათელ ჭსოვნას. მისი სახელის უკვდავსაყოფად თბილისში მის სახელს ატარებს რაიონი, ქუჩა, ქარხანა, დაცულია ის სახარატო დაზგა, სადაც მ. ი. კალინინი ჩვენი საუკუნის დამდეგს მუშაობდა ორთქლმავალ-ვაგონშემკეთებელ ქარხანაში.

¹ იხ. საბ. № 40, 52.

№ 1

1900 წლის აპრილის 18. — პეტერბურგის ქალაქის უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნატორისადმი პოლიციის განსაკუთრებულ ზედამხედველობაში მყოფ მ. ი. კალინინის თბილისში საცხოვრებლად გადასვლისა და მასზე მეთვალყურეობის დაწესების შესახებ, № 5203

Привлеченный при С.-Петербургском губернском жандармском управлении к дознанию по обвинению в государственном преступлении и отданный под особый надзор полиции крестьянин Тверской губернии, Корчевского уезда, Яковлевской волости, деревни Троицы, Михаил Иванов — Калинин выбыл 17 сего апреля в г. Тифлис.

Сообщая об изложенном, имею честь покорнейше просить ваше превосходительство сделать распоряжение о подчинении Калинина особому надзору полиции, присовокупляя, что ему Министерством внутренних дел, по соглашению с Министерством юстиции, воспрещено жительство в столицах и губерниях, столичных, Тверской, Ярославской, Костромской, Нижегородской, Владимирской, Рязанской, Тульской, Пермской, Уфимской, Орловской, Екатеринославской, Бакинской, Варшавской, Петроковской области Войска Донского, Белостокском уезде, а также в городах: университетских, Николаеве, Елисаветграде, Вильно, Риге, Либаве и м. Кривом Роге, Херсонской губернии.

Ген.-лейтенант (подпись)

ცსა (თბ.) ფონ. 34-ს, საქ. 314, ფურ. 1. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 2

1900 წლის აპრილის 22. — პეტერბურგის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის საცხოვრებლად თბილისში გადასვლის შესახებ, № 3691

Имею честь сообщить вашему высокоблагородию для сведения, что привлеченный к производимому во вверенном мне управлении дознанию в качестве обвиняемого в преступлении, предусмотренном 250 ст. Улож. о наказании, и отданный впредь, до разрешения дознания, под особый надзор полиции, крестьянин Тверской губернии, Корчевского уезда, Яковлевской волости Михаил Иванов Калинин выбыл на жительство в г. Тифлис.

К сему считаю нужным присовокупить, что названный обвиняемый изобличается в том, что находился в преступных сношениях с ин-

теллигентами и представлял свою квартиру для устройства сходок, принимая в таковых непосредственное участие.

Генерал-майор (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 322. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 3

1900 წლის აპრილის 28. — თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის პოლიცმეისტერისადმი მ. ი. კალინინზე მე-თვალუურეობის დაწესების შესახებ, № 2067

Состоящий под особым надзором полиции крестьянин Тверской губернии Корчевского уезда деревни Троицы Михаил Иванов Калинин 17 сего апреля выехал из Петербурга в Тифлис.

Сообщая о сем, имею честь просить распоряжения вашего высокоблагородия подчинить названного Калинина упомянутому надзору, отобрав у него подписку, каковую и препроводить ко мне, что он, Калинин, без моего разрешения не может отлучиться из Тифлиса.

Полковник Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 321. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 4

1900 წლის ივნისის 20. — მ. ი. კალინინის ხელწერილი თბილისიდან უნებართვოდ გაუსვლელეობის შესახებ

1900 года, июня 20 дня, я, нижеподписавшийся, даю подписку эту господину исполняющему должность тифлисского полицмейстера в том, что я обязуюсь жить в Тифлисе безотлучно и о всяком желании перемениить местожительство я обязан заявить местному начальнику губернского жандармского управления и полицмейстеру.

Крестьянин Тверской губернии, Корчевского уезда, Михаил Калинин.

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 325. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 5

1900 წლის ივნისის 22. — თბილისის პოლიცმეისტერის პატაკი თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინზე პოლიციის ზედამხედველობის დაწესების შესახებ, № 933

Вследствие отношения от 28 апреля с. г. за № 2067 препровождая при сем копию подписки, состоящего под особым надзором полиции Михаила Ивановича Калинина имею честь уведомить ваше высокоблагородие, что особый надзор полиции учрежден за Калининым по житель-

ству его в районе 10 участка по Елисаветинской улице и угол Вокзальной.

Исполняющий должность полицмейстера (подпись).

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 323. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 6

1900 წლის ივნისის 27. — თბილისის გუბერნიის ჟანდარმათა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი მ. ი. კალინინის თბილისში ჩამოსვლისა და მასზედ პოლიციის ზედამხედველობის დაწესების შესახებ, № 3009

Во исполнении циркуляра от 17 апреля 1898 года за № 1220¹ имею честь донести Департаменту полиции, что привлеченный к производимому в С.-Петербургском губернском жандармском управлении дознанию в качестве обвиняемого и отданный под особый надзор полиции крестьянин Тверской губернии Корчевского уезда Яковлевской волости Михаил Иванов Калинин в начале мая прибыл в г. Тифлис, где и подчинен упомянутому надзору.

Штабс-ротмистр (подпись).

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 325, პირი, ხელით ნაწერი.

№ 7

1900 წლის აგვისტოს 5. — თბილისის გუბერნიის ჟანდარმათა სამმართველოს უფროსის მოვალეობის აღმსრულებლის მიმართვა თბილისის პოლიცმეისტერისადმი მ. ი. კალინინის ადგილსამყოფელისა და მისი საქმიანობის შეტყობინების შესახებ, № 3600

Имею честь просить ваше высокоблагородие выяснить совершенно секретным путем и сообщить мне в возможно скором времени, где именно служит и чем занимается в настоящее время состоящий под особым надзором полиции Михаил Иванов Калинин (отзыв ваш от 22 июня сего года за № 933), проживающий в X участке на углу Елисаветинской и Вокзальной улиц.

За временно исполняющего должность начальника управления штабс-ротмистр Лавров

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 326. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

¹ საბუთში მოხსენებული ცირკულარი № 1220 საქმეში არ აღმოჩნდა.

№ 8

1900 წლის აგვისტოს 16. — თბილისის პოლიცმეისტერის პატაკი თბილისის გუბერნიის უნდარმა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის საქმიანობის შესახებ, № 1837

На отношение от 5 сего августа за № 3600 имею честь уведомить ваше высокоблагородие, что состоящий под гласным надзором полиции Михаил Калинин в настоящее время нигде не служит и определенных занятий не имеет, думает же поступить в мастерские Закавказской железной дороги, где и раньше служил до забастовки.

Исполняющий должность полицмейстера (подпись).

ცა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 327. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 9

1900 წლის ოქტომბრის 2. — ამიერკავკასიის რკინიგზების უნდარმა პოლიციის სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უნდარმა სამმართველოს უფროსისადმი თბილისის მთავარ სახელოსნოებიდან მ. ი. კალინინის დათხოვნის შესახებ, № 380

Имею честь уведомить ваше высокоблагородие для сведения, что состоящий под гласным надзором полиции крестьянин Тверской губернии, Корчевского уезда, деревни Троица, Михаил Иванов Калинин с 13 сего сентября по моему требованию уволен от службы из Тифлиских главных железнодорожных мастерских, ввиду выраженного о том желания Департамента полиции.

Полковник (подпись)

ცა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 328. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 10

1900 წლის ოქტომბრის 7. — თბილისის გუბერნიის უნდარმა სამმართველოს უფროსის პატაკი პოლიციის დეპარტამენტისადმი მ. ი. კალინინის სამსახურიდან დათხოვნის შესახებ, № 4597

Имею честь донести Департаменту полиции в дополнение к представлению от 11 июня¹ сего года за № 3009, что состоящий под особым надзором полиции Михаил Иванов Калинин с 13 минувшего сентября уволен от службы из Тифлиских главных мастерских Закавказских железных дорог, ввиду выраженного о том желания Департамента полиции.

Полковник Дебиль

ცა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 329. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

¹ საბუთში შეცდომაა. უნდა იყოს 27 ივნისი.

№ 11

1900 წლის ნოემბრის 25. — მ. ი. კალინინის თხოვნა თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი ქ. რეველში საცხოვრებლად გადასვლის შესახებ

В Тифлисское губернское жандармское управление

Состоящего под особым надзором крестьянина Тверской губернии, Корчевского уезда деревни Троицы Михаила Калинина

ПРОШЕНИЕ

Честь имею покорнейше просить Тифлисское губернское жандармское управление: разрешить мне выезд из г. Тифлиса в г. Ревель Эстляндской губернии. Причину, побудившую меня обратиться к вам с просьбой, мотивирую тем, что не имею средств к существованию как сейчас, так и в дальнейшем будущем, и нет надежды их добыть, так как в железнодорожных мастерских мне работать не дозволили, а частной службы до сих пор не подыскал и не имею надежды найти.

Проситель Михаил Калинин

Тифлис, 25 ноября 1900 г.

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 330. ავტოგრაფი.

№ 12

1900 წლის ნოემბრის 30. — თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსის პატაკი პოლიციის დეპარტამენტისადმი მ. ი. კალინინის ქალაქ რეველში გადასვლის თაობაზე შუამდგომლობის შესახებ № 5405

Состоящий под особым надзором полиции Михаил Иванов Калинин обратился ко мне с просьбой о выезде из г. Тифлиса в г. Ревель Эстляндской губернии для приискания себе работы.

Вышеизложенное имею честь представить в дополнение к представлению от 7 октября сего года за № 4597 на усмотрение Департамента полиции.

Полковник Дебиль

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 331. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 13

1900 წლის დეკემბრის 19. — პოლიციის დეპარტამენტის ვიცედირექტორის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის ქ. რეველში საცხოვრებლად გადასვლაზე უარის თქმის შესახებ, № 5399

Вследствие отношения от 30 ноября за № 5405 Департамент полиции просит ваше высокоблагородие объявить крестьянину Михаилу Ива-

нову Калинину, что ходатайство его о разрешении переезда на жительство в Ревель оставлено без последствий.

За вице директора (подпись)

ცხა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 332, დელანი. საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 14

1900 წლის დეკემბრის 22. — თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის მოხსენება ამავე გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი თბილისის საწარმოების მუშათა შორის მ. ი. კალინინის არალე-
გალური საქმიანობის შესახებ, № 388

В дополнение к донесению от 25 минувшего ноября за № 356,¹ имею честь доложить вашему высокоблагородию, что дальнейшим наблюдением за квартирой Семенова (Авчальская, д. № 131), в коей проживают негласно надзорный Мирон Савченко, состоящий под особым надзором Михаил Калинин и приезжий из С.-Петербурга Иван Смирнов, и квартирой поднадзорных Ивана Назарова, Василия Романова, Александра Салишева, Валикова (Квирильская, № 81) выяснилось, что все эти лица находятся в постоянном между собою общении, судя по периодическим сборам их, то у одного, то у другого, по посещению их весьма многими рабочими, по сделанному письменному заявлению нескольких рабочих о том, что Савченко возбуждал и возбуждает в настоящее время мастеровых к забастовке, и по сведениям о такой же деятельности Савченко и других, помещенных в предыдущем донесении, нужно думать, что перечисленные лица несомненно составляют центр тайного рабочего кружка мастерских, около которого группируются как ближайшие члены: работающий на механическом заводе Рукса, негласно поднадзорный Иван Левашкевич, состоящий под особым надзором полиции Владимир Родзевич-Белевич, бригадир мастерских Закавказских железных дорог Авдеев, служащий на тех же дорогах Потанашивили, упоминаемый в предыдущем донесении Дариспан Хелая, привлекавшийся по делу забастовки железнодорожных мастерских Гурешидзе и Зеленцов и товарищ последнего, по фамилии Неизвестный, причем Зеленцов (оказавшийся именно тем неизвестным в начале человеком с бородой, который посещал Хелая), по-видимому, служит для поддержания сношения между членами кружка, так как все свободное время только и делает, что ходит с квартиры одного на квартиру другого. Члены наблюдаемого кружка сходятся не только на своих квартирах, но и в других местах: в казенном театре, в железнодорожной чайной и в «Дешевой библиотеке» негласно надзорной Кайдановой, где они все берут себе книги для чтения, по негласным сведениям через ту же библиотеку. Многие из них получают и свою корреспонденцию.

10 сего декабря Иван Смирнов перешёл на новую квартиру по Квирильской улице в д. № 80, находящуюся почти против дома № 81, где

¹ საბუთში მოხსენებული შეტყობინება № 356 საქმეში არ აღმოჩნდა.

живут поднадзорные Романов, Назаров и другие, и поселился совместно с каким-то железнодорожным служащим, с которым и начал появляться вместе на прогулках и в театре. Вместе с тем в доме № 81 стали наблюдаться три новых лица, вошедшие в близкое сношение с упомянутой выше квартирой поднадзорных в том же доме, со Смирновым и Зеленцовым. Фамилии этих лиц, как равно и железнодорожного служащего, проживающего со Смирновым, не выяснились, дабы не обнаружить существующего наблюдения.

18 сего декабря Смирнов (вместе со своим товарищем, железнодорожным служащим) снова переменял квартиру, поселившись на Андреевской улице в доме № 57.

По сведениям, полученным агентом от старика Макарова, проживающего в доме № 131 по Авчальской улице, Калинин, уже дней десять не работавший на заводе Яралова, Смирнов и их товарищи собираются в не продолжительном времени выехать в г. Баку.

Наблюдение за счетоводом Лищинским вполне подтвердило, что он относится к рабочим в высшей степени внимательно и в то же время живет совершенно конспиративно: за все время наблюдения к нему положительно никто не заходил, ни днем, ни вечером. Вечером Лищинский обыкновенно бывает в железнодорожной чайной, при которой устроена читальня, там он читает газеты, книги, беседует с заходящими знакомыми мастеровыми, а затем отправляется домой, зажигает лампу и закрывает ставни.

К сему, для объяснения причины почти полной обособленности наблюдаемого кружка от рабочих других заводов и фабрик, отсутствие в нем интеллигентов и вообще в видах определения положения этого кружка в общем рабочем движении г. Тфлиса, имею честь присовокупить сведения о рабочем движении в Тифлисе, разновременно мною полученные от агента, специально для сего приглашенного.

По сведениям означенного агента, рабочее движение в Тифлисе началось собственно с мая месяца прошлого, 1899 года, при чем общей кассы и общей правильной организации до сего времени не существует, но каждая фабрика, каждый завод, а равно и каждый ремесленный цех имеют свои тайные кружки, руководители коих находятся в постоянных между собою сношениях и собираются на общие сходки (некоторые из таких руководителей агентом указаны). Кружки формируются независимо [от] национальности из русских, грузин и армян, объединившихся одними общими целями пролетариата, чем и объясняется совершенное ослабление в последнее время национальных политических движений. Собственных библиотек — легальной и нелегальной, рабочие, видимо, не имеют: легальную библиотеку, т. е. состоящую из легальных книг известного подбора, им заменяет «Дешевая библиотека» негласно поднадзорной Кайдановой, в каковой библиотеке служит некая Елена Николаевна Дубровская, вполне сочувствующая рабочему движению, и некоторые другие библиотеки; нелегальную же литературу рабочие достают случайно, или от интеллигентов. Интеллигенты эти в числе около 20, состоящие почти исключительно из грузин (из них некоторые служат в конторе Закавказских железных дорог, одни в обсерватории), в организацию рабочих не входят и даже не бывают на чтениях, за исключением одного интеллигента, посещающего чтение

кружка типографии Хеладзе, но стремятся непременно сблизиться с рабочими, причем связью между ними и рабочим служат несколько (человек 6) передовых рабочих, имеющих сношения и со своими кружками и с интеллигенцией и называются любимчиками интеллигенции (к числу таких любимчиков принадлежит один наборщик типографии Хеладзе, указанный агентом). Деятельность интеллигенции в настоящее время заключается в приобретении и распространении нелегальных изданий и в печатании воззваний. Недавно число интеллигентов увеличилось тремя русскими, прибывшими из Петербурга или Москвы со специальною целью учреждения подпольной типографии.

Дней десять тому назад этими приезжими интеллигентами, при содействии указанного выше наборщика типографии Хеладзе, были отпечатаны на русском и грузинском языках воззвания к рабочим, каковые воззвания и были расклеены по городу, преимущественно в местах расквартирования рабочих в ночь с 18 на 19 сего декабря. Этих воззваний было сорвано полицией около 30 экземпляров, причем одно оказалось наклеенным у входа в Тифлисский Александровский институт, другое у подъезда 2—мужской гимназии и значительное число около железнодорожных мастерских.

Деятельность рабочих кружков последнее время проявляется рядом сходок. Во второй половине ноября на Ходживанском кладбище были сходки сапожников (видимо, завода Аделханова), 17 сего декабря на том же кладбище были новые сходки сапожников и фабричных, для обсуждения общей организации кружков и общей кассы (на сходке участвовало человек 17). На днях ожидают новую сходку для выработки параграфов, которые будут предложены интеллигентам для входа в рабочую организацию, ввиду настойчивого их желания объединиться с рабочими, которым они обещают перепечатывать нелегальные издания и образовать из них библиотеку. 24 декабря в 10 часов утра предполагается сходка в Ортачалах — аделхановских сапожников — для выработки программы кружка, а 1 января общая сходка рабочих разных фабрик и заводов в числе около 500 человек.

Приведенные сведения агента в значительной части подтверждаются другими имеющимися у меня данными, а указанные им лица оказались действительно весьма подозрительными, причем некоторые из них еще ранее обращали на себя внимание управления.

За всеми лицами, указанными агентом, и за их знакомыми, так же имеющими прямой связи с наблюдаемым железнодорожным кружком, учреждено особое наблюдение, и все следственные действия в отношении их я полагал бы отложить до возможно полного выяснения их деятельности и связей.

Штабс-ротмистр Лавров

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 120—122, დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 15

1900 წლის დეკემბრის 28. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის პატაკი კავკასიის მთავარმმართველის გოლიცინისადმი მ. ი. კალინინის დაპატიმრების შესახებ, № 5816

Имею честь донести вашему сиятельству в дополнение словесных докладов моих о рабочем кружке, обнаруженном в г. Тифлисе, что в

ночь с 22 на 23 сего декабря были произведены в порядке положения о государственной охране обыски у следующих лиц: Ивана Назарова, Ивана Левашкевича, Михаила Авдеева, Анатолия Кодомцева, Ивана Смирнова, Мирона Савченко, Михаила Калинина, Михаила Гурнешидзе, Феодора Батонасашвили, Николая Зеленцова, Тимофея Донюкова, Адама Лышинского, Александра Хелая, Георгия Красинского, Дариспана Хелая и Никифора Семенова.

На обысках этих взята довольно обширная переписка, еще непросмотренная, в том числе экземпляр революционного журнала (Женевского издания) «Свободное слово».

Из числа вышеупомянутых рабочих, подвергнутых обыскам, ниже следующие лица тогда же были заключены на основании статьи 29 того же положения под стражу в Тифлисский Метехский тюремный замок: Мирон Савченко, Иван Назаров, Иван Смирнов, Николай Зеленцов, Адам Лышинский, Александр Хелая, Михаил Калинин, Никифор Семенов и помимо того недавно прибывший из г. С.-Петербурга мещанин Звулон Литвин, проживавший все время на конспиративной квартире Семенова, где неоднократно собирались сходки рабочих.

Донося вышеизложенное, имею честь просить разрешение у вашего сиятельства продлить срок ареста до одного месяца Мирону Савченко, Ивану Назарову, Ивану Смирнову, Николаю Зеленцову, Адаму Лышинскому, Александру Хелая, Дариспану Хелая, Михаилу Калинин, Никифору Семенову и Звулону Литвину.

Полковник Дебиль

ცხა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 126. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 16

1900 წლის დეკემბრის 29. — თბილისის გუბერნიის უნდარმათა სამმართველოს უფროსის მიმართვა მეტეხის ციხის გამგისადმი მ. ი. კალინინის ქ. რეველში საცხოვრებლად გადასვლაზე უარის თქმის შესახებ, № 5841

Прошу ваше высокоблагородие объявить крестьянину Михаилу Иванову Калинин, содержащемуся во временном вам замке, что ходатайство его о разрешении переезда на жительство в Ревель Департаментом полиции оставлено без последствий.

Полковник Дебиль

ცხა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 335, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 17

1900 წლის დეკემბრის 30. — თბილისის გუბერნიის უნდარმათა სამმართველოს უფროსის პატაკი პოლიციის დეპარტამენტისადმი რკინიგზის მოავარ სახელოსნოებში მუშათა მოძრაობაში მონაწილეობისათვის მ. ი. კალინინის დაპატიმრების შესახებ, № 5859

В дополнение к донесению моему от 30 ноября 1900 г. за № 5405 имею честь донести Департаменту полиции, что состоящий под особым надзором полиции Михаил Иванов Калинин 23 сего декабря заключен

под стражу в Тифлисский Метехский тюремный замок, в порядке положения о государственной охране, как привлеченный обвиняемым к расследованию, производящемуся в порядке того же положения о рабочем движении, обнаруженном в Тифлиских главных железнодорожных мастерских (Донесение мое 23 сего декабря за № 5788/1. Лит. А. представлена 1 августа сего года за № 3532.

Полковник Дебиль

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 333. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. 1900 წლის 23 დეკემბრის შეტყობინება № 5788 საქმეში არ აღმოჩნდა.

№ 18

1900 წლის დეკემბრის 30. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პეტერბურგის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის მეტეხის ციხეში მოთავსების შესახებ, № 5866

Имею честь уведомить ваше превосходительство, что состоящий под особым надзором полиции упомянутый в отзыве вашем от 22 апреля 1900 г. за № 3691 Михаил Иванов Калинин заключен под стражу в Тифлисский Метехский тюремный замок в порядке положения о государственной охране, как привлеченный обвиняемым к расследованию в порядке того же положения о рабочем движении в Тифлиских главных железнодорожных мастерских.

Полковник Дебиль

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 292, ფურ. 334. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 19

1901 წლის იანვრის 4. — კავკასიის მთავარმმართველის კანცელარიის დირექტორის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის პატიმრობის ვადის ერთი თვით გაგრძელების შესახებ,

№ 3

Канцелярия главноначальствующего имеет честь уведомить вас, что по докладу генерал-адъютанту князю Голицыну, представления вашего от 28 декабря минувшего года за № 5816, его сиятельство разрешил срок ареста Мирона Савченко, Ивана Назарова, Ивана Смирнова, Николая Зеленцова, Адама Лишинского, Александра Хелая, Дариспана Хелая, Михаила Калинина, Никифора Семенова и Звулона Литвина, заключенных под стражу в порядке положения о государственной охране, продлить до одного месяца.

За директора (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 168. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 20

1901 წლის იანვრის 9. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის პატაკი თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინთან მიმოწერის გამო ე. ზაჩესოვას გაჩხრეკის საჭიროების შესახებ, № 21

По имеющимся у меня сведениям, известный вашему высокоблагородию Михаил Калинин, арестованный в ночь на 23 декабря прошлого года, был в переписке с некоей Еленой Никитиной Зачесовой; донося изложенное, имею честь просить ваше высокоблагородие затребовать от С. -Петербургского охранного отделения собрания и сообщения мне сведений о названной личности, с тем, что если по агентурным условиям будет признано необходимым произвести у нее обыск, то чтобы копия протокола обыска и отобранная у Зачесовой переписка была бы препровождена мне.

Зачесова проживает за Нарвской заставой в доме № 1, против фабрики.

Штабс-ротмистр Цысс

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 186. დელანი, ხელით ნაწერი.

№ 21

1901 წლის იანვრის 12. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პეტერბურგის დაცვის განყოფილების უფროსისადმი ე. ზაჩესოვას გაჩხრეკისა და მასზე მასალების გადმოგზავნის შესახებ, № 129

Упомянутый в отзыве охранного отделения от 20 апреля 1900 года за № 5203 состоящий под особым надзором крестьянин Михаил Калинин арестованный в ночь на 23 декабря минувшего года, как привлеченный обвиняемым в переписке в порядке положения о государственной охране о рабочем движении в г. Тифлисе, был в переписке с некоей Еленой Никитиной Зачесовой.

Сообщая изложенное, имею честь просить охранное отделение о собрании и сообщении мне сведений о названной личности, с тем, что если по агентурным условиям будет признано необходимым произвести у нее обыск, то чтобы копия протокола обыска и отобранная у Зачесовой переписка были бы препровождены мне.

Зачесова проживает за Нарвской заставой в доме № 1, против фабрики.

Полковник Дебиль

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 219. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 22

1901 წლის იანვრის 17. — მ. ი. კალინინის დავითხვის ოქმი

1901 года января 17 дня в г. Тифлисе я, отдельного корпуса жандармов ротмистр Цысс, на основании... положения о государственной охране допрашивал обвиняемого, который в дополнение своих объяснений от 27 декабря 1900 года¹ показал следующее:

«Зовут меня Михаил Иванович Калинин, я переписывался с проживающей в г. Казани фельдшершей Юлией Алексеевной Поповой. Познакомился я с ней в С.-Петербурге, где она привлекалась по одному и тому же делу со мною в 1899 году. После этого я с нею состою в переписке, т. к. я с нею был в довольно близких отношениях на чисто интимной почве. По приезде в г. Тифлис, я просил какого-то железнодорожного сторожа получать на его имя мои письма. Письма адресовались на вокзал, с указанием имени и отчества этого сторожа — «для передачи М». Повторяю, что ни имени, ни фамилии этого сторожа я не помню, но знаю, что он полный. Через него я получил два письма, затем я попросил Дариспана Хелая получать для меня письма на его имя «для передачи Шуре». Так я назвал себя потому, что меня Попова назвала «Александром Чацким», а я ее «Софией». В переписке с Поповой я не касался нелегальных вопросов. О стачке в г. Тифлисе я ей сообщал не подробно, а в общих чертах. С Салышевым она не могла быть знакомой, т. к. нигде с ним не встречалась, но о существовании его она могла знать из моих писем, т. к. я ей писал вообще о здешних административно-ссылных, не касаясь ни их деятельности, ни личности, а лишь упоминая их фамилии. О стачке я писал лишь как о совершившемся факте, но ни к какому описанию ее я не приступал. Через Хелая я получил три или четыре письма. Одно из этих писем Хелая дал мне в мастерских, прочие же, я не помню где. После этого Попова писала прямо по моему адресу: «Дидубе или Нахаловка № 131 квартира Семенова — «М». Литвина я знаю из С.-Петербурга, но не был с ним особенно знаком, как я и показал при первом допросе. Думаю, что Литвин с Поповой незнаком, впрочем, в этом не уверен. Я Попову звал в Тифлис, и она мне писала, что приедет сюда одно лицо, подразумевая под ним себя. Она хотела приехать в Тифлис, как только ей разрешат, но о конспиративных целях этой поездки и речи не было».

М. Калинин.

Ротмистр Цысс.

ცხა (თბ.), ფონ. 31-ს, საქ. 161, ფურ. 252. პირი, ხელით ნაწერი.

¹ საბუთში მოხსენებული მ. ი. კალინინის 1900 წლის 27 დეკემბრის ახსნა-განმარტება საქმეში არ აღმოჩნდა.

№ 23

1901 წლის იანვრის 27. — პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორის მიმართვა თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის რევოლუციური მუშაობის დამადასტურებელი დამატებითი ცნობების წარდგენის შესახებ, № 531

Из донесения вашего высокоблагородия по делу о рабочем движении в Тифлиссских железнодорожных мастерских видно, что против арестованного Ивана¹ Калинина имеются лишь сведения о проживании его в той квартире, в которой происходили частные сборы рабочих, а также письменное заявление нескольких рабочих о том, что проживавший в той же квартире Савченко возбуждал мастеровых к забастовке.

В последствие сего Департамент полиции сообщает вашему высокоблагородию, на донесение за № 5859, что изложенные сведения, по мнению департамента, представляются недостаточными для принятия против Калинина такой строгой меры пресечения, как содержание под стражей, если к этому нет других, более веских оснований, и что Департамент вообще признает желательным, чтобы обвиняемые по этому делу не содержались под стражей напрасно.

Директор (подпись).

ცსა (თბ.), ფონ. 31-ს, საქ. 161, ფურ. 326. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 24

1901 წლის თებერვლის 5. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის მიერ პოლიციის დეპარტამენტისადმი გაგზავნილი ანკეტური მონაცემები მ. ი. კალინინის შესახებ № 459

1. Когда послана Лит. А.
2. Фамилия, имя и отчество (о замужних упомянуть первоначальную фамилию). Калинин Михаил Иванов.
3. Время рождения. 25 лет (справка по документам наводится).
4. Место рождения. Деревня Троицы, Тверской губернии, Корчевского уезда.
5. Вероисповедание. Православное.
6. Происхождение. Из крестьян
7. Национальность. Русский.
8. Подданство. Русско-подданный.
9. Звание. Крестьянин деревни Троицы, Тверской губернии, Корчевского уезда.
10. Место постоянного жительства. г. Тифлис.
11. Место приписки. Деревня Троица, Тверской губернии, Корчевского уезда (о приписке к призывному участку и отбытии военной повинности наводится справка).

¹ საბუთში შეცდომაა, უნდა იყოს მიხეილი.

12. Занятие. Токарь в токарном цехе главных мастерских Закавказской железной дороги.

13. Средства к жизни. Личный труд.

14. Семейное положение (имя, отчество жены и мужа, имена детей, их занятия и местожительство). Холост.

15. Родственные связи (имя, отчество, фамилия родителей братьев, сестер, место их жительства и занятия).

Имеет: Отца Ивана, мать Марью Васильевну, живущих в деревне Троицы и занимаются земледелием, брата Семена 12 л., живущего при родителях, сестер: Надежду, замужем, за кем, не знает, живущих в деревне Троицы и занимающихся земледелием, Прасковью 9 лет, живущую при родителях.

16. Место постоянного жительства родителей или заменяющих их родственников или опекунов.

Деревня Троицы, Корчевского уезда, Тверской губернии.

17. Экономическое положение родителей. Родители имеют в деревне Троицы дом и несколько десятин земли.

18. Место воспитания (указать, в каком именно заведении, сколько времени пробыл, почему оставил каждое заведение, когда поступил и когда вышел). Учился во 2 Нарвском техническом училище и окончил курс в 1899 г. 23 лет, поступил туда в 1896 году.

19. На чей счет воспитывался. На свой счет.

20. Был ли за границу, когда именно, где и с какой целью. Не был.

21. Привлекался ли раньше к дознанию. Состоит под особым надзором полиции по делу о пропаганде среди рабочих г. С.-Петербурга.

22. Основание привлечения к настоящему дознанию. По агентурным сведениям, был в нелегальных сношениях с проживающими в г. Тифлисе и причастными по сему делу лицами, скомпрометировавшими в отношении политической благонадежности.

23. Время привлечения к дознанию. 23 декабря 1900 г.

24. Место производства дознания. г. Тифлис.

25. Время и место обыска или ареста. Обыскан и арестован в ночь с 22 на 23 декабря 1900 г.

26. Время первого допроса 2 декабря 1900 г.

27. Что обнаружено по обыску. Переписка, подлежащая рассмотрению.

28. Принятая мера пресечения (указать, куда заключен под стражу, где отдан под надзор полиции, кому отдан на поруки и т. д.). Заключен под стражу в Тифлисский Метехский тюремный замок.

29. Время сообщения (кому именно, число и №) о привлечении к дознанию обвиняемого, состоящего на государственной службе или воспитанника учебного заведения, по принадлежности его начальству...¹

Начальник губернского жандармского управления штабс-ротмистр Цысс.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 161, ფურ. 337-338. დედანი, ბლანკზე ხელით ნაწერი.

¹ ეს კითხვა ანკეტაში დატოვებულია უპასუხოდ.

№ 25

1901 წლის ივლისის 14. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის შეტყობინება პოლიციის დეპარტამენტისადმი მ. ი. კალინინის მიმართ საგანგებო ზომების მიღების შესახებ, № 2939

1. Когда послано уведомление:

Лит. А. 26 марта 1901 г. за № 1261.

Лит. В. 5 февраля 1901 г. за № 459.

2. Имя, отчество и фамилия. Калинин Михаил Иванов.

3. Первоначальная мера пресечения. 22 декабря 1900 года, заключен под стражу в порядке охраны. 22 февраля с. г. освобожден с подчинением негласному наблюдению полиции.

4. Вновь принятая мера пресечения и когда именно? (указать подробно). 12 апреля с. г. с прекращением обвинения в порядке охраны привлечен в порядке 1035 ст. Уст. уголовн. судопроизводства и отдан под особый надзор полиции.

5. Причины изменения меры. Полное изобличение Михаила Калинина в совершении им преступлений, предусмотренных 318 и 352 ст. ст. Уложения о наказаниях.

6. Когда послан предыдущий листок В, если мера была уже раз изменена 17 марта 1901 г. за № 1138.

Начальник губернского жандармского управления¹.

ცხა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 3208, ფურ. 97. შეტყობინების ტრაფარეტულ ბლანკზე.

№ 26

1901 წლის ივლისის 22. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის მოხსენება უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი პოლიციის საიდუმლო მეთვალყურეობისაგან მ. ი. კალინინის განთავისუფლების შესახებ, № 529

При рассмотрении переписки в порядке положения о государственной охране о стачке в главных мастерских З. Ж. Д. выяснилось, что веских данных, уличающих обвиняемого по этой переписке крестьянина Михаила Калинина в активном участии в самой стачке недостаточно, между тем как Михаил Калинин имеющимися в деле протоколярными показаниями вполне уличается в соучастии в тайном сообществе и в распространении нелегальных изданий, ввиду этого, по соглашению моему с товарищем прокурора Тифлисской судебной палаты Хлодовским, 12 апреля с. г. постановлено: дальнейшее производство в порядке охраны по отношению к Михаилу Калинин у прекратить и привлечь его обвиняемым в порядке 1035 ст. Уст. уг. суд. в преступлениях, предусмотренных 252 и 318 ст. ст. уложения о наказаниях, принятием против него

¹ საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

меры пресечения, по обнаружении его местожительства — особого надзора полиции.

Донося изложенное, ввиду того, что Михаил Калинин находится в настоящее время в г. Ревеле, имею честь просить ваше высокоблагородие о прекращении за Калининным учрежденного мною негласного наблюдения, учреждения негласного надзора полиции и сообщения изложенного для исполнения в Эстляндское губернское жандармское управление.

Черновик сведений по форме Лит. «Б» мною был представлен от 16 января за № 64, сведения по форме Лит. «В» об освобождении из под стражи от 3 марта за № 197 и таковые же сведения об отдаче Калинина под особый надзор полиции при сем представляю.

Ротмистр Цысс.

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 3208, ფურ. 88. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 27

1901 წლის სექტემბრის 7. — თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თავის თანაშემწისადმი მ. ი. კალინინსა და მის ამხანაგებზე მასალების გამოთხოვის შესახებ, № 3864

Вследствие состоявшегося по соглашению с товарищем прокурора Тифлисской судебной палаты Хлодовским постановления о приложении к производимому мною дознанию в порядке 1035 ст. всего того, что относится до деятельности Николая Домостроева, Мирона Савченко и Михаила Калинина, имею честь просить ваше высокоблагородие о направлении мне всех протоколов и других бумаг, относящихся до деятельности названных трех обвиняемых.

ცსა, (თბ.), ფონ. 31, საქ. 23, ტ. I, ფურ. 89, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 28

1901 წლის სექტემბრის 24. — თბილისის გუბერნიის უნდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება პოლიციის დეპარტამენტისადმი თბილისის ინტელიგენტთა სოციალ-დემოკრატიული წრის მუშაობაზე მამხილებელი მასალების შეგროვების შესახებ, № 4153/4154

Имею честь донести Департаменту полиции, что на основании постановления, состоявшегося по соглашению отдельного корпуса жандармов ротмистра Рунича с товарищем прокурора Тифлисской судебной палаты Хлодовским 16 июля сего года, и по соглашению названного лица прокурорского надзора с отдельного корпуса жандармов ротмистром Цыссом, состоявшемуся 8 сего сентября, все имевшиеся у последнего акты следственных действий, относящихся до социал-демократи-

ческой пропаганды Николая Домостроева (Лит. «Б» представлена 29 июля сего года за № 3192), Мирона Савченко (Лит. «Б» 23 января 1901 г. № 264) и Михаила Калинина (Лит. «Б» представлена 5 февраля 1901 г. за № 459) и организованного ими кружка из производимого ротмистром Цыссом дознания о Волкове, Шатиловых и других (Лит. «А» представлена 26 марта сего года за № 1261), выделены и переданы ротмистру Руничу для приобщения к производимому им дознанию о социал-демократическом кружке интеллигентов г. Тифлиса.

Полковник Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 7-ს, საქ. 3208, ფურ. 151. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 29

1901 წლის ოქტომბრის 12. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის პატაკი ამავე გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინისა და მის ამხანაგებზე დამატებითი ცნობების მიწოდების შესახებ, № 770

Имею честь сообщить вашему высокоблагородию, что дополнительные сведения, согласно циркуляра Д[епартамента] п[олиции] от 9 ноября 1897 г. за № 4230 на Мирона Савченко, Михаила Калинина и Николая Домостроева представлены мною начальнику управления вместе с сим за № 761, 763, 765, 767 и 769.

Ротмистр Цысс.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 23, ტ. I, ფურ. 178. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 30

1902 წლის იანვრის 19. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის თანაშემწის მიმართვა ცალკეული კორპუსის უანდარმთა როტმისტრ რუნიჩისადმი სასამართლო ძიებაში მიცემულ სოციალ-დემოკრატიული წრის წევრთა საბუთების გაგზავნის შესახებ, № 35

В дополнение к препровожденным вашему высокоблагородию актам следственных действий в отношении крестьян Мирона Савченко и Михаила Калинина — выделенных в производимое вами дознание о социал-демократическом кружке, при этом имею честь препроводить паспортную книжку Мирона Савченко за № 465 и свидетельство Михаила Калинина за № 2985.

(Справка — отзыв мой от 8 сентября 1901 г. за № 645).

Ротмистр Цысс.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 23, ტ. I, ფურ. 320. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 31

1902 წლის თებერვლის 14. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართვე-
 ლოს უფროსის მიერ პოლიციის დეპარტამენტისადმი გაგზავნილი უწყება
 მ. ი. კალინინის შესახებ, № 652

Фамилия, имя и отчество	16. Калинин Михаил Иванов.
лета	26
При каком жандармском управлении привлекался	При Тифлисском губерн- ском жандармском управ- лении
Мера пресечения	Особый надзор полиции
Где проживает и если за отчетный месяц выбыл, то когда и куда	г. Ревель
Сведения о поведении	— — — — —

Генерал-майор Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 29, ფურ. 34. უწყების ტრაფარეტულ ბლანკზე.

№ 32

1902 წლის ივლისის 18. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს
 უფროსის მიმართვა პეტერბურგის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს
 უფროსისადმი მ. ი. კალინინზე არსებული ყველა ცნობის შეტყობინების შე-
 სახებ, № 3678

Ввиду привлечения упомянутого в отношении вашем от 22 апреля 1900 г. за № 3691 крестьянина Михаила Иванова Калинина к производимому при вверенном мне управлении дознанию в качестве обвиняемого в преступлении, предусмотренном 318 и 252 ст. Ул. о наказаниях, имею честь просить ваше превосходительство о сообщении мне всех имеющихся в делах вверенного вам управления сведений об означенном Калинине.

Генерал-майор Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 199. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 33

1902 წლის ივლისის 18. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართვე-
 ლოს უფროსის შეტყობინება ამავე სამმართველოს როტმისტრ რუნიჩისადმი
 იმის შესახებ, რომ პეტერბურგში რევოლუციური მუშაობისათვის მიჩნეულ
 მ. ი. კალინინზე დაწესებული იყო პოლიციის განსაკუთრებული ზედამხედვე-
 ლობა № 3681

Сообщаю вашему высокоблагородию, что, как видно из отношения начальника С.-Петербургского губернского жандармского управления

от 22 апреля 1900 г. за № 3691, Михаил Иванов Калинин в 1900 г. в С.-Петербурге привлекался к произведенному при том управлении дознанию в качестве обвиняемого в преступлении, предусмотренном 250 ст. Ул. о наказании и был отдан под особый надзор полиции.

Генерал-майор Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 202. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 34

1902 წლის ივლისის 24. — პეტერბურგის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოვალეობის დროებით აღმსრულებლის შეტყობინება თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის რეგულაციური საქმიანობის შესახებ, № 17233

На отношение от 18 сего июля за № 3678, имею честь сообщить вашему превосходительству, что упоминаемый в том отношении Михаил Иванов Калинин привлекался к производившемуся во вверенном мне управлении в 1899 году дознанию по делу о кружке лиц, присвоивших себе наименование «Союз борьбы за освобождение рабочего класса», каковое дознание, в отношении обвиняемого Калинина, разрешено административным порядком, и он, по высочайшему повелению, последовавшему в 25 день декабря 1900 г., подлежал гласному надзору полиции сроком на три года в избранном им месте жительства, с воспрещением проживания в течение означенного срока вне столиц, столичных губерний, университетских городов и тех местностей фабричного района, пребывание в коих будет признано Министерством внутренних дел нежелательным.

Полковник (подпись).

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 23, ფურ. 132. დელანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 35

1902 წლის ოქტომბრის 3. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა ესტლანდიის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის საქმის ძიებით დამთავრებისა და თბილისის სასამართლო პალატის პროკურორზე გადაცემის შესახებ, № 5440

Имею честь просить вашего высокоблагородия об объявлении состоящему под особым надзором полиции в г. Ревеле Михаилу Иванову Калинину, что дознание о нем производством окончено и передано прокурору Тифлисской судебной палаты, к коему он и может обращаться по всем своим нуждам по тому дознанию.

Расписку в объявлении сего прошу препроводить мне.

Генерал-майор Дебиль.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 393. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 36

1902 წლის ოქტომბრის 14. — ქ. რეველში მ. ი. კალინინის მიერ ჟანდარმისათვის მიცემული ხელწერილი

Содержание отношения начальника Тифлисского губернского жандармского управления от 3 октября 1902 г. за № 5440 мне объявлено.

М. Калинин

14 октября 1902 г.

г. Ревель.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 428. ავტოგრაფი.

№ 37

1902 წლის ოქტომბრის 16. — ესტლანდიის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსის მიმართვა თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოსადმი მ. ი. კალინინის ხელწერილის გადაგზავნის შესახებ, № 722

При сем препровождаю расписку проживающего в г. Ревеле под особым надзором полиции Михаила Иванова Калинина в том, что содержание отношения вашего превосходительства от 3 сего октября за № 5440 ему объявлено.

Полковник (подпись)

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 427. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 38

1904 წლის თებერვლის 11. — პოლიციის დეპარტამენტის მიმართვა თბილისის გუბერნიის ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის აღმინისტრაციული წესით აღმოსავლეთ ციმბირში გადასახლების შესახებ, № 740

В дополнение к записке от 18 июля 1903 года за № 4348, Департамент полиции имеет честь уведомить, что произведенное при С.-Петербургском губернном жандармском управлении дознание по обвинению крестьянина Михаила Калинина в государственном преступлении по высочайшему повелению 4 февраля 1904 года разрешено административным порядком с тем, чтобы выслать Михаила Калинина под гласный надзор полиции в Восточную Сибирь на четыре года, разрешив принятием означенной меры взыскания и другое о нем расследование, производившееся при Тифлиссском губернном жандармском управлении, оставив без дальнейшего исполнения высочайшее повеление, воспоследовавшее о названном лице 25 декабря 1900 года.

ცსა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 563. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 39

1904 წლის თებერვლის 22. — თბილისის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსის მოხსენება ესტლანდიის გუბერნიის უანდარმთა სამმართველოს უფროსისადმი მ. ი. კალინინის წინააღმდეგ მიღებული ზომების შესახებ, № 1204

Департамент полиции запиской от 11 сего февраля за № 740 уведомил меня, что произведенное при С.-Петербургском губернском жандармском управлении дознание по обвинению крестьянина Михаила Иванова Калинина по высочайшему повелению 4 сего февраля разрешено административным порядком с тем, чтобы выслать Михаила Калинина под гласный надзор полиции в Восточную Сибирь сроком на четыре года, разрешив принятием означенной меры взыскания и другое о нем расследование, производившееся при вверенном мне управлении, оставив без дальнейшего исполнения высочайшее повеление, впоследствии о названном лице 25 декабря 1900 года.

О вышеизложенном имею честь сообщить вашему высокоблагородию для сведения ввиду того, что названный Калинин состоит под особым надзором полиции в городе Ревеле.

Полковник (подпись)

ცხა (თბ.), ფონ. 31, საქ. 33, ფურ. 564. დელანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 40

1925 წლის მარტის 3. — საგაზეთო ცნობა თბილისის ოპერის თეატრში მ. ი. კალინინის სიტყვით გამოსვლის შესახებ

После выступлений ректора грузинского университета тов. Джавахишвили, представителя Союза писателей Грузии Макашвили, грузинских женщин — тов. Яшвили и от комсомола, слово для ответного приветствия предоставляется председателю ЦИК СССР тов. М. И. Калинин.

Полутора тысячная масса стоя приветствует тов. Калинина бурными аплодисментами. Громким эхом раздается по всему театру возглас: — Да здравствует староста Союза ССР Калинин!

Долго тов. Калинин не удается начать свою речь. Наконец, аплодисменты утихают, и тов. Калинин произносит краткую ответную речь.

გაზ. «Заря Востока», 1925 წ., № 817.

№ 41

1925 წლის მარტის 4. — მ. ი. კალინინის საპასუხო მისასალმებელი სიტყვიდან საბჭოთა კავშირის მესამე სესიის დელეგატებისადმი თბილისში

Товарищи! По поручению Центрального Исполнительного Комитета Союза Советских Социалистических Республик в лице представителей

Закавказской Федеративной Республики приветствую рабочих и крестьян Закавказья. Мне особенно приятно приветствовать рабочих и крестьян Закавказья, а в частности тифлисских рабочих, потому что я сам являюсь до известной степени старым тифлисским рабочим. (Аплодисменты).

Это было давно. Это было 25 лет тому назад, и тогда Тифлис уже имел великолепную революционную группу рабочих, насчитывающую несколько десятков человек. Фантазия у этой группы рабочих была не меньшая, чем и сейчас у тифлисских рабочих. Какова же была эта фантазия? Какой фантазией были проникнуты эти тифлисские рабочие, также, как и я, только что приехавший из Петербурга?

Эта фантазия была: добиться учредительного собрания. (Смех).

Вот основная мысль, которая революционизировала, которая поднимала тогда энтузиазм у рабочих.

И вот, через 25 лет, я снова приехал в Тифлис, приехал с членами Центрального Исполнительного Комитета, экстренным поездом, с двумя паровозами впереди, да с третьим на придачу сзади, приехал в Тифлис в тот момент, когда далеко, далеко в прошлом истории осталось это учредительное собрание, наша фантазия. (Аплодисменты).

Реальная действительность оказалась гораздо красивее. Она перешагнула значительно дальше, чем молодые мечты, которые были тогда и у тифлисских рабочих, и у меня, как у тифлисца.

Те достижения, к которым мы пришли теперь, — велики. Мы завоевали власть. Завоевание власти — это не учредительное собрание, в котором рабочие участвовали бы, как часть этого собрания. Теперь мы сами являемся властью. Путь, отделяющий нас от нашей мечты и приведший нас к сегодняшнему дню, усеян колоссальнейшими, небывалыми во всем мире жертвами, которые понес рабочий класс в борьбе с огромной старой царской властью. Эти жертвы понесли мы — люди, живущие на широких необъятных равнинах нашей территории. Наши огромные поля, беспредельные степи несут и раздольные песни, звуки которых сливаются с ширями наших полей и создают характеры немного расплывчатые.

Несли эти жертвы и горные люди, у которых характер более замкнутый и сжатый. И теперь в числе тифлисских рабочих я не досчитываюсь великолепных товарищей, которые заняли бы сейчас, несомненно, ответственные места в нашем Союзе. Но их нет, они погибли в борьбе.

Мы, счастливы, вышли из этой борьбы и довели ее до победы пролетариата. И вот, сейчас, казалось бы, мы достигли всего, мы, которые переросли свои фантазии. Теперь, казалось бы, можно быть полностью удовлетворенными. Теперь, казалось бы, нет больше фантазий: они исчерпаны. Но нет, товарищи, оказывается, так уж создан мир — и в этом, может быть, и есть прелесть мира, — что достигнутые результаты всегда открывают новые горизонты, новые, еще большие желания, заставляют стремиться к новым перспективам...

№ 42

1925 წლის ნოემბრის 20. — ამიერკავკასიის რკინიგზის თბილისის მთავარ სახელმწიფოს უფილი მუშების დეპუტა მ. ი. კალინინისადმი დაბადებიდან ორმოცდაათი წლისთავის შესრულებასთან დაკავშირებით

Михаил Иванович! Уцелевшие после многих жестоких кровавых схваток первые пионеры первого славного отряда пролетарской революции, рабочие тифлисских главных мастерских Закавказских железных дорог, вместе с тобой выковывавшие и вытачивавшие революционное смертоносное оружие против самодержавия и буржуазии, вспоминая твое пребывание среди них в 1900 году, как политического ссыльного, и твое активное участие в первой августовской забастовке с политическими лозунгами, ко дню твоего пятидесятилетнего юбилея шлем юношески-пламенный привет и пожелания здоровья, бодрости духа и энергии для завершения дела великой мировой пролетарской революции и осуществления коммунизма.

Аракел Окуашвили, Сергей Аллилуев., Николай Дыгорбин., Николай Мачарадзе, Лаврентий Самчуашвили, Георгий Ртвеладзе, Ефим Саргания, Вано Дурглишвили, Сандро Мерабишвили, Вано Стура, Георгий Нинуа.

გაზ. «Заря Востока», 1925 წ., № 1033.

№ 43

1925 წლის ნოემბრის 20. — ამიერკავკასიის რკინიგზის თბილისის მთავარ სახელმწიფოს სახარატო ცეხის მუშის ლავრენტი სამჭკუაშვილის მოგონება მ. ი. კალინინის შესახებ

В мае 1900 года М. И. Калинин прибыл в Тифлис из России, откуда он был выслан. С приездом тов. Калинина работа революционных кружков намного оживилась и приняла более организованный характер. По инициативе тов. Калинина устраивались собрания, на которых намечались меры и способы борьбы. Калинин внес в нашу среду бодрый революционный дух. Калинин явился одним из вдохновителей забастовки 1900 г., которая продолжалась 2—3 недели и во время которой полиция арестовала 5 человек — А. Окуашвили, Л. Самчуашвили, Аллилуева, Балагова, Дыгорбина. Полиция искала тов. Калинина, но он успел выехать в Батум, а оттуда — в Россию.

На второй день после ареста пяти товарищей до 500 рабочих явились в 10-полицейский участок с требованием отпустить задержанных. Во время переговоров с приставом на собравшихся рабочих напала целая ватага жандармов и казаков, которые окружили их тесным кольцом и направили в Метех. Отсюда часть арестованных была направлена в нижнюю тюрьму.

გაზ. «Заря Востока», 1925 წ., № 1033.

№ 44

1925 წლის ნოემბრის 20. — რკინიგზელ იაკობ კოჩეტკოვის მოგონება მ. ი. კალინინის არაღებულური რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ თბილისის მუშებს შორის

Сейчас же по прибытии в Тифлис тов. Калинин занялся инструктированием местных рабочих о способах устройства нелегальных собраний и подготовкой забастовочного движения. Для этой цели небольшая группа товарищей, близких с Калининым, неоднократно устраивала собрания в саду на берегу Куры, против спичечной фабрики. Туда собиралась «на пикник» группа из 15 человек. На одном из последних собраний, где присутствовали товарищи Аллилуев (ныне начальник ленинградских электрических станций), Вано Стура, Аракел Окуашвили, покойный Чодришвили, Г. Чхеидзе (помощник начальника Закавказских железных дорог), Е. Сартания, Г. Телия, Г. Ртвеладзе, К. Мачарадзе и др., решена была забастовка. Приблизительно к концу августа 1900 года она была объявлена. Забастовка продолжалась 2—3 недели, и администрация дороги, увидя нашу настойчивость, пошла на компромисс.

Когда забастовка улеглась и рабочие вновь приступили к работе, то М. И. Калинина в Тифлисе уже не оказалось.

გაზ. «Заря Востока», 1925 წ., № 1033.

№ 45

1927 წლის ივნისის 29. — მ. ი. კალინინის სიტყვა ზემოაღვნილ ჰიდროელექტროსადგურის (ზაჰესის) გახსნისას

«Товарищи, моей первой мыслью и словом по поручению союзного правительства является поздравление с первым большим успехом пролетариата.

Рабочий класс и крестьянство Грузии и Закавказья с чувством полного удовлетворения могут отметить свою первую значительную победу над силами природы.

Успех той или иной союзной республики — это успех всего Союза.

Задачей советского правительства является строительство социализма. Реальным выражением этого строительства служит открываемая сегодня станция. С сегодняшнего дня 18 тыс. лошадиных сил будут работать для крестьян и рабочих.

Строить социализм можно тогда, когда на помощь физической силе придут силы природы, и вы заставили работать на себя Куру и Арагу.

У нас есть огромные пространства, богатые ископаемыми, требующие приложения технических сил. И чем больше мы будем использовать силы природы, тем больше возможностей откроется перед нами. Советская власть в Грузии существует только 5 лет. Но за эти годы имеются конкретные успехи в области строительства социализма.

Ценность ЗАГЭС не только в том, что Тифлис получит дешёвую энергию, но, главным образом, в том, что советская система дала возможность сконцентрировать воедино рабочую силу.

Казалось бы, что Советская власть, не имея кредитов извне, не сможет пойти вперед в своем строительстве промышленности. Но сегодня мы открываем ЗАГЭС, который не является счастливым исключением. Мы заложили семь новых гидростанций, которые по своей мощности оставят далеко позади не только эту станцию, но даже и заграничные.

Вот эти результаты напряжения сил рабочего класса и крестьянства свидетельствуют о том, что Советский Союз действительно строит социализм. И каковы бы ни были препятствия на нашем пути, никто не сможет помешать этому.

Еще раз поздравляю вас с достигнутым успехом. Памятник вождю, который мы сегодня открыли, будет свидетелем и залогом наших дальнейших успехов.

გაზ. «Заря Востока», 1927 წ., № 1513.

№ 46

1927 წლის ივნისის 29. — საგაზეთო ცნობა მ. ი. კალინინის გამოსვლის შესახებ რიონშესის საფუძვლის ჩაყრის დროს

Товарищ Калинин, встреченный бурными и продолжительными аплодисментами, перешедшими в овацию, сказал: «Тремя взрывами мы положили начало великому делу, которое должно дать неиссякаемую энергию для поднятия промышленности края. Взрывы эти убили старый Кутаиси и родили новый. Через пару лет Риони, приносивший только бедствия, будет закован, чтобы заставить его работать для рабочих и крестьян. Рионгэс сплотит вокруг себя все живые силы, чтобы единой волей идти к социализму. Те, кто попытается помешать нашей созидательной работе, будут сметены с пути могучей рабоче-крестьянской рукой».

В заключение товарищ Калинин сказал: «Социализм строится по плану и гудку. Эти три взрыва были гудками, призывающими трудящихся Грузии к дружной совместной работе».

გაზ. «Заря Востока», 1927 წ., № 1513.

№ 47

1927 წლის ივნისის 29. — გაზ. „ზარია ვოსტოკას“ კორესპონდენცია «М. И. Калинин о значении ЗАГЭС»

Прибывший на торжество открытия ЗАГЭС председатель ЦИК СССР М. И. Калинин принял позавчера нашего сотрудника.

— Значение окончания ЗАГЭС, — сказал тов. Калинин, — определяется четырьмя основными положениями.

Во-первых, успешное окончание ЗАГЭС под руководством собственных инженеров является не только громадным хозяйственным достижением трудящихся масс Грузии и всего СССР, но и великим достижением советской технической мысли и строительной науки. ЗАГЭС мы построили сами, без помощи извне, и сейчас, вооружившись опытом первого крупного строительства Грузии, мы должны, не останавливаясь, начать и также успешно окончить вторую гидроэлектрическую станцию — Рионскую.

ЗАГЭС — первая из мощных электрических станций, открывает новую страницу побед и достижений промышленности РСФСР. ЗАГЭС явится базой для развития ее. Она обрстет промышленными предприятиями и тем самым явится крупнейшей доходной статьей.

Далее, значение ЗАГЭС не ограничивается одним союзом закавказских республик. У нас единая экономика, и каждая единица, а тем более такая мощная, как ЗАГЭС, является могучим вкладом в экономику советской страны. На промышленность ЗСФСР мы обращаем большое внимание. Вы, вероятно, знаете, что сейчас мы начинаем широко развивать чайную промышленность. Не меньшее значение представляет развитие хлопководства и шелководственных станций, число фабрик и станций в ЗСФСР будет беспрерывно расти.

Окончание ЗАГЭС имеет не только экономическое, но и большое культурное значение, ЗАГЭС вдохнет новую веру в рабочий класс.

На постройке ЗАГЭС работало много крестьян. В смысле повышения их культуры, привития культурных навыков и потребностей ЗАГЭС сделал очень многое.

Горячо поздравляю пролетариат и крестьянство Грузии с большим торжеством.

გაზ. «Заря Востока», 1927 წ., № 1513.

№ 48

1927 წლის ივლისის 2. — მ. ი. კალინინის საუბრიდან გაზ. „ზარია ვოსტოკას“ კორესპონდენტთან

— Приезд мой в Закавказье был связан непосредственно с открытием ЗАГЭС и началом работ по постройке гидроцентрали на реке Риони.

Внешнее впечатление от всего виденного позволяет мне заключить, что постройка мощных гидростанций сильно интересуется население Советской Грузии. Население активно реагирует на эти события, придает им большое значение, знает, что создается база для переустройства жизни на новых культурных началах. И особенно это бросилось в глаза в Кутаиси, где закладке Рионгэс крестьяне Западной Грузии уделили громадное внимание.

Несомненно, что Риони для Кутаиси имеет гораздо больше значения, чем ЗАГЭС — для Тифлиса. И этим мне хочется объяснить энтузиазм населения Западной Грузии во время торжества закладки. Рионгэс должен вызвать к жизни много новых промышленных предприятий...

გაზ. «Заря Востока», 1927 წ., № 1516.

№ 49

1940 წლის მაისის 27. — მ. ი. კალინინის სიტყვიდან ინტელიგენციის წარმომადგენელთა — აკადემიკოსების, ინჟინრების, ექიმების, არტისტების, მხატვრების თბილისის საერთო საქალაქო კრებაზე

«Я люблю Грузию. Я полюбил ее с тех пор, когда впервые приехал в Грузию, т. е. когда был еще молодой.

Правда, у молодых, как вы знаете, розовое настроение. Но вот прошли десятки лет, а у меня это розовое настроение осталось. Вместе с ним у меня остались самые лучшие воспоминания о Грузии. И я должен признаться, что у меня всегда была мечта: как только представится возможность — возвратиться в Грузию и здесь работать. Как видите, это мне не удалось. (аплодисменты).

Я не раз задумывался: почему я так люблю Грузию? И у меня неизменно получался один ответ: дело тут, конечно, не в розовых настроениях молодости, а в том, что мне очень понравился грузинский народ. Был я после этого и в других местах, но у меня не осталось таких чувств и воспоминаний. А ведь тогда я тоже был молод. Грузинский народ, рабочие Грузии оставили у меня такой отпечаток симпатии, что вот сейчас, когда уже прошло 40 лет, этот отпечаток крепко живет у меня в сердце. (Бурные аплодисменты).

М. И. Калинин. Вопросы коммунистического воспитания. ОГИЗ, 1940, стр. 18.

№ 50

1940 წლის ივლისის 29. — მ. ი. კალინინის სიტყვიდან თბილისის ორთქმავალ-ვაგონშემკეთებელი ქარხნის მუშათა, ინჟინერ-ტექნიკურ პერსონალისა და მოსამსახურეთა მიტინგზე 28 მაისს

«...Примерно 40 лет тому назад меня выслали в Тифлис. Это была моя первая ссылка. Вскоре после приезда в Тифлис мне пришлось делать доклад о рабочем движении в Петербурге. На этот доклад собралось нелегально около 150 человек, преимущественно железнодорожников, хотя были, конечно, и не железнодорожники, но большинство пришло из железнодорожных мастерских. Для того времени это было очень многочисленное собрание и оно означало, что в железнодорожных мастерских уже существовало довольно крепкое революционное ядро. И вообще мне показалось тогда, что в Тифлисе революционное движение куда шире и глубже, чем в Петербурге. Там, в Петербурге, могли собраться 5—6, максимум 8—10 человек, да и то в исключительном случае и при огромных предостережениях.

Очувтившись в те мрачные времена по своей воле в Тифлисе, я сразу, однако, почувствовал, что попал в родную среду. Это впечатление, это ощущение родства осталось у меня на всю жизнь. И вот теперь, когда я пришел к вам уже при других условиях, мне также кажется, что я попал в родную среду. Все это вполне естественно. Ибо лучшим каче-

ством рабочего класса является дружба, солидарность, взаимная симпатия.

Качество это не ослабевает и сейчас, наоборот, оно еще больше растет и развивается. Со временем наша молодежь разовьет это качество гораздо полнее, чем удалось это сделать нам, старикам. У молодежи в этом отношении имеется огромное преимущество. Она — лучше нас, стариков, даже без своей молодости, ибо родилась и живет в социалистическом обществе.

Итак, прошло 40 лет огромной и напряженной революционной борьбы. Какое огромное количество железнодорожников, самоотверженных борцов за рабочее дело, выросли за эти 40 лет! Я думаю, что в царской России не было такой большой тюрьмы, где бы не побывали лучшие представители Тифлисских железнодорожников. А сколько людей погибло в непосредственных схватках с царским самодержавием, сколько пошло на каторгу и в ссылку! Так закладывались революционные традиции Тифлисских железнодорожников. Эти традиции героической борьбы за возвышенные идеалы, за лучшее будущее рабочего класса, за то, чтобы рабочий класс имел власть и при помощи этой власти строил новый мир, — эти славные традиции должна свято чтить и продолжать вся советская молодежь, и, в особенности, молодежь Тбилисского паровозо-вагоноремонтного завода. В них, в этих традициях, есть нечто особенное, составляющее огромное преимущество по сравнению с традициями революционных рабочих других фабрик и заводов нашей страны.

გაზ. «Заря Востока», 1940 წ., № 148.

№ 51

ს. ი. აღილუევის მოგონებიდან¹ მ. ი. კალინინის რევოლუციური მოღვაწეობის შესახებ საქართველოში „Борец за рабочее дело“

С товарищем Калининым я впервые встретился в 1900 году в городе Тифлисе, куда он был выслан из Петербурга, как один из активнейших членов «Союза борьбы за освобождение рабочего класса».

По прибытии в Тифлис Михаил Иванович поселился недалеко от вокзала, около завода Яралова, в квартире ссыльного И. Н. Назарова. Вместе с Михаилом Ивановичем там проживало несколько товарищей из Москвы и Тулы. Все они столовались вместе на началах коммуны, хозяйством ведала жена Назарова — Дуня.

Весной 1900 года с помощью товарищей Михаил Иванович поступил работать токарем в Тифлисские мастерские Закавказских железных дорог.

¹ მოგონება დათარიღებული არ არის. ჩვენი აზრით, დაწერილი უნდა იყოს 1925 წლის ნოემბერში მ. ი. კალინინის დაბადების 50 წლისთავთან დაკავშირებით.

Пребывание Михаила Ивановича в Тифлисе совпало с тем периодом, когда при активном участии ссыльных социал-демократов было уже организовано много марксистских кружков. Членами кружков являлись революционно настроенные и передовые рабочие железнодорожных мастерских, паровозного депо, многих заводов и фабрик Тифлиса.

Михаил Иванович Калинин, 25-летний питерский рабочий, имел трезвый, пытливый ум, был более развит, чем многие другие ссыльные. На одном из многочисленных нелегальных собраний активистов Тифлисской организации, происходившем в горах близ поселка Нахаловка. Михаил Иванович ознакомил рабочих с программой и революционной деятельностью Петербургского «Союза борьбы за освобождение рабочего класса».

Поступив на работу в мастерские, М. И. Калинин близко познакомился с видными революционерами, активными руководителями Тифлисской социал-демократической организации, быстро завоевал уважение и доверие рабочих. Его радовала самоотверженность грузинской молодежи, равнявшейся к революционной борьбе, готовой на любые лишения и жертвы.

Михаил Иванович горел свойственным ему революционным порывом, стремился как можно шире развить агитационную деятельность среди рабочих масс. Но мы сдерживали и берегли Мишу (так называли мы тогда Михаила Ивановича) для других, более полезных дел. Да и местная партийная организация не разрешала ему, как ссыльному, подвергать себя риску и выявлять свою революционную активность. Поэтому его использовали как пропагандиста, больше всего вне мастерских и вечерами по окончании работы.

После маевки, проведенной в горах, заметно повысилось революционное настроение рабочих частных предприятий города. В начале июля началось брожение и среди рабочих железнодорожных мастерских, где Михаил Иванович Калинин руководил в это время нелегальными кружками.

Жандармский ротмистр Цыс впоследствии писал в Департамент полиции донесение, что согласно признанию одного рабочего, арестованного за участие в августовской забастовке, в железнодорожных мастерских в нелегальном кружке занимался пропагандой и популярным изложением революционного учения Маркса находящийся в Тифлисе поднадзорный рабочий Михаил Иванович Калинин, высланный из Петербурга за революционную деятельность.

Августовская забастовка 1900 года началась первого числа, сразу после ареста в ночь на 31 июля нескольких рабочих—активистов. Среди арестованных был и я. Забастовка в железнодорожных мастерских продолжалась две с лишним недели. Михаил Иванович в эти дни развил широкую пропагандистскую деятельность среди бастующих рабочих и семей арестованных. Поддерживая революционный дух, ободряя маловеров, он убеждал их в том, что необходимо держаться как можно дольше и во что бы то ни стало.

Михаил Иванович на этот раз случайно избежал ареста, но из мастерских был все-таки уволен. После окончания забастовки он долгое время оставался без средств к существованию, продолжая при этом революционную работу в условиях самой сложной конспирации.

В декабре 1900 года Михаил Иванович был арестован. После двух-месячного пребывания в Метехской тюрьме ему запретили находиться в Закавказье, и он вынужден был выехать в Прибалтийский край, в город Ревель.

«Воспоминания о Михаиле Ивановиче Калинине», г. Калинин, 1960 წ., გვ. 21—23.

№ 52

პერსონალური პენსიონერის ნ. პ. ბოგდანოვის მოგონებებიდან მ. ი. კალინინის
საქართველოში ყოფნის შესახებ¹

«Летом 1927 года закончилось строительство Земо-Авчальской гидроэлектростанции на реке Куре — недалеко от Тбилиси.

Михаил Иванович, приехавший на ее открытие, был особенно доволен; он хорошо знал старую жизнь этого города, помнил многих людей. В своей речи товарищ Калинин вдохновенно говорил:

— Успешное окончание строительства ЗАГЭС под руководством собственных инженеров является громадным хозяйственным достижением трудящихся масс.

Михаил Иванович разъяснил, какой материальной силой является электрификация в деле индустриального развития социалистической Грузии. Его горячо приветствовали тысячи людей.

— Настают хорошие времена, — заметил Серго Орджоникидзе, — мы не успеваем бывать в гостях у строителей на открытии новых электростанций, а ведь это замечательные события. Строители первыми начинают генеральную борьбу за нашу пятилетку.

«Воспоминания о Михаиле Ивановиче Калинине», г. Калинин, 1960 წ., გვ. 149—150.

¹ მოგონებების დაწერის თარიღი უცნობია.

აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

(დოკუმენტური მასალები)

ოქტომბრის რევოლუციის წინა და შემდეგდროინდელ გამოჩენილ ქართველ მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა შორის ივანე ჯავახიშვილს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს.

ივანე ჯავახიშვილი, ქართული კულტურის ფასდაუდებელი მოამაგე, დიდი ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, დაიბადა 1876 წლის 10(22) აპრილს ქ. თბილისში, სახალხო მასწავლებლის ოჯახში.

ჯერ კიდევ გიმნაზიაში ყოფნის დროს იგი გამოირჩეოდა ტოლ-ამხანაგებში თავისი ცოდნითა და თვისებებით.

„ქარგ პატრიარქალურ ოჯახს საუცხოო გავლენა მოუხდენია ქაბუკზე, იგა მშვიდი, თავაზიანი და გულთბილი ახალგაზრდაა. ზომიერი ხასიათისაა, ზრდილი, რისთვისაც ყველას უყვარს. ნიჭიერია ბუნებით, ამასთან მეტად გულმოდგინე, ბეჯითი და შრომის მოყვარე. უეჭველია, რომ მისგან საუცხოო სტუდენტი დადგება“...¹ — ეკითხულობთ თბილისის პირველი გიმნაზიის დირექტორის მარკოვის მიერ 1895 წ. პეტერბურგის უნივერსიტეტში გასაგზავნად შედგენილ ივანე ჯავახიშვილის დახასიათებაში. და მართლაც, 1895 წლის აგვისტოდან, უკვე პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის სომხურ-ქართულ-ირანულ განყოფილებების სტუდენტი, ივანე ჯავახიშვილი თავისი ცოდნით, დამოუკიდებელი სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის უნარით და მუყაითობით, დასაწყისშივე იპყრობს პროფესორ-მასწავლებელთა ყურადღებას. გასაოცარ სიყვარულსა და გულმოდგინებას იჩენს შესასწავლ საგნის — საქართველოსა და სომხეთის ისტორიისადმი. ამასთან იმდირებს ცოდნას ისტორიულ-ფილოლოგიური და იურიდიული ფაკულტეტების ლექციების მოსმენით. მაგრამ მარტო ლექცია მეცადინეობები ვერ აკმაყოფილებენ ივანე ჯავახიშვილის შინაგან წყურვილსა და მისწრაფებას. მხურვალედ მონაწილეობს იგი ქართული სათვისტომოს მუშაობაში, ხელმძღვანელობს მისივე თაოსნობით დაარსებულ სტუდენტთა სამეცნიერო წრეს, კითხულობს საჯარო ლექციებსა და მოხსენებებს მეცნიერების სხვადასხვა დარგიდან ქართულ ენაზე. ამავე ენაზე აქვეყნებს სამეცნიერო შრომებსა და გამო-

კვლევებს, რითაც აღვიძებს ქართველებში ეროვნულ თვითშეგნებას და საფუძველს უყრის ქართული სამეცნიერო ტრადიციების შექმნას.

1899 წელს ივანე ჯავახიშვილი წარმატებით ამთავრებს პეტერბურგის უნივერსიტეტს. იგი უკვე თავისუფლად ეუფლება ბერძნულ, ლათინურ, სპარსულ, სირიულ და სომხურ წყაროებს. როგორც წარჩინებული ნიჭისა და მომზადების მქონე ახალგაზრდას, მას იქვე სტოვებენ პროფესორობისათვის მოსამზადებლად, შემდეგ კი ავზავნიან საზღვარგარეთ — სამეცნიერო მუშაობის გასაგრძელებლად.

გერმანიაში სწავლის დამთავრებისა და სამაგისტრო გამოცდების ჩაბარების შემდეგ 1902 წლის აპრილიდან ნოემბრამდე ივანე ჯავახიშვილი პროფესორ ნიკო მართან ერთად მოგზაურობს სინას მთაზე იქაური ქართული ხელნაწერების შესასწავლად. 1903 წ. იანვრიდან ის ინიშნება პეტერბურგის უნივერსიტეტის პრივატ-დოცენტად და კითხულობს ლექციებს საქართველოს ისტორიასა და ისტორიის დამხმარე დისციპლინებში, რომელთა კურსი დღითი დღე იზრდებოდა და ფართოვდებოდა.

1906 წ. იგი ბრწყინვალედ იცავს სამაგისტრო დისერტაციას თემაზე: ძველი საქართველოსა და ძველი სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობილება, რისთვისაც აღმოსავლურ ენათა ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს დისერტანტს ანიჭებს ქართული სიტყვიერების მაგისტრის სამეცნიერო ხარისხს.

ივანე ჯავახიშვილის პედაგოგიური და სამეცნიერო მოღვაწეობა პეტერბურგის უნივერსიტეტში გრძელდება 1917 წლამდე. აქ მას, გარდა უნივერსიტეტის სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულ საქართველოს ისტორიის კურსისა, უხდება ლექციების კითხვა საქართველოს ეკონომიური ისტორიის, ქართული სამართლის ისტორიის, სიძველეთამცოდნეობის, დამწერლობათამცოდნეობის და სხვა დარგებში. მისი ღრმა მეცნიერულ-შინაარსიანი ლექციები არაჩვეულებრივი წარმატებით სარგებლობენ და უამრავ მსმენელს იზიდავენ.

თუ მისი პირველი სამეცნიერო გამოკვლევები, „სიბრძნე ბალავარისა“, „ანდრია მოციქულის და წმ. ნინოს მოღვაწეობა საქართველოში“, „მამული-შვილობა და მეცნიერება“, „საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია“, „ძველი საქართველოსა და ძველი სომხეთის სახელმწიფოებრივი წყობილება“ და სხვა, თანამედროვე მეცნიერთა უდიდეს ყურადღებას იპყრობს და ავტორს ნიჭიერი მკვლევარის სახელს უხვეჭს, 1906 წელს პეტერბურგში რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული ნაშრომი „პოლიტიკური და სოციალური მოძრაობა საქართველოში XIX საუკუნეში“ ივანე ჯავახიშვილს ფართო საზოგადოებას აცნობს როგორც გაბედულ პოლიტიკურ მოღვაწეს, საზოგადოებრივ მებრძოლს, რომელიც ნიდაბს ხდის მეფის რუსეთის დიდმპყრობელურ პოლიტიკას.

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ივანე ჯავახიშვილი, უკვე ჩამოყალიბებული მეცნიერი, აღჭურვილი მრავალმხრივი ცოდნითა და დაუშრეტელი ენერგიით ბრუნდება სამშობლოში და არაჩვეულებრივი ენთუზიაზმით და განუსაზღვრელი თავდადებათი იწყებს ჯერ კიდევ სიჭაბუკეში დაბადებული ოცნების — ქართული სამეცნიერო კერის, ქართული უნივერსიტეტის დაარსების საქმის განხორციელებას.

1918 წლის 26 იანვარს მისი თაოსნობითა და მცდელობით იხსნება თბილისის ქართული უნივერსიტეტი, მხოლოდ ერთი — სიბრძნისმეტყველების — ფაკულტეტის სახით, რომლის დეკანად პროფესორთა საბჭო ივანე ჯავახიშვილს ირჩევს. ერთი წლის შემდეგ იგი უნივერსიტეტის რექტორია.

„ჩვენს უნივერსიტეტში სამი წლის განმავლობაში გაწეული მუშაობის სამართლიანი დაფასებისათვის უნდა გათვალისწინებული იყოს, რომ დაარსებისას მას დიდი, მშვენიერი, მაგრამ ცარიელი შენობის გარდა არა ჰქონია რა. მოქმედება დაიწყო ვითარცა კერძო უმაღლესმა სასწავლებელმა მხოლოდ ერთი ფაკულტეტის სახით და სტუდენტ-მსმენელთა საერთო რიცხვი 458-ს უდრიდა. ეხლა-კი, ამ სამი წლის თავს მას სამი ფაკულტეტი აქვს, 2814 სტუდენტ-მსმენელი ჰყავს, მრავალი სამეცნიერო სასწავლო დაწესებულებაა შექმნილი, დიდი საუცხოო წიგნთსაცავი მოეპოვება და რაც უფრო ყველაზე დიდმნიშვნელოვანი და ძვირფასია — ქართულ სამეცნიერო ტაძარში მთელი ჩვენი წინათ უცხოეთში გაფანტული ძალა ერთად თავმოყრილია და ერთის აზრითა და ერთის გრძნობით გამსჭვალული თავისი საყვარელი ერისა და სამშობლოს აღორძინებისა და მეცნიერების დაწინაურებისათვის იღვწის. ზაქმე მარტო ის კი არ არის, რომ ამ სამი წლის ყოველგვარი გაჭირვების და განსაცდელისდა მიუხედავად სრულებით შეუმჩნევლად, უჩუმრივ, ასეულ მილიონებად ღირებული სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებანი და ქონება იქმნა შეგროვილი, არამედ განსაკუთრებით ის, რომ საქართველოშიაც შეიქმნა ის ცხოველი მეცნიერების ტაძარი, სადაც მუდამ სამეცნიერო კვლევა-ძიება სწარმოებს და სადაც მომავალი თაობა მეცნიერ მკვლევართა მოძღვრობითა და ხელმძღვანელობით უმაღლეს მეცნიერებას ითვისებს, სამეცნიერო მუშაობას ეჩვევა და თანდათანობით მის თანამოზიარედ ხდება“...¹ — აღნიშნავს ივანე ჯავახიშვილი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოღვაწეობის შესახებ 1920 წელს წაკითხულ მოხსენებაში.

უნივერსიტეტის რექტორად ყოფნის წლებში (1919-1926) ივანე ჯავახიშვილი სამეცნიერო-კვლევით მუშაობასა და სასწავლო-პედაგოგიურ მოღვაწეობასთან ერთად თავისი მადლიანი ხელით დიდ ადმინისტრაციულ-საორგანიზაციო საქმიანობას ეწევა ახალი ფაკულტეტების, კათედრების, ლაბორატორიებისა და ბიბლიოთეკების შექმნის, სასწავლო გეგმა-პროგრამების შემუშავებისა და ჯერ კიდევ ნორჩი უნივერსიტეტისათვის მატერიალური ბაზის შექმნის საქმეში.

უსაზღვროდ დიდია ივანე ჯავახიშვილის წვლილი ქართველ მეცნიერთა სამკედლოს შექმნა-განვითარებაში. რომელსაც მან წლების მანძილზე თავის მრავალმხრივი, ნაყოფიერი, უანგარო და უმაგალითო ღვაწლი დასდო.

ივანე ჯავახიშვილის მოღვაწეობის შემდგომი პერიოდი, დაწყებული 1926 წლიდან სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე აქტიური შემოქმედებითი სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობით ხასიათდება. პრობლემები, რომელზედაც ის მუშაობს, ქართველი ერის წარმოშობა, ქართული დამწერლობის წარმოშობა, სა-

ქართველოს ფეოდალურ სამეფო-სამთავროებად დაშლა, ქართული ისტორიული გეოგრაფია, ქართული მუსიკის ისტორია, სახელმწიფო, საეკლესიო და კერძო სამართალი და სხვა, მეცნიერულ გაშუქებას პოულობს მის ფუნდამენტალურ შრომებში: „ქართველი ერის ისტორია“, „საქართველოს ეკონომიური ისტორია“, „ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინად და ახლა“, „ქართული სამართლის ისტორია“ და სხვა.

ამავე დროს ივანე ჯავახიშვილი მეტად მნიშვნელოვან და მრავალმხრივ მუშაობას ეწევა ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და კულტურული მშენებლობის ძირითად უბნებზე. წლების განმავლობაში იგი სათავეში უდგას საქართველოს სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს, თავმჯდომარეობს საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას, მუშაობს კავკასიისმცოდნეობის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, ისტორიის ინსტიტუტსა და საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მეცნიერ კონსულტანტად, გამგებლობს ამავე მუზეუმის ისტორიის განყოფილებას, ხელმძღვანელობს მცხეთის არქეოლოგიურ ექსპედიციას, თაოსნობს რუსთაველის სახელობის მუზეუმის დაარსებას და მის შემდგომ მუშაობას.

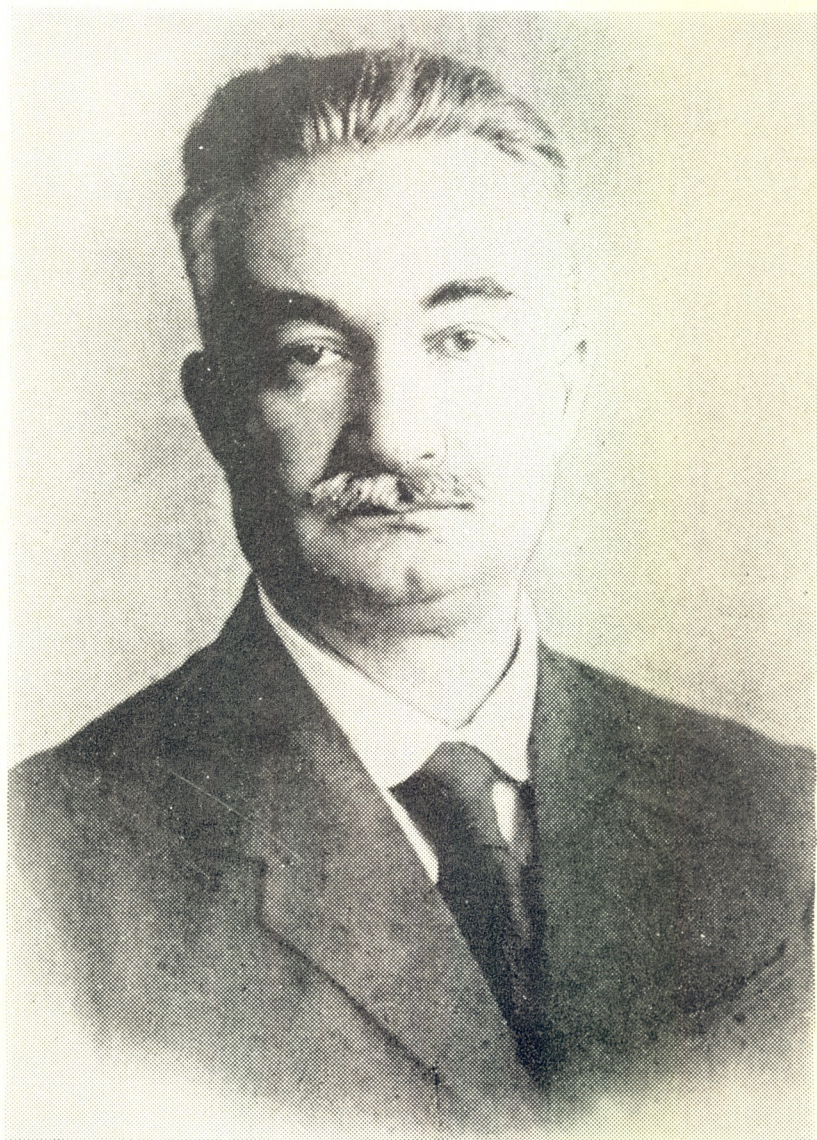
1938 წელს დიდი მეცნიერული და პედაგოგიური დამსახურებისათვის მას აჯილდოებენ შრომის წითელი დროშის ორდენით, ამავე წელს ირჩევენ საქართველოს უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმის წევრად, 1939 წელს კი — სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად.

წლების მანძილზე დაუღალავმა შრომამ და ხანგრძლივმა ავადმყოფობამ გატეხა ღვაწლმოსილი მეცნიერის ჯანმრთელობა. 1940 წლის 18 ნოემბერს, საჯარო ლექციის კითხვის დროს მოულოდნელად შეწყდა გულისცემა ადამიანისა, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე ქართული ეროვნული კულტურის სამსახურში გაატარა და რომელსაც სიცოცხლის უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე მაღლა ეჭირა მეცნიერების სპეტაკი დროშა.

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცულ ივანე ჯავახიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველ დოკუმენტებში, იქნება ეს ქართული უნივერსიტეტის დაარსება, სამეცნიერო ძალების მიზიდვა და გამოყენება, კადრების მომზადება, მეცნიერების თუ ცხოვრების თეორიული და პრაქტიკული მოთხოვნილებებით წამოჭრილი საკითხები, ყველგან მკაფიოდ გამოსჭვივის ივანე ჯავახიშვილის ღრმა განსწავლულობა, გასაოცარი სისპეტაქე, უბრალოება, წარსულის ჩაწვდომისა და მომავლის ძლიერი მაჩისცემის შეგრძნების უნარი, მტკიცე პრინციპულობა და, რაც მთავარია, უსაზღვრო პატრიოტიზმი, ჰარმონიულად შერწყმული მაღალ ინტერნაციონალურ სულისკვეთებასთან.

* * *

ქვემოთ ჩვენ ვაქვეყნებთ ივანე ჯავახიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცულ საბუთების ერთ ნაწილს.

ივანე ჯავახიშვილი

პუბლიკაციაში წარმოდგენილია სულ 92 საბუთი. საბუთები დალაგებულია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით, რომელთა ჩარჩო 1869-1937 წწ. ისაზღვრება. დოკუმენტებში შედარებით უფრო ფართოდ და სრულად არის გაშუქებული, როგორც მოსალოდნელი იყო, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოღვაწეობის ხანგრძლივი და ნაყოფიერი პერიოდი.

აქ მოტანილი დოკუმენტები უთუოდ გარკვეულ წვლილს შეიტანს ქართველი ხალხის ღირსეული შვილის მემკვიდრეობის შესწავლის საქმეში.¹

¹ მაღლობას მოვახსენებთ პროფ. შ. ყ. ჩხეტიას და საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ღირეკტორს ა. მ. იოვიძეს შრომის შესრულებაში გაწეული კონსულტაციისათვის.

№ 1

1869 წლის სექტემბრის 4. — კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის ბრძანება თელავის სამაზრო სასწავლებლის მასწავლებლის ალექსანდრე ჯავახიშვილისათვის ერთგული მუშაობის გამო მადლობის გამოცხადების შესახებ

Объявляется благодарность учителю пригготовительного класса Телавского уездного училища, губернскому секретарю князю Джавахову за отлично-усердную и ревностную службу его по учебному ведомству.

Попечитель Неверов.

ცსა (თბ.), ფონ. 422, საქ. 264, ფურ. 31. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 2

1871 წლის ივნისის 12. — კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის ბრძანება თელავის სამაზრო სასწავლებლის მასწავლებლის ალექსანდრე ჯავახიშვილის გორის სამაზრო სასწავლებელში გადაყვანის შესახებ

Перемещается учитель пригготовительного класса Телавского уездного училища, губернский секретарь князь Джавахов, на такую же должность в Горийском уездном училище.

Управляющий округом, окружной инспектор Илляменко.

ცსა (თბ.), ფონ. 422, საქ. 388, ფურ. 16. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 3

1880 წლის ივნისის 19. — თბილისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორის შუამდგომლობა კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველისადმი სიღნაღის საქალაქო სასწავლებლის მასწავლებელ-ინსპექტორის ალექსანდრე ჯავახიშვილის გორის საქალაქო სასწავლებელში ამავე თანამდებობაზე დანიშვნის შესახებ

Имею честь почтительнейше ходатайствовать пред вашим превосходительством о назначении: с 1 июля сего года учителя-инспектора Сигнахского училища коллежского асессора князя Джавахова учителем — инспектором Горийского городского училища.

Директор Стрелецкий.

ცსა (თბ.), 422, საქ. 1299, ფურ. 1. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 4

1880 წლის ივნისის 30. — კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველის ბრძანებიდან სიღნაღის საქალაქო სასწავლებლის მასწავლებლის ალექსანდრე ჯავახიშვილის გორის საქალაქო სასწავლებელში გადაყვანის შესახებ

Перемещается учитель-инспектор Сигнахского городского училища коллежский асессор князь Джавахов на таковую же должность в Горийское городское училище.

Попечитель учебного округа К. Яновский.

ცსა (თბ.), ფონ. 422, საქ. 1200, ფურ. 11. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 5

1895 წლის ივნისის 17. — თბილისის 1-ლი გიმნაზიის კურსდამთავრებულ ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილის დახასიათება, შედგენილი ამავე გიმნაზიის დირექტორის მარკოვის მიერ ს. პეტერბურგის უნივერსიტეტში გასაგზავნად

СВЕДЕНИЯ

об ученике Тифлисской первой гимназии князе ДЖАВАХОВЕ Иване

Звание, имя, отчество и фамилия отца: Инспектор Тифлисского городского училища, Александр Иванович.

Звание, имя, отчество и фамилия опекуна.

Национальность: грузин.

Вероисповедание: православное.

Когда родился: 11-го апреля 1876 г.

Когда поступил в гимназию: из Тифлисской прогимназии (1885 г.) поступил в 2-й класс в 1888 г.

Пансионер. Адрес отца: Авлабар, Катеровская улица, д. № 15.

ХАРАКТЕРИСТИКА

Ученик Иван ДЖАВАХОВ сын небогатого Грузинского князя (смотрителя училища). Добрая патриархальная семья имела прекрасное влияние на юношу, сделав его религиозным, благонравным, вежливым и приветливым. Характера он ровного, обходительного, отчего всеми любим. Джавахов имеет хорошие природные дарования, к тому же очень усерден и трудолюбив. Из него несомненно выйдет прекрасный студент. Здоровье у него от природы хорошее, несколько потрясенное усердными занятиями последних лет. Он много читает и обладает хорошою начитанностью. Он хорошо играет на скрипке и отдается этому занятию. Он прекрасный сын и безукоризненно обходительный юноша не только со старшими, но и с товарищами, даже младшими. Политически он благонадежен.

ცსა (თბ.), ფონ. 422, საქ. 5214, ფურ. 113, 124. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

1892 წლის მაისის 1.—ლექსანდრე ივანეს ძე ჯავახიშვილის ნამსახურობის სიიდან

№ № п. п.	Должность, чин, имя и фамилия	Которого класса должность и с какого времени в должности	С которого времени в настоящем чине и краткое изложение прохождения службы с того времени	Сколько следовало выслужить и сколько действительны	Не был ли в штрафах, под судом или следствием и если был, то за что, чем и когда дело кончено	Со времени производства в настоящий чин не был ли в отставке, отпусках, на сколько времени и явился ли в срок	На основании каких законодательных представляется к чину	На основании каких законодательных назначается старшинство и с которого времени	Заключение
9	Учитель-инспектор Тифлисского городского 3-х классового училища, надворный советник, князь Александр Джавахов	VIII класс с 1-го августа 1884 года	Состоял в должности учителя-инспектора Горьковского училища, указом Правит. сената, от 29 апреля 1882 г. № 55, произведен за выслугу лет в надворные советники, со старшинством с 1 сентября 1880 г. Перемещен на таковую же должность в Тифлисское городское училище с 1 августа 1884 г.	Следовало выслужить 4 года, и действительно выслужил 11 лет, и 8 месяцев	Не был	Не был	Ст. 341 и 422 Св. зак. т. III, изд. 1876 г. уст. о служб. правит.	Ст. 271 и 272 Св. зак. т. III, изд. 1876 г. уст. о служб. правит. с 1 сентября 1884 года	

1895 წლის მ იხის 12.—თბილისის 1-ლ გიმნაზიაში სიმწიფის მოწმობის მისაღებად გამოცდების ჩაბარების მხურველთა სიიღაწ

№№ по порядку	Имена и фамилии	Время рождения	Место рождения	Вероисповедание	З в а н и е	В каких учебных заведениях и сколько времени обучался	Поведение	Посещении уроков	Исправность в		Успехи в предметах гимназического курса													Определение педагогического совета и особые замечания							
		Приготовление к урокам	Исполнение письменных работ	Относительно внимания в классе	Интерес к учению				Закон божий	Русский язык с церковнославян. и словесность	Логика	Латинский яз.	Греческий яз.	Математика	Ф и з и к а	Математич. географ.	И с т о р и я	География	Немецкий яз.	Французский язык	Средний вылов из обязательных предметов и без чистописания										
6	ДЖАВАХОВ ИВАН	11 апреля 1876 г.	В г. Тифлисе	Православн.	Сын кол. сов. (Из князей)	В Тифлиских гимназиях	5	Удовлетвор.	Достаточн.	Достаточн.	Внимател.	Имеется	4	4	3	—	3	3	4	3	—	3	—	3	5	3	—	—	3	3,4	Допускается Ат.

Подлин. подписали: директор гимназии Марков, П. Обломский, А. Присельков, протоиерей Г. Хелидзе, К. Гань, Богословский, Э. Фехнер, О. Хевцуриани, Ростовов, И. Соловьев, Орлов, М. Черников, А. Сапаров, М. Ельчуков, Д. Сабин-Гус и секретарь совета О. Д. Авиллов.

С подлинным верно: директоров гимназии Марков. Скрепил письмоводитель А. Трифонов.

ცხა (თბ.), ფონ. 422, სპ. 5223, ფურ. 34—35. პირი, ხელით ნაწერი.

№ 8

1908 წლის სექტემბრის 1. — ივანე ჯავახიშვილის ნასყიდობის წიგნი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისადმი „საქართველოს ისტორიის“ სახელმძღვანელოს პირველი ნაწილის საფასურის მიღების შესახებ

ნასყიდობის წიგნი. ქ. 1908 წ. სექტემბრის 1-სა დღესა მე ქვემოთ ამისა ხელისმომწერმა ივ. ა. ჯავახიშვილმა მოგყიდეთ თქვენ, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას „საქართველოს ისტორიის“ სახელმძღვანელოს პირველი ნაწილი (უძველეს დროიდან ვიდრე მე-12 ს.) და მივიღე ფასი სრული, რითაც ჩემი გული შესჯერდებოდა (10 თუმანი). გქონდეთ და გიბედნიეროთ ღმერთმან. მოვალე ვარ ამ თხზულების მეორე ნაწილიც თქვენ მოგყიდოთ. არის ამის მოწამე თავად ღმერთი, ხოლო კაცთაგან გამგეობის წევრი პ. სურგულაძე და მდივანი ს. ფირცხალავა. ივ. ა. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, აღწ. 1, საქ. 25, ფურ. 30. დედანი, ი. ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 9

[1909 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობისადმი მისთვის ერიცვოვისეული საბუთების დროებით დათმობის შესახებ

ერიცვოვისეული საბუთები გადავშინე და იქ საკმაო საბუთები აღმოჩნდა, რომელნიც საქართველოს ხალხის აღწერისა, შემოსავლისა და ხარჯთაღრიცხვის შესახებ ცნობებს შეიცავენ და ზოგჯერ დავთრების ნაწყვეტებად უნდა ჩაითვალოს. ერთი წელიწადია, რაც მე ამგვარ მასალების ბეჭვდას შევუდექი და დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა, თუ რომ ზემოდასახელებულ საბუთებსაც დროებით დამითმობდით, რომ ამ საბუთების დაბეჭვდაც შევიძლო განზრახულ გამოცემაში.

ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 3014, ფურ. 6. ი. ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არა აქვს, სხვა საბუთების მიხედვით შედგენილი უნდა იყოს 1909 წელს.

№ 10

[1915 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების საგამომცემლო რედაქციისადმი მისი ნაშრომების გამოცემის მიზდინარეობის და ზოგიერთი სახელმძღვანელოს შედგენის აუცილებლობის შესახებ

პატივცემულნო ბატონებო! დიდად გმადლობთ წინადადებისათვის დასია-მოვნებით მივიღებთ მეცა და ჩემი მოწაფეებიც მონაწილეობას თქვენგან

ვანზრახულ საქმეში. პირადად მე დიდი ხანია, რაც შევპირდი წ. კ. ს. ქ-ლი ერის ისტორიის საზოგადო სახელმძღვანელოს შედგენას და ეხლა დამთავრდება თუ არა ჩემის ისტორიის მეორე წიგნის ბეჭვდა. სწორედ ამ სახელმძღვანელოს შედგენას მივყოფ ხელს. მე მაქვს აგრეთვე „ქ-ლი ხელოვნების ისტორია“, მაგრამ იმას ბევრი სურათები სჭირია და მისი გამოცემა ძვირი დაჯდება ისე, რომ თუ არ ხელისმოწერით, მისი გამოცემა, ვგონებ, სახიფათო იქმნება. ამიტომ მე ამის შესახებ არას ვამბობ.

ორი დანარჩენი ჩემი დამზადებული თხზულება „ისტორიის მიზანი და მეთოდები წინად და ეხლა“ წ. 1 და „ქ-ლი სამართლის ისტორია“ წ. 1 უნდა ქუთაისში დაიბეჭდოს მთავრი შვილთან, სიტყვა მივეცი და იმას უნდა გადაეცე გამოსაცემად. სხვა არაფერი მაქვს დამთავრებული. ჩემს მოწაფეებსაც მოველაპარაკე და სასურველია დაიწეროს ორი სახელმძღვანელო ენათმეცნიერებისა, ერთი უნდა შეეხებოდეს საზოგადო ენათმეცნიერებას, მეორე — ქართულს ენათმეცნიერებას. ამ ორი წიგნის დაწერა იკისრეს იოსებ ყიფშიძემ და აკაკი შანიძემ. თუ თქვენც მოიწონებთ ამ განზრახვას, მაშინ ისინი შეუდგებიან მუშაობას.

ამას გარდა საჭიროა ჩვენთვის ძველი აღმოსავლეთის საზოგადო ისტორია; ამ წიგნის დაწერა შეუძლიან მ. წერეთელს; მე თვითონაც შევეკითხები ამ საგანზე, მაგრამ სასურველია პირადად თქვენც მიჰმართოთ. სპარსეთისა და ბიზანტიის ისტორიების სახელმძღვანელოებიც არის საჭირო, მაგრამ ჯერჯერობით არავინ მეგულება ისეთი, რომელიც ამგვარ წიგნების შედგენას მოახერხებს; ამიტომ ეს მომავლისათვის უნდა გადაიდოს.

თუ თქვენც დამეხმარებით, ჩვენთვის აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს კარგი გზისმაჩვენებელი, ბედეკერის მსგავსად შედგენილი, საქართველოს ყველა კუთხეებისათვის. ამ გზის მაჩვენებელში უნდა საზოგადო მკაფიო და გარკვეული ცნობები იყოს მოთავსებული ამა თუ იმ კუთხის ფიზიკური გეოგრაფიითგან, ბუნების შესახებ, ბუნების საკვირველებანი და სანახაობა, რაც კი იმ კუთხეში მოიპოვება; მოსახლეობის ხასიათის შესახებ და იმ კუთხის ისტორია მოკლედ და ყველა ადგილები და ნაშთები, რომელიც ან წარსულის ცხოვრების და ხელოვნების ძეგლად უნდა ჩაითვალოს, ან თანამედროვე ცხოვრებისა და მრეწველობის დამახასიათებელია (ცნობების საყურადღებო ჩვეულებების, შინამრეწველობის, ან სხვა ამგვარი); ამ წიგნში უნდა იყოს, რასაკვირველია, ჩამოთვლილი უმთავრესი გზებიც და მოგზაურობის პირობები. რაკი ი. ყიფშიძე რამდენიმე წლის განმავლობაში მოგზაურობდა სამეცნიერო მიზნით სამეგრელოში, ხოლო აკ. შანიძეს ამგვარადვე შესწავლილი აქვს მთიულეთი და თუშ-ფშავ-ხევსურეთი, ამიტომ პირველს მე მივანდე სამეგრელოსათვის გზისმაჩვენებლის შედგენა, მეორეს თუშ-ფშავ-ხევსურეთისა და მთიულეთისათვის. საქართველოს დანარჩენი კუთხეებისათვის წიგნის შესადგენად მუშაობა სამეცნიერო წრის წევრებს შორის გავანაწილე. ისინი ამ ზაფხულს ადგილობრივ შეისწავლიან და დაათვალიერებენ, ამასთანავე, რაც კი დაბეჭდილია ქართულად და სპარსულად ამა თუ იმ კუთხის შესახებ, იმის ნუსხა მე

მივეცი და შემოდგომაზე ჩემის ხელმძღვანელობით წერას შეუდგებთან. ეს გზისმაჩვენებლები შეიძლება ნაწილ-ნაწილ დაიბეჭდოს. თუ ვინცობაა თქვენ თქვენთვის ხელსაყრელად არ სცნოთ ამ წიგნების გამოცემა, მე ამ საქმეს მაინც თავს არ დავანებებ და მის გამოქვეყნებას როგორმე მოვახერხებ, — მეტად საჭიროა ამგვარი წიგნები ჩვენთვის. ამ წერილის პასუხს აქ, პეტერბურგში, ნულა გამომიგზავნით, 27 აპრილს აქეთგან საქართველოში მოვდივარ.

თქვენი პატივისცემელი ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 1428, ფურ. 52-54. დედანი, ი. ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არ უხის, იგი დადგენილია ამავე საქმეში დაცული სხვა საბუთების მიხედვით.

№ 11

1915 წლის აპრილის 15. — ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის მიმართვა ივანე ჯავახიშვილისადმი საპრემიოდ წარმოდგენილ თხზულებათა სიაში „ქართველი ერის ისტორიის“ შეტანაზე თანხმობის მიცემის შესახებ

გამგეობის წევრთა შორის გამოითქვა სურვილი, რათა თქვენი თხზულება „ქართველი ერის ისტორია“ მოთავსებულ იქმნას საპრემიოდ წარმოდგენილ თხზულებათა სიაში, ხოლო პრემიათა დანიშვნის წესის მიხედვით საჭიროა თქვენის მხრივ თანხმობის გამოცხადება.

გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ მოკლე ხნის განმავლობაში გვაცნობოთ, ინებებთ თუ არა, რომ თქვენი „ქართველი ერის ისტორია“ (ორთავე ტომი) ჩაირიცხოს საპრემიოდ წარმოდგენილ თხზულებათა სიაში. თქვენს თანხმობას გამგეობა დიდის სიამოვნებით შეეგებება.

პატივისცემით საზოგადოების თავმჯდომარე გიორგი ყაზბეგი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 1378, ფურ. 88. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 12

1915 წლის აპრილის 22. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების თავმჯდომარისადმი საპრემიოდ წარმოდგენილ თხზულებათა სიაში „ქართველი ერის ისტორიის“ შეტანაზე უარის გამოცხადების შესახებ

პეტრეს ქალაქით.

ყოვლად პატივცემულო ჩემო ბატონო გიორგი! დიდად გმადლობთ თქვენცა და წ. კ. გ. საზოგადოების გამგეობის წევრებსაც იმ წერილისათვის, რომლითაც თქვენ კეთილინებთ და წინადადებას მაძლევთ ჩემი „ქალი ერის ისტორია“ (ორივე წიგნი) საპრემიოდ წარმოდგენილ თხზულებათა სიაში მოვთავსო. მაგრამ ჩემდა სამწუხაროდ ამ თქვენ სურვილის აღსრულება არ შე-

მიძლიან შემდეგ პრინციპიულურ მოსაზრების გამო: პრემიები ყველგან და ჩვენშიაც, რასაკვირველია, იმიტომ არის დაწესებული, რომ ახალგაზრდა მკვლევარი ან წახალისონ, ან ქონებრივი დახმარება გაუწიონ შრომის დასაბუთად და სამეცნიერო მუშაობის განსაგრძობად. მე ჩემდა საბედნიეროდ ისედაც შეძლებისდაგვარად ვმუშაობ და ჩემთვის არც რაიმე წახალისებაა საჭირო და არც ქონებრივი დახმარება: უნივერსიტეტის დოცენტობა მე თუმცა დიდს არა, მაგრამ მაინც სახსარს მაძლევს. ამისთანა პირობებში ზნეობრივად შეუძლებლად მიმაჩნია სხვებს, რომელთაც წახალისებაცა და დახმარებაც სჭირათ, შევეცილო. მე კარგად ვიცი, რომ საზღვარგარეთაც და რუსეთშიაც აკადემიებში და სხვა შესატყვის დაწესებულებებში ბევრს ჩემზე უფრო მეტად დამსახურებულსა და ჩემზე უფრო ქონებრივად უზრუნველყოფილ მეცნიერებს წარუდგენიათ ხოლმე საპრემიოდ თავიანთი თხზულებები, მაგრამ მე ყოველთვის ასე ვფიქრობდი და ეხლაც მგონია, რომ აქ საქებული არაფერია და მათს მაგალითს მე ვერ წავბაძავ. აი ის მოსაზრებანი, რომელიც მაიძულებს ჩემი უკანასკნელი თხზულება საპრემიოდ არ წარმოვადგინო.

კვლავ მადლობას მოგახსენებთ გულწრფელად იმ კეთილშობილებისათვის, რომლითაც გამოწვეულია თქვენი წინადადება.

გსარგებლობ შემთხვევით და ვაცნობებ გამგეობას, რომ მაისის გასულს, ან ივნისში მე პირობისამებრ გადავცემ საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს (მე-XIII-ე საუკ. დამდეგ.) და ვთხოვ საგამომცემლო სექციას, რომ ამ წიგნის დაბეჭდვისათვის საჭირო თანხა გადასდოს.

აქვენი გულწრფელი პატივისმცემელი ივანე ჯავახიშვილი.

ცხა (თბ.), ფ.ნ. 481, საქ. 1378, ფურ. 90-93. დედანი ი. ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 13

1915 წლის მაისის 13. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობისადმი მისი ნაშრომის „ისტორიის მიზანი და მეთოდები წინად და ახლა“ წიგნი I-ს გამოცემის შესახებ

მე მაქვს დასაბუთებლად დამზადებული დიდი გამოკვლევა „ისტორიის მიზანი და მეთოდები წინად და ახლა“, წიგნი I „წინად ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა“. ამ წიგნში განხილულია ყველა ქართული საისტორიო თხზულებები მე-5 საუკ. მოყოლებული მე-18-ე ს. დასასრულამდე მათი მიზნისა, მეთოდებისა და ღირსება-ნაკლოვანების მხრივ. მთელი გამოკვლევა 400 დაბეჭდილ გვერდზე მეტი გამოვა (იმ ტანისა და იმ სახით, როგორც „ქ-ლი ერის ისტორია“, არის). ეს თხზულება „ქ-ლი ერის ისტორიის“ შესავალია და სახელმძღვანელო იმათთვის, რომელთაც ჰსურთ საქართველოს ისტორია საფუძვლიანად შეისწავლონ ან საისტორიო წყაროების კვლევა-ძიებას შეუდგენ. კარგახანია ბ. თ. მთავრიშვილმა მთხოვა ამ გამოკვლევის გამოცემა მისთვის მიმეცა და მეც ამ წელის აპრილში პეტრეს ქალაქითგან ვაცნობე, რომ წიგ-

ნი მთლად დამთავრებულია და საბოლოოდ შემატყობინოს, კისრულობს თუ არა 400 გვერდიან ნაწარმოების გამოცემას. პასუხად მივიღე, რომ „თუ მშვიდობიანობა დამყარდა და ქაღალდის მოტანა შესაძლებელი შეიქმნა“, ამა წლის სექტემბრითგან დავიწყობთ ბეჭვდას. რაკი არავინ იცის, თუ როდის დამყარდება მშვიდობიანობა და ომს ჯერ დასასრული არ უჩანს, ამიტომ ჩემთვის ცხადია, რომ ბ. მთავრიშვილის სიტყვებისდა მიხედვით ჩემი თხზულების გამოცემა განუსაზღვრელ დრომდე უნდა იყოს გადადებული. ეს გარემოება კი მთელს ჩემს სამუშაო გეგმას სცვლის და აფერხებს: მე იმედი მქონდა, რომ ამ ზაფხულს ეს გამოკვლევა დაიბეჭდებოდა; შემოდგომას „ქ-ლი სამართლის ისტორიის“ I წიგნს გადავცემდი გამოსაცემად, რომ შემდეგ თავისუფლად განმეგრძო „ს-ქს ეკონომიურ ისტორიის“ II წიგნისა და „ქ-ლი ერის ისტორიის III წიგნის წერა. ამის გამო ვთხოვ წ. კ. გ. ს. გამგეობას, გამოარკვიოს, შეუძლიან მას თუ არა „ისტორიის მიზანი და მეთოდების“ I წ. გამოცემა იკისროს და მაცნობოს, მოისურვებს იგი, თუ არა ამ გამოკვლევის გამოცემას და რა პირობებით?

ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 1378, ფურ. 94-95. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 14

1915 წლის მაისის 19. — ამონაწერი ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომის ოქმიდან პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის წიგნის „ისტორიის მიზანი და მეთოდები წინად და ახლა“-ს გამოცემის შეუძლებლობის შესახებ

პროფ. ჯავახიშვილმა მომართა თხოვნით გამგეობას გამოარკვიოს, შეუძლიან თუ არა მას მისი წიგნის „ისტორიის მიზანი და მეთოდები წინად და ახლას“-ს გამოცემა იკისროს და თუ იკისრებს, რა პირობებით?

განჩინება გამგეობისა: ვინაიდან ამჟამად წიგნების გამომცემელი სექციის განკარგულებაში თავისუფალი თანხა არ მოპოვება, ბ-ნი ი. ჯავახიშვილის მიერ შედგენილი წიგნის გამოცემას გამგეობა ვერ კისრულობს.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 1378, ფურ. 96. შვებულო, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 15

1916 წლის იანვრის 19. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოების საგამომცემლო სექციის თავმჯდომარისადმი „ქართველი ერის ისტორიის“ „შეუმოკლებლივ“ გამოცემაზე უარის გამოცხადების შესახებ

ქ. შ. წ. კ. გ. ს. გამგეობის დავალებით 1915 წ. 31 დეკემბრის თარიღით თქვენ მაცნობეთ, რომ გამგეობამ 3 ნოემბერს თავის მორიგ სხდომაზე ჩემ მიერ წარმოდგენილი „ქართ. ერის შემოკლებული ისტორია“ განიხილა და იმ აზრს

დაადგა, რომ ჩვენ დღეს უფრო გვესაჭიროება ხალხში გასავრცელებლად ისტორიული წიგნები, რომელნიც სრულს წარმოდგენას მისცემენ ჩვენს წარსულზე, ამიტომ საჭიროდ დაინახა „შემოკლებულ ისტორიის“ მაგივრად დაიბეჭდოს იაფი გამოცემა ჩემი „ქ-ლი ერის ისტორიის“-ა „შეუმოკლებლივ“. ამის გამო მეც ჩემ მხრივ გთხოვთ გამგეობას აცნობოთ, რომ მე ვუბრუნებ ამასთანავე წ. კ. გ. ს. გამგეობას იმ ფულს (ათ თუმანს), რომელიც „შემოკლებული ისტორიის“ საფასურად მქონდა მიღებული, „შემოკლებული ისტორიის“ დედანი უკანვე მიმაქვს და ამიერიდან ჩემსა და ქ. შ. წ. გ. ს. გამგეობას შორის „ქართველი ერის ისტორიის“ როგორც შემოკლებულის, ისე სრულის წიგნის გამოცემის შესახებ ყოველგვარი მოლაპარაკება და დამოკიდებულება სამუდამოდ გათავებულია მიმაჩნია.

ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 481, საქ. 1634, ფურ. 4. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 16 ✖

1917 წლის ივნისის 3. — ამონაწერი ქართული თავისუფალი უნივერსიტეტის საზოგადოების კომისიის კრების ოქმიდან უნივერსიტეტის არსებობისათვის ნივთიერი სახსრების შოვნის შესახებ

თავ. კნ. აფხაზმა აუწყა კრებას, რომ ეს მესამე კრებაა კომისიისა, საერთო სხდომის შემდეგ, მაგრამ არცერთხელ სათანადო კვორუმი არ ყოფილა და ამიტომ საქმე კერძო თათბირით თავდებოდა ხოლმე. თათბირი, რასაკვირველია, ეხებოდა მთავარ საგანს ფულის შოვნისას, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არავითარი თვალსაჩინო საშუალება არ არის ნაჩვენები. სხვათა შორის აზრი იყო გამოთქმული საჯარო მომგებიან ლოტარეის გამართვის შესახებ, როგორც ერთი ამისთანა საშუალებისა, რომლითაც ფულის შეგროვება ადვილად მოხერხდება; მხოლოდ გამოსარკვევი ის არის, მოგვეცემს თუ არა მთავრობა ამის ნებართვას. ამის გარდა, სხვა ღონისძიებად დასახელებული იყო ქართველთა შორის უწყებულ გარდასახადის გაწერვა შემოსავლის კვალობაზედ. ამ წინადადების შესაფერის მოხსენების შედგენა მიიღო თავის თავზედ თავ. ი. მ. ლორთქიფანიძემ. აგრეთვე გამოითქვა აზრი კოოპერატივების მიერ დახმარების შესახებაც. საქართველოში კოოპერატივები ბლომად არის და თითოეულმა მათგანმა მცირე წვლილიც რომ გამოიღოს, — მაინც საკმარისი თანხა შესდგება.

თავ. ივ. ჯავახიშვილი. ამ საქმის დახანება მეტი არ შეიძლება. საჭიროა გამოარკვეულ იქმნას საბოლოოდ, შეიძლება თუ არა მომავალ წლიდან უნივერსიტეტის გახსნა. მხოლოდ წინადადეგ დარწმუნებული უნდა ვიყვნეთ, რომ უსახსრობის გამო უნივერსიტეტის არსებობა უცბად არ შეწყდება. ამ შემთხვევაში გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩავაყენებთ მოწვეულ პროფესორებს, რომელნიც ახლა უზრუნველყოფილნი არიან რუსეთის უნივერსიტეტებში და მხოლოდ ეროვნულ იდეის გამო მზად არიან დასთმონ ახლანდელი თავიანთი ადგილები, ოღონდ კი სამშობლო მეცნიერებას ემსახურონ. ქართველ პროფე-

სორთა კონტინგენტი სრულ საშუალებას გვაძლევს ამთავითვე ორი ფაქტულტეტი ლავაარსოთ, სიბრძნის მეტყველებისა და საბუნებისმეტყველო, ოლონდ ნივთი-ერი სახსარი იყოს.

ფილ. გოგიჩაიშვილი. ყველა ქართული საზოგადო საქმე მცირედის ნივ-ოიერის საშუალებით დაწყებული და ასე თუ ისე ბოგინობს და ასრულებს მეტ-ნაკლებობით თავის კულტურულ დანიშნულებას. ქართულ უნივერსი-ტეტს, რაღა თქმა უნდა, უფრო მკვიდრი საფუძველი სჭირია, რაც დიდ თან-ხას მოითხოვს, მაგრამ ერთბაშად ქართველებს არ შეუძლიან ამოტელა თან-ხის შედგენა. მაინცდამაინც ეს გარემოება როდი უნდა გვაბრკოლებდეს და უნდა ეხლავე შევეცადნეთ ამ დიად საქმის განხორციელებას. ეჭვ-გარეშეა, ეს ისეთი დიდმნიშვნელოვანი საქმეა, რომ ქართველი საზოგადოება უეჭველად ხელს შეუწყობს მის არსებობას. ამიტომ ყოველნაირი ღონისძიება უნდა ვიხ-მაროთ, რომ საქმე დავიწყოთ, თუ გინდა მცირედი თანხითაც, ოლონდ კი ერ-თი-ორის წლისათვის კი საქმარისი იყოს. ამ საქმისათვის ფულს გამოიღებენ როგორც საკრედიტო დაწესებულებანი, ისე კერძო პირნი და მათ შორის ჩვე-ნი ვაჭარ-მრეწველნი.

შემდეგ კრებამ მოისმინა თავ. ი. მ. ლორთქიფანიძის წერილობითი განცხა-დება გარდასახადის შემოღების გამო და მიიღო იგი საყურადღებოდ.

ნივთიერ სახსრის გამოძებნის შესახებ თათბირის დროს აღძრული იყო საკითხი იმის შესახებ, იქნება გამოიყენებოდეს ამ საქმისთვის ის თანხა, რომე-ლიც შემდგარია ტფილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის გირავ-ნობის ფურცლების სავალდებულო განაღდების ზედმეტი გადასახადისაგან (სვერბობიაზატელნოე პოგაშენიე ზაკ. ლისტ.) ეს თანხა 800 000 მან. უდრის. განცხადების შედგენა ბანკის მიერ იკისრა ვ. ყიფიანმა.

გამოთქმულ იქმნა სურვილი, რომ ყველა აქ ჩამოთვლილი კომბინაციები შემუშავებულ იქმნას, რათა გამოირკვეს საბოლოოდ, რომელი ამ საშუალება-თაგანი შეიძლება განხორციელდეს ახლო მომავალში და რომლის გადადება შეიძლება მერმისისათვის.

დასასრულ გადაწყვეტილ იქმნა შემუშავდეს პროექტი ქართულ თავისუ-ფალ უნივერსიტეტის დამხმარე საზოგადოებისა, რათა წარედგინოს იგი მთავ-რობას დასამტკიცებლად. ამ პროექტის შედგენა იკისრა თავ. ი. ა. ჯავახიშვილმა.

აღძრა საკითხი კომისიის თავმჯდომარის არჩევის შესახებ, მაგრამ რადგა-ხაც დამსწრეთა შორის არავინ იკისრა ეს თანამდებობა, არჩევანი გადაიღო შემდეგისათვის. კომისიის მდივნის მოვალეობა იკისრა თავ. ი. ა. ჯავახიშვილმა. მის ამხანაგად არჩეულ იქმნა ი. ე. ზურაბიშვილი.

კომისიის წევრნი, იასონ ლორთქიფანიძე. ივ.ჯავახიშვილი
მდივნის ამხანაგი ილ. ზურაბიშვილი.

კრებას დაესწრნენ: თავ. კ. ნ. აფხაზი, თავ. ი. ა. ჯავახიშვილი, თავ. ი. მ. ლორ-თქიფანიძე. ვ. რ. ყიფიანი, დ. ქუთული, ფ. გ. გოგიჩაიშვილი და თავ. გ. აბა-შიძე.

ცსა (თბ.), ფონ რ.-471, საქ. 1, ფურ. 7-8. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

[1917 წელი] ივნისის 8. — ალექსანდრე ჯანელიძის წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი მოსკოვის უნივერსიტეტის პრეზატ-დოცენტ ანდრია მიხეილის ძე რაზმაძის მიერ, თბილისის ქართული უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებით, ქ. ქუთაისში მოწვეულ კრების შესახებ

დიდად პატივცემულო ბატონო ივანე! თქვენი დავალების შესრულება ჩემგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო დამიგვიანდა. შემდეგ დ. უზნაძისათვის უნდა გამომეტნია მ. შავარდნაძის წიგნი, მაგრამ წამოსვლისას ვერა ვნახე. ხოლო ზ. ქელბაქიანი, რომელსაც ახლა მოაქვს თქვენ გადმოსაცემად ეს წიგნი, აგერ ერთი კვირაა, რაც ყოველდღე წამოსვლას ეპირება და ვერც წამოსულა. მისმა მოიმედემ ფოსტითაც ველარ გამოვგზავნე.

მ. შავარდნაძე თავის სადოქტორო თემას ისე უყურებს, როგორც „მოწაფის ნაშრომს“. რამდენად სიმართლიანია მისი შეხედულება, ამას თქვენ უკეთ დაინახავთ, როდესაც წიგნს გაეცნობით.

რაც შეეხება ლ. შურღაიას, ის, მოგეხსენებათ, მოსკოვის უნივერსიტეტში არის დატოვებული. სპეციალობით კრიმინალისტიკა. მუშაობდა პროფესორ პოზდნიშევთან. უნივერსიტეტის გათავების შემდეგ რამოდენიმე წელიწადი დაჰყო მოსკოვში, მაგრამ რადგან ნივთიერათ უზრუნველყოფილი არ იყო, ცხადია, საკმაოდ დრო არ დარჩებოდა, რომ სამაგისტრანტო ეკზამენისთვის მომზადებულიყო. ამ ერთი წლის წინათ, როდესაც რუსეთში მე-2 რიგის მოლაშქრეები გაიწვიეს, ქუთაისში ჩამოვიდა და მას აქეთ აქ არის. მაგრამ მტკიცეთ გადაწყვეტილი აქვს, როგორც კი ომი დასრულდება, ისევ მოსკოვში დაბრუნდეს და სამეცნიერო შრომა განაგრძოს. მისი ოცნებაა მომავალ ქართულ უნივერსიტეტში იმუშავოს.

ერთი ხანია ქუთაისში ჩამოვიდა პრეზატ-დოცენტი რაზმაძე, არ ვიცი, თქვენის დავალებით, თუ საკუთარი ინიციატივით მან შეგვყარა ხუთი კაცი: თითონ რაზმაძე, პეტროგრაძის უნივერსიტეტის პრეზ.-დოც. შ. ნუცუბიძე (ფილოსოფია), გ. ანგლელიანი (სლავიანური ენათმეცნიერება; სამაგისტრანტო ეკზამენები ჯერ არ დაუსრულებია), ლ. შურღაია და მე. ზ. რაზმაძემ გაგვაცნო ქართული უნივერსიტეტის საქმის მდგომარეობა, გადმოგვცა, თუ რა კეთდება ამ მხრივ ტფილისში და წინადადება მოგვცა ზოგი კითხვის შესახებ ჩვენი აზრი გამოგვეთქვა.

სხვათა შორის კამათის შემდეგ ერთხმად მიღებულ იქმნა: ა) ტერმინოლოგიის შემუშავება შესაძლოთ მიგვაჩნია მხოლოდ თვით მეცნიერული მუშაობის პროცესში. ეს შემუშავება მოხდება მაშინ, როდესაც უნივერსიტეტი მოქმედებას დაიწყებს, პროფესორებისა და ენის მცოდნეთა საერთო, შეთანხმებული ცდით. მანამდე კი განსაკუთრებული კომისიის დაარსება და მისი წინასწარი მუშაობა ამ მიზნისათვის შეუფერებლად უნდა ჩაითვალოს.

ბ) ქართულ უნივერსიტეტში უცხო მეცნიერების მოწვევა და მათთვის ლექციების კითხვის დავალება შესაძლოთ მიგვაჩნია, მაგრამ იმ აუცილებელი

პირობით კი, რომ არცერთ ფაკულტეტზე უცხოელები უმეტესობას არ შეადგენდნენ, რათა ამ გვარათ მეცნიერულმა დაწესებულებამ ქართული სახე არ დაჰკარგოს. უცხოელი ლექტორების მოწვევა უნდა ხდებოდეს მხოლოდ განსაზღვრული ვადით.

გ) ჩვენ საჭიროთ მიგვაჩნია, ქართული უნივერსიტეტის პროფესორები ისეთ პირობებში იქნენ ჩაყენებულნი, რომ საშუალება მიეცეთ მთელი ძალ-ღონით ემსახურონ ქართულ მეცნიერებას და ამასთანავე უნდა დაევალოს, რომ ქართული უნივერსიტეტის გარეშე საქმე არაფრით გაიჩინონ.

კრებამ მთხოვა ეს მისი სურვილები პირადათ თქვენთვის მომეხსენებია კერძო. ცნობის სახით.

ვასრულებ ამ დავალებას და თან ნებას ვაძლევ ჩემს თავს მოგახსენოთ უღრმესი პატივისცემა. ა. ჯანელიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ.-471, საქ. 27, ფურ. 30-31. დედანი, ხელით ნაწერი. დაწერილია ქ. ქუთაისში.

№ 18

1917 წლის ოქტომბრის 8. — ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების პირველი საერთო კრების ოქმიდან

პრ.-დოც. ივ. ჯავახიშვილმა წარმოსთქვა სიტყვა სამოქმედო გეგმის შესახებ. უწინარეს ყოვლისა ივ. ჯავახიშვილი შეეხო უნივერსიტეტის ნივთიერ მხარეს. მან აღნიშნა, რომ საწევრო გადასახადიდან და სწავლის ფულიდან შემოსული თანხა, რასაკვირველია, არა კმარა უნივერსიტეტის არსებობისათვის. ამიტომ საჭიროა სხვა გვარი უფრო ძლიერი და მუდმივი წყარო. სხვათა შორის, აღნიშნა, რომ ერთ-ერთ ამ წყაროდ შეიძლება იყოს ის თანხა, რომელიც სათავად-აზნაურო საადგილ-მამულო ბანკშია მოგროვილი გირავნობის ფურცლების გასანაღდებელ თანხის ზედმეტ გადასახადით. ეს თანხა აღემატება 800000 მან., მაგრამ ესეც არა კმარა, რადგანაც თუ ეს თანხა უნივერსიტეტისათვის გადაიდება, — მაშინ მხოლოდ თანხის % მოხმარდება უნივერსიტეტს და არა თვით თანხა. ამის გარეშე, სავარაუდოა აგრეთვე დაპირება სხვადასხვა საფინანსო დაწესებულებათა. მაგალითად, შავი ქვის მრეწველთა საზოგადოება დიდს დახმარებას აღუთქვავს იმ დღიდან, როდესაც მისი მოქმედება ახლა შეფერხებული, განაზღვრება და გაძლიერდება. იმედი, ერთი ფაკულტეტის შესანახ ხარჯს მაინც გაუძღვება იგი. არ არის აგრეთვე დაკარგული ის იმედი, რომ როგორც განზრახული იყო, უნივერსიტეტის საზოგადოებას მიეცემა მთავრობისაგან ნებართვა საჯარო მომგებიან ლოტარეის გამართვისა, რასაც შეუძლიან ერთდროულად და ყოველწლივად დიდი თანხა მოუგროვოს უნივერსიტეტს. სრული იმედი, რომ კერძო პირებიც ქართველ მეცენატთა შორის უხვ დახმარებას გაუწევენ ამ დიად ეროვნულ საქმეს.

მოსხენების მეორე ნაწილში ი. ჯავახიშვილი შეეხო უნივერსიტეტში სამოსწავლო საქმის დაყენებას. მისის აზრით, ამ თავითვე შეიძლება დაარსდეს ფაკულტეტი სიბრძნისმეტყველებისა. ეს ფაკულტეტი შეიცავს ჰუმანიურ სამეც-

ნიერო საგნებს — როგორც მაგალითად, ფილოსოფიას, საისტორიო, საფილოლოგიო და სპეციალურ საგნებს — ბუნებისმეტყველებისას და მათემატიკისას. ასეთი სისტემა — ერთ ფაკულტეტზე რამდენიმე დარგის შეერთებისა — გერმანული სისტემაა და ყოვლად ხელსაყრელი, განსაკუთრებით ქართული უნივერსიტეტისათვის. ასე, თუ ამ თავითვე საბუნებისმეტყველო განყოფილების გახსნა ქონებრივად შევიძელით, მაშინ რაკი სამკურნალო ფაკულტეტის პირველი ორი კურსი იგივეა, რაც საბუნებისმეტყველო განყოფილებისა, ორი წლის შემდეგ შესაძლებელია მოეწყოს სამკურნალო ფაკულტეტი; ამიტომ ახლავე შეგვიძლიან გამოვაცხადოთ სამკურნალო ფაკულტეტის დაარსება. მხოლოდ, რადგანაც ამ ფაკულტეტს დასჭირდება სხვადასხვა კლინიკები. — საჭიროა ამ თავითვე ზრუნვა, რომ ზოგიერთი ადგილობრივი სამკურნალო გადაეცეს ქართულ უნივერსიტეტს. ამ მხრივ უნივერსიტეტს დახმარება უნდა გაუწიოს ქართველ მკურნალთა და ბუნებისმეტყველთა საზოგადოებამ. რაც შეეხება იურიდიულ ფაკულტეტის გახსნას, ეს უფრო საძნელოა, რადგანაც სამეცნიერო ხარისხიანი იურისტები ქართველთა შორის, გარდა ერთი ორისა, არ მოიპოვებიან, მაშინ, როდესაც სხვა დარგის მეცნიერებისათვის 30-დე სწავლულია უკვე ხარისხიანი.

ამის შემდეგ ი. ჯავახიშვილმა ვრცლად განმარტა, როგორ იქნება მოწყობილი ისტორიკო-ფილოლოგიური განყოფილება უნივერსიტეტისა და აღნიშნა, რომ ამ განყოფილებაზედ სწავლება იქნება, სხვათა შორის, არაბულის და სპარსულის ენებისა და მეცნიერებისა, რომ უნივერსიტეტი გაპგზავნის ამ ქვეყნებში თვალსაჩინო მოწაფეთ, მეცნიერებაში გასაწრთვინელად და მერე მათვე გამოიყენებს თავისთვის.

საბატიო თავმჯდომარე პ. მელიქიშვილი, კრების თავმჯდომარე ე. თაყაიშვილი, მომხსენებელი ივ. ჯავახიშვილი, მდივანი ილ. ზუთრაბიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 3-ა, ფურ. 3,4. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივანე ჯავახიშვილის“ ავტოგრაფია.

№ 19

1917 წლის ოქტომბრის 8. — ყარაშან სიმონის ძე კიკნაველიძის წერილი ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილისადმი ქართული უნივერსიტეტის დასაარსებელი თანხის გასაძლიერებლად ათასი მანეთის შეწირვის შესახებ

მეცნიერს ივანე ჯავახიშვილს. ღრმად პატივცემულო ბატონო ივანე! ქართულ უნივერსიტეტის დაარსების აზრმა უზომოთ გამახარა, ვინაიდან ეგრძნობ, რომ ამ აზრის განხორციელებით ჩვენს ქვეყანას აღორძინების ახალი ხანა უდგება.

ნება მიბოძეთ, მე, როგორც ჩვენის ერის წინ მსვლელობის მონატრე ერთმა ქართველთაგანმა, ერთდროულ დახმარებათ ჯერ-ჯერობით მოგართვათ ასო თუშანი (ათასი მანეთი) ქართული უნივერსიტეტის დასაარსებელ თანხის გასაძლიერებლად.

იმედია, თქვენის ჩვეულებრივი მუყაითობით ჩვენს სამშობლოს მალე ეღირსება საკუთარი უმაღლესი სასწავლებელი ჩვენს დედა ქალაქ თბილისში. დავშთები მარადის თქვენი ღრმად პატივისმცემელი ყარაბან სიმონის ძე კიკნაველიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-417, საქ. 27, ფურ. 28. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 20

1917 წლის ოქტომბერი. — ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობის თავმჯდომარის მიმართვა პეტროგრადის უნივერსიტეტის დოცენტ ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილისადმი ქართული უნივერსიტეტისათვის პროფესორების მოწვევისა და პროფესორთა კოლეგიის შედგენის ხელმძღვანელობის შესახებ

დიდად პატივცემულო ბატონო ივანე ალექსანდრეს ძე! ამა წლის 9 ოქტომბერს ქართულ უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობამ და საფინანსო კომისიამ თავის პირველ შეერთებულ კრებაზედ, ხსენებულ უნივერსიტეტის წესდების ძირითად დებულებათა თანახმად დაადგინა: ქართულ უნივერსიტეტისათვის პროფესორების მოწვევა და პროფესორთა კოლეგიის შედგენა მოგენდოთ თქვენ, ნოვოროსიის უნივერსიტეტის დამსახურებულ პროფესორს ბ-ნ პეტრე გრიგოლის ძე მელიქიშვილს და მოსკოვის უნივერსიტეტის დოცენტს ანდრია მიხეილის ძე რაზმაძეს.

განსაკუთრებულ სიამოვნებად მივიტვლი გაუწყოთ ეს დადგენილება და გთხოვთ კეთილ ინებოთ იკისროთ ეს საქმე და შედეგი თქვენის შეთანხმებულის მოქმედებისა ზემოხსენებულ პირებთან აცნობოთ გამგეობას.

გამგეობის თავმჯდომარე (ხელრთვა).

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 27, ფურ. 25. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 21

[1917 წელი]. — ქართული უნივერსიტეტის წესდების ძირითადი დებულებანი, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

§ 1. ქართული უნივერსიტეტი თბილისში უმაღლესი სამეცნიერო სამოსწავლო ავტონომიური დაწესებულებაა: სამეცნიერო-სამოსწავლო სფეროშიაც და საუნივერსიტეტო მართვა გამგეობისა და შინაურ მეურნეობის მხრივ იგი სრულებით დამოუკიდებელია და ყველა ამ საქმეებს თვითვე განაგებს.

§ 2. ქონებრივ სახსარს ქართულ უნივერსიტეტს „ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოება“ აძლევს.

§ 3. ქართულ უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო და გამგეობა თვითვე ადგენს უნივერსიტეტის ყოველწლიურს წინასწარ სავარაუდო ხარჯთაღრიცხ-

ხვას, რომელიც ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობამა და წევრთა წლიურმა კრებამ მხოლოდ ქონებრივად შესაძლებლობის მხრივ უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს. ამ დამტკიცებულ საგარეულო ყოველწლიურ ხარჯთაღრიცხვისდა მიხედვით უნივერსიტეტის გამგეობას საგანგებო ინსტრუქციისდა თანახმად ბანკში შენახული ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების სახარჯო თანხითგან თვითვე გამოაქვს ფული და უნივერსიტეტის ყველა ხარჯებს ისტუმრებს.

§ 4. უნივერსიტეტის გამგეობა მოვალეა თვედათვე, გატანილ ფულის რაოდენობა და დანიშნულება დამხმარე საზოგადოების გამგეობას აცნობოს. ხოლო ამავე საზოგადოების საკონტროლო საბჭოს ამასთანავე გაწეულ ხარჯების ვასამართლებელი საბუთებიც გამოუგზავნოს ხოლმე.

§ 5. ქართული უნივერსიტეტი სრული უნივერსიტეტი იქნება და შემდეგ ფაკულტეტებს უნდა შეიცავდეს: 1. სიბრძნის მეტყველების ანუ ფილოსოფიურ ფაკულტეტს, რომელშიაც საისტორიო-საფილოლოგიო აღმოსავლეთის ენებისა და სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტების საგნები შედის, 2. სამართლის მეცნიერების, ანუ იურიდიულს ფაკულტეტს და 3. საპედაგოგიკო ფაკულტეტს. პირველად ფილოსოფიური ფაკულტეტი იხსნება და შემდეგ თანდათანობით დანარჩენებიც.

§ 6. პროფესორები, კერძო დოცენტები, მეცნიერი ხელმძღვანელები და ლექტორები უნივერსიტეტში ლექციებს ქართულად კითხულობენ. ქართულადვე სწარმოებს პრაქტიკული ვარჯიშობაც.

§ 7. ქართულ უნივერსიტეტში ლექციებს კითხულობენ და ასწავლიან პროფესორები, კერძო დოცენტები, მეცნიერი ხელმძღვანელები და ლექტორები. პროფესორად მეცნიერს ჯერ ფაკულტეტის საბჭო ირჩევს, ხოლო შემდეგ პროფესორთა საბჭო ამტკიცებს. ხელმძღვანელს და ლექტორს შესატყვის პროფესორის წინადადებისამებრ ფაკულტეტის საბჭო ამტკიცებს.

შენ. 1. ქართულ უნივერსიტეტისათვის პროფესორთა პირველად მოსაწვევად ქართულ უნივერსიტეტის გამგეობამ უნდა სამს რუსეთის უნივერსიტეტების ან უმაღლეს სასწავლებლის სამეცნიერო ხარისხის მქონეებს მეცნიერს მიჰმართოს და მომავალ ქართულ უნივერსიტეტის პირველ პროფესორთა მოწვევა, სანამ პროფესორთა საბჭო შესდგება, მათი მოვალეობაა.

§ 8. ქართულ უნივერსიტეტში მხოლოდ ერთი სამეცნიერო მოძღვართა მოძღვრების (დოქტორის) ხარისხია.

§ 9. ქართულ უნივერსიტეტში პროფესორობა და კერძო დოცენტობა შეუძლიან მხოლოდ იმ მეცნიერს, რომელსაც ან მოძღვართ-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხი აქვს, ან რუსეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტის სამაგისტრო (გინდ სადოქტორო), ხოლო უცხოეთის უნივერსიტეტების სადოქტორო ხარისხი, მაგრამ ისეთი კი, რომ დიპლომი და დისერტაცია განხილული უნდა იყოს ფაკულტეტის მიერ.

შენ. 1. თუ რომ რუსეთის რომელსამე უმაღლეს სამეცნიერო სასწავლებელში ვისმეს უხარისხოდაც პროფესორობა, ან დოცენტობა მოპოვებული

აქვს, ქართულ უნივერსიტეტის გამგეობას და პროფესორთა საბჭოს განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეუძლიან ისინიც ქართულ უნივერსიტეტის პროფესორად მოიწვიოს.

შენ. 2. ვისაც სამეცნიერო ხარისხისათვის რუსეთის უნივერსიტეტში მხოლოდ გამოცდა აქვს ჩაბარებული, დისერტაცია კი ჯერ არ დაუცავს, სანამ დისერტაციას დაიცავდეს პროფესორის მოვალეობის აღმასრულებლად ითვლება.

§ 10. ქართულ უნივერსიტეტს უფლება აქვს მოძღვართ-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხისათვის უნივერსიტეტთან დატოვებული ან გარეშეთ მოსული გამოსცადოს და უკეთეს შესატყვისს ცოდნას გამოიჩენს, წარმოდგენილი დისერტაციის ფაქულტეტში განხილვისა და ჯერ ფაქულტეტშივე, ხოლო შემდეგ საჯაროდაც დაცვის ღირსეულად ცნობის შემდგომ მოძღვართ-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხი მიანიჭოს.

§ 11. ქართულ უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს შეუძლიან მეცნიერების წინაშე განსაკუთრებულ ღვაწლის გამო მოძღვართ-მოძღვრობის (დოქტორის) სამეცნიერო ხარისხი ცნობილს მეცნიერს უგამოცდოთ და უდისერტაციოდაც პატივისცემის ნიშნად *honoris causa* მიანიჭოს.

§ 12. უნივერსიტეტის გამგეობა ყოველწლიურად სამოსწავლო უწყებას ლექციების ნუსხას უგზავნის და პროფესორთა, კერძოდ დოცენტების, მეცნიერ ხელმძღვანელთა და ლექტორების შემადგენლობისა და იმათ განათლებისა და სამეცნიერო ცენზის შესახებ ცნობებს აწვდის.

§ 13. ქართულ უნივერსიტეტის სტუდენტებად შეიძლება ორთავე სქესის პირნი იყვნენ, რომელთაც საშუალო სასწავლებელი უნდა ჰქონდეთ გათავებული.

თვითუფლს ფაქულტეტს უფლება აქვს, თუ საჭიროდ სცნობს, უნივერსიტეტში შემომავალთ რომელიმე საგნის ან საგნების დამატებითი წინასწარი ცოდნა მოსთხოვოს.

§ 14. სტუდენტებს გარდა, ქართულ უნივერსიტეტში, ორთავე სქესის თავისუფალი მსმენელნიც არიან.

§ 15 სტუდენტები და თავისუფალი მსმენელნი უნივერსიტეტის სასარგებლოდ ლექციების მოსმენის უფლებისათვის ფულს იხდიან, რომლის რაოდენობა პროფესორთა საბჭოს მიერ უნდა იყოს განსაზღვრული.

§ 16. ქართული უნივერსიტეტის გამგეობა სტუდენტებს და თუ მოისურვებენ თავისუფალ მსმენელებსაც უნივერსიტეტში ლექციების მოსმენისა, მუშაობის და გამოცდების დაჭერის შემდგომ შესაფერისს მოწმობას აძლევს.

§ 17. ნიჭიერ და სამეცნიერო-კვლევა ძიების უნარის პატრონს სწავლადამთავრებულ სტუდენტებს პროფესორთა წინადადებით თვითოეულ ფაქულტეტის პროფესორთა საბჭო უნივერსიტეტთან სტოვებს სამეცნიერო კვლევაძიებაში დასაწინაურებლად და შემდეგ თვით საპროფესოროდ მოსამზადებლადაც.

§ 18. ქართულ უნივერსიტეტის პროფესორები, მეცნიერი ხელმძღვანელები, ლექტორები და უნივერსიტეტთან დატოვებულნი სანამ უნივერსიტეტს ემსახურებიან სამხედრო ბეგარისაგან არიან განთავისუფლებულნი.

§ 19. ქართულ უნივერსიტეტის სტუდენტებს სწავლის დამთავრებამდე საერთო სახელმწიფო კანონებისა და მიხედვით სამხედრო ბეგარის მოხდის ვადა ეძლევათ.

§ 20. ქართულ უნივერსიტეტს საკუთარი ბეჭედი აქვს.

თ. კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე აფხაზი. გიორგი დურმიშხანის ძე ჟურული. ექვთიმე სიმონის ძე თაყაიშვილი. ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილი. იასონ მერაბის ძე ლორთქიფანიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 27, ფურ. 33-35. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. საბუთს თარიღი არა აქვს, იგი დადგენილია სხვა საბუთების მიხედვით. შესწორებები და დამატებები შეტანილია ივანე ჯავახიშვილის ხელით. ხელრთვა „ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილი“, ავტოგრაფია.

№ 22

1918 წლის იანვრის 20. — ქართული უნივერსიტეტის გამგეობის სხდომის ოქმიდან ქართული უნივერსიტეტის საზეიმო ვითარებაში გახსნის შესახებ

...¹ივანე ჯავახიშვილმა — აუწყა კრებას, რომ ქართული უნივერსიტეტის გახსნა, — პროფესორთა კოლეგიის თაოსნობით, განზრახულია 26 ამა იანვრისათვის. 27 — კი დაიწყება ლექციების კითხვა. უნივერსიტეტის საზოგადოების გამგეობამ მონაწილეობა უნდა მიიღოს უნივერსიტეტის გახსნის ზეიმში, როგორც მასპინძელმა.

სადღესასწაულო კრებას გახსნის საქართველოს ეროვნულ საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტის თავმჯდომარე. მერე სიტყვას წარმოსთქვამს უნივერსიტეტის რექტორი — პროფ. პეტრე მელიქიშვილი. შემდეგ წაკითხული იქმნება უნივერსიტეტის საბჭოს მდივნის დოკ. იოსებ ყიფშიძის მიერ მოკლე ისტორია უნივერსიტეტის დაარსებისა და დასასრულ ივანე ჯავახიშვილი წარუდგენს კრებას მოხსენებას უნივერსიტეტის მომავალ მოქმედებისას.

ამის შემდეგ ივანე ჯავახიშვილმა წაიკითხა დღესასწაულზე მოწვეულ დაწესებულებათა, ორგანიზაციათა, თანამდებობის პირთა და სხვათა სია, რომელიც, შევსების შემდეგ, — დამტკიცებული იქმნა.

უნივერსიტეტის გამგეობის წევრები: ვ. ყიფიანი, კ. აფხაზი, ი. ლორთქიფანიძე, ე. თაყაიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი. მდივანი ი. ზურაბიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 3-ა, ფურ. 12. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 23

1918 წლის თებერვლის 21. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა ჭიათურის შავი ქვის მრეწველთა საბჭოსადმი უნივერსიტეტის წიგნთსაცავისათვის ზოგიერთი წიგნის შეწირვის შესახებ

ტფილისის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს დავალებით გთხოვთ დაეხმარათ უნივერსიტეტს: 1. იმ წიგნების შემოწირვით, რომელნიც ამ რამ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

დენისამე წლის წინათ ჩემ მიერ შედგენილ სიის მიხედვით იყო უცხოეთიდან გამოწერილი და საქართველოს და სპარსეთის წარსულს შეეხებოდა. 2. საქმიო ლაბორატორიუმის მთელი მოწყობილობისა და იარაღების უნივერსიტეტისათვის შემოწირვით და 3. სამინერალოგიო კოლექციის გარდმოცემითაც. რაკი ეხლა ყველა ამის შეძენა შეუძლებელია და ჩვენ შემოდგომითგან სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო განყოფილებათა გახსნას ვაპირებთ, თქვენს დახმარებას ჩვენ მიერ დაწყობილ საქმის განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. დარწმუნებული ვარ, რომ საბჭო, რომელიც ყოველთვის ქართულ საზოგადოებრივ საქმეებზე ზრუნავდა ეხლა თავისი უხვი შემოწირულებით ჩვენ ხელს შეგვიწყობს ამ დიად საქმის ქართული სრული უნივერსიტეტის შექმნისათვის.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 14, ფურ. 13. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 24

1918 წლის მარტის 28. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის გუბერნიის ღარიბ მოწაფეთა დამხმარე ქართველთა საზოგადოების გამგე კომიტეტისადმი უნივერსიტეტის წიგნთსაცავის, ფოტოგრაფიული ნეგატივების კოლექციის და საგეოდეზიო კაბინეტისათვის ორი ოთახის დათმობის შესახებ

ქართულ უნივერსიტეტს თავის დიდ წიგნთსაცავისა და ფოტოგრაფიულ ნეგატივების დიდ კოლექციისათვის, რომელიც უნივერსიტეტმა შეიძინა, აგრეთვე საგეოდეზიო კაბინეტისათვის სრულებით ადგილი არა აქვს. უნივერსიტეტის გამგეობა ძალიან დავალებული იქმნება, თუ რომ გამგე კომიტეტი უნივერსიტეტს საამისოდ იმ ორს ოთახს დაუთმობს, რომელიც შენობის ამ სართულში გიმნაზიას უჭირავს, და აგრეთვე იმ პატარა ოთახსაც, რომელიც ეკლესიის გვერდით კიბის ქვეშ არის მოთავსებული. ეს პატარა ოთახი საფოტოგრაფიო მუშაობისათვის არის საჭირო.

ცსა (თბ.), რ-471, საქ. 12, ფურ. 4. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 25

1918 წლის მაისის 9. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტისადმი დასაწყის კურსისათვის მსოფლიო ისტორიის სემინარიის ხელმძღვანელობისა და ლათინური ენის ლექტორობის გ. ნათაძისათვის მინდობის შესახებ

ჩემთან მოვიდა ბ-ნი გ. ნათაძე და გამომიცხადა, რომ დიდი ხანია რაც ის საისტორიო კათედრისათვის სამაგისტრო გამოცდების დასაჭერად ემზადება და გამოცდის დასაჭერად მოსკოვში წავიდოდა კიდეც, გზა რომ შეკრული არ

იყოს. ის პროფ. პეტრუშევსკის მოწაფე ყოფილა და სპეციალურ საგნად საშუალო საუკუნეების ისტორია ჰქონია არჩეული. რაკი ეხლანდელ პირობებში რუსეთში წასვლაზე ოცნება შეუძლებელია, მას კი გადაწყვეტილი აქვს ყოველგვარ პოლიტიკურ მოღვაწეობას ჩამოჰშორდეს და მხოლოდ სამეცნიერო მუშაობას მოახდომოს მთელი თავისი დრო, მან მკითხა, შეიძლება თუ არა რომ მას ჩვენს უნივერსიტეტში და ჩვენს ფაკულტეტზე მსოფლიო ისტორიის პრაქტიკული მეცადინეობის ხელმძღვანელობა და ლათინურ ენის ლექტორობა მიენდოს, სანამ სამაგისტრო გამოცდებს ჩააბარებს. მე ვუპასუხე, რომ წარმოადგინოს წერილობითი გეგმა, თუ როგორ ფიქრობს ამ საქმის განხორციელებას, და განხილვის შემდგომ საკითხი გამოირკვევა. მან წარმოამდგინა ვრცელი პროგრამა, რომელიც ნათლად მოწმობს, რომ ბ-ნი გ. ნათაძეს კარგად აქვს ის მოვალეობა გათვალისწინებული, რომელსაც თხოულობს, შესაფერისი წყაროებიც სცოდნია. მხოლოდ ერთს ალბათ, სადაც ის ამტკიცებს, რომ „ახალ ისტორიაში სტატისტიკურ მასალას იშვიათად შეხვდება კაცი“ და ვითომც „მხოლოდ საფრანგეთის რევოლუციის ხანაში შეიძლება იპოვოს მეცნიერმა ამგვარი მასალა“, ეტყობა, რომ მას არ სცოდნია, რომ საშუალო საუკუნის არა ერთი და ორი სტატისტიკური წყაროები სხვადასხვა გვარი და ფრიად საგულისხმეო გამოქვეყნებულია და მრავალი გამოკვლევებიც არის ამ საგანზე დაწერილი, მაგ.: Inama — Sternegg. Die Quelle „der historischen Bevölkerungsstatistik (Statistische Monatsch. B. XII) Bücher Bevölkerung von Frankfurt a. M. XIV und XV Jahrh. B. I. 1885, Buomberg Bevölkerung und Vermögensstatistik der Stadt und Landschaft. Freiburg um die Mitte des 15. Jahrh. (Zeitschr. für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte B. B., Prienne). Les demembrements de la population d'Ipres an XV s. (Vierteljahr für Sozial und Wirtschaftsgeschichte B. I, Reisner die Einwohnerzahl deutscher Städte in früheren Jahrhunderten. 1902 და მრავალი სხვაც). ეს გარემოება ალბათ იმით უნდა აიხსნებოდეს, რომ უნივერსიტეტის შემდგომ მას ტფილისში საშუალება არ ექმნებოდა ასეთ სპეციალურ და რთული საკითხისათვის როგორც ზემოაღნიშნული საკითხია, თვალყური ედევნებინა. რაკი სხვაფრივ გეგმა რიგიანად არის შედგენილი და ამგვარ პრაქტიკულ მეცადინეობის მოწყობა კი ჩვენი სტუდენტებისათვის ძალიან საჭიროა და სასარგებლოც იქმნებოდა, ამიტომ მე მომხრე ვიქნებოდი, რომ ბ-ნ გ. ნათაძისათვის მსოფლიო ისტორიის პრაქტიკული მეცადინეობის, ანუ სემინარის ხელმძღვანელობა და ლათინურ ენის ლექტორობა დასაწყის კურსისათვის მიეცენოდ.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 27, ფურ. 38,45. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 26

1918 წლის მაისის 10.—გიორგი თევდორეს ძე ჟორდანიას წერილი ივანე ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძისადმი მისი მამის თედო ჟორდანიას ბიბლიოთეკის უნივერსიტეტისათვის გადაცემის შესახებ

დიდად პატივცემულო ივანე ალექსანდრეს ძე! ამასთანავე გაახლებთ თქვენს ცალს განსვენებულის მამის ჩემის „ქრონიკის“ 1 ტომისას, რომელიც გთხოვთ გადასცეთ ჩვენის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკას. ამ 16 ცალში შვიდი ცოტაოდნად დაზიანებულია და თუ მათს გამოგზავნასაც ვბედავ, ეს მარტო იმიტომ მომდის, რომ „ქრონიკები“ აღარსად იშოვება გასასყიდი. რაც დაიბეჭდა — გაიყიდა, და ჩვენი სტუდენტები მომმართავენ ხოლმე თხოვნით შინიდან მიეყიდო მათთვის აუცილებლად საჭირო წიგნი. რაკი წიგნი ასე მცირე რიცხვით დარჩა, კერძოდ მას ველარავის ვაძლევ და ყველა დარჩენილ ცალებს ვუძღვნი უნივერსიტეტს. კიდევ რამდენიმე ცალი დამრჩა სოფელში და თუ არეულობამ არ დამიშალა მათი ჩამოტანა იმასაც ჩვენს ნორჩს alma mater-ს მივუძღვნი.

„ქრონიკების“ გარდა გაახლებთ ხსენებულსავე მიზნით სხვადასხვა ნაწერებს მამიჩემისას.

განზრახვა მაქვს — უნივერსიტეტსავე გადმოვცე ყველა წიგნები, რაც კი დარჩა განსვენებულს, მისის მცირე ბიბლიოთეკა. ამჟამად წიგნებს ვარჩევ და როგორც კი მათ ავწერ, ხსენებულს ჩემს განზრახვას განვახორციელებ. ამ თავით კი მოგახსენებთ, რომ ბიბლიოთეკა მაინცდამაინც სახარბიელოს არას წარმოადგენს და თუ კვლავ გავკადნიერდები და მას მივუძღვნი ჩვენს უნივერსიტეტს, მარტო იმიტომ, რომ იქნებ თითო-ორი წიგნი მაინც გამოიყენონ ჩვენმა სტუდენტებმა. უფრო ყურადღების ღირსია ძველი ხელნაწერები და ამასაც, როგორც მიბრძანებთ ისე მოვიქცევი — თქვენთვის მომინდვია იმ საკითხის გადაწყვეტა, თუ ვის გადავცე იგინი: უნივერსიტეტს თუ საეთნოგრაფიო საზოგადოებას. რომ ისე მოხერხდეს, რომ ყველაფერი წიგნები და ძველი ხელნაწერები ერთ დიდს შკაფში შეინახებოდეს ერთად და ამ შკაფს ეწოდებოდეს „თ. ჟორდანიას ბიბლიოთეკა“, მე პირადად ასეთს აზრს ყველაფერს ვამჯობინებდი. ეხლა თქვენ იცით, როგორც თქვენ დაინახავთ საუკეთესოდ, მეც ისე მოვიქცევი.

მარადის თქვენი პატივისცემელი გ. ჟორდანია.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 8, ფურ. 20. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 27

1918 წლის მაისის 22. — ქართული უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს მიმართვა ივანე ჭავჭავაძისადმი დ. ერმაკოვის ფოტოგრაფიისა და კოლექციის შესყიდვის საქმის ხელმძღვანელობის შესახებ

განსვენებულ დ. ერმაკოვის ფოტოგრაფიისა და კოლექციის ნასყიდობის ქალაქის შესასრულებლად პროფესორთა საბჭომ 21 მაისის სხდომაზე დაადგინა:

„მიენდოს ფაქულტეტის დეკანს ბ. ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილს უნივერსიტეტის მხრივ წარმომადგენლობა, რომ ერმაკოვის კოლეჯიის და ფოტოგრაფიის შესყიდვის საქმე საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წარმომადგენელთან ერთად სისრულეში მოიყვანოს ნოტარიალურის წესით“.

გაუწყებთ რა ამას, გთხოვთ მიიღოთ ეს რწმუნება პროფესორთა საბჭოსი და სათანადო ღონისძიება ამ საქმის შესასრულებლად.

ესა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 14, ფურ. 37. შავი, ხელით ნაწერი.

№ 28

1918 წლის მაისის 29. — სრულიად საქართველოს საკათოლიკოზო საბჭოს წევრის დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძის წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი სემინარიის წიგნთსაცავიდან ქართულ უნივერსიტეტისათვის წიგნების დათმობის შესახებ

საკათოლიკოზო საბჭო, პასუხად თქვენის წერილისა პატივისცემით გაცნობებთ, რომ მან მიმდინარე წლის აპრილის 5 სხდომაზე (ყურნალი № 51) დაამტკიცა თბილისის სასულიერო სემინარიის გამგეობის მიერ ამავე წლის თებერვლის 27 თარიღით წარმოგზავნილი ქვემოთ მოყვანილი მოხსენება № 213, „თანახმად საკათოლიკოზო საბჭოს მოწერილობისა № 822 ამა წლის 17 მარტიდან, თბილისის სასულიერო სემინარიის საპედაგოგიო საბჭომ განიხილა პროფ. ივანე ჯავახიშვილის თხოვნა სემინარიის წიგნთსაცავიდან ქართულ უნივერსიტეტისათვის წიგნების დათმობის შესახებ და დაადგინა: 1) გადაეცეს ქართული უნივერსიტეტის წიგნთსაცავს სემინარიის წიგნთსაცავიდან ძველ ენებზე ნაბეჭდი წიგნები შემდეგი პირობით: ა) წიგნები ითვლება საქართველოს ეკლესიის საკუთრებად, ბ) ეკლესიას უფლება აქვს უკანვე დაიბრუნოს წიგნები, თუ ამას საჭიროება მოითხოვს, გ) ეს წიგნები უნივერსიტეტმა უნდა ცალკე შკაფში იქონიოს.

2) გადასაცემ წიგნების ამოსარჩევად დაინიშნოს კომისია, რომელშიაც შევლენ რექტორი სემინარიისა, წიგნთსაცავის გამგე და მასწავლებელი ვ. ბარნოვი. აგრეთვე ერთი წარმომადგენელი უნივერსიტეტისა.

საკათოლიკოზო საბჭოს წევრი დეკ. კ. ცინცაძე

ესა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 8, ფურ. 15. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 29

1918 წლის ივნისის 5. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი გიორგი უორდანიასადმი თედო უორდანიას წიგნთსაცავის უნივერსიტეტისათვის შეწირვის შესახებ

დიდად პატივცემულო ბატონო გიორგი! ჩვენი უნივერსიტეტის გამგეობა და პროფესორთა საბჭო დიდი მადლობელი იქმნება, თუ თქვენს სურვილს გა-

ნახორციელებთ და განსვენებულ მამის თქვენის წიგნთსაცავს უნივერსიტეტს შემოსწირავთ. ხელთნაწერებიცა და ნაბეჭდი წიგნებიც ერთად იქმნება შენახული და შესაფერისი წარწერაც ექმნება. ამას გარდა თვითეულს წიგნზეც მიკრული იქმნება დაბეჭდილი ბარათი, რომელშიაც აღნიშნული იქმნება, რომ წიგნი თ. ჟორდანიას წიგნთსაცავს ეკუთვნის. ქრონიკებიც წიგნთსაცავში შეინახება და მხოლოდ სტუდენტებს მიეცემათ. თქვენი პატივისმცემელი ივ. ჯავახიშვილი.

მინაწერი. თქვენ მიერ გამოგზავნილი „ქრონიკები“ უნივერსიტეტს ჯერ არ მიუღია. ივ. ჯ.

ცსა (თბ.), ფონ. 1813, საქ. 71, ფურ. 1. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 30

1918 წლის ივნისის 19. — თბილისის უნივერსიტეტის ძირითადი დებულებანი, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

1. ტფილისის უნივერსიტეტი მთავრობის უნივერსიტეტია. იგი უმაღლესი სამეცნიერო სამოსწავლო დაწესებულებაა. სამეცნიერო სამოსწავლო სფეროშიაც და საუნივერსიტეტო მართვა გამგეობისა და შინაურ მეურნეობის მხრივ სრულებით დამოუკიდებელია და ყველა ამ დარგის საქმეებს თვითვე განაგებს.

2. უნივერსიტეტის მთავარ ორგანოთა მოქმედების საზოგადო მეთვალყურეობა საქართველოს რესპუბლიკის სახალხო განათლების მინისტრის უფლებას შეადგენს.

3. ქონებრივ სახსარს უნივერსიტეტს საქართველოს მთავრობა აძლევს.

4. უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო და გამგეობა უნივერსიტეტის ყოველწლიურს ხარჯთაღრიცხვას ადგენს, რომელიც წლის დამდეგამდე დროულად სახალხო განათლების მინისტრს უნდა წარედგინოს ქონებრივ შესაძლებლობის მხრივ განსახილველად და დასამტკიცებლად. ამ დამტკიცებულ სავარაუდო ყოველ წლიურ ხარჯთაღრიცხვისდა მიხედვით, უნივერსიტეტის გამგეობას საგანგებო ინსტრუქციისდა თანახმად, სახელმწიფო ხაზინითგან გამოაქვს ფული და უნივერსიტეტის ყველა ხარჯებს ისტუმრებს.

5. უნივერსიტეტის გამგეობა ვალდებულია, თვედათვე გატანილ ფულის რაოდენობა და დანიშნულება სახალხო განათლების მინისტრს აცნობოს. ხოლო, საქართველოს უზენაეს საკონტროლო დაწესებულებას ამასთანავე გაწეული ხარჯების გასამართლებელი საბუთებიც გაუგზავნოს ხოლმე.

6. ტფილისის უნივერსიტეტი სრული უნივერსიტეტი უნდა იყოს და შემდეგ ფაკულტეტებს შეიცავდეს: 1. სიბერძნისმეტყველების ანუ ფილოსოფიურს ფაკულტეტს, რომელშიაც, საფილოსოფიო, საფილოლოგიო, საისტორიო და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგები შედის როგორც დასავლეთის, ისე აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-ჩრდილოეთ ქვეყნებისა და ერების შესახებ. 2. სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტს. 3. სამართლის მეცნიერების ანუ იურიდიულს ფაკულტეტს და 4. სამკურნალო ფაკულტეტს.

7. პროფესორები, კერძო დოცენტები, მეცნიერ ხელმძღვანელები, ლაბორანტები, ასისტენტები და ლექტორები ლექციებს ქართულად კითხულობენ. ქართულადვე სწარმოებს (პრაქტიკული) საქმით ვარჯიშობაც.

8. უნივერსიტეტში ლექციებს კითხულობენ პროფესორები და კერძო დოცენტები. მეცნიერი ხელმძღვანელი და ლექტორები ენებს ასწავლიან და საქმით ვარჯიშობაში სწოტენიან მსმენელებს. ლაბორანტები და ასისტენტები პროფესორებს ეხმარებიან ლექციების კითხვისა და საქმით ვარჯიშობის მოწყობა სწარმოებაში.

9. პროფესორად მეცნიერს ჯერ სათანადო ფაკულტეტის საბჭო ირჩევს, ხოლო შემდეგ უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო ფაკულტეტის დასაბუთებულ მოხსენების მოსმენის შემდგომ ამტკიცებს. მეცნიერ ხელმძღვანელად, ლექტორად, ლაბორანტად და ასისტენტად შესატყვის პროფესორის წინადადებისამებრ სათანადო ფაკულტეტის საბჭო ამტკიცებს.

10. ტფილისის უნივერსიტეტში მხოლოდ ერთი სამეცნიერო ხარისხია დოქტორისა, ანუ მოძღვართა-მოძღვრობისა. რუსეთის უნივერსიტეტების მაგისტრის ხარისხი, ხოლო დასავლეთ ევროპის დოქტორის ხარისხი მოძღვართა-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხს უდრის.

11. უნივერსიტეტში პროფესორობა და კერძო დოცენტობა მხოლოდ იმ მეცნიერს შეუძლიან, რომელსაც ან ტფილისის უნივერსიტეტის მოძღვართა-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხი აქვს, ან უცხოეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტის სამაგისტრო გინდა სადოქტორო ხარისხი მინიჭებული აქვს, მაგრამ დიპლომი და დისერტაცია სათანადო ფაკულტეტის მიერ განხილული და მოწონებული უნდა იყოს.

შენ. 1. თუ რუსეთის რომელსამე უმაღლეს სამეცნიერო სასწავლებელში რომელსამე მეცნიერს უხარისხოდაც პროფესორობა, ან დოცენტობა მოპოვებული აქვს, ტფილისის უნივერსიტეტის გამგეობას და პროფესორთა საბჭოს განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეუძლიან ისინიც პროფესორად მოიწვიონ.

შენ. 2. ვისაც რუსეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში სამეცნიერო ხარისხისათვის მხოლოდ სამაგისტრო გამოცდა აქვს ჩაბარებული, დისერტაცია კი ჯერ არ დაუცავს, სანამ დისერტაციას დაიცავდეს, პროფესორის მოადგილედ ანუ მოვალეობის აღმსრულებლად ითვლება.

12. ტფილისის უნივერსიტეტს უფლება აქვს მოძღვართ-მოძღვრობის, ანუ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხისათვის უნივერსიტეტთან დატოვებული ან გარეშეთ მოსული გამოსცადოს და, უკეთუ შესატყვისის ცოდნას გამოიჩენს, წარმოდგენილ დისერტაციის ფაკულტეტში განხილვისა და ჯერ ფაკულტეტშივე, ხოლო შემდეგ საჯაროდაც დაცვის ღირსეულად ცნობის შემდგომ, მოძღვართა-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხი მიანიჭოს.

13. ტფილისის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს შეუძლიან მეცნიერების წინაშე განსაკუთრებული ღვაწლის გამო ცნობილს მეცნიერს მოძღვართ-მოძღვრობის, ანუ დოქტორობის სამეცნიერო ხარისხი უგამოცდოდ და უდისერტაციოდ პატივისცემის ნიშნად *honoris causa* მიანიჭოს.

14. უნივერსიტეტის გამგეობა ყოველწლივ სახალხო განათლების მინისტრის ლექციების წუსხას უგზავნის და პროფესორთა, კერძო დოცენტების, მეცნიერ ხელმძღვანელთა, ლექტორების, ლაბორანტებისა და ასისტენტების შემადგენლობისა, მათ განათლებისა და სამეცნიერო ცენტრის შესახებ ცნობებს აწვდის.

15. ტფილისის უნივერსიტეტის სტუდენტებად შეიძლება ორთავე სქესის პირნი იყვნენ, რომელთაც საშუალო სასწავლებელი უნდა ჰქონდეთ გათავებული. თვითთველს ფაკულტეტს უფლება აქვს თუ საჭიროდ სცნობს უნივერსიტეტში შემომსვლელთ რომელიმე საგნების დამატებით წინასწარი ცოდნა მოსთხოვოს.

16. სტუდენტებს გარდა ტფილისის უნივერსიტეტში ორთავე სქესის მსმენელნიც არიან.

17. სტუდენტები და მსმენელნი ლექციების მოსმენისათვის უნივერსიტეტის სასარგებლოდ ყოველ სემესტრში ფულს იხდიან, რომლის რაოდენობა უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს მიერ უნდა იყოს განსაზღვრული.

18. უნივერსიტეტის გამგეობა სტუდენტებს და, თუ მოისურვებს, მსმენელებსაც, უნივერსიტეტში ლექციების მოსმენისა, მუშაობისა და გამოცდების დაჭერის შემდგომ შესაფერისს მოწმობას აძლევს.

19. ნიჭიერს და სამეცნიერო კვლევაძიების უნარის პატრონს, სწავლადამთავრებულს სტუდენტებს სათანადო ფაკულტეტის პროფესორთა საბჭო პროფესორთა შუამდგომლობით უნივერსიტეტთან სტოვებს ჯერ სამეცნიერო კვლევა ძიებაში დასაწინაურებლად, ხოლო შემდეგ საპროფესოროდ მოსამზადებლადაც.

20. ტფილისის უნივერსიტეტის პროფესორები, მეცნიერი ხელმძღვანელები, ლექტორები, ლაბორანტები, ასისტენტები, წიგნთსაცავის მთავარ-გამგე და უნივერსიტეტთან დატოვებულნი სანამ უნივერსიტეტს ემსახურებიან სამხედრო ბეგარისაგან განთავისუფლებულნი არიან.

21. ტფილისის უნივერსიტეტის სტუდენტებს უნივერსიტეტში სწავლის დამთავრებამდე (მაგრამ არა — უგვიანეს 27 წლამდე) საერთო სახელმწიფო კანონისდა თანახმად სამხედრო ბეგარის მოხდის ვადა ეძლევათ.

22. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს საკუთარი ბეჭედი და დროშა აქვს.

ტფილისის უნივერსიტეტის რექტორი პ. მელიქიშვილი. გამგეობის წევრნი: სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დეკანი ივ. ჯავახიშვილი, მდივანი ი. ყიფშიძე.

(ცხა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 529, ფურ. 18-22. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. ხელრთვა „პ. მელიქიშვილი“ და „ი. ყიფშიძე“ ავტოგრაფებია.

№ 31

1918 წლის ივნისის 19.—თბილისის უნივერსიტეტის გამგეობის მოხსენება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო განათლების მინისტრის-

სადმი ქართული უნივერსიტეტის სახელმწიფო უნივერსიტეტად გადაკეთების, უნივერსიტეტის წესდების ძირითადი დებულებების და 1918-1919 წწ. სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვის დამტკიცების შესახებ

ტფილისის ქართული უნივერსიტეტის ძირითადი დებულებანი წარდგენილი იყო ჯერ რუსეთის სახალხო განათლების სამინისტროში დასამტკიცებლად და სამინისტროს მიერ მოწონებულიც იყო, მაგრამ რაკი რუსეთში ერთბაშად ცვლილება მოხდა და ეგრეთ წოდებული სახალხო კომისრები გაბატონდნენ, პეტერბურგთან კავშირი შესწყდა და ჩვენს უნივერსიტეტს არ მიუღია იქითგან ამ საგნის შესახებ რაიმე ცნობა. როდესაც ამის შემგომ ამიერკავკასიის კომისარიატი დაარსდა, ჩვენი უნივერსიტეტის წესდების ძირითადი დებულებანი ამიერკავკასიის კომისარიატში იყო წარდგენილი, რომელიც 1917 წ. 2 დეკემბერს დამტკიცებული იქმნა. რაკი ამჟამად საქართველო დამოუკიდებელ დემოკრატიულ რესპუბლიკად გამოცხადდა და შეიქმნა, უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ დაადგინა, რომ ეს დებულებანი საქართველოს მთავრობას წარედგინოს დასამტკიცებლად, ამასთანავე უნივერსიტეტის საბჭო ფიქრობს, რომ თუ აქამდის ქართული უნივერსიტეტი კერძო უმაღლესი სასწავლებელი იყო, ეხლა როდესაც საქართველო დამოუკიდებელ რესპუბლიკად იქცა, თავისდათავად იბადება აზრი, რომ იგივე ამიერიითგან შეიძლება ტფილისის მთავრობის უნივერსიტეტად იქცეს, რომ ეს სახელი უპირველესად ყოვლისა საქართველოში მას უნდა ეკუთვნოდეს. ამ საკითხის გადაწყვეტა კი მთავრობისა და საქართველოს საკანონმდებლო დაწესებულების, — ეროვნულ საბჭოს ნებაზეა დამოკიდებული.

ამ ქალაქთან ერთად ბ-ნ სახალხო განათლების მინისტრს ეგზავნება ჩვენი უნივერსიტეტის: 1. წესდების ძირითადი დებულებანი, 2. სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა სამოსწავლო 1918-1919 წლისათვის და 3. ამ ხარჯთაღრიცხვის შესახებ განმარტებითი მოხსენება.

ამ წინამდებარე ქალაქში უნივერსიტეტის გამგეობას საჭიროდ მიაჩნია აღინიშნოს, რომ ჩვენს უნივერსიტეტს თავის მოქმედებისათვის იგივე სამეცნიერო მიზანი აქვს დასახული, რაც საზოგადოდ ყველა სხვა ქვეყნებისა და ერთა უნივერსიტეტებს აქვთ, მაგრამ ამასთანავე თავის უპირველეს და უსაკუთრეს მოვალეობად მას საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელ აღმოსავლეთის წარსულისა და აწმყოს, ადამიანისა და ბუნების ყოველმხრივი მეცნიერული შესწავლა აქვს და მუდამ ექმნება მიჩნეული. ამის გამო ამ უნივერსიტეტის საღეჭციო პროგრამა შესაფერისად ვრცელი იქმნება ზემოაღნიშნულ დარგებში და ისეთს საგნებს უნდა შეიცავდეს, რომელთა ამ სახითა და ამ თვალსაზრისით ერთად შესწავლა ჯერ არც ერთს სხვა უნივერსიტეტში განზრახული არ არის. განსაკუთრებით ფართოდ იქმნება დაყენებული საქართველოისა და ქართულის შესახებ მეცნიერებათა შესწავლა. მაგ. საზოგადო და შედარებითი ინდოევროპულ ენათმეცნიერების გარდა შემოღებულია და თანდათან უფრო და უფრო გაფართოვდება ქართული ენის ისტორიული გრამატიკისა და თანამედროვე კილოკავებისა და კავკასიის მთიულთა ენების შეს-

წავლა. მომავალ სემესტრიდან, 1918 წ. ენკენისთვითგან ჩვენს უნივერსიტეტში დაიწყო აბხაზური, ოსური და ლეკურ ენების შესწავლა. სამეცნიერო ძიებისა და ცოდნის მოყვარებას გარდა, რომელიც ქართულ მეცნიერებას ამ საგნებისა და ენების კვლევისადმი იზიდავს, პროფესორთა საბჭო დარწმუნებულია, რომ კავკასიის და მახლობელ აღმოსავლეთის ენებისა, ისტორიისა, ადამიანისა და ბუნების შესწავლა, ამ დარგებში თაოსნობის გამოჩენა და ღირსეული სამეცნიერო შემოქმედებითი მოღვაწეობა ქართველ ერის მომავალს სახელმწიფოებრივს საკულტურო და ეკონომიურს აღორძინებას და წარმატებას მტკიცე საფუძველს შეუქმნის. ამასთანავე ქართველს ერს მეზობლებთან მეგობრული კავშირი და ურთიერთობაც მაშინ შეეძლება და მაშინ განამტკიცებს, როდესაც მის მეცნიერებასა და მოწინავე წრეებს ამ მეზობლების ენებისა, ზნეჩვეულებებისა და წარსულ-აწმყოს ღრმა ცოდნა ექმნებათ. უკვე პირველ სემესტრიდან შემოღებული იყო ქართული ეპიგრაფიკისა და პალეოგრაფიისა, საქართველოს ეკონომიურ ისტორიისა, საქართველოს და ამიერკავკასიის თანამედროვე ეკონომიურ ვითარებისა და მიწათმფლობელობის შესახებ. ქართული ხელოვნების ისტორიისა და ქართული საეკლესიო ისტორიის შესახებ. ჩვეულებრივ სალექციო საგნებს გარდა განზრახულია აგრეთვე ქართულ-სპარსულისა, ბერძნულ-ქართულისა, სომხურ-ქართულისა და თურქულ-ქართულის მწერლობისა და ისტორიის ლექციები და სხვა.

იურიდიულ ფაკულტეტზე, რომელიც მომავალში უნდა გაიხსნას, ჩვეულებრივ რომაულ სამართლის დოგმისა და ისტორიის ლექციებს გარდა შემოღებული იქმნება ბიზანტიურ სამართლის ისტორიისა, მაჰმადიანურ სამართლის ისტორიისა და ქართულ და კავკასიის მთიულთა ადათების შესახები ლექციები. საბუნებისმეტყველო განყოფილებაზე განსაკუთრებული ყურადღება საქართველოსა და მახლობელ აღმოსავლეთის ბუნების ყოველმხრივს შესწავლას მიექცევა. ამგვარადვე სამკურნალო ფაკულტეტზე საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელ აღმოსავლეთის მკვიდრთა ჯანმრთელობისა და ავადმყოფობა-სნეულებათა, სამხრეთისა და ტროპიკულ ქვეყნებისათვის დამახასიათებელ გადამდებ მოარულისა და ავადმყოფობათა შესწავლა და სამეცნიერო გამოკვლევა მუდმივ მისწრაფების საგანი უნდა იყოს. ყველა ზემოაღნიშნულ მოსაზრებათა გამო ცხადია, რომ ჩვენს უნივერსიტეტს განსაკუთრებული თავისებურება და ღირებულება ექმნება.

ჩვენი უნივერსიტეტის სათანადო სამეცნიერო ღირსება უცხოეთის სხვა უმაღლეს სასწავლებლებთან შედარებით იმ გარემოებითაც იქმნება უზრუნველყოფილი, რომ როგორც ძირითად დებულებათა § 11-თან ჩანს, აქ პროფესორს უეჭველად დოქტორის ანუ მოძღვართ-მოძღვრის სამეცნიერო ხარისხი უნდა ჰქონდეს.

რაკი საქართველოს რესპუბლიკას პირველ ხანებში შედარებით პატარა ბიუჯეტი ექმნება და რამოდენიმე უმაღლეს სასწავლებლის ერთად შენახვას ვერ შესძლებს (როგორც ეს ვერ შესძლო ბულგარეთმა, სერბიამ და სხვებმაც).

ამიტომ უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო ფიქრობს, რომ სასოფლო-სამეურნეო და სხვაგვარი ჩვენთვის საჭირო უმაღლესი ტექნიკური ცოდნის შეძენა და გავრცელება უნივერსიტეტთან შესაფერის ინსტიტუტების შექმნით შეიძლება. (მაგ. სააგრონომიო ინსტიტუტი და სხვ.) ამ დარგის სტუდენტები და მსმენელნი საზოგადო საგნების სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და საფილოსოფიო ფაკულტეტზე მოისმენენ, თავიანთ სპეციალურ დარგის მეცნიერებას კი ინსტიტუტში შეისწავლიან. ამ საშუალებით ხარჯებიც შესამჩნევად შემცირდება და თვით ტექნიკური ინსტიტუტებიც იმგვარსავე სამეცნიერო დონეზე იქმნებიან დაყენებულნი, რა უმაღლეს დონეზეც სდგას მეცნიერება უნივერსიტეტში.

ქართველ ერს საკმაოდ მოეძებნებოდა სხვადასხვა დარგის მეცნიერნი, რომელთაც რუსეთის უნივერსიტეტებში და უცხოეთშიც სამეცნიერო ხარისხი მიღებული აქვთ, ლექციებსაც კითხულობენ ამა თუ იმ უმაღლეს სასწავლებელში, პროფესორებად ან დოცენტებად არიან და თავიანთ დარგში სახელიც მოხვეჭილი აქვთ. ისეთი ფაკულტეტიც კი, როგორიც სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოა, ქართველ-მეცნიერთა საკმაო რიცხვით თითქმის სრულებით უზრუნველყოფილია: ზოგიერთ საგნისათვის ორ-ორი და სამი სწორუფლებიანი მეცნიერიც კი მოიძებნება მაგ. ქიმიისათვის დამს. პროფ. პ. გ. მელიქიშვილი და დოც. იას. მოსეშვილი (ოდესის უნივ.) ასისტ. შალამბერიძე (დოქტ. მიუნხენის უნივ.) და მოსეშვილის ქალი (ოდესის ქალთა უმაღლესი კურსები) და სხვანი, ბოტანიკაში — პროფ. ქურდიანი (ახალ ალექსანდრიის სამეურნეო ინსტ. ხარკოვში), ანატომიაში დოც. ნათიშვილი (ხარკოვის უნივ.) და კახიანი (ოდეს. უნივ.), მიკროსკოპიულ ანატომიაში, ანუ ჰისტოლოგიაში — შალვა კრინიციკი (ვარშავის უნივ.) ფიზიოლოგიაში დოც. ბერიტაშვილი (ოდესის უნივ.) და დოც. მოსეშვილი (ხარკოვის უნივ.), უმაღლეს მათემატიკაში — დოც. ანდ. რაზმაძე (მოსკოვის უნივ.), მექანიკაში — მუსხელიშვილი (მაგისტრ. პეტერბ. უნივ.), ვარსკვლავთა მრიცხველობაში და გეოდეზიაში — პროფ. ანდ. ბენაშვილი (პეტერბ. ტექნოლოგ. ინსტ. და უმაღლ. საარტილერიო აკად.), ფარმაცოლოგიაში დოც. მოსეშვილი და პროფ. პარმენ ჭეიშვილი (ხარკ.), ფარმაციაში ქუთათელაძე (ოდესის უნივ. საფარმაც. ინსტ.), ბაქტერიოლოგიაში — ს. ამირეჯიბი (ხარკ. უნივ.), პედიატრიაში — პროფ. ს. გოგიტიძე (ოდეს. უნივ.), რადიოლოგიასა და რენდგენოსკოპიაში — დოც. გაბრ. ღამბარაშვილი (მოსკ. უნ.) და სხვანი.

ამას გარდა სხვადასხვა უნივერსიტეტებთან არიან საპროფესოროდ მოსამზადებლად დატოვებულნი ქართველები, რომელნიც მოემზადებიან იმ მცირეოდენ დარგებისათვის, რომელთა წარმომადგენელნი ამჟამად ქართველთა შორის არ მოიპოვებიან. დროებით ამ საგნებისათვის უცხოელ მეცნიერთა მოწვევა არის განზრახული იმ პირობით, რომ ან ქართული შეისწავლონ, ან ქართველი მოწაფე და მოადგილე მოიძალონ. უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო კარგად გრძნობს რა მძიმე ტვირთი და საპასუხისმგებლო შემოქმედებითი მუშაობა არგუნა მას ბედმა საქართველოს ამ ალორძინების ხანაში, მაგრამ იგი

დარწმუნებულია, რომ საქართველოსა და ქართველ ერისადმი ღრმა სიყვარული, რომლითაც თვითელი უნივერსიტეტის წევრი გამსჭვალულია, ამ მოვალეობის პირნათლად ასრულებას შეაძლებინებს. უნივერსიტეტის საბჭოს სრული იმედი აქვს, რომ საქართველოს მთავრობაც თავის დახმარებით მას ამ მოვალეობის აღსრულებას გაუადვილებს.

ტფილისის უნივერსიტეტის გამგეობის წევრნი: რექტორი დამსახურებული პროფესორები პ. მელიქიშვილი, სიბრძნის მეტყველების ფაქულტეტის დეკანი. პროფ. ივ. ჯავახიშვილი, მდივანი პროფ. ი. ყიფშიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 529, ფურ. 3-7. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 32

1918 წლის ივლისის 27. — საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო განათლების მინისტრის განმარტება პროფესორთა საბჭოს შუამდგომლობის თაობაზე თბილისის ქართული უნივერსიტეტის სახელმწიფო უნივერსიტეტად გადაკეთების შესახებ

მიმდინარე წლის იანვარში საქართველოს დედაქალაქში გაიხსნა ქართული უნივერსიტეტი. იგი ჯერ კიდევ წარსული წლის შემოდგომაზე უნდა დაფუძნებულიყო, მაგრამ ვინაიდან რუსეთის სახალხო განათლების სამინისტროში წარდგენილისა და მთავრობის მიერ მოწონებულის უნივერსიტეტის „ძირითად დებულებათა“ გამოგზავნა „ბოლშევიკურ“ რევოლუციის გამო შეფერხდა, ჩვენი უმაღლესი სასწავლებლის წესდება ამიერკავკასიის კომისარიატს წარედგინა და უკანასკნელმაც დაამტკიცა იგი წარსული 1917 წლის 2 დეკემბერს. 1918 წ. 26 იანვარს უნივერსიტეტი გაიხსნა კიდევ, რაც ქართველმა ერმა დიდის სიხარულით და ზეიმით ილღესასწაულა. ქართულ უნივერსიტეტს იგივე სამეცნიერო მიზანი აქვს დასახული, როგორც საზოგადოდ ყველა ხალხისა და ქვეყნის უმაღლეს სკოლას, მაგრამ ამასთანავე იგი თავის განსაკუთრებულს, უპირატეს ყურადღებას საქართველოს, კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის წარსულისა და აწმოს, ადამიანისა და ბუნების ყოველმხრივ შესწავლას აპყრობს. ამისდა მიხედვით უნივერსიტეტის სასწავლო გეგმაც შედარებით სხვა მაღალი სკოლის პროგრამებთან უფრო ვრცელია და შევსებული ისეთი საგნებით, რომელთაც ამ სახით ადგილი არა აქვთ სხვა უნივერსიტეტებში. განსაკუთრებით ფართოდ დაყენებულია საქართველოსა და ქართულის შესახების სხვა და სხვა მეცნიერების შესწავლა.

წრეულს გახსნილი იყო სიბრძნის მეტყველობის მხოლოდ ფილოლოგიური კათედრები; უნივერსიტეტის მიერ წარმოდგენილ სასწავლო გეგმიდან სჩანს, რომ მომავალ სემესტრიდან (1918 წ. ენკენისთვიდან), ჩვენ უნივერსიტეტში დაიწყება აფხაზურის, ოსურის, ლეკურ, ებრაულ-ასურულის, და ასირიულ ენების შესწავლა. პირველ სემესტრში, სხვა ჩვეულებრივ საგნებს გარდა, სასწავლებლად ქართულ სამართლის ისტორია და სიძველეთ-მეცნიერებაც. იგივე სასწავლო გეგმა გვიჩვენებს, რომ მომავალში მოეწყობა ლექციები: ქართულ

ეპიგრაფიკისა, პალეოგრაფიისა, საქართველოს ეკონომიურ ისტორიისა, საქართველოს და ამიერკავკასიის თანამედროვე ეკონომიურ ვითარებისა და მიწათმფლობელობის შესახებაც; ჩვეულებრივ სალექციო საგნების გარდა, განზრახულია აგრეთვე ქართულ — სპარსულისა, ბერძნულ-ქართულისა, სომხურ-ქართულისა, თურქულ-ქართულის მწერლობის და ისტორიის შესწავლა.

იურიდიულ ფაკულტეტზე, რომელიც მომავალში უნდა გაიხსნას, ჩვეულებრივ რომაელ სამართლის დოგმისა და ისტორიის ლექციების გარდა, შემოდებულ იქმნება ბიზანტიურ სამართლის ისტორიისა, მაჰმადიანურ სამართლის ისტორიისა და ქართული და კავკასიის მთიელთა ადათების შესახები ლექციები.

საბუნებისმეტყველო განყოფილებაზე განსაკუთრებული ყურადღება საქართველოსა და მახლობელ აღმოსავლეთის ბუნების ყოველ მხრივს შესწავლას მიექცევა. ამგვარადვე სამკურნალო ფაკულტეტზედაც საქართველოს, კავკასიის და მახლობელ აღმოსავლეთის მკვიდრთა ჯანმრთელობა და ავადმყოფობა-სნეულებათა, სამხრეთისა და ევროპულ ქვეყნებისათვის დამახასიათებელ სენთა გამოკვლევა უნივერსიტეტის სამეცნიერო კვლევა ძიების მუდმივი საგანი იქნება.

ვინაიდან ჩვენს რესპუბლიკას პირველ ხანებში შედარებით პატარა ბიუჯეტი ექნება და რამდენისამე უმაღლესის სასწავლებლის შენახვას ვერ მოახერხებს, ამიტომ სამინისტროს აზრით, ჩვენის ქვეყნისათვის, საჭირო სასოფლო-სამეურნეო და უმაღლესი ტექნიკურ ცოდნის შეძენა უნივერსიტეტთან შესაფერ განყოფილებათა თანდათანობითი დაარსებით შეიძლება. ერთი სიტყვით, ჩვენს უნივერსიტეტს სხვა ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებთან შედარებით ჩვენის ქვეყნის ობიექტურ პირობათაგან გამომდინარე, განსაკუთრებული როლი მიეკუთვნება, მას განსაკუთრებული ღირებულება ექნება.

განათლების სამინისტროც ხაზგასმით აღნიშნავს ჩვენის მაღალი სკოლის სამეცნიერო დწესებულებათა შორის ამ თავისებურ პოზიციას: სამეცნიერო ძიებისა და ცოდნის გავრცელების გარდა, კავკასიისა და ახლო აღმოსავლეთის ენებისა, ისტორიისა, ადამიანისა და ბუნების შესწავლა ამ დარგებში ქართველების მიერ თაოსნობის გამოჩენა ჩვენი ქვეყნის მომავალს სახელმწიფოებრივ საკულტურო და ეკონომიურ აღორძინებას შეუტყვევლ საფუძველს შეუქმნის და ერსაც მეზობლებთან მეგობრულ კავშირსა და ურთიერთობას განუმტკიცებს.

უნივერსიტეტის მიერ წარმოდგენილია წესდების ძირითადი დებულებანი. მთელი წესდება შემუშავებული და დასამტკიცებლად წარმოდგენილი იქმნება შემოდგომის სემესტრში, როდესაც ფილოსოფიურ ფაკულტეტს გარდა გახსნილი იქმნება სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფაკულტეტები და როდესაც, მამსადაამე, წესდების საბოლოო შედგენაში და განხილვაში სამისავე ფაკულტეტის წარმომადგენლებს საშუალება ექმნებად მონაწილეობა მიიღონ. ამის გამო აწ წარმოდგენილი წესდება დროებითია და მხოლოდ ძირითად დებულებებს შეიცავს. დედამიწის ზურგზე უნივერსიტეტის სამგვარი წესდება არსებობს: წესდებათა ერთიგვარი უნივერსიტეტის მთავრო-

ბისაგან სრულს დამოუკიდებლობაზეა აგებული: სახელმწიფოს არავითარი უფლება არა აქვს უნივერსიტეტის საქმეებში ჩაერიოს, უნივერსიტეტი მთავრობას არაფერში ანგარიშს არ აძლევს. ამგვარი წესდება აქვთ თავისუფალ უნივერსიტეტებს, რომელნიც თავიანთ თავს ინახავენ. მათ საკუთარი დიდი სათანოცა და ქონებაცა აქვთ, უმეტეს შემთხვევაში მილიარდერების მიერ შეწირული. ამგვარი უნივერსიტეტები განსაკუთრებით ამერიკაშია გავრცელებული და აგრეთვე ინგლისში. ეს უნივერსიტეტები ან შტატების ან კერძო საზოგადოებათა და კერძო პირთა მიერ არიან ხოლმე დაარსებულნი. მეორე და მესამე გვარ უნივერსიტეტებს ცოტად თუ ბევრად სახელმწიფოსთან დამოკიდებულება აქვთ. ეს დამოკიდებულება ან უფრო მჭიდროა, ან უფრო სუსტი და სახელმწიფოს გავლენა განსაკუთრებით იმით გამოიხატება, რომ უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ არჩეული სამ კანდიდატისაგან პროფესორად თვით მინისტრი ირჩევს, რექტორს. დეკანებს და თანამდებობის სხვა პირთ კი — უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიუმი ირჩევს, — ასეა გერმანიაში, ზოგან, როგორც, მაგ., საფრანგეთში ამ უკანასკნელთაც მთავრობავე ნიშნავს. ამას გარდა მთავრობავე ამტკიცებს ყოველწლიურს სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვასაც. შეიძლება უფრო სუსტი დამოკიდებულებაც არსებობდეს, როდესაც მთავრობას მხოლოდ საზოგადო მეთვალყურეობისა და კონტროლის უფლება აქვს, რომ მას საშუალება ჰქონდეს დარწმუნდეს, ასრულებულია თუ არა კანონი და წესდება, წარმოდგენილი ანგარიშებიც წესიერად არის შედგენილი და დასაბუთებული თუ არა?

ჩვენი უნივერსიტეტის წესდებაში მთავრობის ორგანოების, სახალხო განათლების მინისტრს და სახელმწიფო კონტროლიორს, საზოგადო მეთვალყურეობა და კონტროლი აქვს მიკუთვნილი. უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს კი სამეცნიერო-სამოსწავლო და შინაურ მართვა-გამგეობის სფეროში დამოუკიდებელია. ამას გარდა უნივერსიტეტი მოვალეა ყოველწლიური ხარჯთაღრიცხვა დასამტკიცებლად წარმოუდგინოს მთავრობას და ეროვნულ საბჭოს. მაშასადამე ამ უნივერსიტეტს ავტონომია აქვს, მაგრამ თავისუფალ უნივერსიტეტად ვერ ჩაითვლება. ასეთი წესი საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას მართლაც უფრო შეეფერება. ამ გზით სამეცნიერო და სამოსწავლო სფეროში და შინაურ მართვა-გამგეობაში უნივერსიტეტს ავტონომია ექმნება, ხარჯთაღრიცხვისა და ანგარიშების მხრივ, აგრეთვე საზოგადო მეთვალყურეობის მხრივ კი ჩვენს მთავრობას სრული საშუალება ექმნება უნივერსიტეტის ორგანოების მოქმედების კანონიერებას თვალი ადევნოს. თავისუფალ უნივერსიტეტების მსგავსი სრული დამოუკიდებლობა იმიტომ არა აქვს ჩვენს უნივერსიტეტს, რომ მას სახელმწიფო შეინახავს და ამის გამო მთავრობის საზოგადო კონტროლი აუცილებელია.

მეტად მძიმე და საპასუხისმგებლო მუშაობა ეკისრება ჩვენს მაღალ სკოლას, ძაგრამ უნივერსიტეტის ძირითად დებულებათაა § მე-II-ის მიხედვით არჩეულ პროფესორთა კოლეგიის (პროფესორს უეჭველად დოქტორის ანუ მოძღვართ-მოძღვრის სამეცნიერო ხარისხი უნდა ჰქონდეს) შემადგენლობა საკმაო

გარანტიას იძლევა, რომ ზემოთ დასახული უნივერსიტეტის სასწავლო გეგმა შედარებით პირნათლად იქნება შესრულებული.

განსაკუთრებით უნდა აღნიშნული იყოს, რომ ქართულ უნივერსიტეტში ერთი სამეცნიერო ხარისხია მიღებული, დოქტორის ხარისხი ისევე, როგორც გერმანიაში, შვეიცარიაში და სხვაგან უცხოეთშია. ამ მხრივ განსხვავებაა რუსეთთან სადაც ორი ხარისხი არსებობს, მაგრამ ამგვარივე მიმართულება იყო უკანასკნელს დროს რუსეთშიაც, რასაც ცხადად ამტკიცებს პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს მიერ 1905 წ. შედგენილი წესდების ძირითადი დებულებანი, რომლის „проект главных положений устава университета, выработанный Советом императорского С.-Петербургского университета“—ში მხოლოდ ერთი სამეცნიერო (დოქტორობის) ხარისხი იხსენიება, რაც წინანდელის და ეხლანდელის მაგისტრობის ხარისხს უდრის. § 73-ში მაგ. ნათქვამია «Никто не может быть профессором, не имея степени доктора одного из российских университетов. Примечание: «Лица удостоенные степени магистра по уставам 1863-84 гг. приравниваются по правам по настоящему уставу к докторам» (გვ. 4). § 65-იც ცხად ჰყოფს, რომ პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს საჭიროდ მიაჩნდა მხოლოდ ერთი (დოქტორის) სამეცნიერო ხარისხი (გვ. 22-23). ეს აზრი ერთი სამეცნიერო ხარისხის შესახებ თუმცა რუსეთის უნივერსიტეტების საზოგადო წესდების იმ პროექტში, რომელიც განათლების სამინისტროს მიერ 1905 წ. ყველა უნივერსიტეტების წარმომადგენელთა შეკითხვით შედგენილი იყო, მთლად მიღებული არ არის და იქ ნათქვამია: „Удерживаются и впредь две ученые степени магистра и доктора, по разрядам наук, кои соответствуют факультетским кафедрам, с распространением означенных двух степеней и на медицинский факультет, где досель существовала лишь одна ученая степень (доктора медицины). Объяснительная записка к проекту общего устава императорских российских университетов СПб 1905 г. — 28), მაგრამ ამასთანავე წინანდელი წესი არც აქ არის უცვლელად დატოვებული და პროფესორობის მიღებისათვის მხოლოდ ერთს, სახელდობრ, პირველს, სამეცნიერო ხარისხის (მაგისტრობას) აქვს მნიშვნელობა. იქ ნათქვამია: «Условия замещения преподавательских должностей изменяются в том смысле, что как штатным доцентом, так и экстраординарным профессором может быть лицо, имеющее степень магистра, и лишь для получения высшего оклада, присвоенного должности ординарного профессора, требуется высшая ученая степень—доктора» (იქვე 28 IX). ეს აზრი მეორე ადგილას უფრო მკაფიოდ არის გამოტყეული და იქ შემდეგში დაბეჭდილია: «Согласно проекту нового устава для занятия профессорской должности не требуется непременно докторской степени как ныне: магистр, т. е. ученый заявивший себя хотя бы одной дельной, самостоятельной работой, может таким образом, получить сразу известное материальное обеспечение в качестве штатного доцента, а затем и видное положение в качестве экстраординарного профессора (с повышенным против нормы окладом) გვ. 176.

მაშასადამე მეორე სამეცნიერო დოქტორობის ხარისხს მხოლოდ მომეტებული ჯამაგირის მისაღებად აქვს მნიშვნელობა. რაკი ქართულ უნივერსიტეტში პროფესორები ექსტრაორდინარებად და ორდინარებად არ განიყოფებიან და ჯამაგირიც მათ მხოლოდ ნამსახურობის და წლოვანობისდამხედვეთ ემატებათ, ამიტომ ქართული უნივერსიტეტის წესდებაში მიღებული დებულება ერთ (დოქტორის) სამეცნიერო ხარისხის შესახებ უცხოეთის (მათ შორის რუსეთის) უნივერსიტეტების საზოგადო წესდებისა და საუნივერსიტეტო მოღვაწეთა არსებითს მისწრაფებას მშვენიერად უდგება. მომავალ სემესტრში საფილოსოფიო ფაკულტეტის გაფართოვების გარდა, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფაკულტეტებიც იხსნება.

მომავალი საბუნებისმეტყველო-სამათემატიკო განყოფილებისათვის განზრახულია: ქიმიისათვის — დამსახურებული პროფ. პ. გ. მელიქიშვილი და დოცენტი იას. მოსეშვილი (ოდესის უნივ.), ასისტენტებად მიხ. შალამბერიძე (დოქტ. ლეიპციგის უნივ.) და მოსეშვილის ქალი (ოდესის ქალთა უმაღლ. კურსები), ბოტანიკაში — პროფ. ქურდიანი (ახალი ალექს. სამეურნეო ინსტ.), ანატომიაში — დოცენტი დოქ. ნათიშვილი (ხარკ. უნივ.) და კახიანი (ოდესის უნივ.), მიკროსკოპიულ ანატომიაში ანუ ჰისტოლოგიაში — შალვა კრინიცი (ვარშ. უნივ.), ფიზიოლოგიაში — დოცენტი ბერიტაშვილი (ოდეს. უნივ.) და დოც. მოსეშვილი (ხარკ. უნივ.), მექანიკაში — მუსხელიშვილი (მაგისტ. პეტრ. უნივ.), ვარსკვლავთ მრიცხველობაში და გეოდეზიაში — პრ. ანდრ. ბენაშვილი (პეტ. ტექნ. ინსტ. და უმაღლესი საარტ. აკადემია). ამათ გარდა სამკურნალო ფაკულტეტისათვის: ფარმაცოლოგიაში — დოც. მოსეშვილი და პროფ. ჭეიშვილი (ხარკ. უნივ.), ფარმაციაში — ქუთათელაძე (ოდეს. უნივ. საფ. ინსტ.), ბაქტერიოლოგიაში — ს. ამირეჯიბი (ხარკ.), პედიატრიაში პროფ. ს. გოგიტიძე (ოდ. უნივ.), რადიოლოგიისა და რენტგენოსკოპიაში — დოც. გაბრ. ლამბარაშვილი (მოს. უნივ.), და სხვანი.

გარდა ამისა სამინისტროს აქვს ცნობა, რომ მეცნიერების სხვა დარგებისათვის არიან ქართველები დატოვებული რუსეთის უნივერსიტეტში. დროებით კი ზოგი საგნისათვის უცხო მეცნიერთა მოწვევა შეიძლება იმ პირობით, რომ ან ქართული შეისწავლონ, ანდა განსაზღვრულ დროში ქართველი მოწაფეები მოამზადონ.

ამგვარია ჩვენი უმაღლესი სკოლის დღევანდელი ვითარება და მისი მომავალი სამოქმედო გეგმა. ცხადია, რომ უნივერსიტეტი მარტო თავის კერძო საშუალებათა დახმარებით ვერ შესძლებს ასეთის რთულის, თვით ჩვენი ქვეყნის გეოგრაფიულის მდებარეობით და პოლიტიკურის მდგომარეობით შექმნილის მიზნების განხორციელებას და პროფესორთა საბჭოც შუამდგომლობს გადაკეთდეს იგი მთავრობის უნივერსიტეტად სახელმწიფო ხაზინიდან დახმარებით.

ვიღებ რა მხედველობაში ზემოხსენებულს, აგრეთვე იმ გარემოებასაც, რომ რაკი ჩვენი ქვეყანა დამოუკიდებელი რესპუბლიკაა და მაშასადამე მაღალი სკოლაც სახელმწიფო უნდა იქმნეს, მხარს ვუჭერ პროფესორთა საბჭოს შუა-

მდგომლობას და ვითხოვ რომ ა) ცნობილ იქმნას ქართული უნივერსიტეტი სახელმწიფო უნივერსიტეტად და დაერქვას მას „ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ვინაიდან ეს სახელი საქართველოში უპირველესად მას ეკუთვნის; ბ) მიეცეს ზოლზე ტფილისის უნივერსიტეტს სახელმწიფო საზინით-გან დახმარება თანახმად ყოველწლიურ წარდგენილ ხარჯთაღრიცხვისა;

გ) უნივერსიტეტის უზენაესი მეთვალყურეობის უფლება სახალხო განათლების მინისტრს მიენიჭოს;

დ) ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს დაევალოს მომავალ სამოსწავლო წელიწადის განმავლობაში წარმოდგინოს სამინისტროში და ეროვნულ საბჭოში¹ დასამტკიცებლად.²

ესა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 529, ფურ. 23-28. შავი, უცნობი ხელით ნაწერი. დოკუმენტის დიდი ნაწილი, დამატებები და შესწორებები შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის ხელით.

№ 33

1918 წლის სექტემბრის 11. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის პირველი გიმნაზიის დირექტორ ანდრია სოლომონის ძე ღულაძისადმი გიმნაზიის წიგნთსაცავიდან ბერძნულ-ლათინური ავტორების თხზულებებისა და მათ შესახებ გამოკვლევების თბილისის უნივერსიტეტის წიგნთსაცავისათვის გადაცემის შესახებ

დიდად პატივცემულო ბატონო ანდრია! თქვენდამი რწმუნებულს გიმნაზიას აქვს წიგნთსაცავი, რომელშიაც მრავალი ბერძნულ-ლათინური ავტორების თხზულებათა გამოცემანი და მათ შესახები გამოკვლევანია. რაკი კარგა ხანი ბერძნული სწავლება საშუალო სკოლაში შეწყდა და მხოლოდ ლათინური პირველდაწყებითი ცოდნის შეთვისება და ხერხდება გიმნაზიისათვის წიგნთსაცავის ეს ნაწილი უეჭველი საჭირო აღარ იქმნება, უნივერსიტეტისათვის კი ამ წიგნებს დიდი მნიშვნელობაცა აქვთ და ძალიანაც გამოსადეგნი არიან. ამიტომ ძალიანა გთხოვთ ყველა ეს წიგნები ტფილისის უნივერსიტეტის წიგნთსაცავს გადასცეთ.

ესა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 8, ფურ. 27. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 34

1918 წელი. — ივანე ჯავახიშვილის მოხსენებიდან თბილისის უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის მომავალ სამოქმედო გეგმის შესახებ

უკვე იმ მოხსენებაში, რომელიც ტფილისში ქართული უნივერსიტეტის დაარსების აუცილებლობას ეხება, აღნიშნული მქონდა ის მთავარი მიზნებიც,

¹ ასეა საბუთში.

² საბუთს ხელრთვა არა აქვს.

რომელიც ჩვენს სამეცნიერო ტაძარს დასახული უნდა ჰქონოდა. სხვათა შორის იქ ნათქვამი იყო, რომ ერთ-ერთ ამგვარ მიზნად კავკასიის ერების ენებისა და ზეპირსიტყვაობის, აგრეთვე ზნეჩვეულებათა მეცნიერული შესწავლა უნდა ყოფილიყო...¹ გარემოება გვაგალებს ეს ერთი უკვე დასახული მიზანთაგანი ეხლავე მთელის თავის სიღრმე-სივრცლით განვიხილოთ და საფუძვლიანი შესწავლის შემდგომ წინასწარ შემუშავებულ გეგმისა და მიხედვით მის გახსნორციელებას შევუდგეთ.

შემოაღნიშნულს მოხსენებაში ნათქვამი იყო, რომ ჩვენ მახლობელ და შორეულ ერების ენისა, მწერლობისა და ისტორიის შესწავლა ჩვენივე ენისა, მწერლობისა და წარსულის მეცნიერულ შესწავლისათვისაც აუცილებლად საჭირო. აქამდის ისე იყო საქმე მოწყობილი, რომ მხოლოდ რუსეთში, პეტერბურგის უნივერსიტეტში არსებობდა ფაკულტეტი, რომელსაც მიზნად მთელი აღმოსავლეთის მეცნიერული შესწავლა ჰქონდა დასახული. უცხოეთში, მხოლოდ ორგან არის აღმოსავლეთ ენების სასაწვლაველი, ბერლინისა და პარიზში, მაგრამ ორთავეს უმთავრესად პრაქტიკული და არა სამეცნიერო მიზანი აქვთ. ისე კი დასავლეთ ევროპაში, სხვადასხვა უნივერსიტეტებში, მხოლოდ თითო-ორი სხვადასხვა დარგის წარმომადგენელი ჰყავთ, ერთად კი, ორიენტალისტები არსად არიან თავმოყრილნი...¹ საქართველოსა, სომხეთისა და საზოგადოდ კავკასიის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ განსვენებული ფრანგი მეცნიერი მ. ბროსე, ორიოდ უცხოელი და თვით ქართველი და სომეხი მეცნიერნი რომ არ ყოფილიყვნენ, სრულებით არაფერი არ იქმნებოდა გაკეთებული. ქართველ და სომეხ მეცნიერთა დეაწლი მეცნიერების წინაშე ამ მხრივ სამართლიანად აღნიშნულია პროფ. ვ. ბარტჰოლდის მიერ მის წიგნში «История изучения Востока в Европе и в России» (СПБ. 1911 წ., გვ. 254—255)...¹

ჩვენი მთელი მომავალი და გონივრულად გათვალისწინებული ეროვნული პოლიტიკა გვაგალებს, რომ კავკასიისა და მახლობელ აღმოსავლეთის ყოველმხრივი მეცნიერული შესწავლა ჩვენ, ქართველებმა, ქართულმა მეცნიერებამ და ჩვენმა უნივერსიტეტმა იკისროს. ამას, როგორც აღნიშნული გვქონდა, თვით ჩვენივე ერისა და ქვეყნის სამეცნიერო შესწავლაც მოითხოვს...¹ ოსმალეთი, თუმცა კულტურით ჩამორჩენილი ქვეყანაა, მაგრამ მის ხელთ არის ისეთი ძლიერი იარაღი, რომელიც მასზე უფრო დაქვეითებულს ერებს სრულებით უბრძოლველად არამც თუ უმორჩილებს, არამედ მის ერთგულ, ყურმოჭრილ ყმადაც ხდის. ეს იარაღი ისლამია, რომლითაც მან თავისკენ არა ერთი და ორი ერი მიიზიდა და ეროვნულად ან სრულებით გაათურქა, ან ისე გადააგვარა, რომ ღვიძლს თანამოძმეებს ჩამოაშორა და თავის პოლიტიკის გულმოდგინე აღმასრულებლად აქცია...¹

ჩვენ ქართველთა დაუცხრომელი ცდა ერთ მიზნისაკენ უნდა იყოს მიყრდნობილი, რომ ჩვენ კავკასიის მთეულებს, ჩვენს მეზობლებს, ეროვნული შემეცნება და სიყვარული გავუღვიძოთ და გულის სიღრმემდე ვაგრძნობინოთ,

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

რომ სარწმუნოებას გარდა ადამიანისათვის სხვა ბევრი ღირებულებაც არსებობს. თუნდაც რომ ოსმალეთსა და მის პოლიტიკურ მიზნებსაც თავი დავანებოთ და მხოლოდ ჩვენი მსჯელობა კავკასიის რესპუბლიკის მომავალს ბედობადავს არ გავსცილდეს, მაშინაც ჩვენ, ქართველთათვის, მთელთა და კავკასიის თურქების კავშირი და სარწმუნოებრივ ერთობით ნაკარნახევი ჩვენს წინააღმდეგ თანხმობრივი მოქმედების შესაძლებლობა დიდს საფრთხეს წარმოადგენს. ამიტომ, ჩვენი მიზანი უნდა იყოს ეროვნული გრძნობა შევავსებინოთ და ამით სრულიად ისლამობის მავნე გავლენა გავაქარწყლოთ.

ყოველ საღის ეროვნებას, თუნდაც ჩამორჩენილს, სტიქიური ეროვნული სიყვარული აქვს. ამ მხრივ კავკასიის მთელნიც თავიანთ სტიქიურ თავისებურების მოტრფიალენი და დამცველნი არიან. მაგრამ რაკი არც ერთს მათგანს მწერლობა არა აქვს, გადაგვარება ადვილად ეპარებათ, ან თურქული სრულიად ისლამობის საშუალებით, ან სხვანაირი, როდესაც ისინი თავიანთ მიწაწყალს მოსწყდებიან ხოლმე. მაინც და მაინც, სარწმუნოებრივი ერთობა მათ ყველაზე მეტად თურქობასა და ოსმალეთთან აკავშირებს. ეს კი არც სამართლიანია და როგორც ვთქვით პოლიტიკურად ჩვენთვის არც სასურველია. სხვებზე მეტად კავკასიის მთეულებთან ტომობრივად ჩვენ ქართველნი ვდგევართ ახლო და წინათ, როგორც ცნობილია, ქართველობას იმოდენი სულიერი, გონებრივი და სამხედრო ძალა შესწევდა, რომ ჰეგემონია უცილობელად ჩვენს წინაპრებს ეპყრათ: ისინი იყვნენ დარიალანისა კარის მცველნი, მათ ერთმანეთში დამაზავებელნი და მათ შორის სწავლისა და ცოდნის გამავრცელებელნი. ქართველი მქადაგებელნი ძველ დროითგანვე მოყოლებული, ოსეთში, დიდოეთში, და ლეკეთში მიდიოდნენ და ქრისტიანობას ავრცელებდნენ. ოსურ და სხვა მთეულთა ენებიც ცხადად მოწმობენ, რაოდენად ძლიერი იყო ძველ დროს ქართველთა კულტურული გავლენა.

კავკასიის მთეულთა შორის მეცხრამეტე საუკუნეში ქართველთა კულტურული გავლენა გაჰქრა. ჩვენს მაგიერ რუსებმა და ოსმალებმა დაიწყეს იქ მუშაობა, მაგრამ...¹ ოსმალებს მთეულნი მხოლოდ პოლიტიკურად აინტერესებდათ. მათ სურდათ ისინი ეროვნულად გადაეგვარებინათ და თავის მონებად ექციათ: ...¹ იღუმალი ზრახვა ოსმალებისა მაჰმადიანობის იარაღით მათი გათურქება იყო და ესლაც არის...¹ ოსმალთა წინათ იღუმალი და ამჟამად უკვე ცხადი ქადაგება მაჰმადიანობის სამოსელთან ერთად არაბულ-თურქულს ანბანს ავრცელებს, რომელიც კავკასიის ენების ბგერების გამოსახატავად...¹ [გამოსადგე] არ არის...¹ არაბულ-თურქული ანბანი სრულიად-თურქობის მიზანს ემსახურებოდა და ემსახურება. მაგრამ თუ რუსეთის სამოქალაქო და სამეცნიერო კულტურის არსებობის უარყოფა რასაკვირველია შეუძლებელია, ოსმალეთი კი ამ მხრივ ჩამორჩენილია და უნაყოფო, რომ აქამდისაც თავისთვის საკუთრივაც უმაღლესი სამეცნიერო ტაძარი (სამკურნალო ფაკულტეტი გარდა) და მეცნიერება ვერ შეუქმნია. ამიტომ, თურქულ გავლენის გაძლიერება იმის გარდა, რომ ჩვენთვის პო-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ლიტიკურ საფრთხეს წარმოადგენს, თვით კავკასიის მთეულების კულტურასაც არაფერს სიკეთეს არ უქადის.

ჩვენ კი სულ სხვა გზით უნდა ვიაროთ...¹ მთეულთა ეროვნულ გადაგვარების აზრი ჩვენ ფიქრადაც არ უნდა გვქონდეს. საამისოდ ჩვენ არც ძალა გვაქვს და თუნდაც რომ ძალა გვქონდეს, მაინც არ უნდა ვიკადროთ. ჩვეულებრივ ამგვარი პოლიტიკაც უფრო უსიამოვნობასა და მტრობას სთესავს, ვიდრე სიყვარულს. მხოლოდ მათი ენისა და ზნე-ჩვეულებათა ყოველმხრივი მეცნიერული შესწავლა და ჩვენი მეზობლების განათლება უნდა იყოს ჩვენი მიზანი...¹ ხოლო ოსმალეთს ამგვარი მოღვაწეობა რომც უნდოდეს, არ შეუძლიან, ამიტომ ეს დიდი და პასუხსაგები საქმე ქართულმა მეცნიერებამ და ქართველობამ უნდა იკისროს.

ჩვენ, ქართველებმა, ისევ ჩვენ წინაპრების მაგალითს უნდა მივბაძოთ, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ სამოქმედო იარაღი დროის შესაფერისად შევცვალოთ. უკვე ძველს დროსვე ქართველი მქადაგებელნი ოსეთში და დაღესტანში შესულან და იქ ქრისტიანობა გაუვრცელებიათ. ამას ოსეთში და ხუნზახში შენახული ქართული ეკლესიების ნანგრევები და ასომთავრული წარწერების ნატეხები ცხად ჰყოფენ. მე-13-ე საუკუნეშიც ქართველმა განთქმულმა საეკლესიო მოღვაწემ პიმენ სალოსმა გარესჯით ბელაქანში წასულმა „ნათესავი ლეკთა წარმართობისაგან მოაქცივნა“ (ჟამთააღ. 889, გვ. 731). დასასრულ ჩვენ პოლიტიკურ დაცემის ხანაშიაც, როდესაც საკუთარს დამოუკიდებლობას ვკარგავდით, ჩვენმა მოღვაწეებმა იმოღვნი შეიძლეს, რომ ოსებს სამღვდელმსახურო წიგნები ქართულითგან გადაუთარგმნეს და ქართულ ასოებით დაუბეჭდეს. ეს თითქოს პირველი ცდა იყო ოსური მწერლობის შესაქმნელად და ოსურ მწერლობის ენის უძველესი ნიმუშია. მაგრამ უეჭველია, ძველ დროსაც და მე-13-ე საუკ-შიაც პიმენ სალოსს უნდა მკვიდრთა დედა ენა სცოდნოდათ და მის ენაზე ექადაგათ.

ამის მსგავსადვე თანამედროვე ქართული მეცნიერებამ და ქართველობამ თანამედროვე იარაღით აღჭურვილმა კავკასიის მთეულთა ენები შეისწავლოს და შემდეგ მათ შორის განათლებისა და ეროვნული შემეცნების შუქი მოჰფინოს. ეს კულტურული მოვალეობა სულერთია ვინმემ უნდა შეასრულოს იმიტომ, რომ სრულებით ცხადია, რომ თითონ დაღესტნისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მკვიდრთ თავის საკუთარი ძალით ამის შექმნა არ ძალუძთ...¹

სომეხთ აქამდის კავკასიის მთეულთადმი არავითარი ყურადღება არ მიუქცევიათ და ამგვარი აზრი ფიქრადაც არ მოსვლიათ. ეს ალბათ იმიტაც აიხ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

სნება, რომ სომხები თავის მოსახლეობით არსად მათ მეზობლად არ ითვლებიან და მათთვის ამ საკითხს იმდენად მწვავე და დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, როგორც ჩვენთვის...¹

ჩვენ, ქართველებს, ამ მხრივ, როგორც ნათქვამი იყო, ბევრი უპირატესობა გვაქვს. ჯერ კიდევ ეხლაც კავკასიის მთელუბნს და დაღესტანს კარგად ახსოვს, რომ წარსულში ჩვენ ყველა კავკასიელთა დამაზავებელნი და შემაკავშირებელნი ვიყავით, რომ საქართველოს ხელთ იყო მართო პოლიტიკური კი არა, არამედ კულტურული ჰეგემონია. ეხლაც, თუშცა ჩვენ პოლიტიკურად უძლურნი ვართ, მაგრამ მთელ კავკასიაში მაინც ერთადერთი ერი ვართ, რომელმაც ასე თუ ისე თავის შინაურ წესიერების დაცვაც შესძლო და თავის მეზობლების შერიგება და წესიერებისა და თანხმობის დამყარება...¹ კავკასიის მთელთა და დაღესტანის ენების შესწავლა ჩვენ ქართველთათვის ისედაც საჭიროა, თვით ჩვენი დედანის ღრმა სამეცნიერო შესწავლისათვისაც აუცილებელია. ამასთანავე ვითარცა მეზობლებს ამ ენების შესწავლა სხვებზე უფრო ადვილად შეგვიძლიან. მესამეც ესა, რომ თვით ჩვენივე მომავალ პოლიტიკურ კეთილდღეობაზე ზრუნვა გვიკარნახებს, რომ ჩვენს ჩრდილოეთის მეზობლებს საკუთარი ეროვნული შემეცნება და მწერლობა ჰქონდეთ და არა გადამაგვარებელი პანთურქული. მამასადამე ამ მხრივაც ქართველობას ზემოაღნიშნული საკულტურო შრომის გაწევა უეჭველად მოუხდება. რაკი ჩვენთან, ქართველებთან, მათ კარგი მეზობლური განწყობილება აქვთ და, ამასთანავე მათთვისაც ცხადი იქმნება, რომ ჩვენ არც მათზე პოლიტიკური ბატონობა გვსურს და მთელი ჩვენი ძალდონითაც მოწადინებულნი ვართ, რომ ისინი ეროვნულს გადაგვარებას გადავარჩინოთ და პირიქით, შეძლებისამებრ მათს ეროვნულს აღორძინებას ხელი შეუწყოთ, ამიტომ საფიქრებელია, რომ ჩვენი მოღვაწეობის შედეგი უნდა ნაყოფიერი იყოს და ჩვენსა და მთელ-დაღესტნელთა შორის ძმობისა და სულიერ კავშირის გრძნობას მტკიცე საფუძველი შეუქმნას.

დასასრულ, თვით ჩვენი ქართული ანბანიც, მათ ენების ბგერათა გამოსახატვად, როგორც თავის ღრმად უსლარმაც აღნიშნა, სხვა ყველა ანბანებზე უკეთესია.

ერთა შორის მჭიდრო დაახლოება შეუძლებელია, თუ რომ ენის უცოდინარობა ორთავ მხრივ მოღვაწეებს საშუალებას არ აძლევს ერის გულის ნადებში შეიგნოს და გაიზიაროს და თავისი გულის ტკივილიც სიღრმემდე აგრძნობინოს, ამიტომაც, ჩვენი მუშაობა თავდაპირველად კავკასიის მთელთა და დაღესტნელთა ენის შესწავლით უნდა დაიწყოს. ეს კი ჩვენი უნივერსიტეტის წმინდა მოვალეობაა და სწორედ მან უნდა იკისროს.

ესა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 12-ა, ფურ. 20-51. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

¹ მრავალწერტილი ჩვენი.

ივანე ჯავახიშვილი ქართველ მეცნიერებთან ერთად, რომელთა შორის არიან: ა. შანიძე, ს. ჯანაშია, ს. ყაუხჩიშვილი, ე. თოფტურია, შ. ჩხეტია, პ. გუგუშვილი.

№ 35

[1918 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა უნივერსიტეტის სტუდენტებსა და მსწენელებისადმი მხნე და მუდმივ ნაყოფიერ მუშაობით უნივერსიტეტისა ყვევებისათვის ხელის შეწყობის შესახებ

ბატონებო! ჩვენი უნივერსიტეტის მთავარ მიზანს საზოგადო სამეცნიერო კვლევა-ძიების გარდა განსაკუთრებით ჩვენი ქვეყნის მეცნიერული შესწავლა შეადგენს. ვინ არ იცის, რა ძვირფასი განძია შენახული ენათმეცნიერებისათვის კავკასიის მრავალ ფეროვანს ენებში და ქართულს მრავალსაუკუნოვან სამწერლო ენაში და კილოებში. ამიტომაც არის, რომ უკვე კარგა ხანია რაც ევროპიულ მეცნიერთა გულისყური ამ საგნისაკენ იყო მიპყრობილი და მხოლოდ ჩვენი ენების სრული თავისებურობით აიხსნება, რომ მათ ენათმეცნიერების ამ დარგის სიძნელე ჯეროვნად ვერ სძლიეს. ვინ არ იცის რამდენად საგულისხმიეროა, ჩვენი ქვეყნის წარსულიც. არც გასაკვირველია, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის არსებობას სწორედ ჰუმანურ მეცნიერებათა დარგის გახსნით ეყრება საძირკველი. მაგრამ მართო ამ მხრივ ხომ არ არის საყურადღებო ჩვენი ტურთა საქართველო? მისი ბუნებაც იმოდენად არის მიმზიდველი მეცნიერისათვის თავის წიაღში შენახულ საიდუმლოებით, რაოდენადაც იგი მიმზიდველია თავის გარეგან სილამაზითაც. ჩვენში ბევრი ისეთი მეცნარეა შენახული, ეხლაც ცოცხლობს და ხარობს, რომელნიც ევროპაში დიდი ხანია უკვე აღარ არსებობენ. მაშასადამე ჩვენი ქვეყნის ბუნება მეცნიერისათვის თავისებური ბუნებისმეტყველების ცოცხალი წიგნია, რომელშიაც მრავალ საუკუნოვან წარსულის ამოკითხვა შეიძლება, უხვად არის ჩვენი სამშობლო სამკურნალო წყაროებითაც შემკული, რომლითაც თვით ბუნება დაავადებულს ადამიანს ჯანმრთელობას უბრუნებს და სიკვდილის კლანჭებისაგან იხსნის ხოლმე. მაგრამ მომეტებული მათგანი ჯეროვნად მეცნიერულად შესწავლილი არ არის არც შემადგენლობის მხრივ, არც მოქმედების მხრივაც. ყველაფერი თითქმის ღვთისანაბარად არის მიტოვებული და ადამიანს ჩვენში ბუნების ეს განძეულობა უფრო წაუხდენია ვიდრე შესაფერისად გამოუყენებია. აი აქაც ბევრი რამე არის გასაკეთებელი როგორც ქიმიკოსებისა, ისევე მკურნალებისათვის. ის მხურვალე სიყვარული მეცნიერებისადმი, რომლითაც ყოველი ჩვენგანი გამსჭვალულია როდესაც ამ დიად საქმის განხორციელებისათვის ილწვის და ის აღფრთოვანება, რომელიც ქართველ საზოგადოებას ეტყობა, იმის თავმდებია, რომ ჩვენი უნივერსიტეტი წარმატების გზას დაადგება, მისი დღეგრძელობა უზრუნველყოფილი იქმნება და მომავალში აყვავდება კიდევ. მე იმედი მაქვს, რომ ამას ხელს შეუწყობენ ჩვენი უნივერსიტეტის სტუდენტები და მსწენელებიც თავიანთი მხნე და მუდმივ ნაყოფიერი მუშაობით.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 27, ფურ. 14-16. ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთსთარილი არა აქვს, იგი დადგენილია მიმართვის შინაარსის მიხედვით.

№ 36

1919 წლის მაისის 2. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
1919 წლის სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვის განმარტებითი მოხსენება,
შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

წინასწარ გათვალისწინებული გეგმისა მიხედვით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამსავე სიბრძნისმეტყველებისა, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფაკულტეტზე 1919 წ. განმავლობაში უნდა დაარსდეს ის კათედრები, რომელნიც მე-IV-ე, მე-V და VI-ე სემესტრებისათვის არიან საჭირონი. ამას უნივერსიტეტის ბუნებრივი განვითარების პროცესი და ზრდა მოითხოვს. თუმცა თანდათანობითი განვითარების გზით სამკურნალო ფაკულტეტს ჯერ კიდევ მე-V-ე და VI-სემესტრები მხოლოდ ერთი წლის შემდგომ უნდა ჰქონოდა, მაგრამ რაკი საქართველოში ბევრნი აღმოჩნდნენ ისეთი სტუდენტები, რომელნიც რუსეთის უნივერსიტეტებში მე-V-ე სემესტრზე უნდა ყოფილიყვნენ და პოლიტიკურ და საზოგადო პირობების წყალობით მათ რუსეთში ან საზღვარგარეთ სწავლის გაგრძელების საშუალება მოსპობილი ჰქონდათ და 50-მდე ამგვარს მდგომარეობაში მყოფი სტუდენტები თხოულობდნენ, რომ ჩვენს უნივერსიტეტს ისინი მიეღო და მე-V-ე სემესტრის საგნების ლექციები მოწყობილიყო, ამიტომ უნივერსიტეტის საბჭომ 9 აპრილს 1919 წ. გადასწყვიტა 1919 წ. სამკურნალო ფ-ტზე ერთბაშად მე-III, IV-ე და მე-V-VI-ე სემესტრების კათედრები და მათთვის საჭირო სამეცნიერო-საგარჯიშო დაწესებულებანი დააარსოს. მეცნიერულის თვალსაზრისით ამ დადგენილების განხორციელება არავითარს სიძნელეს არ წარმოადგენს, რადგან ყველა ამ კათედრებისათვის შესატყვისი ქართველი მეცნიერები გვყვანან და რუსეთის უნივერსიტეტებიდან უკვე მოწვეულნიც არიან.

რაკი ჩვენი ერის უმრავლესობისათვის სასოფლო მეურნეობა ცხოვრების უმთავრეს წყაროს შეადგენს, უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ ბ-ნ რექტორის, დამსახურებული პროფესორ პ. მელიქიშვილისა და პროფესორ ს. ქურდიანის მოხსენებისა და თანახმად უნივერსიტეტის საბჭომ აუცილებელ საჭიროებად მიიჩნია, რომ ჩვენს ახალგაზრდობას უმაღლეს სამეურნეო ცოდნის შეძენა შეეძლოს და თვით ჩვენი ქვეყანაც ამავე თვალსაზრისით მეცნიერულად შესწავლილი იყოს. ამიტომ 14 იანვარს 1919 წელს მან დაადგინა 1919 წ. შემოდგომის სემესტრითგან სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფ-ტთან სამეურნეო განყოფილება დააარსოს. ამ მიზნის მიღწევას შესაფერისად შემუშავებული გეგმა აადვილებს, ხოლო გასაწევ ხარჯებს ის გარემოება ამცირებს საგრძნობლად, რომ ბევრი იმ თეორიული საგანთაგანი, რომელიც სამეურნეო განყოფილებისათვის აუცილებლად საჭირო ან უკვე იკითხება, ან არა და მომავალი სემესტრებითგან მოყოლებული სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფ-ტებზე წაკითხული იქმნება. ამიტომ ამ საგნებისათვის არც ზედმეტ სპეციალისტების მოწვევა, არც განსაკუთრებული დაწესებულებანი და მამასადამე არც ზედმეტი ხარჯები დასჭირდება, რაც აუცილებელი

იქმნებოდა, საქართველოს მთავრობას რომ ცალკე უმაღლესი სასწავლებლო გაეხსნა. მაგ. 1919 წ. შემოდგომიდან სამეურნეო განყოფილებისათვის უნივერსიტეტს არც ერთ ახალ პროფესორის მოწვევა არ დასჭირდება, რათგან გეოდეზიის პროფესორი მას უკვე სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე ჰყავს — პროფ. ან. ბენაშვილი, ცხოველთა ანატომიას — კი ანატომიის პროფესორი ალ. ნათიშვილი წაიკითხავს. ზედმეტი ხარჯები მხოლოდ გეოდეზიისა და ცხოველთა ანატომიის კაბინეტების მოსაწყობად ათ-ათი ათასი მან. და ამავე საგნებისათვის ორი ასისტენტის სარგოსათვის დასჭირდება.

რათგან უნივერსიტეტის პროფესორებს და ლექტორ-ასისტენტებს იმგვარადვე საზოგადოდ ყველა დანარჩენ უნივერსიტეტის მსახურთ აქამდის შედარებით მცირე სარგო ეძლეოდათ, ცხოვრება კი ზღაპრულად გაძვირდა, ამიტომ სარგოს რაოდენობის 100 %-ით გადიდება აუცილებელი შეიქმნა.

1919 წ. სიბრძნისმეტყველების ფ-ტს რამდენიმე ახალი კათედრა და დაწესებულება ემატება, — საექსპერიმენტო ენათმეცნიერებისა და ფსიქოლოგიის კაბინეტები, ამას გარდა ხელოვნების სამოსწავლო მუზეუმი, ანუ ინსტიტუტი, დასასრულ სალექსიკოგრაფიო და საბიბლიოგრაფიო კაბინეტებიც. ამისდა მიუხედავად სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის შენახვა მაინც სხვა ფ-ტებზე ნაკლები ჯდება. პირად შემადგენლობისათვის საჭიროა 376 800 მან., დაწესებულებათა მოწყობისათვის 85 000 მან., ანუ სულ 461 800 მან.

სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფ-ტის პირადი შემადგენლობა 348 000 მან. ჯდება, ხოლო მისი სამეცნიერო დაწესებულებათა მოწყობისათვის 260 000 მან., შენახვისათვის კი 20 000 მან. არის საჭირო, რაც ეხლანდელ სიძვირესთან შედარებით ზომიერად უნდა ჩაითვალოს. ამგვარად სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფ-ტის მთელი ხარჯი 628 000 მან. უდრის.

სამკურნალო ფ-ტის შენახვა გაცილებით უფრო ძვირად ჯდება. ამის საზოგადო მიზეზად ის გარემოება უნდა ჩაითვალოს, რომ სამკურნალო ფ-ტის პირადი შემადგენლობა ორდინატორებისა და პრეპარატორების არსებობის გამოც და ასისტენტების მრავალ რიცხოვანობის წყალობით ყოველთვის და ყოველგან ძვირი ჯდება ხოლმე. მეორე განსაკუთრებულ მიზეზად კი ამ 1919 წლისათვის ის გარემოება უნდა იყოს ცნობილი, რომ იქ ერთბაშად მე-III IV-ე და მე-V-VI-ე სემესტრების კათედრები არსდება და ხარჯიც ამის გამო სულ ცოტა გაორეცებულია. სწორედ ამ ზემოაღნიშნულის მიზეზების წყალობით სამკურნალო ფ-ტის პირადი შემადგენლობა 1919 წ. 666 000 მან. ჯდება, ე. ი. იმაზე ცოტა მეტი, რაც სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფ-ტის მოწყობისა და შენახვისათვის საერთოდ არის საჭირო (608 000 მან.) და 200 000 მან. იმაზე მეტი, რამდენიც სიბრძნისმეტყველების ფ-ტი მთლად ჯდება (461 000 მან.). მაგრამ უმთავრეს ხარჯს მაინც ამ ფ-ტის სამეცნიერო-სავარჯიშო დაწესებულებათა მოწყობა და შენახვა ითხოვს. მის მრავალრიცხოვან ლაბორატორიუმებისა და კაბინეტების მოწყობა 881 300 მან. ღირს, ხოლო მათ შენახვაზე 130 000 მან. დაიხარჯება. მაშასადამე სამკურნალო ფ-ტის დაწესებულებანი საერთოდ უნივერსიტეტს 1919 წ. 1 014 300 მან. დაუჯდება. ამგვარად მისი მოწყობასა და შენახვისათვის თითქმის იმდენივეა საჭირო, რამდენადაც უნივერსიტეტს

ორი დანარჩენი ფ-ტი უღირს. მაგრამ როგორც უკვე აღნიშნულია აქ განსაკუთრებული არაფერია და ყველგან ჩვეულებრივ სამკურნალო ფ-ტი ყველა სხვა ფ-ტეტებზე უფრო ძვირად ჯდება ხოლმე.

უნივერსიტეტის გამგეობა და პროფესორთა საბჭო განსაკუთრებულ ყურადღებას ახალგაზრდა მეცნიერთა საპროფესოროდ მომზადებას აქცევდა. უამისოდ უნივერსიტეტის შეუჩერებელი ზრდა და დაწინაურება შეუძლებელია. ამიტომ 15 დატოვებულისათვის 240 000 მან. თანხა არის ნავარაუდევო. ჩვენი ფულის საშინლად დაცემის გამო ამ რაოდენობითგან მარტო ათ სამზღვარგარეთ დატოვებულისათვის 192 000 მან. იქნება საჭირო. უნივერსიტეტის გამგეობამ მწუხარებით უნდა აღნიშნოს, რომ საფრანგეთისა და ინგლისის მიერ შემოღებული ბლოკადისა და შექმნილი პოლიტიკურ და ეკონომიურ პირობების გამო ჭერჯერობით დატოვებულების საზღვარგარეთ გაგზავნა ვერა ხერხდება.

ჩაკი უნივერსიტეტის პროფესორთა და დაწესებულებათა დანიშნულებას მარტო მეცნიერების სწავლება კი არ შეადგენს, არამედ ინტენსიური სამეცნიერო კვლევა-ძიება და შემოქმედებითი მუშაობა, — უნივერსიტეტის საბჭოს უნივერსიტეტის სამეცნიერო ორგანოს და პროფესორთა გამოკვლევებისა, ტექსტებისა და ლექციების გამოცემა გადაწყვეტილი აქვს და ნაწილობრივ ამის განხორციელებას იგი შეუდგა კიდევ. თუ ქალაქისა და ბეჭდის ფასის მეტისმეტს გაძვირებას გავითვალისწინებთ და იმ გარემოებასაც გავიხსენებთ, რომ სამეცნიერო შრომებისათვის ჩვენში ჯერ არც ერთი განსაკუთრებული გამომცემლობა არ არსებობს, საამისოდ გადადებული თანხა, 266 000 მან., არამც თუ დიდად, მცირედადაც უნდა ჩაითვალოს.

უნივერსიტეტის ყველა ფაკულტეტებისა და სამეცნიერო დაწესებულებათათვის მდიდარსა და კარგად მოწყობილს წიგნთსაცავს, როგორც ცნობილია უაღრესი მნიშვნელობა აქვს. თუმცა უნივერსიტეტს ეხლაც ბევრი კარგი და იშვიათი წიგნები მოეპოვება, განსაკუთრებით ზოგიერთ დარგებში, როგორც მაგ: ქიმიამში, პოლიტიკურ ეკონომიამში, კავკასიის, ოსმალეთის და არაბეთის შესახებ, მაგრამ მაინც ჯერ კიდევ მრავალი აუცილებლად საჭირო წიგნები აკლია ჩვენს წიგნთსაცავს. ამის გამო მიმდინარე წლის ხარჯთაღრიცხვაში წიგნების შესაძენად 200 000 მან. არის შეტანილი. გერმანიაში ჩვენ უკვე 100 000 მარკის წიგნები გვაქვს შეძენილი, მაგრამ ზემოაღნიშნულ პოლიტიკურ პირობების გამო მათი საქართველოში ჩამოტანა ჭერჯერობით შეუძლებელია. ამავე მიზეზის წყალობით საფრანგეთშიაც წიგნების ჯერხანობით ვერ მოხერხდა.¹ მაგრამ იმედია, რომ მაინც მდგომარეობა შეიცვლება და უნივერსიტეტს საშუალება ექმნება თავისი წიგნთსაცავი საკმაოდ შეავსოს.

დასასრულ სამეურნეო ხარჯების შესახებ, რომელიც მთლად 309 176 მან. უღირს. იქ მხოლოდ ისეთი ხარჯებია შეტანილი, რომელთა შეუსრულებლობა უნივერსიტეტს დიდ ზიანს მოუტანდა: თუ ვარაზისხევის პირი არ გამაგრდა და

¹ ასეა საბუთში.

შენობა არ შეკეთდა, ხევი უნივერსიტეტის შენობის უმაღლესს ადგილს დააზიანებს და წვიმისაგან ჭერი ჩამოინგრევა. ამ ორთავე საგნისათვის 276 176 მან-ია საჭირო. ეს, რასაკვირველია, ერთდროული ხარჯია იმ გვარადვე, როგორც გამთბობ მანქანებისათვის გადასაკეთებლად ნავარაუდები 30 000 მან.

სამეურნეო ნაწილის ყოველწლიური ხარჯები 433 000 მან-ს შეადგენს. აქეთგან მთავარ შენობის, წიგნთსაცავის, საბუნებისმეტყველო და სამკურნალო ფ-ტების ყველა დაწესებულებათა 44 დაბალ მოსამსახურეზე 316 800 მან. უნდა დაიხარჯოს. მარტო სამკურნალო ფ-ტის დაწესებულებათა 25 დაბ. მოსამსახურისათვის 180 000 მან -ია საჭირო.

უნივერსიტეტის უმაღლეს თანამდებობის პირნი, რექტორი, დეკანები და მდივნები, თანამდებობისათვის სულ 36 600 მან. იღებენ, ხოლო სამდივან-მწიგნობრო ნაწილი მთლად 70 200 მან. ჯდება.

თუ ერთობლივ რიცხვებს ავიღებთ, უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სამოსწავლო ნაწილი 1 933 400 მან. ჯდება, დაწესებულებათა მოწყობა 1 229 300 მან, ხოლო შენახვა 469 000 მან., ამგვარად უნივერსიტეტის დაწესებულებათათვის საერთოდ 1 698 300 მან-ია საჭირო. სამდივანმწიგნობრო-ს 70 200 მან. უნდება, სამეურნეო ხარჯების ჯამი კი 742 176 მან. შეადგენს, რაც საერთოდ 812 376 მან. უდრის.

უნივერსიტეტის მთელი 1919 წლის ხარჯთაღრიცხვის საერთო ჯამი 4 444 076 მან. შეადგენს. მაგრამ აქეთგან 1 531 476 მან. ერთდროული ხარჯია და ყოველწლიური ხარჯის ჯამი 2 905 600 მან. უდრის. როდესაც უნივერსიტეტის აღმაშენებლობა ჯერ დამთავრებული არ არის და იზრდება ერთდროული ხარჯების გაწევა შენობების აგებისა და დაწესებულებათა მოწყობისათვის აუცილებელია ზოლმე. როდესაც ჩვენი უნივერსიტეტი დამთავრდება და სრულად იქცევა, მაშინ შედარებით მცირე ყოველწლიური ხარჯები ექმნება. რაკი საქართველოს რესპუბლიკას ერთად ერთი უმაღლესი სამეცნიერო ტაძარი აქვს, უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო ღრმად დარწმუნებულია, რომ ჩვენი მთავრობა და საკანონმდებლო დაწესებულება არას დაიზოგავს ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უზრუნველყოფისა და აყვავებისათვის.

უნივერსიტეტის რექტორი დამსახურებული პროფ. პ. მელიქიშვილი, სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის დეკანი ივ. ჯავახიშვილი, სამკურნალო ფ-ტის დეკანი ალ. ნათიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 529, ფურ. 122-133. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 37 •

1919 წლის მაისის 7.— თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის პროფესორ პეტრე მელიქიშვილის შეტყობინება სახალხო განათლების სამინისტროსადმი სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანად პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის არჩევის შესახებ

პატივი გვაქვს ცნობად გაუწყოთ, რომ ტფილისის უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ დაამტკიცა ახალი არჩევნები ფაკულტეტის დეკანებისა და მდივნებისა, დეკანებად არჩეულნი არიან:

1. სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე — პროფესორ ივანე ჯავახიშვილი.
 2. სამკურნალო ფაკულტეტზე — პროფესორ ალექსანდრე ნათიშვილი. სა-
 მათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის დეკანის არჩევნების შესახებ
 გაცნობებით დამატებით.

რექტორი, დამსახურებული პროფ. პ. მელიქიშვილი, პროფ. საბჭოს მდივან-
 ნი ა. შანიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ.-471, საქ. 40, ფურ. 28. შევებული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 38

1919 წლის ივნისის 7.— იოსებ გობეჩიას წერილიდან ივანე ჯავახიშვი- ლისადმი

ბატონო ივანე! თქვენი მონდობილება უნივერსიტეტის ლაბორატორიის
 მოწყობილობის შეძენა გადავეცი. ბ. გამბაშიძეს, რადგან მან გამოაცხადა სურ-
 ვილი ამ საქმის ინგლისში მოწყობა; ამჟამად ბ. გამბაშიძე მანდ არის და მე
 მას ვთხოვე გაგაცნოთ თქვენ საქმის მდგომარეობა. ასი ინგლისური გირვანქა,
 რომელიც თქვენ მე გადმომეცით მე მაქვს. შემდეგში, როდესაც ბ. გამბაშიძე
 დაბრუნდება აქ და თქვენი აზრიც მეცოდინება, მაშინ შეიძლება საბოლოოდ
 საქმის მოწყობა.

ჩემის აზრით, ძალიან დანაკლისია, რომ თქვენ აქ არ ბრძანდებით ჩვენთან.
 ჩვენ მუშაობისათვის თქვენი აქ ყოფნა მეტად სასარგებლო იქნებოდა. თქვენი
 ნაწარმოები საზღვრების შესახებ გადითარგმნა ფრანგულად და ამ დღეებში
 მივცემთ დასაბეჭდად.

მეორე თქვენი ისტორიული მიმოხილვა, რომელიც მეტად საჭირო არის,
 ვერ ითარგმნება, რადგან მხოლოდ ერთი ნაწილი არის ჩვენ ხელში; გემახსოვ-
 რებათ სტამბოლში ვერ მოასწრეს მისი გადაწერა, ამიტომ გთხოვთ პირველი
 შემთხვევისამებრ გამოგვიგზავნოთ ეს თქვენი ისტორიული მიმოხილვა. უკეთესი
 იქნება თუ გამოგზავნით სულ ერთად თავიდან ბოლომდე. ბ. ბაბე და გამბაშიძე
 დაბრუნდებიან და მათი ხელით შეიძლება მისი გამოგზავნა. ამის გარდა ძალიან
 სასარგებლო იქნება, თუ ამ ისტორიულ მიმოხილვაში რაიმე შესაფერი სურათე-
 ბი ჩაერთება. ამიტომ, თუ თქვენ დაინახავთ საჭიროთ, სურათებიც გამოგვიგზა-
 ვნეთ. ჩვენ შეძლება გვაქვს აქ ზოგიერთ ილუსტრაციულ ჟურნალებში მოვა-
 თავსოთ სურათები საზოგადოთ საქართველოს შესახებ. მაგრამ საუბედუროთ
 აქ არ გვაქვს ასეთი სურათები. ამიტომ თუ რაიმეს გამოგზავნა შეიძლება ამ
 მხრივ არ იქნება ურიგო...

ბ. პროფესორ მელიქიშვილს გადაეცით ჩემი სალამი იოს. გობეჩია.

ცსა (თბ.), ფონ. რ.-471, საქ 27, ფურ. 11—12. დედანი, ხელით ნაწერი. გამოგზავნილია პა-
 რიზიდან.

№ 39

1919 წლის ივლისის 8.— ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიწათმოქმედების მინისტრისადმი სამინისტროს განკარგულებაში მყოფი ცენტრალური სასოფლო-სამეურნეო ქიმიური ლაბორატორიის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის გადაცემის შესახებ

მომავალ შემოდგომითგან ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტთან იხსნება სასოფლო-სამეურნეო განყოფილება. მის წესიერ და ნაყოფიერ მუშაობისათვის კარგად მოწყობილი ლაბორატორიებია საჭირო. აწინდელ სიძვირისა და უცხოეთთან კავშირის სიძნელის გამო, უნივერსიტეტს არ შეუძლიან უცხოეთითგან გამოიწეროს და მიიღოს საჭიმიო ლაბორატორიის მთელი მოწყობილობა. ამიტომ უნივერსიტეტის გამგეობა გთხოვთ, ბატონო მინისტრო, შუამდგომლობა აღძრათ მთავრობის წინაშე, რომ თქვენ განკარგულებაში მყოფი ცენტრალური სასოფლო-სამეურნეო ქიმიურ-საქტერიოლოგიური ლაბორატორია (ბებუთოვის ქ.) ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს გადმოეცეს მთელის თავის მოწყობილობით, იარაღებით და ინვენტარით. თუ უნივერსიტეტის თხოვნა შეწყყნარებულ იქმნა, უნივერსიტეტის პროფესორები კისრულობენ ყველა იმ საკითხების გამორკვევასა და სამუშაოს გაკეთებასაც, რომელიც ამ ლაბორატორიაში მიწათმოქმედების სამინისტროსთვის ირკვევოდა და კეთდებოდა. თუ ზემოაღნიშნულ ლაბორატორიის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის გადმოცემის შემდგომ მიწათმოქმედების სამინისტრო საჭიროდ დაინახავს, რომ ესლანდელი ბინა განთავისუფლებულ იქმნას, უნივერსიტეტის გამგეობა ეცდება, დასცალოს ბინა და ლაბორატორია თავის საკუთარ შენობაში გადაიტანოს.

რექტორის მაგიერ, სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი, მდივანი ა. მახარაძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 32, ფურ. 24. შევხული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 40

1919 წლის აგვისტოს 14.— ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო მინისტრისადმი უნივერსიტეტისათვის ქიმიური ლაბორატორიის მოსაწყობად სამხედრო-საავთიაქო მალაზიის შენობაში ოთახების დათმობის შესახებ

კერძოდ შევიტყვე, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის გამგეობის შუამდგომლობა სამხედრო სამინისტროს წინაშე, რომ უნივერსიტეტს საჭიმიო ლაბორატორიის მოსაწყობად დროებით სამხედრო — საავთიაქო მალაზიის შენობაში 6 ოთახი დაეთმოს, სამხედრო-სასანიტარო უწყების გამგის მიერ დანიშნულმა კომისიამ უარჰყო. უარჰყოფის უმთავრეს მიზეზად ის გარემოება არის დასა-

ხელეული, რომ სტუდენტებმა უნდა ეზოდან იარონ ლაბორატორიაში და ამიტომ ცეცხლის გაჩენის მხრივ საშიშს მდგომარეობაში იქმნება საწყობი. რომ ამგვარი შესაძლებლობა თავითგან აცილებული იყოს, სამკურნალო ფაქულტეტის დეკანი პროფ. ალ. ნათიშვილთან და ქიმიის პროფ. ი.ს. მოსეშვილთან ერთად ვიყავით სამხედრო-სააფთიაქო მალაზიაში და მის გამგე ფარმაცევტების დახმარებით ხელმეორედ დავათვალიერე ყველა შენობები. ადგილობრივმა დათვალიერებამ დავგვარწმუნა, რომ ზემოაღნიშნულ საფრთხის თავითგან აცილება იმ სახით შეიძლება, თუ სააფთიაქო მალაზიის იმ ნაწილს, რომელიც უნივერსიტეტს უნდა დაეთმოს დროებით ლაბორატორიის მოსაწყობად, სრულებით ცალკე შესავალი ექმნება ისე, რომ სტუდენტებს ეზოში შესვლა არ სჭირდებოდეთ. ეს ადვილად მოხერხდება, თუ რომ შესავალი კარები ქუჩითგან გაუყვებოდა, რაც ტექნიკურად არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს. მაშინ როგორც შენობის თვით ის ნაწილი, რომელიც საქიმო ლაბორატორიისათვის უნივერსიტეტს დაეთმობა, ისევე თვით სტუდენტებიც შენობის დანარჩენ ნაწილისა და ეზოსაგან განცალკევებული იქმნებიან და ამიტომ ზემოაღნიშნულ შიშისათვისაც აღარავითარი საფუძველი არ იქნება. უნივერსიტეტის გამგეობა გთხოვთ, ბატონო მინისტრო ამ საკითხის გადაწყვეტის ახალს საშუალებას ყურადღება მიექციოს, საკითხი ხელმეორედ გადასინჯინოთ და უნივერსიტეტის თხოვნა დააკმაყოფილოთ.

რექტორის მოადგილე, სიბრძნისმეტყველების ფაქულტეტის დეკანი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი, გამგეობის მდივანი პროფესორი კ. კეკელიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 32, ფურ. 33. შევებული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 41

1919 წლის აგვისტოს 26.— ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს სამხედრო მინისტრისადმი სამხედრო სამინისტროს ადმინისტრაციულ განყოფილების წიგნთსაცავიდან უნივერსიტეტისათვის ზოგიერთი წიგნის დათმობის შესახებ

როგორც უნივერსიტეტის გამგეობამ გაიგო სამხედრო სამინისტროს ადმინისტრაციულ განყოფილებას თავის წიგნთსაცავში ბევრი ისეთი წიგნები აქვს, რაც სპეციალურ სამხედრო მიზნისათვის გამოუღდგარია, ხოლო უნივერსიტეტისათვის დაუფასებელ განძს წარმოადგენს. გაცნობებთ რა ამას, უმორჩილესადაა გთხოვთ, ბ. მინისტრო, კეთილ ინებოთ და განკარგულება მოახდინოთ ასეთი წიგნები აღნიშნულ წიგნთსაცავიდან გადმოეცეს უნივერსიტეტის წიგნთსაცავს.

რექტორის მოადგილე, სიბრძნისმეტყველების ფაკ. დეკანი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი, გამგეობის მდივანი პროფ. კ. კეკელიძე

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 33, ფურ. 15. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 42

1919 წლის დეკემბრის 4. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა ქუთაისის საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების კაბინეტის საჭიროებისათვის ბაგრატიის ტაძრის სურათების ალბომის და ნეგატივების გამოგზავნის შესახებ

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობა უმორჩილესადა სთხოვს საზოგადოებას გაუგზავნოს მას ხელოვნების კაბინეტის საჭიროებისათვის ბაგრატიის ტაძრის სურათების ალბომი და აგრეთვე, ღია პოზიტივების დასამზადებლად, აღნიშნულ სურათების ნეგატივები, რომლებიც დაცული იქნება უნივერსიტეტის საფოტოგრაფიო კაბინეტში, ვიდრე საზოგადოება უკანვე არ დაიბრუნებს მათ.

რექტორის მოადგილე პროფ. ი. ჯავახიშვილი, გამგეობის მდივანი პროფ. კ. კეკელიძე

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 26, გურ. 57. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 43

1919 წლის დეკემბრის 11. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტისადმი თხოვნით მისი დეკანის მოვალეობიდან განთავისუფლების შესახებ

ორი წლისა და ნახევრის განუწყვეტელი მუშაობისაგან უნივერსიტეტის გამგეობაში და ფაკულტეტში მეტად დავიღალე და ამიტომ დეკანობას თავს ვანებებ. გთხოვთ ახალი დეკანის არჩევნები დაუყოვნებლივ მოხდეს.

სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის დეკანი ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), რ-471, საქ. 26, ფურ. 113. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 44

1919 წლის დეკემბრის 15. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 1919-20 წწ. დამატებითი ხარჯთაღრიცხვის განმარტებითი მოხსენება, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

ერთის მხრით, უნივერსიტეტის ბუნებრივმა განვითარებამ, მეორეს მხრით, და განსაკუთრებით, სიძვირის შეუჩერებელმა ზრდამ, ის სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა, რომელიც პროფესორთა საბჭომ 1919-20 წლისათვის შეადგინა და მთავრობასა და დამფუძნებელ კრებას წარუდგინა, უნივერსიტეტის აწინდელს თვით უმარტივეს მოთხოვნილებასა და საჭიროებასაც კი ისე საგრძნობლად დააშორა, რომ უნივერსიტეტის არსებობისათვის დამატებითი ხარჯთაღრიცხვის შედგენა და მთავრობისა და დამფუძნებელი კრებისაგან შესაფერის

საღსრის გამოთხოვა აუცილებელ და დაუყოვნებელ საჭიროებად აქცია. ამიტომ პროფესორთა საბჭომ დაადგინა დამატებითი ხარჯთაღრიცხვა მთავრობასა და დამფუძნებელ კრებას წარუდგინოს და შეამდგომლობა აღძრას, რომ იგი დროულად დამტკიცებულ იყოს, რათა სიძვირის ზრდას შეუძლიან ეს დამატებითი ხარჯთაღრიცხვაც უნივერსიტეტის ნამდვილს მოთხოვნილებას კვლავ მეტისმეტად დააშოროს. ამ დამატებითს ხარჯთაღრიცხვაში პირველს მიზეზს უნივერსიტეტის ბუნებრივს ზრდას, შედარებით ძალიან მცირე მნიშვნელობა აქვს. სამეცნიერო სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის გაზრდა სიბრძნისმეტყველების ფაქულტეტზე 132 900 მან. ზედმეტს თხოულობს, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე 528 495 მან. და სამკურნალოზე 370 455 მან., ანუ სამსავე ფაქულტეტზე საერთოდ 1 031 850 მან. პირადი შემადგენლობის გაზრდას განსაკუთრებით სტუდენტთა რიცხვის ერთი-ორად გადიდებით აიხსნება, რომელთა რაოდენობა ამჟამად უკვე 2000-ს აღემატება. პრაქტიკული მუშაობისათვის ასისტენტების წინათ ნავარაუდევია რიცხვი სამყოფი არ არის და საქმის წესიერად გაძღოლა შეუძლებელი გახდება, თუ მათი რაოდენობა არ გადიდება.

საპროფესოროდ მოსამზადებლად 8 დატოვებულიათვის, რომელთა უცხოეთში გაგზავნა საჭირო, ჩვენი ფულის დაბალი კურსის წყალობით 1 იანვრიდან საბიუჯეტო წლის დამდეგამდის 640 000 მან. მოითხოვს. აქეთვან 3-ზე მეტი, 240 000 მან. საგზაოდ არის საჭირო.

ქალაქის ფასების სწრაფმა და მუდმივმა აწევამ უნივერსიტეტს საგამოცემლო მოღვაწეობის საშუალება მოუსპო. მთელი ის ფული, რომელიც ამ მიმდინარე სამოსწავლო წლის ძირითადს ხარჯთაღრიცხვაში იყო შეტანილი, მარტო ქალაქის შეძენას მოუხდა. დაბეჭდვისათვის კი უნივერსიტეტს აღარავითარი საღსარი აღარ მოეძებნება. ამავე დროს მოსწავლე ახალგაზრდობას არც ლექციები და სახელმძღვანელოები, არც წასაკითხი და სამეცნიერო შესწავლისათვის საჭირო ტექსტების გამოცემები მოეპოვება, რომ მათი სწავლა და მუშაობა უნივერსიტეტში ნაყოფიერი იყოს. თვით პროფესორთა სამეცნიერო გამოკვლევანი და ნაშრომები უნივერსიტეტს უსახსრობის გამო ვერ დაუბეჭდია. ამ აუტანელმა მდგომარეობამ უნივერსიტეტის საბჭო აიძულა გამოცემათათვის ზედმეტი 1 730 000 მან. გამოეთხოვა. აქეთვან 130 000 მან. ბერძნულ-ლათინურ-არაბულ და სხვა ასოების შესაძენად არის საჭირო, რათა ტფილისის არც ერთი სტამბა ამ მხრივ სამეცნიერო გამოკვლევათა დასაბეჭდავად მოწყობილი არ არის, და 300 000 მან. პროფ. ე. თაყაიშვილის ქართული ხელოვნების ძეგლების ალბომის გამოცემას დასჭირდება. სურათები უცხოეთში უნდა დაიბეჭდოს და ეს გარემოება მის გამოცემას რასაკვირველია აძვირებს, მაგრამ რაკი ამგვარი რამე სხვა არც არსებობს და ქართული ხელოვნების შესწავლისათვის როგორც ჩვენში, ისევე განსაკუთრებით უცხოეთში, სადაც არა ერთს და ორს მეცნიერს აინტერესებს ეს საგანი, ამ ალბომის გამოცემას დიდი მნიშვნელობა ექმნება. საგამომცემლო მოღვაწეობის მთელი თანხიდან უდიდესი ნაწილი 1 800 000 მან. სამ ფაქულტეტს შორის იქმნება.

განაწილებული და თითოს ექვს-ექვსასი ათასი (600 000) შეხვდება, რაც ეხლანდელ ფასებთან შედარებით მოჭარბებულ საგამომცემლო თანხად ვერ ჩაითვლება. წარმოდგენილ დამატებითი ხარჯთაღრიცხვის მთელს სიმძიმეს და მომეტებულს ნაწილს უნივერსიტეტის დაწესებულებათა მოწყობის ერთდროული ხარჯი შეადგენს, რომელიც 8 120 800 მან. უდრის. ამ თანხის ნახევარზე გაცილებით მეტი, სახელდობრ 4 810 500 მან. მარტო საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის ლაბორატორიებისა და კაბინეტების მოწყობას უნდება, 1 975 300 მან. სამკურნალო ფაკულტეტის ინსტიტუტების, ლაბორატორიებისა და კათედრების მოწყობას დასჭირდება და მხოლოდ 210 000 მან. მოხმარდება სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის კაბინეტების მოწყობას. უნივერსიტეტის ყველა ფაკულტეტებს საერთოდ ემსახურება წიგნთსაცავი, რომელსაც მრავალი აუცილებლად საჭირო სამეცნიერო წიგნები აკლია. უნდა ერთდროულად გადადებულიყო საკმაო თანხა, რომ უნივერსიტეტის ამ დიდს დაწესებულებას მკვიდრი საძირკველი ჩაჰყროდა. ამიტომ ის 1 000 000 მან., რომელიც წიგნების შესაძენად არის ნაფარადი, არამც თუ გადაჭარბებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს, ძლივს ძლიობით გასწვდება წიგნთსაცავის უმთავრეს მოთხოვნილების დაკმაყოფილებასაც კი.

ჩვეულებრივ ყველაზე ძვირად უნივერსიტეტს სამკურნალო ფაკულტეტის მოწყობა უჯდება ხოლმე, ჩვენს უნივერსიტეტში კი სამკურნალო ფაკულტეტის მოწყობა სამათემატიკო საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტისათვის საჭირო თანხის (4 810 500) ნახევარზე უფრო ნაკლებს (1 975 000) მოითხოვს. ეს გასაოცარი მოვლენა იმით აიხსნება, რომ ტფილისში ცარგად მოწყობილი საავადმყოფოების არსებობის წყალობით ჩვენს უნივერსიტეტს ჯერჯერობით საკუთარი კლინიკების აშენება და მოწყობა არა სჭირდება. ამიტომ ჩვენი სამკურნალო ფაკულტეტისათვის შედარებით მცირე ხარჯებია საჭირო. სულ სხვა მდგომარეობაშია სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი: არც ტფილისში, არც საქართველოს სხვა ადგილას არც ერთი ისეთი დაწესებულება არ არსებობს, რომ ქიმიის, მინერალოგიის, ფიზიოლოგიის და განსაკუთრებით ფიზიკის სამეცნიერო საუნივერსიტეტო სასწავლო მიზნებს აკმაყოფილებდეს. ამის გამო თითქმის ყველაფერი სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე ხელახლად შესაქმნელი და მოსაწყობია და არც გასაკვირველია თუ მას ასეთი შედარებით დიდი თანხა სჭირდება.

ჩვენი უნივერსიტეტის დაწესებულებათა მოსაწყობად საჭირო ერთდროული ხარჯი, ზემოთყვანილი ჯამი 8 120 800 მან. სრული არ არის. უნივერსიტეტს ეკუთვნის სასანიტარო ინსტიტუტი, რომლის უმთავრესს ნაწილს ბაქტერიოლოგიური ინსტიტუტი და პასტერის სადგური შეადგენს. მას შემდგომ, რაც ეს დაწესებულება უნივერსიტეტის ხელში გადმოვიდა და უნივერსიტეტმა მის სათავეში პროფ. ს. ანთროპოვი ჩააყენა, ეს საქმე გაფართოვდა და წინანდელი ვიწროდ შემოფარგლული სამოქმედო ასპარეზის მაგიერ ფართო სამეცნიერო და პრაქტიკული მიზნები დაეკისრა. მარტო ამ პრაქტიკულ დანიშნულებასაც რომ შევეხოთ, მისი დიდი მნიშვნელობის ცხადსაყოფად ერთი

გარემოების აღნიშვნაც საკმარისი იქნება. უნივერსიტეტის ბაქტერიო-ლოგიური ინსტიტუტი ამზადებს ყოველგვარ შრატებს, სითხეებს და ვაკცინებს, რომელნიც წინათ უცხოეთითგან მოდიოდა. ამით საქართველო ჯერ ერთი მოარულისა და გადამდებ ავადმყოფობის საწინააღმდეგოდ საბრძოლველი საშუალებებით იქმნება უზრუნველყოფილი და ჩვენი ერის ჯანმრთელობას ამ მხრივ ზედმეტს განსაცდელს თავითგან მოაშორებს და თანაც ჩვენი სახელმწიფოს ფინანსებიც ამ საგნებისათვის საჭირო უცხოეთის ვალუტის მძიმე ტვირთისაგან განთავისუფლებული იქმნება. უნივერსიტეტს იმედი აქვს, რომ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაქტერიოლოგიური ინსტიტუტი ჩვენი მეზობლების მოთხოვნილების დაკმაყოფილებასაც შესძლებს, ამის პირველი დამამტკიცებელი მაგალითი უკვე არსებობს კიდეც. ჩრდილოეთი ამერიკის შეერთებულ შტატების სამკურნალო მისსიამ ჩვენს ინსტიტუტს ალბად სომხეთის საჭიროებისათვის სხვადასხვა შრატი, სითხე და ვაკცინა შეუკვეთა. იგი შეუდგა კიდეც ამ შეკვეთილობის ასრულებას. ეს გარემოება ჩვენს სახელმწიფოებრივისა და კულტუროსნობასაც სახელს მოუხვეჭს და თვით დაწესებულებასაც ზედმეტს ჭონებრივს სასხარს მისცემს.

უნივერსიტეტის სასანიტარო ინსტიტუტის ზემოაღნიშნული ფართო მიზნების მისაღწევად აუცილებლად საჭიროა, ჯერ ერთი, ამ დაწესებულების პატარა შენობის გაფართოება, რაც 110 000 მან. მოითხოვს, შემდეგ ყელჭირვების (დიფტერიის) საწინააღმდეგოდ (პროფ. ბერინგ-რუს) შრატის დასამზადებლად ცხენების შეძენა, რაც 160 000 ელირება და ამას გარდა 30 000 მან. საჭირო იქმნება ცხენებითგან ზემოაღნიშნულ მიზნისათვის სისხლის გამოსამკვებად მოწყობილი დაზვის გასაკეთებლად. ერთდროულ ხარჯათ უნდა ჩაითვალოს უნივერსიტეტის მთავარ შენობის ვალის გასასტუმრებლად გამოთხოვილი 600 000 მანეთიც. ამგვარად, თუ ამ ერთდროულს ხარჯებსაც იმ 8 120 800 მან. მივუმატებთ, ერთდროულ ხარჯების ჯამი 9 020 800 მანეთამდის ავა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ უნივერსიტეტის დამატებითი ხარჯთაღრიცხვის მთელი ჯამი 14 324 415 მან. შეადგენს, ზოლო ერთდროული, მოსაწყობად საჭირო თანხის რაოდენობა 9 020 800 მან. უდრის, მაშინ ცხადი იქმნება, რომ უნივერსიტეტის ყოველ წლიურს ხარჯების ჯამს მხოლოდ 5 303 615 მან. ემატება, რაც განსაკუთრებით აწინდელი საარაკო სიძვირით არის გამოწვეული.

ერთდროული ხარჯების ჯამის თვალსაჩინო სიდიდე იმ გარემოებით აიხსნება, რომ მთელი ეს ფული უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებათა მოსაწყობად არის საჭირო, ზოლო რაკი ყველაფერი უეჭველად უცხოეთითგან უნდა იყოს გამოწერილი ჩვენი ფულის დაბალი კურსის წყალობით არის ეს თანხა ასე გადიდებული და გაზვიადებული, თორემ უცხოეთის ფულად რომ ვივარაუდოთ ეს ჯამი სრულებითაც დიდს რაოდენობას არ წარმოადგენს.

დამატებითს ხარჯთაღრიცხვის საერთო ჯამში შეტანილია ის 829 850 მან., რომელიც უნივერსიტეტის სასანიტარო ინსტიტუტის ხარჯის ჯამს შეადგენს. რათგან ეს დაწესებულება სამხედრო უწყებამ უნივერსიტეტს მხოლოდ მარია-მოზისთვის გასულს ჩააბარა, ამიტომ ეს მუხლი უნივერსიტეტის 1919-20

წლის ძირითადს ხარჯთაღრიცხვაში სარულებით შეტანილი არ იყო და პირველად ეხლა მოექცა დამატებით ხარჯთაღრიცხვაში. ეროვნულ კრების მიერ მიღებულია ის კანონი, რომლითაც ეს დაწესებულება ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს გადმოეცა, ფინანსთა სამინისტროს განმარტებით ნაკლულევანი აღმოჩნდა და რაკი შიგ საამისო მუხლი შეტანილი არ ყოფილა, სასანიტარო ინსტიტუტისათვის საჭირო კრედიტი უნივერსიტეტის გამგეობას არ გაუხსნა. ეს დაწესებულება რომ განსაცდელში არ ჩავარდნილიყო, გამგეობა იძულებული იყო აქამდისინ თავისი ხარჯით შეენახა და სპეციალურ თანხიდან აკმაყოფილებდა. რათგან უნივერსიტეტს სპეციალური თანხა უკვე გამოეღია, უნივერსიტეტი დიდს გაჭირვებაში ჩავარდება, თუ სასანიტარო ინსტიტუტისათვის კანონით განსაზღვრული და ამ დამატებითი ხარჯთაღრიცხვაში შეტანილი საჭირო თანხა დროზე დამტკიცებული და კრედიტი გახსნილი არ იქმნება.

როდესაც უნივერსიტეტის საბჭომ 1919-20 წ. ძირითადი ხარჯთაღრიცხვა შეადგინა, მას იმედი ჰქონდა, რომ ჩვენი ფულის კურსი აიწევდა და სიძვირეც შესუსტდებოდა. ამიტომ მან გადასწყვიტა, რომ უნივერსიტეტს სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებათა მოსაწყობად საჭირო თანხა მთავრობისა და საკანონმდებლო დაწესებულებისაგან იმ მარჯვე ღროს გამოეთხოვა, როდესაც ჩვენი ფულის კურსი გამოსწორდებოდა. მას შემდგომ რაც დასავლეთის გზები გაიხსნა, გამოირკვა, რომ უცხოეთშიაც ყველაფრის საგრძნობელი სიძვირე ყოფილა, წიგნებისა და სამეცნიერო ხელსაწყოების ფასს იქაც ძალიან აუწევია და ეკონომიური კრიზისი იქაც განელების მაგიერ თანდათან უფრო და უფრო მატულობს, რაკი ჩვენი ფულის კურსსაც გაუმჯობესება არ ეტყობა და მომავალში შესაძლებელი არის სამზღვარგარეთაც ყველაფერი გაცილებით უფრო ძნელი და ძვირად საშოვნელი შეიქმნეს, ამიტომ პროფესორთა საბჭოს ღრმა რწმენით უკეთესია ეხლავე გადადებულ იქმნეს უნივერსიტეტისათვის საჭირო თანხა, სანამ შორეული მომავლისათვის გადაიდოს, რის გამოც ეგების ყველაფერი გაცილებით უფრო მეტად დაუჯდეს და ძნელი საშოვნელიც შეიქმნეს. უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ უნივერსიტეტის ქონებრივ ღონისძიების გასაძლიერებლად გადასწყვიტა მომავალ სემესტრითგან სალექციო ფული გააღიდოს და სემესტრში 200 მან. გახადოს. უნივერსიტეტის საბჭოს უძნელდებოდა და არ უნდოდა ამ ნაბიჯის გადადგმა, მაგრამ იმ გარემოებამ, რომ საშუალო სასწავლებლებშიაც ამაზე გაცილებით მეტს ახდენიებენ და თანაც თავის მრავალი ზმირად მოულოდნელი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად ამ სიძვირის ღროს საკმაო თანხა არ მოეპოვებოდა, აიძულა სალექციო ფული გაედიდებინა. წარსული წლების მსგავსად ეხლაც ეს ფული უნივერსიტეტის სამეცნიერო სამოსწავლო ნაწილის მოულოდნელი ხარჯების დასაფარავად იქმნება განკუთვნილი.

დასასრულ პროფესორთა საბჭო დარწმუნებულია, რომ ის თანაგრძნობა, რომელსაც სახალხო განათლების ბატონი მინისტრი, მთელი მთავრობა და თვით უმაღლესი საკანონმდებლო დაწესებულება, დამფუძნებელი კრებაც მუდამ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისადმი იჩენდა, უფლებას აძლევს სრულ-

ლი. იმედი იქონიოს, რომ საბჭოს შუამდგომლობა უნივერსიტეტის დამატებითი ხარჯთაღრიცხვის დამტკიცების შესახებ შეწყნარებული იქმნება. ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ.—417, აღწ. 17, საქ. 50, ფურ. 162—187. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 45

1919 წლის დეკემბრის 17. — ივანე ჯავახიშვილის განცხადება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოსადმი უნივერსიტეტის რექტორობის თანამდებობაზე წამოყენებულ კანდიდატთა სიიდან მისი გვარის ამოღების შესახებ

ბატონო თავმჯდომარე! თუ ვინიცობაა პროფესორთა საბჭოს კრებაზე ჩემი კანდიდატურა წამოყენებული იქმნა უნივერსიტეტის რექტორობის თანამდებობაზე არჩევის დროს, გთხოვთ ამ ჩემი წერილობითი განცხადებით აუწყოთ საბჭოს, რომ მე უარს ვამბობ მეტისმეტი დაღლილობის გამო კანდიდატობაზე და თანაც გთხოვთ იმ პირთა სიითგან, რომელთაც რექტორობაზე კენჭი ეყრებათ, ჩემი გვარი ამოშალოთ.

ცსა (თბ.), ფონ. რ.—471, საქ. 24, ფურ. 69—70. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 46

[1919 წელი]. — საქართველოს ფიზიკური ობსერვატორიის დროებითი დებულება, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

1. ფიზიკური ობსერვატორიის მიზანი და დანიშნულებაა საქართველოს შესწავლა მეტეოროლოგიურისა, მაგნიტური, სეისმური და საზოგადო ფიზიკური მოვლენათა თვალსაზრისით. ამასთანავე მის მოვალეობას შეადგენს შეძლებისდაგვარად სახელმწიფო, საერო და საზოგადოებრივ დაწესებულებათათვის საჭირო სამეცნიერო ცნობების მიწოდება პრაქტიკული საკითხების გადასაჭრელად.

2. ობსერვატორიას ექვემდებარებიან კარსანის მაგნიტური სადგური და ყველა მეტეოროლოგიური სადგურები, რომელნიც კი საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში არსებობენ.

3. ობსერვატორია მოვალეა ყველა შერევილი ცნობები და დაკვირვებანი დაამუშავოს და გამოაქვეყნოს „საქართველოს ფიზიკური ობსერვატორიის უწყებებ“-ში.

4. ფიზიკური ობსერვატორია სახალხო განათლების სამინისტროს უწყებაში ითვლება და ყოველ მხრივ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს ექვემდებარება.

5. ფიზიკური ობსერვატორიის სათავეში დგას დირექტორი, რომელსაც ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი ირჩევს და პროფესორთა საბჭო ამტკიცებს.

6. დირექტორის მოვალეობაა ობსერვატორიისა და მის ქვემდებარე დაწესებულებათა სამეცნიეროსა და პრაქტიკულს მოღვაწეობას საზოგადო ხელმძღვანელობა გაუწიოს და მთელი თავის ძალღონით მის ნაყოფიერს მუდმივს მოქმედებას ხელი შეუწყოს. დირექტორი პასუხისმგებელია სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტისა და პროფესორთა საბჭოს წინაშე. იგი მოვალეა ყოველი წლის დამლევს სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტსა და პროფესორთა საბჭოს ფიზიკური ობსერვატორიის მოქმედების სრული სამეცნიერო და სამეურნეო ანგარიში წარუდგინოს.

შენ. 1. ობსერვატორიასთან არსებობს სამეცნიერო საბჭო, რომელიც დირექტორის თავმჯდომარეობით სამეცნიერო და საფინანსო საქმეებს განაგებს იმ ინსტრუქციის თანახმად, რომელსაც უნივერსიტეტის საბჭო შეადგენს.

7. დირექტორს ექვემდებარება ფიზიკური ობსერვატორიისა და ყველა მისი სადგურების როგორც პირადი შემადგენლობა, ისევე ყოველგვარი მისი ქონებაც. ობსერვატორიისა და სადგურთა ყველა მოსამსახურეებს დირექტორი იწვევს. ობსერვატორიის განყოფილებათა უფროსების არჩევანი კი სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის წარმოდგენით პროფესორთა საბჭოს მიერ დამტკიცებული უნდა იყოს.

8. ფიზიკური ობსერვატორიის არსებული შტატები, დროებით, კიდრე უნივერსიტეტი ახალს შეიმუშავებდეს, უცვლელად რჩება.

9. ფიზიკური ობსერვატორიის შესანახად საჭირო თანხა შედის სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის სამეცნიერო დაწესებულებათა ყოველ წლიურს ხარჯთაღრიცხვაში ცალკე სათაურით „ფიზიკური ობსერვატორიისათვის“.

10. ყოველწლიური დამტკიცებული ხარჯთაღრიცხვისა და მიხედვით ობსერვატორიის საჭიროებათა დაკმაყოფილების დროს დირექტორი ხელმძღვანელობს უნივერსიტეტში არსებული საერთო წესით კრედიტების გახსნისა და მონმარების შესახებ.

11. ობსერვატორიას აქვს ბეჭედი წარწერით „საქართველოს რესპუბლიკის ფიზიკური ობსერვატორია“.

12. წერილებისა და ამანათების გაგზავნისა და მიღების მხრივ ობსერვატორია სარგებლობს იმ საზოგადო უპირატესობით, რომელიც საქართველოს რესპუბლიკის ყველა სახელმწიფო დაწესებულებას აქვს მინიჭებული.

ცსა (თბ.), ფონ რ-471, საქ. 27, ფურ. 15. შავი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. შესწორებები და დამატებები გაკეთებულია ივანე ჯავახიშვილის ხელით. საბუთს თარიღი არა აქვს, დათარიღებულია სხვა დოკუმენტების მიხედვით.

№ 47,

1920 წლის იანვრის 20. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობის შეტყობინება სახალხო განათლების სამინისტროსადმი სამხედრო ტერმინოლოგიის ლექსიკონის შემდგენელ კომისიაში უნივერსიტეტის წარმომადგენლად პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის არჩევის შესახებ

პასუხად თქვენი მომართვისა ამა იანვრის 10-დან, № 319, უნივერსიტეტის გამგეობას პატივი აქვს გაცნობოთ, რომ სამხედრო ტერმინოლოგიის ლექსიკონის შემდგენელ კომისიაში, რომელიც სამხედრო სამინისტროსთან დაარსებულია, უნივერსიტეტის წარმომადგენლად არჩეულია პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი. გამგეობის წევრი პროფესორი კ. კეკელიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 1366, ფურ. 3. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 48,

1920 წლის თებერვლის 10. — საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო განათლების მინისტრის ბრძანება სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის პროფ. ივანე ჯავახიშვილის სახალხო განათლების სამინისტროსთან არსებულ სასწავლო კომიტეტის თავმჯდომარედ დანიშვნის შესახებ

და ი ნ ი შ ნ ო ს : სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი სასწავლო კომიტეტის თავმჯდომარედ 1920 წლის 10 თებერვლიდან სახალხო განათლების მინისტრი ს. ნ. ცინცაძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-139, საქ. 1693, ფურ. 1. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 49

1920 წლის მარტის 1. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტისადმი გერმანიიდან დაღესტნის ენების მცოდნე დოქტორ ღირრის მოწვევის შესახებ

ჩვენი უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის მოვალეობას განსაკუთრებით თავოსნობისა და ინტენსივობის გამოჩენა შეადგენს ბიზანტიისა, აღმოსავლეთისა და კავკასიის შესწავლაში. აქ, ამ უკანასკნელს დარგში ჩვენ ბევრი რამეს გაკეთება შეგვიძლია თუ რომ ეხლავე გარკვეულს გეგმას შევიმუშავებთ და მის განხორციელებას ვცდებით. ამ გეგმის შესახებ მე უკვე ერთ წელიწადის წინათ მოვახსენე. ეხლა კი რადგან ჯერ ჩვენ წრეში დაღესტნის ენების მცოდნე მეცნიერი არ მოიპოვება, საქმის შეფერხება კი საზიანო იქმნებოდა, კარგი იქნებოდა ამ საგნისათვის გერმანიიდან დაღესტნის ენების ცნობილი და ერთადერთი მკვლევარი დოქ. ღირრი მოგვეწვია, რომელსაც არა ერთი და ორი შრომა მოეპოვება ამ დარგში. მას ამასთანავე ის ღირსებაცა აქვს, რომ ქა-

რთულიც იცის და ჩვენს უნივერსიტეტში ლექციების წაკითხვას ქართულად შესძლებეს. ის თვითონაც გააღრმავებს და გააფართოებს კვლევის საგანს და ქართველ მეკვლევარებსაც მოგვიმზადებს.

ივ. ჯავახიშვილი

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 69, ფურ. 22. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 50

1920 წლის მაისის 1. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა დამფუძნებელ კრებისადმი უნივერსიტეტის სამი წლისთავთან დაკავშირებით მიღებულ მოლოცვის შესახებ

დიდს მადლობას მოგასენებთ პროფესორთა კოლეგიუმის სახელით მხურვალე მოლოცვისათვის. ეს მოლოცვა მით უფრო ძვირფასია ჩვენთვის, რომ უნივერსიტეტის გახსნის დროსაც ჩვენმა ნორჩმა სამეცნიერო ტაძარმა სწორედ თქვენგანვე მოისმინა პირველი გამამხნეველი სიტყვა. პროფესორთა კოლეგიუმი და სტუდენტები თავის ძალ-ღონეს არ დაზოგავენ საყვარელ ერისა და სამშობლოს აღორძინებისათვის.

ივ. ჯავახიშვილი

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 71, ფურ. 27. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 51

1920 წლის აგვისტოს 25. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის ქალაქის მოურავისადმი წყნეთის ტრამვაის ხაზის გაგრძელების შესახებ

ტფილისის ერთ-ერთ განაპირა რაიონში, რომელსაც მ ა ტ მ ეწოდება, მოთავსებულია ყოფილი სასულიერო სემინარიის შენობები, რომელნიც, მთავრობის განკარგულებით დღეს სახელმწიფო უნივერსიტეტის საკუთრებას შეადგენს. ამ შენობათა ორი ფლიგელი დაკავებულია იმ პროფესორთა ოჯახებით, რომელთაც არსებული კრიზისის გამო, ქალაქში ბინები ვერ უმოვიათ, ხოლო უმთავრეს კორპუსში უნდა გადავიდეს სამეურნეო ფაკულტეტი, რისთვისაც აქვე აღებულია რამოდენიმე დესეტინა მიწა, მოწყობილია და ეწყობა ლაბორატორიები, კაბინეტები და სხვა საჭირო სასწავლო დაწესებულებანი; ასე, რომ დამდეგ შემოდგომის სემესტრიდან აქ გაჩაღდება ნორმალური აკადემიური მუშაობა, რომელმაც უნდა გამოიწვიოს განუწყვეტლივ დილიდან საღამომდე შეუჩერებელი სიარული აქ სტუდენტებისა და პროფესორ-მასწავლებლებისა. უნივერსიტეტის გამგეობას საფიქრებელში აგდებს მხოლოდ ერთი გარემოება: წყნეთის ტრამვაიდან ამ შენობამდე გზა სრულიად უვარგისია; ის ქვაფენილი, რომელიც ამ ხუთმეტრიან წლის წინათ დაუდგიათ იქ, როდესაც ამ შენობაში

სასულიერო შენობას ათავსებდნენ დღეს სულ ერთიან გაცვეთილი და ანგრეულ-დანგრეულია. ამის გამო წვიმიან ამინდში და განსაკუთრებით შემოდგომა-ზამთარში ისეთი ტალახი და თოვლ-ჰყავი დგება ხოლმე, რომ ფეხით ვაჯლა თითქმის შეუძლებელი ხდება. რასაკვირველია, ეს გარემოება ძალიან შეაფერხებს სტუდენტ-პროფესორთა სიარულს აქ და მაშასადამე, ნორმალურ მეცადინეობასაც. ეს რამდენადმე წარსულმა აკადემიურმა წელმაც დაგვიმტკიცა: აქ განზრახული იყო ფიზიოლოგიაში ლაბორატორიული მუშაობა, მაგრამ აღნიშნულ მიზეზის გამო არ მოხერხდა.

უნივერსიტეტის გამგეობა, რომელსაც დრმადა სწამს თქვენი გულწრფელი და სრული თანაგრძნობა ჩვენი ნორჩი უნივერსიტეტისა და მშობლიურ სწავლა განათლებისადმი, პატივისცემით გთხოვთ თქვენ, ბ. მოურავო, აღძრათ ჯეროვანი შუამდგომლობა ქალაქის თვითმმართველობის წინაშე, რათა წყნეთის ტრამვაია გაგრძელებულ იქნეს აღნიშნულ შენობებამდე. უნივერსიტეტის საჭიროებანიც რომ არ მივიღოთ მხედველობაში, ეს აუცილებელი იქნება სხვა მოსაზრებითაც. ვაკეს რაიონი უკვე საკმაოდ დასახლებულია, არა ნაკლებ ზოგიერთა განაპირები, სადაც ტრამვაია არსებობს, — იმედია ის კიდევ უფრო დასახლდება ახლო მომავალში, თუ ქალაქთან მიმოსვლა გაუმჯობესდება; მაშასადამე ქალაქსა და მოქალაქეთა ინტერესებიც გვიკარნახებენ ამ ზომის აუცილებლობას...¹

მართალია დღევანდელი კრიზისის დროს ქალაქის თვითმმართველობისათვის შეიძლება ადვილი არ იქნეს ამ საქმის სისრულეში მოყვანა, მაგრამ სიძნელე განახევრდება, თუ ახალის მაგიერ აქ გადატანილი იქნება ძველი რელსები რომელიმე ორ ლიანდაგიან გზიდან, სადაც ცოტა შევიწროებით, შესაძლებელია ერთი ლიანდაგითაც დაკმაყოფილდეთ (მაგალითად ოლღას ქუჩა), მით უმეტეს, რომ ლიანდაგით დასაფენი მანძილი (წყნეთის ტრამვაიდან აღნიშნულ შენობებამდე) ერთ ვერსს არ აღემატება.

უნივერსიტეტის რექტორი, პროფ. ივ. ჯავახიშვილი

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 77, ფურ. 71. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 52

1920 წლის ნოემბრის 27.— მოხსენება სახალხო განათლების მინისტრის ამხანაგისადმი ტექნიკური უმაღლესი სწავლა-განათლების მოწყობის შესახებ საქართველოში, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

ტფილისის პოლიტექნიკუმის წარმომადგენელნი ამ უკანასკნელ ხანებში დაჟინებით ამტკიცებენ, ვითომც უმაღლეს ტექნიკური ცოდნის გავრცელება ნაყოფიერად მხოლოდ განცალკევებულ, დამოუკიდებელი სპეციალური სასწავლებლების საშუალებით შეიძლებოდეს. მაგრამ ამ აზრის უსაფუძვლობა უმაღლესადი გახდება, თუ გავიხსენებთ რომ როგორც ბელგიის, ისევე ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატების არც სასოფლო მეურნეობასა და არც მრეწ-

¹ მრავალწერტილი ჩვენია.

ველობას არა წაუგია რა იმით, რომ სამეურნეო და ტექნიკურს უმაღლეს განათლებას უნივერსიტეტთან არსებულ ინსტიტუტში ითვისებენ. ამერიკულ ცნობილ პროფ. Edward Delavan Perry-ს სიტყვით, ამგვარი უმაღლესი სასწავლებელი ამერიკისათვის სწორედ, რომ დამახასიათებელია Die amerikanische Universität (1908 წლ. გვ. 9-10). ცნობილია, რომ ამერიკა სწორედ თავისი ტექნიკური კულტურითა და წარმატებით არის ძლიერი და მას ამ მხრივ მეტოქეობას მხოლოდ გერმანია უწევდა. ცხადია, მაშასადამე, ამა თუ იმ ქვეყნის ტექნიკური კულტურა არ შეიძლება შეფერხდეს, მხოლოდ იმიტომ, თუ პოლიტექნიკური ცოდნის გავრცელება უნივერსიტეტთან დაკავშირებულ ინსტიტუტის საშუალებით მოხდება.

ეს საკითხი მიზანშეწონილობისა და ქონებრივ-კულტურული შესაძლებლობის თვალსაზრისით უნდა იყოს განხილული, რადგან თავის და თავად ორგვარივე გზით, უნივერსიტეტთან დაკავშირებული პოლიტექნიკური დაწესებულებათა საშუალებითაცაა და ცალკე არსებულ პოლიტექნიკუმითაც ქვეყნის ნივთიერ კულტურის წარმატებას შესაძლებელია ღირსეულად ხელი შეუწყოს მთავრობამ. ამ ორ გზათაგანის უპირატესობისა და უმჯობესობის გადაწყვეტა ამა თუ იმ ქვეყნის მდგომარეობაზეა დამოკიდებული. ჯერ ერთი ცხადია, რომ მხოლოდ მდიდარსა და ხანგრძლივი კულტურის პატრონს სახელმწიფოებს ძალუძთ უნივერსიტეტებიცა და დამოუკიდებელი, ცალკე უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებლები იქონიონ. საამისოდ მეცნიერთა მოჭარბებული თუ არა, ისეთს თეორიულსა და საზოგადო საგნებში, როგორც მაგ. უმაღლესი მათემატიკა, მექანიკა, ქიმია, ფიზიკა, კრისტალოგრაფია, მინერალოგია, გეოლოგია, პეტროგრაფია, ბოტანიკა, მიკრობიოლოგია, ბაქტერიოლოგია, ფიზიოლოგია და სხვა საგნებია, მეცნიერთა ორმაგი რიცხვი მაინც არის საჭირო. ხოლო თუ ერთი და იგივე პირნი წაიკითხავენ ამ საზოგადო საგნებს უნივ-ტსა და პოლიტექნიკუმში, ეს სწორედ იმის მაჩვენებელი და დამამტკიცებელი იქნება, რომ ან ქვეყანას ორი დამოუკიდებელი და სრულებით განცალკევებული უმაღლესი სასწავლებლისათვის ძალა არ შესწევს.

მეორე ქონებრივი საკითხია. უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებლისათვის ისედაც დიდ ძალი ფულია საჭირო მანქანებისა, ხელსაწყოებისა და სხვა გვარი მოწყობილობისათვის. ამას უნდა დაემატოს საზოგადო თეორიული საგნების წამკითხველი პროფესორებისა, დოცენტებისა და ლაბორანტებისათვის ჯამაგირი და იმავე საგნებისათვის საჭირო ლაბორატორიებისა და კაბინეტების მოსაწყობად და შესანახად გაწეული ერთდროული და ყოველწლიური ხარჯები. ამ გვარად ქიმიის, ფიზიკის, მინერალოგიის, გეოლოგიის, ბოტანიკის და სხვა საგნის პროფესორები, დოცენტები, უნივერსიტეტსაც უნდა ჰყავდეს და პოლიტექნიკუმსაც, ამავე საგნებისათვის ლაბორატორიები და კაბინეტები უნივერსიტეტსაც უნდა ჰქონდეს და პოლიტექნიკუმსაც. ცხადია, რომ მხოლოდ ეკონომიურად მდიდარსა და დაწინაურებულს სახელმწიფოებს შეუძლიან ასეთი მეცნიერთა ორმაგი რიცხვი იყოლიონ და ერთი და იმავე საგნისათვის ორგანიზაცია გასწიონ. ამ გვარი ნამეტნობის საშუალება ეკონომიურად ჩამორჩენილ და მეცნიერულად დაუწინაურებელ ქვეყნებს არ აბადიანთ ხოლმე.

ამ მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით თუ შევხედავთ საკითხს, — უნდა გავიხსენოთ, რომ არა ერთი საქართველოზე უფრო უწინარეს განთავისუფლებულ ან ხანგრძლივი წარსულის მქონებული სახელმწიფოებისა, როგორც, მაგალითად საბერძნეთი, ბულგარეთი, სერბია, დანია, ნორვეგია, ფინეთი და სხვები, რომელთაც თითო უნივერსიტეტი აქვთ მხოლოდ. ფინეთსაც კი, რომელშიაც უნივერსიტეტი არსებობს უკვე 1640 წლიდან მოყოლებული, უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებელის მაგიერ მხოლოდ პოლიტექნიკური სასწავლებელი აქვს. მით უმეტეს საქართველოს ორი დამოუკიდებელი სრული უმაღლესი სასწავლებლის — უნივერსიტეტისა და პოლიტექნიკუმის შენახვა გაუჭირდება.

ჩვენ არც ესლა გვყავს იმდენი მეცნიერი, რომ ორი სასწავლებლისათვის ცალ-ცალკე პროფესორები ვიყოლიოთ, არც ახლო მომავალში. მაშასადამე, ან იმავე პირობა, რომელნიც უნივერსიტეტში კითხულობენ ლექციებს, უნდა პოლიტექნიკუმშიაც იკითხონ ლექციები (რაც ესლაც სამწუხაროდ უკვე ხდება) ან მთლად უცხოელებით გავავსოთ. მაშასადამე, ერთი და იგივე საგანი ერთხელ წაკითხვის მაგიერ უნივერსიტეტის ქართველმა მეცნიერმა ორჯერ უნდა წაკითხოს, ორჯერ უჩვენოს. ეს კი ჩვენი მეცნიერთა ძალღონის და ღრრის შეუწყნარებელი და მათი წარმატებისათვის მეტად სახიფათო გაფლანგვა იქმნებოდა. მათ საკუთარი სამეცნიერო მუშაობისა და კვლევადიებისათვის ღრრ ძალიან ცოტა დარჩებათ, თითქმის მთელს თავის ენერგიას მართაოლენ ლექციების კითხვას შეაღებდენ და როგორც მეცნიერთ, მათ ყოველგვარი მნიშვნელობა დაეკარგებათ. ხოლო თუ ჩვენ პოლიტექნიკუმშიც და სახელმწიფო, უნივერსიტეტში სხვადასხვა პირები გვეყოლებიან, მაშინ ცხადია, იძულებული ვიქნებით პოლიტექნიკუმი უცხოელებით ავავსოთ...

მაგრამ ამ საკითხის განხილვის დროს ზემოხსენებული გონებრივი შესაძლებლობის გარდა, განსაკუთრებით ქონებრივი მხარეც უნდა იყოს გათვალისწინებული. შეუძლიან თუ არა დიდს ეკონომიურს გაჭირვებაში მყოფს ჩვენს სახელმწიფოს ორმაგი ხარჯი გასწიოს ერთი და იმავე საგნებისა და დაწესებულებათათვის (ლაბორ. კაბინეტებისათვის, წიგნთსაცავისათვის, შენობის ქირისა და შენახვა-განათებისათვის).

განა მიზანშეწონილი იქნებოდა იმ დროში, როდესაც სახელმწიფოს ფინანსების გაჯანსაღება ცხოვრების ყოველ სფეროში უდიდეს მომჭირნეობას გვიკარნახებს, ორკეცი ხარჯები გავიღოთ ერთსა და იმავე დანიშნულებისათვის?

უკვე ესლაც, როდესაც ყველაზე ძვირი ტექნიკური ფაქტორტეტი ჯერ მხოლოდ იწყობა, პოლიტექნიკუმის სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა 10 000 000 მან. ნაანგარიშეა. რა იქმნება შემდეგში? ამას გარდა უეჭველია ეს ხარჯთაღრიცხვა, რა წამს სახელმწიფო პოლიტექნიკუმის შენახვას იკისრებს, საგრძნობლად გაიზარდება პირადი შემადგენლობის საარგოს გადიდების გამო. ხოლო რამდენად შემცირებით არის ნავარაუდები პოლიტექნიკუმის ხარჯთაღრიცხვა — იმითაც მტკიცდება, რომ რუსული პარალელური მხოლოდ ორი კურსი ყოფილა ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის სტუდენტთათვის 5 000 000 მანეთზე მეტი ჯდება

იმისდა მიუხედავად, რომ ყველა ჩვენ პროფესორებს ამ კურსებზე ლექციების კითხვისათვის სარგოდ მხოლოდ ნახევარ ჯამაგირს ვუთვლით. ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა დაუჭრდება ჩვენს სახელმწიფო ხაზინას მთელი დამოუკიდებელი, ცალკე პოლიტექნიკუმის მოწყობა-შენახვა მისი ძვირფასი დაწესებულებებით.

მეტად საყურადღებო საკითხია აგრეთვე პოლიტექნიკუმის მსმენელთა რიცხვი. ამჟამადვე, როდესაც ნამდვილი ტექნიკური ფაკულტეტის ჯერ მხოლოდ ჩანასახია, მსმენელთა რაოდენობა უკვე 981 უდრის. მართალია აქეთგან 303 უცხოეთის ქვეშევრდომი ყოფილა და 608 საქართველოს მოქალაქე. აშკარაა რომ მხედველობაში მხოლოდ ეს უკანასკნელი რიცხვია მისაღები. ამ 608-ითგან 97 სასოფლო-სამეურნეოზეა, (აქეთგან ქართველი მხოლოდ 28-აა), 123 ეკონომიურზე (რომელთაგან ქართველი მარტო 49-აა), სახუროთმოძღვროზე 82-ია, მათგან 66-ი ქართველი ყოფილა, ხოლო მექანიკურ ფაკულტეტზე 306, მათ შორის 181 ქართველი ირიცხება. სულ 608 საქართველოს მოქალაქეთაგან ნახევარზე ცოტა მეტი 324 სტუდენტი ქართველობაა. ორთავე ტექნიკურს ფაკულტეტზე საერთოდ 388 საქართველოს მოქალაქე ითვლება, მათ შორის 247 ქართველი ყოფილა. თუ ასე წავიდა საქმე, სრულ პოლიტექნიკუმში უნდა ეხლანდელზე ორჯერ მეტი რიცხვი მაინც ვიანგარიშოთ. მაგრამ აქ ერთი საკითხი იბადება, რამდენად ნორმალურია ეს რიცხვი და თანაც რამდენად შესაძლებელია, რომ ეს რაოდენობა მომავალში გაიზარდოს და არა შემცირდეს?

ამ საკითხის გამოსარკვევად ურიგო არ იქნება უცხოეთის, ყველაზე უფრო განვითარებულ მრეწველობის მქონეულ ქვეყნების სტატისტიკურს ცნობებს ჩავუკვირდეთ, ავიღოთ, მაგალითად, ორი უდიდესი სამრეწველო დაწინაურებული სახელმწიფო ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატები და გერმანია.

ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებული შტატების უმაღლეს სასწავლებლებში 1900 წელს მყოფ 16 171 სტუდენტთაგან, რომელნიც სპეციალურ ცოდნას და განათლებას ითვისებდნენ, სწავლობდა:

1. მანქანების აგებას 4459 სტუდენტი	(იხ. Prof. Sigmund Müller. Technische Hochschulen in Nordamerika, გვ. 6).
2. ელექტროტექნიკას 4459	
3. საამშენებლო ხუროთ —	
მოძღვრებას . 3140	„
4. სამთამადრო „ 1261	„

სულ . . 13319 „

ერთ მილიონ მცხოვრებზე, მამასადამე, სპეციალური ტექნიკური ცოდნის მიმღები სულ 133 სტუდენტი მოდის. სრულებით ცხადია, რომ საქართველო მანქანების ამგებ და საელექტროტექნიკის მანქანათა და ხელსაწყოების მწარმოებულ ქვეყანად რომ იქცეს, რაც თავისდა თავად ახლო მომავლისათვის უნიადგო ოცნებად უნდა ჩაითვალოს, მაინც დიდი ხნის განმავლობაში ვერ შესძლებს ისეთი მუშაობის გაჩაღებას, როგორიც ამერიკაშია. მამასადამე, საქართველოსათვის ეს მეტის-მეტად მოჭარბებულ რიცხვად უნდა ჩაითვალოს. უფრო სიმართლესთან ახლო იქნებოდა, რომ რაოდენობის სავარაუდოდ გამოან-

გარიშების დროს მანქანების აგების შემსწავლელთა რიცხვი გამოგვეკლო. ხოლო ელექტროტექნიკისა, სააღმშენებლო და სამთამადნო ხუროთმოძღვრებისა და ინჟინერობის დარგებზე მყოფ სტუდენტთა რაოდენობა 8860 უდრის, ანუ ერთ მილიონზე მხოლოდ 88 სტუდენტი მოდის.

თუ საქართველოს მცხოვრებთა რიცხვს სამ მილიონად ჩავთვლით, ჩვენი სამშობლო რომ ამერიკის მსგავსად უაღრესად აყვავებულ წარმოების პატრონი იყოს და ოთხივე ზემოაღნიშნული ტექნიკური დარგი ამერიკულად განვითარებული იყვეს, მაშინაც სტუდენტ-პოლიტექნიკოსთა რიცხვი 400 არ უნდა აღემატებოდეს. ხოლო თუ ჩვენ, როგორც ჰკუასთან უფრო ახლოა, მარტო 3 დარგს ვიანგარიშებთ და მანქანების აგების დარგს სავარაუდო, სათვალავში არ მივიღებთ. მაშინ საქართველოში 5 წლის კურსის დროსაც პოლიტექნიკოსთა რიცხვი 264 არ უნდა აღემატებოდეს და ამ რიცხვს ჩვენი მოჭარბებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაც კი შეუძლიან. მაგრამ რაკი ყველაფერი ცხადია, რომ საქართველოს ამერიკამდის ჯერ ძალიან ბევრი უკლია, ამდენი რიცხვიც გადაჭარბებულად უნდა ჩაითვალოს და სულ მოკლე ხანში, როდესაც სწავლადამთავრებულნი თავის ტექნიკური ცოდნის გამოყენებისათვის ასპარეზს ვერ იპოვიან, პოლიტექნიკური ცოდნის შეთვისების მსურველთა რიცხვიც შემცირდება და ნორმამდის დაეცემა.

ამგვარადვე 1900 წლ. ჩრდილოეთ ამერიკის შეერთებულს შტატებში უმაღლეს სასოფლო-სამეურნეო სწავლის მიმღები მთლად 2852 სტუდენტი ითვლებოდა (S. Müller. Technische Hoch Schulen in Amerika), ანუ ერთ მილიონ მცხოვრებზე დაახლოვებით 28-30 მეურნე-სტუდენტი. საქართველოც, რომ ამერიკის მსგავსად დაწინაურდეს ამ დარგში, მაშინაც უმაღლეს მეურნეობის შემსწავლელ სტუდენტთა რიცხვი maximum-იც რომ ვიანგარიშოთ, შეიძლება მხოლოდ 70-75-მდე ავიდეს.

გერმანიაში 1909 წლ. ყველა უმაღლეს ტექნიკურ სასწავლებელში 13000 სტუდენტი ირიცხებოდა, აქედან 2500 სტუდენტი უცხოელი იყო. (K. Knabe. Das deutsche Unterrichtswesen გვ. 100), მაშასადამე, 10 500 სტ. გერმანიის ქვეშევრდომი უნდა ვიგულისხმოთ. ამ უმაღლეს სასწავლებლებში ჩვეულებრივ 5 შემდეგი განყოფილებაა: 1. მხატვრული ხუროთმოძღვრებისა, Hochbauabteilung für Architekten, 2. აღმაშენებლობითი ხუროთმოძღვრებისა, (Ingenieurabteilung für Bauingenieurwesen), 3. მექანიკურის მანქანებისა და ელექტროტექნიკისათვის, 4. ტექნიკურ ქიმიისა და 5. მეტყეობა-სასოფლო მეურნეობისა. ზოგან აგრეთვე გადასახადთა და ბაჟების, ან საფარმაცევტო საქმეს (ბრაუნშვაიგში), ან კიდევ მათემატიკისა, ფიზიკისა და ქიმიის მასწავლებლებს სპეციალურ სასწავლებლებისათვის (K. Knabe, Seite 98-99).

ამას გარდა საგანგებო მეტყეობისა (Forstakademien) და ცალკე უმაღლესი სასოფლო-სამეურნეო სასწავლებლებიც Landwirtschaftliche Hochschulen არსებობენ გერმანიაში. მეტყეობის აკადემიებში საერთოდ 320 სტუდენტი ირიცხება მხოლოდ. (K. Knabe, Seite 100).

რამდენი სწავლობს გერმანიაში სასოფლო-მეურნეობას ძნელი განოსაან-გარიშებელია, რადგან საგანგებო უმაღლეს სასწავლებლებს გარდა ჰალეს,

ლაიპციგისა, გიისენისა და იენას უნივერსიტეტებთანაც სამეურნეო ინსტიტუტებში არსებობენ (იქვე 101).

ამიტომ ჩვენ უნებლიეთ ყველა სპეციალურ ტექნიკური სამეცნიერო დარგების შემსწავლელთა რიცხვი, მათ შორის მეტყეობა-სასოფლო მეურნეობისა, მებაჟეობისა და საფარმაცევტო საქმისა და მასწავლებლობისათვის მომზადებულთა რაოდენობაც უნდა გიგულისხმოდ საერთო ანგარიშის დროს. სულ ამგვარს ტექნიკურს უმაღლეს სასწავლებელში გერმანიაში, როგორც მოხსენებული გვქონდა, 40500 სტუდენტი ირიცხებოდა, ანუ ერთ მილიონზე 175 სტუდენტი. მაშასადამე, საქართველო გერმანიასავით რომ სამრეწველო და მწარმოებელ ქვეყანად ყოფილიყო, მაშინაც საქართველოს უმაღლეს ტექნიკურს სასწავლებელში, სადაც პოლიტექნიკურს ცოდნასა და სასოფლო მეურნეობას ასწავლიან, მთლად 525 სტუდენტზე მეტი არ უნდა ვიანგარიშოთ. მაგრამ ეს რიცხვი თითქმის სანახევროდ უნდა შემცირებული იყოს, რათგან სასოფლო-სამეურნეობისა და მეტყეობის განყოფილება ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში უკვე სამი წელიწადია რაც არსებობს და ამის გამო აგრონომ-სტუდენტთა რიცხვი უნდა სავარაუდოდ ანგარიშის დროს გამოკლებულ იქმნეს. ხოლო აქაც საყურადღებოა, რომ ისეთს ეკონომიურად და მრეწველობის მხრით უაღრესად განვითარებულს ქვეყანასაც კი, როგორც გერმანიას, სამთომადნო აკადემია (Bergakademie) სამგან (ბერლინისა, კლაუსტალს, Claustal am Harz და ფრაიბერგში საქსონიაში) აქვს და პროფესორ-დოცენტები ერთში 30, მეორეში 20, მესამეში 25 ითვლება. სტუდენტთა რიცხვი კი პირველში 350, მეორეში 270 და უკანასკნელში 400 ანუ სამსავე აკადემიაში 1020 სტუდენტია (K. Knabe. Das deutsche Unterrichtswesen den Gegenwart. Aus Natur und Geisteswelt, B 299, 1910 წ. გვ. 100). თუ მრგვლივი ანგარიშისათვის თვით გერმანელთა რიცხვი 60 000 000 ვიანგარიშეთ, ერთ მილიონ მცხოვრებზე მხოლოდ 17 სტუდენტი მოდის. მაშასადამე, საქართველო რომ გერმანიის მსგავსად მრეწველ ქვეყანად იქცეს, მაშინაც ოთხსავე კურსზე მაქსიმუმი 51 სტუდენტი შეიძლება რომ ჰყავდეს.

ამგვარად, მრეწველობის მხრივ და ეკონომიურად ასეთი დაწინაურებული ქვეყნების გამოცდილება, როგორიც ჩრდილოეთი ამერიკის შეერთებული შტატები და გერმანია, ცხადად გვიჩვენებს, რომ უმაღლესი ტექნიკური ცოდნის მქონებელ პირთა რიცხვის მოთხოვნილება საქართველოში 264-300 სტუდენტს არ უნდა აღემატებოდეს. ამიტომ ტფილისის პოლიტექნიკუმი სტუდენტთა მოჭარბებულ რაოდენობა მხოლოდ შემთხვევითი, გარდამავალი მიზეზებით უნდა იხსნებოდეს. როცა ცხოვრება კალაპოტში ჩადება და მოზარდი ახალგაზრდობა დარწმუნდება, რომ ამოდენა ინჟენერები საქართველოს არ სჭირდება და მის მოთხოვნილებას აღემატება, ესლანდელსავით მრავლად აღარ მოაწყდება პოლიტექნიკურს და როგორც უკვე სამკურნალო ფაკულტეტსაც ემჩნევა ეს რიცხვი საგრძნობლად შემცირდება. აქაც თავისდათავად იგივე ეკონომიური საკითხი იზადება. ასეთი მცირერიცხოვანი მსმენელებისათვის 264-300 ცალკე მეტისმეტად ძვირფას სპეციალურ სასწავლებლის შენახვა მხოლოდ ეკონომიურად ღონიერსა და სამრეწველო, ან საზოგადოდ დიდს სახელმწიფო-

ებს შეუძლიანთ. საქართველოსთან პატარა და მრეწველობის მხრით ჩამორჩენილი ქვეყანა ასეთს ხარჯებს ვერც გაუძლებს. მაშასადამე, ამ თვალსაზრისითაც შეუძლებელია, რომ საქართველოს უნივერსიტეტს გარდა კიდევ სრულებით დამოუკიდებელი, განსაკუთრებული და ისეთი ძვირფასი უმაღლესი სასწავლებელი ჰქონდეს, როგორიც პოლიტექნიკუმი.

ზემოყვანილ ყველა მოსაზრებათა გარდა ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი გარემოებაც არსებობს, რომელიც უეჭველად მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული. საქართველო უაღრესად თავისებური და მრავალფეროვანი ბუნებისა და თვისებების ქვეყანაა, ჯერჯერობით ძალიან ნაკლებ შესწავლილი. უდავოა აგრეთვე, რომ ჩვენ მეურნეობა-წარმოების მხრივ მეტად ჩამორჩენილები ვართ. ასეთს პირობებში მხოლოდ მეცნიერული კვლევა-ძიების საშუალებით სამოქმედო გზის გაკაფვა დაგვისხნის ჩვენ უმწეო მდგომარეობიდან. უბრალო მიმბაძველობა და ტექნიკის ხელოსნური შესწავლა ვერას გვიშველის, როგორც ჩვენი სასოფლო მეურნეობის დაწინაურებისათვის საქართველოს ნიადაგის თვისებისა, ზოობლეულობისა, მცენარეთა და ხეხილების ჯიშების, ღვინისა და რძის წარმოების, საქონლის ჯიშების მეცნიერული თეორიული დაკვირვებითი შესწავლა საჭირო, რომ თვითოეული მათგანის თვისება და ღირსება-ნაკლი იყოს გამორკვეული და ამისდა მიხედვით მიზანშეწონილი გეგმა შემუშავდეს, ამგვარადვე, ცხადია, ჩვენი სამთამადნო მრეწველობის განვითარების აუცილებელ პირობას საქართველოს მინერალოგიური, პეტროგრაფიული და გეოლოგიური-ქიმიური შესწავლა შეადგენს. ასეთი თეორიული კვლევა-ძიების წარმოება და გზის გაკაფვა კი უპირველესად უნივერსიტეტს ეხერხება. ცნობილია, რომ რუსეთის ნიადაგთ-მეცნიერულ შესწავლის პირველი და ნიჭიერი სულის ჩამდგმელი დოკუჩაევი პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი იყო და უნივერსიტეტში მუშაობდა. ცნობილია და ამას პროფ. პრიანიშნიკოვიც ადასტურებს, რომ გერმანიის საუკეთესო სამეცნიერო და დამაწინაურებელი აგრონომიული ძალა და კვლევა-ძიება უნივერსიტეტთან არსებული კათედრებთან არიან დაკავშირებული. უდავოა, რომ გერმანიის მრეწველობის თანამედროვე აყვავებას უმთავრეს გერმანული ქიმიური მეცნიერების შემოქმედებამ შეუწყო ხელი.

ამ თვალსაზრისითაც ჩვენი ეკონომიური აღორძინებისათვის სწორედ რომ საუკეთესო გზა იქმნებოდა, რომ პოლიტექნიკური მეცადინეობაც უნივერსიტეტთან ყოფილიყო დაკავშირებული. თეორიული, საზოგადო-სამეცნიერო დარგების წარმომადგენელნი თავიანთ კვლევა-ძიებით გზას გაუკაფავენ და მიზნებს გადაუშლიან პრაქტიკული საგნების წარმომადგენლებს და ამით სამოქმედო გეგმის შემუშავებას გაუადვილებენ.

ამ მხრივ ჩვენს უნივერსიტეტს უკვე დაწყებული აქვს მოქმედება და პროფ. პ. მელიქიშვილის მიერ და მისი თაოსნობით უნივერსიტეტის რაოდენობითი და აგრონომიულ ქიმიურ ლაბორატორიუმში უკვე სამი ქართულ მეურნეობისათვის დიდმნიშვნელოვანი საკითხია შესწავლილი: 1. „ჩვენი საჭმელ-სასმელის ქიმიური შემადგენლობა“, 2. „ჩვენი ღვინის ქიმიური შემადგენლობა“ და 3. „ჩვენი ყვე-

ლის ქიმიური შემადგენლობა და მისი დედა“. გამორკვეულია, რომელი ხორბლუეულობა და მარცვლეულობა უნდა ჩაითვალოს საუკეთესოდ, შესწავლილა ჩვენი ღვინოების ბუნება, ღირსება და ნაკლი, გამორკვეულია მისი აცილებას საშუალება და მომავალი სამოქმედო გეგმა. იგივეა გაკეთებული ჩვენი მეყველეობის მეცნიერულ შესწავლისათვის და გასათუმჯობესებლად. მომავალში ამგვარი მუშაობა უფრო გაცხოველდება, რაც ჩვენი ქონებრივ კეთილდღეობის შესაძლებლობას მკვიდრს ნიადაგს შეუქმნის.

ერთი სიტყვით, სამეცნიერო და პრაქტიკულ თვალსაზრისითაც ჩვენთვის უფრო მიზანშეწონილი იქმნება პოლიტექნიკური ცოდნის შეძენა უნივერსიტეტთან იყოს დაკავშირებული და არა განცალკევებული სპეციალური სასწავლებლის საშუალებით მოეწყოს. დასასრულ უნდა აღვნიშნო, რომ უნივერსიტეტთან დაკავშირების შიში პოლიტექნიკუმის აწინდელ მესვეურთა სრულებით ახალი სენი უნდა იყოს, რომელიც, როგორც ეტყობა ერთგვარს გულშეიწყობასთანაც ყოფილა დაკავშირებული. სხვათრივ გაუგებარია ის უცნაური გარემოება, რომ 1917 წლ. 11 ივლისს თვითვე პოლიტექნიკუმის წარმომადგენელნი რუსეთის მთავრობის წინაშე შუამდგომლობდნენ: «о развертывании Политехнического института, по имеющимся уже примерам Англии, Бельгии и Америки, в Университет с техническими отделениями, в целях осуществления идеи единой высшей школы». რუსეთის მთავრობამ «признав в принципе преобразование неотлагательным», რომ ამით საქმე არ შეფერხებულიყო და პოლიტექნიკუმი საჩქაროდ გაეხსნათ, დადგინა придать кафедрам первых курсов такой характер, чтобы представилась возможность дальнейшего постепенного развертывания Политехнического института в Университет с техническими отделениями». (იხ. 1920 წ. 5 ნომბ. Докладная записка საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის სახელობაზე, გვ. 9-10). მაშასადამე პოლიტექნიკუმის მესვეურნი ამ სამი წლის წინათ თურმე თვითონვე თხოულობდნენ და საუკეთესოდ სცნობდნენ, რომ უმაღლესი პოლიტექნიკური ცოდნის გავრცელება უნივერსიტეტთან ყოფილიყო დაკავშირებული და ცალკე პოლიტექნიკუმის არსებობა სრულებითაც საჭიროდ არ მიაჩნდათ, ცხადია, რომ მათი ეხლანდელი მტკიცება, ვითომდა თუ არა ცალკე პოლიტექნიკუმით უმაღლეს ტექნიკური ცოდნის გავრცელება არ შეიძლებოდა, ყოველგვარს მნიშვნელობასა ჰკარგავს და ყალბია.

ამ გვარად უეჭველია, რომ ჩვენი ქვეყნის ბუნების თავისებურება, მისი სიბატარავე და ხალხის და მეცნიერთა შედარებითი მცირერიცხოვნება, ქონებრივი სახსრის მომჭირნეობა უნივერსიტეტთან ტექნიკური განყოფილების ან ინსტიტუტის გახსნას გვიკარნახებდნენ და არა ცალკე პოლიტექნიკუმის შენახვას. ამის გაწასახორციელებლად უნდა საგანგებო გეგმა შემუშავდეს, რომელიც ჩვენი კულტურულ-ქონებრივს სახსართანაა და მოთხოვნილებასთან უნდა იყოს შეფარდებული.

დასასრულ ჩემს თავს მოვალედ ვთვლი განვაცხადო, რომ პოლიტექნიკუმის მესვეურთა მოხსენებაში ნათქვამია: «образованная для выяснения этого вопроса (о присоединении Политехнического института к Государственному университету в связи с закрытием двух факультетов — сельско-

хозяйственного и экономического) и общего положения Института комиссия под председательством ректора Госуд. университета проф. Джавахишвили — прекратила свою деятельность, признав свою деятельность нецелесообразной». აქ ისე ორჭოფულად არის ნათქვამი, რომ მკითხველმა შეიძლება იფიქროს, თითქოს კომისიამ ამგვარი შეერთების შესაძლებლობა და მიზანშეწონილობა უარჰყო. ნამდვილად კი კომისია იძულებული იყო შეეწყვიტა მუშაობა მას შემდგომ, როდესაც პოლიტექნიკუმის წარმომადგენლებმა კომისიის მესამე 1920 წლ. 31 ივლისის სხდომაზე განაცხადეს, რომ «Совет института считает необходимым сохранение и дальнейшее развитие уже три года существующего Тифлисского полиинститута, как автономного и самостоятельного во всем его объеме учреждения». რაკი კომისიას მთავრობისაგან მხოლოდ შეთანხმების საკითხი ჰქონდა მონდობილი, პოლიტექნიკუმის წარმომადგენელთა კი ასეთი კატეგორიული უარი განაცხადეს შეერთების წინააღმდეგ, მხოლოდ ამის შემდგომად, ამიტომ კომისიამ თავისი მოქმედების გაგრძელება უკვე მიზანშეწონილად ვერ სცნო, და ტყუილი დროს დაკარგვად მიიჩნია და დაიშალა. ივ. ჭავჭავიძე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 27, ფურ. 17—22, პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჭავჭავიძე“ ავტოგრაფი.

№ 53

1920 წელი. — ივანე ჭავჭავიძელის მიერ შედგენილ მიმოხილვიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 1918-1920 წ.წ. მოღვაწეობის შესახებ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 1918 წელს 26 იანვარს დაარსდა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის სახით, რომელიც მაშინდელ გეგმით სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო სამეცნიერო საგნებსაც შეიცავდა. შემდეგში 1918 წლ. შემოდგომას სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო საგნები ცალკე ფაკულტეტად იქმნა გამოყოფილი.

ამავე დროს უნივერსიტეტის საბჭოს დადგენილებით სამკურნალო ფაკულტეტი დაარსდა. თავდაპირველად, ერთი სემესტრის განმავლობაში, უნივერსიტეტი კერძო უმაღლეს სასწავლებლად ითვლებოდა და მხოლოდ 1918 წლის 3 სექტემბერს საქართველოს ეროვნული საბჭოს დადგენილებით ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტად იქმნა გამოცხადებული.

გახსნისას უნივერსიტეტში 369 სტუდენტი და 89 მსმენელად ჩაეწერა. 1920 წლ. გაზაფხულის სემესტრში უკვე 1907 სტუდენტი და თავისუფალი მსმენელი ითვლებოდა. მათგან 518 სტუდენტი და 64 მსმენელი სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე ირიცხებოდა, 556 სტუდენტი და 20 მსმენელი სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე და 739 სტუდენტი და 10 მსმენელი სამკურნალოზე.

ამჟამად 1920 წლის შემოდგომის სემესტრში სტუდენტ-მსმენელთა საერთო რიცხვმა 2814-ს მიაღწია, რომელთაგან 2729 სტუდენტია და 85 მსმენელი. მაშასადამე ერთ სემესტრში სტუდენტ-მსმენელთა რიცხვს 907-ით უმატნია.

ფაკულტეტების მიხედვით სტუდენტ-მსმენელთა რაოდენობა ასეა დაყოფილი: 990 სტუდენტი და 74 მსმენელი სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე, 779 სტუდენტი და 6 მსმენელი სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე და 960 სტუდენტი და 5 მსმენელი სამკურნალოზე. ამგვარად ერთი სემესტრის განმავლობაში სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის სტუდენტთა რიცხვს 472-ით უმატნია, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე 223-ით და სამკურნალოზე 221-ით. მაშასადამე სხვებთან შედარებით ყველაზე მეტი ზრდა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტს ეტყობა. სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე სამი განყოფილებაა:

1. სამათემატიკო, რომელზედაც სულ 202 სტუდენტია, რომელთაგან 120 ვაჟია და 82 ქალი.

2. საბუნებისმეტყველო, რომელზედაც 101 სტუდენტი ითვლება, მათ შორის 49 ვაჟია და 52 ქალი.

3. სასოფლო-სამეურნეო, რომელზედაც 476 სტუდენტია, მათგან 380 ვაჟია და 96 ქალი. ამგვარად აგრონომ-სტუდენტთა რიცხვი საგრძნობლად სჭარბობს სხვა განყოფილებათა სტუდენტთა რაოდენობას და 173-ით აღემატება სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო განყოფილებათა საერთო რიცხვსაც კი 303-ს. ქალები უფრო აგრონომიულს ეტანებიან, შემდეგ სამათემატიკოს და ყველაზე ნაკლებ საბუნებისმეტყველოს, რომელზედაც მათი რიცხვი მაინც ვაჟებისას აღემატება.

სამკურნალო ფაკულტეტზე ორი განყოფილებაა: 1. სამკურნალო, რომელზედაც უმრავლესობაა — 887 სტუდენტი, მათგან 524 ვაჟია და 363 ქალი, და 2., საპროვიზორო, სადაც სულ 73 სტუდენტია, მათ შორის 69 ვაჟი და 4 ქალი. სტუდენტთა რაოდენობას საერთოდ ფაკულტეტების მიხედვით და სქესთა რიცხვის თვალსაზრისით თუ განვიხილავთ ირკვევა, რომ

	ვაჟი	ქალი
სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე	707	283
სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე	549	230
სამკურნალოზე	593	367
სულ	1849	880

მაშასადამე საერთოდ ვაჟების რიცხვი ქალებისას 969-ით სჭარბობს. ვაჟები უფრო სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტს ეტანებიან. შემდეგ სამკურნალოს, მერმე სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოს, რომელზედაც დიდი უმრავლესობა აგრონომები არიან. ქალები ყველაზე მეტნი სამკურნალოზე არიან. შემდეგ სიბრძნისმეტყველებისაზე, მერმე სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველოზე.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამკურნალო ფაკულტეტის პარალელურ განყოფილების სტუდენტთა რიცხვი კურსების მიხედვით

მე-2 კურსი	ჩარიცხულნი მე-3 სემესტრზე		ჩარიცხულნი მე-4 სემესტრზე		ჩარიცხულნი მე-5 სემესტრზე	ჩარიცხულნი მე-6 სემესტრზე	ვაჟი და ქალი ორივე სემესტრზე
	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი	ვაჟი და ქალი ერთად	ვაჟი და ქალი	
	142	70	4	7	212	11	223
მე-3 კურსი	ჩარიცხულნი მე-5 სემესტრზე		ჩარიცხულნი მე-6 სემესტრზე		ჩარიცხულნი მე-5 სემესტრზე ერთად	ჩარიცხულნი მე-6 სემესტრზე ერთად	ვაჟი და ქალი ორივე სემესტრზე
	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი			
	38	32	12	8	120	20	140
მე-4 კურსი მე-8 სემესტრი	ქალი	ვაჟი	ქალი და ვაჟი ერთად				
	55	12	67				67

ს უ ლ 430

1920 წლის შემოდგომის სემესტრში დახურული ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის სტუდენტთათვის მოეწყო დროებითი რუსული პარალელური 2 და 3 კურსები, რომელზედაც სულ 480 სტუდენტია, მათგან 278 ქალია და 202 ვაჟი. სამკურნალოზე 257 ქალი ითვლება და 194 ვაჟი, საბუნებისმეტყველოზე კი 21 ქალი და 8 ვაჟი.

1920 წლის გაზაფხულის სემესტრში სულ 27 პროფესორი, 6 დოცენტი, 7 ლექტორი, 23 ასისტენტი და 5 ორდინატორი იყო, ანუ სულ 55. შემოდგომის სემესტრში კი განსაკუთრებით რაკი სამკურნალო ფაკულტეტის კლინიკები უნდა მოწყობილიყო, სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობა საგრძნობლად გაიზარდა. ამჟამად დროებით სამი წლის ვადით მოწვეულებიანად 39 პროფესორია, 10 დოცენტი, 17 ლექტორი, 44 ასისტენტი, 4 ლაბორანტი, 13 ორდინატორი.

ამგვარად პროფესორ-დოცენტთა ლექტორების საერთო რიცხვი 66 შეადგენს, ასისტენტ-ლაბორანტ-ორდინატორებისა კი 61. მაშასადამე, სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის რაოდენობა 127 უდრის. 49 პროფესორ-დოცენტთაგან 38 ქართველია, ზოლო 10 რუსი პროფესორია და 1 დო-

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის პარალელურ განყოფილების სტუდენტთა რიცხვი კურსების მიხედვით

მე-2 კურსი	ჩარიცხულნი მე-3 სემესტრზე 1920 წ.		ჩარიცხულნი მე-3 სემესტრზე 1920 წ.		ჩარიცხულნი მე-4 სემესტრზე 1921 წ.		ჩარიცხულნი მე-4 სემესტრზე	
	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი
	4	5	9	4	3	7	16	
მე-3 კურსი	ჩარიცხულნი მე-5 სემესტრზე 1920 წ.		ჩარიცხულნი მე-5 სემესტრზე 1920 წ.		ჩარიცხულნი მე-6 სემესტრზე 1921 წ.		ჩარიცხულნი მე-6 სემესტრზე	
	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი	ქალი	ვაჟი
	29	3	32	29	3	32	41	38

ცენტი [...] ყველა რუს პროფესორ-დოცენტთ, რომელთაც ასისტენტები ეკუთვნისთ, ასისტენტებად ქართველები ჰყავთ და პრაქტიკული ვარჯიში ქართულად სწარმოებს. პროფ. ანფიმოვის, მინუილოვისა და სალტიკოვის ლექციებში ქართულად ითარგმნება და იბეჭდება კიდევ ისე, რომ რუსულად მოსმენილი ლექციების საფუძვლიანად შესასწავლად სტუდენტებს ქართულად დაბეჭდილი კურსი ექნებათ ხელთა.

უნივერსიტეტისათვის გამოსადეგ უფლებამოსილ ქართველ მეცნიერთა რიცხვი თითქმის სრულებით ამოწყულია [...] მაგრამ რაკი ქართველთა შორის ზოგიერთი მეცნიერების წარმომადგენელნი ამჟამად არა გვყვანან, უმათოდ კი უნივერსიტეტი სისრულეს ვერ მიაღწევს და მისი აღმშენებლობაც ვერ დამთავრდება, ამიტომ თავისუფალ კათედრებისათვის დროებით უცხოელ პროფესორების მოწვევა აუცილებელია, განსაკუთრებით აგრონომიული საგნებისათვის, კლინიციკებისა და უმაღლეს სატექნიკო მეცნიერების დარგებისათვის. პროფესორთა საბჭოს დადგენილებით უნივერსიტეტის გამგეობამ ფრანგულად დაწერილი განცხადება თავისუფალ კათედრებზე კონკურსის შესახებ გერმანიაში, საფრანგეთში, შვეიცარიაში და ინგლისშიც გაგზავნა. მაგრამ ჯერჯერობით ამით არა გაკეთდარა. უნივერსიტეტის გამგეობამ ამის შემდგომ საქართველოში მყოფს გერმანიის წარმომადგენელს გერმანიაში რადიოტელეგრაფა გააგზავნინა, რომ სამი პროფესორი სასოფლო-სამეურნეო საგნიერებისათვის და ერთიც ზოოლოგი ჩამოსულიყვნენ, მაგრამ არც ამით გარიგდა რამე.

ლექტორთა ეროვნული შემადგენლობა უნივერსიტეტში ამგვარია: 17 ლექ-

ტორთაგან თითქმის ორი მესამედი 10 ქართველები არიან, 4 სომეხია, რომელთაგან სამი (ლ. მელიქსედ-ბეგი, პარუნ სარქისოვი და მზარეულიშვილი), ქართულად კითხულობენ და მეოთხემაც იმდენად იცის ქართული, რომ ახლო მომავალში ქართულად შესძლებს ლექციების წაკითხვას, — და 3 რუსია (ფილატოვი, ვორონიხინი და ალექსანდროვი).

44 ასისტენტთაგან რუსი 7-ია, იმათ შორის ზოგმა ქართული იმდენად იცის, რომ ახლო მომავალში ქართულად შესძლებენ ვარჯიშობის წარმოებას. ლაბორანტ-ორდინატორნი ყველანი ქართველები არიან.

ამგვარად სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირად შემადგენლობის 127 რიცხვიდან 102 ქართველია, 21 რუსი და 4 სომეხი, რომელთაგან 3 ქართულად კითხულობს.

უნივერსიტეტთან დატოვებულია სამეცნიერო მოღვაწეობის და პროფესორობისათვის მოსამზადებლად 11, რომელთაგან 5 გერმანიის უნივერსიტეტებში არიან გაგზავნილი სამეცნიერო ცოდნის გასაღრმავებლად და წარსამატებლად, 1 ჯერ საბერძნეთში, ათინაში შემდეგ გერმანიაშივე, 1 პარიზში, 4 ჯერჯერობით აქ მუშაობენ.

ყველა საზღვარგარეთ გაგზავნილები ბეჯითად მუშაობენ, მაგრამ ქონებრივად ორს გარდა საკმაოდ უზრუნველყოფილი არ არიან. ჩვენი ფულის ფასის დაცემისა და უცხო ვალუტის შოვნის მეტისმეტ სიძნელის გამო ის ფული, რაც ხარჯთაღრიცხვით უნივერსიტეტთან დატოვებულთათვის ნავარაუდევია მთლად დახურდავების შემდგომ იანვრისა და თებერვლის სარგოდ ძლივს ეყოფა. დანარჩენ თვეებისათვის მათთვის ფულის გასაგზავნად უნივერსიტეტს აღარავთარი სახსარი არ მოეპოვება და თუ მთავრობა არ მოეშველება უნივერსიტეტს, გამგეობა იძულებული იქნება ისინი უკან დააბრუნოს. სასურველია უნივერსიტეტთან დატოვებულებსაც საზღვარგარეთ მყოფ მთავრობის სტიპენდიანტებსავით უცხო ვალუტით მიეცეს მთავრობისაგან, რომ ისინი გაჭირვებაში არ იყვნენ და მთელი თავიანთი ენერგიით პირნათლად მოემზადნენ საპროფესორო მოღვაწეობისათვის.

ფაკულტეტებისა და სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებათა მოქმედება

1. სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი.

1920 წ. გაზაფხულისა და შემოდგომის სემესტრებში ფაკულტეტმა თავისი სამეცნიერო-სასწავლო გეგმა საბოლოოდ ჩამოაყალიბა. გერმანიის, შვეიცარიის, ინგლისისა და ამერიკის უნივერსიტეტებში სარწმუნოების ისტორია და საღვთისმეტყველო სამეცნიერო დარგები ცალკე თეოლოგიურ ანუ საღვთისმეტყველო ფაკულტეტად არის გამოყოფილი. ამ ფაკულტეტზე მხოლოდ საქარისტრიანო ღვთისმეტყველება შეადგენს სამეცნიერო კვლევისა და სწავლების საგანს, თანაც ეს ფაკულტეტი პრაქტიკული ღვთისმეტყველებასა და ეკლესიასთან არის მჭიდროდ დაკავშირებული. ჩვენს უნივერსიტეტში აქამდის თეოლოგიური საგნები, თუ საეკლესიო ისტორიას არ ჩავთვლით, არ იკითხებოდა. სარწმუნოებათა დოგმატიკისა, ღვთისმსახურებისა, ზნეობისა და ეკლესიის ისტორია ადამიანის სულიერი შემოქმედების ერთი თვალსაჩინო დარგთაგანია და

მის ნამდვილს მეცნიერულს შესწავლას უაღრესი მნიშვნელობა აქვს. ამიტომ სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტმა ამ საკითხზე იმსჯელა და გარკვეული სამოქმედო გეგმა შეიმუშავა. მან არ მოისურვა განსაკუთრებული საღვთისმეტყველო ფაკულტეტის შექმნა, რომ ამით ვიწრო და ცალმხრივი მიმართულება არ მიეღო სარწმუნოებათა მეცნიერების შესწავლას და ღვთისმეტყველება იმგვარადვე, როგორც ეს ყველა შემოდისახელებული ქვეყნების თეოლოგიურს ფაკულტეტებზეა, მხოლოდ საქრისტიანო მოძღვრებისა და ეკლესიის ისტორიად არ ქცეულიყო და პრაქტიკულს მიზნებს მსხვერპლად არ შეეწირათ დანარჩენი საღვთისმეტყველებათა შესწავლა. ფაკულტეტმა გარდასწყვიტა სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე ცალკე სარწმუნოებათა მეცნიერების დარგის შექმნა, რომლის მიზანს მართო ქრისტიანობის შესწავლა კი არ უნდა შეადგენდეს არამედ ძველი ებრაული სჯულის, ასურული, ბერძნულ-რომაული და სხვა წარმართული სარწმუნოებისა, ბუდდიანობისა და მაჰმადიანობის წმინდა მეცნიერული კვლევა ძიება, ყოველგვარი პრაქტიკული თვალსაზრისისა და მისწრაფების გარეშე. ამ მხრივ ჩვენი უნივერსიტეტის გეგმა არსებითად განსხვავდება ყველა სხვა არსებულ უნივერსიტეტების გეგმისაგან. სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტს მხოლოდ თანდათანობით შეუძლიან ამ გეგმის განხორციელება და პირველ ხანებში მაინც მას უეჭველად ერთი ჰებრაისტ-ბიბლიოლოგისა და ერთი არაბისტ ისლამოლოგის მოწვევა დასჭირდება გერმანიითგან.

ცალკე დარგად გამოჰყო სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტმა ხელოვნების თეორია და ისტორია. ფაკულტეტმა უკვე თავის არსებობის პირველს სემესტრში ასეთს შესაძლებლობას მკვიდრი საფუძველი დაუდვა განსვენებულ დ. ერმაკოვის ძვირფასი ფოტოგრაფიული ნეგატივებისა და სურათების მთელი კოლექციისა და თვით სახელოსნოს შესყიდვით. ეს ფასდაუდებელი სამეცნიერო განძი საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებასთან ერთად საზიარად იყო შეძენილი 90000 მან. ამის წყალობით ჩვენ ხელთ არის არამცთუ მართო საქართველოს, არამედ მთელი ამიერკავკასიის და სპარსეთ-ოსმალეთის საისტორიო ძეგლებისა, ბუნებისა და მცხოვრებთა მრავალი სურათები რომელთა შეძენა არსად სხვაგან არ შეიძლება. რათგან ბევრი იმ ძეგლთაგანი, რომელთა სურათების ნეგატივებიც ჩვენს ფოტოგრაფიულს კაბინეტსა აქვს, უკვე აღარ არსებობს და მაშინდელს ეთნოგრაფიულს სურათებსა და ტანისამოს-თავსაბურავსაც ადამიანი ეხლა უკვე ვეღარსად ნახავს, ამიტომ ამ შეძენილობას უდიდესი სამეცნიერო მნიშვნელობა აქვს და ეს კაბინეტი ჩვენი უნივერსიტეტის ერთი საუკეთესო სამკაულთაგანია.

ამ კაბინეტის გამგე მხატვარი, ბატონი კიუნე ქართულის მცოდნე გერმანელი ამ მთელი ქონების სისტემატიურს კატალოგს ადგენს. ერმაკოვისეული კოლექციის ხუროთმოძღვრებისა და სიძველეთა სურათების დალაგება-აღნუსხვა უკვე დამთავრებულია. ეხლა დანარჩენ კოლექციების სისტემატიზაციაზე მუშაობს. წარსულ ზაფხულს იმერეთის, რაჭისა და კახეთის ნაშთები იყო აგრეთვე ახლად გადაღებული. უცხოეთის სხვა და სხვა დელეგატებისა და წარმომადგენელთათვისაც საქართველოს ძეგლებისა და ბუნება-სანახაოების სურათები იბეჭდება. ფოტოგრაფიული კაბინეტის სრული კატალოგის დამთავრების უმაღ

დაიბეჭდება და ევროპისა, ამერიკისა და აზიის ყველა სამეცნიერო-სამხატვრო ცენტრებს გაეგზავნება, რაც ჩვენს კაბინეტს საშუალებას მისცემს უცხოეთთან ძვიდრო კავშირი დაიჭიროს. დიაპოზიტივების შუშების ძნელი საშოვნელობისა და სიძვირის გამო საფოტოგრაფიო კაბინეტის გამგე კიუნე თვითვე შეუდგა შუშების დამზადებას და 12000-ზე მეტი უკვე გააკეთა კიდეც.

სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტთან ხელოვნებათა მეცნიერების კაბინეტიც არსებობს, რომელთან პატარა სასწავლო მუზეუმი და წიგნთსაცავი ეწყობა. კაბინეტს პროფესორი გიორგი ჩუბინაშვილი განაგებს. ჯერჯერობით კაბინეტსა და მუზეუმს ქართული-ხუროთმოძღვრების ძეგლების გეგმათა 33 ნახაზი აქვს გაკეთებული 68 596 მანეთად ღირებული, 204 ფოტოგრაფიული სურათი და ვატიკანის ლოკების სურათი, 81 წიგნი 5761 მანეთისა და რუკები 6365 მან. რაც ეხლანდელი ფასით 100 000 მანეთამდე ღირს. ამას გარდა ძველ ქართულ ხელოვნების ძეგლების სურათის 200-ზე მეტი დიაპოზიტივია დამზადებული. კაბინეტში სტუდენტები ქართულ ხუროთმოძღვრების ისტორიის შესწავლაში მეცადინეობენ და საქართველოს წარწერათა კრებული შესადგენად მასალებს აგროვებენ.

საექსპერიმენტო ბგერათ მეცნიერების კაბინეტს ჯერ უცხოეთითგან გამოწერილი იარაღები და ხელსაწყოები არ მოსვლია და ამის გამო მოქმედების დაწყობა არ შეუძლია.

სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის წევრთა მოღვაწეობა მაინც უმთავრესად სამეცნიერო შემოქმედების გამომცემლობით გამოიხატება, რის შესახებაც განსაკუთრებით ქვემოთ იქმნება საუბარი.

სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი

1920 წ. გაზაფხულის სემესტრამდის ფაკულტეტს მხოლოდ ორი განყოფილება ჰქონდა, ხოლო გაზაფხულის სემესტრში უნივერსიტეტის საბჭომ სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო განყოფილებებს მესამე-სასოფლო-სამეურნეო განყოფილებაც ამოუყენა გვერდში. ამასთანავე საბჭომ დაადგინა, რომ საქართველოში უმაღლეს სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების წარმატებისა და ცოდნის გავრცელებისათვის ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტთან განსაკუთრებული სამეცნიერო-საცდელი აგრონომიის ინსტიტუტი დაარსდეს. გეგმის შემუშავება სამათემატიკო საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტს დაევა და ჯერ არ დამთავრებულა. პრაქტიკულად ამ გეგმის განხორციელებას ის გარემოება აძნელებდა, რომ მიწათმოქმედების მინისტრი წინააღმდეგი იყო უნივერსიტეტს რაიმე დაწესებულება გადმოსცემოდა. რაკი ჩვენში საექსპერიმენტო სასოფლო-მეურნეობის მცოდნე მეცნიერნი არ მოიპოვებიათ, ჩვენი მომავალი წარმატებისათვის კი ამგვარ სპეციალისტთა ყოლას დიდი მნიშვნელობა აქვს, ამიტომ უნივერსიტეტის გამგეობამ გერმანიაში რადიოტელეგრაფა გაეგზავნინა აქ მყოფს გერმანიის წარმომადგენელს. თუმცა უნივერსიტეტს ჯერჯერობით არავითარი პასუხი არ მიუღია, მაგრამ გამგეობას მაინც მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი სანამ ქართველი მეცნიერნი ამ დარგებისათვის მომზადდებიან დროებით მაინც აუცილებლად დასავლეთ ევროპითგან მოიწვიოს.

დასასრულ 1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში უნივერსიტეტის საბჭომ პრინციპიალურად გადასწყვიტა ჩვენ უნივერსიტეტთან უმაღლესი ტექნიკური ინსტიტუტი დაარსოს. ამ აზრის განსახორციელებლად და გეგმის შესადგენად საბჭომ განსაკუთრებული კომისია აირჩია.

კათედრები და დაწესებულებანი

ქიმიის კათედრა. ქიმიის კათედრაზე ორი პროფესორი იყო, დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი და პროფესორი იასონ მოსეშვილი, რომელთაგან უკანასკნელი არაორგანულ ქიმიას კითხულობს და თვისებით ანალიზის ლაბორატორიუმს განაგებს, ხოლო პირველი ორგანიულსა და აგრონომიულს ქიმიას კითხულობს და ორგანიული რაოდენობითი და აგრონომიული ქიმიის ლაბორატორიუმს უდგა სათავეში. 1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში ფაკულტეტმა დაადგინა ფიზიკური ქიმიის სწავლება შემოიღოს, რომლისათვის დოცენტად მ. შალამბერიძე აირჩია, რაც უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ დამტკიცებულ იქმნა.

რადგან უნივერსიტეტს თვისებითი ანალიზის ქიმიისათვის ლაბორატორიუმისათვის არც შენობა და არც მოწყობილობა მოეპოვებოდა, ამიტომ ჯერ მისთვის ბინის შოვნასა და შეკეთებას, შემდეგ მოწყობას ბევრი დრო და ფული მოუწია, რის გამოც ლაბორატორიუმმა მხოლოდ 1 ივნისითგან შესძლო მოქმედების დაწყება, ლაბორატორიუმის მარტო მოწყობა 556 601 მან. დაუჯდა და (აქეთგან საქართველოში შეძენილ ქიმიკალებზე 341 406 მან., 50 000 მან. ბერლინში გაიგზავნა იმავე მიზნით, დანარჩენი თვით ბინის მოწყობას მოუწია). ლაბორატორიუმში საკმაოდ ფართოა, ნათელი და 80-მდე სტუდენტს იტევს. ივნისში და ამ სემესტრში ოქტომბრითგან მოყოლებულია დილის 9 საათითგან შებინდებამდის განუწყვეტლივ სტუდენტებთან პრაქტიკული მუშაობა [სწარმოებს]. ელექტრონის უქონლობის გამო შებინდებისთანავე მეცადინეობა ლაბორატორიუმში სწყდება.

ლაბორატორიუმის სრული მოწყობილების, იარაღებისა და ქიმიკალების შესაძენად გერმანიითგან იყო გამოწერილი ის, რაც მას სჭირდებოდა. ერთი თვეა რაც შენაძენის ანგარიშები მოვიდა და გამოირკვა ყველაფრის მეტისმეტი გაძვირება, რაც უნივერსიტეტს დიდად გაუძნელებს თავის დაწესებულებათა მოწყობას.

პროფესორ იასონ მოსეშვილს დამზადებული აქვს დასაბეჭდად არაორგანიული (300 გვ.) და ანალიტიკური ქიმიის (500 გვ.) ორი სახელმძღვანელო.

ორგანიული, რაოდენობითი და აგრონომიული ქიმიის ლაბორატორიუმი

ეს დაწესებულება უნივერსიტეტს მიწათმოქმედების სამინისტროსაგან აქვს მიღებული, მაგრამ ბევრი აუცილებლად სჭირო რამე აკლდა და ეხლაც აკლია. 1920 წ. 1 ივნისითგან 19 დეკემბრამდე 164 485 მან. დაიხარჯა, მათგან

100 000-ზე მეტი საქმიო ჭურჭლებისა და ხელსაწყოების შეძენას მოჰხმარდა. 23 დეკემბერს 150 000 მან. გადაიღო აგრონომიული ქიმიის ლაბორატორიუმის მოსაწყობად. დაკეტილ ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის რაოდენობითი ანალიზის ლაბორატორიუმიც მასვე გადაეცა. ამ ლაბორატორიუმის გამგე დამსახურებული პროფესორი პ. გ. მელიქიშვილი თითონაც და მის ხელმძღვანელობით ინტენსიურს სამეცნიერო მუშაობას აწარმოებენ და უკვე შემდეგი საგულისხმო გამოკვლევა აქვთ უნივერსიტეტის მოამბეში მოთავსებული.

1. პ. მელიქიშვილი — ჩვენი სასმელ-საჭმელის ქიმიური შემადგენლობა.
2. მისივე — ჩვენი ღვინის ქიმიური შემადგენლობა.
3. თ. ბებურიშვილისა და ნ. ციციშვილი — კახური ღვინოების ანალიზი.
4. ნ. ციციშვილი — ამონიაკის განსაზღვრა ყველში.

ფიზიკის კათედრა და ლაბორატორიუმი

ფიზიკის პროფ. ალ. დიდებულიძე 1919 წ. ენკენისთვის ჩამოვიდა ოდესიდან და საქსპერიმენტო ფიზიკის ლექციების კითხვასა და ლაბორატორიუმის მოწყობას შეუდგა. მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში ამ კათედრაზე მეორე პროფესორიც იქმნა არჩეული თეორიულ ფიზიკის წასაკითხად ლ. ლეიბენზონი 3 წლის ვადით. 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრში ფიზიკური ლაბორატორიუმი მხოლოდ პატარა სადემონსტრაციო და პრაქტიკუმისათვის საჭირო იარაღებითა და ხელსაწყოებით იყო უზრუნველყოფილი და სამეცნიერო კვლევა-ძიებისათვის მხოლოდ ერთი იარაღი იყო. 1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში ლაბორატორიუმისათვის ავეჯისა და მოწყობილობის შესაძენად 315 000 მან. დაიხარჯა, ხოლო ადგილობრივ შეძენილ, შეკვეთილ და გაკეთებულ ხელსაწყოში 313 270 მან. სულ 628 270 მან.

ამას გარდა საქართველოს რადიოტელეგრაფის სადგურისაგან ლაბორატორიუმმა უფასოდ მიიღო სხვადასხვა ძვირფასი 1913 წ. 5000 მან. ღირებული ხელსაწყოები. დაკეტილ ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის ფიზიკური კაბინეტის ქონებაც, თავის ღირებულებით 5000 მან. შეძენილი, ჩვენი უნივერსიტეტის ფიზიკურ ლაბორატორიუმს გადმოეცა. ორი უკანასკნელი შეძენილობა თანამედროვე ფასით 15 მილიონამდინ ღირს. ამჟამად ფიზიკური ლაბორატორიუმი შედარებით საკმაოდ არის მოწყობილი და იქ ერთბაშად 80 სტუდენტს შეუძლიან მუშაობა. 100 ამოცანამდე აქვთ სტუდენტებს ამ სემესტრში შესწავლილი. გერმანიიდან მაისში გამოწერილი ლაბორატორიუმისათვის იარაღებისა და ხელსაწყოების ანგარიშები ერთი თვეა რაც მოუვიდა უნივერსიტეტს და გამოირკვა, რომ მისი ნამდვილი ღირებულება 1200%-ით გაუძვირებიათ ფირმებს. ამ გარემოებამ მეტად მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო უნივერსიტეტის გამგეობა.

ფიზიკურ ლაბორატორიუმში შემდეგი სამეცნიერო გამოკვლევა მზადდება: 1. პროფ. ალ. დიდებულიძე — ფაქტორების გავლენა საფოტოგრაფიო ემულსიების გრძნობიერებაზე (განსაკუთრებით ლიბმანის ინტერფერენციული ემულსიები), 2. ასისტ. ა. ალფიმოვი — კოლოიდალური ხსნოლები.

კრისტალოგრაფიისა და მინერალოგიის კათედრა და კაბინეტი

კათედრის გამგე პროფ. ალ. თვალჭრელიძეა. კაბინეტის მოწყობა 1919 წლის შემოდგომის სემესტრში დაიწყო და 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრში უკვე ჰქონდა 2 მინერალური კოლექცია, ერთი შავი ქვის მრეწველთა საბჭოს მიერ საუცხოვო შკაფებითურთ შემოწირული და ერთიც ბეიერისაგან შეძენილი, — სავარჯიშოდ კრისტალების დიდი სურათები და მოდელები, მიკროსკოპი (Pollarisations-Mikroskop), სამოგზაურო ლაბორატორიუმის მოწყობილება და ავეჯეულობა სულ 85 443 მან. ქონება.

1920 წ. შემოდგომის სემესტრში კაბინეტმა შეიძინა:

1. ავეჯეულობა	94 900 მან.
წიგნები	30 095 „
რუკები	3 610 „

ქალაქი და მასალა სურათებისათვის 6000 მან.

134 605 მან.

2. ერთი კოლექცია	227 №№ მინერალებით	17 000 მან.
„	17 „	300 „
„	300 „	14 000 „
შემოწირული	144 „	—

688 №№ მინერალი 34 000 მან.

და შემოწირულება ანუ საერთოდ 1920 წ. შემოდგომის სემესტრის დანახარჯის ჯამი 168 605 მან.

დახურული ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის სამინერალოგო კაბინეტი-საგან მიღებული ქონება თავის დროზე 2735 მან. 50 კაბ. ყოფილა შეძენილი, ხოლო აწინდელ ფასების კვალობაზე 329 900 მან. ღირს. მათ შორის ყველაზე ძვირფასი 1 საპოლარიზაციო მიკროსკოპია № 1563 სამი ობიექტივითურთ, რომელიც 250 მან. იყო ნაყიდი, ამჟამად კი 200 000 მანეთამდე ღირს, — აგრეთვე ორი კოლექცია 244 328 №№ მინერალით 400 მ.— 400 მ. ნაყიდი, ეხლა 60 000 მან. ღირებული და 30 კრისტალის შუშის მოდელი 140 მან. ნაყიდი, ეხლა 10 000 მან. ღირებული. კათედრის გამგემ პროფ. ალ. თვალჭრელიძემ დაბეჭდა „გეომეტრიული კრისტალოგრაფია“.

ბოტანიკის კათედრა და კაბინეტი

კათედრას — პროფ. ნავაშინი განაგებს, რომელიც მხოლოდ ლექციებს კითხულობს. პრაქტიკულს ვარჯიშობას აწარმოებენ ასისტენტები ზაქ. ყანჩაველი და ელ. ქიქოძე. პირველი მათგანივე განაგებს კაბინეტსაც, რომელიც 1919 წ. დაარსდა, ზ. ყანჩაველის მიერ 1919-ითგან მოყოლებული 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრამდის კახეთისა და ტფილისის მიდამოებში 3565 ცალის შემცველი ყვავილოვანთა დ უმაღლესპორიანთა ჰერბარიუმი და 286 ცალი

დაბალ სპორიანთა, სოკოებისა და წყალმცენარეთა ჰერბარიუმი და კოლექცია იქმნა შეგროვილი.

ამავე ხნის განმავლობაში კაბინეტმა 17 მიკროსკოპი შეიძინა (2 დროებით არის დათმობილი), 30 გამადიდებელი შუშა, მიკროტომი და სხვა იარაღები, შუშის სხვადასხვა ჭურჭლეულობა, ქიმიკალები, მოწყობილობა და ავეჯი 20 557 მან., რაც ეხლანდელ ფასად ნაანგარიშევი 236 450 მანეთს საგრძნობლად აღემატება.

1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში კაბინეტის ჰერბარიუმს მიემატა ზ. ყანჩაველისაგან კახეთ თუშეთში შეგროვილი 2800 ფურც. ელ. ქიქოძისაგან ატენის ხეობაში — 2000

სტუდენტებისაგან — 300

სულ — 5100

მეშასაღამე კაბინეტს მთლად 8851 ცალი შემცველი ჰერბარიუმი აქვს. ამას უნდა მიეთვალოს ყოფილ ამიერკავკასიის უნივერსიტეტისაგან 1500 ცალი შემცველი ჰერბარიუმი, რაც მთლად 10 351 შეადგენს. ჩვენი უნივერსიტეტის ბოტანიკური კაბინეტის მთელი ქონების ღირებულება ამჟამად 1 445 445 მან. უდრის და ასეა განაწილებული:

იარაღები და ხელსაწყოები	— 802 780	მანეთისა.
ჭურჭელი	110 000	„
სხვადასხვა საკაბინეტო მასალა	25 000	„
წიგნები	12 665	„
150 ცალი დიდი ბოტანიკური სურათი	60 000	„
ავეჯი	105 000	„
ჰერბარიუმი	330 000	„

ასისტენტმა ზ. ყანჩაველმა 1919 წ. დაბეჭდა შრომა „გვიმრანაირ და ყვავილოვან მცენარეთა სარკვევი“.

ზოოლოგიისა და ენტომოლოგიის კათედრა და კაბინეტი

კათედრა თავისუფალია, 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრის დამლევამდე დროებით მოწვეული იყო დოცენტის მოვალეობის აღმასრულებელი მეცნიერი ენტომოლოგი ბ. უვაროვი, რომელიც ივნისში საქართველოდან ინგლისში გადასახლდა. ამჟამად მოადგილე კათედრას არა ჰყავს. ასისტენტად აღ. ილინსკია. უნივერსიტეტმა ენტომოლოგიური კაბინეტისათვის 200 000 მან. დიდი დალაგებული ტროპიკული და პალეარქტიკული ხოჭოების (Coleoptera) ძვირფასი კოლექცია შეიძინა 40 საგანგებოდ მომზადებული მინით დაფარულ ყუთში მოთავსებული თავისი კაკლის ხის კარადით. კაბინეტმა 4 სადემონსტრაციო კოლექცია დაამზადა Orthoptera, Coleoptera, Neuroptera და Lepidoptera-ებისა. ასისტენტ ილინსკის დავალებული ჰქონდა აჯამეთისა და ბაკურიანის სატყეო-

ბის 1¹/₂ თვის განმავლობაში შესწავლა და მავნე მწერების კოლექციის შეგროვება, რაც შესრულებული იქმნა კიდეც. ამის წყალობით მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში კაბინეტს შეეძინა:

1. ექსკურსიების დროს შეგროვილი	10 614 მწერი
2. ნაყილია	10 315 „
3. შემოწირულია	260 „

სულ 21 189 „

შეგროვილი მწერების რჩილისა და სხვა მავნებელთაგან დასაცავად შეკვეთილია პატარა სადღეინფექციო კამერა და შეძენილია გოგირდ-ნახშირიბადი. მიმდინარე სემესტრშივე კაბინეტს ყოფილი ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის ზოოლოგიური კოლექცია გადმოეცა. სამწუხაროდ ცხოველთა ჩონჩხები მომეტებულ ნაწილად დაზიანებულია და ამის გამო მნიშვნელობა ეკარგება. ძვირფასია მხოლოდ ბ-ნ სობრიევსკის მიერ შეწირული ჩვენებური ნიჟარების მთელი კოლექცია მეცნიერულად განსაზღვრული და დალაგებული, აგრეთვე ზღვის ცხოველების სპირტიანი პრეპარატები. დოც. ბ. უვაროვმა დაწერა «Сельско-хозяйственная энтомология. Насекомые, вредящие сельскому хозяйству Грузии и борьба с ними», რომელიც იბეჭდება კიდეც.

დენდროლოგიისა და მეთყეობის კათედრა და კაბინეტი

კათედრას განაგებს პროფ. ს. ქურდიანი, რომელიც ლექციების კითხვის გარდა ათი დღის განმავლობაში სტუდენტთა ექსკურსიას ხელმძღვანელობდა ბორჯომის სახელმწიფო მამულში, სადაც შეისწავლეს ტყის აღმოცენებისა, ტაქსაციისა და ექსპლოატაციის საქმე, მუშაობა სწარმოებს უნივერსიტეტში სადენდროლოგიო მუზეუმისა და კაბინეტის მოსაწყობად, რისთვისაც უკვე ჩამოტანილია საქართველოს სხვადასხვა კუთხითგან ხეების ჯიშების ნიმუშები, შემოწირულების სახით მიღებულია საჭირო ნივთები და წიგნები სულ დაახლოვებით 70 000 მან. ღირებულობისა, ხოლო ფულად შეძენილია 32 000 მანეთის. ამ გვარად მთელი ქონება 102 000 მანეთადა ღირს სულ ცოტა. პროფ. ქურდიანი მეთყეობის სახელმძღვანელოს ამზადებს დასაბეჭდად, წიგნი 300 გვერდიანი იქმნა¹ და 150 სურათით შემკული.

სამკურნალო ფაკულტეტი, ნორმალური ანატომიის კათედრა და საანატომიო ინსტიტუტი

კათედრა ორ ფაკულტეტს საბუნებისმეტყველოსაცა და სამკურნალოსაც ემსახურება. კათედრას განაგებს პროფ. ალ. ნათიშვილი, რომელმაც ლექციების კითხვა 15 ნოემბერს 1918 წ. დაიწყო, პრაქტიკული ვარჯიშობა კი 4 დეკემბერს 1919 წ. ამ დროითგან საანატომიო ინსტიტუტისათვის, რომელიც მიხეილის

¹ ასეა საბუთში.

სავადმყოფოს ახალ საპროზექტოროში იყო მოთავსებული, დაიხარჯა, ქირურგიული იარაღებისა, დიდი სპილენძის ქვაბები და სხვა 102 000 მან. ავეჯეულობაში და სხვა მოწყობილობაში პრაქტიკულ ვარჯიშობისათვის 31 250 მან., ქიმიკალებში 25000 მან., 140 დიდი სალექციო ფერადი სურათის დახატვა დამზადებაში 70 000 მან.

საანატომიო მუზეუმისათვის გაკეთებული იყო ჩონჩხები, ცალკე ძვლები და ხმელი, მათ შორის ზოგი იშვიათი შენამზადებნი (პრეპარატები), 45 სველი შენამზადი, რომელთა ეხლანდელი ფასის განსაზღვრა მეტისმეტი სიძვირის გამო ძნელია. კათედრამ პატარა წიგნთსაცავიც შეიძინა. საანატომიო ინსტიტუტის მთელი ქონების ღირებულება 172 750 მან. შეადგენდა, ხოლო ეხლანდელ ფასად სულ ცოტა 800 000 მან. უნდა შეფასდეს.

1920 წ. შემოდგომის სემესტრისათვის საანატომიო ინსტიტუტის ბინის გამოცვლა აუცილებელი შეიქმნა, რადგან წინანდელი სივიწროეს გამო ყველა სტუდენტებს ვერ იტევდა, რომ წესიერი პრაქტიკული ვარჯიშობა შესაძლებელი გამხდარიყო. ამიტომ საფერშლო სკოლის ყოფილი შენობა ზაფხულში უნივერსიტეტის მიერ საფუძვლიანად გადაკეთებული და შესაფერისად მოწყობილი იყო, რაც უნივერსიტეტს 700 000 მანეთამდე დაუჯდა. ამ ახლად გადაკეთებულ შენობაში მოთავსებულია 236 მსმენელისათვის აუდიტორია, მუზეუმი, 3 სავარჯიშო დარბაზი, რომლებშიაც ერთბაშად 192 მომუშავე სტუდენტი ეტევა, საპროზექტორო, გვამების შესანახი, სამაცერაციო და სხვა.

მიმდინარე სემესტრში დიდი და პატარა 91 ახალი სურათი იყო დახატული. მუზეუმისათვის კარადები (შკაფები) გაკეთდა და თვით მუზეუმიც ეწყობა. ყოფილი ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის ანატომიური თეატრის შედარებით მცირე და ღარიბი ქონებაც ამ ინსტიტუტს გადმოეცა, რის გადმოტანაც 21 000 მანეთზე მეტი ღაჯდა.

სავალდებულო ლექციების წაკითხვასა და სტუდენტებთან ყოველდღიური პრაქტიკული ვარჯიშობას გარდა კათედრის გამგემ და მისმა ასისტენტებმა შემდეგი შრომები დაბეჭდეს, და ამზადებენ დასაბეჭდავად:

1. პროფ. ალ. ნათიშვილი — ადამიანის ნორმალური ანატომია. პირველი გამოცემა გაიყიდა, მეორე შევსებული გამოცემა იბეჭდება.

2. მისივე — ტვინის სექციის სახელმძღვანელო (უნივერსიტეტის გამოცემა).

3. მისივე — ემბრიოლოგიის სახელმძღვანელო (საზოგადო ნაწილი დაწერილია და მალე დაიბეჭდება).

4. მისივე — პრაქტიკულ ვარჯიშობის სახელმძღვანელო (იწერება).

5. მისივე — ჰირშპრუნგის ავადმყოფობის მორფოლოგიური საფუძველი (ორიგინალური გამოკვლევაა, მზადდება დასაბეჭდად).

6. ასისტენტი ზ. მაისურაძე — ნალისებრი თირკმელი (იბეჭდება უნივერსიტეტის მოამბეში).

7. ასისტენტი ვლ. ცეცხლაძე — დიდი ბადექონის მორფოლოგია. (ანატომიური და ექსპერიმენტალური გამოკვლევა, მასალები იკრიბება).

8. მისივე — სიცოცხლე და სიკვდილი (მეცნიერულ-პოპულარული მიმოხილვა).

9. ასისტენტი ს. საყვარელიძე — ელენთის ადგილობრივი მორფოლოგია (მასალები იკრიბება).

10. პარალელურ კურსის ასისტენტი პ. ტერაკოფიანი — Status inversus aldoinalis partialis (შემთხვევა უნივერსიტეტის ანატომიურ ინსტიტუტში. იწერება პროფესორის ხელმძღვანელობით).

ცხოველთა ფიზიოლოგიის კათედრა და ლაბორატორიუმი

კათედრას პროფ. ივანე ბერიტაშვილი განაგებს. ლაბორატორიუმის მოსაწყობად მუშაობა 1919 წ. ოქტომბრიდან დაიწყო და 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრის დამლევამდის 135 000 მანეთისა და 20 სტერლინგის სხვადასხვა სამეცნიერო იარაღები, ხელსაწყოები და ნივთები იყო შეძენილი. წარსულ სემესტრშივე ლაბორატორიუმი უკვე იმდენად მოწყობილი იყო, რომ იქ ჩვეულებრივი სამეცნიეროცა და სადემონსტრაციო-სავარჯიშო მუშაობა შესაძლებელი იყო. მხოლოდ რთული სამეცნიერო გამოკვლევებისათვის აკლდა ლაბორატორიუმს ბევრი რამ, რის მიღებაც მხოლოდ დასავლეთ ევროპიდან, ან ამერიკიდან შეიძლება. ეს იარაღები და ხელსაწყოები შეუკვეთა კიდევ დასავლეთ ევროპის სათანადო დაწესებულებებს, მაგრამ მათ შესახებ ჯერ არავითარი ცნობები არ მოსვლია უნივერსიტეტს.

1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში ლაბორატორიუმი უნივერსიტეტის მეორე შენობიდან (ყოფილი სასულიერო სემინარიის), სადაც ის თავდაპირველად მოთავსდა, უნივერსიტეტის მთავარ შენობაში იქმნა გადმოტანილი, რათა სტუდენტებს სიშორის გამო იქ სიარული მეტად უჭირდათ. მთავარ შენობაში ლაბორატორიუმს საგანგებოდ 7 დიდი ოთახი და მათ გასწვრივი მთელი დერეფანი დაეთმო, რომელიც გადათიხრულ იქმნა. ლაბორატორიის სადგომში გაყვანილ იქმნა ყველგან წყალი და ელექტრონი, მოეწყო საოპერაციო და თბილი საბანაო ცხოველთათვის. ეზოში გაიმართა ცხოველთათვის ბინა და ცემენტის ვივარიუმი ბაყაყებისათვის. ლაბორატორიუმისათვის ბინის მოწყობა მთლად 130 000 მან. დაჯდა.

მიმდინარე სემესტრშივე აქ ადგილობრივ სახელოსნოებში სხვადასხვა იარაღები (კიმოგრაფები და სხვა) გააკეთებინა ლაბორატორიუმმა სულ 100 000 მანეთის ღირებულებისა. ამასთანავე უნივერსიტეტთან საკუთარი მექანიკური სახელოსნოც დაარსდა სამეცნიერო იარაღებისა და ხელსაწყოების გასაკეთებლად. სახელოსნოს მოწყობილობა ნაწილობრივ 80 000 მან. შეძენილ იქმნა, ნაწილობრივ ყოფილ ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის ქონებიდან შეივსო, რომლის ფიზიოლოგიური ლაბორატორიუმის მოწყობილობაც (სამწუხაროდ როგორც ირკვევა ძალზე შემცირებულია) ნაწილობრივ ჩვენი უნივერსიტეტის ფიზიოლაბორატორიუმს გადაეცა.

სტუდენტთა ვარჯიშობისათვის დახატულ იქმნა სურათები და სქემები სულ 100 000 მანეთისა. მიმდინარე სემესტრში ლაბორატორიუმში სტუდენტთა

ყოველდღიური პრაქტიკული ვარჯიშობა სწარმოებდა — ჩვენებისათვისაც და პარალელურ განყოფილებისათვისაც.

პროფესორ ივანე ბერიტაშვილმა უკვე დაბეჭდა „ცხოველთა ფიზიოლოგია 483 გვერდიანი ტომი და იბეჭდება მე-2-ე ტომი, რომლის 200 გვ. ნაწილის ბეჭდვა სისხლის მიმოქცევისა და სუნთქვის შესახებ უკვე დამთავრებულია.

ტოპოგრაფიული ანატომიისა და ოპერატიული ქირურგიის კათედრა და ლაბორატორიუმი

კათედრის გამგედ პროფ. ნ. კახიანია, რომელმაც 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრში დაიწყო ლექციების კითხვა. ლაბორატორიუმი საკმაოდ უზრუნველყოფილია იარაღებით და მოწყობილობით, რომელიც 34 965 მან. დაჯდა. აკლია მხოლოდ პრეპარატები, რომელთა გასაკეთებლადაც პროფესორი ენერგიულად მუშაობს. ქ. ეკატერინოსლავითგან მისი საკუთარი პრეპარატების დიდი კოლექციის გადმოტანის ყოველივე ცდა, ჯერჯერობით სრულებით უიმედო გამოდგა. 1920 წ. შემოდგომის სემესტრისათვის ლაბორატორიუმი ყოფილ საფერშლო სკოლის ახალ შენობაში იქმნა გადატანილი, რომელიც შესაფერისად მოეწყო, რაც 380 000 მან. დაჯდა. ტოპოგრაფიისა და ქირურგიის ლექციების კითხვის გარდა სტუდენტებთან პრაქტიკული ვარჯიშობაც სწარმოებს გვამებზე. ლექციების დროს 48 ოპერაცია იყო გაკეთებული დაწვრილებითი განმარტებითურთ, ხოლო სტუდენტების მიერ 28 ოპერაცია. პროფესორი ამას გარდა კერძო ექიმებისა და უფროს კურსის სტუდენტებისათვის სპეციალურ ვარჯიშობას აწარმოებდა.

პროფ. ნ. კახიანს დროებით მიწოდებული აქვს ჰისტოლოგიის კათედრაც. მის მიერ მოწყობილია ჰისტოლოგიის ლაბორატორიუმი, შეძენილია მიკროსკოპები, ხელსაწყოები, საღებავი და რეაქტივები. სულ ლაბორატორიუმის მოწყობა 400 000 მან. დაჯდა, რომლის უდიდესი ნაწილი მიკროსკოპებზე დაიხარჯა. წაკითხულია ჰისტოლოგიის ორი ნაწილი 1. მოძღვრება უჯრედთა შესახებ და 2. მოძღვრება ქსოვილთა შესახებ. სწარმოებდა პრაქტიკული ვარჯიშობაც სტუდენტებთან.

ნ ა თ ა რ გ მ ნ ი ა 1. პროფ. ბობროვის ტოპოგრაფიული ანატომია (დაბეჭდილიც არის).

2. პროფ. ვესელოვსკისა ოპერატიული ქირურგია (მზადდება).

3. პროფ. კარპოვისა ჰისტოლოგიის სახელმძღვანელო. მზადდება დასაბეჭდად პროფ. კახიანის ორიგინალური შრომა „ტვინის მაგარი გარსის ზიანთა პლასტიკა“.

მიკრობიოლოგიისა და ბაქტერიოლოგიის კათედრა და ლაბორატორიუმი

გამგედ პროფესორი ს. ამირეჯიბია. კათედრამ და ლაბორატორიამ 1919 წ. შემოდგომის სემესტრში დაიწყო მოქმედება და ყველაფრით უზრუნველყოფი-

ლია სტუდენტთა პრაქტიკული ვარჯიშობისათვის. ლაბორატორიუმში, რომელიც სასანიტარო ინსტიტუტის შენობაში იყო მოთავსებული, სტუდენტთა პრაქტიკული ყოველდღიური მეცადინეობა სწარმოებს. ბინის სივიწროვის გამო ლაბორატორიუმში მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში ყოფილ ამიერკავკასიის შენობაში იქმნა გადმოტანილი. პროფ. ს. ამირეჯიბი, რომელიც საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის სტუდენტთათვის მიკრობიოლოგიასაც კითხულობს, ამზადებს ბაქტერიოლოგიის სახელმძღვანელოს.

დიაგნოსტიკის კათედრა და კლინიკა

კათედრას და კლინიკას, რომელიც ქალაქის მეორე საავადმყოფოშია მოთავსებული (დიდმოვარის ქ.) პროფესორ ალ. ალადაშვილი განაგებს. მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრისათვის მოეწყო 200 მსმენელისათვის აუდიტორია, რომელიც 110 000 მან. დაჯდა. ამასთანავე საქართველოს წითელი ჯვრის სამმართველოსაგან ლაბორატორიუმის მთელი მოწყობილობა, იარაღები, ხელსაწყოები და რეაქტივები იყო შეძენილი 20 000 მან. რომელთა ღირებულება 80 000 მან. უდრის.

ლექციების წაკითხვისა და კლინიკაში სტუდენტებთან მუშაობის გარდა პროფესორ ალადაშვილი ასისტენტ-ორდინატორების სამეცნიერო სამკურნალო მუშაობას ხელმძღვანელობას უწევდა. კლინიკაში შემდეგი თხზულებები იწერება: 1. ასისტენტი მ. წინამძღვრიშვილი — ხონდროიდიზის მკურნალობის წესების ტიფის დროს (თითქოს დამთავრებულია).

2. იგივე — „შემთხვევა Biermor-ის პერნიციოზული ანემიისა“ (იბეჭდება უნივერსიტეტის მოამბეში).

3. იგივე იკვლევს საკითხს ლეიკემიის რენტგენით მკურნალობის შესახებ.

4. ლაბორანტი ნ. მახვილაძე — პელაგრის ოთხი შემთხვევა ტფილისში (იბეჭდება უნივერსიტეტის მოამბეში).

5. იგივე იკვლევს ვასერმანის რეაქციის დამოკიდებულებას მძიმე მალარიისთან.

6. ორდინატორი ი. აბაკელი — ტუბერკულოზი (იბეჭდება ცალკე წიგნად).

7. ორდინატორი მ. ტყემალაძე შეუდგა შუა-საყარის მეტხორცთა საკითხის შესწავლას.

მირუზგიულის პათოლოგიის კათედრა

განაგებს პროფესორი გრ. მუხაძე. 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში კათედრისათვის შეძენილია სასწავლო ნივთები და ავეჯი 5 000 მან. მოეწყო ლაბორატორიუმი და მუზეუმი, რაც 30 000 მან. დაჯდა. დაიბეჭდა 1. პროფ. ბობროვის დესმურგიის ქართული თარგმანი და 2. დასაბეჭდად მზადდება შეტეტერის სახელმძღვანელოს „მოტეხილობანი და ამოვარდნილობანი“-ს ქართული თარგმანი.

თერაპიის კათედრა და ფაკულტეტის თერაპიული კლინიკა

პროფესორად დროებით მოწვეულია ოდესის უნივერსიტეტის დამსახურებული პროფესორი ვალტერი, რომელიც ჯერ არ ჩამოსულა სტამბოლითგან. დროებით მინდობილი აქვს მოწყობის ხელმძღვანელობა პროფესორ ალ. ალადაშვილს. კლინიკის ასისტენტად არჩეულია ექიმი შ. მიქელაძე, რომელმაც მოაწყო კლინიკასთან ლაბორატორიუმი, რაზედაც 200 000 მან. დაიხარჯა. კათედრას კლინიკისათვის გადმოეცა მიხეილის საავადმყოფოს განყოფილება 40 საწოლითურთ. ასისტენტი შ. მიქელაძე პროფესორ ალ. ალადაშვილის ხელმძღვანელობით ექსპერიმენტალურად იკვლევს საკითხს, „ბორჯომის წყლის გავლენა კუჭის ჭირკვალთა სეკრეციაზე“.

ქირურგიის კათედრა და ფაკულტეტის ქირურგიული კლინიკა

კათედრას დოცენტი ალ. მაჭავარიანი განაგებს, რომელმაც (მოქმედება) 1920 წ. 5 ნოემბერს დაიწყო. რათგან ქალაქის თვითმართველობის მიერ უნივერსიტეტისათვის დათმობილი მეორე საავადმყოფოს მეორე სართული ჯერ განთავისუფლებული არ არის, ამიტომ დროებით ლექციები სახალხო გვარდიის საავადმყოფოს საკონცერტო დარბაზში იკითხება, იქვე კვირაში სამჯერ სტუდენტთა თანდასწრებით სწარმოებს ოპერაციები, ხოლო დანარჩენ სამ დღეს საამბულატორიო მუშაობას ესწრებიან. იმავე საავადმყოფოში სწარმოებს სტუდენტთა პრაქტიკული ვარჯიშობა. ის გარემოება, რომ ქირურგიული კლინიკა იძულებულია სწავლა და მუშაობა გვარდიის არსებითად სამხედრო საავადმყოფოში [აწარმოოს], მძიმე მდგომარეობაში აყენებს კათედრის გამგეს და საშუალებას არ აძლევს მას სწავლების საქმე აკადემიურს მრავალმხრივობასა და სიმალლეზე დააყენოს. ეს მხოლოდ მაშინ იქმნება შესაძლებელი, როდესაც უნივერსიტეტის კლინიკისათვის დათმობილი ბინა განთავისუფლებული იქმნება.

კლინიკაში ამ ჟამად ორი შრომა იწერება:

1. არატიბიური შემთხვევა აპენდიციტისა.
2. საშარდე ბუშტის მოქცევა მარჯვენა საზარდულის თიაქრის პარკში.

ბინეკოლოგიის კათედრა და ფაკულტეტის ბინეკოლოგიური კლინიკა

კათედრას პროფესორი გაბრიელ ღამბარაშვილი განაგებს, რომელმაც მხოლოდ მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრის მეორე ნახევარში შესძლო მოსკოვითგან ჩამოსვლა. ლექციების კითხვას უკვე შეუდგა, ხოლო ორიოდე კვირაა მარტო რაც საბეზიო ინსტიტუტისაგან ბინეკოლოგიური განყოფილების ნახევარი ჩაიბარა ფაკულტეტის კლინიკისათვის. ამიტომ კლინიკა ჯერ სათანადოდ მოწყობილი არ არის და ბევრი რამე აკლია. რადგან პროფესორ გ. ღამბარაშვილი გამოცდილი რენტგენოლოგი და რადიოთერაპევტი და მოსკოვის უნივერსიტეტში ამგვარსავე დაწესებულებას განაგებდა, მთელს ამიერ-

კავკასიაში — კი ამგვარი დაწესებულება არ არის, სამკურნალო ფაკულტეტი მა დაადგინა კლინიკასთან რენტგენო და რადიოთერაპიული კაბინეტი მოეწყოს. საქართველოს წითელ ჯვრის გამგეობასთან მოლაპარაკება სწარმოებს კლინიკისათვის რენტგენოთერაპიული იარაღებისა და ხელსაწყოების მოყიდვის შესახებ. წითელი ჯვარი 1 000 000 მან. აფასებს, რაც ხარჯთაღრიცხვით ნავარაუდევია არ ყოფილა და ამის გამო უნივერსიტეტის გამგეობას არცა აქვს. კლინიკას არც ლაბორატორიუმი აქვს, ურომლოთაც ნამდვილი სამეცნიერო კლინიკური მუშაობა შეუძლებელია. ამიტომ ამისთვისაც საჭირო თანხა უნდა იქმნეს გამოღებული. კათედრის გამგე პროფესორ გაბ. დამბარაშვილი ბეჭდავს უნივერსიტეტის მოამბეში თავის შრომას „ავთვისებიანი და კეთილთვისებიანი სიმსივნეების რადიორენტგენოთერაპია“.

ნეპროპათოლოგიის კათედრა და ფაკულტეტის ნეპროპათოლოგიური კლინიკა

ხარკოვის დამსახურებული პროფ. იაკ. ანფიმოვი განაგებს. ლექციების კითხვა დაიწყო მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში. ასისტენტად ექიმი სვ. ყიფშიძე ჰყავს. კლინიკა დროებით მიხეილის საავადმყოფოს ფსიქიატრიულ განყოფილებაშია მოთავსებული, სადაც 20 საწოლი აქვს დათმობილი. კლინიკას მშვენიერი აუდიტორია [აქვს] ნევროლოგიაზე ლექციების კითხვასთან ერთად შესაფერი ავადმყოფების დემონსტრაცია სწარმოებს მიმდინარე სემესტრის განმავლობაში კლინიკისათვის გადაღებული 250 000 მან. ეხლანდელი სიძვირის გამო მხოლოდ რამოდენიმე აუცილებლად საჭირო იარაღების შეძენას და სურათებისა და ცხრილების გამზადებას ეყო. განსაკუთრებულად აღნიშნული უნდა იყოს სენაკის სამაზრო ერობის უხვი შემოწირულება, რომელმაც კლინიკას Reichert-ის სისტემის ძვირფასი მიკროსკოპი გადმოსცა. მაგრამ კათედრასაცა და კლინიკას ბევრი რამე აუცილებლად საჭიროც კი აკლია და ფრიადსასურველია, რომ ახლო მომავალში მასთან შემდეგი დაწესებულებანი მოეწყოს: 1. ლაბორატორიუმი ავადმყოფთა კლინიკური კვლევა-ძიებისათვის, 2. ანიმალურულში ადამიანის ტვინისა და ნერვული სისტემის ექსპერიმენტალური სამეცნიერო შესწავლისათვის, 3. ელექტროდიაგნოსტიკისა და ელექტროთერაპიისა და 4. ჰიდროთერაპიულ მექანოთერაპიული კაბინეტები. ამ დაწესებულებათა საქართველოსთვის და უნივერსიტეტისათვის უაღრესი მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობის გამო აუცილებლად საჭიროა, რომ მომავალ 2-3 წლის განმავლობაში ამ დაწესებულების მოწყობისათვის ძვირფასი იარაღები და ხელსაწყოები შეძენილი იყოს. მომავალ სამოსწავლო წელიწადში, როდესაც 5-6 სემესტრის სტუდენტებთან ერთად უკვე მე-7-8 სემესტრების სტუდენტებიც იქმნებიან, მაშინ თვით კლინიკაც უნდა გაფართოვდეს, რათა 20 საწოლი სამყოფი აღარ იქმნება. პროფესორ იაკ. ანფიმოვი ნევროპათოლოგიის ლექციების სახელმძღვანელოს სწერს, რომელიც ქართულად ნათარგმნი დაიბეჭდება.

ფსიქიატრიის კათედრა და ფაკულტეტის ფსიქიატრიული კლინიკა

კათედრას და კლინიკას დოცენტი მ. ასათიანი განაგებს, რომელიც მოსკოვითგან 1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში ჩამოვიდა და ჯერ აუცილებელ საორგანიზაციო მუშაობას აწარმოებს. კლინიკა მიხეილის საავადმყოფოს პსიქიატრიულ განყოფილებაში არის მოთავსებული და ყოველგვარს თვით აუცილებლად საჭირო იარაღებს, ხელსაწყოებსა და სამკურნალო საშუალებებს არის მოკლებული. თვით ბინაც თავის აგებულებითა და მოწყობილობით საშუალო საუკუნეებს უფრო შეჰშენის, ვიდრე თანამედროვე საავადმყოფოს. ასეთ პირობებში წესიერ კლინიკურ მუშაობაზე ოცნებაც კი შეუძლებელია. ამიტომ ახლო მომავალში უნივერსიტეტს ფაკულტეტის ფსიქიატრიული კლინიკისათვის შესაფერი შენობისა და პირობების შექმნაზე და ამისათვის სახსრის გამოძებნაზე ზრუნვა დასჭირდება.

უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის შემოღობი და უნივერსიტეტის საგამომცემლო მოღვაწეობა

უნივერსიტეტს აქვს საერთო ორგანო „ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოამბე“, რომელიც ფაკულტეტისდა გვარად სამ ნაკვეთად იყოფება. № 1-ის პირველი, სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის წევრთა შრომების შემცველი, ნაკვეთი უკვე 1919 წ. გამოვიდა, ხოლო მეორე, სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტის, ნაკვეთი 1920 წ. მიმდინარე შემოდგომის სემესტრში დაიბეჭდა. მესამე, სამკურნალო ფაკულტეტის, ნაკვეთიც იბეჭდება და მოკლე ხანში გამოვა. უნივერსიტეტის საერთო ორგანოს გარდა თვითუღს ფაკულტეტს თავისი ფაკულტეტის გამომცემლობა აქვს. 1918-1920 წ. წ. განმავლობაში, უნივერსიტეტის გამოცემის სახით თუ გარეშე, შემდეგი შრომები დაიბეჭდა:

სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტი

ს. ავალიანი — ხიზანი (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. № I, ნაკვ. გვ. 97-105 «Крестьянский вопрос в Закавказье. Том IV. 1920 წ. ტფილისი.

მიწის მფლობელობა საქართველოში. 1920 წ. ქუთაისი (ქურ. „კოოპერაციის“ გამოცემა № 21).

გ. ახვლედიანი. სასწავლო. გრამატიკა ქრესტომატიით და ლექსიკონით, 1920 წ., გ. ახვლედიანი — I ყრუ mediae ქართულში, II ჰაე და სანი ქართულ ზმნებში (მასალები სამწერლო ქართულის ყრილობისათვის, № I, 1920 წ.).

ე. ქ. თაყაიშვილი. შენიშვნები ზარზმის ეკლესიისა და მის სიძველეათ შესახებ (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. № 1, 105-124) ხელმწიფის კარის გარიგება (Monumenta Georgica, IV, № 1).

კ. კეკელიძე. ნაწყვეტი ქართული პაგეოგრაფიის ისტორიიდან. (ცხოვრება ილარიონ ქართველისა) (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. №1, ნაკვ. 1, გვ. 39-68).

„Monumenta hagiographica I, კიმენი. 1918 წ.,

„ თარგმანება ეკლესიასტისა მიტროფანე ზმარნელ მიტროპოლიტისა, 1920 წ.) Monumenta Georgica I, № 1).

ლ. მელიქსეთ-ბეგო. ძველი სომხური ქრესტომატია ლექსიკონითურთ. ნაკვ. 1, ქრესტომატია, 1920 წ.,

„ცხოვრება წმ. გრიგოლ პართელისა“, 1920 წ.

შ. ნუცუბიძე. ლოღია, 1919 წ. (უნივერსიტეტის გარეშე გამოცემა), ბუნებისათვის ცნებისა (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. 1 ნაკვ. გვ. 9-30),

„ ფილოსოფიის შესავალი, შემეცნების პრობლემა, 1920 წ.

დ. უზნაძე. ლეიბნიცის petites perceptions-თა ადგილი ფსიქოლოგიაში (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ., № 1, 1 გვ. 68-87),

„ ანრი ბერგსონი, 1920 წ.

აკ. შანიძე. სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში, 1920 წ.

აკ. შანიძე. ნასახელარი ზმნები ქართულში (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. № 1, ნაკვ. 1, გვ. 87-97).

ს. ყაუხჩიშვილი. ხრონოლოგი გიორგი მონაზონისა, 1920 წ.

იორ. ყიფშიძე. ასიმილაციისა და დისიმილაციის წესი ქართულსა და მეგრულში (უნივერსიტეტის მოამბე 1919 წ. № 1, ნაკვ. 1, გვ. 1-9).

ივ. ჯავახიშვილი. ქართული სამართლის ისტორია, წ. II, ნაწილი I, სახელმწიფო სამართალი, მოხელეობა (მთავრიშვილის გამოცემა),

„ საქართველოს საზღვრები ისტორიული და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული (წერაკითხ. გ. ს. გამოც.),

„ დამოკიდებულება საქართველოსა და რუსეთს შორის მე-XVII-ე საუკ. (ქართ. კლ. გ.).

11. სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი

თ. ბებურიშვილისა და ნ. ციციშვილი. კახური ღვინოების ანალიზები (უნივერსიტეტის მოამბე № 11, ნაკვ. 2, გვ. 184-191).

ივ. ბერიტაშვილი. ცხოველთა ფიზიოლოგია ტ. 1, 1920 წ.

ალ. თვალჭრელიძე. გეომეტრიული კრისტალოგრაფია, 1920 წ. სტუდ. კავშ. გამ.

პ. მელიქიშვილი. ჩვენი სასმელ-საჭმელის ქიმიური შემადგენლობა (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 2, გვ. 125-140),

„ ჩვენი ღვინის ქიმიური შემადგენლობა (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 2, გვ. 173-184).

P. Nikoladze. Sur une methode nouvelle de la geometrie analytique (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 2, 140-157).

ან. რაზმაძე. Deux propositions du calcul des variations I Sur un theoreme fondamentale du calcul des variations. II. Weierstrass-ის.

ფუნქციის დაშლა კუთხიანი წერტილის მახლობლობაში (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 2, გვ. 157-173).

ან. რაზმაძე. მათემატიკური ანალიზის კურსი ტ. 1, შესავალი, 1920 წ. В. Уваров. Сельскохозяйственная энтомология. — (სტუდ. კავშ. გამ.).

ნ. ციციშვილი. ამონიაკის განსაზღვრა ყველში (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 2, გვ. 191-192).

ა. ჩ. ხარაძე. დეტერმინანტთა თეორიის საფუძვლები, 1920 (სტუდ. კავშ. გამ.).

III. სამკურნალო ფაკულტეტი

1. ო რ ი ბ ი ნ ა ლ უ რ ი:

ალ. ნათიშვილი. ადამიანის ნორმალური ანატომია, 1919 წ. (სტუდ. გამ.).

ზ. მაისურაძე. თირკმელის თანდაყოლილი ანომალია (ნალისებრი თირკმელი) (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 3).

ნ. მახვილაძე. პელაგრის ოთხი შემთხვევა ტფილისში (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 3).

გაბ. დამბარაშვილი. ავთვისებიანი და კეთილთვისებიანი სიმსივნეების რადიორენტგენოთერაპია (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 3).

მ. წინამძღვარიშვილი. შემთხვევა Biermer-ის პერნიციოზული ანემიისა (უნივერსიტეტის მოამბე № 1, ნაკვ. 3).

2. ნ ა თ ა რ გ მ ნ ი:

პროფ. ნ. პოზედინსკის მეანობა. მოკლე სახელმძღვანელოს თარგმანი ზოგიერთი დამატებით. ივ. თიკანაძისა, 1920 წ.

პროფ. ა. ბობროვის სახელმძღვანელო ქირურგიულ ნახვევთა შესასწავლად. დესმურგია, ქართული თარგმანი ექიმ მ. ცხაკაიასი გ. მუხაძის რედაქტორობითა და დამატებებით. 1920 წ.

ქაღალდისა და ბეჭდვის სიძვირის და ჩვენი სტამბების სამეცნიერო გამოცემლობისათვის მოუწყობლობისდა მიუხედავად უნივერსიტეტი მას შემდგომ, რაც ქაღალდის შეძენა მოახერხა, ინტენსიურად შეუდგა სამეცნიერო მწერლობის გამომცემლობას. თვითოეული ფაკულტეტი თავისი წევრების საკუთარი სამეცნიერო შრომების ბეჭდვას უძღვება. სახელმძღვანელოების დიდი მოთხოვნილების გამო სამკურნალო ფაკულტეტი ნათარგმნ შრომებსაც აქვეყნებს, რასაკვირველია მხოლოდ დროებით. სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტი გამოკვლევათა გამომცემლობის გარდა ქართული ძველი მწერლობის ძეგლების გამოცემასაც შეუდგა და საამისოდ ცალკე სერია დაარსა, რომელსაც „ქართული ძეგლები“ ეწოდება, ხოლო უცხოელთათვის ლათინურად „Monumenta Georgica“ დაერქვა. ეს სერია შინაარსისდა მიხედვით დარგებად არის დაყოფილი და ამჟამად უკვე 4 წიგნია ამ სერიითგან გამოცემული.

იმ დროს, როდესაც ბაზარში ჩვეულებრივ რუსული საუნივერსიტეტო დაძველებული კურსიც კი 2000—4000 მანეთამდე ფასობს, უნივერსიტეტის დიდი ტანის წიგნებსაც — კი 200-600 მანეთად ჰყიდის და ამით ჩვენს სტუდენტობას საშუალებას აძლევს საუნივერსიტეტო მეცნიერებაც ქართულად შეისწავლოს და ამ საზღაპრო გაჭირვების დროს შედარებით იაფ ფასად მათთვის საჭირო სახელმძღვანელოები და გამოცემანი შეიძინოს. უკვე 14 წიგნი და უნივერსიტეტის მოამბის ორი ნაკვეთი გამოსცა უნივერსიტეტმა თავის ხარჯით და სტუდენტთა 6 გამოცემას ქალაღდითა და ფულით დაეხმარა. თუმცა საბიუჯეტო წლის დამლევამდე ჯერ კიდევ სრული ხუთი თვეა, მაგრამ უნივერსიტეტის გამომცემლობისათვის უკვე თანხა აღარა აქვს და მთელი ფული დახარჯულია. ამის გამო უნივერსიტეტი იძულებული იყო ყველაფრის ბეჭდვა შეეჩერებინა, რაც შეაფერხებს ჩვენი ნორჩი საუნივერსიტეტო მეცნიერების განვითარებასაც და სტუდენტებსაც სწავლას გაუძნელებს, ამიტომ უნივერსიტეტის საბჭომ დაადგინა მთავრობისა და დამფუძნებელ კრების წინაშე შუამდგომლობა აღძრას ამ მიზნისათვის დამატებითი 5 000 000 მან. კრედიტის გადაღების შესახებ.

უნივერსიტეტთან არსებული დაწესებულებანი

1. საპედაგოგიო ინსტიტუტი

საპედაგოგიო ინსტიტუტში, რომლის დირექტორადაც პროფესორი დ. უზნაძეა, მუშაობა 1919 წ. ოქტომბერში დაიწყო და შემდეგი მიზნების განხორციელება ჰქონდა გათვალისწინებული: 1. საპედაგოგიო მეთოდებისა და ბავშვების სულიერგონებრივ აღზრდასთან დაკავშირებულ საკითხების კვლევაძიება, 2. საქართველოს გაეროვნულზეული საყოველთაო სწავლა-განათლებისათვის მასწავლებელთა საჭირო მზადება და 3. პედაგოგიური ლიტერატურისა და ცოდნისმოყვარეობის გავრცელება და აღორძინება.

ამ მიზანთაგან განსაკუთრებით პირველია საყურადღებო. ჩვენს სკოლებში სწავლების დროს სხვა ხალხისა და სხვა პირობებისათვის შემუშავებული მეთოდებით სარგებლობდნ და ეხლაც სარგებლობენ. ჯერ სწორედ იმის შესწავლა შეფასებაა საჭირო, თუ რამდენად შეეფერება ჩვენი ბავშვების სულიერს თავისებურებასა, ჩვენი ენის დამახასიათებელ თვისებებს და ჩვენი ბუნების მრავალფეროვანებას ყველა ეს მეთოდები? ამის შემდგომ ინსტიტუტმა უნდა იმ მეთოდებისა და გზების ძიებას მიჰყოს ხელი, რომელნიც ზემოაღნიშნული სამი მთავარ პირობის მიხედვით ჩვენს სკოლებში საუკეთესოდ უნდა იყონ ცნობილი. ამ თეორიული საექსპერიმენტო კვლევაძიებისათვის ინსტიტუტს აქვს ჯერჯერობით პატარა საექსპერიმენტო პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის კაბინეტი, რომელსაც ბევრი იარაღი ხელსაწყოცა და წიგნებიც აქლია, რაკი უცხოეთითგან ამისთვის გამოწერილი მოწყობილობა და ლიტერატურა უნივერსიტეტს ჯერ არ მოსვლია, ამიტომ ინსტიტუტი იძულებული იყო არსებულითაც დაკმაყოფილებულიყო. გასული წლის განმავლობაში შემდეგ საკითხე-

ბის გარშემო ტრიალებდა საექსპერიმენტო პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის კაბინეტის მუშაობა: 1. ჩვენი ბავშვების იდეალი (10-16 წლამდე) და მისი ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ანალიზი. 2. ქართული შრიფტი და მისი ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ანალიზი, 3. მეხსიერების მეთოდის კრიტიკა და ახალი მეთოდის საჭიროება (კვლევა ჯერ დამთავრებული არ არის), 4. ქართული თვლა და ციფრთა დეციმალური სისტემა (ექსპერიმენტალურ-პედაგოგიური გამოკვლევა აღრიცხვის რეფორმის საკითხისათვის ჯერ დაუმთავრებელია).

2. მასწავლებელთა კონტინგენტის მომზადება

ა) სახალხო სკოლის II საფეხურისათვის 1919-20 წ. სასწავლო წლისათვის საპუმანიტარო (ენა, სიტყვიერება, ისტორია) განყოფილება გაიხსნა, 1920-21 წწ. კი ფიზიკურ-მათემატიკური (მათემატიკა, ფიზიკა, გეოგრაფია) განყოფილებაც მოეწყო. პირველ წელიწადს 19 კაცი შემოვიდა ინსტიტუტში, მეორე წელიწადს 46, სულ 65-ია, რომელთაგან 19 მომავალს მაისში დაასრულებს ინსტიტუტს, ხოლო 40-46 კაცი 1922 წელს მაისში.

ინსტიტუტის 1 საფეხურზე სწავლის მსურველთა რიცხვი მეტი იქმნებოდა, რომ ტფილისში ცხოვრების სიძვირე არ აბრკოლებდეთ. სწავლობდნენ მხოლოდ ისეთნი, რომელნიც ტფილისში მსახურობენ, ან სამსახური იშოვენ. ამის გამო ისინი, ვითარცა სხვა სამსახურით დატვირთულნი, ისე ნაყოფიერად ვერ ახერხებენ მუშაობას, როგორც სასურველია და შეეძლო კიდევ რომ ემუშავნათ. ინსტიტუტის ადმინისტრაციამ მსმენელთა სტიპენდიებით უზრუნველყოფის საკითხი აღძრა და სამინისტრომ 10 სტიპენდია დანიშნა თვეში 2000-2000 მან-იანი, ერობათაგან მხოლოდ დაპირებაა მომავალი წლისათვის. ბორჩალოს მაზრის ერობამ კი უკვე ორი სტიპენდია 10 000 მანეთიანი დააწესა. ამგვარად 65 კაციდან მარტო 12 კაცი იღებს სტიპენდიას, ამასთანავე სამინისტროს სტიპენდიანტები შედარებით ნაკლებად არიან უზრუნველყოფილნი. მომავალში. სტიპენდიების რიცხვიც უნდა გამრავლდეს და ფულის რაოდენობაც გადიდდეს.

ბ) საშუალო სკოლისათვის მასწავლებელთა მოსამზადებლად მუშაობა მხოლოდ წელს დაიწყო და ჯერჯერობით მარტო საპუმანიტარო დარგის გახსნა მოხერხდა. 42 მსმენელია და სწავლას ყველანი წელსვე დაასრულებენ. ამგვარად საშუალო სკოლას 40-42 ახალი მასწავლებელი შეეძინება.

გ) საპედაგოგო ინსტიტუტი ჰქმნის თანდათან ქართულ საპედაგოგო ლიტერატურასაც: ინსტიტუტში წაკითხულ ლექციებს ავტორები დასაბეჭდად ამზადებენ. პედაგოგიურმა საკითხებმა ინსტიტუტის წყალობით იმდენად გააღვიძა ინტერესი, რომ ლექციების მოსასმენად და ვარჯიშობაში მონაწილეობის მისაღებად ტფილისის ზოგი საშუალო სკოლის სრულუფლებიანი მასწავლებლებიც კი ჩაეწერნენ. ამ საქმის გაფართოვებას შესაფერისი წიგნთსაცავისა და სათანადოდ მოწყობილ კაბინეტების უქონლობა უშლის ხელს.

მეთოდების შესამოწმებლად და მასწავლებელთა პრაქტიკუმიისათვის ინსტიტუტთან ოთხკლასიანი უმაღლესდაწყებითი სასწავლებელი (130 მოწაფითურთ) არსებობს.

2. სასანიტარო ინსტიტუტი

საქართველოს პარლამენტის მიერ 1919 წ. 18 იანვარს მიღებულ კანონის-
და თანახმად ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან სასანიტარო ინსტიტუ-
ტი დაარსდა, რომელიც ხუთი განყოფილებისაგან უნდა შემდგარიყო. უბინო-
ბისა და სხვა დაბრკოლებათა გამო აქამდის მხოლოდ ერთი ბაქტერიოლოგიუ-
რი განყოფილება მოქმედობდა პასტერის სადგურითურთ. იანვრითგან მეორე
ბალნეოლოგიური განყოფილებაც გაიხსნება. სასანიტარო ინსტიტუტის დირექ-
ტორად პროფ. ს. ამირეჯიბია არჩეული, რომელიც იმავე დროს ბაქტერიოლო-
გიური განყოფილების გამგეა.

ბაქტერიოლოგიური განყოფილების მიზანს 1. სამეცნიერო გამოკვლევათა
წარმოება დაწინაურება¹ და ბაქტერიოლოგიური ცოდნის გავრცელებისათვის
ხელისშეწყობა, 2. სხვადასხვა სამკურნალო შრატებისა და სხვადასხვა გადამ-
დებ სენთა საწინააღმდეგო წინასწარი ვაკცინების დამზადება და 3. პასტერის
სადგურში ცოფიან ცხოველთაგან დაკბენილთა წამლობა [შეადგენს].

პასტერის სადგურში 1919 წ. 1 ოქტომბრითგან 1920 წ. 1 დეკემბრამდე
ცოფისაგან 282 დაკბენილი კაცი იყო აცრილი. რაკი ეს სადგური ძველ და პა-
ტარა ბინაზეა მოთავსებული, ამიტომ მას საშუალება არა აქვს უადგილობის
გამო პროვინციითგან თუ სხვა ქვეყნითგან ჩამოსულ და ჩამოყვანილ, დაკბე-
ნილ, ავადმყოფებს ჯეროვანი დახმარება აღმოუჩინოს ბინის მხრითაც და ჭრი-
ლობა-ნაკბენების შეხვევა-წამლობითაც. რაკი ყველამ კარგად იცის, რამდენად
ძნელია ტფილისში თავისუფალი ოთახის შოვნა, რა ძვირია ბინაცა და ჭამა-
სმაც, ამიტომ დაკბენილები და მათი მახლობლები ცდილობენ ტფილისში ჩა-
მოსვლას როგორმე თავი დაახწიონ და ადგილობრივ ხალხურ საშუალებებით
განსაცდელი ვითომცდა თავითგან აიცილინონ, და როდესაც რწმუნდებიან, რომ
შინაურული წამლობით ვერა-ეშველებათრა, მხოლოდ მაშინ, ხშირად, დაკბე-
ნის 2-4 კვირის შემდგომ ჩამოდის ასაცრელად ზოგჯერ უკვე ცოფმორეული
და უიმედო მდგომარეობაში მყოფი. ამ სამწუხარო გარემოებას აუცილებლად
უნდა მიექცეს ყურადღება და ახლო მომავალში სხვაგნებურ დაკბენილ ავად-
მყოფთათვის თავშესაფარი მოეწყოს.

თუ პასტერის სადგური წინათაც არსებობდა და უნივერსიტეტმა მოწყობი-
ლი ჩაიბარა, სამკურნალო შრატებისა და სხვადასხვა გადამდებ სენთა საწინა-
აღმდეგო ვაკცინების მომზადება სრულებით ახალი საქმეა საქართველოსა და
მთელ ამიერკავკასიისათვის და წინათ ყვავილის ასაცრელ დეტრიტს გარდა
ყველა ეს საშუალებანი ან რუხეთითგან, ან დასავლეთ ევროპითგან მოჰქონდათ
ხოლმე. გადმოეცა თუ არა უნივერსიტეტს ბაქტერიოლოგიური ლაბორატორია,
უნივერსიტეტმა ხარკოვითგან პროფესორი ს. ამირეჯიბი გამოიწერა, რომელიც
ხარკოვში ამგვარისავე დაწესებულების გამგე იყო და სასანიტარო ინსტიტუტი
ჩააბარა. უნივერსიტეტისა და პროფესორ ს. ამირეჯიბის მთავარ საზრუნავს ის

¹ ასეა საბუთში.

შეადგენდა, რომ საქართველო, იმ შემთხვევაშიც ყოველმხრივ კულტურულ ქვეყნებს რომ მოწყვეტილი ყოფილიყო და საზოგადოდაც, ყოველგვარ სამკურნალო შრატებითა სენთასწინააღმდეგო ვაქცინებით უზრუნველყოფილიყო. პროფესორ ს. ამირეჯიბის ცოდნისა, გამოცდილებისა და ენერგიული მუშაობის წყალობით ჩვენმა სასანიტარო ინსტიტუტის ბაქტერიოლოგიურმა სადგურმა ამ დიდი საქმის მოწყობა და სრულყოფა შესძლო.

სამკურნალო შრატების დამზადებას სასანიტარო ინსტიტუტი 1919 წლის ოქტომბრის ბოლოში შეუდგა, როდესაც პროფესორ ს. ამირეჯიბის მიერ ხარკოვითგან ჩამოტანილი ტოქსინის გამოკვლევამ მისი გამოყენების შესაძლებლობა ცხადყო. ნოემბრის პირველ რიცხვებში 2 ნაყიდი ცხენის იმუნიზაცია დაიწყო ინსტიტუტმა და 1920 წ. თებერვლის ბოლოს დიფტერიის საწინააღმდეგო შრატი უკვე მზად იყო. ამის შემდგომ ინსტიტუტმა ამ საქმეს ფართოდ მოჰკიდა ხელი და კიდევ 13 ცხენი შეიძინა. მაგრამ 7 მათგანი მოხალისეთაგან ჩამორთმეული ყველა ქოთათ დაავადებული გამოდგენ და ან დაიხოცნენ, ან დახოცილ იქმნენ სასანიტარო ინსტიტუტისათვის. ქართლში შეძენილი ქერის გამოტანის აკრძალვამაც, ადგილობრივ შეძენილი ქერისა და თივის უვარგისობამაც კიდევ 3 ცხენი იმსხვერპლა, რომელნიც ნაწლავების ანთებით დაიხოცნენ. ინსტიტუტს ამ გვარად მხოლოდ 4 ცხენის იმუნიზაცია შეეძლო: 3 მათგანი დიფტერიის საწინააღმდეგო შრატისათვის არის განკუთვნილი და 1 სტრეპტოკოკების წინააღმდეგ. უკანასკნელის საწინააღმდეგო იმუნიზაცია ჯერ ახლად არის დაწყებული და ინსტიტუტს ჯერ შრატი არა აქვს. დიფტერიის საწინააღმდეგო შრატი კი უკვე 4 000 000 ერთეულზე მეტი იყო დამზადებული, რომლის ღირებულება 200 000 მან. აღემატება. ამ რაოდენობითგან 800 000 ერთეული საქართველოში დარიგდა, 1 000 000 ერთეული ამერიკის წითელი ჯვრისა და დამხმარე კომიტეტმა წაიღო სომხეთისა და სპარსეთისათვის, 1 000 000 ერთეული კერძო პირებმა ადერბეიჯანში და სომხეთში გაიტანეს და ინსტიტუტში დარჩენილია კიდევ 1 300 000 ერთეულამდე. საქმეს აძნელებს და შრატსაც აძვირებს შუშის ჭურჭლის უქონლობა და სიძვირე: ინსტიტუტს თითო 5 გრამიანი შუშა 25-30 მან. უჯდება, ამიტომ ამპულების დასავლეთ ევროპაში, თუნდაც სტამბოლში შეძენა აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს.

შრატების განყოფილების მოსაწყობად შეძენილი იყო 2 აუტოკლავი, 1 თერმოსტატი, 3 შრატების ჩამოსასხმელი მაგიდა და 1 დაზვა ცხენებისაგან სისხლის ამოსართმევად. დასასრულ 10 ცხენისათვის თავლა იყო აგებული სამხედრო უწყების...¹ სამწუხაროდ ტოლი, რომლითაც თავლა იყო დახურული, დამალი გამოდგა და მოკლე ხანში სრულებით მოსძვრა, რის გამო წვიმა და თოვლი თავლაში ჩადის და ცხენები მეტად ცუდს პირობებში არიან. სხვადასხვა სენთა საწინააღმდეგო ვაქცინებთან დამზადებული იყო: 1., ხოლერის საწინააღმდეგო ვაქცინა 200 000 კუბ. ცენტიმეტრი, 100 000 მანეთის ღირებულებისა. აქეთგან 20 000 კუბ. ცენტიმეტრი საქართველოს რესპუბლიკის რაზმისათვის, ხოლო დანარჩენი ამერიკის კომიტეტმა შეიძინა სომხეთისათვის და ადერბეიჯანმა.

¹ ამის შემდეგ ერთი სიტყვა გამოტოვებულია.

2. მუცლის ტიფის საწინააღმდეგო ვაქცინა 200 000 კუბ. ცენტიმეტრი, 100 000 მანეთის ღირებულებისა, რომელიც საქართველოსაც მოჰხმარდა და ამერიკის კომიტეტისა და კერძო პირების საშუალებით მეზობელ ქვეყნებშიაც იქმნა გატანილი.

3. ტეტრავაქცინა (ტიფის, ხოლერის და პარატიფების A და B შერეული ვაქცინა) 220 000 კუბ. ცენტიმეტრი 132 000 მანეთი ღირებულებისა და საქართველოს საჭიროების დაკმაყოფილების გარდა ზემოაღნიშნული დაწესებულების საშუალებით მეზობელ ქვეყნებშიაც იქმნა გატანილი.

ბათუმში შავი ჭირის გაჩენისთანავე სასანიტარო ინსტიტუტი შავი ჭირის საწინააღმდეგო ვაქცინის მომზადებას შეუდგა და 42 000 კუბ. ცენტიმეტრი დაამზადა კიდეც, აქეთგან 24 000 კუბ. ცენტიმეტრი ჯანმრთელობის დეპარტამენტის საშუალებით ქ. ბათუმში იქმნა გაგზავნილი და 18 000 კუბ. ცენტიმეტრი ჯერ ისევ ინსტიტუტში ინახება. მთელი დამზადებული ვაქცინის ღირებულება 33 600 მანეთს უდრის.

ყვავილის საწინააღმდეგო დეტრიტის მომზადება ზომ უფრო ფართოდ იქმნა დაყენებული. მომზადებული იქმნა 400 000 კაცზე მეტისათვის დეტრიტი 200 000 მანეთზე მეტი ღირებულებისა. საქართველოს მოთხოვნილების დაკმაყოფილების გარდა 300 000 კაცის ასაცრელი მასალა საზღვარგარეთ იქმნა გატანილი, მაგ. სომხეთში, ადერბეიჯანში და საბჭოთა რუსეთში. ამ ბოლო დროს ანგორის ოსმალეთის მთავრობის წარმომადგენელმა 1 000 000 კაცისათვის ასაცრელი დეტრიტი შემოუკვეთა ჩვენს ინსტიტუტს და უნივერსიტეტის გაბეგობის ნებართვით ინსტიტუტი შეკვეთილობის დამზადებას შეუდგა კიდეც.

ზემოაღნიშნულ ვაქცინებს გარდა ინსტიტუტი გონოკოკების საწინააღმდეგოსა და ინდივიდუალურს ვაქცინებს ამზადებდა სხვადასხვა მიკრობების წინააღმდეგ.

ვაქცინების მოსამზადებლად ბაქტერიოლოგიურმა განყოფილებამ შესაფერისი ჭურჭლეულობა შეიძინა.

ბინის სივიწროისა და სამუშაოთი დატვირთულობისდა მიუხედავად ბაქტერიოლოგიურმა განყოფილებამ ექიმებისათვის მოკლევადიანი ექსკურიანი კურსები მოაწყო, რომელსაც საქართველოს ერთობათა და ქალაქების მიერ გამოგზავნილი 14 ექიმი დაესწრო. მსმენელებს შეათვისებინეს ბაქტერიოლოგიური და სასანიტარო ცოდნისა და ტექნიკის ის მინიმუმი, რომელიც თვითეული საეროთო თუ საქალაქო ექიმისათვის გადამდებ სენის წინააღმდეგ წესიერ ბრძოლისათვის საჭიროა.

ყველა ზემოაღნიშნულის გარდა ბაქტერიოლოგიური განყოფილების პირადი შემადგენლობითგან ზოგი ახალ საკითხების კვლევადიებას შეუდგა, რომელთაგან ექიმ ხათრიძეს ერთი გამოკვლევა „ქართული მაწვნის მიკროფლორა“ უკვე დამთავრებულია და საექიმო საზოგადოების კრებაზე იყო წაკითხული, ზოლო მისივე დანარჩენი გამოკვლევანი, როგორც მაგ. ყვავილის Virus-ის შესახებ., ექიმ ა. სახაროვის მიერ აღძრული generalio equivoca-ს შესახებ და სხვები ჯერ დამთავრებული არ არის.

ინსტიტუტი სხვებსაც ეხმარებოდა და ხელმძღვანელობას უწევდა სამეცნიერო მუშაობაში, მაგალითად სტუდენტი კალატოზიშვილი მუშაობდა საფუარების შესახებ, ქიმიის ასისტენტი ნ. ციციშვილისა ყველისა და ღვინის მიკროფლორის შესახებ, ექიმი ვ. მუსხელიშვილი გონოკოქებისა და თვალის მიკრობების შესახებ.

სასანიტარო ინსტიტუტსა და ბაქტერიოლოგიურს განყოფილებას განზრახული აქვს მოქმედების გაფართოება: ციმბირის ჭირის საწინააღმდეგო ვაქცინის მომზადება, თავების ტიფის ბაცილების გაძლიერება და მრავალი სხვა რამე, უნდა გაიხსნას ბალნეოლოგიური განყოფილება, რომელსაც საქართველოს მადნეული და სამკურნალო წყლებითა და ტალახით სიმდიდრის გამო ჩვენი ქვეყნის წარმატებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, დაარსდეს მალარიისა და ცხელებების განყოფილება და ინსტიტუტის სხვა განყოფილებანიც. მაგრამ ის სახლი, სადაც ამჟამად სასანიტარო ინსტიტუტია მოთავსებული, იმდენად პატარაა, ვიწრო, კედლებ-დახეთქილი და ნოტიო, რომ იქ არამცთუ საქმის გაფართოებაზე ოცნებაც კი შეუძლებელია, არამედ ზოგიერთი ეხლანდელი მუშაობის შეჩერებაც კია მოსალოდნელი, რათგან ისეთი საშიში მუშაობის დროს, როგორც შავი ჭირის საწინააღმდეგო ვაქცინის დამზადებისას არის ხოლმე, ბინის სივიწროვე და არსებული პირობები საშუალებას არ აძლევენ ინსტიტუტის დირექტორსა და უნივერსიტეტის გამგეობას მომუშავენი სამუშაოსაგან მოსალოდნელი ხიფათისაგან უზრუნველყონ. ამიტომ უნივერსიტეტის გამგეობა დარწმუნებულია რომ ამ დიდმნიშვნელოვან დაწესებულებისათვის შესაფერ ბინის შოვნაში და სამეცნიერო პრაქტიკული მუშაობისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნაში მთავრობა მას სრულს დახმარებას გაუწევს.

უნივერსიტეტის წიგნთსაცავი

უნივერსიტეტი რომ გაიხსნა, მას ერთი წიგნიც კი არ მოეპოვებოდა წიგნთსაცავისათვის. უნივერსიტეტის მესვეურთ სხვადასხვა დაწესებულებას სთხოვეს, რომ მათი წიგნთსაცავები უნივერსიტეტისათვის გადაეცათ. ამ წიგნთსაცავების დათვალიერებამ გამოარკვია, რომ იქ მრავლად იყო ისეთი წიგნები, რომელთაც მხოლოდ ისტორიული მნიშვნელობა ჰქონდათ და მხოლოდ ისეთი წიგნთსაცავებისათვის იყო ძვირფასი, როგორც უნივერსიტეტისა, მაშინდელ პატრონებისათვის კი ტვირთვის მეტს არას წარმოადგენდა და არც ვინმე სარგებლობდა. ამგვარად მიიღო უნივერსიტეტმა ტფილისის სამხედრო სასწავლებლის წიგნთსაცავი, რომლის სამხედრო შინაარსის წიგნები შემდეგში, როდესაც საქართველოს სამხედრო სასწავლებელი გაიხსნა, უნივერსიტეტმა ამ სამხედრო სასწავლებელს გადასცა და ამჟამად 2529 ხათაურის, ანუ 3631 ცალი წიგნი შერჩა. ბლომად და ძვირფასი წიგნები მიიღო უნივერსიტეტის წიგნთსაცავმა შემოწირულების სახითაც. დიდი ფული დახარჯა უნივერსიტეტმა თავის წიგნთსაცავისათვის აქ ადგილობრივ და დასავლეთ ევროპაში წიგნების შესაძენადაც. 1920 წ. გაზაფხულის სემესტრის დამლევამდის უნივერსიტეტს უკვე

47.740 სათაურისა და 70 817 ცალი წიგნი მოეპოვებოდა. 1920 წ. შემოდგომის სემესტრის დამლევს კი უნივერსიტეტის წიგნთსაცავში უკვე 57 974 სათაურისა და 88 660 ცალი წიგნი ითვლება, რომელთა ღირებულება სულ ცოტა 100 000 000 მ. უდრის. ამას გარდა უნივერსიტეტს ამ დღეებში გერმანიიდან 120 000 მარკის ჰუმანურ დარგების ახალი წიგნები მოსდის და ამგვარივე შინაარსის წიგნები საფრანგეთიდან და ინგლისიდანაც, საერთოდ სულ სამივე ქვეყნი-
თგან 900 გირვანქა სტერლინგისა, რის ფასიც უკვე გადახდილი აქვს უნივერ-
სიტეტს. ზოლო საბუნებისმეტყველო-სამკუთრნალო ახალი წიგნების ღირებუ-
ლება, რომელთა მოსვლასაც უნივერსიტეტის წიგნთსაცავი უკვე 7 თვეა რაც
ელის, 2000 გირვანქა სტერლინგს უდრის. ამიტომ უნივერსიტეტს სულ მოკლე
ხანში 100 000-მდე წიგნი და შედარებით ძალიან კარგი წიგნთსაცავი
ექმნება. ამ რაოდენობითგან 15 174 ტომამდე ნაყიდი იქმნება, 12 598 ტომი
შემოწირული და 62 888 სხვადასხვა დაწესებულებათა მიერ გადმოცემული.
ამ წიგნთა შორის არა ერთია იშვიათი unicum და ძვირფასი წიგნია, რო-
მელიც დასავლეთი ევროპის საუკეთესო ძველ უნივერსიტეტის წიგნთსაცავი-
სათვისაც საუცხოვო სამკაულად ჩაითვლებოდენ. გადმოცემულ წიგნთაგან
როგორც რაოდენობით, ისე შინაარსით ყოფილ სასულიერო სემინარიის წიგნთ-
საცავია ძვირფასი, რომელთა რაოდენობა 23 547 ტომს უდრის, სამხედრო
შტაბისა 5797 ტომიანი და პროფ. ვ. პეტრიაშვილის 1473 ტომი წიგნის შემ-
ცველი წიგნთსაცავი. წერაკითხვის საზოგადოების მიერ გადმოცემული. ძვირ-
ფასია აგრეთვე ტფილისის ქალაქის გამგეობისაგან გადმოცემული ყოფილ
ამიერკავკასიის უნივერსიტეტის წიგნთსაცავიც, რომელშიაც 12 623 ტ.
ითვლება.

შემოწირულ წიგნთა შორის ძვირფასია ად. ი. ფორაქაშვილის მიერ გადმო-
ცემული დ. სარაჯიშვილის 2309 ტ-ის შემცველი საუცხოვო მშვენიერ კარა-
დებიანი წიგნთსაცავი, დ. მელიქიშვილის 1785 ტ-იანი, პროფ. პ. გ. მელიქი-
შვილის 1453 ტ-იანი და კიტა აბაშიძის მიერ ანდერძით დატოვებული 649 ტ-
იანი ფრანგული მწერლობისა და ფილოსოფიის წიგნთსაცავები.

1920 წ. შემოდგომის სემესტრში გახურებული მუშაობა იყო უნივერსი-
ტეტის წიგნთსაცავის მოსაწყობად: წიგნების სიმძიმისაგან საფრთხის თავითგან
ასაცილებლად მე-5-ე სართულითგან პირველ სართულში იყო ჩამოტანილი,
სადაც მთელ შენობის ნახევარი დაეთმო. ძველებს გარდა გაკეთდა 40 დიდი
ახალი თარო, ყველა წიგნები დალაგდა თაროებზე და მათი სრული კატალოგი-
ზაცია დაიწყო. ბიბლიოგრაფიულად საბოლოოდ გარჩეული და ფორმატებად
დალაგებულია 40 000 ტომამდე, დაწერილია 26 000 საკონტროლო ფურცელი,
27 000 საკატალოგო ფირფიტა, რომელთათვის 60 ხის ყუთია გაკეთებული.
დანარჩენის აღსანუსხავად განუწყვეტელი მუშაობა სწარმოებს. წიგნთსაცავთან
სამკითხველოს მოსაწყობად 10 დიდი მაგიდა, 60 უბრალო და 12 ვენური სკამი
გაკეთდა.

ამგვარად ენერგიული მუშაობის წყალობით, საზოგადო და სახელმწიფო
დაწესებულებათა თანაგრძნობითა და დახმარებით, კერძო პირთა უხვი და ძვირ-
ფასი შემოწირულებით და ფულად შეძენითაც სულ მოკლე ხანში დიდი საუნი-

ვერსიტეტო კარგი და მოწყობილი წიგნთსაცავი შეიქმნა. ჩვენი უნივერსიტეტის წიგნთსაცავი მალე დაეწევა ისეთ განთქმულ ამერიკულ უნივერსიტეტის წიგნსაცავს, როგორც Johns Hopkins უნივერსიტეტი, სადაც 130 000 ტომი ითვლება (E. D. Perry. Die amerikanische Universität 1908 წ. Ans Natur und Geisteswelt 206. B, გვ. 64).

დასასრულ ორიოდ სიტყვა უნივერსიტეტის მეურნეობაზე. იმის წყალობით, რომ უნივერსიტეტის ხარჯთაღრიცხვა დროზე არ დამტკიცდა, უნივერსიტეტს თვეში 1/12-ედი ეძლეოდა დაწესებულებათა მოწყობისათვის იმ დროს, როდესაც დაწესებულებათა მოწყობა ზაფხულშივე უნდა დამთავრებულიყო, რათა შემოდგომის დამდევითგან უნივერსიტეტში უკვე ლექციები და პრაქტიკული ვარჯიშობა იწყობა ხოლმე. ამასთანავე რაკი 1920 წ. აპრილში შედგენილ ხარჯთაღრიცხვაში შეტანილი ფულის რაოდენობა ასე დაგვიანებით და ნაწილნაწილ ეძლევა უნივერსიტეტს მოსაწყობად, ამ ფულს იმდენად აკლდა ღირებულება, რომ იმის ნახევარის შეძენაც ვეღარ ხერხდება, რის შეძენაც შესაძლებელი იქმნებოდა ფული რომ დროზე ყოფილიყო მოცემული. ხოლო სამეურნეო ხარჯებისათვის ფულის გამოსატანად ისეთი წესებია კონტროლში შემოღებული, რომ ყოველ დღეში მარტო 8000 მან. გამოთხოვა შეგვიძლია, ეს კი ტყუილი დროს დაკარგვა იქმნებოდა და ამიტომ ჩვენ იძულებული ვიყავით დროებით, სანამ ხარჯთაღრიცხვა დამტკიცდებოდა, ამისთვის თავი დაგვეხებინა და სპეციალური თანხითგან და დამატებითი ხარჯთაღრიცხვითგან გაგვესტუმრებინა აუცილებლად საჭირო სამეურნეო და საკანცელარიო ხარჯები. ამგვარად უნივერსიტეტის გამგეობას სამეურნეო საკანცელარიო ხარჯები მიმდინარე 1920 წ. შემოდგომის სემესტრში 3 613 132 მან. 75 კაპ. აქვს გაწეული ისე, რომ ხაზინითგან ჯერ არაფერი მიუღია. ეს გარემოება მეტად ართულებს და აძნელებს საქმეს, თავის თავადაც რთულსა და პასუხსაგებს, თანაც მოსაწყობად გადადებული თანხების ნაწილ-ნაწილ მიღებით უნივერსიტეტსაც და ხაზინასაც დიდი ზარალი მოსდის და ყოველგვარ ვარაუდის დაჭერის შესაძლებლობის საშვალეებასა სპობს. ამიტომ სასურველიცაა და საჭიროც, რომ დაწესებულებათა მოწყობისათვის განკუთვნილი ფული უნივერსიტეტს დროზე, ზაფხულშივე და შეძლებისდაგვარად ერთბაშად მიეცეს ხოლმე, ხოლო სამეურნეო-საკანცელარიო ხარჯების გასაწევად 1/12-ედი მაინც ეძლიოს ხოლმე თვედათვე, რომ სათბობი მასალისა თუ სააღმშენებლო მუშაობისათვის დროულად თადარიგის დაჭერა შეიძლებოდეს.

ჩვენს უნივერსიტეტში სამი წლის განმავლობაში გაწეულ მუშაობის სამართლიანი დაფასებისათვის უნდა გათვალისწინებული იყოს, რომ დაარსებისას მას დიდი და მშვენიერი, მაგრამ ცარიელი შენობის გარდა არა ჰქონია რა. მოქმედება დაიწყო მან ვითარცა კერძო უმაღლესმა სასწავლებელმა მხოლოდ ერთი ფაკულტეტის სახით და სტუდენტ-მსმენელთა საერთო რიცხვი 458 უდრიდა. ეხლა კი ამ სამი წლის თავს მას სამი ფაკულტეტი აქვს, 2814 სტუდენტ-მსმენელი ჰყავს, მრავალი სამეცნიერო სასწავლო დაწესებულებაა შექმნილი, დიდი, საუცხოვო წიგნთსაცავი მოეპოვება, და რაც უფრო ყველაზე დიდ-მნიშვნელო-

ვანი და ძვირფასია, ქართული სამეცნიერო ტაძარში მთელი ჩვენი წინათ უცხო-
ეთში გაფანტული ძალა ერთად თავმოყრილია და ერთის აზრითა და ერთის
გრძნობით გამსჭვალული თავისი საყვარელი ერისა და სამშობლოს აღორძინე-
ბისა და მეცნიერების დაწინაურებისათვის იღვწის. საქმე მარტო ის კი არ არის,
რომ ამ სამი წლის ყოველგვარი გაჭირვებისა და განსაცდელის და მიუხედავად
სრულებით შეუმჩნევლად, უჩუმრივ ასეულ მილიონებად ღირებული სამე-
ცნიერო-სასწავლო დაწესებულებანი და ქონება იქმნა შეგროვილი, არამედ
განსაკუთრებით ის, რომ საქართველოშიაც შეიქმნა ის ცხოველი მეცნიერების
ტაძარი სადაც მუდამ სამეცნიერო კვლევა-ძიება სწარმოებს ხოლმე და სადაც
მომავალი თაობა მეცნიერ მკვლევართა მოძღვრობითა და ხელმძღვანელობით
უმაღლეს მეცნიერებას ითვისებს, სამეცნიერო მუშაობას ეჩვევა და თანდა-
თანობით მის თანამოზიარედ ხდება. ვერავითარი ფულით ამისთანა რამე ვერ
შეიქმნებოდა თუ არ ქართველ მეცნიერთა სამშობლოსა და მეცნიერების უანგა-
რო ძლიერი სიყვარულით. ამ სამი წლის განმავლობაში სამეცნიერო-სასწავლო
ნაწილის პირადს შემადგენლობას იმოდენა საორგანიზაციო მუშაობა ჰქონდა,
რომ მარტო ამ აღმშენებლობითი მოღვაწეობითაც, რომ დაკმაყოფილებულიყო
ვერავინ საყვედურს ვერ ეტყოდა, მაგრამ ასე დატვირთულმაც წმინდა სამე-
ცნიერო მუშაობაც შესძლო და არა ერთი გამოკვლევა დაამზადა. ეს გარემოება
ჩვენი უნივერსიტეტის მომავალი ნაყოფიერი სამეცნიერო მოღვაწეობის საუ-
კეთესო თავმდებად უნდა ჩაითვალოს. მოვალეობად გრაცხ მხოლოდ განვა-
ცხადო, რომ სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობაცა და
სტუდენტობაც დიდს ქონებრივს გაჭირვებაში არიან. გათვალისწინებული უნდა
იყოს ის გარემოება რომ პროფესორთა უმრავლესობამ რუსეთში ან დაჰკარგა,
ან იძულებული იყო ჩალის ფასად გაეყიდა საქართველოში წამოსვლისას
მთელი თავისი ქონება და ამის გამო მთავრობის განსაკუთრებული მზრუნვე-
ლობაა საჭირო, რომ მათ ლუკმაპურისათვის აქეთ-იქით ხშირად ამაო სირბილი
არ უზღებოდეთ და დამშვიდებით შეძლონ თავიანთი დიდი და პასუხსაგები
საქმის გაძღოლა. ის თანაგრძნობა, რომელსაც ჩვენი მთავრობა და უმაღლესი
საკანონმდებლო დაწესებულება უნივერსიტეტისადმი იჩენენ, უფლებას
გვაძლევს იმედი ვიქონიოთ, რომ ეს უკანასკნელი საკითხიც მოწესრიგდება.

ესა (თბ.), ფონ. რ—471, საქ. 7, ფურ. 1—128. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 54

**1921 წლის იანვრის 27. — სოხუმის ქართველ სტუდენტთა მისალმება
ივანე ჯავახიშვილისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დაარსების სამი წლისთავთან დაკავშირებით**

სოხუმის ქართველი სტუდენტობა მოგესალმებათ თქვენ თბილისის ქარ-
თული უნივერსიტეტის დაარსების მესამე წლისთავის დღესასწაულის გამო.
ჩვენ გვწამს, რომ სახელმწიფო უნივერსიტეტი თქვენი დაუღალავი მოღვაწეო-

ბის წყალობით შეიქმნება ეროვნულ კულტურის ტაძრად და შეუწყობს ხელს ჩვენი მოზარდი თაობის ზნეობრივად, ინტელექტუალურად წარმატებას.

სოხუმის ქართველ სტუდენტთა გამგეობა.

ცსა, (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 110ა, ფურ. 10. დედანი, ხელით ნაწერი.

№ 55

1921 წლის მარტის 11. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს სსრ რევოლუციური კომიტეტისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განკარგულებაში რომელიმე სტამბის გადაცემის შესახებ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს აუარებელი სახელმძღვანელოებისა და მრავალი სამეცნიერო გამოკვლევის ბეჭედა უხდება. უკვე გამოცემულია „უნივერსიტეტის მოამბის“ პირველი ნომერი და აგრეთვე ბევრი გამოკვლევა და სახელმძღვანელო სხვა და სხვა სამეცნიერო დარგში. უნივერსიტეტს განზრახული აქვს, რომ ამიერიდან კიდევ უფრო გააფართოვოს გამომცემლობის საქმე. მაგრამ ეს საქმე რომ ჩქარის ნაბიჯით წავიდეს წინ, ამისათვის აუცილებლად საჭიროა, რომ მას თავისი საკუთარი სტამბა ჰქონდეს, სტამბა დიდი და კარგად მოწყობილი, რომელმაც უნდა ადვილად შესძლოს უნივერსიტეტის სამივე ფაკულტეტის მრავალმხრივი საჭიროების და მოთხოვნილების დაკმაყოფილება. ამიტომ ვთხოვთ, რათა ჩამორთმეულ სტამბათაგან ერთი რომელიმე დიდი და კარგად მოწყობილი სტამბა (ან ორი პატარა, რომლებიც უნდა შეერთდნენ) გადმოეცეს ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს სრულს განკარგულებაში, ამით მეტად დაჩქარდება და ხელი შეეწყობა ქართული სამეცნიერო ლიტერატურის აღორძინებას.

მოლაპარაკება ამ საქმის შესახებ დავალებული აქვს „უნივერსიტეტის მოამბის“ რედაქტორს პროფ. ა. შანიძეს. რექტორი პროფ. ივანე ჯავახიშვილი, გამგეობის მდივანი დ. გოგიჩაიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 6—471, საქ. 127, ფურ. 43. შევებული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 56

1921 წლის ივლისის 27. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან არსებულ სასანიტარო ინსტიტუტის ჯანმრთელობის კომისარიატისათვის გადაცემის შესახებ

მე გადმომცეს, რომ ჯანმრთელობის კომისარიატში კვლავ აღძრულია საკითხი ჩვენ უნივერსიტეტთან არსებული სასანიტარო ინსტიტუტი ჯანმრთელობის კომისარიატს გადაეცეს და ქალაქთა კავშირის ბაქტერიოლოგიურს ლაბორატორიუმს შეუერთდეს. სასანიტარო ინსტიტუტი ჩვენი უნივერსიტეტის მიერ არის შექმნილი. წინათ მთელს ამიერკავკასიაში ბაქტერიოლოგიური ლაბორატორიუმი არსებობდა, რომელიც მხოლოდ ჩვეულებრივს ანალიზებს აწარმოებ-

და. უნივერსიტეტმა ამის მაგიერ დიდი დაწესებულება შექმნა, რომლის სათავე-შიაც მან ჩაუყენა ხარკოვითგან მოწვეული ხარკოვის ბაქტერიოლოგიური ინსტიტუტის გამგე პროფ. სვ. სარ. ამირეჯიბი. მისი ცოდნისა და გულმხურვალეობის წყალობით პატარა საქართველოს რესპუბლიკა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი ასაცრელი ვაქცინებით, დეტრიტით და სხვანაირ სამკურნალო საშუალებებით, რომელნიც წინათ მხოლოდ რუსეთითგან, ან დასავლეთ ევროპითგან მოდიოდა. წარსულ წელს ჩვენმა სასანიტარო ინსტიტუტმა არამც თუ საქართველო დააკმაყოფილა, არამედ უცხოეთსაც კი აზერბაიჯანს. სომხეთს, საბჭოთა რუსეთს და ანგორის მთავრობასაც კი მიაწოდა დეტრიტი და ვაქცინები. წარსულსაც რომ თავი დავანებოთ, მიმდინარე წლის 1 მარტითგან დღემდეამდე ჩვენმა სასანიტარო ინსტიტუტმა დაამზადა 946 240 კაცისათვის ასაცრელი ყვავილის დეტრიტი, 652 500 იმ ერთეული დიფტერიტის საწინააღმდეგო ვაქცინა, 21 730 კუბ. ცენტიმეტრი დივაქცინა, 157 410 კუბ. ცენტიმეტრი ხოლერის საწინააღმდეგო ვაქცინა და 8400 კუბ. ცენტიმეტრი შავი ჭირის საწინააღმდეგო ვაქცინა. ამ აუცილებლად საჭირო პრაქტიკული მუშაობის გარდა სასანიტარო ინსტიტუტის პირადი შემადგენლობა შეძლებისდაგვარად სამეცნიერო კვლევებიცაა აწარმოებდა და რამდენიმე მოხსენება ამის შესახებ წაკითხული იყო კიდევ. ყველა ამის შემდგომ გასაოცარია, რომ იბადება აზრი სასანიტარო ინსტიტუტის უნივერსიტეტიდან ჩამორთმევისა და ჯანმრთელობის კომისარიატისათვის გადაცემისა და ქალაქთა კავშირის პატარა ბაქტერიოლოგიურ ლაბორატორიუმთან შეერთების შესახებ. რათგან სასანიტარო ინსტიტუტი უნივერსიტეტის სამეცნიერო მიზნებისათვის აუცილებლად საჭირო დაწესებულებაა და იმავე დროს საქართველოს რესპუბლიკა პრაქტიკული მოთხოვნილების დამაკმაყოფილებლის მხრივაც თავის მოვალეობას პირნათლად ასრულებს, ამიტომ გთხოვთ, რომ ყოველივე აზრი და ლაპარაკი სასანიტარო ინსტიტუტის უნივერსიტეტიდან ჩამოშორების შესახებ ერთხელ და სამუდამოდ მოისპოს. მოვალეობად ვრაცხ მოვახსენოთ, რომ უნივერსიტეტს 5 თვის განმავლობაში სასანიტარო ინსტიტუტის შესანახავად ფული არ მიუღია და საქონელი ლამის არის შიმშილით დაგვეზოცოს.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორ ივანე ჯავახიშვილი

ცსა (თბ.), ფონ. რ—471, საქ. 118, ფურ. 10, 11. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 57

1921 წლის აგვისტოს 4.—ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარისადმი საუნივერსიტეტო რეფორმის საკითხის განხილვის დროს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ავტონომიური უფლებების დაცვის შესახებ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბჭომ განათლების კომისარიატის მოწერილობის მოსმენის შემდგომ აკადემიური ცენტრის მიერ განზრახული უნივერსიტეტის რეფორმის შესახებ იქონია მსჯელობა ამ საკითხზე და შემდეგი

დაადგინა: აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარის მიერ აღნიშნული წინანდელი უმაღლესი სასწავლებლების ზოგიერთი ნაკლი სამართლიანია, მაგრამ იგი ეხება განსაკუთრებით რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებს. საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლის გეგმა იმ თავითვე სხვანაირად იყო შედგენილი და სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის სასწავლო გეგმა სპეციალობისა და მიხედვით დარგებით იყო დაყოფილი, ეს გარემოება სტუდენტებს საქმეს უადვილებს და მის სპეციალობასთან დაკავშირებული საგნების შესწავლას უკარნახებს. ამ გზით თავითგან აცდენილია ის მრავალსაგანიანობა რომელსაც აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარე უჩივის. ჩვენს უნივერსიტეტში სწავლადამთავრებულნი რომ ამასთანავე საპედაგოგო მოღვაწეობისათვის სრულებით მომზადებულნი ყოფილიყვნენ თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც, უნივერსიტეტთან განსაკუთრებული საპედაგოგო ინსტიტუტი არსებობს, სადაც სიბრძნისმეტყველებისა და სამათემატიკო საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტების სტუდენტები, რომელნიც მასწავლებლებად ემზადებიან, სპეციალურ—საპედაგოგო საგნებსაც და პრაქტიკულ პედაგოგიასაც სწავლობენ, თანაც ვარჯიშობენ. ამ ორ საშუალებით ჩვენს უნივერსიტეტს სრული საშუალება აქვს იმ მიზანსაც მიაღწიოს, რომელიც აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარის პროექტშია დასახული. ყველა ამის გამო უნივერსიტეტის საბჭოს ჰგონია, რომ სიბრძნის მეტყველების და სამათემატიკო ფაკულტეტის შეერთება და ერთ საპედაგოგო ფაკულტეტად სახელწოდება თვით აკადემიური ცენტრის და მის თავმჯდომარის მიერაც უკვე აუცილებელ საჭიროებად არ იქმნება ცნობილი, მაგრამ თუ უნივერსიტეტის საბჭოს ეს აზრი არ გამართლდა და აკადემიურმა ცენტრმა საპედაგოგო ფაკულტეტის სახელის შემოღება მაინც უთუოდ საჭიროდ სცნო, უნივერსიტეტის საბჭოს ამის საწინააღმდეგოდ არაფერი ექმნება. მხოლოდ მაშინ ეს უზარმაზარი ფაკულტეტი 3 განყოფილებისაგან იქმნება შემდგარი: სიბრძნისმეტყველების, სამათემატიკო და საბუნებისმეტყველო. სასოფლო მეურნეობის და ტექნიკურ სამეცნიერო დარგებისა და სპეციალობისათვის უნივერსიტეტის საბჭოს უფრო მიზანშეწონილად მიაჩნდა, რომ უნივერსიტეტთან სათანადო ინსტიტუტები შექმნილიყო, მაგრამ ამერიკული სისტემის მსგავსად შესაძლებელია ფაკულტეტებად მოეწყოს, როგორც ეს აკადემიური ცენტრის პროექტით ყოფილა განზრახული. თანამედროვე საშუალო სკოლის დაქვეითებული მდგომარეობისა და თავისდა თავადაც უნივერსიტეტის საბჭოს შეუძლებლად მიაჩნია, რომ უნივერსიტეტში სწავლა 3—სემესტრს გრძელდებოდეს. უნივერსიტეტის საბჭოს ღრმა რწმენით, ყველა ფაკულტეტებზე 4-ზე ნაკლები, ხოლო სამკურნალოზე 5-6 წელიწადზე ნაკლების შემოღება საქართველოს რესპუბლიკას მეცნიერებაში შესაფერისად განსწავლულსა და სათანადოდ მომზადებულ ახალგაზრდობას ვერ შესძენს, რაც ჩვენ სახელმწიფოსაც დიდ ზიანს მოუტანს იმ სახით, როგორც განათლების კომისარიატს განზრახული ჰქონია. სოციალ-ეკონომიური ფაკულტეტი უნივერსიტეტს ჯერ არ ჰქონია. თუ კომისარიატს საჭიროდ მიაჩნია მისი დაარსება, უნივერსიტეტი წარმოადგენს ამის გეგმას. დასასრულ უნივერსიტეტის საბჭო დარწმუნებულია, რომ განზრახული საუნივერსიტეტო რეფორმის საკითხის ღრთ განათლების კომისარიატის აკადემიური ცენტრი ტფილისის სახელმწიფო უნი-

ვერსიტეტის ავტონომიურ უფლებებს წინანდებურად ხელშეუხებლად დაიცავს და უნივერსიტეტის წარმატებას ყოველნაირად დაეხმარება.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფ. ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 110-ა, ფურ. 96-99. შავი. ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 58

1921 წლის სექტემბრის 3. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა აკადემიური ცენტრის თავმჯდომარისადმი ბორჯომის სასახლეებში დაცულ წიგნთსაცავებისა და სატყეო მუზეუმის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის გადმოცემის თაობაზე ჯანმრთელობის კომისარიატის წინაშე შუამდგომლობის აღძვრის შესახებ

ბორჯომის სასახლეებში, ძველსა და ლიკანისაში, წიგნთსაცავები არის, რომლითაც იქ არავის შეუძლია სარგებლობა, რათგან უმეტესად ევროპის ენებზეა დაბეჭდილი ეს წიგნები, ისე—კი ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წიგნთსაცავისათვის ძვირფასი განძი იქმნებოდა.

ბორჯომის ძველს სასახლეში ამასთანავე სატყეო მუზეუმია მოთავსებული იმავე ოთახებში, სადაც სანატორიუმია და ავადმყოფები წვანან. სანატორიუმს ეს მუზეუმი უშლის და მტვერს ავრცელებს იქ, სადაც ჰაერის სრული სისუფთავე უნდა იყოს. გთხოვთ ჯანმრთელობის კომისარიატის წინაშე შუამდგომლობა აღძრათ, რომ ეს ორი წიგნთსაცავი და სატყეო მუზეუმი ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს გადმოეცეს.

აბასთუმნის სანატორიუმს 2 მიკროსკოპი ჰქონია, იმავე დროს ჩვენს უნივერსიტეტს ძალიან ცოტა აქვს მიკროსკოპები. ამის გამო გთხოვთ იმავე ჯანმრთელობის კომისარიატის წინაშე გვიშუამდგომლოთ, რომ ერთი მიკროსკოპი დროებით ჩვენს უნივერსიტეტს დაეთმოს.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფ. ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა, ფონ. რ-471, საქ. 17, ფურ. 101, 102. შავი. ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 59 ✓

1921 წლის ნოემბრის 23. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბჭოსადმი დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მომპოვებელთაგან ერთი დასავლეთ ევროპის ენის ცოდნისა და სამეცნიერო გამოკვლევის წარმოდგენის მოთხოვნის შესახებ

ჩვენი მეცნიერებისა და უნივერსიტეტის წარმატებისათვის კარგი იქნებოდა, რომ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მომპოვებელს წინასწარ თუ ორისა არა, ერთი დასავლეთი ევროპის ენის ცოდნა მაინც მოეთხოვოს. მაშინ სათანადო

ფაკულტეტის დანამდვილებით ეცოდინება, რომ დოქტორის ხარისხის მაძიებელს თავის ღირსის მწერლობისათვის შესაფერისად თვალყურის დევნება შეუძლიან. რათგან სამეცნიერო მწერლობის საერთაშორისო ბიბლიოგრაფია არსად ისე კარგად არ იყო მოწყობილი, როგორც გერმანიაში, ამიტომ მიზანშეწონილი იქმნებოდა, თუ ასეთ ერთ ენად გერმანული იქმნებოდა ცნობილი. ეს დაეკისროს ფაკულტეტებს სახელმძღვანელოდ.

ამას გარდა რაკი სადოქტორო გამოცდებს დიდი დრო უნდება და თანაც ჩვენს მიზანს შეადგენს, რომ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მხოლოდ ისეთ პირთ მიენიჭოთ, რომელნიც თავიანთ ძალღონეს ქართველ მეცნიერების წარმატებას შეაღწევენ და მის გამდიდრებისათვის იმუშავენ, ფაკულტეტი რომ დარწმუნებული იყოს, რომ ტყუილად არ ჰკარგავს გამოცდებზე დროს, დანამდვილებით იცოდეს, რომ ხარისხის მაძიებელს სამეცნიერო კვლევა-ძიების უნარი მართლაც შესწევს, სასურველია გამოცდების დაწყებამდის წინასწარ თუ სადისერტაციოდ განზრახული თხზულებების შედგენა არა, თხოვნასთან ერთად ერთი სამეცნიერო გამოკვლევის თანდართვა მაინც მოეთხოვოს. ამგვარი დებულება ბევრს გერმანიის უნივერსიტეტების წესდებაშიაც არის შეტანილი და სასურველია, რომ ჩვენს წესდებაშიც შესატყვის ადგილას შენიშვნის სახით მაინც შეტანილი იქმნეს.

პროფ. ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), რ-471, საქ. 110-ა, ფურ. 151. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 60

1922 წლის იანვრის 15. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს რევოლუციური კომიტეტისადმი კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემულ სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიული განყოფილების საქართველოსათვის დაბრუნების შესახებ

მიმდინარე 5 იანვრის სხდომაზე უმაღლეს სამეცნიერო საბჭომ მოისმინა საბჭოს თავმჯდომარის და წევრის პროფესორ ა. ბენაშვილის მოხსენება სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიულ განყოფილების კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემის შესახებ, იქონია ამ საკითხზე ხანგრძლივი მსჯელობა და გამოარკვია, რომ:

1. საქართველოს რესპუბლიკის ერთი უმნიშვნელოვანესთაგანი კულტურული და მეცნიერული დაწესებულება, რესპუბლიკის საკანონმდებლო დაწესებულების დაუკითხავათ, მხოლოდ სამხედრო სახალხო კომისარის ბრძანების ძალით, გადაცემულია სამხედრო-რევოლუციონურ საბჭოსათვის ნომინალურად, ხოლო ფაქტიურად კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში. შტაბის უფროსის ბრძანებით ტოპოგრაფიული განყოფილება დაქვემდებარებულია შტაბის ოპერატიულ ნაწილის უფროსისათვის.

2. ამ გადაცემით საქართველოს აკლდება ისეთი დაწესებულება, რომელიც აძლევდა მას საშუალებას უზრუნველ ეყო როგორც სამხედრო, ისე მრავალფეროვანი და მრავალ რიცხოვანი კულტურული და მეცნიერული მოთხოვნილებანი ჩვენი რესპუბლიკისა. ამ ეამად ტოპოგრაფიულ განყოფილებას ევალება მხოლოდ კავკასიის ცალკე ლაშქრის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, ხოლო ჩვენი რესპუბლიკის უდიდესი საჭიროება რუკების დამზადებაში და ყოველგვარ ასტრონომიულ, გეოდეზიურ თუ ტოპოგრაფიულ სამუშაოთა წარმოებაში მომავალში დაუკმაყოფილებელი რჩება.

3. ტოპოგრაფიულ განყოფილების გადაცემა ამტკიცებს იმას, რომ სამხედრო სახალხო კომისარიატის სათავეში მდგომთა მიერ სრულებით გათვალისწინებული არ არის ის უაღრესად მნიშვნელოვანი მიზნები, რომელსაც ემსახურება საქართველოს ტოპოგრაფიული განყოფილება და რომელნიც მოკლედ არიან ქვემოთ ჩამოთვლილნი; სახელდობრ: რუკების დამზადება ჯარისათვის ავეგება და დაკვლევა იმ რაიონებისა, რომელნიც აქნობამდის ტოპოგრაფიულად შესწავლილი არ არის (მაგ., აღმოსავლეთი საქართველო), შკოლებისათვის გეოგრაფიულ რუკების შედგენა და გამოცემა, რესპუბლიკისათვის ახლო მომავალში აუცილებლად საჭირო დიდ კადასტრიულ ავეგმის შესრულება; მრავალ მეცნიერულ საკითხების გარდაწყვეტა, როგორიც არის: სიმძიმის ძალის განსაზღვრა, შეეულ ხაზთა გადახრის გამოკვლევა, დროის აღრიცხვა ბაზისების გაზომა, ტრიანგულაციის წარმოება, სიგანედების და სიგრძედების ასტრონომიულად განსაზღვრა და სხვა; შემდეგ, საქართველოს ფიზიკურ ობსერვატორიის მეცნიერული საქმიანობა მჭიდროთ არის დაკავშირებული ტოპოგრაფიულ განყოფილების მეცნიერულ მუშაობასთან; დასასრულ თუ ტოპოგრაფიული განყოფილება ჩვენ ხელთ არ იქნება, სრულებით შეუძლებელი ხდება ჩვენ უნივერსიტეტში გეოდეზისტების და ასტრონომების მომზადება.

ყოვლად საყურადღებოა მიმდინარე გეოგრაფიული ხასიათის სამუშაო, რომელსაც ამჟამად ასრულებს ჩვენი ტოპოგრაფიული განყოფილება და რომელიც ახლო მომავალში შესასრულებელია (ქართულ ენაზედ); სახელდობრ: უკვე დაბეჭდილი და გამოცემულია ჩვენი სკოლებისათვის დედამიწის ნახევარ სფეროები, დამზადებულია დასაბეჭდათ დედამიწის ზედა ნაწილის საკლასო რუკები, საქართველოს დიდი კედლის რუკა, საქართველოს მცირე რუკა, გეოგრაფიული ატლასი; სამხედრო ნაწილებისათვის ტაქტიკაში ვარჯიშობისათვის გამოცემულია რამდენიმე ფურცელი 100 საენიან რუკებისა და სხვ. დასამზადებელი და გამოსაცემია ქართულ ენაზედ საქართველოს ყველა მასშტაბის (ერთ, ორ, ხუთ, ათ, ოც და ორმოც—ვერსიანი) რუკები, რაც მოითხოვს დიდ ხანსა და შრომას; დასამზადებელია მრავალი სხვადასხვა ისტორიული, გეოლოგიური, გეოფიზიკური და სხვა დანიშნულების რუკები და შესასრულებელია მრავალგვარი სამუშაო, რომელიც დაკავშირებულია ქართულ ძველსა და ახალ კალიგრაფიასთან.

ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებათა საფუძველით, უმაღლესმა სამეცნიერო საბჭომ დაადგინა:

ა) ეთნოვოს მთავრობას, დაუყოვნებლივ განკარგულება გასცეს ტაოგრაფიულ განყოფილების საქართველოსათვის უკან დასაბრუნებლათ, რათა შემდეგში ეს განყოფილება გადაცემულ იქმნას იმ გეოგრაფიულ ინსტიტუტისათვის, რომელიც აუცილებელ საჭიროების მიხედვით, უნდა ახლო მომავალში დაარსებულ იქმნას უნივერსიტეტთან, ან დამოუკიდებლათ, განათლების სახალხო კომისარიატის უშუალო ხელმძღვანელობის ქვეშ.

ბ) ეცნობოს მთავრობას, რომ ხსენებულ გეოგრაფიულ ინსტიტუტის შემადგენლობაში ტაოგრაფიული განყოფილება უფრო მეტის წარმატებით, სისრულით და სისწრაფით შეასრულებს ლაშქრის ყოველგვარ მოთხოვნილებებს რუკების კმაყოფის საქმეში და სამხედრო მიზნით ავეგმის წარმოებაში, ვიდრე ეს მოსალოდნელია კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის ხელმძღვანელობის ქვეშ.

გ) ეცნობოს მთავრობას, რომ ტაოგრაფიული განყოფილების გადაცემით საქართველოს ესპობა დიდი, უძვირფასესი და შეუღარებელი წყარო კულტურისა; ჩვენი ჯარი, მრეწველობა, მეურნეობა და ტექნიკა განუსაზღვრელ ვადით მოკლებულ იქნებიან მშობლიურ გასაგებ ენაზე რუკებით სარგებლობას.

დასასრულ, თუ ვინცობაა, შექმნილ პირობებისა გამო, ტაოგრაფიულ განყოფილების ქონება გატანილ იქმნა საქართველოდან, მის ხელმეორედ შესაქმნელად მოგვინდება არა ნაკლები ახი წლისა და აუარებელი ხარჯები.

უმადლეს სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

ცხა (თბ.), ფონ. რ-281, საქ. 161, ფურ. 96-97. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივანე ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 61

1922 წლის მაისის 27. — ივანე ჯავახიშვილის მოხსენება საქართველოს სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოსადმი საქართველოს კონსერვატორიის მოღვაწეობისა და მომავალი მიზნების შესახებ

ჩვენი ძველი მუსიკალური კულტურა და შემოქმედება, როგორც საეკლესიო ისევე საეროც, ოდესღაც ძლიერი და მშვენიერი მრავალფეროვნებითა და სიღრმით შემკული, პოლიტიკური ყოფაცხოვრების დაკნინებასთან ერთად თანდათანობით დაცემული, მე-19 საუკუნის განმავლობაში თითქმის მიმკვდარებული, მხოლოდ ჩვენი ერის კერძო თაოსნობამ და ქართველი ერის სიმღერისადმი სტიქიურმა მისწრაფებამ სიკვდილს გადაარჩინა, მე-19 საუკუნის უკანასკნელ ათეულში საქმეს ნელნელა გამოკეთება დაეტყო და განსაკუთრებით მე-20 საუკუნის დამდეგითგან არამც თუ კვლავ გამოცოცხლდა. განახლებულმა, შემოქმედების გზა გაიკაფა კიდევ. ამჟამად უკვე უდავოა ყველასათვის, რომ ჩვენი ეროვნული მუსიკა თანდათანობით წარმატების გზას ადგია და დიდი ღირებულების შექმნისა და კარგი მომავლის იმედს გვაძლევს, თუ ჩვენ შესაფერისი მზრუნველობა გავუწიეთ ამ განახლების ხანაში მყოფ ნორჩ-

სა და სათუთს საქმეს, რომელსაც სათავეში ორი თანამედროვე ნიჭიერი ქართველი კომპოზიტორი ზაქარია ფალიაშვილი და დიმიტრი არაყიშვილი უდგას.

ყველაზე უფრო სახიფათო ჩვენი ახალი მუსიკური კულტურისა და შემოქმედების წარმატებისათვის ჩვენი საზოგადოებისა და ხალხის მუსიკური განათლებისა და ევროპული ტექნიკური ხელოვნების უცოდინარობაა. თანამედროვე მუსიკურს ნაწარმოებს და ძველ ევროპულსაც შესაფერისად მომზადებული და გაწვრთნილი ამსრულებელი ესაჭიროება, ცალკე საკრავისათვის არის იგი დაწერილი თუ ორკესტრისათვის, ერთი მომღერლისათვის თუ მთელი წყებისათვის და მით უმეტეს საოპერო, რომელშიაც ორი ნაწილი საკრავები და გალობა ასეთი სირთულით არის შეერთებული.

თუმცა ჩვენი ხალხური სიმღერების მშვენიერება და განსაკუთრებით თანამედროვე ორი ქართველი საუკეთესო კომპოზიტორის თხზულებები ცხადყოფენ, რომ ქართველი ერის წინანდელი სტიქიური მუსიკური ნიჭი ძლიერად სჩქედს, მაგრამ სამაგიეროდ ჩვენ იმდენად ღარიბნი ვართა ხელოვან მუსიკოსებით, რომელთაც თავიანთი მოღვაწეობის მოწოდებად და საფეროდ დაკვრა ან აღსრულება აქვთ არჩეული, რომ მარტო ქართველ აღმსრულებელთა ანაზრად რომ გყოფილიყავით, ვერც ამ ქართველ კომპოზიტორების ნაწარმოების მოსმენა შეგვეძლებოდა. არც ის არის დასამალავი, რომ ქართველი საზოგადოების მომეტებული ნაწილი ევროპული მუსიკის რთულ ნაწარმოებთათვის გასაგებად საკმაოდ გაწვრთნილ-განვითარებული არ არის და ჩვენში ჯერ თანამედროვე მუსიკური კულტურის რთული მოთხოვნილების შესაფერისად მომზადებული ქართველი მსმენელნიც სამწუხაროდ ჯერ მრავალრიცხოვანნი არ გვყვანან. ეს გარემოება — კი როგორც სამუსიკო საქმის წარმატებისათვის, ისევე კომპოზიტორთა ნიჭის გასაფურჩქნად მეტად შემაფერხებელ პირობებს ჰქმნის.

ქართული მუსიკური კულტურისა და შემოქმედებისათვის, მკვიდრი საძირკველის ჩასაყრელად და მის წარმატებისათვის ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად კონსერვატორიას ვითარცა უმაღლეს სამუსიკო დაწესებულებასა და სასწავლებელს პირველ ხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს. ამიტომ საქართველოს კონსერვატორიის ბედ-იღბალზე ზრუნვა ჩვენ მოღვაწეობას შეადგენს. მისი დანიშნულება და მიზნები ნათლად უნდა იყოს გათვალისწინებული და ამისდა მიხედვით შედგენილი სამოქმედო გეგმა თანდათანობით განხორციელდეს. თვით კონსერვატორიაც რასაკვირველია კარგად შემუშავებული წესდების დარგლებში უნდა მუშაობდეს.

ზემოაღნიშნულ დებულებათა მიხედვით ნათლად წარმოგვიდგება თვითოეული იმ ორი მიზანთაგანი, რომელიც საქართველოს კონსერვატორიას უნდა ჰქონდეს დასახული. ერთის მხრივ, ჩვენი კონსერვატორია მუსიკურის შემოქმედებისა და კვლევა-ძიების იმ კერად უნდა გახდეს, რომელიც სხვებს ახალ გზებს დაანახევებს, საუკეთესო მაგალითს მისცემს და მუსიკის ხელოვნების წარმატებას სათავეში ჩაუდგება, მეორეს მხრივ, მუსიკის უმაღლესი საუკეთესო სასწავლებელიც უნდა იყოს. ამ გვარად ჩვენი კონსერვატორიის წესდების პირველი § 1 მუხლი შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: § 1. „ტფილისის კონსერვატო-

რია საქართველოს უმაღლესი სამუსიკო დაწესებულება და მასწავლებელია და მის მიზანს შეადგენს უმაღლესი მუსიკური განათლება მისცეს იმ პირთ, რომელთაც მუსიკის ხელოვნება თავის განსაკუთრებულ სპეციალობად და სამოქმედო ასპარეზად აქვთ არჩეული, და თანაც მუსიკური კვლევა-ძიებასა და შემოქმედებას სათავეში უდგეს და თანაც ამ ხელოვნების კულტურის ამაღლებასა და წარმატებას საქართველოში ხელი შეუწყოს“.

მაგრამ თავისთავად ცხადია საქართველოს კონსერვატორიის დანიშნულება შემოქმედებისა და კვლევა-ძიების სფეროში უმთავრესად ძველი და ხალხური ქართული მუსიკის მეცნიერულ შესწავლისა და ახალის აყვავებისა და წარმატებისათვის ერთი მხრით, მეორეს მხრით მახლობელ აღმოსავლეთის, ჩვენი მეზობლების სომხების, მთიულთა, სპარსელების, თურქების და სხვათა მუსიკის შესწავლაც შეადგენს. ამისდა გვარად ჩვენი კონსერვატორიის პროგრამაც შესაფერისად შეცვლილი და გაფართოებული უნდა იყოს.

ამ მიზნების განსახორციელებლად და ჩვენი კონსერვატორიის სათანადო სიმძლევზე დასაყენებლად აუცილებლად საჭიროა, რომ კონსერვატორიის პროფესორები და დოცენტები თავის მოწოდების და წოდების შესაფერისნი იყვნენ და მომავალშიაც მათ ასარჩევად მტკიცე და გარკვეული დებულება შეიქმნეს, რომელიც მათ სათანადო მომზადებასა და ნიჭს უზრუნველჰყოფს. კონსერვატორიის მასწავლო გეგმა სამ დარგად უნდა დაიყოს: ერთ დარგად მუსიკის თეორიული საგნები, მუსიკური შემოქმედების თეორია და ისტორია უნდა გამოიყოს, მეორე დარგად საკრავების მუსიკა უნდა ჩაითვალოს, მესამედ — სიმღერა-გალობა.

ეს დებულებაც ცალკე მუხლად კონსერვატორიის წესდებაში უნდა იყოს შეტანილი § 2. ხოლო შემდეგ კონსერვატორიის პირადი შემადგენლობის შერჩევის პრინციპების შემცველი მუხლები უნდა მისდევდნენ, რომელთა დებულება შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს: §3. კონსერვატორიის პროფესორად პირველი დარგისათვის შეიძლება მხოლოდ ისეთი ხელოვანი იყოს, რომელსაც საქართველოს ან ევროპის ერთ-ერთი კონსერვატორია აქვს გათავებული, რომელიც თავის ხარისხით საქართველოს კონსერვატორიას უდრის, თანაც მუსიკის დოქტორის ხარისხი აქვს მოპოვებული დისერტაციით ან სამეცნიერო გამოკვლევის სახით, ან საკუთარი რთული სამუსიკო შემოქმედების წარდგენით, რომლითგანაც ავტორის ნიჭი და მუსიკის ტექნიკის ზედმიწევნით ცოდნა ნათლად ჩანს, (ოპერის მოქმედება, ან სიმფონია, ან კვარტეტი), § 4. დისერტაცია კონსერვატორიის პროფესორთა საბჭოსაგან განხილული, მოწონებული და მუსიკის დოქტორის ხარისხის მისანიჭებლად ღირსად უნდა იყოს ცნობილი ფარული კენჭის ყრით სათანადო საბუთების განხილვით შემდგომ, ამასთანავე პროფესორად შეიძლება არჩეულ იყოს მხოლოდ ის დოცენტი, რომელსაც უკვე სამი წლის სტაჟი აქვს განვლილი. § 5. მეორე და მესამე დარგის დოცენტებს უნდა კონსერვატორია ჰქონდეთ გათავებული და ან მუსიკის დოქტორის ხარისხი ჰქონდეთ ან ცნობილი იყვნენ და სახელი ჰქონდეთ მოხვეჭილი თავიანთი არტიკული ხელოვნებით და მუსიკის მასწავლებლობის ან პროფესორის ასისტენ-

ტობის 3 წლის სტაჟი მაინც მოეპოვებოდა. ხოლო პროფესორად შეიძლება მხოლოდ ის დოცენტი იყოს არჩეული, რომელსაც 5 წლის დოცენტობის სტაჟი აქვს თუ უხარისხოა, და 3 წლის სტაჟი თუ ხარისხიანია. არჩევანი სათანადო საბუთების განხილვის შემდგომ ფარულ კენჭისყრით უნდა მოხდეს.

შენიშვნა: მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში გალობის დოცენტად და პროფესორადაც შეიძლება განთქმული და სახელმწიფო მომღერალი იყოს მოწველი თუნდაც მას კონსერვატორია არ ჰქონდეს გათავებული, მხოლოდ თუ მისი პედაგოგიური გამოცდილებაც ყოველს ექვს გარეშეა.

რადგან ჩვენი საკუთარი ძალით ჯერჯერობით არამცთუ კონსერვატორიის, სრული საშუალო სამუსიკო სასწავლებლის შექმნა გაგვიჭირდება, ამიტომ პირველ ხანებში, სანამ ჩვენი ქართველი სათანადოდ მომზადებული და ნიჭიერი პროფესორები და დოცენტები გვეყოლებიან, უცხოელთა მოწვევა აუცილებელია

რაკი წესდება ავტონომიის პრინციპებზეა აგებული და პირველ ხანებში ხმის უმეტესობა შეიძლება უცხოელებს ჩაუვარდეთ ხელში და ამ გვარად ჩვენი ზემოაღნიშნული მიზნების განხორციელება შეფერხდეს ან კიდევ სრულებითაც შეუძლებელი გახდეს, ამიტომ ავტონომიის განხორციელებისათვის ჩვენ კონსერვატორიაში შესაფერისი პირობები შეიქნებოდეს, კონსერვატორიის პროფესორისა და დოცენტის საბოლოო არჩევანი საქართველოს სახელმწიფო საბჭოს ხელში იყოს.

დასასრულ ცხადია, რომ ასეთ პატარა სახელმწიფოს, როგორც საქართველოა, ორი კონსერვატორიის შენახვა არ შეუძლიან. ორი საშუალო სამუსიკო სასწავლებლის შენახვასაც — კი ვერ შესძლებს. ამიტომ ორი კონსერვატორიის მაგიერ ერთი კონსერვატორია უნდა იყოს და ერთი საშუალო სამუსიკო სასწავლებელი. ამასთანავე კონსერვატორიას თანდათანობით საშუალო სასწავლებლის კლასი ჩამოშორდეს და მხოლოდ უმაღლეს სასწავლებლად შეიქმნას. ივ. ჯავახიშვილი.

ცხა (თბ.), ფონ. რ-300, აღწ. 1, საქ. 531, ფურ. 14-16. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 62

1922 წლის ივნისის 15.—თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის შუამდგომლობა საქართველოს სახალხო განათლების კომისიისადმი პროფესორ დიმიტრი უზნაძის დასავლეთ ევროპაში სამეცნიერო მიზნით გაგზავნის შესახებ

მიმდინარე წლის რვა ივნისის პროფესორთა საბჭოს სხდომის გადაწყვეტილების თანახმად, ვშუამდგომლობ თქვენს წინაშე, რათა გაღებულ იქნეს 150 მილიონი მანეთი პროფესორ დიმიტრი უზნაძის უნივერსიტეტისა და სამეცნიერო მიზნებისათვის დასავლეთს ევროპაში წარსაგზავნად.

უმთავრესი დავალებანი, რომელნიც დაკისრებული აქვს პროფესორ დ. უზნაძეს, შემდეგია:

1. მომავალი სასწავლო წლიდან საპედაგოგო ფაქულტეტთან არსდება სრულიად ახალი დაწესებულება, რომელსაც როგორც მასწავლებელ-ადმზრდელთა მოსამზადებელ დაწესებულებას, საფუძვლად უნდა დაედოს თანამედროვე საპედაგოგო მეცნიერებისა და პრაქტიკის უკანასკნელი წლების მონაპოვარნი. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს აღნიშნული დაწესებულების სათანადო დონეზე დაყენებისათვის 1916-17 წლებიდან დაწყებულ მოძრაობას, რომელიც უმთავრესად მოზარდის ნიჭიერების მიხედვით გადარჩევისა და მისთვის სათანადოდ შემუშავებულ მეთოდების თანახმად აგებული აღზრდის ორგანიზაციისაკენ არის მიმართული. ამ მხრივ სრულიად განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს უკანასკნელი წლების განმავლობაში შემუშავებულ ლაბორატორიულ მეთოდებს, რომელთა დახმარებითაც შესაძლებელი ხდება მოზარდის ინდივიდუალური ძალებისა და ამ უკანასკნელთა მიხედვით მისი ბუნებრივი მოწოდების გამოარკვევა.—ჩვენში ანალოგიური მეთოდებით კვლევა-ძიების გაცხოველებას ის უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა ექნებოდა, რომ შეიქმნებოდა საფუძველი შრომის განაწილების ფსიქოლოგიური მომენტის გათვალისწინებისა და პროფესიის შესწავლისა და არჩევის საკონსულტაციო დაწესებულების ორგანიზაციისათვის.—სახელმწიფო უნივერსიტეტს სრულიად შეუძლებლად მიაჩნია მასწავლებელ-ადმზრდელთა მომზადების საქმის მოწყობა გარეშე იმ მეთოდების მიხედვით მოწყობილ ორგანიზაციისა, რომელიც შესაძლებელია გათვალისწინებულ იქნეს მხოლოდ ანალოგიურ ახალ დაწესებულებათა ევროპაში ადგილობრივი შესწავლის გზით.

2. სახელმწიფო უნივერსიტეტს მომავალი სასწავლო წლიდან დასჭირდება ზოგიერთ ახალი კათედრის წარმომადგენლის მოწვევა. ჩვენ ცნობები გვაქვს რომ არა ერთ ევროპიელ მეცნიერს სურს ჩვენს უნივერსიტეტში თავისი სამეცნიერო და სასწავლო მოღვაწეობის გადმოტანა. მათი მოწვევა ჩვენთვის განსაკუთრებით ხელსაყრელი იქნებოდა, მაგრამ ამისათვის აუცილებლად საჭიროა, რომ ისინი დაწვრილებით გაეცნონ ჩვენი უნივერსიტეტის მოთხოვნილებებს; მეორეს მხრივ ჩვენთვისაც მიუცილებელია მათი პირობების გაცნობა. ყველაფერი ეს კი, დღევანდელს პირობებში მხოლოდ პირადი მოლაპარაკების საშუალებით შეიძლება მოხერხდეს.

3. თვით პროფესორ დიმიტრი უზნაძისათვის, რომელიც საგანგებოდ, ფსიქოლოგიისა და პედაგოგიის დარგებში მუშაობს, ძალიან სასარგებლო იქნებოდა, მის მეცნიერებათა¹ უკანასკნელი წლების განმავლობაში შექმნილ მდგომარეობას გასცნობოდა, ვინაიდან სწორედ ამ დარგებში ხდება ამჟამად თითქმის რადიკალური ხასიათის ცვლილებები.—ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ პროფესორ უზნაძის მიერ დაწყებული შრომის დასამთავრებლად აუცილებელია იმ მასალის გათვალისწინება, რომელიც შეიძლება მხოლოდ ევროპულად მოწყობილი ლაბორატორიების საშუალებით იქნეს მოპოვებული, და ეს კი უმთავრესად გერმანიაში მის მოგზაურობას მოითხოვს.

რექტორი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

¹ ასეა საბუთში.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-600, აღწ. 1, საქ. 39, ფურ. 8—9. დედანი, ხელით ნაწერი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია. საბუთის ბოლოში აქვს მანქანაზე ნაბეჭდი მინაწერი: „სავსებით ეთანხმები სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის პროფესორ ჯავახიშვილის აზრს პროფესორ უზნაძის დასავლეთ ევროპაში წარგზავნის შესახებ სამეცნიერო მიზნებით, — შეიძლება განათლების კომისარიატმაც დაავალოს პროფესორ უზნაძეს სკოლის ცხოვრებიდან ზოგიერთი საკითხების ადგილობრივად გაცნობა-შესწავლა, რაც დიდ სარგებლობას მოუტანს ჩვენს სკოლას, ამიტომ ვშუამდგომლობ ვაღებულ იქმნას 150 000 000 მანეთი პროფესორ უზნაძის საზღვარგარეთ გასამგზავრებლად. განათლების მთავარი მმართველობის გამგე ნ. მეგლაძე. 1922 წლის ივნისის 22.

№ 63

1922 წლის სექტემბრის 18. — ნიკოლოზ ქოიავას წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი

დიდათ პატივცემულო ბატონო ივანე! ერთი თვის წინათ მოგწერეთ წერილი. ვიმედოვნებ რომ ეს წერილი თქვენ უკვე მიიღეთ.

ამ წერილით მინდა ერთი რამ შეგატყობინოთ და გთხოვოთ. აქ იენაში, სადაც ამჟამად ვმუშაობ, ცხოვრობს აგრეთვე D'Octtel, რომელიც ამას წინათ იენის უნივერსიტეტის მიერ იგზავნებოდა (был рекомендован) თბილისში საფინანსო მეცნიერების კათედრის დასაკავებლად — ქართული უნივერსიტეტის წინადადების მიხედვით. D'Octtel-ს აინტერესებს გაიგოს შემდეგი: აპირებს უნივერსიტეტი უცხოელ მეცნიერების მოწვევას თუ არა, და თუ აპირებს, რა პირობებში და როდის? D'Octtel ძალიან დაინტერესებულია საქართველოთი, ჰსურს მანდ მოვიდეს და ჩვენ უნივერსიტეტს ემსახუროს.

ძალიან დიდათ დამავალებთ, თუ ამის შესახებ რამე პასუხს მომაწოდებთ.

ჩვენ შესახებ მოკლედ გატყობინებთ შემდეგს: ვზივართ უფულოდ და ვიმედოვნებთ, რომ რამე ფერად დაგვეხმარებით. მუშაობა არ შეგვიწყვეტია, იცოცხლეთ, ბ. ივანე, დიდხანს და ბედნიერათ, მარადის თქვენი პატივისცემელი ნ. ქოიავა.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 25, ფურ. 34. დედანი, ხელით ნაწერი. გამოგზავნილია ქალაქ იენიდან.

№ 64

1922 წლის დეკემბრის 11. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს მოხსენება საქართველოს განათლების სახალხო კომისარისადმი საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლისათვის შემუშავებული დებულების პროექტის შესახებ, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ, მოისმინა რა განათლების კომისარიატის მიერ შედგენილი საქართველოს საბჭოთა სოცი-

ალიტური რესპუბლიკის უმაღლეს სასწავლებელთა დებულების პროექტი, მისი განხილვისა და მსჯელობის შემდგომ ბ. ვანათლების კომისარს თავის ქვემომოყვანილს აზრს მოახსენებს. იგი იზიარებს პროექტში დასახულ მიზნებს, რომელიც დასახული უნდა ჰქონდეს უმაღლეს სასწავლებელს, მხოლოდ დარწმუნებულია, რომ დებულებაში აღნიშნულს სამს მიზანს უნდა მეოთხეც მიემატოს, რომლის მიხედვით უმაღლეს სასწავლებლის დანიშნულებას სამეცნიერო კვლევა-ძიებისა და წარმატებისათვის ზრუნვა და ხელშეწყობაც უნდა შეადგენდეს. მხოლოდ იმ უმაღლეს სასწავლებლის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირად შემადგენლობას შეუძლიან პირნათლად ასრულოს დებულების პროექტში დასახული მიზნები, რომელიც არამც თუ მარტო მეცნიერების წარმატებას უცხოეთში კვალ და კვალ მისდევს, არამედ თვითონაც ამ მეცნიერების დაწინაურებისა და შემოქმედების აქტიური მონაწილეა. მეცნიერების წარმატებაში მუდმივი მონაწილეობა მას საშუალებას მისცემს თავის მოწაფე-სტუდენტებს ჩაუენერგოს ის კვლევა ძიებისა და შეუჩერებელი წინსვლის წყურვილი და მიდრეკილება, რომელიც კაცობრიობის პროგრესის ნამდვილი წარმომშობელია. ამიტომ ყოველი უმაღლესი სასწავლებლის ნაყოფიერი მოღვაწეობა და დასახულ მიზნების მიღწეულობის შესაძლებლობა მის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის სათანადო ნიჭსა და მომზადება-შერჩევაზეა დამოკიდებული.

ახალი დებულების პროექტი ამ მხრივ სამეცნიერო მუშაოთ სამ ჯგუფად ჰყოფს, რომელთაგან პირველს პროფესორები ეკუთვნიან, მეორეს მასწავლებლებს, მესამეს სამეცნიერო თანამშრომლებს. უკანასკნელ ჯგუფის შემადგენლობა ჩვენი წესდების უფროს და უმცროს ასისტენტებს და ორდინატორებს უდრის. ვინდა არიან ის მასწავლებლებს, რომელნიც დამოუკიდებელ კურსებს კითხულობენ, ან ერთ-ერთ პროფესორის ხელმძღვანელობით დამოუკიდებელ მუშაობას აწარმოებენ, ეს გამოურკვეველი რჩება. დოცენტები? მაგრამ ისინი ყოველთვის დამხმარე კურსებს არ კითხულობენ და პროფესორთა ხელმძღვანელობით კი არ მუშაობენ, არამედ დამოუკიდებლივ ფაკულტეტში დამტკიცებულ პროგრამის მიხედვით. საჭიროა დებულების ამ მუხლში მეტი გარკვეულობა და სიმკაფიოე იყოს შეტანილი. პროექტის მიხედვით ამ მასწავლებლობისათვის კანდიდატებს საგნობრივი კომისიები ასახელებენ, მაგრამ შემდეგ მათ ვინდა ირჩევს, დებულებაში აღნიშნული არ არის, სამაგიეროდ ისე გამოდის, თითქოს მასწავლებლად არჩეულს ორი ორგანო ამტკიცებს და ორჯერ უნდა იყოს დამტკიცებული. თუმცა დებულებაში ეს მეორე ადგილას იხსენიება, მაგრამ პირველად ალბად ფაკულტეტი ამტკიცებს, რომლის შესახებაც დებულებაში სწერია, რომ იგი საგნობრივ კომისიების მიერ არჩეულ მასწავლებლებს ამტკიცებს“-ო (Утверждает преподавателей), избранных предметными комиссиями) თვით საგნობრივ კომისიების უფლება-მოვალეობის განმსაზღვრელ მუხლებში არსად არის ნათქვამი, რომ საგნობრივ კომისიას მასწავლებელთა არჩევის უფლებაა აქვს. იქ ნათქვამია მხოლოდ მასწავლებლებად გამოსადეგ კანდიდატებს ასახელებსო შემდეგ თუმცა დებულებაში პირველად არის მოხსენებული, მაგრამ ალბად მეორეჯერ უკვე ერთხელ ფაკულტეტის მიერ დამტკიცებულ მასწავლე-

ბელს უმაღლეს სასწავლებლის გამგეობა ამტკიცებს. დებულებაში გარკვევით არის აღნიშნული მასწავლებლებად და სამეცნიერო მუშაკებად კანდიდატების წარდგენა, რომელნიც უმაღლეს სასწავლებლის გამგეობას უნდა წარუდგინონ დასამტკიცებლად («предложение кандидатов в преподаватели и научные сотрудники, представляемых на утверждение правления ВУЗ») დებულებითგან არა ჩანს, თუ რა აზრი აქვს ამ ორმაგ დამტკიცებას იმ დროს როდესაც მათი ამრჩევი არა ჩანს.

პროექტი სდუმს სრულებით პროფესორ-მასწავლებელ-სამეცნიერო მუშაკთა კანდიდატობისათვის აუცილებელი პირობების შესახებ. არაფერია ნათქვამი თუ მათი სათანადო სამეცნიერო მომზადებისა და ნიჭის დამამტკიცებელი რაიმე საბუთებია საჭირო. რათგან, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, უმაღლეს სასწავლებლის მიზნების მიღწეულობისათვის სწორედ მის სამეცნიერო-სასწავლო კოლეგიის შესაფერისი მომზადება-მერჩევასა აქვს უმთავრესი მნიშვნელობა, პროფესორთა საბჭო ფიქრობს, რომ დებულებაში აუცილებლად შეტანილი უნდა იყოს მუხლი, რომელშიაც პროფესორ-დოცენტ-ასისტენტთათვის სამეცნიერო ხარისხის აუცილებლობა და თვითულისათვის შესაფერისი სტაჟი იქმნება აღნიშნული.

სამეცნიერო მუშაკთა შესახები მუხლის მე-2-ე შენიშვნაში ნათქვამია, რომ დებულების მიხედვით არჩეულ პროფესორ-მასწავლებელთა შესახებ გამგეობა ვალდებულია 3 დღის განმავლობაში განათლების კომისარს აუწყოს და არჩეული კანდიდატი უეჭველად მტკიცდება ხოლმე განათლების კომისარის მიერ («Избирательный кандидат обязательно утверждается Наркомпросом»). ამგვარად დებულება აწესებს, რომ პროფესორ-მასწავლებლებად არჩეული და წარდგენილი კანდიდატების აუცილებელი დამტკიცება განათლების კომისარის მხრით უზრუნველყოფილი უნდა იყოს. მაგრამ რათგან უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოში ზოგიერთ წევრებმა აზრი გამოთქვეს, რომ ეს შენიშვნა სულ სხვანაირად უნდა იყოს გაგებული, ამიტომ საბჭო სთხოვს განათლების კომისარს მისი ნამდვილი შინაარსი მკაფიოდ და გარკვევით იყოს გამოთქმული.

დებულების პროექტს უმაღლეს სასწავლებლის მართვა გამგებლობისათვის მეტად რთული აგებულება აქვს დასახული. წინანდელ 3 ორგანოს ფაკულტეტებისა და უმაღლეს სასწავლებლის საბჭოსა და გამგეობის მაგიერ ეხლა უკვე 5 ორგანოა. ჯერ საგნობრივი კომისიებია თავის ბიუროკრატულთ, შემდეგ ფაკულტეტების საბჭოები და პრეზიდენტები, მერმე უმაღლეს სასწავლებლის საბჭო და გამგეობა. საგნობრივი კომისიები სრულებით ახალი დაწესებულებაა. დანარჩენ ორგანოების როგორც უფლება მოვალეობანი, ისევე შემადგენლობაც წინანდელთან შედარებით არსებითად არის შეცვლილი. საგნობრივი კომისიები მონათესავე სამეცნიერო დარგების ყველა მეცნიერ-მუშაკთაგან და სტუდენტთა წარმომადგენელთაგან შეესდგებიან. პირველნი როგორც ეტყობა ყველანი თანასწორ უფლებიანად ითვლებიან, როგორც პროფესორები, ისევე მასწავლებელ თანამშრომელნი. სტუდენტთა წარმომადგენლების რაოდენობა კი დებულებაში აღნიშნული არ არის და ამის გამო ამ წარმომადგენლობის დანიშნულება გა-

მოურკვეველი რჩება. ეს გარემოება საგნობრივი კომისიების შესახებს მსჯელობას აძნელებს. საგნობრივ კომისიებს თავიანთი 3 კაცისაგან შემდგარი ბიუროები ჰყავს, რომელიც თვით კომისიის მიერ უნდა არჩეული და უმაღლეს სასწავლებლისაგან დამტკიცებული იყოს. ბიუროს ამ სამწევროთაგან მხოლოდ თავმჯდომარე უნდა იყოს პროფესორი, დანარჩენნი კი როგორც ეტყობა სულ ერთია ვინც იქნებოდა. საგნობრივ კომისიებს დებულებით ძალიან დიდი უფლება აქვთ მინიჭებული. მთელი სამეცნიერო-სასწავლო მუშაობის პროგრამა, წესრიგი და კონტროლი დაწესებულებათა ხელმძღვანელობა, საპროფესორო და მასწავლებელ თანამშრომლებად ასარჩევ კანდიდატების დასახელება ყველაფერი ეს საგნობრივი კომისიების ხელთაა. უნდა აღინიშნოს, რომ პროექტი თითქმის ერთგვარი წინაუკმოებაა და ერთგან ნათქვამია, რომ სასწავლო გეგმა და წესრიგი ფაკულტეტების შემუშავებული, უმაღლეს სასწავლებლის საბჭოს მიერ განხილული და განათლების კომისიის მიერ დამტკიცებული უნდა იყოს. მაგრამ ფაკულტეტების უფლება-მოვალეობის აღმნუსხველ მუხლებში ამაზე აღარაფერია ნათქვამი, სამაგიეროდ ეს სწორედ საგნობრივ კომისიების უფლება მოვალეობად არის დასახული.

ეხლანდელ ფაკულტეტების უფლებათა უმეტესი ნაწილი ახალი დებულებით საგნობრივ კომისიებს აქვთ მიკუთვნილი. ფაკულტეტი დაჩრდილულია. არ შეიძლება ითქვას, რომ ეს რაიმე წარმატებას წარმოადგენდეს, ან და საქმის დაწინაურებას გვიქადდეს. პირიქით ამით საქმე უფრო გართულდება და გაჭიანურდება ფაკულტეტის საერთო კრების მაგიერ ეხლა წინასწარ იმდენი კრება იქმნება საჭირო, რამდენიც საგნობრივი კომისია დაარსდება, საერთო მუშაობისა და თვალთსაზრისის მაგიერ საკითხების განცალკევებული განხილვა და გადაწყვეტა. ამას გარდა რამდენიც საგნობრივი კომისიაა, იმდენი ცალკე სხდომა და დღე იქმნება საჭირო და სანამ ფაკულტეტში ან გამგეობაში შესატანად საკითხები მოგროვდება, რასაკვირველია ეხლანდელზე გაცილებით უფრო მეტი დროც იქმნება საჭირო. კომისიების შემადგენლობის მრავალრიცხოვანობაცა და მრავალფეროვანებაც საქმის მსწრაფი მსვლელობისათვის ხელშემწყობ გარემოებად ვერ ჩაითვლება. ხოლო რათგან ფაკულტეტებსაც ადვილად შეუძლიანთ იმავე საქმეებს პირნათლად და უკეთესად გაუძღვნენ, რომელნიც საგნობრივ კომისიებს აქვთ სათითაოდ დაკისრებული, ამიტომ საგნობრივ კომისიების არსებობა ზედმეტ გამართლებელ და შემაფერხებელ დაწესებულებად უნდა ჩაითვალოს. მათი დაარსება მიზანშეწონილი არ იქნებოდა.

დებულების პროექტით ფაკულტეტებიდან გამოყოფილია და განსაკუთრებულ დიდ მნიშვნელოვან ორგანოდ არის ქცეული ფაკულტეტების პრეზიდიუმები, რომელიც დეკანისა და ორი წევრისაგან შემდგებიან.

უცნაური ისაა, რომ სადეკანო კანდიდატს და ფაკულტეტის პრეზიდიუმის ორ წევრს ფაკულტეტი კი არ ასახელებს და ირჩევს, არამედ ფაკულტეტის გარეშე და ხელთ-ქვეშეთი დაწესებულება, ერთის მხრით დეკანს და ერთს წევრს საგნობრივი კომისია, მეორეს მხრით პრეზიდიუმის მესამე წევრის სტუდენტები, რომელნიც წარმომადგენლად არიან. რათგან დებულებაში თანაც ნათქვამია, რომ საგნობრივი კომისიები ფაკულტეტის პრეზიდიუმის საზოგადო ხელმძღვა-

ნელობითა და კონტროლ ქვეშე მუშაობენ, ისე გამოდის, რომ საგნობრივი კომისიები თვით ირჩევენ თავიანთთვის კონტროლიორს, რაც საზოგადოდ შეუწყნარებელია. ამავე დროს ფაკულტეტს თავის პრეზიდიუმის წევრთა დასახელება—არჩევანში არავითარი მონაწილეობის მიღების უფლება და საშუალება არა აქვს. პრეზიდიუმის მესამე წევრის შესახებ, რომელსაც ორ ცალად კანდიდატის სახით სტუდენტები ასახელებენ, დებულებაში ისიც კი ნათქვამი არ არის, რაც დეკანსა და ერთ წევრზე ხაზგასმითაა აღნიშნული. მეცნიერ მუშაკთაგან უნდა იყოს იგი არჩეული, თუ ეს სავალდებულო არ არის. ამის გამო შესაძლებელია სტუდენტთა წარმომადგენელთა მიერ ფაკულტეტის პრეზიდიუმის მესამე წევრობისათვის დასახელებული ორივე კანდიდატი სტუდენტი იყოს და თვით პრეზიდიუმის მესამე წევრად, მამასადამე მოსწავლე ყმაწვილი-კაცი გახდეს. ფაკულტეტის პრეზიდიუმის შესახებ § 15-ში არაფერი სწერია, აქვს თუ არა საგნობრივი კომისიებისა და სტუდენტთა მიერ დასახელებული საპრეზიდიუმო კანდიდატების არჩევის უფლება მაინც? დებულებაში ნათქვამია მხოლოდ, რომ ფაკულტეტის პრეზიდიუმის წევრებად არჩეულ პირთა შესახებ უმაღლეს სასწავლებლის გამგეობა პროფესიონალურ განათლების მთავარ გამგეს დასაბუთებულ მოხსენებასა და წარდგენილობას უგზავნის განათლების კომისიისათვის კანდიდატთა დასამტკიცებლად წარსადგენად.

განათლების კომისიარს უფლება აქვს არამც თუ ფაკულტეტის საპრეზიდიუმოდ წარდგენილი კანდიდატები არ დაამტკიცოს, არამედ მათ მაგიერ პირდაპირ თავისი კანდიდატები დანიშნოს. ამასთანავე დებულებაში არაფერია ნათქვამი განათლების კომისიარის მიერ დანიშნული პირები უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიის წევრები უნდა იყვნენ, თუ ეს პირობა სავალდებულო არ არის და ფაკულტეტის პრეზიდიუმში მამასადამე შესაძლებელია უნივერსიტეტისათვის სრულებით გარეშე პირებიც კი იყვნენ დანიშნულნი? თუ უკანასკნელი შესაძლებლობაა ნაგულისხმევი დებულებაში, გამოუტკეველი რჩება, ანიჭებს თუ არა დეკანად და პრეზიდიუმის წევრად გარეშე პირის დანიშვნა იმავე დროს მათი პროფესორებად ან მასწავლებლებად ქცევასაც?

ახალი დებულება ფაკულტეტის პრეზიდიუმს ფაკულტეტთან შედარებით ძალიან დიდ უფლებას ანიჭებს და ფაკულტეტის მთელი მუშაობის ხელმძღვანელობას და ზოგიერთ მნიშვნელოვან საკითხებშიაც კი (სტუდენტთა კომპლექტი, ხარჯთაღრიცხვა საკონტროლო გამომცემი კომისიები) ფაკულტეტის მაგიერობას აკუთვნებს. საგნობრივ კომისიებთან და ფაკულტეტის პრეზიდიუმთან შედარებით ფაკულტეტი უკვე მეორე ხარისხიდან მოთათბირე (инсуждает вопросы) დაწესებულებად არის ქცეული და პროფესორთა არჩევანისა და საგნობრივი კომისიების მიერ არჩეული მასწავლებელთა დამტკიცების უფლება რომ არ ქონდეს, ფაკულტეტის საბჭოს არსებობას ყოველგვარი მნიშვნელობა დაეკარგებოდა. თუ გავიხსენებთ, რომ ფაკულტეტის პრეზიდიუმის წევრები შეიძლება დანიშნული და იქნებ უნივერსიტეტისათვის გარეშე პირებიც აღმოჩნდნენ, დებულების ძალით შესაძლებელია საქმე ისე დატრიალდეს, რომ ფაკულტეტის მუშაობის ნაყოფიერებასა და წარმატებაზე პროფესორებს, დოცენტებსა და ლექტორებს ძალიან მცირე გავლენაა ჰქონდეთ.

ფაკულტეტების პრეზიდიუმებს გარდა უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობაც არსებობს, რომლის შემადგენლობა ეხლანდელ დეკანებისა და რექტორ პრორექტორისაგან შემდგარი გამგეობისაგან არსებითად განსხვავდება.

უმაღლესი სასწავლებლების გამგეობის შემადგენლობის შესახებ მუხლებს გარკვეულობა არ ემჩნევა და თითქოს ორი ერთი მეორის საწინააღმდეგო დებულება მოიპოვება. ერთის მხრით ნათქვამია, რომ 5 კაცისაგან შემდგარს გამგეობას უმაღლესი სასწავლებლის საბჭო ირჩევს, განათლების კომისარი — კი მხოლოდ ამტკიცებს („Правление ВУЗ состоит из пяти человек, избираемых Советом ВУЗ и утверждается Наркомпросом“) მარტო რექტორის შესახებ არის ნათქვამი, რომ მას განათლების კომისარი ნიშნავს გამგეობის წევრთაგან («ректор назначается Наркомпросом из числа членов правления»). მაშასადამე ისე გამოდის, რომ გამგეობის დანარჩენი წევრები განათლების კომისარისაგან მხოლოდ დამტკიცებული უნდა ყოფილიყვნენ. მაგრამ § 25-ში კატეგორიულად არის ნათქვამი, რომ გამგეობის ყველა წევრები ინიშნებიან ხოლმე კომისარის მიერ ერთი წლის ვადით, რომლის კიდევ ერთი წლით გაგრძელების უფლება მას აქვს. (Все члены Правления назначаются на год, но Наркомпросу предоставляется полномочие правления еще на один год). რომელი ამ მუხლთაგანი უფრო სწორედ გამოხატავს დებულების სურვილს ძნელი სათქმელია, მაგრამ მისი მთელი შინაარსი და დედა აზრი გვაფიქრებინებს, რომ უკანასკნელი თითქოს უფრო სწორედ უნდა იყოს და გამგეობის ყველა წევრები უნდა კომისარის დანიშნულებად ვიგულისხმოთ. უნივერსიტეტის საბჭო სთხოვს განათლების კომისარს აქაც და ამ საკითხის შესახებ დებულების აზრი გარკვეულად იყოს დაწერილი, რომ საბჭოს საშუალება ჰქონდეს თავისი საბოლოო შეხედულება გამოსთქვას.

ამ დანიშნულ გამგეობას აბარია უმაღლესი სასწავლებლის მთელი სამეცნიერო-სასწავლოსი და ადმინისტრაციულ-სამეურნეო მხარეების ხელმძღვანელობა. მართალია ის სრულებით დამოუკიდებელი არ არის და პროფესიონალურ განათლების მთავარ გამგის მეთვალყურეობისა და კონტროლს ქვეშ მუშაობს, მაგრამ მაინც ფრიად დიდი უფლებებით არის მოსილი და არამც თუ ფაკულტეტებზე და მათ პრეზიდიუმებზე მალა სდგას, არამედ მისი გავლენა თვით უმაღლესი სასწავლებლის საბჭოსაც კი აღემატება. საბჭოს ყველა დადგენილებას სწორედ გამგეობა ამტკიცებს. მასვე უფლება აქვს საგნობრივ კომისიების ყოველივე დადგენილება გინდ გააუქმოს, გინდ შესცვალოს. მის დასკვნისაგანვე არის დამოკიდებული ფაკულტეტების პრეზიდიუმის წევრება და სამეცნიერო გამოკვლევათა ინსტიტუტების დირექტორებად წარდგენილ კანდიდატების ბედილბალი. მარტო გამგეობავე ნიშნავს მთელი უმაღლესი სასწავლებლის სასწავლო დამხმარე დაწესებულებათა გამგეებს და მასწავლებელთა და სამეცნიერო თანამშრომელთა დამტკიცებაც მის უფლებას შეადგენს.

აღსანიშნავია, რომ უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობას უფლება აქვს მინიჭებული მასწავლებლად და სამეცნიერო მუშაკებად ასარჩევად თავიანთი კანდიდატებიც კი წამოაყენოს. ყველა სამეცნიერო-სასწავლო საქმეებში გამგეობასვე აქვს თაოსნობის უფლება. უმაღლესი სასწავლებლის ყოველწლიურ სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვასაც იგივე ადგენს. დებულებაში არსად არის აღნიშნული, რომ გამ-

გეომა მოვალე ყოფილიყოს ეს საგარაუდო ხარჯთაღრიცხვა საბჭოს წარუდგინოს, ამიტომ ისე გამოდის, თითქმის განათლების კომისიარის დამტკიცების ვარა და გამგეობისაგან შედგენილ ხარჯთაღრიცხვას არავის დასტური არ სჭირდება. უმაღლეს სასწავლებლების დებულების პროექტი არ კმაყოფილდება ფაკულტეტებისა და უნივერსიტეტის საბჭოს მნიშვნელობის საგრძნობ შემცირებით, არამედ არსებითადაც სცვლის მათ შემადგენლობას. ორივე ორგანო დებულების თანახმად წარმომადგენლობით დაწესებულებად არის გადაქცეული. ფაკულტეტის საბჭოს წევრებად ითვლებიან საგნობრივი კომისიების ყველა თავმჯდომარეები, რომელნიც პროფესორებად უნდა იყვნენ, თვითიული საგნობრივი კომისიის თითო წარმომადგენელი მასწავლებელ-თანამშრომელთაგან, სტუდენტთა წარმომადგენლების ამდენივე რაოდენობა და ამას გარდა განათლების მუშაკთა კავშირისა და ყველა დაინტერესებული პროფესიონალურ კავშირების წარმომადგენლებიც. უნივერსიტეტის საბჭოს წევრებად კიდევ ითვლებიან: გამგეობა, რომელიც 5 კაცისაგან შედგება, ფაკულტეტების დეკანები რომელნიც დებულებით შეიძლება განათლების კომისიარის მიერვე იყოს პირდაპირ დანიშნული, პროფესიულ კავშირთა 5 წარმომადგენელი, დაინტერესებულ სახალხო კომისართა წარმომადგენლები დაახლოვებით ალბად 5 წარმომადგენელივე, ადგილობრივი კომიტეტის 1 წარმომადგენელი, სტუდენტთა 5 წარმომადგენელი და ხუთ-ხუთი წარმომადგენელი პროფესორთაგან და მასწავლებელ-თანამშრომელთაგან. მაშასადამე უმაღლეს სასწავლებლის საბჭოს შემადგენლობა.

გამგეობა 5 კაცი

დეკანები 5,,

პროფესორები 5,,

მასწავლებელ-თანამშრომლები 5,,

სტუდენტები 5,,

პროფესიონალური კავშირი 5,,

სახალხო კომისარი 5,,

ადგილობრივი კომიტეტი 1,,

ს უ ლ 36 წევრს შეიცავს.

რათგან დეკანები და გამგეობის წევრები შეიძლება პირდაპირ განათლების კომისიარისაგან იყვნენ დანიშნულნი, ამიტომ ისინი უმაღლეს სასწავლებლის მეცნიერთა კოლეგიის გამომხატველად ვეღარ ჩაითვლებიან. საკუთრივ პროფესორებს საბჭოში მხოლოდ 5 ხმა, ე. ი. 1/7-დზე ნაკლები ექმნებათ. მასწავლებელ-თანამშრომელთა 5 ხმაც რომ მივათვალოთ სამეცნიერო სასწავლო ნაწილის ნამდვილ წარმომადგენელთ, სულ 10 ხმა, ანუ 1/3-ზე ნაკლები ექმნებათ მაშასადამე იმათ ვისაც უმაღლესი სასწავლებლის საქმე ყველაზე უკეთ იცის, ყველაზე მეტად გული შესტკივა და წარმატების მთელი სამეცნიერო სასწავლო ტვირთი და ზნეობრივი პასუხისმგებლობა აწევთ, საბჭოში არავითარი გავლენა არ ექმნებათ და მხოლოდ იმოდენივე უფლება მიენიჭებათ, რამდენიც მოსწავლე ყმაწვილ-კაც სტუდენტებს, ან გარეშე დაწესებულებათა, პროფესიონალურ

კავშირებისა და სახალხო კომისარიატების წარმომადგენელთ. რაკი დებულების თანახმად 16 წლის ყმაწვილებაც კი შეიძლება უმაღლეს სასწავლებლის სტუდენტებად იყვნენ, ამიტომ წარმომადგენლობის სახით უმაღლეს სასწავლებლის მართვა-გამგებლობაში მონაწილედ და ხშირად იქმნებ ბედილობის გადამწყვეტადაც ხდება 16-21 წლის ასაკის ჯერ სრულებით ნორჩი და გამოუცდელი ახალგაზრდობა. უმაღლეს სასწავლებლის რთული და პასუხსაგები საქმე დიდ ცოდნასა და ხანგრძლივ გამოცდილებას მოითხოვს და რადგან იგი ერთსა და იმავე დროს უმაღლეს სამეცნიერო კვლევა-ძიების ტაძარიცაა და სასწავლებელიც უმაღლეს სასწავლებლის მესვეურთ მეცნიერების წარმატებაშიც მუდმივი მონაწილეობა და მასწავლებლობაშიც შესაფერისი მომზადება სჭირდებათ. არც ერთი ამ თვისებათაგანი არ შეიძლება იმ 16-21 წლის ყმაწვილკაცებს ჰქონდეთ, რომელთა უმაღლეს სასწავლებელში შემოსვლის მიზანი და მისწრაფება მხოლოდ სამეცნიერო ცოდნის შეძენა და სათანადო გამოცდილების მოპოვებაა. ხოლო რაკი დებულება უმაღლეს სასწავლებლის მართვა-გამგებლობაში მათ გადამწყვეტ ხმას ანიჭებს სრულად და უთუბით ამ ნორჩსა და ჯერ განუსწავლელ ახალგაზრდობას ისეთი საკითხებისა და საქმეების განხილვა-გადაწყვეტაში მონაწილეობის მიღება მოუხდება, რომელთა არც ცნობა და არც გამოცდილება მას ჯერ არა აქვს მოპოვებული: ასეთ პირობებში სტუდენტთა წარმომადგენლები შეიძლება ან სხდომების უტყვი დამსწრენი იყვნენ, ან მსჯელობის აქტიური მონაწილენი. პირველი შესაძლებლობა მათთვის მხოლოდ დროს ტყუილი დაკარგვა იქნება, მეორე კიდევ შეიძლება მოზარდ თაობის წარმატებისათვის მავნებელი შეიქმნეს, რათგან თანდათანობით და შეუმჩნეველად თავმოქმედებას შეაჩვევს და აფიქრებინებს, თითქოს უმაღლეს მეცნიერებისა და სასწავლებლის სვებედის გადაწყვეტისათვის მათ აღარაფერი სჭირდებოდეთ. ჩვენი ახლად აღორძინებული კულტურისათვის ყველაზე უფრო სახიფათო სწორედ ამგვარი ზერელობა და თავმოქმედება არის.

ყველა ამ მოსაზრებათა გამო უნივერსიტეტის საბჭოს უმაღლეს სასწავლებლის ყველა ორგანოში სტუდენტთა წარმომადგენლების სხვა წევრებთან უფლებრივად თანასწორი და განუსაზღვრელი მონაწილეობა არც მიზანშეწონილად მიაჩნია და საქმიანობის თვალსაზრისით არც ხელსაყრელად. პირიქით სტუდენტთა წარმომადგენელთა დასწრება და მონაწილეობაც იმ საკითხების გადაწყვეტაში, რომელიც სტუდენტებს ეხება, რასაკვირველია მათი ცოდნის დაფასებასა და გამოცდილების გარდა მიზანშეწონილიც იქნებოდა და სასურველიც. უნივერსიტეტის საბჭო საჭიროდ რაცხს აღნიშნოს, რომ მან სტუდენტებს სტუდენტთა შესახები საქმეების განხილვის დროს სათანადო ფაქულტეტებში თავიანთ წარმომადგენლების გამოგზავნის უფლება უკვე კარგა ხანია მიანიჭა, მაგრამ ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა, რომ თვით სტუდენტებს ამ თავიანთი უფლებით ესარგებლოთ.

პროფესიონალური კავშირების წარმომადგენლობასაც უმაღლეს სასწავლებლის ორგანოებში მხოლოდ განსაზღვრულ პირობებში შეუძლიან სარგებლობის მოტანა. ვითარცა თავიანთი პირდაპირი მოვალეობით დატვირთულ და უმაღლეს საქმეების მართვა გამგეობაში სათანადო გამოცდილებას მოკლე-

ბოლო, მათ ამგვარი წარმომადგენლობა ზედმეტ მომბეზრებელ ბარგად გადაექცევათ და ყველა კრებებზე დასწრებაც მათთვის საქმელო იქმნებოდა. ეს გარემოება აუცილებლად კვორუმის ნაკლებობასა და მასთან დაკავშირებულ კრებების გადადებას გამოიწვევდა, რაც საქმე — მსვლელობას უმაღლეს სასწავლებელში საგრძნობლად შეაფერხებდა. უნივერსიტეტის საბჭოს ჰგონია, რომ სამაგიეროდ პროფესიონალურ კავშირთა წარმომადგენლებს, როგორც სამეურნეო-საფინანსო საქმეებში ჩახედულთ უმაღლეს სასწავლებლის სამეურნეო-საფინანსო კომისიაში სარგებლობის მოტანა შეეძლოთ და ამ კომისიაში მათი შეყვანა მიზანშეწონილი იქმნებოდა.

მაინც და მაინც უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო ფიქრობს, რომ უმაღლეს სასწავლებლის საბჭოში გამოუცდელ 16 კაცის სრულ უფლებიან წევრებათ შეყვანა და მთავრობისაგან დანიშნული 10 კაცისაგან შემდგარი გამგეობა — დეკანების მონაწილეობა, ამ დანიშნულსა და გარეშე წარმომადგენლებს ისეთს ხმათა უმრავლესობას (26) ანიჭებს, რომ პროფესორთა და სამეცნიერო და სასწავლო ნაწილის თავისუფლად არჩეულ წარმომადგენლების საბჭოში მონაწილეობას უკვე სრულებით უმიზნოთა ხდის. საქმის ამგვარი დატრიალება პროფესორთა უფლებების აყრას უდრის, რაც ჩვენი ღრმა რწმენით უმაღლეს სასწავლებლის წარმატებისათვის არამც თუ ხელსაყრელი არ არის, დამღუპველი შეიქმნება. თუ ყოველი დაწესებულების მართვა-გამგებლობა მცოდნე პირთ და ამ საქმის სპეციალისტებს უნდა ებაროთ, მით უმეტეს ეს დებულება უნდა დაცული და განხორციელებული იყოს უმაღლეს სასწავლებელში, სადაც ცოდნა მეცნიერების უმწვერვალესი სათავეა, სადაც უზენაესი კულტურის და ძვირფასი მცენარე უაღრეს მზრუნველობასა და მოვლას მოითხოვს.

აღსანიშნავია, რომ ახალი დებულებით უმაღლეს სასწავლებლების საბჭოს უფლებაც ძალზე შეკვეცილი აქვს. მას იმდენად მცირე მნიშვნელობა აქვს მიკუთვნილი, რომ შესაძლებელია წელიწადში მხოლოდ 3-ჯერა იყოს მოწვეული (не реже 3-х раз в учебном году). არც ერთს მის დადგენილებას სავალდებულო მნიშვნელობა არა აქვს. გამგეობაც კი საბჭოზე გაცილებით მაღლა სდგას და სწორედ გამგეობაა, რომ საბჭოს ყველა დადგენილებებს ამტკიცებს («Утверждает все постановления Совета»). ახალ დებულებისათვის დამახასიათებელია ის მკაცრი რეგლამენტაცია — განრიგებისა და დამტკიცების წესი, რომელიც შემოღებულია ყველა, თვით მეორე ხარისხიდან საკითხებისათვისაც კი, მაგალითად: სასწავლო გეგმები და სწავლების წესრიგი, იმ გვარადვე როგორც სპეციალურ დარგებად დანაწილება და სხვაც მრავალი უნდა განათლების კომისარმა დაამტკიცოს. ყოველი ნაბიჯის გადადგმისათვის განათლების კომისარისა და კომისარიატის დასტურია საჭირო. ეს სრულებით შებოჭავს უმაღლეს სასწავლებლის მუშაობას და მეტისმეტად გააჭიანურებს, ვნების მეტს არაფერს უქადის ეს უმაღლეს სასწავლებელს. ზემონათქვამითგან ცხადი ხდება, რომ ახალი დებულების პროექტი, თუ იგი უცვლელად დაკანონებული იქნება, ჩვენი უნივერსიტეტის მთელ წესწყობილებას ძირფესვიანად შეცვლის. უნივერსიტეტის აწ არსებულ სრულ ავტონომიაზე აგებულ წესდებას და ამ ახალ დებულებას შორის გარდუვალი უფსკრულია. პროფესორთა საბჭოს ღრმა და გულწრფელი რწმენით, ჩვენი უნივერსიტეტის

წესდების ასეთი ცვლილება მის წარმატებისათვის სახიფათოდ უნდა ჩაითვალოს. ჯერ მხოლოდ ხუთი წელიწადი სრულდება, რაც ჩვენი უნივერსიტეტი დაარსდა ტფილისში, სადაც არც ერთი ამისათვის გამოსადეგი დაწესებულება მანამდის არ ყოფილა. ქართველ მეცნიერთა ამ ოთხი-ხუთი წლის ერთობლივმა მუშაობამ ამ დიადს კულტურულ საქმეს მტკიცე საძირკველი ჩაუყარა და დროსა და გარემოებასთან შედარებით მშვენივრად მოწყობილი ქართული უმაღლესი სასწავლებელი შექმნა მრავალი სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებებითა და ფასდაუდებელი ქონებით შემკული. ჩვეულებრივი ლექციების კითხვის გარდა ჩვენი უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილმა ყველა დარგის ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიისა და მრავალი სახელმძღვანელოების შემუშავებაც შესძლო და სამეცნიერო კვლევა-ძიებასა და გამომცემლობასაც აწარმოებდა. თვალსაჩინო მონაწილეობა აქვს მას მიღებული და ეხლაც იღებს ყოველს ჩვენი ერის კეთილდღეობისა და კულტურულ აღორძინებისათვის წარმოებულ მუშაობაში. მრავალ გაჭირვების ამტანს ჩვენი უნივერსიტეტის მუშაკთ ასეთი დიადი საქმის განხორციელება ყოველგვარ დამბარკოლებელ გარემოებათა მიუხედავად მეცნიერებისა და ჩვენი ერისადმი მხოლოდ მხურვალე უანგარო სიყვარულით, თავის საგნის სათანადო ცოდნითა და გატაცებული შრომის მოყვარეობით შეეძლოთ. მრავალი გაჭირვება და ვაივა-გლახი გამოუვლიათ მათ პირადად, მაგრამ ჯერ კიდევ უთვალავი საქმეა გასაკეთებელი და დიდი მუშაობაა გასაწევი. ხუთი წლის განმავლობაში უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ შემუშავებული წესდების ფარგლებში მუშაობამ იმდენად ნაყოფიერი შედეგი მოიტანა, რომ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს უფლება აქვს იმედი იქონიოს, რომ განათლების კომისიარი და მთავრობა, რომელთათვის ჩვენი უნივერსიტეტის წარმატება იმგვარადვე ძვირფასია, როგორც თვით საბჭოსათვის, საშუალებას მისცემს ჩვენი უნივერსიტეტის აღმაშენებლობა განაგრძოს და დაამთავროს იმავე წესდებით, რომლითაც ეს დიადი საქმე დაწყობილი იყო. როდესაც ჩვენი სამეცნიერო ტაძრის აღმაშენებლობა მთლად დამთავრებული იქმნება, თუ მისი შედეგი მთავრობას არ დააკმაყოფილებს, მაშინ იყავნ ნება მისი და მხოლოდ მაშინ იქონიოს მან მსჯელობა ჩვენი უნივერსიტეტის წესდების შეცვლაზე.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 6, ფურ. 33—85. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 65

1923 წლის მაისის 5. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წესდება, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

ს ა ხ ო გ ა დ ო დ ე ბ უ ლ ე ბ ა ნ ი

1. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესი ავტონომიური სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებაა: აკადემიურ სფეროშია და საუნივერსიტეტო მართვა გამგეობისა და შინაური მეურნეობის მხრითაც იგი სრულიად დამოუკიდებელია.

2. უნივერსიტეტი სახალხო განათლების სამინისტროს უწყებას ეკუთვნის, რომელსაც ყოველ სემესტრის დამდეგს უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის შესახებ ცნობებსა და წლის დამლევს უნივერსიტეტის ყოველწლიურს დაბეჭდილს ანგარიშს უგზავნის ხოლმე.

3. უნივერსიტეტის მთავარ ორგანოთა მოქმედების კანონიერების საზოგადო მეთვალყურეობა საქართველოს რესპუბლიკის სწავლა-განათლების მინისტრის უფლებას შეადგენს.

4. ქონებრივ საშუალებას უნივერსიტეტს საქართველოს მთავრობა და უზენაესი საკანონმდებლო დაწესებულება აძლევს. უნივერსიტეტის საბჭო და გამგეობა საბიუჯეტო წლის დამდეგამდე დროულად უნივერსიტეტის ყოველწლიურს სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვას უგზავნის, სწავლა განათლების მინისტრსა და მთავრობას რესპუბლიკის უზენაეს საკანონმდებლო დაწესებულებაში წარსადგენად, ქონებრივის თვალსაზრისის მხრით განსახილველად და დასამტკიცებლად.

5. უნივერსიტეტის გამგეობა ვალდებულია საქართველოს სახელმწიფო კონტროლს თვე და თვე ყველა გაწეული ხარჯების გასამართლებელი საბუთები უგზავნოს ხოლმე.

6. უნივერსიტეტს სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების უფლება აქვს, რომლისთვისაც განსაკუთრებული წესები არსებობს.

7. უნივერსიტეტს საკუთარი უნივერსიტეტის ღერბით შემკული ბეჭედი და დროშა აქვს. ბეჭედი ორგვარია: დიდი სასიგლე და პატარა სანიადაგო. სასიგლე ბეჭედი უნივერსიტეტის რექტორს აბარია, სანიადაგო გამგეობის მდივანს.

8. უნივერსიტეტს უფლება აქვს უცხოეთითგან თავისუფლად და უბაჟოდ გამოიწეროს უნივერსიტეტისათვის წიგნები, ყოველგვარი სამეცნიერო-სასწავლო იარაღები, მანქანები, ხელსაწყოები ნივთები და მასალა. უნივერსიტეტის სახელობაზე გამოწერილი ამგვარი ნივთების შემცველი ყუთები და ამანათები საბაჟოში მხოლოდ დალდასმული უნდა იყოს, ხოლო გაიხსნას და შემოწმდეს საბაჟო უწყების მოხელის თანდასწრებით თვით უნივერსიტეტშივე.

9. უნივერსიტეტი განიყოფება ფაკულტეტებად, ფაკულტეტები ან დარგებად, ან განყოფილებად. უნივერსიტეტთან ამას გარდა სამეცნიერო-სასწავლო, ან სამეცნიერო პრაქტიკული დაწესებულებები არსებობენ, რომელნიც მათთვის საგანგებოდ შედგენილ დებულებებით ხელმძღვანელობენ. უნივერსიტეტის წიგნთსაცავს გარდა, რომელიც უნივერსიტეტის საერთო დაწესებულებაა, თვითეული დაწესებულებათაგანი ერთ-ერთ ფაკულტეტთან, ან ორთან საზიაროთ არის დაკავშირებული.

10. ლექციები და ყოველგვარი სამეცნიერო თუ პრაქტიკული ვარჯიშობა, იმგვარადვე როგორც მთელი საქმის წარმოება, უნივერსიტეტში ქართულად სწარმოებს.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა: განსაკუთრებულს შემთხვევაში უნივერსიტეტის საბჭოს უფლება აქვს თვითეულს შემთხვევაში ცალკე დროებით ლექციების უცხო ენაზედ წაითხვას.

11. უნივერსიტეტის პირადი შემადგენლობა ან სამეცნიერო-სასწავლო, ან საგამგეო, ან სამეურნეო ნაწილებს ეკუთვნიან.

12. უნივერსიტეტს აქვს ავტონომიის უზენაესი ორგანოები: უნივერსიტეტის საბჭო და ფაკულტეტების კრებები, საკოლეგიო მართველობის ორგანოები და გამგეობა, სამეურნეო კომისია და ერთპიროვნული ორგანოები: უნივერსიტეტის რექტორი, პრორექტორი, ფაკულტეტების დეკანები და ფაკულტეტების მდივნები.

13. უნივერსიტეტში სწავლის უფლება აქვთ ორთავე სქესის პირთ, რომელთაც საშუალო სკოლა აქვთ გათავებული. თვითუფლები ფაკულტეტს უფლება აქვს, თუ საჭიროდ სცნობს, უნივერსიტეტში შემსვლელთ რომელიმე საგნის ცოდნა მოთხოვოს წინასწარ.

14. უნივერსიტეტში მოსწავლენი ან სტუდენტებად, ან მსმენელებად ითვლებიან. სტუდენტები მოვალენი არიან ყველა სამეცნიერო სასწავლო გეგმებსა და გამოცდების წესებს დაემორჩილონ. მსმენელთ კი ამ მხრივ თავისუფლება აქვთ მინიჭებული.

15. სტუდენტები და მსმენელნი ლექციების მოსმენისათვის უნივერსიტეტის სასარგებლოდ ყოველ სემესტრში ფულს იხდიან, რომლის რაოდენობა უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ უნდა იყოს განსაზღვრული. ეს ფული უნივერსიტეტის სპეციალურ თანხას შეადგენს. უნივერსიტეტს უფლება აქვს, თუ საჭიროდ სცნობს, ლაბორატორიუმებსა და სხვა დაწესებულებებში მუშაობისათვისაც განსაკუთრებული გადასახადი დააწესოს.

16. უნივერსიტეტის გამგეობა სტუდენტებსა და მსმენელებს უნივერსიტეტში ლექციების მოსმენისა, მუშაობისა და გამოცდების ჩაბარების შემდეგ შესაფერის მოწმობას აძლევს.

უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის
პირადი შემადგენლობისათვის

17. უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადს შემადგენლობას ეკუთვნიან დამსახურებული პროფესორები, დოცენტები, პრიატ-დოცენტები, პროზექტორები, ასტრონომი დამკვირვებელნი, პრაქტიკული ვარჯიშობის ხელმძღვანელნი, ლექტორები, ასისტენტები და ორდინატორები, სასწავლო ასპარეზზე მუშაობის გარდა მათს მოვალეობას სამეცნიერო სფეროში ნაყოფიერი მოღვაწეობა შეადგენს.

18. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორად შეიძლება მხოლოდ ისეთი მეცნიერი იყოს, რომელსაც ან ტფილისის უნივერსიტეტისაგან, ან უცხოეთის ერთერთი უნივერსიტეტისაგან წესდების 6-ის თანახმად დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მიღებული აქვს, სამეცნიერო შრომები მოეპოვება და დოცენტად ყოფნის დროს სულ ცოტა ორი წლის სააკადემიო მოღვაწეობის გამოცდილება შეძენილი აქვს და შესატყვის ფაკულტეტის მიერ სათანადო წესის და თანახმად პროფესორად არჩეული და საბჭოს მიერ დამტკიცებულია.

19. თავისუფალი ან განთავისუფლებული კათედრისათვის პროფესორის ასარჩევად სათანადო ფაკულტეტს პროფესორთა საბჭოს ნებართვით შეუძლიან ან საჯარო კონკურსს მიჰმართოს ან მოწვევის წესით ისარგებლოს. ფაკულტეტის მიერ შედგენილი და პროფესორთა საბჭოსაგან დამტკიცებული კონკურსის პირობები გაზეთების საშუალებით უნდა იყოს გამოქვეყნებული. ვადის გათვლების შემდეგ ფაკულტეტი ირჩევს განსაკუთრებულს კომისიას, რომელმაც უნდა ყველა წარმოდგენილი საბუთები და შრომები განიხილოს და თვითეული კანდიდატის ღირსების შესახებ, ფაკულტეტის მიერ დანიშნული დროისათვის, თავისი წერილობითი დასაბუთებული დასკვნა წარუდგინოს.

20. ყოველი პროფესორი უნდა შესატყვისი ფაკულტეტის მიერ იყოს არჩეული ფარულ კენჭის ყრით. კენჭის ყრას წინ უძღვის ფაკულტეტის მიერ არჩეული კომისიისაგან შედგენილი მოხსენება კანდიდატების ან კანდიდატის სამეცნიერო უფლებამოსილებისა და შრომების შესახებ. შემდეგ არჩევანი იწყობა, რომელიც ფარული კენჭის ყრით უნდა მოხდეს. არჩევანის შედეგი ხმის უმეტესობით წყდება.

21. ფაკულტეტი მოვალეა არჩევანის შედეგი ყველა მასალებითა და მოხსენებითურთ უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს წარუდგინოს დასამტკიცებლად. არჩეულსა და კანდიდატების შესახები მთელი საქმისა და მათი მომხრე მოწინააღმდეგეთა საბუთიანობის მოსმენის შემდგომ პროფესორთა საბჭო ფარული კენჭისავე ყრით ფაკულტეტის არჩევანს ან ამტკიცებს, ან უარჰყოფს.

22. ყოველ კათედრაზე ახლად მოწვეული პროფესორი ხუთი წლით ითვლება არჩეულად, რის შემდგომაც მან ხელახლად უნდა იყაროს პროფესორობაზე კენჭი და თუ არჩეული იქმნა, ის უკვე კიდევ თხუთმეტი წლით ითვლება არჩეულად. არჩევანი პროფესორთა საბჭოში უნდა მოხდეს ფარული კენჭის ყრით. არჩევანს წინ უძღვის პროფესორის მიერ შედგენილი ანგარიში თავისი სამეცნიერო სასწავლო მოღვაწეობის შესახებ და ფაკულტეტის დასკვნა ამავე საგანზე.

23. თუ 20 წლის სამსახურის შემდეგ პროფესორი დამსახურებულ პროფესორად იქმნა არჩეული, სანამ მოისურვებს, ფაკულტეტისა და პროფესორთა საბჭოს წევრად ითვლება და წინანდებურად ყოველგვარ უფლებებით არის მოსილი. მაგრამ 30 წლის სამსახურის შემდგომ დამსახურებული პროფესორი კათედრას მაინც ათავისუფლებს და მის მაგიერ სხვა უნდა იყოს არჩეული.

24. დამსახურებულ პროფესორად მხოლოდ ის პროფესორი იწოდება, რომელიც უნივერსიტეტში ოცი წლის ნაყოფიერი სამეცნიერო სააკადემიო მოღვაწეობისათვის სათანადო ფაკულტეტის მიერ ამ სახელწოდებულებისა და უფლებამოსილების ღირსად იქმნება ცნობილი. არჩევანი ფარული კენჭის ყრით უნდა მოხდეს როგორც ფაკულტეტში, ისევე პროფესორთა საბჭოშიაც.

25. დოცენტად შეიძლება არჩეულ იქმნეს მეცნიერი, რომელსაც სამეცნიერო ხარისხი მოეპოვება, მაგრამ სააკადემიო მოღვაწეობის ორი წლის გამოცდილება არა აქვს. არჩევანი იმავე წესით უნდა მოხდეს, როგორც პროფესორად არჩევის დროს იმ განსხვავებით, რომ დოცენტად ასარჩევმა პირმა წინასწარ

ფაკულტეტის თანდასწრებით სტუდენტების წინაშე ერთი სანიმუშო ლექცია უნდა წაიკითხოს ფაკულტეტის მიერ არჩეულ თემაზე.

26. სათანადო ფაკულტეტსა და პროფესორთა საბჭოს განსაკუთრებულს შემთხვევაში უფლება აქვს დოცენტად აღიაროს ისეთი მეცნიერიც, რომელსაც სამეცნიერო ხარისხისათვის გამოცდა დაჭერილი აქვს, არა ერთი სამეცნიერო გამოკვლევა მოეპოვება, დისერტაცია კი დაცული არა აქვს. ასეთი პირი მოვალეა ფაკულტეტისა და საბჭოს მიერ განსაზღვრული ვადის განმავლობაში დისერტაცია დაიცვას და ხარისხი მიიღოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის დოცენტობას კარგავს.

27. პრივატ-დოცენტად შეიძლება მხოლოდ ისეთი მეცნიერი იყოს, რომელსაც წესდების 9-ში აღნიშნულ პირობების თანახმად დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მოპოვებული აქვს. მან უნდა უნივერსიტეტის რექტორის სახელზე განცხადება შემოიტანოს, რომ სათანადო ფაკულტეტზე ლექციების წაკითხვა სურს. განცხადებაში ლექციების საგანი და საათების რიცხვი უნდა იყოს აღნიშნული. უნივერსიტეტის რექტორი ამ განცხადებას შესატყვის ფაკულტეტს უგზავნის, რომელიც პრივატ-დოცენტობის მაძიებელს მისი ორი სანიმუშო ლექციის მოსმენის შემდეგ ლექციების კითხვის ნებას ჰრთავს, რაც უნივერსიტეტის საბჭოსა და გამგეობას უნდა ეცნობოს.

28. პრივატ-დოცენტი ფაკულტეტის წევრად არ ითვლება და თუმცა ყოველგვარი ლექციების წაკითხვის უფლება აქვს, მაგრამ მისი ლექციების შეტანა სავალდებულო ლექციების ნუსხაში არ შეიძლება.

29. პროზექტორები ნორმალური ანატომიის ჰისტოლოგიის, პათოლოგიური ანატომიის, ტოპოგრაფიული ანატომიის, ოპერატიული ქირურგიის, საზოგადო პათოლოგიის, ფიზიოლოგიის, ფარმაცოლოგიისა და სასამართლო მედიცინის კათედრების პროფესორთა უფროსი თანაშემწენი არიან.

30. პროზექტორს უნდა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი და 3 წლის სტაჟი ჰქონდეს.

31. პროზექტორს ირჩევს ფაკულტეტი და ამტკიცებს საბჭო ჩვეულებრივი წესით.

32. ლექტორად შეიძლება ამა თუ იმ საგნის საფუძვლიანად მცოდნე პირი იყოს მოწვეული, რომელსაც უეჭველად უმაღლესი განათლება უნდა ჰქონდეს მიღებული და ნაბეჭდი შრომა მოეპოვებოდეს. მისი მოვალეობაა სტუდენტებსა და მსმენელებს ფაკულტეტის მინდობილობითა და ფაკულტეტის მიერვე დამტკიცებულ პროგრამით გარკვეული საგანი შეასწავლოს.

33. ლექტორს ფაკულტეტის ერთ-ერთი წევრის წინადადებით ფაკულტეტი ირჩევს და პროფესორთა საბჭო ამტკიცებს. არჩევას წინ უძღვის კანდიდატის curriculum vitae და პროფესორის მოხსენება, ამას გარდა ორი ლექცია, რომელთაგანაც ერთი უნდა ფაკულტეტის მიერ დანიშნულ თემაზე იყოს წაკითხული, მეორე — თავის საკუთარ თემაზე.

34. ყოველი პროფესორი, დოცენტი, პრივატ-დოცენტი და სამეცნიერო სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის სხვა პირი, რომელიც ფაკულტეტის დაუკითხავად და ნებადაურთველად ერთი სემესტრის განმავლობაში ლექ-

ციებს არ წაიკითხავს, ან თავის მოვალეობას არ ასრულებს, გადამდგარად უნდა ჩაითვალოს და პირადი შემადგენლობის სიითგან უნდა ამოიშალოს. ამის თვალყურის დევნება უნივერსიტეტის რექტორსა და სათანადო ფაკულტეტის დეკანს ევალება.

35. უნივერსიტეტს უფლება აქვს ნიჭიერი და სამეცნიერო კვლევა-ძიების უნარის მქონეელი, სწავლა დამთავრებული სტუდენტი სათანადო ფაკულტეტის შუამდგომლობით უნივერსიტეტთან დასტოვოს 1—3 წლამდის ჯერ სამეცნიერო კვლევა-ძიებაში დასაწინაურებლად, ხოლო შემდეგ პროფესორობისათვის მოსამზადებლად.

სამეცნიერო ხარისხის მოპოვებისათვის

ა. საზოგადო დებულებანი

36. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მხოლოდ ერთი სამეცნიერო ხარისხია დაწესებული, სახელდობრ დოქტორის ხარისხი.

37. დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი მის მომპოვებელს არავითარს უპირატესობას არ ანიჭებს და თავისთავად უნივერსიტეტში ამა თუ იმ კათედრის დაკავებისათვის საკმაო საბუთად არ ითვლება.

38. დოქტორის ხარისხის მაძიებელმა ჯერ სათანადო ფაკულტეტის მიერ დანიშნული ზეპირი გამოცდა უნდა ჩააბაროს, ხოლო შემდეგ თავისი ნაბეჭდი სადისერტაციოდ წარმოდგენილი შრომა ფაკულტეტის საჯარო სხდომასა და პაექრობაზე დაიცვას.

39. სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად გამოცდის დაჭერა შეუძლიან ყველას, ვისაც კი უნივერსიტეტში აქვს სწავლა დამთავრებული.

შუენიშვნა: განსაკუთრებულ შემთხვევებში ამგვარი უფლება შეიძლება ისეთ პირებსაც მიენიჭოთ, რომელთაც უმაღლესი სპეციალური სასწავლებელი აქვთ გათავებული თუ მათ მეცნიერების რომელსამე დარგში ნაყოფიერად უმუშავიათ.

40. სადოქტორო გამოცდას ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სათანადო ფაკულტეტები ახდენენ და ვითარცა სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად განკუთვნილი სახელმწიფო გამოცდებისაგან როგორც მიზნით, ისევე უფლებრივადაც არსებითად განსხვავდებიან.

41. სადისერტაციოდ წარმოდგენილი ნაშრომი უნდა შექველად ახალს გამოკვლევას წარმოდგენდეს სათანადო სამეცნიერო დარგიდან.

42. დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოპოვების მსურველმა უნდა უნივერსიტეტის რექტორს თხოვნა წარუდგინოს § 4-ის მოთხოვნების დამაკმაყოფილებელ საბუთებითურთ, როდესაც ზეპირი გამოცდების დაჭერა სურს, ხოლო ვისაც სადოქტორო დისერტაციის დაცვა სწადიან, მან ამას გარდა სადოქტორო გამოცდების ჩაბარების შესახები მოწმობა და სადისერტაციოდ განკუთვნილი შრომაც 10 ცალი უნდა თანდაურთოს.

43. უნივერსიტეტის რექტორი შემოტანილს თხოვნას ყველა საბუთებითა და დანართითურთ სათანადო ფაკულტეტის დეკანსა და საბჭოს უგზავნის განსახილველად და საქმის წესიერ მსვლელობისათვის.

ბ. ზეპირი გამოცდა

44. სადოქტორო გამოცდის დაჭერა შეიძლება უნივერსიტეტში სწავლის დამთავრების მხოლოდ ორი წლის შემდეგ მე-7-ე წ-ში აღნიშნულ პირობების თანახმად.

45. გამოსაცდელმა წინასწარ უნდა ფაკულტეტს სათანადო საგნების წერილობითი პროგრამა წარუდგინოს არჩეული სპეციალი საკითხებისა და წყაროების აღნიშვნით. მისი დამტკიცების შემდეგ გამოცდა ფაკულტეტის სხდომის დროს სწარმოებს ამ პროგრამის ფარგლებში. ფაკულტეტის ყოველს წევრს უფლება აქვს გამოცდაში მონაწილეობა მიიღოს.

46. სადოქტორო გამოცდა არ შეიძლება ორ წელიწადზე მეტს გაგრძელდეს და გამოცდებს სულ ცოტა ფაკულტეტის ორი სხდომა უნდა მოხმარდეს.

47. სადოქტორო გამოცდები მთავარ და დამხმარე საგნებად განიყოფებიან.

48. გამოცდა უნდა შექველად მთავარ საგნით იწყებოდეს.

49. ფაკულტეტის დეკანი მოვალეა გამგეობას გამოცდების საბოლოო შედეგი აცნობოს.

50. ვინც სადოქტორო სამეცნიერო ხარისხის გამოცდებს ღირსეულად ჩააბარებს, უნივერსიტეტის გამგეობისაგან შესაფერისი მოწმობა ეძლევა და სადოქტორო დისერტაციის დაცვის უფლება აქვს.

51. უკეთეს გამოცდა დამაკმაყოფილებელი არ აღმოჩნდა, გამოსაცდელს უფლება აქვს გამოცდები ხელმეორედ დაჭიროს, მაგრამ არა უადრეს ერთი წლისა.

გ. სადოქტორო დისერტაცია

52. ზეპირი გამოცდების გათვლების შემდეგ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მაძიებელი მოვალეა მე-7-ე წ-ში განმარტებული წესით, არა უგვიანეს ხუთი წლისა, თავის სპეციალობის შესახები ნაბეჭდი შრომა წარმოადგინოს დისერტაციად, რომელიც წ-6-ში აღნიშნულ პირობას უნდა აკმაყოფილებდეს.

53. ფაკულტეტის თვითოეული წევრი წარმოდგენილს შრომას ეცნობა, ხოლო ამ თხზულების წერილობითი დასაბუთებული განხილვა ფაკულტეტის ორს წევრს უნდა მიენდოს, რომელნიც ვალდებული არიან არა უგვიანეს 6 თვისა ფაკულტეტს სადისერტაციო შრომის ღირსება-ნაკლის შესახებ თავიანთი წერილობითი დასკვნა მოახსენონ.

54. თუ ერთ-ერთი რეცენზენტი წარმოდგენილი ნაშრომის ღირსებას უარყოფს, დისერტაციის ავტორს უნდა პასუხისა და საბუთების წარმოსადგენად გადაეცეს, რის შემდგომაც ფაკულტეტს სადისერტაციო თხზულების შესახებ საბოლოო მსჯელობა აქვს.

55. თუ ფაკულტეტი შრომას საჯარო დაცვის ღირსად სცნობს, დისერტაციის საჯარო დაცვისა და პაექრობის მოსაწყობად თავის წრითგან ორს, განსაკუთრებულ შემთხვევაში სამს, ოფიციალურს ოპონენტს ირჩევს და ფაკულტეტის საჯარო სხდომისა და პაექრობის დღესა და საათსა ნიშნავს ხოლმე, რაც უნივერსიტეტის გამგეობას წერილობით, ხოლო საზოგადოებას გაზეთების საშუალებით უნდა ეცნობოს.

56. ხარისხის მაძიებელი ვალდებულია პაექრობამდე თავის შრომის 300 ცალი წარმოუდგინოს უნივერსიტეტის გამგეობას.

57. ოფიციალურ ოპონენტებს გარდა პაექრობაში დამსწრე საზოგადოება-საც შეუძლიან მონაწილეობა მიიღოს.

58. პაექრობის დამთავრების შემდეგ ფაკულტეტს მთელი შემადგენლობით განსაკუთრებული სხდომა უნდა ჰქონდეს პაექრობის შედეგის შესახებ მსჯე-რის დასადავად. თავის დადგენილება ხარისხის მინიჭებისა ან მიუნიჭებლობის შესახებ ფაკულტეტმა საჯაროდ უნდა გამოაცხადოს.

59. დადგენილება შეიძლება მხოლოდ ორგვარი იყოს: 1) ფაკულტეტი აღ-ნიშნულ პირს დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის ღირსად სცნობს, 2) ფაკულტე-ტი აღნიშნულ პირს დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის ღირსად ვერა სცნობს.

60. ფაკულტეტის დადგენილება უნდა პროფესორთა საბჭოს წარედგინოს დასამტკიცებლად. საბჭოს მიერ დამტკიცების შემდგომ აღნიშნულს პირს უნი-ვერსიტეტისაგან შესაფერისი სიგელი ეძლევა.

61. უკეთეს წარმოდგენილი შრომა ან სადისერტაციოდ უარჰყო, ან ხარის-ხის ღირსად არ სცნო, ხარისხის მაძიებელს უფლება აქვს ახალი შრომა წარ-მოადგინოს, რომლის შეფასება ზემოაღნიშნულ წესითვე უნდა მოხდეს.

62. ოფიციალი ოპონენტების რეცენზიაცა და ფაკულტეტისა და პროფე-სორთა საბჭოს დადგენილებაც უნივერსიტეტის მოამბის უახლოეს ნომერში უნდა დაიბეჭდოს.

63. უცხოეთის უნივერსიტეტების მადისტრები და დოქტორები შეიძლება ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორებთან იქმნენ გათანასწორე-ბულნი, თუ პირადად წესდების § 39 და მათი შრომა § 41 მოთხოვნილებას აკმაყოფილებენ. ამგვარი გათანასწორება შესაძლებელია ფაკულტეტის დად-გენილებით მოხდეს ფაკულტეტის ორი წევრის დასაბუთებული წერილობითი მოხსენების მოსმენის შემდეგ. ფაკულტეტის დადგენილება უნდა პროფესორ-თა საბჭოს მოხსენდეს დასამტკიცებლად.

64. მეცნიერების ამა თუ იმ დარგში განსაკუთრებული ღვაწლის გამო სათანადო ფაკულტეტს უფლება აქვს მეცნიერს დოქტორის ხარისხი „doctor honoris causa“ მიანიჭოს ზემოაღნიშნული წესების დაუცველად. ამისათვის საჭიროა ფაკულტეტის დასაბუთებული მოხსენება და შესაფერისი დადგენი-ლება, რომელიც დასამტკიცებლად პროფესორთა საბჭოს უნდა მოხსენდეს.

65. ხარისხი doctor causa შეიძლება უცხოეთის მეცნიერსაც მიენიჭოს.

უნივერსიტეტის ავტონომიის უზენაესი მრავალპი-როვნული ორგანოები.

1. უნივერსიტეტის საბჭოსათვის

66. უნივერსიტეტის საბჭოს წევრებად დამსახურებული პროფესორები, პროფესორები და კათედრის გამგე დოცენტები ითვლებიან. ყველა წევრები თანასწორი უფლებით არიან მოსილნი იმ განსხვავებით, რომ დოცენტები პრო-ფესორების არჩევანში მონაწილეობის მიღების უფლებას მოკლებულნი არიან.

67. უნივერსიტეტის საბჭო უნივერსიტეტის ავტონომიის უზენაესი დაწესებულებაა, რომლის დადგენილებასაც მოვალეა არიან დაემორჩილონ როგორც უნივერსიტეტის ყველა ორგანოები და დაწესებულებანი საერთოდ, ისევე სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის ყოველი წევრი სათითაოდ.

68. უნივერსიტეტის საბჭოს უფლება-მოვალეობას შეადგენს:

ა) უნივერსიტეტის წესდების განხილვა და დამტკიცება მთლად ან ნაწილობრივ, როდესაც მისი რომელიმე ნაწილის ან მუხლის შეცვლა ხოლმე საჭირო;

ბ) უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებათა დებულებებისა ან სახელმძღვანელო ინსტრუქციების განხილვა და დამტკიცება;

გ) უნივერსიტეტისა და მასთან არსებულ დაწესებულებათა ყოველწლიური საგარეულო ხარჯთაღრიცხვის განხილვა და დამტკიცება მთავრობისა და რესპუბლიკის უზენაეს საკანონმდებლო ორგანოსათვის წარსადგენად;

დ) უნივერსიტეტისა და მასთან არსებულ დაწესებულებათა ყოველწლიური ანგარიშის განხილვა და დამტკიცება;

ე) სათანადო ფაქულტეტებისა, უნივერსიტეტის საბჭოს წევრთა ან გამგეობის მიერ ყველა იმ აღძრული საკითხების განხილვა-გადაწყვეტა, რომელნიც უნივერსიტეტში ან ახალი დაწესებულების შექმნას, ან სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილისათვის ახალი თანამდებობის დაწესებულებას, ან უნივერსიტეტის საგამგეო სამეურნეო ნაწილისათვის ახალი თანამდებობის შემოღებას, გინდ უკვე არსებულ თანამდებობის წარმომადგენელთა რიცხვის გამრავლებას ეხებოდნენ და რომელთა განხორციელებისათვისაც უნივერსიტეტის საბჭოს და საკანონმდებლო დაწესებულების მიერ დამტკიცებული ხარჯთაღრიცხვა საჭირო ქონებრივს სახსარს არ შეიცავს;

ვ) ფაქულტეტების მიერ წინასწარ არჩეული პროფესორებისა და დოცენტების ფარული კენჭისყრით საბოლოო არჩევა-დამტკიცება და ფაქულტეტების მიერ არჩეულ სამეცნიერო სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის დანარჩენ წარმომადგენელთა დამტკიცება;

გ) ფაქულტეტების მიერ უნივერსიტეტის და უნივერსიტეტთან არსებული სხვა და სხვა სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებათა ღირებულებებისა და გამგეობის დამტკიცება;

თ) რექტორის, პრორექტორისა და საბჭოს მდივნის არჩევა;

ი) უნივერსიტეტის მდივნისა, ხაზინადრისა და წიგნთსაცავის გამგის არჩევა;

კ) უნივერსიტეტის სამეცნიერო სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის წევრთა დათხოვნა, ან გადაყენება. ამგვარი საქმე ან გამგეობის, ან სათანადო ფაქულტეტის მიერ უნდა იყოს აღძრული და ფარული კენჭის ყრით უნდა გადაწყდეს;

ლ) ფაქულტეტების დადგენილების დამტკიცება ფარული კენჭის ყრით სამეცნიერო ხარისხის ან საპრემიო თხზულებისათვის ჯილდოს მინიჭების შესახებ;

მ) უნივერსიტეტის საპატიო წევრად არჩევა. საპატიო წევრად შეიძლება მხოლოდ გამოჩენილი ქართველი თუ უცხოელი მეცნიერის არჩევა.

69. უნივერსიტეტის საბჭოს თავმჯდომარედ რექტორია, რომელიც საბჭოს ჩვეულებრივსა და საგანგებო სხდომებისათვის წევრებს იწვევს. სხდომების ოქმებს საბჭოს მდივანი აწარმოებს. რექტორის ავადმყოფობის ან უნებლიეთი დაუსწრებლობის დროს მის მოვალეობას პრორექტორი ასრულებს ხოლმე.

70. უნივერსიტეტის საბჭოს აქვს ჩვეულებრივი სხდომები ორკვირაში ერთხელ ხოლო საგანგებო სასწრაფო საქმეების განსახილველად საჭიროების და გვარად.

71. განსაკუთრებულ შემთხვევაში უნივერსიტეტის საბჭოს წევრებს უფლება აქვთ რექტორს საგანგებო სხდომის დანიშვნა მოსთხოვონ. საამისოდ საბჭოს წევრთა ნახევარმა უნდა წერილობითი ხელმოწერილი განცხადება გადასცეს, რომელშიაც საგანგებო სხდომის საგანი უნდა იყოს აღნიშნული.

72. უნივერსიტეტის საბჭოს სხდომა კანონიერად ითვლება თუ წევრთა ნახევარზე მეტი დაესწრება.

73. საქმეები უბრალო ხმის უმეტესობითა სწყდება პროფესორ დოცენტების არჩევისა და სხვა განსაკუთრებულ შემთხვევებს გარდა, როდესაც წესდებით ფარული კენჭის ყრა უნდა მოხდეს.

74. ხმების თანასწორად გაყოფის დროს საკითხს რექტორის ხმა სწყვეტს.

75. უმცირესობას უფლება აქვს მისი წერილობითი წარმოდგენილი აზრის ოქმში შეტანა, ან ღართვა მოითხოვოს.

76. უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ ერთხელ მიღებული დადგენილების, მას შემდგომ, რაც სხდომის ოქმი დამტკიცებულია, გადასინჯვა და გაუქმება ან შეცვლა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუ ამას საბჭოს წევრთა 2/3-დი რექტორის სახელობაზე შემოტანილი დასაბუთებული წერილობითი განცხადებით მოითხოვს.

2. ფაკულტეტების კრებებისათვის

77. ფაკულტეტების წევრებად დამსახურებული პროფესორები, პროფესორები და დოცენტები ითვლებიან. დოცენტებს უფლება არა აქვთ პროფესორის არჩევანში მონაწილეობა მიიღონ. სხვაფრივ ფაკულტეტის ყველა წევრები თანასწორუფლებოსანი არიან.

78. ფაკულტეტის დეკანსა და ფაკულტეტს უფლება აქვს სხდომებზე დასასწრებლად საჭიროებისამებრ უნივერსიტეტის სამეცნიერო სასწავლო პირადი შემადგენლობის სხვა წევრები მოიწვიოს ხოლმე, სათათბირო, თუ რომელიმე საკითხის განხილვის დროს მათი დასწრება სასურველად იქნება ცნობილი.

79. ფაკულტეტის კრებების თავმჯდომარედ დეკანი ითვლება, რომელიც იწვევს წევრებს ჩვეულებრივი და საგანგებო სხდომებისათვის. ხოლო ფაკულტეტის სხდომების ოქმს აწარმოებს ფაკულტეტის მდივანი. დეკანის ავადმყოფობის დროს მის მოვალეობას ფაკულტეტის უხუცესი წევრი ასრულებს.

80. ფაკულტეტს აქვს ჩვეულებრივი სხდომები ორკვირაში ერთხელ და საგანგებო, სასწრაფო საქმეების განსახილველად.

81. განსაკუთრებულ შემთხვევებში ფაკულტეტის წევრებს უფლება აქვთ დეკანს საგანგებო სხდომის დანიშვნა მოსთხოვონ. საამისოდ ფაკულტეტის წევრთა ნახევარმა უნდა წერილობითი ხელმოწერილი განცხადება გადასცეს, რომელშიაც საგანგებო სხდომის საგანი უნდა იყოს აღნიშნული.

82. ფაკულტეტის უფლება მოვალეობას შეადგენს:

ა) ფაკულტეტის სამეცნიერო-სასწავლო მოღვაწეობასა, მის წარმატებასა და წესიერ მიმდინარეობაზე ზრუნვა;

ბ) ახალ კათედრების დაწესებულებისა თუ თანამდებობათა დაარსების საჭიროების განხილვა და პროფესორთა საბჭოს წინაშე შესაფერისი შუამდგომლობის აღძვრა და დასაბუთებული მოხსენების წარდგენა;

გ) თავისუფალ კათედრებზე მოსაწვევი თუ ასარჩევი პროფესორებისა და დოცენტების უნივერსიტეტის წესდების სათანადო §-§-ისდა თანახმად დასახელება, წინასწარი არჩევა და უნივერსიტეტის საბჭოს წინაშე მათი საბოლოო არჩევის შესახებ შუამდგომლობის აღძვრა;

დ) ფაკულტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის დანარჩენ წევრთა წესდების თანახმად არჩევა და საბჭოში დასამტკიცებლად წარდგენა;

ე) სამეცნიერო მოღვაწეობისათვის მოსამზადებლად უნივერსიტეტში სწავლა დამთავრებულთა უნივერსიტეტთან დატოვება და საბჭოში დასამტკიცებლად წარდგენა;

ვ) ყოველწლიური საგარეულო ხარჯთაღრიცხვის შედგენა და საბჭოში დასამტკიცებლად წარდგენა;

ზ) დამტკიცებული ხარჯთაღრიცხვით ფაკულტეტის ამა თუ იმ კათედრისათვის განკუთვნილი თანხითგან ჩვეულებრივზე მომეტებული ავანსის მიღებისათვის დასტურის მიცემა და გამგეობის წინაშე ფულის ავანსად გამოწერის შესახებ შესაფერისი შუამდგომლობის აღძვრა;

თ) პროფესორთა და სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობის დანარჩენ პირთა სამეცნიერო მიზნით წარვლენა, საჭირო თანხის განსაზღვრა და შესაფერისი შუამდგომლობის აღძვრა, ხოლო დაბრუნების შემდგომ მათი ანგარიშების მოსმენა-დამტკიცება;

ი) ფაკულტეტის წევრთა და მათ თანამემწეთა სამეცნიერო შრომების უნივერსიტეტისა და ფაკულტეტის გამოცემებში დასაბეჭდად დასტურის მიცემა, საამისოდ თანხის განსაზღვრა და გამგეობის წინაშე საგამომცემლო თანხითგან საჭირო ფულის გამოწერის შესახებ შუამდგომლობის აღძვრა;

კ) საპრემიო თხზულებათათვის თემების გამოცხადება და წარმოდგენილ თხზულებათა განხილვა და ღირსეულად ცნობილის დაჯილდოებისათვის საბჭოს წინაშე შუამდგომლობის აღძვრა;

ლ) უნივერსიტეტის წესდების § 40-69-ისდა თანახმად დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭება და საბჭოს წინაშე ამ დადგენილების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის აღძვრა.

მ) საწიგნოსაცავო კომისიაში ფაკულტეტის ერთი წარმომადგენლის არჩევა და წიგნოსაცავისათვის გამოსაწერი წიგნების სიის წარდგენა ხსენებულ კომისიაში.

83. ფაკულტეტის სხდომა კანონიერია თუ წევრთა ნახევარზე მეტი დაესწრება.

84. საქმეები უბრალო ხმის უმეტესობითა სწყდება პროფესორ-დოცენტების არჩევა, წესდებაში განსაკუთრებით აღნიშნული შემთხვევათა გარდა, როდესაც ფარული კენჭის ყრა უნდა მოხდეს.

85. ხმების თანასწორობის დროს საკითხს დეკანის ხმა სწყვეტს.

86. უმცირესობას უფლება აქვს თავისი წერილობით წარმოდგენილი აზრის ოქმში შეტანა მოითხოვოს.

87. ფაკულტეტის მიერ ერთხელ მიღებული დადგენილების გადასინჯვა და გაუქმება ან შეცვლა, მას შემდგომ, რაც სხდომის ოქმი დამტკიცებულია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუ კი ამას ფაკულტეტის წევრთა 2/3-დი დეკანის სახელობაზე შეტანილი, დასაბუთებული წერილობითი განცხადებებით მოითხოვს.

88. პროფესორის არჩევანის დროს კენჭის ყრაში მონაწილეობის უფლება მხოლოდ პროფესორებსა აქვთ.

89. სადოცენტოდ დასახელებულის არჩევანში პროფესორებთან ერთად დოცენტებიც იღებენ მონაწილეობას.

უნივერსიტეტის თვითმმართველობის ერთპიროვნული
ორგანოები

1. რექტორისათვის

90. რექტორი არის პირველი პირი თანასწორთა შორის და თანაც უნივერსიტეტის წარმომადგენელი ყველგან და ყოველთვის, სადაც და როდესაც ამგვარი წარმომადგენლობა საჭიროა ზოლმე.

91. რექტორად შეიძლება მხოლოდ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი იყოს არჩეული. მას ფარული კენჭისყრით უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო ირჩევს სამი წლის ვადით. უნივერსიტეტის საბჭომ უნდა რექტორის არჩევა, არჩეულის ვინაობა, უმაღლესი სასწავლო უწყებას და მთავრობას აცნობოს.

92. რექტორი უნივერსიტეტის საბჭოსა და გამგეობის თავმჯდომარეა. იგი მოვალეა, განსაზღვრულ დროსა და საჭიროებისამებრ, გამგეობისა და უნივერსიტეტის საბჭოს კრებები მოიწვიოს ზოლმე.

93. რექტორი უნივერსიტეტის საბჭოისა და გამგეობის დადგენილებათა სრულმყოფელია. იგი მოვალეა ამ დადგენილებათა დროულსა და სწორს განხორციელებას თვალყური ადევნოს.

94. რექტორი უნივერსიტეტის წესდების ძალითა და უნივერსიტეტის საბჭოს დადგენილებათა თანახმად მოქმედობს. განსაკუთრებულ შემთხვევებში,

როდესაც დაყოვნება საქმისათვის საზიანო იქმნებოდა, მას უფლება აქვს ისეთი განკარგულებაც მოახდინოს და იმგვარს საშუალებასაც მიჰმართოს, რომელიც მის ჩვეულებრივს უფლებას აღემატება, მაგრამ ის მოვალეა გამგეობისა და უნივერსიტეტის საბჭოს პირველსავე სხდომას საქმის გარემოებისა და თავის განკარგულების შესახებ მოახსენოს. რექტორის ამგვარი განკარგულებათათვის ამ ორგანოების თანხმობა და დასტურია საჭირო.

95. რექტორის ხელთაა უნივერსიტეტის მთელი აღმასრულებელი ხელის-უფლება. უნივერსიტეტში ყველანი მოვალენი არიან მისი კანონიერი განკარგულება ან მოთხოვნილება ასრულონ. მასვე ემორჩილებიან ყველა სამნეო და სასაქმისმოქმედო ორგანოში თავიანთი პირადი შემადგენლობითურთ.

96. რექტორს უფლება აქვს პირადად თუ საგანგებოდ დანიშნული კომისიის საშუალებით უნივერსიტეტის ყოველივე დაწესებულება დაათვალიეროს ყოველთვის, როდესაც კი საჭიროდ მიიჩნევს.

97. რექტორისა და გამგეობის საქმეა სტუდენტებისა და მსმენელთა, აგრეთვე სამნეო და სასაქმისმოქმედო ორგანოების მოსამსახურეთა უნივერსიტეტში მიღება და დათხოვნა.

შენიშვნა: 1. როდესაც უნივერსიტეტში შემსვლელის სტუდენტად ჩარიცხვის უფლება სათუოდ მოჩანს, საკითხის გამორკვევა რექტორმა სათანადო ფაქულტეტს უნდა მიანდოს.

98. რექტორს უფლება აქვს პროფესორები, დოცენტები და სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის დანარჩენი პირნი ერთი კვირის ვადითა, ხოლო სამნეო და სასაქმისმოქმედო ორგანოების მსახურნი ოთხი კვირის ვადით მოვალეობის აღმასრულებლობისაგან განათავისუფლოს და შევბულება მისცეს. მეტის ზნით პირველთა განთავისუფლებისათვის ფაქულტეტისა ან საბჭოს, ხოლო მეორეთათვის გამგეობის თანხმობაა საჭირო.

99. რექტორი უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭოს წინაშეა პასუხისმგებელი და, ჩვეულებრივი საქმეებისა და ანგარიშების მოხსენების გარდა, იგი მოვალეა ყოველთვის, როდესაც კი მას უნივერსიტეტის საბჭოს წევრები მოსთხოვენ, თავის მოქმედების შესახებ საჭირო განმარტება უნივერსიტეტის საბჭოს ან იმავე, ან შემდეგს სხდომაზე წარუდგინოს.

2. პრორექტორისათვის

100. პრორექტორად შეიძლება უნივერსიტეტის ყოველი პროფესორი იქმნეს არჩეული. მას ფარული კენჭის ყრით უნივერსიტეტის საბჭო არჩევს სამი წლის ვადით.

101. პრორექტორი სამეურნეო კომისიის თავმჯდომარეა და თანაც რექტორის თანაშემწე და მოადგილე ყოველთვის, როდესაც უნივერსიტეტის რექტორს პირადად თავის მოვალეობის ასრულება არ შეუძლიან.

102. რექტორსა და პრორექტორს შუა მოვალეობათა განაწილება ურთიერთ შორის შეთანხმებაზეა დამოკიდებული.

3. დეკანებისა და ფაკულტეტის მდივნებისათვის

103. ფაკულტეტის დეკანები თავთავიანთ ფაკულტეტების წარმომადგენლები არიან ყველგან და ყოველთვის სადაც კი ფაკულტეტის წარმომადგენლობა საჭიროა.

104. დეკანად შეიძლება მხოლოდ სათანადო ფაკულტეტის პროფესორი იყოს არჩეული. მას ფაკულტეტი ირჩევს ფარული კენჭის ყრით სამი წლის ვადით.

105. დეკანი ფაკულტეტის კრების თავმჯდომარეა. იგი მოვალეა ფაკულტეტის კრება დროულად მოიწვიოს და მისი დადგენილებანი განახორციელოს ხოლმე.

106. ფაკულტეტის მდივნად შეიძლება პროფესორი ან დოცენტი იყოს არჩეული 3 წლის ვადით. არჩევანი ფარული კენჭის ყრით უნდა მოხდეს.

107. მდივანი ფაკულტეტის სხდომების ოქმების შემდგენელი და ფაკულტეტის საქმისწარმოების გამგებელია.

108. დეკანი და მდივანი ფაკულტეტის წინამე არიან პასუხისმგებელნი და მოვალენი არიან ყოველთვის, როდესაც კი მათ ფაკულტეტის წევრები მოსთხოვენ, თავიანთ მოქმედების შესახებ ფაკულტეტს საჭირო განმარტება ან იმავე, ან შემდეგ სხდომაზე წარუდგინონ.

საკოლეგიო ორგანოები

1. გამგეობისათვის

109. გამგეობა უნივერსიტეტის რექტორისა, პრორექტორისა, უნივერსიტეტის საბჭოს მდივნისა და ფაკულტეტების დეკანებისაგან შედგება.

110. გამგეობის თავმჯდომარედ რექტორი: ან მის დაუსწრებლობის დროს პრორექტორი.

111. გამგეობა რექტორის მეთაურობით უნივერსიტეტის უახლრესი მმართველია.

112. გამგეობის ხელთაა უნივერსიტეტის მთელი უძრავ-მოძრავი ქონება.

113. გამგეობა მოვალეა უნივერსიტეტის მთელი ქონება აღნუსხული ჰქონდეს და ქონებისათვის შესაფერისი დავთრები არსებობდეს უნივერსიტეტის ყველა დაწესებულებაში.

114. გამგეობა მოვალეა თვალყური ადევნოს, რომ უნივერსიტეტის ქონება წესიერად ინახებოდეს და წესიერადვე, საგანგებო ინსტრუქციებისდა თანახმად იხარჯებოდეს.

115. გამგეობის განკარგულებაშია ყოველგვარი თანხები და სათავნოები და ის ფულიც, რომელიც უნივერსიტეტს სახელმწიფო ხაზინიდან ეძლევა.

116. გამგეობის ხელთაა უნივერსიტეტის მთელი სპეციალური თანხაც, რომელიც სტუდენტთა და მსმენელთაგან შემოტანილ სალექციო ფულისაგან შესდგება.

117.. გამგეობა მოვალეა უნივერსიტეტის ყველა სათავნოები და თანხები ერთ-ერთი საკრედიტო დაწესებულებაში შეინახოს უნივერსიტეტის სახელობაზე.

118. ამგვარი საკრედიტო დაწესებულების ასარჩევად უნივერსიტეტის საბჭოს თანხმობაა საჭირო.

119. დამტკიცებული სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვისა და მიხედვით და უნივერსიტეტის სათანადო ორგანოების დადგენილებათა თანახმად ყველა მიმდინარე ხარჯების დასაფარავად სახელმწიფო ხაზინიდან, ბანკიდან, თუ უნივერსიტეტის საღაროთგან გამოსატანი ფულების სათანადო საბუთებზე (ასიგნობებსა და ორდერებზე) იმგვარადვე, როგორც შესატან ფულების საბუთებზე, უნივერსიტეტის რექტორს, გამგეობის მდივანსა და ბუღალტერს უნდა ეწეროს ხელი.

120. გამგეობის უფლება მოვალეობას შეადგენს:

ა) უნივერსიტეტის ფაქულტეტებისა და ყველა დაწესებულებათა მიერ მიწოდებული ცნობებისა და მიხედვით ყოველ-წლიური სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვის შედგენა უნივერსიტეტის საბჭოში და სათანადო საკანონმდებლო დაწესებულებაში დამატკიცებლად წარსადგენად;

ბ) ამავე გზით მიღებული ცნობებისა და მიხედვით უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო მოღვაწეობისა და ქონებრივი მდგომარეობის წლიური ანგარიშის შედგენა;

გ) ყოველ სემესტრის დამდეგს გამორკვევა, თუ სალექციო გადასახადისაგან რამდენი სტუდენტის განთავისუფლება შეიძლება. ეს რიცხვი სათანადო ფაქულტეტებსა და დაწესებულებებს უნდა ეცნობოს ხოლმე;

დ) სამეურნეო კომისიის მიერ შემუშავებული ან განხილული ყოველგვარი პირობის წერილებისა და ხელშეკრულების განხილვა და დამტკიცება;

ე) სამეურნეო კომისიის შედგენილ ყოველგვარ საბუთების განხილვა დამტკიცება უძრავი ქონების შეძენილობისა თუ განთავისებისა, ან შენობის აგების, გინდ შეკეთების შესახებ. უძრავი ქონების შეძენა განთავისებისა და ახალი შენობის აგებისათვის უნივერსიტეტის საბჭოს დასტურია აუცილებლად საჭირო;

ვ) სამდივანმწიგნობროსა და სამნეო-სამეურნეო ნაწილის პირადი შემადგენლობის წევრთა (უნივერსიტეტის მდივნისა და ხაზინადრის გარდა) სამსახურში მიღება და დათხოვნა.

2. სამეურნეო კომისიისათვის

121. სამეურნეო კომისია ფაქულტეტების მიერ 3 წლის ვადით არჩეული თითო წევრისაგან შედგება.

122. სამეურნეო კომისიის თავმჯდომარედ პრორექტორი ითვლება.

123. სამეურნეო კომისიის უფლება-მოვალეობას შეადგენს:

ა) უნივერსიტეტისათვის ასაგებ შენობათა გეგმებისა და ხარჯთაღრიცხვის და ყოველივე სამუშაოს რომლისათვისაც დიდი თანხებია საჭირო საჯარო შეცალებისა თუ სხვაგვარი საიჯარო პირობებისა და ხელშეკრულების შემუშავება, ან განხილვა;

ბ) დამთავრებულ სამუშაოს, თუ შენობის დათვალიერება-შემოწმება, ანგარიშების განხილვა-დამტკიცება და ნამუშევრის ან შენობის ჩაბარება.

124. სამეურნეო კომისიამ „ა“ მუხლში აღნიშნული თავის დასკვნა გამგეობაში უნდა შეიტანოს უნივერსიტეტის საბჭოსათვის წარსადგენად, ხოლო „ბ“ მუხლში აღნიშნული გამგეობაში დასამტკიცებლად.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 177, ფურ. 93—165. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 66

1923 წლის ივლისის 9. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს სახალხო განათლების კომისრისადმი კომისარიატის მიერ დავით იოსების ძე ბებუთაშვილის დაკრძალვის ხარჯების გაღების შესახებ

კჭირას, 8 ივლისს 1923 წ. ღამის 2 საათზე უეცრად გულის ავადმყოფობი-საგან გარდაიცვალა დავით იოსების ძე ბებუთაშვილი, რომელმაც 26 დეკემბერს 1922 წ. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს შეწირულობის სიგელით გადმოსცა თავისი ფასდაუდებელი წიგნთსაცავ-მუზეუმი, რომელიც ქ. ბერლინშია მოთავსებული. როგორც გარდაცვალების შემდგომ გახსნილი ანდერძით-გან გამოირკვა, დ. ი. ბებუთაშვილს თავისი წიგნთსაცავის ის ნაწილიც, რომელიც პეტერბურგში ჰქონდა მას და რომლითგანაც ოთხი დიდი ყუთი წიგნებით სავსე უკვე ტფილისშია ჩამოტანილი და ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ინახება და ისიც, რაც ამჟამად მოდის პეტერბურგითგან, ყველა ეს მას ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვისვე უანდერძნია. ჩოლო საგვარეულო სურათები ამავე ანდერძით უნდა საქართველოს საისტორიო საზოგადოების მუზეუმს გადაეცეს. ასეთი დიდი და უხვი შემოწირულება დაუტოვა დ. ი. ბებუთაშვილმა იმ დროს, როდესაც თათონ პირადად გაჭირვებულ ქონებრივ მდგომარეობაში იყო გულის მძიმე ავადმყოფობა ჰქონდა. ანდერძის დაწერის დროს მას გათვალისწინებული ჰქონდა, რომ გარდაცვალების შემდგომ მას დასასაფლავებლადაც კი ფული არ რჩებოდა და ამიტომ ანდერძში ნათქვამი აქვს, რომ მის ასულს ბ. დ. გაბუნias მისი ქურქი გაეყიდა და ამ ფულით გაესტუმრებინა დასაფლავების ხარჯები. არ შემძლიან არ აღენიშნო ეს გასაოცარი, იშვიათი უანგაროება, რადგან მას პირადად გაჭირვებულს თავისი წიგნთსაცავი დიდ ფასად შეეძლო უცხოელებისათვის მიეყიდნა და ამით თავისი თავიცა და თავისი ოჯახიც სამუდამოდ უზრუნველყო. გაუწყებთ რა ყველა ამას, ვფიქრობ და დარწმუნებული ვარ, რომ განსვენებულ დავით იოსების ძის ბებუთაშვილის, ვითარცა რევოლუციის წიგნთსაცავ-მუზეუმის შემქმნელის და სამაგალითო მოქალაქისა და გულუხვ უანგარო შემომწირველის დაკრძალვის ხარჯებს თავის-თავზე მიიღებს საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატი.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-300, საქ. 31, ფურ. 14, 15. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 67

1923 წლის აგვისტოს 2. — ივანე ჯავახიშვილის მოხსენება საქართველოს სსრ სახალხო კომისართა საბჭოსადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პირადი შემადგენლობის მატერიალური პირობების გაუმჯობესების შესახებ

ეს ორი უკანასკნელი თვეა რაც უმაღლეს სასწავლებლების პირადი შემადგენლობა ჯამაგირს მხრივ მეტად უმწეო მდგომარეობაში იმყოფება. არ ვიცი, ვისი განკარგულებით; პირადი შემადგენლობიდან გამოყოფილ იქმნა მთელი რიგი თანამშრომლებისა, რომელსაც ეწოდა ტექნიკური პერსონალი და ამ უკანასკნელს მიეცა გაცილებით ნაკლები იმ ჯამაგირებზედ, რასაც იგი ჩვეულებრივად იღებდა. ამ ტექნიკურ პერსონალში მოქცეულ იქმნენ შემდეგი თანამდებობის პირნი: 1. უნივერსიტეტის გამგეობის მდივანი, რომელიც ამასთან ერთად საქმეთა მმართველიცაა. 2. სტუდენტთა საქმეთა მდივანი და ფაკულტეტების საქმისმწარმოებელნი. 3. ბიბლიოთეკის თანამშრომელნი (ბიბლიოთეკარი და კატალოგიზატორები), 4. პრეპარატორები, 5. ფოტოგრაფიული ლაბორატორიის გამგე, 6. მხაზველები, 7. ბუღალტერიის თანამშრომელნი, 8. ლიტოგრაფიის მუშები, 9. მექანიკოსები, 10. ბებიები და შემხვევი დები, 11. ლაბორატორიების და ანატომიურ ინსტიტუტების მსახურები.

როგორც ირკვევა ჯამაგირების შემცირება მომხდარა იმ მოსაზრებით, რომ საზოგადოთ ყველა სასწავლებლების „ტექნიკური“ პერსონალი გათანასწორებულ უნდა იქმნენ ჯამაგირის მხრივით. მაგრამ ასეთი დადგენილება სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიმართ, რომელიც ასეთი რთული დაწესებულებაა, უმაღლესი სასწავლებელი მრავალგვარი ფაკულტეტებით და მისი, არა სამეცნიერო პერსონალის ტექნიკუმების თანამშრომლებთან გათანაბრება, პირდაპირ უსამართლობაა. უნივერსიტეტის თანამშრომელნი (ტექნიკურად წოდებულნი) არ შეიძლება ჩაითვალოს მექანიკურ მომუშავეებად, მათზე განსაკუთრებით ერთ ნაწილზე დაკისრებული საქმე მოითხოვს საკმაო ცოდნას, გამოცდილებას და სათანადო განათლებას. ამასთან ერთად ცხოვრების საშინელ გაძვირებასთან მომატების მაგივრად ერთბაშად ჯამაგირების შემცირება მთელი 40 პროცენტით პირდაპირ უმწეო მდგომარეობაში აყენებს უნივერსიტეტის არა სამეცნიერო პერსონალს.

ზემოხსენებულის გამო ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობა შუამდგომლობს საქართველოს უმაღლეს ორგანოს — სახალხო კომისართა საბჭოს წინაშე, დარჩეს ძველი წესი ჯამაგირების მიცემისა უნივერსიტეტში, ნუ იქნება გამოყოფილი ნაწილი პირადი შემადგენლობისა ხარჯების შემცირებათ და თუ ამისათვის კრედიტი განათლების სახალხო კომისარიატისა შემცირებულია, ვთხოვ კომისართა საბჭოს აღდგენილ იქნეს ეს კრედიტი.

ხუთი ტექნიკურ პერსონალში, მთელ შემადგენლობიდან 402, მოქცეულია 159 კაცი. ამათში: ლაბორატორიების, კლინიკების და ანატომიურ ინსტიტუტის მსახურნი (ავადმყოფებთან და გვაშებთან მომუშავენი) 25 კაცი, მთავარი შენობის დაბალი მსახურნი და დარაჯები 40 კაცი, დანარჩენნი 94 თანამდებობის მიხედვით განაწილებულნი არიან შემდეგ ნაირად:

1. გამგეობის მდივანი (საქმეთა მმართველი) 1.
2. ბიბლიოთეკარი და კატალოგიზატორები 15.
3. ფოტოგრაფიული ლაბორატორიის გამგე 1.
4. პრეპარატორი 29.
5. ლიტოგრაფიის თანამშრომელნი 3.
6. მხაზველები 3.
7. ბებიები და მოწყალების დები 1.
8. სტუდენტთა საქმეთა მდივანი 15.
9. ფაკულტეტის საქმის მწარმოებელნი 6.
10. მანქანაზე გადამწერნი 3.
11. მექანიკოსები 4.
12. ბულალტერია 3.
13. ხაზინადარი 1.
14. მხატვრები 5.
15. კორექტორი 1.
16. სამეურნეო ნაწილის თანამშრომელნი 3.

აი ეს ტექნიკური პერსონალი, რომელიც შრომის და ტექნიკუმ სკოლების არა პედაგოგიურ შემადგენლობასთან არის გათანაბრებული. იგი გამოცდილ და დახელოვნებულია თავის საქმეში. ჯამაგირის ასეთი შემცირება ბევრ მათგანს იძულებულს გახდის თავი დაანებოს უნივერსიტეტში მუშაობას, რაც სწავლის ნორმალურ მსვლელობას ძლიერ შეაფერხებს. ერთბაშად ამოდენა დახელოვნებულ მუშაკთა დაკარგვა უნივერსიტეტისათვის დიდად საზიანო იქნება. ეს პირნი აუცილებლივ ძველებურ პირობებში უნდა იქნენ დატოვებულნი და ჯამაგირი უნდა მიეცეს იმნაირადვე, როგორც აქნობამდის იღებდნენ.

ამ საქმის შესახებ სათანადო შუამდგომლობა იყო აღძრული განათლების სახალხო კომისარიატის წინაშეც.

მეორე საკითხი, რომლის შესახებაც უნდა მოგმართოთ, არის უნივერსიტეტისათვის სამეცნიერო პერსონალის სარგოს საკითხი. თანახმად სათანადო ორგანოს დადგენილებისა ივლისის თვეში სამეცნიერო პერსონალს უნდა მოგვეცეს სარგო მხოლოდ ერთმაგი რაოდენობით, ეგრეთწოდებული ერთი „სტაჟკით“. უნდა მოვასენოთ რომ უნივერსიტეტის სამეცნიერო შემადგენლობა (პროფესორები, დოცენტები, და ლექტორ-ასისტენტები) მთელი წლის განმავლობაში იღებდნენ მაქსიმალურს, ორმაგს სარგოს, მაშინ, როცა იგი ძალზედ დატვირთული იყო ლექციებით და პრაქტიკულ ვარჯიშობებით და ერგებოდა საათების მიხედვით გაცილებით მეტი, ვიდრე ორმაგი სარგო. მაგრამ სათანადო კავშირის დადგენილების თანახმად ორმაგი სარგო ითვლებოდა მაქსიმალურად, რომლის ზემოდ გამოწერა აკრძალული იყო. ამგვარად მთელი წლის განმავლობაში უნივერსიტეტის პირადი შემადგენლობა იღებდა გაცილებით ნაკლებს იმაზედ, რაც შრომის მიხედვით მას ერგებოდა. ზაფხულის თვეებში სარგოს შემცირება სანახევროდ იმ მოსაზრებით, რომ მეცადინეობა არ სწარმოებს, არ არის სამართლიანი. მთელი წლის განმავლობაში მძიმე შრომის წარმოებამ და ზედმეტი მუშაობის გაწევამ სრულიად სამართლიანად დაუმსახურა პედაგოგი-

ურ შემადგენლობას უფლება იმავე სარგოს მიღებისა, რასაც იღებდა წლის განმავლობაში. ამასთან ერთად მისაღებია მხედველობაში ის ყოველდღიური ზრდა სიძვირისა, რასაც ყველანი განვიცდით და ამ დროს ჩვეულებრივი ჯამაგირის შუაზედ გაყოფა ხომ სულ მთლად აუტანელ მდგომარეობას უქმნის უნივერსიტეტის სამეცნიერო შემადგენლობას.

გაუწყებთ რა ყველა ზემოდმოხსენებულს, ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობა იმედოვნებს, რომ სახალხო კომისართა საბჭო მოგვაცეცს სათანადო ყურადღებას და ჩვენ შუამდგომლობას როგორც პირველ, ისე მეორე საკითხის შესახებ, — დადებითად გადასწყვეტს.

რექტორი, პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 167, ფურ. 519—520. შევებული საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 68,

1923 წლის სექტემბრის 24. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან საგამომცემლო განყოფილების დაარსების აუცილებლობის შესახებ

მეცნიერული მუშაობის მკვიდრ ნიადაგზე დაყენება აუცილებლად მოითხოვს სამეცნიერო გამომცემლობის მოგვარებას. უნივერსიტეტს უნდა საშუალება ჰქონდეს გამოსცეს, როგორც სტუდენტთა სახელმძღვანელო კურსები ამა თუ იმ მოსმენილ დარგიდან აგრეთვე მეცნიერული შრომები და გამოკვლევები.

მხოლოდ ასეთ პირობებში შესაძლოა სტუდენტების მიერ შეგნებული შეთვისება მოსმენილ დარგების და თვით მეცნიერულ მუშაობის აყვავება ეროვნულ კულტურის ნიადაგზე. თუ ქართულ ენაზე მოსმენილი კურსი შემდეგ სტუდენტმა რუსულ და სხვა წიგნებიდან უნდა ისწავლოს, ადვილად გასაგებია, როგორი მახინჯი პირობებში იქნება ჩაყენებული ქართული მეცნიერების და სტუდენტებისაგან მისი შეთვისების განვითარების საქმე. ამავე დროს ყველა დარგებში დამზადებულია ქართულ ენაზე მრავალი სახელმძღვანელო, კურსები და სპეციალური გამოკვლევანი, რომელთა გამოქვეყნების და დაბეჭდვის საქმე სრულიად მოუწესრიგებელია.

უნივერსიტეტის გამგეობას შეუძლებლად მიაჩნია ასეთი მდგომარეობის გაგრძელება. საქმის მოსაგვარებლად აუცილებელია დაარსდეს უნივერსიტეტთან საგამომცემლო განყოფილება, რომელიც არსებითად იმავე სახელმწიფო გამომცემლობის მიზნებს განახორციელებს, მაგრამ უნივერსიტეტის და ეროვნულ მეცნიერების საქმეებს უშაულოდ ემსახურება. გამგეობა შუამდგომლობს, რომ ასეთი საგამომცემლო განყოფილება სათანადო უფლებებით და ნივთიერ ღონისძიებით აღჭურვილი დაარსებული იქმნას სახელმწიფო უნივერსიტეტთან.

რექტორი პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 167, ფურ. 604. შევებული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 69

1923 წლის დეკემბრის 4. — ზურაბ ავალიშვილის წერილიდან ივანე
ჯავახიშვილისადმი

დიდად პატივცემულო ბატონო ივანე! კარგა ხანია უკვე ზოგიერთ ჩემ
ამერიკელ ნაცნობებთან მსჯელობა მქონდა იმის შესახებ, თუ როგორ სასურვე-
ლი იყო რომ მათ მეცნიერებს მონაწილეობა მიეღოთ საქართველოს სიძველეთა
გამოკვლევაში. საბჭოში მქონდა განსაკუთრებით საარქეოლოგიო ძიება — თხრა.

სხვადასხვა მოლაპარაკების და მიწერ მოწერის შემდგომ მე ეხლა მყავს
სახეში ერთი პირი, რომელსაც ჰსურს შეუდგეს საარქეოლოგიო მუშაობას ნაქა-
ლაკევში (ჩემგან დასახული საგანი ამ ძიებისა). ეს პირი დაახლოებულია პენ-
სილვანიის უნივერსიტეტთან და ჩვენ ვცდილობთ ამ საქმით დავაინტერესოთ
ჩვენებული უნივერსიტეტი, ძალიან ცნობილი თავისი საარქეოლოგიო მუშაო-
ბით მესოპოტამიაში, ეგვიპტესა და პალესტინაში.

საეჭვოა, რომ ამ მიზანს მივაღწიოთ აწინდელ პირობებში, მაგრამ ამნაირ-
მა აღრინდელმა პროპაგანდამ შემდეგში შეიძლება ნაყოფი მოიტანოს.

ჯერჯერობით კი განზრახულია, ასე ვთქვათ წინასწარი თხრა-გამოკვლევა
ნაქალაქევი. რა თქმა უნდა ამ ცდაზე დამოკიდებული იქნება მომავალი უფ-
რო ფართო მუშაობა ამერიკელებისა ამ დარგში. მაგრამ ნაადრევი იქნებოდა
იმზე წერა რაც შემდეგში მოხდება (ანუ არ მოხდება).

საქმეში მაქვს მხოლოდ და მხოლოდ ერთი პატარა საარქეოლოგიო ექსპე-
დიცია, რომლის მიზანი იქნება არქეოპოლისის ნაშთების გამოკვლევა ნაქალა-
კევის ნანგრევებში.

ჩემი უმორჩილესი თხოვნა არის, შემატყობინოთ, რაც შეიძლება ჩქარა
შესაძლებლად მიგაჩნიათ თქვენ, რომ საქართველოს უნივერსიტეტმა იკისროს
ზემომხსენებული მუშაობის პატრონობა და ამ შემთხვევაში რომ სათანადო ნე-
ბართვა აიღოს საქართველოს მთავრობისაგან? [...].

თქვენი პატივისმცემელი ზურაბ ავალიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 216, ფურ. 361—362. დედანი, ხელითაწერი. გამოგზავნილია
პარიზიდან.

№ 70

1923 წლის დეკემბრის 28. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
რექტორის პროფესორ ივანე ჯავახიშვილის შუამდგომლობა განათლების
სახალხო კომისარის წინაშე პროფესორ ანდრია რაზმაძის სამეცნიერო
მიზნით გერმანიასა და საფრანგეთში გაგზავნის შესახებ

ამით გვაქვს პატივი გაუწყოთ, რომ პროფესორი ანდრია რაზმაძე უკვე
მეათე წელია რაც არ ყოფილა დასავლეთ ევროპაში სამეცნიერო მიზნით. ამ
დროს განმავლობაში მრავალი საკითხი დაიბადა მის დარგში (მათემატიკაში).

ზოგი მათგანი საკუთარი საშუალებით გამოარკვია პროფესორმა რაზმაძემ და შედეგები გამოაქვეყნა ევროპიულ მათემატიკურ ჟურნალებში და უნივერსიტეტის 1 და 2 ნომრებში. მაგრამ უმრავლესი ნაწილი ზემო აღნიშნულ საკითხებისა თხოულობს ლიტერატურასთან გაცნობას და ადგილობრივ ევროპის მეცნიერებებთან მუშაობას.

მოხსენებულისა გამო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ დაადგინა ვიშუამდგომლოთ თქვენს წინაშე ნება დართოთ პროფ. ა. რაზმაძეს ერთი წლით გერმანიასა და საფრანგეთში გამგზავრებისა სამეცნიერო მიზნით და მისცეთ სამგზავროთ და საცხოვრებლად (350) სამას ორმოცდა ათი გირვანქა სტერლინგი.

დედას ხელს აწერს: რექტორი, პროფესორი ი. ჯავახიშვილი, საქმეთა მმართველი დ. გოგიჩაიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-600, საქ. 244, ფურ. 35. პირი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

№ 71

[1923 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის წერილი გიორგი ნანიშვილისადმი

დიდად პატივცემულო ბატონო გიორგი. თქვენი წერილი მივიღე და მღელვარებით გადავიკითხე თქვენი გულწრფელი სულის კვეთებითა და დარდით გამსჭვალული სტრიქონები. გარწმუნებთ, რომ ჩვენი უცხოეთის უნივერსიტეტებში მყოფ მოსწავლე ახალგაზრდობასა და მით უმეტეს თქვენი ჩვენ უნივერსიტეტთან დატოვებულ და წარვლენილ პირთა გაჭირვებული მდგომარეობა მაწუხებს და მოსვენებას არ მძლევს, ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ის რის გამოგზავნაც თქვენთვის ყოველთვიურად ჩვენ შეგვიძლიან მანდ საცხოვრებლად სრულებით სამყოფი არ არის, მაგრამ ამიერკავკასიის ბონების ფასა ისე საშინლად ეცემა, რომ ინგლისურ ფულად სულ უფრო და უფრო ნაკლები ოდენობა დგება თქვენი თვითური სარგოს დახურდავების დროს. სათანადო ორგანოების წინაშე ჩვენ აღძვართი ვიშუამდგომლობა, რომ თქვენი თვითური სარგო გადიდებული იყოს და იმედი მაქვს, რომ თქვენი ქონებრივი მდგომარეობის ცოტად მაინც გამოკეთებას მოვახერხებთ. მე გთხოვთ ყოველგვარ გაჭირვებისდა მიუხედავად გული არ გაიტეხოთ და მხნედ განაგრძოთ თქვენი სამეცნიერო მოღვაწეობისათვის სამზადისი. იმისდა მიუხედავად, რომ თქვენს ფაკულტეტის პროგრამაში ზოგიერთი ცვლილებებია შეტანილი მთავრობის მოთხოვნისების გამო, მეცნიერი იურისტები ჩვენს უნივერსიტეტსა და საქართველოს მაინც ძალიან სჭირდება და თქვენც უნივერსიტეტში შესაფერის სამოღვაწეო ასპარეზს მოგიძებნით. ეცადეთ მხოლოდ რაც შეიძლება უფრო საფუძვლიანად გაიცნოთ ფრანგული იურიდიული მწერლობაც და დაძაბუებული დასერტაციით ჩამოგვიხვიდეთ. რათგან მაისის დამლევამდის პარიზში იქმნებით, ჯერ თქვენთვის ნებართვის აღება ნაადრევია და მარტში შევუდგებით ამას. თქვენ თვითურ სარგოს ნიორაძეს ვუგზავნით ბერლინში, რომელიც პარიზში გადმოგიგზავნით. იცით ჯანმრთელად გულგაუთუხავად. მრავალგვარ გაჭირვებისდა მიუხედავად

ჩვენი უნივერსიტეტი იზრდება და მდიდრდება. ახალგაზრდობას, 15 000-მდე სტუდენტს, კვლავ სწავლის დიდი ხალისი ეტყობა. სამეცნიერო მუშაობაც არ შეწყვეტილა და ეს კარგი მაჩვენებელია.

გისურვებთ ყოველგვარ სიკეთეს. თქვენი წარმატების და ბედნიერების მოსურვე ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 178, ფურ. 9. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არა აქვს, დაწერილი უნდა იყოს 1923 წელს.

№ 72

[1923 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის უმისამართო განმარტება სპარსეთ-საქართველოს ისტორიის კათედრასთან დატოვებულ სიმონ ნიკოლოზის ძე ჯანაშიასათვის მოსამზადებელი ვადის გაგრძელების შესახებ, მისი მოკლე დახასიათებით

სიმონ ჯანაშია ყველა თავის ტოლ ამხანაგებში თავისი ნიჭითა, მკვირცხელი გონებითა და შრომის მოყვარეობით ერჩეოდა. სტუდენტობის დროსვე რამდენიმე კარგი მოხსენება დასწერა. საუკეთესოდ სწავლობდა, როგორც ქართულსა და საქართველოს ისტორიას, არაბულს, სპარსულს და სომხურსაც. მისი სადიპლომო შრომაც კარგი გამოდგა. ამიტომ 1922 წ. ჩვენ უნივერსიტეტში სწავლის დამთავრებისთანავე დატოვებული იქმნა სპარსეთ-საქართველოს ისტორიის კათედრასთან. ერთი წლის განმავლობაში მუყაითად ემზადებოდა და პატარ-პატარა გამოკვლევებიც დასწერა. ამიტომ დატოვების ვადა განეგრძო კიდევ ერთი წლით.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 178, ფურ. 3-4. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არა აქვს. სხვა საბუთების მიხედვით შედგენილი უნდა იყოს 1923 წელს.

№ 73

[1923 წელი]. — ივანე ჯავახიშვილის უმისამართო განმარტება სომხეთის ისტორიის კათედრასთან დატოვებულ თამარ ნიკოლოზის ასულ ლომაურისათვის მოსამზადებელი ვადის გაგრძელების შესახებ, მისი მოკლე დახასიათებით

თამარ ლომაურმა, რომელსაც ჯერ პეტერბურგის ქალთა უმაღლესი კურსები ჰქონდა დამთავრებული, შემდეგ ჩვენი უნივერსიტეტის სიბერძნის-პეტყველების ფაკულტეტის საისტორიო დარგი გაათავა, ყველა მსმენელთა შორის საუკეთესოდ ცოდნა და ნიჭი გამოიჩინა და თანაბრად იყო დაწინაურებული, როგორც ქართულში, ისევე არაბულში, სპარსულში და სომხურში. სადიპლომო თხზულებაც კარგი აღმოჩნდა. ამიტომ 1922 წ. იგი დატოვებული იქმნა სომხეთის ისტორიის კათედრისათვის მოსამზადებლად. ამ ერთი წლის განმავლობაში მხნედ მუშაობდა არჩეულ დარგში და დამაკმაყოფილებელი გამოკვ-

ლევაც წარმოადგინა, ამიტომ განეგრძო მას დატოვების ვადა კიდევ ერთი წლით.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 178, ფურ. 1—2. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არა აქვს. სხვა საბუთების მიხედვით შედგენილი უნდა იყოს 1923 წელს.

№ 74

1924 წლის იანვრის 19. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარისადმი ყოფილი ვილარეტის სახელობის აფთიაქთან არსებულ ლაბორატორიის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის გადაცემის შესახებ

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დღიდან სახელმწიფო უნივერსიტეტი ზრუნავდა გადმოსცემოდა მას ყოფილ ვილარეტის სახელობის აფთიაქი მთელი თავისი ქონებით, აფთიაქი გადმოეცა უნივერსიტეტს, მაგრამ ლაბორატორია, რომელიც ამავე აფთიაქთან იმყოფებოდა, დარჩა სახალხო მეურნეობის საბჭოს განკარგულებაში. ეს ლაბორატორია გადაცემულია ამაჟამად „გოსვინტრესტზე“ და იმყოფება ყოფილ ვეტცელის ლუდის სახდელ ქარხანაში. მიუხედავად მრავალი ცდისა აღნიშნული ლაბორატორია ვერ აუშუშავებიათ და სულმთლად უსარგებლოდ ქვეს, მაშინ როცა იგი დიდ საჭიროებას წარმოადგენს სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქიმიო-ფარმაცევტულ განყოფილებისათვის. ამ ლაბორატორიაში შესაძლებელია დამზადდეს ფრიალ მნიშვნელოვანი გალენის პრეპარატები, ამისთვის კი საჭიროა სავსებით გადმოეცეს იგი უნივერსიტეტს და გადმოტანილი იქნეს მის შენობაში.

უნივერსიტეტის გამგეობა შუამდგომლობს თქვენს წინაშე განიხილოთ ეს საკითხი და დადებითად — უნივერსიტეტის სასარგებლოდ გადასწყვიტოთ.

რექტორი, პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი. საქმეთა მმართველი დ. გოგიჩაიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-600, აღწ. 1, საქ. 309, ფურ. 9. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი, ხელრთვა „ივანე ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 75

1924 წლის თებერვლის 28. — ივანე ჯავახიშვილის მიერ შემუშავებული დებულება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ორგანოს „მოამბის“ სათანადო დონეზე დასაყენებლად, წარდგენილი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამგეობისადმი

ჩვენი უნივერსიტეტის სამეცნიერო ორგანოს „მოამბის“ სათანადო დონეზე დასაყენებლად აუცილებლად საჭიროა შემდეგი სახელმძღვანელო დებულებანი იყოს დაწესებული:

1. „მოამბეში“ შეიძლება მხოლოდ ორიგინალური ანუ იმ საკითხების შესახებ გამოკვლევა დაიბეჭდოს.

2. არსებულ მწერლობის მიმოხილვა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში იყოს დაბეჭდილი, თუ იგი პირველ-წყაროებზეა დამყარებული და ახალს გაშუქებას შეიცავს. წინააღმდეგ შემთხვევაში საკითხის თანამედროვე მდგომარეობა ორიოდ წინადადებით უნდა იყოს გამოხატული, იმ მთავარ თვზულების აღნიშვნაში რომელშიაც, ამ საკითხის ვრცელი მიმოხილვა და წყაროების სია მოიპოვება.

3. სამკურნალო კაზუსტიკური შემთხვევების შესახები წერილის, თუ მოხსენების დაბეჭდვა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, თუ ახალს სამეცნიერო დაკვირვებას ან გაშუქების შესაძლებლობას წარმოადგენს.

4. პროფესორებმა და დოცენტებმა თავიანთ შრომების დაბეჭდვის შესახებ ფაკულტეტისაგან დადგენილება უნდა წარუდგინონ რედაქციას.

5. დოცენტის მოვალეობის აღმასრულებელი ლექტორებისა, ასისტენტებისა და ორდინატორების შრომები უნდა წინასწარი მოხსენების სახით იქმნენ წაკითხული ერთ-ერთ სამეცნიერო საზოგადოებაში და სათანადო ან მონათესავე კათედრის პროფესორის დასკვნითურთ წარუდგინოლი იყოს ფაკულტეტში პოამბეში დაბეჭდვისათვის ნებართვის მისაღებად.

6 ყოველი პროფესორი და დოცენტი თავისი გამოკვლევის შინაარსში პირადად არის პასუხისმგებელი და არა რედაქცია. დანარჩენ ავტორების წერილების პასუხისმგებლობა ფაკულტეტში დასკვნის წარმომადგენელს ეკისრება.

7. რედაქცია დაბეჭდილი წერილების მხოლოდ ენისა, სტილისტიკისა და გარეგნობის მხრით არის პასუხისმგებელი.

8. გამოკვლევები შემოსულობის რიგზე იბეჭდება, რომლის დასაცავად ყოველს ახალს შემოსულს მასალას მაშინვე თარიღი და № ეწერება ზედ.

ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 178, ფურ. 10, 11. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 76

1924 წლის მაისის 10. — ანდრია რაზმაძის წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი

დიდად პატივცემულო ბატონო ივანე. ორმა კვირამ განვლო მას შემდეგ, რაც მე გერმანიაში ჩამოვედი. ოთხი დღე მე მომიხდა ბერლინში ყოფნა, სადაც გავიგე პირველად, რომ მათემატიკური კონგრესი საფრანგეთის მაგიერ კანადაში მოხდება მომავალ ზაფხულს. არ ვიცი როგორ მოვიქცე: ის ფული, რომელიც მე მომცეს ალბათ აქაც არ მეყოფა, კანადაში წასვლისათვის დამატებით დამჭირდება არა ნაკლებ ასი გირვანქისა. მე გამოუგზავნე კომისარს დეპეშა, მაგრამ პასუხი ჯერაც არ მომსვლია. ამჟამად მე ვცხოვრობ ქ. გეტინგენში, სადაც უკვე შეუდგეი მეცნიერულ მუშაობას. ვერ წარმოიდგენთ რა სიძვირეა აქ ტფილისთან შედარებით. დღეს მე დავრწმუნდი, რომ ის, რასაც ტფილისში გერმანიის სიძვირეზე ამბობდენ, ძალიან შემცირებული ყოფილა სინამდვილესთან შედარებით. რა თქმა უნდა მხედველობაში მამქვს ყველაფერი გარდა ტანთსაცმელისა.

გეტინგენში მე ვინახულე მათემატიკის უმთავრესი პროფესორები, რომ-

ლებთანაც მჭონდა საუბარი ჩემ ნაშრომთა შესახებ. ვინახულე აგრეთვე უნივერსიტეტის რექტორიც, ცნობილი თეოლოგი Bertholt.

სხვათა შორის პროფესორებმა ძალიან მიქეს ერთი ჩვენი თანამემამულე ფიზიკის დოქტორი ივანე ნიკურაძე. ის აქ მუშაობს პროფესორ Prandtl-თან გამოყენებით მექანიკაში, ჰიდროდინამიკაში და ჰიდრაულიკაშიაც. ნიკურაძე მე უკვე გავიცანი და ჩემზე მან ძალიან კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა მომზადების მხრივ. მას დაუწერია დისერტაცია შემდეგ თემაზე: *Untersuchung über die Geschwindigkeits verstellung in turbilenden Strömungen*.

მოკლე სიტყვებში, რა თქმა უნდა, ძნელია გადმოცემა ამ დისერტაციის შინაარსისა. თუ საჭირო იქნება გამოგიგზავნით სათანადო მოხსენებას დაწვრილებით. ჩვენთვის ივანე ნიკურაძე ძლიერ სასარგებლო იქნება, თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ჩვენ ძლიერ ღარიბი ვართ მეცნიერული ძალებით სწორედ იმ დარგში, რომელშიაც ნიკურაძე მუშაობს. მე მგონია რომ ძლიერ შეუწყობდით ხელს მის მეცნიერულ მუშაობას, თუ რომ დავტოვებდით მას ფიზიკის კათედრასთან, რა თქმა უნდა გაძლიერებული სტიპენდიით. ამ ბარათთან ერთად გიგზავნით გეტინგენის რექტორის მიმართვასაც მის შესახებ. თუ საჭირო იქნება გამოგიგზავნით მის დისერტაციასა და აგრეთვე Prof. Prandtl-ისა და ჩემ მოხსენებას ამ ნაშრომის შესახებ.

ახლა მე მინდა გთხოვოთ ბატონო ივანე ჩემ შესახებაც, რამენაირად მომიწყვეთ კანადაში გამგზავრება.

შემატყობიეთ მიღებისთანავე როგორი აზრისაა და რას აპირებს ამის შესახებ კომისარი.

გეტინგენში დავრჩები კიდევ სამ კვირას, მაგრამ წასვლისას დავტოვებ აქ ახალ მისამართს. მაცნობთ აგრეთვე როგორ მიდის ჩემი საგნების სწავლება უნივერსიტეტში და როგორ დამთავრდა ჩვენი გამოცვლა პოლიტექნიკუმიდან.

ძალიან კარგი იქნება, რომ გამოგიგზავნოთ ახალი მოწმობა ფრანგულ ენაზე იმის შესახებ, რომ მე მივემგზავრები პროფესორთა საბჭოს დადგენილებით მათემატიკოსთა კონგრესზე კანადაში.

ძველი არ ვარგა იმიტომ, რომ იქ საფრანგეთი სწერია.

თქვენი ღრმად პატივისმცემელი ანდრია რაზმაძე.

მისამართი: Deutschland Göttingen Gauss str. 18 ჩემ სახელზე.

ცსა (თბ.), რ-471, საქ. 216, ფურ. 390—391. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. გამოგზავნილია ქალაქ გეტინგენიდან.

№ 77

1924 წლის აგვისტოს 10. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს საზოგადოებრივ-ფინანსურ დაწესებულებებისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის სამეცნიერო და პრაქტიკულ მუშაობის გაგრძელების საქმეში მატერიალური დახმარების აღმოჩენის შესახებ

თანამედროვე ცხოვრება ყველა თაგისი კულტურული და ეკონომიური მხარეებით, მის წარმატებული დაწინაურება ყოველსავე სფეროში მეცნიერების წარმატებასთან არის უმჭიდროესად დაკავშირებული. სამეცნიერო, წმინ-

და თეორიული აღმოჩენა უმაღლეს პრაქტიკულ ცხოვრებისათვისაც არის ხოლმე გამოყენებული და ხშირად თვით აღმომჩენისათვისაც კი მოულოდნელს ცხოვრების ძირითად ცვლილებებს იწვევს. გერმანელ ქიმიკოსების მიღწეულობათა ბრწყინვალე შედეგი გერმანიის ვაჭრობა-მრეწველობის უაღრესი დაწინაურებისა და სწრაფი აყვავებისათვის საკმაოდ არის ცნობილი, რომ ამაზე დიდხანს ლაპარაკი საჭირო იყოს. მარტო ანილინის საღებავების აღმოჩენით გერმანულმა მეცნიერებამ თავის ეროვნულ ვაჭრობა-მრეწველობას მანამდე უძლეველი ინგლისის უბრძოლველად დამარცხება შეაძლებინა. ჩვენი პატარა, ბუნებით უხვად დაჯილდოებული, მაგრამ კულტურულად ჩამორჩენილი ქვეყანა რასაკვირველია სხვებზე მეტად არის ვალდებული მეცნიერების წინამძღოლობასა და გზის გამკვლეველობას ანგარიში გაუწიოს, რომ სხვებსაც დაეწიოს და კაცობრიობის დაწინაურებაშიც თავისი პატარა წვლილი შეიტანოს. საქართველოს უმაღლესი განათლებისა და სამეცნიერო კვლევა ძიების ტაძარი. უნივერსიტეტი იმ თავითვე ცდილობდა ჩვენი ქვეყნის წარსული და აწმყო ცხოვრებისა და ბუნების შესწავლით თავისი მოვალეობა ერის წინაშე პირნათლად შეასრულოს და ჩვენი ხალხის გაჯანსაღებას, მის გონებრივსა და კულტურულ წარმატებას, სასოფლო მეურნეობის დაწინაურებასა და ეკონომიური კეთილდღეობის შესაფერისი ნიადაგის შემზადებას ხელი შეუწყოს. ამ ექვსი წლის განმავლობაში მრავალი მშვენიერად მოწყობილი ახალი დაწესებულებანი, ლაბორატორიუმი და კლინიკები შესძინა, სხვადასხვა სამეცნიერო და პრაქტიკული ცხოვრების მოთხოვნილებით წამოყენებული საკითხები შეისწავლა და გამოკვლევები გამოაქვეყნა. თვითელი მთავარი მიღწეულობის ჩამოთვლით, რომ თავი არ მოგაბეზროთ, შემოიძლიან მოკლედ მოგახსენოდ, რომ უნივერსიტეტის ყოველი ფაკულტეტი თავის სფეროში დიდ მუშაობას აწარმოებდა და აწარმოებს, რომელიც გარეშე საზოგადოებისათვის ამჟამად უმეტეს ნაწილად ჯერ უჩინარია, მაგრამ ჩვენი ერის წარმატებისათვის უაღრესი მნიშვნელობა უახლოეს დროს ყველასათვის ცხადი და უცილობელი შეიქმნება.

სამწუხაროდ ჩვენი უნივერსიტეტის მუშაობას ფინანსური გაჭირვება და უსახსრობა აფერხებს. უფულობის გამო მას უკვე საშუალება არა აქვს არსებული გააფართოვოს და ახალი მისთვის საჭირო დაწესებულებანი შექმნას, წინანდელიც კი მუშაობისათვის აუცილებელი მასალით უზრუნველჰყოს. ამ მიზეზის გამო უნივერსიტეტი იძულებული იყო მშვენიერად მოწყობილ ლაბორატორიუმში, რომელიც არამც თუ საქართველოს მეზობელ ქვეყნებსაც კი, ანგორას, სპარსეთს, და სამხრეთ რუსეთს, აწვდიდა შრატებსა და ვაქცინებს, მუშაობა შეეჩერებინა და ცხოველები გაეყიდა, ფინანსური გაჭირვება, რომელიც ბოლოს დროს ასე საგრძნობი შეიქმნა, უნივერსიტეტისათვის მეტისმეტად მძიმეა, რათგან სახელმწიფო ხაზინა, სანამ ბიუჯეტის წონასწორობა ჯერ დამყარებული არ არის. უნივერსიტეტის მიმდინარე და დაწესებულებათა შესანახი ხარჯებისათვის საჭირო თანხების მოცემას ვერ ახერხებს, წლევიანდელი დიდი მოუსავლობის გამო ფინანსური გაჭირვების შენელების მაგიერ მოსალოდნელია გაძლიერება, რადგან სახელმწიფოს ზედმეტ ტვირთად მოუსავლობისაგან

დაზარალებული კუთხეების ქონებრივი დახმარება დააწვება, გადასახადების შემცირებაც მოსალოდნელია ამავე მიზეზის წყალობით. უსახსრობა უნივერსიტეტს მის სამეცნიერო დაწესებულებათა წარმატებისა და მთელი ზემოაღნიშნული მუშაობის შეჩერებას უქადის. 1921—22 წ. უფულობამ თითქმის მთელი გამომცემლობა შეაწყვეტინა უნივერსიტეტს. ამ უბედურობისაგან თავის დასაღწევად უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადმა შემადგენლობამ თავისი მცირე ჯამაგირითგანაც ნებაყოფლობითი თვით დაბეგვრით ყოველთვიური ოთხპროცენტიანი წვლილის გამოღება გადასწყვიტა და უკვე ერთი წელიწადია, რაც ჩვენ თანამშრომელთა ასეთი ქონებრივი მსხვერპლის წყალობით უნივერსიტეტის გამომცემლობა კვლავ განაწლებულია და როგორც უნივერსიტეტის მოამბე, ისევე მონოგრაფიული გამოკვლევები და სახელმძღვანელოები იბეჭდება.

მაგრამ უნივერსიტეტს თავისი მრავალგვარი დაწესებულებათა მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად, სამეცნიერო კვლევა-ძიებისა და მუშაობის წარმოებისათვის ქონებრივი სახსარის გამოძებნა საჭირო. სტუდენტთა უმრავლესობის დიდი სიღარიბის გამო, სწავლის ფული მცირე თანხას — ქმნის. ერთადერთი იმედი საზოგადოებრივ დაწესებულებათა მხრივ გაწეული დახმარებაა. როგორც უნივერსიტეტის მუშაკთა ამ დიადი საქმისათვის თავიანთი წვლილი არ დაიზარეს და ქონებრივი მსხვერპლის წინაშე არ შესდგენ, ისევე, დარწმუნებული ვარ, საზოგადოებრივი დაწესებულებანი თავიანთ წვლილს არ დაიშურებენ და თავიანთი დახმარებით უნივერსიტეტს ხელს შეუწყობენ თავისი სამეცნიერო და პრაქტიკული მუშაობა განაგრძოს.

დიდი ხანია უკვე რაც გერმანიაში მსხვილი მრეწველობისა და მწარმოებელნი გერმანული უნივერსიტეტების სამეცნიერო დაწესებულებებს თავიანთი უზვი ქონებრივი დახმარებით თეორიული და პრაქტიკული მეცნიერების წარმატების საშუალებას აძლევენ. ბოლოს დროს რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებმაც თავიანთი მუშაობისათვის საკმაოდ დიდი თანხების მიღება მოახერხეს რუსეთის ტრესტებისაგან. პატარა საქართველოს ერთადერთ უნივერსიტეტს გერმანიისა და სხვა ქვეყნების უმაღლეს სასწავლებლებზე ნაკლებ არ ესაჭიროება გულშემატკივარი მზრუნველობა. დარწმუნებული ვარ, რომ ისეთი დიდი და შეძლებული საზოგადოებრივ-ფინანსური დაწესებულებანი, როგორიც საქართველოს კოოპერატივთა კავშირთ-კავშირი, ცეკავშირი და წარმოკავშირია, რომელთა მიზანიც აგრეთვე საქართველოს კულტურულ-ეკონომიური აღორძინებაა, ჩვენი უნივერსიტეტის მიზნების განხორციელებას თავიანთი დახმარებით სიამოვნებით შეუწყობენ ხელს. სხვებზე მეტად უნივერსიტეტის სულისკვეთება მათთვის უნდა იყოს და არის გასაგებარი. წინათაც ამ დაწესებულებებს არა-ერთი ქართველი კულტურული საქმის მოთავეთათვის გაუმართნიათ ხელი.

ამიტომ უნივერსიტეტის გამგეობის სახელით კავშირთ-კავშირისა, ცეკავშირისა და წარმოკავშირის გამგეობებს ვთხოვ უნივერსიტეტის ამ დროებითი გაჭირვების დროს თავიანთი თანაგრძნობითა და თანამშრომლობით, ქონებრივი

დახმარებით დაწესებულებათა სათანადო მუშაობის გასაგრძელებლად უნივერსიტეტს ზურგი გაუმაგრონ.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, ფურ. 163—165. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 78

1924 წლის დეკემბრის 13. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს განათლების სახალხო კომისრისადმი უნივერსიტეტის ლითოგრაფიისათვის კერძო დაკვეთების მიღებისა და დაწესებულებებთან ურთიერთობის დამყარების უფლების მინიჭების შესახებ

როგორც მოგეხსენებათ მთავრობის დადგენილებით გადმოეცა სახელმწიფო უნივერსიტეტს ლითოგრაფია ორი სწრაფლ-მბეჭდავ მანქანასაგან შემდგარი. აღნიშნულ ლითოგრაფიაში საჭიროა საკმაოდ მოზრდილი შტატი (18 კაცამდე) თანამშრომლებისა და დიდ ძალი მასალა მიმდინარე მუშაობისათვის. ასეთი შტატის შესანახად და სხვა მრავალ ხარჯების დასაფარავად, საჭიროა ლითოგრაფიას ნება ჰქონდეს მიიღოს დაკვეთები სხვადასხვა დაწესებულებებიდან და პირებისაგან. ასეთი საშუალებით შესაძლებელი იქნება ლითოგრაფიის ყოველ გვარი ხარჯების დაფარვა, მისი ტექნიკურად გაუმჯობესება და უნივერსიტეტის საჭირო გამოცემებით უზრუნველყოფა.

დასახულ მიზნის საცვებით მისაღწევად აუცილებელია ლითოგრაფიაში ისეთი სპეციალისტი — პირის ყოლა, რომელიც დაინტერესებული იქნება საქმის მსვლელობით, მისი წინ წაწევით და რიგიანად მოწყობით. ამისათვის კი საჭიროა უნივერსიტეტს უფლება ჰქონდეს აღნიშნულ მიზნით გამოწვეულ საჭიროებების მიხედვით დამოკიდებულება დაიკავოს და შეთანხმება დასდოს სხვადასხვა დაწესებულებებთან და საქმის მცოდნე პირებთან.

სახელმწიფო უნივერსიტეტის საგამომცემლო კომისია გაცნობებთ რა ზემოთ მოხსენებულს, გთხოვთ აღძრათ შუამდგომლობა სადაც ჯერ არს, რათა უნივერსიტეტის ლითოგრაფიას მიენიჭოს ნახსენები ორი უფლება (კერძო დაკვეთების მიღება და ურთიერთობის დაკავება დაწესებულებებთან).

რექტორი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი. საგამომცემლო კომისიის მდივანი დ. გოგიჩაიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-600, საქ. 458, ფურ. 134. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივანე ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია. საბუთს მარცხენა აშიაზე აქვს მინაწერი: „მთავრობის თავმჯდომარეს. უნივერსიტეტის შუამდგომლობა მიმართა სამართლიანად და გთხოვთ თქვენს დასტურს“ დ. კანდელაკი. 1924 წლის დეკემბრის 15“.

№ 79

[1924 წელი]. — საქართველოს სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის ივანე ჯავახიშვილის მოხსენებითი ბარათი საქართველოს სახალხო განათლების კომისრისადმი სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს მიერ შემუშავებულ სამათემატიკო ტერმინოლოგიის დამტკიცების შესახებ

დასამტკიცებლად წარმოდგენილი სამათემატიკო ტერმინოლოგია ხანგრძლივი მუშაობის ნაყოფია. ჯერ კიდევ 1918 წ., როდესაც დაწესებულებათა გაეროვნულება დაიწყო და მასწავლებელთა საზაფხულო კურსები მოეწყო

ტფილისში, მასწავლებელთა ყველა საგნების ქართულად სწავლებისათვის მოსამზადებლად, მაშინ შესდგა ყოველი დარგისათვის მასწავლებელთა კომისიები, რომელთაც მასალები ჰქონდა მიწოდებული ტერმინების შესამუშავებლად. ამ კომისიებმა შეადგინეს კიდევ ერთგვარ შეთანხმებაზე დამყარებული ტერმინოლოგია, რომელსაც დროებითი ხასიათი ჰქონდა, სანამ საქართველოს სათანადო დაწესებულება ყველასათვის სავალდებულო საერთო ტერმინოლოგიას არ დააკანონებდა. ამის შემდგომ, მალე, თანდათანობით სხვადასხვა საგნებისათვის სახელმძღვანელოებიც იქმნა სხვადასხვა პირთაგან შედგენილი და გამოიცა კიდევ. ამ სახელმძღვანელოებში ტერმინოლოგიის ერთგვარობა დაცული არ იყო და ამის გამო ისეთი მდგომარეობა შეიქმნა სხვადასხვა სასწავლებლებში, რომ ზოგჯერ ერთსა და იმავე სასწავლებლებს სხვადასხვა კლასების მოწაფეები სახელმძღვანელოების და მასწავლებლებისა და მიხედვით ზოგიერთ ტერმინს სულ სხვადასხვა ნაირად ხმარობდნენ. მეორეს მხრით 1919 წ. შესდგა ერთი ჯგუფი, რომელმაც ტექნიკური ტერმინოლოგიის ქართულად შექმნა დაისახა მიზნად. ამ ჯგუფში ღმთავრეს მონაწილეობას იღებდნენ და-ძმანი ნიკოლაძენი და ტეხნიკოსები, რომელთაც თუმცა კეთილი განზრახვა ჰქონდათ, მაგრამ ქართული ენის ბუნების უცოდინარობის გამო ასეთი რთული და პასუხსაგები საქმისათვის, სრულებით მოუმზადებელნი იყვნენ. თავითგან ეს ჯგუფი ყალბს შეხედულებას მიემხრო და მცდარს გზას დაადგა. ჩეხურ-გერმანულ უკიდურეს ნაციონალისტურ მიმართულების მაგალითისამებრ მათაც გადასწყვიტეს ქართული ენითგან სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ყველა საერთაშორისო სიტყვების განდევნა და მათ მაგიერ უეჭველად ქართულად ნათარგმნი ან სრულებით ზელოვნურად და მცდარად ნაწარმოები მოგონილი სიტყვები შემოეღოთ და გაეჟერცელებინათ. 1920 წ. ამ ჯგუფმა დაბეჭდა კიდევ თავისი ნამუშევარი — „რუსულ-ქართული ტექნიკური ლექსიკონი (სიტყვარი)“, რომელიც თავითგან ბოლომდის ამ შემცდარსა და უკუღმართს საფუძველზეა დამყარებული. ამის წყალობით АЗОР ზოტის მაგიერ მათ შესთხვეს „ჰაისი“. Азо-группа-სათვის „ჰაწყვირთო“, „ჰართო“, ანალიზის მაგიერ „აღელვა“, სინთეზის მაგიერ — „აღკაზმა“, познание-სათვის ჩვეულებრივ მიღებული „შემეცნების“ მაგიერ შესთხვეს არ არსებული და ქართულად არაფრის მნიშვნელი „გნობა“. ინდუქციის მაგიერ „აღგნობა“, დედუქციისათვის „გამოგნობა“, ტრანდუქციისათვის „გადაგნობა“, პედოლოგიისათვის „ბავშვთგნობა“, ბუნებისმეტყველების მაგიერ „ბუნებგნობა“. გეომეტრიისათვის „სივრცგნობა“, ოპტიკისათვის „სხივთგნობა“, ქიმიისათვის „ნივთგნობა“, სპექტრისათვის „შლიშუქი“, კუბის მაგიერ „წყსვრტი“, პირამიდის მაგიერ „წყრადი“, ცილინდის მაგიერ „გოდლი“, экватор-ისათვის „შუამბი“, ელექტრობის მაგიერ „ელვისო“ და მრავალი სხვაც ამგვარი, სრულებით უვარგისი და ქართულად არაფრის მეტყველი სიტყვებით არის საცხე ეს ლექსიკონი. ამ ტერმინების დასწავლა უეჭველია ხშირად უფრო ძნელი იქნება, ვიდრე უკვე არსებული საერთაშორისოსი. ამ ლექსიკონის შემდგენელთ დავიწყებით, რომ ჩეხიაში და გერმანიაში ჯერ ერთი ტერმინების გადმომთარგმნელნი თავიანთი ენის ბუნების მცოდნენი იყვნენ და დედაენას არ ამახინჯებდნენ და მეორეც ის, რომ გერმანელები 100 წლის განმავლობაში

ცდილობდნენ ამის განხორციელებას თანდათანობით და მათ სრულზე მოუმაზრდებლად ამის ვაკეთება ერთბაშად სურთ. გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლექსიკონმა ქართულ ენას და სამეცნიერო მწერლობას უფრო მეტი ვნება და ზიანი მოუტანა, ვიდრე სარგებლობა და ისედაც რთული საქმე უფრო გააძნეულა და აწეწა.

★ ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ამგვარ მდგომარეობაში დატოვება საბედისწერო იქმნებოდა მთელი ჩვენი კულტურული აღორძინებისათვის და ამიტომ სასწავლო კომიტეტი შეუდგა ტერმინების მოწესრიგებას, რომ საერთოდ ყველასათვის სავალდებულო ტერმინოლოგია შეექმნა. სხვადასხვა ავტორთა სახელმძღვანელოებში მიღებულ ტერმინების ერთმანეთთან შედარებით და განხილვით, მან შეადგინა კიდევ საშუალო სასწავლებლის საერთო სამათემატიკო ტერმინოლოგია. სამეცნიერო საბჭოს დაარსებისთანავე ეს სატერმინოლოგიო მუშაობა კვლავ განახლდა უფრო მეტი სიძლიერით. რომ მათემატიკის ტერმინოლოგია მთლად დაითავსებულყო, სამეცნიერო საბჭომ გადაწყვიტა საშუალო სასწავლებლების სამათემატიკო ტერმინებთან ერთად უმაღლეს მათემატიკის ტერმინებიც მოეწესრიგებინა და ამ მიზნით უნივერსიტეტში განსაკუთრებული კომისია შესდგა პროფ. ან. რაზმაძის თავმჯდომარეობით და პროფ. ნ. მუსხელიშვილისა, დოც. არჩ. ხასაბიძისა და გ. ნიკოლაძის მონაწილეობით. სამეცნიერო საბჭომ მათ მიაშველა პროფესორები გ. ახვლედიანი და დ. უზნაძე, თუმცა ამ კომისიამ სრულ თანხმობამდე ვერ მიაღწია, მაგრამ ტერმინოლოგია მაინც შემუშავებულ იქმნა და სამეცნიერო საბჭოში შემოვიდა განსახილველად და დასადასტურებლად. სამეცნიერო საბჭომ უნივერსიტეტის კომისიის წევრების თანდასწრებით განიხილა უმაღლეს-უმაღლეს მათემატიკის მთელი ტერმინოლოგია და 40 სხდომამდე მოანდომა ამ რთულ საქმეს. იგი თავის მუშაობის დროს ხელმძღვანელობდა სამი ყველა წევრთან ერთხმად მიღებული დებულების მიხედვით. 1. როდესაც ორი ტერმინია, ერთი საერთაშორისო, მეორე ქართულად ნათარგმნი, მაგრამ უფარვისი, ენის კანონებისა თუ მნიშვნელობის თვალსაზრისით, რჩება საერთაშორისო და ქართული უარყოფილი უნდა იყოს. 2. როდესაც მეორე ქართული ტერმინი წესიერად არის ნაწარმოები და შეეფერება ცნებას, ორივე ტერმინი რჩება. 3. თუ რამდენიმე ქართული ტერმინია, უპირატესობა ეძლევა იმას, რომელიც ენის კანონების თვალსაზრისით წესიერად არის ნაწარმოები. ამ სამი დებულების ხელმძღვანელობით სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭომ განიხილა და მიიღო მათემატიკის მთელი ტერმინოლოგია, გთხოვთ იგი სასწრაფოდ დაამტკიცოდ საყოველთაოდ სავალდებულო სახმარებლად, რომ მომავალ სასწავლო წლითგან მაინც მოეღოს ბოლო იმ არეულობასა და შეუთანხმებლობას, რომელიც ტერმინოლოგიის მხრივ გამეფებულია საქართველოს სასწავლებლებში. თუ ამას დაუყოვნებლივ ბოლო არ მოეღო მთელი ჩვენი კულტურული აღორძინების საქმე უკიდურეს განსაცდელში ჩავარდება.

(ესა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 6, ფურ. 1—9. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი. საბუთს თარიღი არა აქვს. სხვა საბუთების მიხედვით შედგენილი უნდა იყოს 1924 წელს.

№ 80

1925 წლის თებერვლის 18. — ივანე ჯავახიშვილის მოხსენებითი ბარათი
საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარისადმი
უნივერსიტეტისათვის გადაცემულ სალითოგრაფიო მანქანების თაობაზე
აღძრულ დავის შესახებ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ადასტურებს რა თქვენ განკარგულებას მიღებას ლითოგრაფის შესახებ, რომელიც გაცემულია უმაღლეს სამეურნეო საბჭოს თქვენდამი მომართვის შედეგად მოგახსენებთ შემდეგს:

სალითოგრაფიო მანქანები გადმოეცა სახელმწიფო უნივერსიტეტს არა სახალხო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს მიერ, როგორც ეს თავის მომართვაში აქვს აღნიშნული, არამედ საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებით უნივერსიტეტის და განათლების სახალხო კომისარიატის შუამდგომლობის თანახმად, გასული წლის 9 მაისს, — საკუთრებად და არა ღრობით სასარგებლოდ, რაც შეეხება კერძო ხელშეკრულებას, დადებულს პოლიგრაფიულ განყოფილებას და უნივერსიტეტს შორის სალითოგრაფიო მანქანების ღრობით გადმოცემის შესახებ, უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ ხელშეკრულებაზე პროფ. შალვა ნუცუბიძე, მისი გაცხადებით, იძულებული იყო ხელი მოეწერა უნივერსიტეტის ნება დაურთველად, რადგანაც წინააღმდეგ შემთხვევაში პოლიგრაფიული ტრესტის მაშინდელი გამგე, მიუხედავად უზენაეს ორგანოს დადგენილებისა, თანხმობას არ იძლეოდა მანქანების მოცემასად.

მანქანები მიღებისას აწყობილ და დამუშავებულ იქმნენ და მას შემდეგ გამუდმებით მუშაობენ და აზრადაც არ მოგვსვლია მუშაობის შეწყვეტა, როგორც ამას სამეურნეო საბჭო სრულიად უსაფუძვლოდ აღნიშნავს. ლითოგრაფია მოითხოვდა საკმაოდ დიდ ხარჯს და სათანადო შტატის შენახვასაც. ამასთან ერთად უნივერსიტეტის გამოცემების უმეტესი ნაწილი წმინდა მეცნიერულია, რაც შემოსავლის მხრით ისე ხელსაყრელი არ არის. აგრეთვე — ლითოგრაფიაში სრულდება და უნდა შესრულდეს ისეთი სამუშაოები, რომლებიც განსაკუთრებულ ყურადღებას, დროს და ტექნიკურად საკმაოდ გაუმჯობესებას მოითხოვს (მაგალითად: რუკების ბეჭდვა). აი ამ ორმა საუცილებლობამ, ერთის მხრით, უნივერსიტეტის გამომცემლობის სათანადოდ დონეზე დაყენების უაღრესადა სურვილმა და მეორეს მხრით, აქედან გამომდინარე მატერიალურმა მხარემ აიძულა ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი მიემართნა სახალხო კომისართა საბჭოსადმი გასული წლის დამლევს შუამდგომლობით, რომ ნება მოგეცათ მიგველო კერძო შეკვეთები და ლითოგრაფიის ექსპლოატაციის საქმის გაუმჯობესების მიზნით კავშირი დაგვეჭირა სხვადასხვა დაწესებულებათა და კერძო პირებთან, რაზედაც სახალხო კომისართა საბჭოსაგან მიღებულ იქმნა ნებართვა. ნებართვის მიღებისთანავე ჩვენ მივმართეთ თხოვნით პოლიგრაფიულ ტრესტს და სახელმწიფო გამომცემლობას ეკისრათ უნივერსიტეტთან შეთანხმებით ლითოგრაფიის ექსპლოატაცია, მაგრამ ორთავე დაწესებულებამ უარით გვიპასუხეს. პოლიგრაფიულმა ტრესტმა თავის პასუხში აღნიშნა, რომ საკმაოდ უზრუნველყოფილი არის მანქანებით და ქვებით და ამიტომ უნივერ-

სიტეტის პირობები მისთვის ხელსაყრელი არ არის. პასუხი პოლიგრაფიული ტრესტისა სავსებით ეწინააღმდეგება უმაღლეს სამეურნეო საბჭოს მომართვას თქვენდამი, თითქოს უნივერსიტეტის მანქანები გაუადვილებს ტრესტს მუშაობას.

სახელმწიფო დაწესებულებათაგან ასეთი პასუხების მიღების შემდგომ, უნივერსიტეტმა მაინც პირადი მოლაპარაკება აწარმოვა პოლიგრაფიულ ტრესტის დირექტორთან და განმეორებით მიმართა ტრესტს — ეკისრნა უნივერსიტეტთან ერთად თანამშრომლობა სალითოგრაფიო საქმეში. უნივერსიტეტს ღელსაც არა აქვს მიღებული პასუხი ამ განმეორებით ნომართვაზე, მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ველოდებოდით გარკვეულ პასუხს და კერძო პირებთან მოლაპარაკებას მოვერიდეთ (იხ. ჩვენი პასუხი მოქ. ბისოვთან). ამგვარად სრულიად უსაფუძვლოა უმაღლეს სამეურნეო საბჭოს აღნიშვნა, რომ უნივერსიტეტი კერძო პირებს აძლევს მანქანებსო, პირიქით უნივერსიტეტი სულ მუდამ ცდილობდა სახელმწიფო დაწესებულება — ტრესტთან ერთად განეფითარებია უნივერსიტეტის ლითოგრაფია.

ზემოთ მოხსენებულისაგან ირკვევა შემდეგი: 1. მანქანები საკუთრებად არის გადმოცემული, 2. მანქანები სულ მუდამ მუშაობენ და სალითოგრაფიო საქმე უნივერსიტეტს არ შეუწყვეტია, 3. კერძო პირებთან არავითარი შეთანხმება არ მოგვიხდენია და უკანასკნელ დრომდე ვცდილობთ სახელმწიფო დაწესებულება — ტრესტს შევუკავშირდეთ.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ღრმად დარწმუნებული, რომ აქ გაუგებრობას აქვს ადგილი — ნებისთი თუ უნებლიეთ, თქვენი შეცდომაში შეყვანა მოუსურვებიათ — და რომ სახალხო კომისართა საბჭოს პირველი დადგენილება სავსებით უნივერსიტეტის ინტერესებით იყო გამოწვეული, იმედოვნებს, — ძალაში დასტოვებთ ამ უკანასკნელს მთლიანად (არა მარტო კერძო შეკვეთების მიღებას) და ჩვენს სამეცნიერო გამომცემლობას მტკიცე ნიადაგზე დააყენებთ და გაამაგრებთ.

როგორც აქვე დართულ უნივერსიტეტის მიერ შემუშავებულ პირობებიდან დაინახავთ, იგი საკმაოდ ხელსაყრელი და მისაღებია უნივერსიტეტისათვის, იგი საშუალებას აძლევს უნივერსიტეტს ლითოგრაფიის გაუმჯობესებასთან ერთად უფასოდ მიიღოს 30 000 ამონაბეჭდი თაბახი.

რექტორი პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

ესა (თბ), ფონ რ-600, აღწ. 1, საქ. 185, ფურ. 28—29. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 81

1925 წლის სექტემბრის 9. — თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დასკვნა საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლეს სასწავლებლების დებულების პროექტის შესახებ, შედგენილი ივანე ჯავახიშვილის მიერ

საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლების ახალი პროექტის საერთო დამახასიათებელ თვისებად უნდა, ერთის მხრით, უნივერსიტეტისა და ფაკულტე-

ტების სრული უფლება შეზღუდვილობა, მეორეს მხრით, გამგეობისა და პრეზიდენტების გაბატონება და მართვა გამგეობის თანამდებობის პირთათვის არჩევითი წესის მაგიერ დანიშნითი წესის შემოღება ჩაითვალოს. მეტადრე უნივერსიტეტის საბჭოს უფლებებია შეზღუდვილი ისე, რომ მას სამოქმედო თითქმის აღარაფერი აქვს დატოვებული. მაგ. § 4-ით „პროფესორს ირჩევს სათანადო ფაკულტეტის საბჭო და ამტკიცებს სახალხო კომისარი“, ასევე ნათქვამია ამავე მუხლში მასწავლებელთა არჩევანის შესახებ. ხოლო „მეცნიერების თანამშრომლებს“ ამავე მუხლის განმარტებით, „დასახელებს სათანადო ფაკულტეტი და დამტკიცებს სახალხო განათლების კომისარი“.

მაშასადამე პროფესორებისა, მასწავლებელთა და მეცნიერების მუშაკთა არჩევანში უნივერსიტეტის საბჭო არავითარ მონაწილეობას არ იღებს და ფაკულტეტების ამის შესახებ დადგენილება პირდაპირ განათლების კომისარის ხელში გადადის. აღსანიშნავია, რომ პროექტში გამოტოვებულია, თუ მეცნიერების მუშაკს ვინ ირჩევს: იქ ნათქვამია, რომ „დასახელებს“ ფაკულტეტით, მაგრამ დასახელება და არჩევა ერთი და იგივე არ არის და ასეთი გაურკვეველი გამონათქვამი წესდებაში არ უნდა იყოს.

ამგვარადვე პროექტის მიხედვით ფაკულტეტის საბჭო უშუალოდ გამგეობას ექვემდებარება და მისი „ყველა დადგენილება დაუყოვნებლივ წარედგინება უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობას“, რომელნიც მხოლოდ მაშინ ითვლებიან დამტკიცებულად „უკეთეს გამგეობა ერთი კვირის განმავლობაში საწინააღმდეგო აზრს არ გამოიტანსო“ (21). თუ არა და ფაკულტეტის დადგენილება მაშასადამე გაუქმებულად ითვლება. § 33-ში პირდაპირ ნათქვამია კიდევ, რომ გამგეობა ამტკიცებს „ფაკულტეტების საბჭოების და მათი პრეზიდენტების ყველა დადგენილებას და მასვე უფლება აქვს გააუქმოს, ან შესცვალოს ეს დადგენილებანი“. პროექტიდან არა ჩანს, რომ ფაკულტეტს განსაზღვრებისა და უნივერსიტეტის უმაღლეს ორგანოში, უნივერსიტეტის საბჭოში გადატანის უფლება ჰქონდეს. პირიქით ფაკულტეტში მომხდარი უთანხმოებაც კი დეკანსა და საგნობრივ კომისიებს თუ ფაკულტეტს შორის, გასარჩევად „უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობაში“ გადადის (§ 25). თვით სასწავლო პროგრამების განხილვა და დამტკიცებაც უნივერსიტეტის საბჭოს არ ეკითხება: პროექტით საგნობრივ კომისიებს დავალებული აქვთ „დეტალურად დამუშავება იმ პროგრამებისა, რომელნიც ფაკულტეტის საბჭომ უნდა დაამტკიცოს“ (§ 15 გ).

საცილობელია უნივერსიტეტის საბჭოს უნივერსიტეტის ხარჯთაღრიცხვის განხილვა და დამტკიცებაც არ ეკითხება თუ არა: პროექტი ავალებს საგნობრივ კომისიებს „მათი ხარჯთაღრიცხვის განხილვას“ (§ 15 დ), ხოლო ფაკულტეტის საბჭო „შეადგენს ფაკულტეტისა და ყველა მისი დაწესებულების შესავალ-გასავლის საერთო აღრიცხვას და წარუდგენს მას უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობას“ (§ 21-ე). მხოლოდ გამგეობის უფლება-მოვალეობათა გამსაზღვრელ § 33-ითგან შეიძლება დავასკვნათ, რომ გამგეობის მიერ შედგენილი „უმაღლესი სასწავლებლის შესავალ-გასავლის აღრიცხვა“ (sic!) „უმაღლესი სასწავლებლის საბჭოს მიერ მისი განხილვის შემდეგ“ დასამტკიცებლად სახალხო

განათლების კომისიის წარედგინებოდა. მაგრამ ამის შესახებ უნივერსიტეტის საბჭოს უფლება-მოვალეობათა განმსაზღვრელ მუხლებში არაფერია ნათქვამი და ეს დამსფიქრებელი გარემოებაა, აქ ხომ წინანდელი წესდების ნაშთან არა გვაქვს საქმე?

ამგვარად ირკვევა, რომ წესდების პროექტში ყველა ზემო აღნიშნული მნიშვნელოვანი საკითხებისა და უფლება-მოვალეობათა განსაზღვრის დროს არსად ან თითქმის არსად უნივერსიტეტის უზენაესი ორგანო, უნივერსიტეტის საბჭო ნახსენები არ არის. ყველაფერი მის დაუკითხავად და უცნობელად კი სწყდება და მთელი ძალა-უფლება უნივერსიტეტის გამგეობის ხელშია.

უნივერსიტეტის საბჭოს მთელი უფლება-მოვალეობა პროექტის მხოლოდ ორ მუხლშია მოქცეული: § 29-ში ნათქვამია, რომ „საბჭო აირჩევს სამეცნიერო-საგამომკვლევო ინსტიტუტების, კურსების, ასოციაციების დირექტორებს და გამგეობის მეშვეობით დასამტკიცებლად წარუდგენს მათ სახალხო გაბათლების კომისიას“ და § 30-ში კიდევ სწერია, რომ „საბჭოს დასკვნა უმაღლესი სასწავლებლის მუშაობის შესახებ საბჭოს წევრების ცალკე აზრთან ერთად, აგრეთვე საბჭოს განზრახულებანი უმაღლესი სასწავლებლის შემდგომი (?) წარმოებით მეცადინეობასთან დაკავშირებული მუშაობის შესახებ საბჭოს თავმჯდომარის მეშვეობით გაეგზავნება სახალხო განათლების კომისიას“-აო.

მაშასადამე უნივერსიტეტის საბჭოს მართო „საკვლევი ინსტიტუტების“ დირექტორების არჩევის და რაღაც „განზრახულებათა“ წარდგენის უფლება-და აქვს მიკუთვნილი, ცხადია, რომ საბჭოს არავითარი საშუალება არ ექმნება უმაღლესი სასწავლებლის მუშაობის შესახებ თავისი „დასკვნა“ გამოიტანოს, რათგან წესდების პროექტში არსად არის ნათქვამი, რომ ფაკულტეტებისა და გამგეობის დადგენილებანი, ან ანგარიში უნივერსიტეტის საბჭოს უნდა წარედგინოს. § 30-ითგან არც ისა სჩანს, თუ რა იურიდიული ძალა აქვს საბჭოს „დასკვნას და განზრახულებებს“ და რა ბედი ეწეოდათ მათ, როცა განათლების კომისიის გაეგზავნებოდა? ცხადია, რომ ყველა ზემონათქვამის შემდგომ § 27-ის დებულება, რომ უნივერსიტეტის საბჭო „უმაღლესი სასწავლებლის მთელი მუშაობის წასამართავად და მასზე კონტროლის გასაწევად!... სასწავლო წლის განმავლობაში შეიკრიბება ორჯერ არა ნაკლებ“, შეიძლება მხოლოდ იმ შინაარსის მქონებლად მივიჩნიოთ, რომ საბჭო წელიწადში სულ ცოტა 2-ჯერ მაინც უნდა შეიკრიბოს. როგორ შეუძლიან საბჭოს უმაღლეს სასწავლებლის მთელი მუშაობის წარმართვა, ან კონტროლი აწარმოვოს, როდესაც წესდების პროექტში არსად ნათქვამი არ არის, რომ უნივერსიტეტის ორგანოები უნივერსიტეტის საბჭოს ექვემდებარებიან და ამის წინაშე პასუხისმგებელნი არიან იმ დროს, როდესაც პირიქით იქ აღნიშნულია, რომ ფაკულტეტის დეკანებიცა და გამგეობაც განათლების კომისიისაგან დანიშნულნი არიან და პირადად განათლების კომისიის წინაშევე არიან პასუხისმგებელნი.

მაშასადამე უნივერსიტეტის უზენაესი ორგანო პროექტით უუფლებო და მეორე ხარისხიან, სასხვათაშორისო დაწესებულებად არის ქცეული, რომელსაც მის წინანდელ უცილობელ უფლებათაგან მარტო § 27-და აქვს შენარჩუნ-

ნებულო, აქ უკვე მხოლოდ უშინაარსო დეკლარაციადღა ქცეული, უნივერსიტეტის მთელი მუშაობის წარმართვისა და კონტროლის გაწევის უფლების შესახებ. რაკი უნივერსიტეტის საბჭო ყველგან უნივერსიტეტის მართლაც უზენაესი ორგანოა და წესდების პროექტის § 27-იც მას უნივერსიტეტის მთელი მუშაობის წარმართვისა და კონტროლის უფლებაზე ლაპარაკობს, ამიტომ აქეთგან ლოგიკურ აუცილებლობით უნდა გამომდინარეობდეს, რომ უნივერსიტეტის ყველა ორგანოები მას უნდა ექვემდებარებოდნენ, მისგან უნდა იყვნენ არჩეულნი და მის წინაშე უნდა იყვნენ პასუხისმგებელნი. აუცილებლად საჭიროა, რომ წესდების პროექტში ამისდა მიხედვით შესაფერისი ცვლილება იყოს ყველგან შეტანილი. აღნიშნული უნდა იყოს უნივერსიტეტის საბჭოს წევრთა მრავალრიცხოვნობაც. პროექტით უნივერსიტეტის საბჭოს წევრებად ითვლებიან: გამგეობის წევრები, რომელთა რიცხვი ამავე პროექტით 14-ია, ყველა პროფესორები და მასწავლებლები, ე. ი. დოცენტებიც — სულ 55 მეცნიერების თანამშრომელთა წარმომადგენელნი, რომელთა რაოდენობაც პროფესორ დოცენტების 1/3-ედს უნდა უდრიდეს, ე. ი. 18, ამავე რაოდენობით სტუდენტთა წარმომადგენელნი ანუ 18-ივე, საქართველოს პროფკავშირთა წარმომადგენელნი „არა ნაკლებ 5 კაცისა“ (§ 28), მაშასადამე ნამდვილად რამდენი იქნება გამოურკვეველი რჩება, — დაინტერესებულ კომისარიატების თითო წარმომადგენელი — სულ 5 და ადგილობრივი კომიტეტის 1 წარმომადგენელი. ამგვარად უნივერსიტეტის საბჭოს წევრთა საერთო რიცხვი 116-მდის აღწევს და შესაძლებელია ამაზე მეტიც იყოს. ასეთ მრავალრიცხოვანი შემადგენლობის ორგანოს მოქმედება და 2 კვირაში ერთხელ სხდომების გამართვა მეტად ძნელი იქნება. მისი კანონიერი სხდომის დაწყებისათვის სულ ცოტა 59 წევრის დასწრება იქნება აუცილებელი. წარსული წლების გამოცდილებამ კი ცხადჰყო, რომ ამაზე ნაკლები რიცხვის დანიშნულ დროს თავის მოყრაც — კი ძნელი საქმე ყოფილა და საჭირო კვორუმის დაუსწრებლობის გამო არა ერთხელ საბჭოს სხდომა გადადებული ყოფილა. ამიტომ საბჭოს წევრთა ასეთი გამრავლება მიზანშეწონილი არ არის და იმდენად უნდა შემცირდეს, რომ მას წესიერი მოქმედება შეეძლოს. 1923 წ. 12 იანვარს დამტკიცებულს უნივერსიტეტის წესდებაში მეცნიერ მუშაკთა და სტუდენტთა წარმომადგენლების რაოდენობა პროფესორ-დოცენტთა 1/4-ად არის განსაზღვრული. პროექტით კი 1/3-ამდეა გადიდებული. პროფეს. კავშირთა წარმომადგენელთა რიცხვიც იქ დასახელებულია „არა უმეტეს ხუთისა“, პროექტით კი „არა ნაკლებ ხუთი კაცისა“. ცხადია არსებული წესდება ამ მხრივ უფრო რეალურ საფუძველზე არის დამყარებული, ვიდრე ახალი პროექტი.

სხვათა შორის აღსანიშნავია, რომ მთელ წესდებაში არსად დოცენტების ხსენება არ მოიპოვება და „მეცნიერების მუშაკნი“ მხოლოდ შემდეგ 3 ჯგუფად არიან დაყოფილნი: 1. პროფესორებად, რომელნიც დამოუკიდებელ კურსებს კითხულობენ, 2. მასწავლებელნი, რომელნიც „ერთ-ერთი პროფესორის ხელმძღვანელობით, ან პასუხისმგებლობით“ მუშაობენ და 3. მეცნიერების თანამშრომლებად, „რომელნიც ეხმარებიან პროფესორებს და მასწავლებლებს“ (§§ 4 და 2). ცნობილია, რომ დოცენტი დამოუკიდებელ კურსს კითხულობს და

პროფესორის პასუხისმგებლობით არ მუშაობს,, ამიტომ წესდების პროექტის მასწავლებელთა შორის არ შეიძლება ის იგულისხმებოდეს, რომელთა უფლები ლექტორისას უფრო უდგება¹. ამგვარად წესდების პროექტში დოცენტები გამოტოვებული არიან და ეს უნდა შეივსოს. წესდების ახალი პროექტის მეორე დამახასიათებელ თვისებად პრეზიდენტისა და გამგეობის უფლებათა უკიდურესი გაფართოება შეადგენს. მათთან შედარებით ფაკულტეტისა და უნივერსიტეტის საბჭოებს მცირე მნიშვნელობა აქვთ. მაგ. § 11-ში ნათქვამია, რომ „იმ საქმეებს, რომელნიც ეხებიან ფაკულტეტებს, უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობის ზედამხედველობითა და კონტროლით განაგებს ფაკულტეტის პრეზიდენტი“, ე. ი. თვით ფაკულტეტის მაგიერ მის პრეზიდენტს აქვს უფლებები მიკუთვნებული. ამგვარადვე § 13-ის შენიშვნაში განმარტებულია, რომ „საგნობრივ კომისიათა რიცხვს განსაზღვრავს ფაკულტეტის პრეზიდენტი, ხოლო დაამტკიცებს სახალხო განათლების კომისარია“-ო. აქაც თვით ფაკულტეტის მაგიერ მისი პრეზიდენტი და კომისარია არიან დასახელებულნი და ფაკულტეტს, როგორც ჩანს, ამ საკითხის შესახებ არა ეკითხება რა. § 14-ში ფაკულტეტის საბჭოს მხოლოდ საგნობრივი კომისიათა ბიუროების დამტკიცების უფლება აქვს მინიჭებული.

ფაკულტეტების საბჭოს მართო ორი არსებითი და მნიშვნელოვანი უფლება აქვს შენარჩუნებული: § 21 გ-ის ძალით „აირჩევს პროფესორებს, მასწავლებლებს და მეცნიერების თანამშრომლებს და დასამტკიცებლად წარუდგენს მათ სახალხო განათლების კომისარს“ და ამავე §-ის „ე“-ის ძალით“ შეადგენს ფაკულტეტის და ყველა მისი დაწესებულების შესავალ-გასავლის საერთო აღრიცხვას და წარუდგენს მას უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობას“. რათგან § 22-ში ნათქვამია, რომ ფაკულტეტის საბჭოში ყველა საკითხი სწყდება აშკარა ხმის მიცემით და ხმისავე უბრალო უმრავლესობით“, ისე გამოდის, თითქოს პროფესორ-მასწავლებელთა არჩევანიც იმავე წესით უნდა სწარმოებდეს, რაც რასაკვირველია შეუძლებელია. ამიტომ ამ § 22-ს უნდა შევვალად დაემატოს „იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც პროფესორის, დოცენტის, მასწავლებლის, ან მეცნიერების მუშაკის არჩევის საკითხია. ამ შემთხვევაში არჩევანი ფარული კენჭის ყრით უნდა მოხდეს“. ამას გარდა ზემოთხსენებულ მუხლებში ის ცვლილებაც უნდა იქმნეს შეტანილი, რომ როგორც პროფესორ-დოცენტ მასწავლებელ მეცნიერ მუშაკთა არჩევანის შედეგი და ისევე ფაკულტეტების ხარჯთაღრიცხვის პროექტი შევვალად ჯერ უნდა უნივერსიტეტის საბჭოს მოხსენდეს განსახილველად და დასამტკიცებლად და მხოლოდ ამის შემდგომ წარედგინოს განათლების კომისარს დასამტკიცებლად. როგორც აღნიშნული გვქონდა, უნივერსიტეტის ხარჯთაღრიცხვის უნივერსიტეტის საბჭოსაგან განხილვის შესახებ პროექტის § 33-შიაც არის საუბარი, მაგრამ რათგან თვით უნივერსიტეტის საბჭოს უფლება-მოვალეობათა განმსაზღვრელ მუხლებში ამაზე არაფერია ნათქვამი, ამიტომ უნივერსიტეტის საბჭოს ესა და სამეცნიერო-სასწავლო

1 ასეა საბუთში.

ნაწილის პირადი შემადგენლობისა და უმაღლეს ორგანოების არჩევის უფლება წესდებაში სრულებით გარკვევით იყოს განსაზღვრული.

ფაკულტეტების მოქმედება პროექტით იმდენად შეზღუდულია, რომ თავისი მოქმედების საერთო პროგრამის შემუშავებაც კი თითონ არ შეუძლიან, არამედ, როგორც § 21-ში ნათქვამია ფაკულტეტის საბჭო „სახალხო განათლების დავალებით შეიმუშავებს ფაკულტეტის მოქმედების საერთო პროგრამას“. ფაკულტეტის დადგენილება უნდა წინანდებურად უნივერსიტეტის საბჭოს კი არ წარედგინოს, არამედ გამგეობას, რომელსაც უფლება აქვს, თუ წინააღმდეგი აზრისაა, ფაკულტეტის დადგენილება გააუქმოს.

პროექტით უნივერსიტეტის ნამდვილ ბრძანებლად უნივერსიტეტის გამგეობაა; მას § 10-ის სიტყვით „უმაღლესი სასწავლებლის როგორც სასწავლო, ისე სამეურნეო და ადმინისტრაციული მოღვაწეობის უახლოესი გამგებლობა და ხელმძღვანელობა ეკუთვნის“. § 11-ის მიხედვით ფაკულტეტების პრეზიდიუმებიც ფაკულტეტების საქმეებს განაგებენ „უმაღლესი სასწავლებლის გამგეობის ზედამხედველობით და კონტროლით“. § 25-ის ძალით დეკანს „უფლება აქვს შეაჩეროს საგნობრივი კომისიის ყოველი დადგენილება“, ის არის პასუხისმგებელი გამგეობის წინაშე იმის გამო (sic), რაც ფაკულტეტზე მოხდება. თავის მხრივ გამგეობას § 33-ის ძალით უფლება აქვს ფაკულტეტების ყოველივე დადგენილება გააუქმოს, ან შესცვალოს. ამ გვარად დეკანისა და გამგეობის უფლება იმდენად დიდია, რომ ფაკულტეტის საბჭო და საგნობრივი კომისიები მთლად დაჩაგრულები არიან.

მაგრამ ყველაზე უფრო არსებითი ცვლილება პროექტს თანამდებობის პირთა უფლებებზე მდგომარეობაში შეაქვს. § 23-ში ნათქვამია ფაკულტეტების „დეკანს დანიშნავს სახალხო განათლების კომისარი“, § 20-შიც სწერია: „ფაკულტეტის საბჭოში თავმჯდომარეობს განათლების სახალხო კომისარის მიერ დანიშნული დეკანი“-ო. § 31-ითგან ჩანს, რომ უნივერსიტეტის სათავეში დგას და პრეზიდიუმს შეადგენენ „სახალხო განათლების კომისარის მიერ დანიშნული რექტორი და სამი პრორექტორი“, რომელთაგან „ერთი სასწავლო ნაწილისათვის, ერთი სტუდენტთა საქმეების გამო (sic) და ერთიც ადმინისტრაციულ-სამეურნეო ნაწილისათვის“ არის. ამგვარად აწ არსებული წესდების ძალით უნივერსიტეტის ფაკულტეტებისა და საბჭოს არჩეული თანამდებობის პირთა მაგიერ უნივერსიტეტის სათავეში განათლების კომისარისაგან დანიშნულნი უნდა ჩაუდგნენ: ალანიშნავია, რომ წესდების პროექტში ისიც კი არის ნათქვამი, რომ ეს განათლების კომისარისაგან დანიშნული რექტორი, პრორექტორები და დეკანები უნივერსიტეტის პროფესორები უნდა იყვნენ ისე, რომ შესაძლებელია ამ თანამდებობაზე და უნივერსიტეტის ყველა ორგანოების სათავეში. უნივერსიტეტისათვის სრულებით გარეშე პირები და არა მეცნიერნიც კი მოექცნენ. აწ მოქმედ წესდებაში კი ხაზგასმით არის ნათქვამი, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ფაკულტეტებისა და უნივერსიტეტის საბჭოს მიერ არჩეულ თანამდებობის პირთ განათლების კომისარი არ დაამტკიცებდა, განათლების კომისარი თვით დანიშნავდა, ეს პირი უეჭველად ფაკულტეტის და საბჭოს წევრთაგანი პროფესორი უნდა იყოს. უნივერსიტეტის გამგეობა პროექტით 14 კაცისაგან

უნდა შედგებოდეს: 1 რექტორისა, 3 პრორექტორისა, 5 დეკანის გარდა ერთი მუშათა ფაკულტეტის დეკანი, 3 სტუდენტთა წარმომადგენელი და 1 მუშათა ფაკულტეტის დეკანი, 3 სტუდენტთა წარმომადგენელი და 1 მუშათა ფაკულტეტის წარმომადგენელი შედიან (§ 32). ეს განათლების კომისრისაგან დანიშნული უნივერსიტეტის გამგეობა უხვად არის უფლებებით დაჯილდოებული. § 33-ის სიტყვით „გამგეობა დაამტკიცებს (sic) ფაკულტეტთა საბჭოების და მათი პრეზიდიუმების ყველა დადგენილებას; მასვე უფლება აქვს გააუქმოს, ან შესცვალოს ეს დადგენილებანი“, დანიშნავს და გადააყენებს¹... ადმინისტრაციის ყველა მოსამსახურეს“, „აქვს ინიციატივის უფლება ყველა სამეცნიერო სასწავლო საქმეში“. თუ გავიხსენებთ, რომ გამგეობის წევრნი დანიშნული პირები იქნებიან, რომელნიც შესაძლებელია უნივერსიტეტისათვის სრულებით გარეშე და არა მეცნიერთაგანი პირები იყვნენ, მაშინ ადვილად წარმოსადგენია მთელი ის საბრთხე, რომელსაც პროექტის ეს მუხლი უნივერსიტეტის მომავალ ბ. წარმატებას უმზადებს.

გამგეობა უნივერსიტეტებში ყველგან და ყოველთვის ადმინისტრაციული, სამწიფო ორგანოა. მას სამეცნიერო სასწავლო საკითხები არ ეხება. ამ მხრავ უნივერსიტეტის ორგანოთა ფუნქციები განაწილებული და განსაზღვრულია ყველგან და სამეცნიერო-სასწავლო სფერო ფაკულტეტებისა და უნივერსიტეტის საბჭოებს აბარია, გამგეობა კი ერთის მხრით ფაკულტეტებისა და უნივერსიტეტის საბჭოების აღმასრულებელი ორგანოა, მეორეს მხრით მას ადმინისტრაციული და საფინანსო სფერო ექვემდებარება. წესდების პროექტში უნივერსიტეტის ორგანოების ფუნქციათა სრული აღრულობა და გამგეობა თურმე ფაკულტეტებს სასწავლო საკითხებშიაც უახლოეს ხელმძღვანელობას უნდა უწევდეს (§ 10) და ყველა სამეცნიერო-სასწავლო საქმეშიც“ მას „ინიციატივის უფლება აქვს“. უფლება-მოვალეობათა ასეთი აღრულობა ვნებისა და უსიამოვნების მეტს არას მოუტანს. გამგეობას იმოდენა მნიშვნელოვანი ადმინისტრაციულ-ფინანსური საკითხები და უნივერსიტეტის მართვა-გამგეობა აბარია, რომ მას ეს დიდი ტვირთიც ეყოფა საზიდავად და მეტს ვერ მოერევა. ამიტომ პროექტის ამგვარი შინაარსის §-ი უნდა სრულებით ამოიშალოს წესდებიდან, მაგრამ წესდების პროექტი არც ამ განათლების კომისრისაგან დანიშნულ გამგეობას აძლევს სრულს უფლებას. პირიქით § 10-ში კატეგორიულად არის ნათქვამი, რომ გამგეობას უნივერსიტეტის სასწავლო, სამეურნეო და ადმინისტრაციულ სფეროში „მოღვაწეობის უახლოესი გამგებლობა და ხელმძღვანელობა ეკუთვნის“ მხოლოდ და მხოლოდ „სახალხო განათლების კომისრის ხელმძღვანელობითა და კონტროლით“ § 21-ის სიტყვით ფაკულტეტების საბჭოებიც, ფაკულტეტების მოქმედების საერთო პროგრამას“ იმავე „სახალხო განათლების კომისრის დავალებით“ უნდა ადგენდნენ. სათანადო მუხლებში ისიც ხაზგასმით არის ნათქვამი, რომ ფაკულტეტების საბჭოებისა და გამგეობის ყოველივე დადგენილება უეჭველად განათლების კომისარს უნდა წარედგინოს დასამტკიცებლად. მაშასადამე უნივერსიტეტის ნამდვილ გამგეთ

¹ მრავალწერტილი საბუთისაა.

და ხელმძღვანელად დანიშნული გამგეობა კი არა, არამედ თვით განათლების კომისარია. ამის შემდგომ გაუგებარია, რატომ აქვს პასუხისმგებლობა რექტორს და დეკანებს დაკისრებული, როდესაც ისინი კომისიის მხოლოდ ბრძანება-დირექტივების განმახორციელებლად გამოდიან და ყოველთვის ვალდებული არიან მისი დასტურით იმოქმედონ. ვინც ხელმძღვანელია, პასუხისმგებლობაც იმას უნდა აწვეს, ხოლო თუ გამგეობა და უნივერსიტეტის სხვა ორგანოები პასუხისმგებელნი უნდა იყვნენ, მათ უფლებაც უნდა ჰქონდეთ. წესდების პროექტი — კი ბოლოს და ბოლოს მხოლოდ განათლების კომისიის ხელმძღვანელობაზე და დასტურზე ამყარებს თავის დებულებებს, ისე, რომ უნივერსიტეტის რექტორისა, გამგეობისა და საბჭოს უფლებები ნაადვილად განათლების კომისიას აქვს მიკუთვნებული. ერთი სიტყვით წესდების პროექტი უნივერსიტეტს განათლების კომისიის უფლება სათათბირო და ბრძანებათა აღმასრულებელ ორგანოდ ხდის, ასეთ პირობებში გამგეობა და უნივერსიტეტის ორგანოები უნდა ყოველგვარი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებული იყვნენ და უნივერსიტეტის ყველა საქმეების მიმდინარეობის პასუხისმგებლობა თვით ხელმძღვანელსა და დასტურის მომცემელს, ე. ი. განათლების კომისიას დაეკისროს. რაკი ეს შეუძლებელია და უფლება-მოვალეობათა აღრეულობა იქმნებოდა, ამიტომ უნივერსიტეტის ორგანოები უნივერსიტეტის მიერვე არჩეული პირებისაგან უნდა შესდგებოდნენ. მაშინ ბუნებრივი იქნებოდა წესდების ფარგლებში მოქმედებისა და კანონიერების მხრივ მათ განათლების კომისიისა და რესპუბლიკის კანონების წინაშე პასუხისმგებლობაც დაკისრებოდათ.

✕ 1923 წ. 12 იანვრამდე ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს სრული ავტონომია ჰქონდა.

1923 წ. 10 იანვარს დამტკიცებული წესდებით უნივერსიტეტის არჩეული პირები უნდა განათლების კომისიის მიერ ყოფილიყვნენ დამტკიცებულნი. არც წინათ და არც ამ დროითგან მოყოლებული აქამომდე უნივერსიტეტის ცხოვრებაში არც ერთი შემთხვევა არ ყოფილა, რომ უნივერსიტეტსა და კომისიას შორის რაიმე კონფლიქტი მომხდარიყოს, არ ყოფილა შემთხვევა, რომ განათლების კომისიას შორის მხრივ უნივერსიტეტისაგან წესდების რომელიმე მუხლის დარღვევა შეენიშნოს ანდა უნივერსიტეტის მუშაობასა და მოღვაწეობაში კომისიას შორისაგან რაიმე არა სასურველი მოვლენა შემჩნეული და აღნიშნული ყოფილიყოს. ყველა ამის შემდგომ უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის მთელი პირადი შემადგენლობისათვის სრულებით გაუგებარია, თუ რით არის გამოწვეული ის უნივერსიტეტისადმი სრული უნდობლობის გრძნობა, რომლითაც წესდების პროექტი თავითგან ბოლომდეა გამსჭვალული, რით არის ნაკარზახევი, რომ თანამდებობის პირთათვის აწ არსებული არჩევითი და დამტკიცების წესის მაგიერ უბრალო დანიშვნის წესის შემოღება და უნივერსიტეტის ყველა ორგანოების მთელი მოქმედების უკიდურესობამდე შეზღუდვა განზრახული?

მას შემდგომ, რაც რუსეთის საშეცნიერო აკადემიის არსებობის 200 წლის თავზე გამართული ზეიმისა და საკავშირო აკადემიად გამოცხადების დროს,

საბჭოთა კავშირის მთავრობამ და აღმასრულებელმა კომიტეტმა მთელ ქვეყნიერებას მეცნიერებისა და მეცნიერთაადმი თავისი უღრმესი პატივისცემა აძენა და ნდობა გამოუცხადა, ჩვენი უნივერსიტეტის წესდების ახალი მეცნიერთაადმი უღრმესი უნდობლობით გამსჭვალული პროექტი, ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მთელი პირი შემადგენლობისათვის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის სრულებით მოულოდნელი და გაუგებარია. ის იმედოვნებს, რომ უნივერსიტეტსა და განათლების კომისარიატს შორის არსებული კეთილი განწყობილება და თანამშრომლობა არ შეირყევა და ეს პროექტი განათლების კომისიის მიერ არ იქმნება მიღებული ამით ჩვენი უნივერსიტეტის სამეცნიერო-სასწავლო ნაწილის პირადი შემადგენლობას საბუთი მიეცემა იფიქროს რომ მეცნიერებისა და მეცნიერთაადმი პატივის ცემა და ნდობა მარტო ლენინგრადასა და მოსკოვში — კი არ სუფევს, არამედ საქართველოს დედაქალაქ ტფილისშიაც.

ამგვარად უნივერსიტეტის ღრმა და ერთსულოვანი რწმენით, რაკი 1923 წ. 12 იანვარს მთავრობის მიერ გამოცემული უნივერსიტეტის წესდებით განათლების კომისიის მხრივ უნივერსიტეტზე შესაძლებელი ძევაღუტურობა და კონტროლი საცხებით უზრუნველყოფილია, ახალი წესდების შედგენა ზედმეტად უნდა იქმნეს მიჩნეული. მხოლოდ თუ განათლების კომისიას აუცილებლად საჭიროდ მიაჩნია რომ ჰტუდენტთა საქმეებისათვის განსაკუთრებული, მესამე პროექტორი იყოს, ამისათვის შესაძლებელია შესაფერისი დამატებითი ცნობა დაერთოს აწ არსებულ და მომქმედ წესდებას. ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფ. ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 6, ფურ. 118—152. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 82

1925 წელი. — ივანე ჯავახიშვილის მოხსენება საქართველოს სახალხო განათლების კომისიისადმი უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტისათვის შემუშავებული გამარტივებული სასწავლო გეგმის შესახებ

სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის მიერ ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის სასწავლო გეგმის პროექტი ამ ფაკულტეტის აწ არსებულ სასწავლო გეგმას ძირიან-ფესვიანად სცვლის. მოსპობილია მთლიანად ფილოსოფიის, ფსიქოლოგიისა და ისტორიის დარგები, არსად მოიპოვება ბერძნული, ლათინური და მახლობელი აღმოსავლეთის იმ ენებისა და მწერლობის ისტორია, რომელთა სწავლება უნივერსიტეტის დაარსებიდანვე სწარმოებდა. თვით ქართული მწერლობის ისტორიაც კი მარტო ახალი და უახლოესი ხანით არის განსაზღვრული, მამასა-დამე ქართული მწერლობის ცამეტი საუკუნის ისტორია მთლიანად გაუქმებულია. აღსანიშნავია, რომ მთელ პროგრამაში ისეთი ძირითადი საგნის, როგორიც ფიზიოლოგიაა ხსენებაც კი არ მოიპოვება.

უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის მიერ შედგენილი გეგმის ჰუმანიტარული განყოფილების 3 დარგის — 1. ლიტერატურულ-ლინგვისტიკისა,

2. ისტორიისა და ხელოვნებისა და 3. პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური დარგების მაგიერ სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის პროექტში მხოლოდ ერთი: „ქართული ენისა და ლიტერატურის განყოფილება“ არის და ნაწილობრივ „საზოგადოებრივ-ეკონომიური განყოფილება“, რომელიც თითქმის ისტორიულ განყოფილებას უნდა უდრიდეს, მაგრამ სასოფლო მეურნეობას, პოლიტიკურ ეკონომიას და სტატისტიკას იქ იმოდენა ადგილი აქვს მიკუთვნილი, რომ უფრო სოციალურ-ეკონომიური ფაქულტეტის გეგმას შეჰშვენის.

უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაქულტეტის გეგმის ტექნიკურ მათემატიკური და ბიოლოგიურ-გეოგრაფიულ საბუნებისმეტყველო განყოფილებათა მაგიერ სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის პროექტით 1. ფიზიკურ-ტექნიკური განყოფილება, 2. საბუნებისმეტყველო ტექნიკური და 3. გეოგრაფიული ქვეგანყოფილება უნდა არსებობდეს. პირველი ამათვანი მათემატიკურს განყოფილებას უდრის, მაგრამ შემოკლებული პროგრამით, დანარჩენი არსებითად განსხვავდებიან. აღსანიშნავია, რომ აქაც ხსენებაც კი არ მოიპოვება ისეთი ძირითადი საგნებისაც კი როგორიც მინერალოგია და ანთროპოლოგია. შედარებითგან ირკვევა, რომ სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის შემუშავებული გეგმა ნამდვილად მოსკოვის მე-2-ე სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეგმის უბრალო თარგმანს წარმოადგენს, მხოლოდ იმ მცირედი განსხვავებით, რომ სადაც რუსულ ტექსტში რუსეთი და რუსული ენა სწერია, იქ ქართულად, საქართველო და ქართული ენა არის დამატებული.

ადამიანს შეიძლება ფიქრად მოუვიდეს, რომ რუსეთის უნივერსიტეტში ყველგან ამ პროგრამით ასწავლიან, მაგრამ საქმე ასე არ არის. მოსკოვის მე-2-ე უნივერსიტეტი, წინათ შანიავსკის უნივერსიტეტის სახელით ცნობილი, ყოფილი სახალხო უნივერსიტეტია. ნამდვილ უნივერსიტეტებს, მაგ: მოსკოვის 1-ლი სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და ლენინგრადის უნივერსიტეტს კი სულ სხვანაირი აგებულება აქვთ. ერთგვარობა თვით ამ ორი რუსეთის უძველეს და უდიდეს უნივერსიტეტების აწინდელ აგებულებაშიაც კი არ არსებობს. თვით პედაგოგიური ინსტიტუტების გეგმაც კი, რომ ავიღოთ, მაგალითად ლენინგრადის ჰერცენის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტი, ისიც კი მოსკოვის მე-2-ე უნივერსიტეტის გეგმიდან ნათარგმნ ქართულ პროექტს სჯობნის თავის საფუძვლიანობითა და სივრცით. იქ საბუნებისმეტყველო ტექნიკური განყოფილების პროგრამაში შეტანილია ანატომიაც, ჰისტოლოგიაც, ფიზიოლოგიაც, ელექტროქიმია და თერმოქიმია კი. ენისა და ლიტერატურის განყოფილებაში სავალდებულოა ლათინური ენა და ავტორების კითხვა კომენტარიები, საბერძნეთისა და რომის მწერლობის ისტორია, რომანული და გერმანული ფილოლოგია ამ ენების ისტორიას ორ კურსზე აქვთ, სამ სამი საათი, ყველა ტრიმესტრებში დათმობილი.

მაგრამ რუსეთის უნივერსიტეტის ნამდვილი გეგმა ლენინგრადისა და მოსკოვის პირველ სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეგმებში უნდა ვეძიოთ და იქ სულ სხვანაირად არის საქმე მოწყობილი ვიდრე მოსკოვის მე-2-ე უნივერსიტეტშია. მაგ. არც ლენინგრადისა და არც მოსკოვის პირველ უნივერსიტეტში

პედაგოგიური ფაკულტეტი არ არსებობს, რომელიც მხოლოდ მოსკოვის მე-2-ე (ყოფილ შანიავესკის სახელობის) უნივერსიტეტს მოეპოვება. ლენინგრადის უნივერსიტეტს 2. ფაკულტეტი აქვს: 1. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ფაკულტეტი (факультет общественных наук), რომელიც წინანდელ ისტორიულ ფილოლოგიური, აღმოსავლეთის ენებისა და იურიდიულ ფაკულტეტებს შეიცავს და 2. ფიზიკურ-მათემატიკური. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ფაკულტეტი 5 განყოფილებისაგან შესდგება: 1. არქეოლოგიისა და ხელოვნების ისტორიის განყოფილება, 2. ენათმეცნიერებისა და მწერლობისა, 3. სოციალ-პედაგოგიური, რომელიც ისტორიის სპეციალობის განყოფილებაა, 4. სამართლის მეცნიერებისა და 5. ეკონომიური.

ლენინგრადის უნივერსიტეტის ფიზიკურ-მათემატიკური ფაკულტეტს 6 განყოფილება აქვს: 1. მათემატიკისა და ასტრონომიისა, 2. ფიზიკისა და გეოფიზიკის, 3. ქიმიის, 4. ბიოლოგიისა, 5. გეოლოგია-მინერალოგია აგრონომიისა და 6. გეოგრაფიისა მოსკოვის მე-2-ე უნივერსიტეტი 3 ფაკულტეტისაგან შესდგება 1. სამკურნალო, 2. ფიზიკურ-მათემატიკური და 3. სოციალ-მეცნიერებათა, რომელიც ლენინგრადის უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა (факультет общественных наук) უდრის, ე. ი. ყოფილ ისტორიულ-ფილოლოგიურსა და იურიდიულ ფაკულტეტების შენაერთებს წარმოადგენს.

იმის დასამტკიცებლად თუ რა შეუდარებელი განსხვავებაა ჩვენი უნივერსიტეტის პედაგოგიურ ფაკულტეტისათვის სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის მიერ შემუშავებულ პროგრამისა და რუსეთის უნივერსიტეტების სათანადო ფაკულტეტების საგნებს შორის, აქვე აღვნიშნავ, თუ რა საგნებსა და კურსებს და ვინ კითხულობენ: მაგ. ლენინგრადის უნივერსიტეტში მარტო ენებსა და ფილოლოგიას 40-ზე მეტი პროფესორი და დოცენტი ემსახურება და კითხულობენ. პროფ. კოკოვცევი სემიურ ენათა შედარებით გრამატიკას, დოცენტი მატე ეგვიპტურ ფილოლოგიას, დოცენტი მეშჩანიწივი ქალდეველთა ენას, დოც. სოკოლოვი ებრაულ ენას, დოც. ალიაედინი ასურულ ენას და მწერლობას, დოც. ერნშტედტი კოპტურ ენას, პროფესორი კრაჩკოვსკი ძველ არაბულსა და კორანს, დოც. ებერმანიც არაბულ ენას, პრ. ბოგორაზი აზიის ძველ ენებს და კულტურას, პრ. რამასკევიჩი სპარსულ ენასა და მწერლობას, პროფ. ფრეიმანი ძველ და საშუალო საუკ. სპარსულს, ფაჰლაურს, პროფ. ვლადიმერკოვი მონღოლურ ენას, პროფ. სამოილოვიჩი თურქულ ენების შედარებით გრამატიკას, პროფ. ოლდენბურგი ინდურ ენას, პროფ. შჩერბაცკოი ინდურს და ტიბეტურ ენას, პროფ. მარტი ქართულსა და სომხურს და ბევრნი სხვანიც. ეხლა, რომ დასავლეთზე გადავიდეთ: მარტო წმინდა ენათ მეცნიერებას 5 პროფესორი და დოცენტი კითხულობს. პროფ. ტომაშევსკი შედარებით ენათ მეცნიერებას, დოცენტი ბუბრიხ ინდოევროპიულ ენათა შედარებით გრამატიკას, პროფ. დოლობკო სლავურ ენათა შედარებით გრამატიკას, დოც. იაკუბინსკი ლინგვისტიკას, პროფესორი შჩერბა ექსპერიმენტულ ფონეტიკას. ბერძნული ენა და მწერლობა 3 პროფესორს და დოცენტს აბარია: პროფ. ტოლსტოის, პროფ. ტომასოვს და დოც. ლურიეს. ლათინურს კითხულობს პროფ. პელვი-

ზი და დოც. პეტუხოვი. გერმანულ და რომანულ ფილოლოგიას, ენასა და მწერლობის ისტორიას 6 პროფესორი და დოცენტი კითხულობს: პროფ. შირმუნსკი გერმანისტიკას, პროფ. პეტროვი რომანულ ფილოლოგიას, პროფ. შიმ-მარევი რომანულ ენებსა და დასავლეთი ევროპის მწერლობის ისტორიას, დოც. შირმუნსკი დასავლეთ ევროპის მწერლობის ისტორიას, პროფ. რინ-დინი და დოც. ბოიანუსი რომანულ და გერმანულ ფილოლოგიას.

ეხლა საისტორიო მეცნიერება, რომ ავიღოთ, რომელიც სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის პროგრამით ჩვენ უნივერსიტეტში ისე უნდა გადარიბდეს, რომ საქართველოს და დასავლეთ ევროპის ჩვეულებრივ კურსების გარდა არაფერია და იქ ისტორიისა და არც მის დამხმარე დარგების მეთოდოლოგიაზე არაფერია ნათქვამი, — ლენინგრადის უნივერსიტეტი 26 პროფესორით და დოცენტით არის წარმოდგენილი. მარტო არქეოლოგიას 7 პროფესორი და დოცენტი ემსახურება პროფ. ბოგავესკი ანტიური ქვეყნების არქეოლოგიას, პროფ. მილლერი ისტორიის წინა დროის არქეოლოგიას, დოც. მემ-ზანინოვი წინა აზიის არქეოლოგიას, დოც. ფლიტნერი ეგვიპტის არქეოლოგიას, პროფ. ფორმაკოვსკი პრაქტიკულ არქეოლოგიას, დოც. ეფიმენკო ისტორიის წინადროისა და ფინურს არქეოლოგიას, პროფ. მარკოვსკი რუსეთის არქეოლოგიას, პროფ. ბარტოლდი აღმოსავლეთის ისტორიას, პროფ. ორბელი აღმოსავლეთის ისტორიას და სასანიათა სიძველეებს, დოც. მალოვი თურქულ სიძველეებს. რუსეთის, საბერძნეთისა, რომისა და დასავლეთ ევროპის ისტორიის ჩვეულებრივ კურსებს გარდა იკითხება პროფესორ უსპენსკის მიერ ბიზანტიის ისტორია. საშუალო საუკუნოების კულტურის ისტორიას ორი პროფესორი კითხულობს, საისტორიო მეთოდოლოგიას 7 პროფესორი და დოცენტი ემსახურება: დოც. ვალკი საისტორიო წყაროთმცოდნეობას, პროფ. დობიაშ როყდესტვენ-სკაია საისტორიო დამხმარე მეცნიერებანი, პროფ. ლიხაჩოვი დასავლეთი ევროპის დიპლომატიკას და სფრაგისტიკას, დოც. ანდრეევი დიპლომატიკას, დოც. ლუკომსკი ჰერალდიკას, პროფ. ბაუერი ნუმიზმატიკას, პროფ. პრიდიკი ანტიურს და აღმოსავლეთ ნუმიზმატიკას, ბიბლიოთეკათმცოდნეობის კურსს 2 დოცენტი კითხულობს და ორიც არქივთამცოდნეობას. დაწვრილებით არ ჩამოვთვლით, რომ მოხსენება არ გაგრძელდეს, ვიტყვი მხოლოდ, რომ მარტო ხელოვნების ისტორიას 11-ტი პროფესორი და 6-სი დოცენტი კითხულობს.

თვით ისეთი საგანიც კი, როგორიც ფილოსოფიაა, პედაგოგიური სექციის პროექტით სრულებით უნდა გაქრეს ჩვენ უნივერსიტეტში. ჩვეულებრივს გარდა ლენინგრადის უნივერსიტეტში იკითხება პროფესორ ივანოვის მიერ აღმოსავლეთის ფილოსოფიის ისტორია, პროფ. კოკოვცევის მიერ ებრაელთა საშუალო საუკ. ფილოსოფია, პროფ. შჩერბაცკოის მიერ აღმოსავლეთის (იაპონური და ინდური) ფილოსოფია, დოც. ბერტელსის მიერ სპარსული მისტიციზმი, სუფიზმი, დოც. შუისკის მიერ დაოციზმი.

ფსიქოლოგიას, რომელიც იმავე პროექტით განდევნილი უნდა იყოს ჩვენ უნივერსიტეტიდან ლენინგრადის უნივერსიტეტში ორი წარმომადგენელი ჰყავს. მოსკოვის პირველ უნივერსიტეტშიაც და თვით ყაზანის პედაგოგიურ

ინსტიტუტშიაც კი პროფესორები ასწავლიან. ფიზიოლოგიაც, რომელიც ჩვენში აგრეთვე განდევნილი უნდა იყოს, გინდ იმავე ყაზანის პედაგოგიურ ინსტიტუტში სამი პროფესორი კითხულობს. მე აღარას ვამბობ ლენინგრადისა და მოსკოვის უნივერსიტეტებზე. ამგვარად ცხადია, რომ პედაგოგიურ სექციის პროექტს რუსულ უნივერსიტეტების გეგმასთან არაფერი აქვს საერთო და მისი განხორციელება განსაცდელში ჩააგდებს ჩვენს უნივერსიტეტსა და მეცნიერებას. მაგრამ იქნება ამას იმითი ეშველოს, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის ეხლანდელი პედაგოგიური ფაკულტეტიდან გამოყოფილი იქმნეს ლინგვისტური საგნები და ცალკე აღმოსავლეთის ენების ფაკულტეტი ეწოდოს? არა ეს საქმეს არსებითადაც ვერას უშველის და სწორედ არ იქნება. ჯერ ერთი, რომ ჩვენ თვითონ აღმოსავლეთში ვართ და ჩვენთვის ეს აღმოსავლეთის ენები არ არის, ასეთი ტერმინი დასავლეთშია შექმნილი, რომლისთვისაც კავკასია, საქართველო, სომხეთი, ოსმალეთი და სპარსეთი აღმოსავლეთს წარმოადგენს. შემდეგ ეგრედ წოდებული აღმოსავლურ ენებისა და მწერლობის გარდა ჩვენ პედაგოგიურ ფაკულტეტზე ჩვენი კულტურის უმნიშვნელოვანესი მონაწილის ბერძნული და ლათინური ენებისა, მწერლობისა და კულტურის ისტორიისა, იმ გვარადვე, როგორც დასავლეთ ევროპის ენებისა და მწერლობის შესწავლაც სწარმოებს. ეს საგნებიც აღმოსავლური ენების ფაკულტეტში მოვათავსოთ? ეს ხომ სასაცილო იქნებოდა და საოხუნჯოდ გავგზდიდა. ესეც რომ არ იყოს, იქაც, როგორც მაგალითად ლენინგრადის უნივერსიტეტში, სადაც ამ გვარი აღმოსავლეთ ენების ფაკულტეტი სამოცდაათი წლის განმავლობაში არსებობდა და სახელი მოხვეჭილიც ჰქონდა, ცალკე ფაკულტეტათ მოსპეს, სახელიც გააუქმეს და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ფაკულტეტს შეუერთეს, უცნაური არ იქნება, რომ ეხლა ამ გვარი ფაკულტეტი შევქმნათ ჩვენ, როდესაც ეს არსებითაც სწორე არ იქნებოდა და არც მიზანშეწონილია. თუ ლენინგრადის უნივერსიტეტში აღმოსავლეთის, საბერძნეთისა, რომისა და დასავლეთის ენების, მწერლობისა და ისტორიის შესწავლა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ფაკულტეტში, რომელიც შინაარსით ჩვენ უნივერსიტეტის პედაგოგიურ ფაკულტეტს უდრის, ადვილად თავსდება და ეს რუს მასწავლებლების მომზადებას არ უშლის და პარტიული პროგრამის თვალსაზრისითაც შეუწყნარებელ შეთავსებულობათ არ არის მიჩნეული, რატომ უნდა იყოს შეუძლებელი ეს ჩვენ უნივერსიტეტში? რატომ უნდა დანგრეული იქმნეს პედაგოგიური ფაკულტეტი და განადგურებული ის დიდი მუშაობა და მიღწეულობა, რომელიც ამ შვიდი წლის განმავლობაში გაწეული იყო და დიდის ენერგიით მოპოვებულია? არავითარი მაიძულებელი მოსაზრება და აუცილებლობა არ არსებობს. ესეც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ცალკე აღმოსავლეთის ენების ფაკულტეტის შექმნა სამი ახალი ადმინისტრაციული და ერთი საკანცელარიო თანამდებობითაც ზედმეტ ხარჯებს მოითხოვს. მასწავლებლის მოწოდება და წოდება იმდენად მაღალი და დიდია, რომ ის ვითარცა მომავალი თაობის აღმზრდელი საუკეთესოდ და ფართოდ უნდა იყოს განათლებული, თავისი სპეციალობის მეცნიერების უკანასკნელი მიღწეულობათა მცოდნე და მისი წარმატების თვალუ-

რის მდევნელი. მხოლოდ ასეთი პირი ასრულებს პირნათლად თავის მოვალეობას, ამიტომ მას შესაფერისი მომზადება უნდა ჰქონდეს და პედაგოგიურ ფაკულტეტს პროგრამის გამარტივება კი არა, პირიქით გაფართოვება სჭირდება. ჩვენ ეროვნებათა უმცირესობის სასწავლებლები გვაქვს: სომხური, თურქულ-თათრული, ოსური, ბერძნული, განა უკეთესი არ იქნება, რომ იქაც ამ ენების მცოდნე შესაფერისად განვითარებული ქართველი მასწავლებლები გვყვანდნენ რომელთაც ჩვენ უნივერსიტეტში ექნებათ სწავლა-განათლება მიღებული? ახალი პროგრამით ნაგულისხმევი ამ ენათა სწავლების გაუქმება კი ამგვარ შესაძლებლობასაც მოუსპობს. ამას გარდა ქართველმა მოღვაწემ თავის მეზობლების სომხების, თურქების, სპარსელების ენა და ისტორია, მწერლობა და კულტურაც უნდა იცოდეს, მათთან კულტურულ-ეკონომიური ურთიერთობა ქართველისათვის ბუნებრივი და აუცილებელიც არის. ერთა შორის სოლიდარობაც ამ ერთა გულისნადების, მათი ენისა და მწერლობის ცოდნის გარეშეც შეუძლებელია. ეს გარემოებაც საქართველოს მთავრობასა და განათლების მესვეურთ ავალებს მახოვრებელ ქვეყნებისა და მეზობელ ერთა ენისა, მწერლობისა და ისტორიის შესწავლას ჩვენ უნივერსიტეტში განსაკუთრებული ყურადღება ჰქონდეს მიუპრობილი, მაშასადამე ამ თვალსაზრისითაც საქმის ინტერესი პედაგოგიური ფაკულტეტის პროგრამის გადარიბებას კი არა, გამდიდრებას გვიკარნახებს.

არც ის გარემოება უნდა დაგვაფიქედეს, რომ საქართველოს რესპუბლიკას მარტო მასწავლებლები არ სჭირდებიან, არამედ სხვადასხვა ბევრი სპეციალობის მცოდნენიც. ჩვენ ქვეყანას აქვს მუზეუმები, სამხატვრო-გალერეა, არქივები, ბოტანიკური ბაღები, გეოფიზიკური ობსერვატორია მთავარი თავის განყოფილებით, საჭირონი არიან ქიმიკოსები ლაბორატორიებისა და ქარხნებისათვის, გეოდეზისტები და მიწათმშომელნი აგეგმვისათვის და სხვანიც მრავალნი. სად უნდა მომზადდნენ ყველა ესენი, თუ პედაგოგიურ ფაკულტეტის პროგრამა ისე გამარტივდა, როგორც სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიური სექციის პროექტშია? ცხადია ამ პროექტის დაკანონება ჩვენ კულტურულ წარმატებას დიდ ზიანს მოუტანს და მის წინსვლასაც შეაფერხებს.

რუსეთს ბევრი უნივერსიტეტები აქვს და იქ შესაძლებელია სხვადასხვა პროგრამაც იყოს, საქართველოს კი ერთად ერთი უნივერსიტეტი აბადია და იგი უნდა თვისი ქვეყნის მრავალგვარ მოთხოვნილებას ემსახუროდეს. ამიტომ მას მეტი მზრუნველობა ესაჭიროება და მისი პროგრამაც არ შეიძლება მხოლოდ ერთი პედაგოგიური თვალსაზრისით იყოს განხილული და გადაკეთებული.

ყველა ზემოხსენებულითგან ნათელი უნდა იყოს, რომ მასწავლებლის მოსამზადებლად სრულებითაც არ არის საჭირო, რომ მხოლოდ პედაგოგებისათვის გამოსადეგ საგნებით ამოიწურებოდეს იმ ფაკულტეტის პროგრამა, სადაც მომავალი მასწავლებლებიც სწავლობენ. ლენინგრადისა და მოსკოვის პირველი უნივერსიტეტის მაგალითი ამტკიცებს, რომ ამისთვის არც აუცილებელი და არც საჭიროა, რომ ამ ფაკულტეტს უექველად პედაგოგიური ეწოდოს. თუ

ფაკულტეტის ამ გვარი სახელი გაუგებრობას ჰბადებს და შედეგად მხოლოდ მის მთელ გეგმის შეცვლა-დამსხვრევამდე მიჰყავს. ამის მაგიერ საჭიროა მთელი ფაკულტეტისა კი არა, არამედ მხოლოდ პედაგოგიურ სპეციალობათთვის სათანადო სასწავლო გეგმა შემუშავდეს, რომელიც იმათთვის იქნება სავალდებულო, ვინც თავის მომავალ სამოღვაწეო ასპარეზათ მასწავლებლობას აირჩევს. ჰაერამ ეს გეგმებიც რასაკვირველია სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს პედაგოგიურ სექციის პროექტზე უფრო ფართო და შინაარსიანი უნდა იყოს, არც ისე იყოს დატვირთული, რომ მისი განხორციელება შეუძლებელი შეიქმნას. ჩვენ უნივერსიტეტის პედაგოგიურ ფაკულტეტს განათლების კომისარიატის უმაღლეს და პროფესიონალურ განათლების მთავარ გამგეობასთან შეთანხმებით ადვილად შეუძლიათ ამ გვარი გეგმები შეიმუშავოს და დასამტკიცებლად წარმოადგინოს.

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი პროფ. ივანე ჯავახიშვილი.

ცხა (თბ.), ფონ. რ- 471, საქ. 6, ფურ. 153-174. შავი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 83

1926 წლის თებერვლის 22. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა თბილისის ქალაქის აღმასკომის თავმჯდომარისადმი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლისა და სამეცნიერო მუშაობის ნორმალური პირობების შესაქმნელად ზოგიერთ ღონისძიებათა ჩატარების აუცილებლობის შესახებ

ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, უნივერსიტეტის ქუჩაზე თავის მთავარ შენობაში მეტად შევიწროებულია და არც ეტევა. ორი ფაკულტეტი საეჭიომ და სასოფლო-სამეურნეო გამოყოფილია და მოთავსებულია მთავარ შენობის გარეშე ქალაქში. ამის გარდა უნივერსიტეტის მრავალი სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებანიც ინსტიტუტები, ლაბორატორიები და სხვა დაქსაქსულია მთელ ქალაქში. ამნაირად ბევრი დრო ეკარგებათ მასწავლებელ პერსონალსაც და სტუდენტებსაც უნივერსიტეტის დაწესებულებებში სიარულზე და ეს აუტანელი გარემოება მეტად აბანდებს სამეცნიერო მუშაობასაც და სწავლასაც და მეტ ხარჯებსაც იწვევს. აუცილებლად საჭიროა რომ ახლო მომავალში უნივერსიტეტის ყველა დაწესებულებამ-ლაბორატორიებმა, ინსტიტუტებმა და სხვა თავი მოიყაროს ეხლანდელ მთავარ შენობის გარემო. ამის გარდა საჭიროა აშენება უნივერსიტეტის ადმინისტრაციისათვის და ტექნიკურ თანამშრომლებათათვის საცხოვრებელი სახლებისა, აგრეთვე საჭიროა უწვადი შენობები წიგნთსაცავისათვის და მუზეუმისათვის, არქივისათვის. თანაც თუ მეცნიერებისა და სწავლა განათლების სწრაფ წინმსვლელობასაც მივიღებთ მხედველობაში, უნივერსიტეტს დასჭირდება მომავალში კიდევ სხვა ბევრი რამ. რის გათვალისწინებაც ეხლა ძალიან ძნელია. ამ აუარებელი მოთხოვნების დაკმაყოფილება საჭიროა, რომ უნივერსიტეტმა პირნათლად შეასრულოს თავისი მოვალეობა-მეცნიერების და ცოდნის გავრცელება ჩვენ ქვეყანაში და ხე-

ლი შეუწყოს ჩვენი ხალხის კეთილდღეობას. ყველა ამისათვის უნივერსიტეტისათვის უპირველესად საჭიროა ახალი შენობები და ახალი შენობებისათვის კი ადგილი. უნივერსიტეტის ეხლანდელ ეზოში ისეთი სიეწროვეა, რომ აღარაფერი არ აშენდება. მაგრამ უნივერსიტეტის გარშემო მიდამოებში უნივერსიტეტის ქუჩის გასწვრივ ორსავე მხრივ — ვარაზაანთ ხევიდან ყოფილ კადეტის კორპუსის ადგილამდე ბევრი თავისუფალი, ცარიელი მიწებია, დანარჩენებზე კი სდგას პატარ-პატარა წვრილმანი სახლები, რომლის გამოსყიდვა ადვილი იქნება. ამიტომ უნივერსიტეტის გამგეობა შუამდგომლობს:

1. ეხლავე გადმოეცეს უნივერსიტეტს ის ტერიტორია, რომელიც მდებარეობს ორსავე მხრივ უნივერსიტეტის ქუჩის გასწვრივ ვარაზაანთ ხევიდან დაწყებული ყოფილი კადეტის კორპუსის მიწამდინ. ამ ტერიტორიაზე უნივერსიტეტის გარდა სხვას ყველას აეკრძალოს ახალი შენობების დადგმა.

2. ამ ტერიტორიაზევე მდებარე ეხლანდელი სახლების მესაკუთრეებს აეკრძალოთ ახალი შენობების დადგმა თავიანთ ეზოებში და არსებული სახლების გადაკეთება და კაპიტალური შეკეთება (ამნაირი სავალდებულო დადგენილების მაგალითი არსებობს სხვა ქალაქებში). აქ ვარაზაანთ ხევიდან დაიწყება უნივერსიტეტის სამეცნიერო სასაწვლო დაწესებულებების შენობები.

3. ვინაიდან უნივერსიტეტის მასწავლებელ და დამხმარე მოღვაწეთა რიცხვი ამჟამად უკვე აღემატება 600 კაცს და უმეტესი ნაწილი უბინაოთ არის, დანარჩენი კი ძალიან შევიწროებულია და ეს გარემოება ხელს უშლის სამეცნიერო მუშაობას, აუცილებლად საჭიროა მასწავლებელთა კოლექტივისათვის საცხოვრებელი სახლების აშენება ჰიგიენურ პირობებში — სასწავლო-სამეცნიერო შენობების იქით.

4. უნივერსიტეტის პროლეტარული სტუდენტობა — მუშებისა და გლეხების შვილები, უმრავლესად პროვინციელები არიან და ტფილისში თითქმის ცის ქვეშ ცხოვრობენ. საჭიროა ამ სტუდენტებისათვისაც საცხოვრებელი სახლები იყოს აშენებული და დაარსდეს ინტერნატი — ეს სჯობიან მოთავსებული იყოს ქალაქის განაპირას — ყოფილი სემინარიის პირდაპირ ახალგაზრდობის ჯანმრთელობისათვის.

5. უნივერსიტეტის სასოფლო-სამეურნეო ფაკულტეტისათვის საჭიროა ხელქვეშ ჰქონდეს სასწავლო-საჩვენებელი ბაღები და ბოსტნები, ფერმა, ეს სასარგებლო იქნება არამარტო მეცნიერულად, არამედ პრაქტიკულადაც უნივერსიტეტისათვისაც და თვით ქალაქისთვისაც. ამიტომ საჭიროა სასწავლო საჩვენებელი ბაღებისათვის და ბოსტნებისათვის გადმოეცეს უნივერსიტეტს მიწები ყოფილი სემინარიის იქით გვერდზე (წყნეთისაკენ, წყნეთის გზის და მდინარე ვერის შუა), ვინაიდან იქითკენ ადვილი იქნება ბოსტნების მორწყვა.

უნივერსიტეტის გამგეობა მოგმართავთ — რა ამ შუამდგომლობით, იმედი აქვს ქალაქის აღმასკომი არ მოაკლებს თავის მზრუნველობას უნივერსიტეტსაც, საქართველოს ამ ერთად-ერთ უმაღლეს სამეცნიერო დაწესებულებას.

რექტორი, პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი.

საქ. ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 313, ფურ. 75. შევებული, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი.

აზიის ლურსმულ წერილ ნაწყვეტებში) და ვერც ერთი იაფეტურობას ვერ წაუვა, რასაც აქ სწერენ ბავშვური პარტყალის ფასი აქვს, მეტი რომ არ ვსთქვათ, საუბედუროდ ეტრუსკული და განსაკუთრებით (როგორც ცოცხალი ენა) ბასკური ენა საშველს არ მაძლევენ, დრო მიდის, მივეჩქარები და შემდეგ თფილისში მინდა მარტში მაინც უნდა მოვასწრო, რომ რამე ან ზოგადი ხასიათის, ან კერძოდ საცოდინარის საგანი ლექციების საფენელად შევქნა. არ ვიცი, რა იქნება მანდ საჭირო, მაგრამ მგონია, ახალი საკითხების შესახებ კურსი თუმცა ეპიზოდური ამ ხელად გავატარო. საქმე იმაშია, რომ თუ დროზე არ დავბრუნდი პეტროგრადში, ამის შესახებ პირადათ მოგახსენებ. ეხლა ჩემი სათხოვარი მომისმინეთ. ბ. ახმეთელი ჩემ წიგნებს გზავნის უნივერსიტეტში (და თან ლექციების ერთ ნაწილსაც და შრომებს — სტატიებს). თუ თქვენ გაინტერესებთ მანდ მოსრული წიგნები, გთხოვთ ისარგებლეთ,¹ ოღონდ როდესაც მოვაწევ, შევიძლო მათი ხმარება. ვულერსის ლექსიკონს და საზოგადოდ სპარსული და არაბულის შესახებ თუ რამ შეეძლო, შეუპოვეთ კიდევაც წიგნთ სავაჭროში, გიორგისთვის ვგზავნი, იმედია კარგად არის. დედა მისი ძალიან ელტვის და უნახულობას სწუხს. მოკითხვა თქვენ მისგან და საერთო ჩვენი თქვენ მეუღლეს¹ [...] თქვენი ერთგული ნ. მარტი.

ეგ წერილი დავამთავრე და მაშინ მოვიფიქრე, იქნებ ვინ იცის არ გაქვთ შეტყობილი, რომ მოწვეული ვარ თქვენთან უნივერსიტეტში, თუმცა არ მგონია, რომ ურეკტოროდ და საზოგადოდ უთქვენოთ ჩემთვის მოეწერათ და ჩემი პირობის მიღებას დათანხმებულებყვნენ. ყოველ შემთხვევაში ვითხოვ, ერთი ოთახი მზად იყოს ჩემთვის, ქუჩაში არ დავრჩეთ თუ მოვაწიე ბათომში, მოსვლას ტელეგრამით გაცნობებ [...].

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 74, ფურ. 179. დედანი, ხელითნაწერი. გამოგზავნილია ლაიპციგიდან.

№ 87

1929 წლის დეკემბრის 19. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს ისტორიის საგნობრივ კომისიისადმი მ. პოლიევქტოვის მიერ გამოქვეყნებული რუსი დესპანების მოხსენებების გამოსაცემად თანხების გამოყოფის შესახებ

საქართველოს ისტორიის ყოველ მკვლევარს კარგად მოეხსენება ის დიდი მნიშვნელობა, რომელიც რუსი დესპანების მოხსენებებს აქვთ იმ დროინდელი საქართველოს კულტურული და სოციალ-ეკონომიური ისტორიის აღსადგენად. პროფესორ მ. პოლიევქტოვმა ორი ასეთი დესპანობის ყველა მასალები უკვე გამოაქვეყნა. მაგრამ ამ საუცხოვო გამოცემებს უნდა მოჰყოლოდა შემდეგ დროინდელი დესპანების მოხსენებები, რომელთაც ყოველი ჩვენგანი მოუთმენლად ელის. სამწუხაროდ უსახსრობის გამო ასეთი მნიშვნელოვანი საქმე შეფერხებულია და საშველი არ უჩანს. რაკი უნივერსიტეტის გამომცემლობას

¹ ასეა საბუთში.

ამ ძეგლების გადმოსაწერად და დასამზადებლად თანხები არ მოეპოვება, ერთად-ერთი გზა იქმნებოდა რომ ფაკულტეტის და გამგეობის საშუალებით განათლების კომისარიატის წინაშე შუამდგომლობა აღძრულიყო, რომ ყველა ამ ძეგლების გადმოსაწერად და გამოსაცემად საჭირო თანხა განსაკუთრებით ყოფილიყო გადადებული, რომ პროფესორ მ. პოლიევქტოვს ასე კარგად დაწყებული საქმის დამთავრება შეეძლო და საქართველოს ისტორიის მკვლევართან ამ უხვი და საყურადღებო მასალების გამოყენების საშუალება ჰქონდეთ. საქართველოს ისტორიის საგნობრივ კომისიას ვთხოვ ასეთი შუამდგომლობა აღძრას ფაკულტეტის საბჭოსა და გამგეობის წინაშე.

ივ. ჯავახიშვილი

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 317, ფურ. 100-101. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 88,

1930 წლის აპრილის 7. — ივანე ჯავახიშვილის შუამდგომლობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის საბჭოსადმი თამარ ნიკოლოზის ასულ ლომოურის დოცენტად არჩევის შესახებ

უკვე მეორე წელიწადია, რაც თამარ ლომოური, რომელსაც სადოქტორო გამოცდები ჩაბარებული აქვს და გამოქვეყნებული და დაუბეჭდავი შრომები მოეპოვება, სადისერტაციო თხზულებაც დამზადებული აქვს, საკმაო პედაგოგიური სტაჟი მოეპოვება, და ფაკულტეტის დავალებით საქართველოს ისტორიის დამხმარე დისციპლინების სავალდებულო კურსებს კითხულობს. ამიტომ ვშუამდგომლობ მისი დოცენტად არჩევის შესახებ.

ივანე ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-471, საქ. 17, ფურ. 148. დედანი, ივანე ჯავახიშვილის ავტოგრაფი.

№ 89,

1934 წლის სექტემბრის 27. — ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრება „საქართველოს შინამრეწველობის ისტორიის“ დაწერის შესახებ, წარდგენილი საქართველოს „სარეწაო კავშირი“-ს პრეზიდიუმში

თქვენი სურვილის თანახმად, ამასთანავე მოგართმევთ ჩემს მოსაზრებას „საქართველოს შინამრეწველობის ისტორიის“ დაწერის შესახებ. უპირველესად გამოსარკვევია ამ განზრახული გამოკვლევისათვის მიზანშეწონილი საზღვრების საკითხი. ამაზე მსჯელობის დროს უნდა გათვალისწინებული გვქონდეს, რომ ძველად სოფლის მოსახლეობაში, მეტადრე შინამრეწველობასა და წვრილ ხელოსნობას შორის მეტად მცირე განსხვავება იყო. სოფლურს ხელოსნობაში შინამრეწველური თვისება სჭარბობდა. ეს გარემოება შესაძლებელია თუნდაც შემდეგი მაგალითით დამტკიცდეს. გუთნის და ურმის გაკეთებას ძველადაც

ყველა არ მისდევდა, არამედ ჩვეულებრივ ამაში დახელოვნებული პირები იყვნენ ხოლმე გამკეთებლად. მაგრამ ამ სამეურნეო იარაღების და საზიდის გაკეთება არც მათს ერთადერთს, გინდა მთავარს მოწოდებას და შრომის სარბიელს წარმოადგენდა და არც მათი არსებობის უმთავრესი წყარო იყო, არამედ ისინი სხვებივით სოფლის მეურნეობით, მიწისმოქმედებით ცხოვრობდნენ. ამასთანავე ურმისა და გუთნის გაკეთება, ავად თუ კარგად, თავიანთთვის სხვებსაც შეეძლოთ. რა თქმა უნდა, სამეურნეო იარაღების ამ გამკეთებელთა ხელოსნებათ მიჩნევა და ამის გამო შინამრეწველობის ისტორიაში მათ შესახებ ცნობების შეუტანლობა შეცდომა იქნებოდა და თვით ძველი შინამრეწველობის სურათის სისრულისთვისაც საზიანოა. ამიტომ სასურველია რომ შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორია საქართველოში ერთად დაიწეროს.

რაკი ამ დარგში არამც თუ სამეცნიერო გამოკვლევა, არამედ აქამდე ჯერ მასალებიც კი გამოქვეყნებული არ არის, ამიტომ დასახული მიზნის მისაღწევად დიდი მუშაობა არის წინასწარ გასაწევი. რასაკვირველია ამ საკითხის შეუსწავლელობის გამო განზრახული საქმის განხორციელება მკაფიოდ განსაზღვრული და მიზანშეწონილი გეგმის გარეშე სრულებით შეუძლებელია და ამიტომ აქვე მოკლედ იმ გეგმასაც მოგახსენებთ, რომლითაც ამ დიდი კულტურული და მომავლისათვისაც ფრიად მნიშვნელოვანი საქმის ღირსეულად ასრულება შესაძლებელი იქნება.

საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის დასაწერად მუშაობა შემდეგ ხუთ ნაწილად უნდა გაიყოს:

1. შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიისათვის გამოსადეგი ცნობების შემცველი ძველი საბუთების, სიგელ-გუჯრებისა და სხვათა ამოკრეფა, გადმოწერა და ცალკე წიგნად გამოსაცემად დამზადება.

2. მე-19-ს. და 20 ს. დამდეგს გამოქვეყნებული წყაროებიდან, როგორც ქართულ, ისე რუსულ საგაზეთო წერილებიდან, შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის შესახებ ყველა ცნობების ამოკრეფა და ცალკეულ მონოგრაფიად დამუშავება, რომელსაც სათაურად ექნება „მე-19-ს და 20-ს დამდეგის შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ზოგადი მიმოხილვა“.

3. საქართველოს სხვადასხვა თემის შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის შესახებ თანამედროვე ზეპირი გადმოცემის ჩაწერა და ყოველგვარი ცნობების შეკრება წინასწარ შემუშავებული ინსტრუქციის თანახმად, მოწყობილობისა და იარაღების აღწერილობის შედგენა, მათი სურათების გადაღება, ტერმინების შეგროვება და შეძლებისდაგვარად შინამრეწველობის მუზეუმისათვის თვით ნივთების, იარაღებისა და ნიმუშების ჩამოტანა. ამ მიზნით მთელს საქართველოში უნდა მცოდნე და საგანგებო ინსტრუქციებით აღჭურვილი პირები გავგზავნოთ, რომელთაც მთელი ჩანაწერი და შეგროვებული მასალა, მოხსენებათა სახით გამოსაცემად დამზადებული უნდა წარმოადგინონ.

4. „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის“ მასალების სამ ნაწილად დაყოფილი სერიის გამოცემა.

პირველ წიგნად იქმნება: „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის შესახებ ცნობების შემცველი საბუთები, სიგელ-გუჯრები და სხვა მასალები.

მეორე წიგნად: „შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის მიმოხილვა საქართველოში მე-19-ს. და 20-ს. დამდეგს.

მესამე წიგნად: „ზეპირი გადმოცემა და თანამედროვე ცნობარი სრულიად საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის შესახებ.

დასასრულ 5. „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორია“ უძველესი დროიდან მე-20-ს. დამდეგამდე“, ამ ნაშრომის დაწერა და გამოცემა.

ამ გეგმის განსახორციელებლად საჭირონი არიან თანამშრომელნი, სახელობრ: 1. ძველი საბუთების ამოსაკრეფად და გამოცემისათვის დასამზადებლად 2 მკვლევარი, რომელთაც ეს სამუშაო ერთი წლის განმავლობაში უნდა დაამთავრონ.

2. მე-19-ს. და 20-ს. შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის მიმოხილვის დასამზადებლად და დასაწერად აგრეთვე 2 პირი, რომელთაც თავიანთი ნამუშევარი 1 წელიწადში უნდა დაამზადონ გამოსაცემად.

3. ზეპირი გადმოცემისა და ცნობების შესაგროვებლად, აღწერილობათა შესადგენად, ნახატების და სურათების გადასაღებად, ნიმუშებისა და იარაღების შინამრეწველობის მუზეუმისათვის შესაძენად საქართველოს ყველა კუთხეში უნდა ექსპედიციები გაიგზავნოს. ამისათვის სულ ოც კაცამდე იქნება საჭირო. თვითეულ წევრს გასამრჯელოდ და საგზურისათვის უნდა 1000 მანეთი მიეცეს. ამას გარდა სურათების გადასაღებად და სამუზეუმო ნივთების შესაძენათაც 10 000 მანეთი იქნეს გადაღებული.

5. „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის მასალები“-ს სერიის გამოსაცემად დაახლოებით 40 თაბახი, ანუ ფორმა უნდა ვივარაუდოთ. ამის საავტორო ჰონორარად თაბახზე ორთაშუა რიცხვით, რომ 300 მანეთი იქმნება საჭირო. ამას უნდა დაბეჭდვის ხარჯებიც დაერთოს: 1 თაბახის აწყობა (40 მან. + 40 მან.) = 80 მან., 1 — თაბახის ათას ცალად დაბეჭდვა 10 მან., — ქაღალდი 25-40 კაპ. — 100 ცალის 1 — თაბახის აკინძვა 12 მან. — სულ 1 თაბახის ათას ცალად აწყობა, ქაღალდი, დაბეჭდვა და აკინძვა 127-40 უნდა დაჯდეს, ხოლო 40 თაბახისათვის 5096 მანეთი ვიანგარიშოთ. ამგვარად „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის მასალები“-ს დამზადება და გამოცემა მთლიანად 17 096 მანეთი შეიძლება ვივარაუდოთ.

მთელი ამ მუშაობის ხელმძღვანელობა უნდა ერთ პირს დაეკისროს, რომელმაც უნდა ამ გეგმის განსახორციელებლად თანამშრომელთა შემადგენლობაც დაუსახელოს „სარეწაო კავშირი“-ს პრეზიდიუმს, მისი ასრულებისათვის ყველა წყაროებიც დაუსახელოს თანამშრომლებს და დაწვრილებითი წერილობითი ინსტრუქცია შეადგინოს, როგორც მკვლევართა, ისე ექსპედიციების წევრთათვის სახელმძღვანელოდ. თავისდა თავად ცხადია, რომ მასვე უნდა დაეკისროს გა-

მოსაცემი ყველა მასალის რედაქციაც და თვით შინამრეწველობის ისტორიის დაწერაც. მასალები უნდა დაახლოებით ერთი წლის განმავლობაში დამზადდეს, ისტორია კი ორი წლის შემდგომ იქნება მზად. იმ პირს, რომელსაც ამ საქმის ხელმძღვანელობა და „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის“ დაწერა დაეკისრება, უნდა ორივე მუშაობისათვის მიეცეს ხელმძღვანელობისა და რედაქციისათვის ორი წლის განმავლობაში 2500 მანეთი და ჰონორარი ისტორიის დაწერისათვის თაბახობრივ, რამდენიც გამოვა, თანხათი 300 მან. სავარაუდოდ შინამრეწველობის ისტორია 40 თაბახად რომ ვიანგარიშოთ სულ 12 000 მანეთი გამოვა ჰონორარის ფასად.

ამაირად განზრახული საქმისა და გამოცემის განსახორციელებლად ორი წლის განმავლობაში თუ საჭირო იქნება:

1. ექსპედიციების ოცი წევრის გასამრჯელოდ და მოგზაურობისათვის — 20 000 მანეთი.
2. სამუზეუმო ნივთების შესაძენად — 10 000 მანეთი.
3. „შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის მასალების“ — დასამზადებლად ჰონორარი და გამოსაცემად... 17 096 მან.
4. ხელმძღვანელობის და რედაქციისათვის ორი წლის განმავლობაში — 2 500 მანეთი.
5. „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის“ დამწერს (40 თაბახის ვარაუდით) ჰონორარი 12 000 მანეთი.
6. ისტორიის დაბეჭდვა-გამოცემისათვის... 5 096 მან.

სულ — 66 592 მან.

რა თქმა უნდა, რომ ეს ხარჯთაღრიცხვა სავარაუდოა და აწინდელ ფასებზეა დამყარებული, ამიტომ შესაძლებელია ცოტა მეტნაკლებლობა. რასაკვირველია, ზემოდ აღნიშნული თანხიდან ნაწილი 1-ლ წელიწადს იქნება საჭირო, ნაწილი 2-წელიწადის განმავლობაში. თუ ეს გეგმა და სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა მოწონებული იქნება, მაშინ ამ საკითხის დაწვრილებითი განხილვა შეიძლებოდა.

ივ. ჯავახიშვილი.

ამა მოხსენების ბარათით დასახულ სამუშაოს და ხარჯთაღრიცხვას სავარაუდოდ ვამტკიცებ. საქართველოს სარეწაო კოოპერაციის კავშირის პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ნ. ბახტაძე.

ცსა (თბ.), ფონ. 373, აღწ. 6, საქ. 288, ფურ. 83-86. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 90

1934 წლის დეკემბრის 5. — საქართველოს სარეწაო კოოპერაციის კავშირის პრეზიდიუმის ხელშეკრულება ივანე ჯავახიშვილთან

ხელშეკრულება ეს დადებულ იქმნა საქ. სსრ სარეწაო კოოპერაციის კავშირის პრეზიდიუმის მიერ, მისი თავმჯდომარის ნიკოლოზ ივანეს ძე ბახტაძის სახით, პროფესორ ივანე ჯავახიშვილთან.

1. საქ. სარეწაო კოოპერაციის კავშირის პრეზიდიუმი ანდობს პროფესორ ივანე ჯავახიშვილს დაამზადოს და რედაქცია უყოს „მასალები საქართველოს შინამრეწველობისა და ხელოსნობის ისტორიისათვის“, მის მიერ წარმოდგენილი გეგმისა და ხარჯთაღრიცხვის თანახმად, რომელიც თან ერთვის ამ ხელშეკრულებას და შეადგენს მის განუყოფელ ნაწილს.

2. პროფესორ ივანე ჯავახიშვილი, ამა ხელშეკრულების პირველ მუხლში აღნიშნულ საქმის შესრულების შემდეგ, კისრულობს დასწეროს „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილ ხელოსნობის ისტორია“ 40 თაბახის რაოდენობით.

3. პირველ მუხლში აღნიშნული მასალები „სარეწაო კავშირს“ უნდა ჩაბარდეს ამა ხელშეკრულების დადებიდან 1 წლის ვადაში, ხოლო მეორე მუხლში აღნიშნული „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილ ხელოსნობის ისტორიის“ ხელთ ნაწერი, დასაბეჭდად გამზადებული, პროფესორ ჯავახიშვილმა, სარეწაო კავშირის პრეზიდიუმის ხელშეკრულებაზე ხელის მოწერის დღიდან ორი წლის განმავლობაში უნდა ჩააბაროს, ე. ი. 1936 წლის 1-ლ დეკემბრისათვის.

შენიშვნა: 1-ლი „საქართველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის მასალების“ გამოცემის ხელმძღვანელობას და რედაქციას კისრულობს პროფ. ივანე ჯავახიშვილი.

4. აღნიშნული საქმისათვის საჭირო დამხმარე და ტექნიკური აპარატის მოწყობა ეკისრება პროფესორ ჯავახიშვილს, რომელიც თავის შეხედულებისამებრ მოიწვევს მეცნიერულ მუშაკებს, რომელთა სიასაც იგი „სარეწაო კავშირი“-ს პრეზიდიუმს წარუდგენს და რომელთაც გასამრჩელოს მისცემს „სარეწაო-კავშირი“ ამ წერილობითი განცხადებისა და პროფესორ ჯავახიშვილის დასტურის შემდეგ ამ ხელშეკრულებაზე დართულ ხარჯთაღრიცხვის ფარგლებში.

5. ამა ხელშეკრულებაში დასახული სამუშაოს შესასრულებლად სარეწაო კავშირის პრეზიდიუმი ვალდებულია გადასდოს სამოცდა ექვსი ათას ზუთას ოთხმოცდა ოთრმეტი მან. (66 592), ამ თანხიდან ჯავახიშვილს მიეცემა ჰონორარის სახით 12 000 მანეთი (თორმეტი ათასი მანეთი), ხოლო დანარჩენ თანხას მიიღებს თვითეული თანამშრომელი გაწეული სამუშაოსა და მიხედვით სარეწაო კავშირისაგან პროფ. ჯავახიშვილის წერილობითი განცხადებისა და სხვა საჭირო საბუთების წარმოდგენის თანახმად და აგრეთვე მოხმარდება „მასალების“ დამზადებას, მათ და შინამრეწველობის ისტორიის გამოცემას.

შენიშვნა: 1-ლი, ამა ხელშეკრულების მე-5 მუხლში ნაჩვენები სახელშეკრულებო თანხა 66 592 მან. პირობითია (საორიენტაციო) მხარეებს უფლება აქვთ ის გაადიდოს საჭიროების მიხედვით.

შენიშვნა: მე-2 მუხლზე მუხლში ნაჩვენები თანხის დაჯავშნა ხდება სარეწაო კავშირის მიერ ამ გამოცემისათვის, და ის გაიცემა თანდართული ხარჯთაღრიცხვის მიხედვით, რომელიც აგრეთვე შედგენილია საორიენტაციოთ.

6. ჰონორარის 25%, 3 000 მანეთის რაოდენობით სარეწაო კავშირმა უნდა მისცეს პროფ. ჯავახიშვილს ამ ხელშეკრულების დამტკიცებისთანავე, ხოლო

25%, 300 მან. რაოდენობით „საქ. შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის ისტორიის მასალების“ დასაბეჭდად გადაცემისთანავე. დარჩენილი თანხა 6000 მანეთის რაოდენობით სარეწაო კავშირის მიერ მიეცემა პროფ. ჯავახიშვილს მას შემდეგ, როდესაც ჯავახიშვილის მიერ „სარეწაო კავშირის“ საბოლოოდ გადაცემა დასაბეჭდად დამზადებული „საქართველოს შინამრეწველობის და წვრილი ხელოსნობის ისტორია“.

საქვეანგარიშო თანხების დართული ხარჯთაღრიცხვის ფარგლებში სარეწაო კავშირის პრეზიდიუმი მისცემს ამ გამოკვლევაში მონაწილე პირებს ამა ხელშეკრულების მეოთხე მუხლში ნაჩვენები პირობების თანახმად. ამასთანავე საექსპედიციო ხარჯები თანამშრომლებს მიეცემა ექსპედიციაში გამგზავრების წინ, — ხოლო დაწერილი ნაშრომის ჰონორარი გადაცემისთანავე თაბახობრივ, პროფ. ჯავახიშვილის სარეწაო კავშირის პრეზიდიუმისათვის წერილობით განცხადების მიხედვით.

7. ეს ხელშეკრულება დაწერილია ორ ცალად მხარეებისათვის და ძალაში შედის მას შემდეგ, რაც ის დამტკიცებულ იქმნება სარეწაო კავშირის პრეზიდიუმის მიერ.

8. მხარეების იურიდიული მისამართი:

ა) „სარეწაო კავშირი“ — სარეწაო კოოპერაციის ქ. № 36.

ბ) პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი — კალინინის ქ. № 66.

მხარეების ხელის მოწერა: 1. „სარეწაო კავშირი — ნ. ბახტაძე, 2. პროფესორი — ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. 373, აღწ. 6, საქ. 288. ფურ. 90-92. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელრთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

№ 91

1937 წლის ივლისის 28. — ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა შოთა რუსთაველის მთავარ საიუბილეო კომიტეტისადმი საიუბილეო გამოფენისათვის საქართველოდან რუსეთში სხვადასხვა დროს გატანილ უძვირფასეს ექსპონატების დაბრუნების აუცილებლობის შესახებ

საიუბილეო გამოფენის ისტორიულ სექტორს მე-XI-XIII სს. საქართველოს მატერიალური კულტურის წარმოსადგენად აუცილებლად გვჭირდება ის უძვირფასესი ექსპონატები, რომელიც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა პირის მიერ იყო საქართველოდან გატანილი და რუსეთის მუზეუმებში ინახება. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია:

1. მე-X-XIII სს. ოქროქსოვილების 10 ნაჭერი სვანეთიდან 1895 წ. ცნობილი არქეოლოგოსის გრაფი უვაროვის ცოლის მიერ გატანილი, რომელიც მის კოლექციასთან ერთად ამჟამად ისტორიულ მუზეუმში უნდა იყოს.

2. ფოლადის ოქროს ზარნიშის მუზარადი, რომელიც მოსკოვის Оружейная палата-შია დაცული და რომლის შესახებ ამ მუზეუმის აღწერილობაში ნათქვამია, რომ იგი საქართველოს მეფეს უნდა ჰკუთვნებოდა.

3. მანგლელ ეპისკოპოსების მიტრა, მე-XIII საუკუნის, რუსუდან მეფის ღრისა, რომელიც ტფილისის სიონის ტაძრითგან იყო გატანილი და მოსკოვის Успенский собор-ში იყო დაცული (იხ. Бакрадзе, Кавк. в древн. памятн. стр. 130, Зап. общ. люб. Кавк. арх. стр. 146).

4. სამსჯვალის სასვენებელი (ე. ი. ბუდე) ოქროსი ძვირფასი თვლებითა და მინანქრით შემკული მე-XIII ს., რომელსაც შემდეგი ქართული ასომთავრული წარწერა ჰქონდა: „მეფე ყოვლისა საქართველოსა დავით ძე რუსუდანისა აღმშენებელი წმიდისა სამსჯვლისა სასვენებლისა ამის“ (იხ. Brosset. Monographie georgienne de Moscou: Bulletin scient. publ. p. l' Acad. des Sciences de S-t P. g. tome IV; 1838, col. 285-6). ეს ნივთი ჯერ მოსკოვის Успенский собор-ში იყო დაცული, შემდეგ (1920 წ.) Воздвиженка-ს ეკლესიაში, რომელიც 1931 წ. გაუქმდა. Оружейная палата-მ აღძრა შუამდგომლობა, რომ ეს ნივთი მას გადასცემოდა და იქ უნდა იყოს ამჟამად დაცული.

გთხოვთ საქ. კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტის წინაშე შუამდგომლობა აღძრათ, რომ საკავშირო სათანადო ორგანოების დასტურით ყველა ეს ნივთები და ქსოვილების ნაჭრები, როგორც საქართველოთგან გატანილი და შოთა რუსთაველის გამოფენისათვის აუცილებლად საჭირო ექსპონატები, შოთა რუსთაველისა და მისი ეპოქის მუზეუმს გადმოეცეს.

ამასთანავე მომყავს სათანადო წყაროებითგან ამოღებული ამონაწერები საქართველოთგან გატანილი ძველი ქსოვილების 10 ნაჭრისა და ფოლადის მუზარადის (шлем) შესახებ. Графиня Уварова-ს „Материалы по Археологии Кавказа“-ს მე-10 წიგნში ნათქვამი აქვს: „Интереснейшая же находка, сделанная нами в Сванетии, представляется под видом остатков (к сожалению, в ужасающем виде) шелковых тканей, явно восточного происхождения. Ткани, подобные найденным, могли бы считаться редкостью даже на Западе, умеющем сохранять более тщательно памятники старины... Состоят эти образцы из двух различных родов тканей и четырех различных рисунков. К первому роду принадлежат три куска (гз. 154—155), второй род ткани, имеющейся в нашем собрании в количестве 7 образцов (гз. 156), гз. 159-ზეც ის ამ სვანეთითგან გატანილ ქსოვილების 10 ნაჭერს თავის კერძო კოლექციის საკუთრებად სთვლის. მისი სიკვდილის შემდეგ საქართველოთგან გატანილი ეს ქსოვილები მის კოლექციასთან ერთად ალბათ მოსკოვის ისტორიულ მუზეუმში იქნება დაცული.

1860 წ. მოსკოვში დაბეჭდილს წიგნში „Московская оружейная палата“, რომლის ავტორი А. Вельтман არის, გვ. 231-ზე დაბეჭდილია: В. К. Александра Ярославича Невского шлем, или шапка ерихонская красного железа с наушками и бармицей, состоящей из 7 щитков; богато насеченный золотом. По изображению корон и над ними крестов первоначально принадлежал которому-нибудь из древних царей Грузии.

შოთა რუსთაველის საიუბილეო გამოფენის ისტორიულ სექტორის გამგე ივ. ჯავახიშვილი.

ცსა (თბ.), ფონ. რ-570, საქ. 3, ფურ. 85-86. დედანი, საწერ მანქანაზე დაბეჭდილი. ხელ-რთვა „ივ. ჯავახიშვილი“ ავტოგრაფია.

შინაარსი

1. ს. მაღლაკელიძე — ვლადიმერ ალექსანდრეს ძე სტაროსელსკი	5
2. ს. ციციშვილი — ქართველი რევოლუციონერების ბრძოლა საბჭოთა ხელი- სუფლებისათვის ციმბირში (1917-1922)	237
3. ვ. ჯიქია — მ. ი. კალინინი საქართველოში	281
4. თ. ტაბლიაშვილი — აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის სახელ- მწიფო უნივერსიტეტი	317
5. ა. იოვიძე — ილია ჭავჭავაძე და ყოფაცხოვრების საკითხები	493
6. ვ. ჟვანია — ვაჟა ფშაველა დოკუმენტებში	501
7. მ. კეკელია — მდივანბეგთა 1783 წლის განაჩენი მძოვრეთის ციხეზე ციციშვილ- თა დავის გამო	523

С О Д Е Р Ж А Н И Е

1. С. Маглакелидзе — Владимир Александрович Старосельский	5
2. С. Цицкишвили — Борьба грузинских революционеров за Совет- скую власть в Сибири (1917 — 1922)	237
3. В. Джикиа — М. И. Калинин в Грузии	281
4. Т. Таблиашвили — Академик Иване Джавахишвили и Тбилисский государственный университет	317
5. А. Иовидзе — Илья Чавчавадзе и вопросы быта	493
6. В. Жвания — Важа Пшавела в документах	501
7. М. Кекелиа — Решение мдиванбегов 1783 года о тяжбе князей Ци- цишвили из-за крепости Мдзоврети	523

გადაეცა წარმოებას 30/I-67 წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 31/I-68 წ.
ანაწყობის ზომა 7×11, ქაღალდის ზომა 70×108¹/₁₆.
ფიზიკური ფორმათა რაოდენობა 33,25.
სააღრიცხვო ფორმათა რაოდენობა 40.

შეკვ. 1321.

უე 04927.

ტირაჟი 500.

საქ. კბ ცვ-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

გვ. 2 მ. 6.

2. 574

